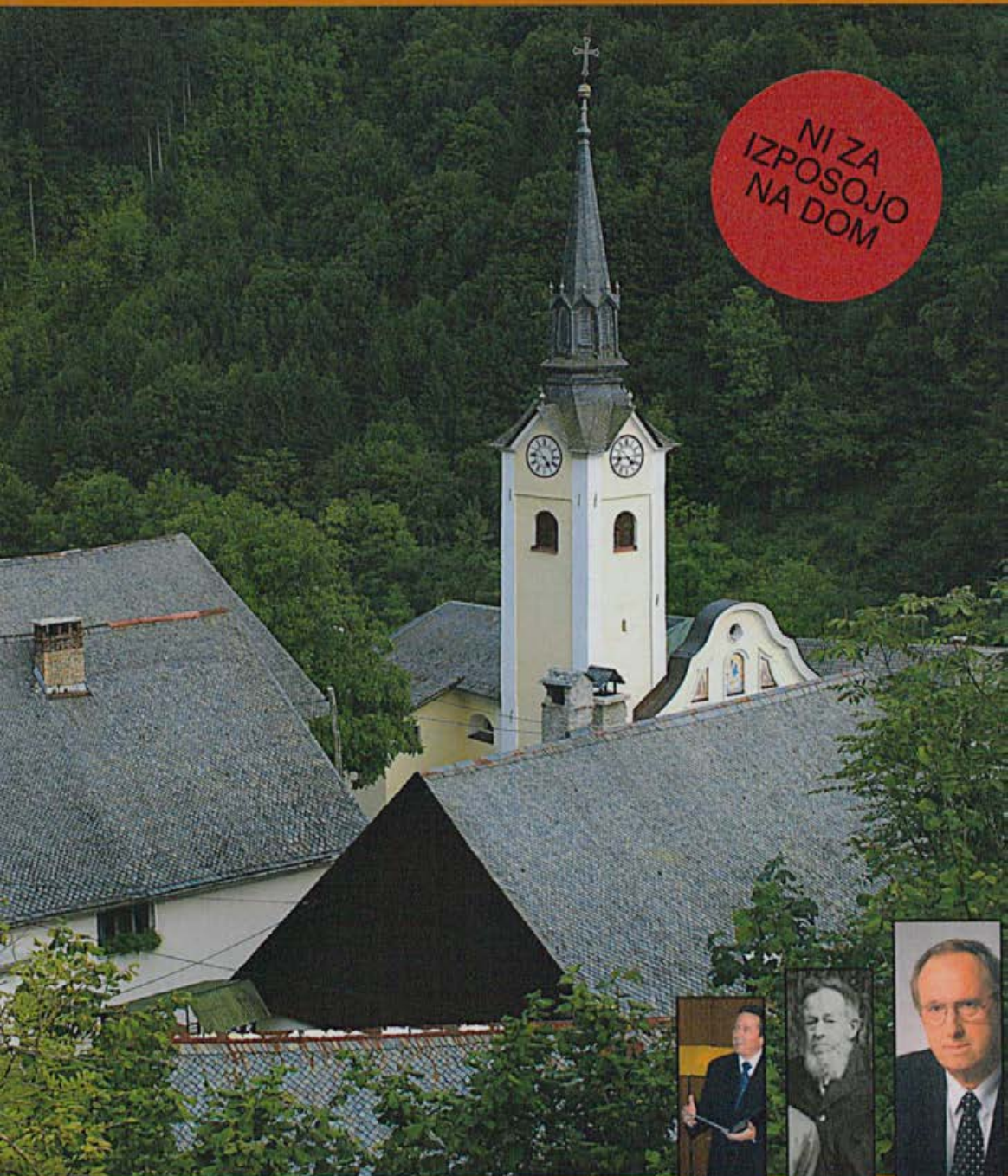

Zbornik Selške doline

Železniki

4
2007

NI ZA
IZPOSOJO
NA DOM

Muzejsko društvo Železniki

Zbornik Selške doline

Zbornik Selške doline

Železne niti

4
2007

Mestsko društvo Železniki

Kazalo

Uvod

Imeli smo ljudi

Železniki

Zgodovina

Prva svetovna vojna

Druga svetovna vojna

Medvojna doba

Prva svetovna vojna

Druga svetovna vojna

Medvojna doba

Prva svetovna vojna

Druga svetovna vojna

Medvojna doba

Prva svetovna vojna

Druga svetovna vojna

Medvojna doba

Prva svetovna vojna

Druga svetovna vojna

Medvojna doba

Prva svetovna vojna

Druga svetovna vojna

Medvojna doba

Prva svetovna vojna

Zbornik Selške doline

Železne niti

4

2007

Muzejsko društvo Železniki

011/2007

011/2007

011/2007

011/2007

Zbornik Selske doline

Železne niti 4

4-2007

Izdalo in založilo:

Muzejsko društvo Železniki
Na plavžu 58, 4228 Železniki
E-mail: muzej.zelezniki@siol.net

Glavni in odgovorni urednik:

Primož Pegam

Uredniški odbor:

Peter Polajnar, Andrej Bogataj, Jaka Benedičič,
Tadeja Šuštar, Tone Sedej, Jože Dolenc, Jure Rejec,
Bojan Rihtaršič, Rudi Rejc, Katja Mohorič Bonča,
Aleš Primožič, Jernej Hudolin, Jože Bogataj

Lektoriranje:

Valerija Trojar

Fotografija na naslovnici:

Zali Log. Foto: Aleksander Čufar

Oblikovanje in priprava za tisk:

DECOP, d. o. o., Železniki

Za vsebino člankov odgovarjajo avtorji.

Tisk:

SCHWARZ, d. o. o., Ljubljana

Naklada:

600 izvodov

ISSN 1581-9329

G

6 4411/2007

Di 190800514

Kazalo

Kazalo

Uvod

<i>Primož Pegam</i>	Uvodna beseda	7
---------------------	---------------	---

Železne niti

<i>Nataša Benedik</i>	Intervju z dr. Jožetom Možganom	9
<i>Tadeja Šuštar</i>	Intervju z Janezom Trilerjem	17
<i>Jože Bogataj</i>	Intervju z msgr. Francetom Dularjem	47
<i>Aleksander Čufar</i>	Rastline in živali	63

Imeli smo ljudi

<i>Tjaša Pavšič</i>	Etnološki pogled na fužinarsko rodbino Globočnik ter delavce, zaposlene v fužinarstvu, v Železnikih v 19. stoletju (2. del)	73
<i>Anton Sedej</i>	Jakob Benedičič, p. d. Jakopč - rezbar in podobar iz Martinj Vrha	99
<i>Jože Okorn</i>		
<i>Ciril Zupanc</i>	Okornovi iz Podrošta	107
<i>Anže Pegam</i>	Jakob Demšar, prvi učitelj v Železnikih	123

Zgodovina

<i>Več avtorjev</i>	Dražgoše, januar 1942	135
<i>Katja Mohorič Bonča</i>	Izgnanci iz Selške doline (1. del)	155
<i>Tadeja Šuštar</i>	1. Čipkarski dan in Čipkarski dnevi	169
<i>Irena Benedičič</i>		
<i>Damjana Demšar</i>		
<i>Janja Janc</i>	100 let čipkarske šole Železniki	227
<i>Vincencij Demšar</i>	Stavbe in njih lastniki po urbarjih in zemljiških knjigah v katastrski občini Zali Log do druge svetovne vojne	245
<i>Rado Goljevšček</i>	100 let Planinskega društva za Selško dolino Železniki	259
<i>Primož Pegam</i>	Nočni slalom	271
<i>Jože Dolenc</i>	Zgodba o ratitovškem zvonu in še o čem	287

Kazalo

Običaji in navade

- Anton Sedej* "Hoja za zvoncem" na sveti večer v Železnikih 293

Naravoslovje

- Bojan Kofler* Rudnik nad Smolevo 299

Družboslovje

- Nikolaj Štibelj* Kako smo gradili telefonsko omrežje, ki ga pokriva KATC Bukovica 305

Kultura

- Rafko Eržen* Marijino znamenje na Rudnu 313
Franc Tušek Slovenski kmečki materi 317
Anton Hosner Trenta 318
Večer v hribu 318
Neznani avtor Klobukovi spomini 319

Osnovna šola

- Katja Mohorič Bonča* Učiteljica Helena Kramar se spominja ... 321
Laura Benedičič Kako je nastajal talni mozaik pri vходу v OŠ Železniki 333
Dorica Prevc Tekmovanje v znanju materinščine za Cankarjevo priznanje 336
Primož Šmid Najvidnejši uspehi učenk in učencev osnovne šole 340
-

Beseda urednika

V letu 2007 naše mesto Železniki zaznamujejo pomembne obletnice. Izredno lepo in pristrčno je bilo praznovanje 100-letnice Planinskega društva za Selško dolino Železniki in 100-letnice čipkarske šole v Železnikih. Ob proslavljanju obeh jubilejev sta bila izdana oblikovno izredno lepa in vsebinsko zelo bogata zbornika. Veselimo se lahko, da smo dobili dve novi knjigi v slovenskem jeziku, ki opisujeta ljudi in dogodke v Železnikih in celotni Selški dolini.

Škoda je, da se letos ni praznovalo vsaj 50-letnice Turističnega društva Železniki. 30. avgusta leta 1957 je bilo namreč ustanovljeno Turistično društvo za Selško dolino Železniki, ki pa se je leta 1962 preimenovalo v Turistično društvo Železniki.

S praznovanjem obletnic v Selški dolini je kar nekaj problemov, na kar moramo biti posebej pozorni. Tako smo leta 2005 praznovali 50-letnico smučanja v Selški dolini. Ob tej priložnosti je bil izdan zbornik, kar je vredno vse pohvale, in avtorjem smo dolžni veliko zahvalo. Dejstvo pa je, da se je organizirano smučanje v Železnikih začelo z ustanovitvijo Telovadnega društva Plavž Železniki, in sicer že 28. oktobra 1949.

Enaka ugotovitev velja tudi za začetek organiziranega nogometa v Železnikih. Obe dejavnosti sta bili namreč leta 1950 uradno registrirani pri ustreznih zvezah v Sloveniji.

V tem letu je bila izdana tudi knjiga dr. Vide Košmelj Železniki skozi čas, ki opisuje življenje Železnikarjev v 19. stoletju in v prvi polovici 20. stoletja. Tudi ta knjiga, ki predstavlja avtoričin pogled na dogodke v tem obdobju, je pomemben prispevek k poznavanju dogajanja, življenja in pomembnih ljudi v Železnikih.

Skupaj s 4. številko Zbornika Selške doline Železne niti bodo letos v Železnikih izdane štiri domoznanske knjige, kar je vsekakor izjemen dosežek. Dejstvo je, da zgodovina Železnikov, pa tudi drugih krajev v Selški dolini, ni raziskana in da tovrstna dejavnost nima nobene pomembne organizirane podpore v Železnikih, pa kljub temu se stvari premikajo.

Mogoče je prav to gonilo vsem zanesenjakom, da delamo in ustvarjamo.

Ustvarjati domoznanske knjige na področju Selške doline pa ni težko samo zaradi premajhne podpore, ampak tudi zaradi pomanjkanja arhivskega gradiva. Ustreznega arhiva v Železnikih nimajo ne športna društva ne kultura društva, celo nekatere gospodarske družbe ne. Če se boste odpravili v škojfelosko enoto Arhiva Slovenije, se boste lahko prepričali o moji trditvi.

Spoštovani bralci, dovolite, da vas prosim, da vsi skupaj pričnemo z arhivskimi dokumenti ravnati tako, kot je potrebno. Tudi Občina Železniki mora začeti materialno vzpodbujati hranjenje dokumentov. Vsa društva naj nemudoma organizirajo svoje arhive in naj jih skrbno vzdržujejo. Vsako leto naj določijo, katere dokumente je treba predati v Arhiv Slovenije, ki ima prostore v kleti nekdanje vojašnice v Škofji Loki, in jih seveda začeti tudi predajati v arhiviranje. Še je čas.

Ponovno vas vabim, da se nam pridružite v naših hotenjih, da bi čim več zapisali o kulturni dediščini in kulturnem izročilu v naših krajih. Veseli bomo tudi, če nam pošljete vašo pesmico, za katero ste mislili, da ni za objavo, ali prispevek o ljudeh, dogodkih in običajih iz daljnje ali polpretekle zgodovine. Ne dovolimo, da gredo te enkratne narodne vrednote v pozabo.

Kot vsako leto se tudi tokrat zahvaljujem vsem piscem prispevkov in uredniškemu odboru zbornika. Vsi skupaj se trudimo, da uspešno plujemo med čermi in ustvarjamo nove številke Železnih niti.

Zahvaljujem se vsem sponzorjem in upam, da se bo financiranje zbornika v naslednjem letu uredilo tako, kot je to urejeno v drugih okoljih.

Posebej bi se zahvalil Tadeji in Katji, ki sta pripravili več prispevkov, Valeriji za lektoriranje, družbi DECOP, d. o. o., Železniki za oblikovanje in sinu Anžetu, tudi tokrat, za vso pomoč.

Primož Pegam

Intervju z Dr. Jožetom Možganom

Nataša Benedik

Stari pregovor pravi, da se tisti, ki mu je iskreno do prijateljstva, ne poteguje, da prijatelja dobi, marveč, da postane njegov prijatelj. In kot postaja vino s starostjo boljše, morajo biti stara prijateljstva najlepša.

Zato si glede na naše dolgoletno družinsko prijateljstvo dovoljujem, da se v intervjuju, ki je pred nama, tikava.

Prosim, da se predstaviš!**Kdo si, dr. Jože Možgan?**

Rojen sem bil 25. maja 1941 – torej pred šestinšestdesetimi leti – v majhni kmečki vasi Veniše pri Krškem, v Posavju. Že v najnežnejših letih sem moral oditi v pregnanstvo v Nemčijo, ker so nas takrat priključili v tako imenovani Tretji rajh. Po vrnitvi iz izgnanstva sem živel v svoji družini do desetega leta in nato so nas odličnjake iz takratne osnovne šole v Leskovcu pri Krškem vpisali v klasično gimnazijo v Ljubljani. To je bila takrat neka selekcija, ne vem, od kod izvira, je bila pa seveda zelo dobra, saj je pobrala vse talentirane učence iz cele Slovenije. To je bila takrat najtežja gimnazija v Sloveniji. Tako sem prišel z desetimi leti v Ljubljano, kjer sem se začel učiti težke klasične jezike in imel za profesorje izredne pedagoge, ki so bili zelo znana imena v takratnem šolstvu na Slovenskem.

Na primer?

Prof. Rudolf Južnič, prof. Silvo Kopriva, prof. Lino Legiša, prof. Stanko Uršič, ravnatelj je bil Miroslav Ravbar. To so bila zelo znana imena tako v pedagogiki kot tudi v sami stroki srednjega izobraževanja. Ta šola nam je dala neko osnovno usmeritev v razmišljanje, skozi latinščino nam je dala smerokaz za logičen pogled na razvoj in na življenje, tako da smo imeli po končani maturi v resnici neko široko znanje, neko široko izobrazbo, ki mi je v življenju vedno koristila, ne glede na to, kaj sem počel in delal.

Če se prav spomnim, si se poleg latinščine učil še nemščino in grščino.

Ne, poleg latinščine smo se v tretjem razredu gimnazije – takrat smo imeli osem gimnazij – začeli učiti grščino. Latinščino in nemščino pa smo se učili od prvega razreda gimnazije, medtem ko sem se neobvezno učil francoščino in nemščino od pete gimnazije naprej. Tako da je bila šola v resnici zelo usmerjena v jezike, velik poudarek pa je dajala tudi humanistični vsebini. To se pravi zgodovini, pa tudi naravoslovje ni bilo odrinjeno. Lahko ti povem, da je še v današnji slovenski vladi veliko ministrov z

naše gimnazije – dr. Dimitrij Rupel, dr. Lovro Šturm, v prejšnjih vladah pa so bili ministri tudi dr. Voljč, gospod Ingo Paš in verjetno še kateri. Šola je dobila prizvok elitne šole in so jo na koncu ukinili in nas združili z realno gimnazijo na Poljanah v tako imenovano Šubičevo gimnazijo. To je bilo v zadnjem letniku gimnazije. Seveda se s tem ni izbrisala elita vzgoje in izobraževanja na tej šoli, ampak se je samo zbrisala formalna oblika klasične gimnazije.

Jože, ali mi lahko razložiš, kako se počuti desetletni otrok, ki je navajen domačega, vaškega okolja, ko z desetimi leti pride v internat v Ljubljano, v povsem novo sredino?

No, ko danes razlagam svojim otrokom, kako je bilo, ko sem kot desetletni otrok moral potovati z dvema kovčkoma in nahrbtnikom na hrbtu preko Zidanega Mosta v Ljubljano z vlakom in potem v internat v Dom Ivana Cankarja na Poljanski cesti, se mi čudijo, kako to, da ni šel nihče od staršev z mano, ko sedaj starši skoraj morajo hoditi z otroki v ne vem kateri razred v šolo kot spremstvo.

Ampak takrat so bili starši trdi. Moja mama je rekla, da brez znanja in izobrazbe ni nobenega napredka in razvoja, in moral sem iti. Kakšen namen je imela z mano, ne vem točno, verjetno so mislili, da bom šel po klasični gimnaziji v bogoslovje in za duhovnika, vendar se je ta načrt nekako spremenil, da sem šel v drug človekoljuben poklic, to je v zdravniški poklic, kjer sem tudi nekako izvajal človekoljubno poslanstvo, ki mi je bilo najbrž dano že v zibelko. Res, da so bili to težki časi, ko je desetletni kmečki otrok šel v mesto, brez tistega svojega okolja, in se je bilo izredno težko vživeti v nove razmere, v nove zahteve, ker to je bila težka šola, naše predznanje iz prvih štirih razredov osnovne šole s podeželja je bilo pomanjkljivo in smo v resnici imeli kljub temu, da smo bili odličnjaki, zelo hude probleme, da smo se prebili, in ko smo nekako dohiteli mestne otroke, smo bili dokaj enakovredni. Spomnim se, da sem zadnje štiri razrede gimnazije izdeloval brez dvojok – z dobrim ali prav dobrim uspehom. Tako da smo bili kljub pomanjkanju osnovnega predznanja kar kakovostni dijaki.

Še sedaj se včasih pojavi nekako zaničevalno ali manjvrednostno gledanje na to, ko kakšnemu otroku rečejo "kaj boš pa ti?", ti pa si s svojim zgledom in dobrim študijem, v roku si doštudiraj, pokazal prav to, da človek, če si želi izobrazbe in se za to potruji, lahko uspe na vseh področjih.

Če dovoliš, bi se malo vrnila v tvoja gimnazijska leta, glede na to, da vem, da si od takrat obdržal najlepša, najtrdnješa in najboljša prijateljstva.

No, to je posebna zgodba. Moji prijatelji so bili vsi meščanski otroci iz tako imenovanih elitnih družin, so me pa sprejeli medse, čeprav sem bil iz kmečke družine, socialno vsaj za nekaj razredov pod njimi, vendar sem imel v vsej najožji družbi sedem študentskih mater, poleg svoje študentske gospodinje, ki mi je bila tako rekoč druga mama. Takrat nismo imeli štipendij in tudi na kmetih ni bilo denarja za vzdrževanje otrok v mestih. Tako sem že v sedmi gimnaziji moral začeti služiti svoj denar, tako da sem zjutraj vstal ob štirih, hodil razvažat mleko po Ljubljani in sem bil ob sedmih zjutraj gotov s to svojo službo. Takrat sem zaslužil skoraj toliko, kot je zaslužil kvalificiran delavec za redno delo. Seveda je bilo to zelo naporno, vendar sem zdržal, ker sem bil

že od doma navajen delati. Bilo je to trdo življenje, moral sem si zelo organizirati čas, da sem se učil. Pri svoji gospodnji sem še pomagal obdelovati vrt, in ker so imeli tam tudi prevoznišvo s konjem, sem pomagal pri pripravi krme za tistega konja, tako da sem bil nekako v stiku še s kmečkimi deli in na ta način sem preživel sebe v zadnjih razredih gimnazije in v prvih štirih letih medicinske fakultete. Potem pa sem dobil štipendijo, s katero sem dokončal fakulteto, in seveda s pomočjo svoje žene, ker sem se v četrtem letniku oženil, saj veš, da včasih narava prehiti pamet in tako sem še hitreje potem moral doštudirati, ker je bilo vse življenje v praktičnem smislu odvisno od prihodnosti in štarta, s kakršnim bom šel v to prihodnost.

No, Jože! Po prvorojenki Andreji se vama je z Miro rodil še Jožko, potem si pa ti šel služiti vojaški rok, Mira pa se je v pričakovanju tretjega otroka za eno leto odpravila v Kanado k sestri.

Kakšno je bilo to leto zate in za tvojo družino?
Res je, da smo bili študentska družina in da sva do moje diplome imela že dva otroka. Ko sem končal študij, je bil na poti že tretji otrok, Mirjam - Kuki. V Kanadi smo imeli izredne sorodnike, ki so celo družino vzeli k sebi za vse leto, ko sem moral odslužiti

Dr. Jože Možgan pri delu v otroški ambulanti.

vojaški rok v takratni JLA v Beogradu v oficirski šoli in pol leta na Kosovu kot oficir pripravnik - zdravnik. Tako smo preživel to kritično leto. Potem pa sem šel v službo kot pripravnik in je prišla družina domov in smo začeli živeti skupaj na Mirni na Dolenjskem, kjer je bilo moje prvo službeno mesto. Tam se nama je rodila še hčerka Barbara. Kot zdravnik sem delal na terenu in tam smo živeli tri leta, nato pa smo prišli v Železnike, kjer pa sem živel skupaj petintrideset let. Od tega sem delal kot zdravnik nekaj več kot petindvajset let. Medtem sem opravil tudi specializacijo iz splošne medicine s specialističnim izpitom, in ko se mi je začelo krhati zdravje, sem začel razmišljati o nekih drugih poteh v življenju in takrat sem se potem odločil za politiko. Najprej sem poskušal na županskih volitvah, kjer sem k sreči gladko pogorel, in še sedaj sem hvaležen volivcem, da so se tako odločili, ker bi bila s tistim znanjem, ki sem ga takrat imel o teh zadevah, groza, če bi imela občina takega župana. No, po dveh letih sem bil izvoljen za poslanca v državnem zboru in sem potem v tem štiriletnem mandatu delal, kakor sem pač vedel in znal.

V letu 1998 se me je lotila huda bolezen, tako da sem popolnoma oslepel in sem se bil prisiljen umakniti iz normalnega dejavnega življenja v pokoj po dvaintridesetih letih dejavnega življenja. Seveda sem tudi še potem doživljal udarce usode z odpovedjo ledvic, tako da sem sedaj vezan na dializo

trikrat tedensko. Tako sedaj preživljam življenje v drugem okolju zaradi zdravstvenih zahtev in sprememb v življenju. Otroci so šli proti Ljubljani, jaz pa sem se tudi moral približati svojemu novemu okolju zaradi zdravljenja v Naklem. Z ženo sva se preselila v Škofjo Loko in sedaj živim tukaj v tem okolju neko novo, lepo življenje upokojenca. Veliko berem zvočne knjige iz knjižnice slepih v Ljubljani in pomagam, če na kakšnem področju lahko. Izkušenj se je v vseh teh letih nabralo veliko, seveda pa so omejitve take, da sem sedaj sam odvisen od pomoči drugih.

Medtem ko bi si pa v resnici želel, da bi lahko jaz pomagal drugim, kot sem bil navajen delati celo življenje. To je pač bilo neko življenje povprečnega človeka, ki je bil normalno nadarjen, verjetno zelo priden, a je kljub temu uspel doseči in preseči marsikakšno stisko in težavo v življenju na osebнем in tudi družbenem nivoju - in če potegnem skupni imenovalc, mislim, da je bilo to kar eno tako skromno življenje, ki je nekako bilo koristno tako za druge kakor tudi zame in za mojo družino.

Jože, glede na to, da se v zadnjem času lomijo kopja na organizaciji zdravstva, zdravniki se pritožujejo, pacienti se pritožujemo, vidimo, kako površno se gradi onkološki inštitut pa še veliko stvari bi se našlo; kakšno je tvoje mnenje glede na razmere, v kakršnih si ti začel

Dr. Jože Možgan prihaja peš na hišni obisk, ker z avtom ni šlo. Spremlja ga hčerka Barbara.

svojo poklicno pot, in tudi ko si prišel v Železnike, nisi prišel v neko rožnato področje. To ni bila Ljubljana. Mi imamo veliko hribovskih vasi in zaselkov. Kako ti sedaj gledaš na te polemike, ki se odvijajo vsepovsod – v resnem tisku, v rumenem tisku, po radiu, po televiziji itd., ko pa si ti v snegu, dežju, slabem vremenu s starim polomljenim fičkom lezel v Davčo in Martinj Vrh (in še kam)?

Nemogoče je primerjati razmere, ki so vladale takrat, ko sem bil aktiven zdravnik na Selskem, in danes. Nasploh ni pošteno, da bi ocenjeval in presojal zadeve, o katerih vem premalo in nanje ne morem dejavno vplivati. Vem pa, da je bila v tistih časih, ko smo bili dejavni in sva s kolegom dr. Reškom – bi rekel na neki pionirski način – ustvarjala osnove za sodobno osnovno zdravstveno službo na tako težkem terenu, kot je Selska dolina, zadeva – bi rekel – dokaj težka, ampak sva jo s svojimi sodelavci kar dobro vozila in mislim, da smo bili v tistih razmerah dokaj uspešni, vendar se mi zdi, da smo morali dodati veliko več tistega, česar se ne da meriti. To se pravi, to človeško predanost poklicu, ljudem, radi smo imeli naše ljudi, radi smo imeli naše bolnike in smo veliko storili za njih, kar morda danes ni v navadi. Ne smem govoriti, da je bilo zdravstvo kaj slabše, kot je bilo drugje po svetu. Mislim, da smo imeli tudi takrat še kar dobro osnovno zdravstvo,

in tudi danes je zelo dobro, tako da je samo vse šlo na višjo stopnjo, z boljšo opremljenostjo, z boljšim materialnim stanjem zdravništva, medtem ko je ostalo zdravstveno osebje še vedno bolj na ravni državnega uradništva. Morda so tudi povezave med ljudmi veliko boljše – telefoni, internet, avtomobili, boljše ceste, boljša dostopnost do domačij, večja prosvetljenost ljudi pa tudi višja splošna zdravstvena kultura. Vse to je pripomoglo do višje stopnje razvoja. Seveda, tiste stvari se pa še vedno vlečejo v zdravstvu, to se pravi, slabša strokovna organizacija, potem slabše aktivno zajeetje prebivalstva v preventivi zdravstvenega varstva, predvsem bi tukaj omenil sodobne, mešane bolezni družbe, kot so samomorilnost, narkomanija, alkoholizem, preveč moderno življenje na spolnem področju, ki gre včasih v pravi razvrat ali pa v prezgodnjo radovednost mladine, ko še zdaleč ni dosegla socialne zrelosti za tako življenje. Tukaj so morda še stvari, ki so povezane s slabšanjem medsebojne solidarnosti. Drug problem, ki se pojavlja, je tudi slabšanje medgeneracijske povezanosti.

Ko si pričel delati v Železnikih, si se povezal z osnovno šolo Prešernove brigade in začel izvajati organizirano preventivo med šolskimi otroki. Zakaj si prišel na to idejo? Na Selskem tega prej ni bilo!!!

Dr. Jože Možgan kot poslanec – predsednik komisije za invalide.

Bila je potreba in želja po razširitvi zdravstvene dejavnosti za aktivno preventivno zdravstveno varstvo predšolskih in šolskih otrok. S pomočjo ravnatelja šole Franca Benedika in ostalega zdravstvenega osebja smo vpeljali te oblike zdravstvenega varstva v Selški dolini. Dolga leta sem bil tudi zdravnik na športnih prireditvah in šolski zdravnik v šolah v naravi.

Jože, zdi se mi, da ljudje pri zdravniku velikokrat bolj potrebujemo razumevanje in da si vzame čas, da se pogovori z nami, kot pa morda škatlo ali dve zdravil več.

Res je to, da je človeški dejavnik najbolj zdravilen dejavnik v odnosu zdravnik–bolnik. Dostikrat so prihajali ljudje v ambulanto, ko pravzaprav niso bili bolni, bili pa so v težavah ali stiskah. Take stvari sem najlažje urejal takrat, kadar sem prišel v hišo takih ljudi in sem imel več časa za pogovor tako s posameznim človekom, ki je imel težave, kakor tudi z njegovo družino. Mislim, da sem na takih hišnih obiskih razrešil marsikakšen problem, pa naj je šlo za popolnoma splošno človeško zadevo ali pa da je šlo za bolezen živine v hlevu. Stvari so se zelo prepletale in mislim, da so se tako stkale še trdnjše vezi, ki niso temeljile samo na odnosu zdravnik–bolnik, ampak na odnosu

zdravnik–človek in bolnik–človek, partner. Tako smo ustvarjali neko nevidno socialno mrežo, ki mi je bila zelo ljuba, ki je bila tisto, kar mi je vračalo zaupanje v ljudi, zaupanje v tisto, za kar je vredno živeti, in tudi ljudje so se počasi tega zavedali, ker so videli, da so stvari dobronamerne, da se nikoli ne zlorablja teh intimnih človeških stisk in težav in da smo s skupnimi močmi marsikatero stvar lepo rešili, pa čeprav ni vedno šlo za čisto medicinske zadeve, ampak je šlo za splošno človeške zadeve in to je tista umetnost pri delu zdravnika na takih terenih, kot je delo v Selški dolini z njenimi prebivalci in prebivalkami.

Znan si bil po tem, da so te ljudje kot zdravnik ocenili kot sijajnega diagnostika, znan pa tudi po tem, da si bil preveč "naravnost", da si ljudem včasih zagrenil kakšne njihove "miškulance", ker si jih znal dobro prečitati, ker si jih predobro poznal. Zahteval si, da se tvojih navodil kot navodil zdravnika držijo, pa so se pojavljale pri njih vedno ene in iste težave. In tisti ljudje so običajno rekli, da doktor Jože Možgan pove preveč naravnost. Kaj ti misliš o tem? Dejstvo pa je, da si med ljudmi veljal za izjemno dobrega zdravnika.

No, vsak človek je posebna duševna, duhovna, tele-

Dr. Jože Možgan čestita zadnjemu Maistrovemu borcu ob visokem življenjskem jubileju.

sna in socialna enota in ta področja je zelo težko razmejiti v tem smislu, ali so še normalna ali že izstopajo v neko nenormalo v dobrem ali slabem smislu. Diagnostika je zelo zapleten proces, kjer je treba imeti veliko osnovnega teoretičnega znanja, ki mi ga v začetku v resnici ni manjkalo, saj sem bil dober študent, s povprečno oceno blizu devet na izpitih, in nisem imel s tem kakšnih težav. Težave pa so bile v človeškem pristopu. Če si dal prednost strokovnim vidikom zadeve, si včasih izpadel kot grob, neposreden, vendar si ohranil visoko strokovno raven. Na terenu pa stroka ni dovolj. Zraven mora biti tudi človečnost in ravno iskanje ravnotežja med stroko in človečnostjo je tista točka, v kateri se znajde zdravnik vedno, v vsakem primeru, kadar deluje skupaj s pacientom v smeri nekega zdravljenja oziroma izboljšanja. Zdaj govoriti o neki neposrednosti ... Mislim, da je neumnost bolniku nekaj prikrivati, nekaj lagati, nekaj, do česar bo prišel čez leta sam od sebe. Res pa je, da nisi mogel nikoli vedeti, kdaj bo pri nekem bolniku, ki se je stalno zatekal v ambulanto, izbruhnila neka duševna motnja. To se je včasih pojavilo šele po desetih, dvajsetih letih obiskovanja in medsebojnega poznavanja zdravnika in bolnika in takrat si dobil razlago za vse dogajanje v preteklosti. Tako da je ta zadeva zelo zapletena in mislim, da je zelo neresno bolniku nekaj prikrivati, kot je mogoče neresno tudi bolniku nekaj dodati pri diagnozi, posebno če nisi prepričan v tako diagnozo z vsemi pomagali, ki jih danes nudi stroka, to se pravi znanost. Kjer pa medicina nima več sredstev, pa seveda ostane še človek, vemo, da se velikokrat taki ljudje zatekajo v zdravilstvo.

Pri meni pa je bil seveda še kot zadnja inštanca Bog, saj sem bil vedno veren človek. Tako da te stvari niso enostavne in zato je medicina še vedno umetnost, kljub razvoju znanosti, in vsak človek mora upoštevati tudi, da je zdravnik na koncu samo človek in ne Bog, čeprav si moderen človek, posebno tisti, ki si domišlja, da je napreden in v tem izviren, da se približuje Božjim lastnostim, vendar vidimo, da kljub temu ljudje še vedno niso srečni, zadovoljni, kljub vsemu razvoju, ki ga nudita sodobna družba in sodobne razmere.

Jože, občina Železniki se ti je za tvoje dolgoletno delo, ki se je poznalo v dolini in občini, zahvalila s častnim priznanjem.

Mislim, da sem doživel dovolj časti in priznanj tudi s strani občine Železniki in Selške doline v širšem smislu, saj so me tudi izvolili za poslanca. To je tudi neko moralno priznanje in črpal sem moči za svoje delo ravno v tem medsebojnem razumevanju med prebivalstvom in mojim delom in to mi je vedno dajalo novih moči, čeprav mi je delo zdravnika na terenu izčrpalo življenjske moči in sem klasičen primer človeka, ki je izgorel v svojem poklicu, tako da sem verjetno dal vse, kar sem zmož. Upam pa, da so bili tudi ljudje vsaj malo zadovoljni z mojim delom. Kakšno pa je bilo to delo v resnici, pa ne vem niti sam, pa tudi ljudje verjetno ne vedo. Spominjali se me bodo bolj po anekdotičnih doživljajih, kot se vedno spominjajo javnih osebnosti iz svojega življenja. Mislim pa, da vsi ti spomini ne bodo ravno slabi, da se bo vmes našel kakšen prijeten, ugoden spomin, da sem svojo vlogo na Selškem odigral in odživel vsaj tako, kot se spodobi za ta poklic.

Jože, z Miro sta pred dvanajstimi leti vzela v rejo dve deklici – Anito in Suzano?!

Po odhodu lastnih otrok v samostojno življenje smo sprejeli v našo družino še dve sestrici – rejenki, ki sta sedaj tudi že odrasli, samostojni osebnosti.

Zahvala

Dr. Jože Možgan! Srčna hvala, da si pristal na ta intervju. Upam, da bodo vsi tisti, ki te poznajo, dobro sprejeli najino kramljanje in izvedeli še kaj, česar prej niso vedeli. Predvsem pa upam, da se med vrsticami najinega pogovora pokaže vse tvoje velikansko – nemalokrat pionirsko delo, ki si ga opravil v dolini. Naj tebi in Miri dnevi tečejo mirno in zadovoljno, imejta se lepo, saj sta si to še kako zaslužila.

Foto: arhiv družine Možgan

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki

Gostilna na Češnjici.

Intervju z Janezom Trilerjem

Tadeja Šuštar

"Na nastopih sem se vedno in se še maksimalno potrudim, ne glede na to, s kom nastopam ali kdo me poslušča. Največ mi je pomenilo, če sem čutil, da so ljudje hvaležni, zadovoljni."

Foto:
Anton Sedej

Imaš kopico vlog in odlično opravljaš kar nekaj poslanstev: si družinski oče, pevec, glasbeni pedagog, zborovodja in organist, harmonikar in celo igralec. Vendar se pogosto vprašujem, kako to, da nisi športni novinar. Živo se namreč še spominjam, da si kot najstnik, ko so tvoji prijatelji, tvoji vrstniki na Racovniku "v vrtu" igrali nogomet, včasih sedel na zidu in komentiral njihovo igro.

Športniki so nam bili zelo všeč. Zelo se mi je zdelo zanimivo, da je prenose poslušalo veliko število ljudi. Najbolj me je pritegnilo, da je komentator o zadevi, ki se je odvijala in na prvi pogled niti ni bilo kaj posebnega videti, vedel toliko povedati. Poleg tega je komentiranje kot ustvarjanje ritma, saj komentator napetost stopnjuje ali pa umirja. Tudi za to je treba imeti posluš, kot že za samo napovedovanje, ko moraš znati z glasom nakazati začetek oziroma zaključek povedi, pomembnost ideje ... In če pomislim na današnje imitatorje, na primer na Šarca, ki s pomočjo določenega ritma in načina govora v trenutku postane druga oseba. Meni je takrat uspelo posnemati le tiste, za katere sem bil "usposobljen". Zanimivo se je zdelo tudi mojim prijateljem, ki so me poslušali in se čudili, da se je toliko zgodilo.

V času tvoje "komentatorske" kariere se je verjetno začela tudi tvoja glasbena pot. Si takrat že igral harmoniko?

Pravzaprav se je moje glasbeno življenje začelo že veliko prej. Svoje prve glasbene korake sem naredil v Grapi pr' Lojzk', kjer je bila doma moja mami Ančka. Po starem očetu, ki mu je bilo ime Lojze, se je tudi hiši reklo pr' Lojzk'. Družina se je zbrala dvakrat ali trikrat letno, na primer ob "semnu", na žegnansko nedeljo, ali ob 1. maju, ko smo šli najprej v Suško k sveti maši in potem še v Grapo.

Lojze Mohorič je bil tvoj stari oče?

Da. Zanimivo je tudi, da sta bila oba moja stara očeta Lojzeta in sem glasbeni talent podedoval po obeh. Starega očeta iz Grape se ne spominjam le iz pripovedovanja, ampak mi je ostal v spominu zaradi neke njegove navade, pa čeprav sem bil star le leto in pol, ko je že umrl. O tej njegovi navadi sem povprašal starše, ko sem bil star 20 let. Zanimalo me je, ali je stari oče imel vžigalnik, ki ga je prižigal, kot bi imel v roki lučko. (Tega se od doma nisem mogel spomniti, ker doma ni nihče kadil, stari oče pa je.) Pritrdili so, čeprav se je mojim domačim zdelo nenavadno, da sem se tega spominjal.

Prijatelji z Racovnika.
Foto: arhiv družine Triler

Stari oče Lojze iz Grape kot vojak s klarinetom.
Foto: arhiv družine Triler

Se je v Grapi samo pelo ali tudi igralo?

Stari oče Lojze je igral klarinet, medtem ko so ostali družinski člani, ki so tudi vsi imeli posluh, peli. Predvsem je bil glasbeno dejaven stari oče, ki je igral skupaj s Petračevim atom. Bila sta ljudska godca. Imel je tudi frajtonarico in note, čeprav ne vem, kje jih je dobil. Res je sicer, da so se Mihovi godci (glej Železne niti 3), ki so večkrat šli tam mimo, pri nas v Grapi oglasili in se tam tudi zadržali. Prav gotovo

Teta Malka s frajtonarico, ob njej stari oče Lojze, na peči teta Tončka in mami Ančka. Foto: arhiv družine Triler

so kdaj tam kaj tudi pustili. Moj stari oče jih je zelo občudoval. Tudi teta Malka je igrala frajtonarico in ob njenem igranju sem si predstavljal, kako živahno je bilo v hiši in kako so plesali, ko sta igrala skupaj z očetom. Še zdaj jo vidim, s kakšnim žarom je igrala.

Nisem pa od starega očeta podedoval samo glasbenega talenta, ampak mi je dal tudi zgled, da se je z glasbo mogoče preživljati, saj se ob njej družijo veseli ljudje.

Lojzkova žlahta
pred hišo v Grapi.
Foto: arhiv
družine Triler

Ob 90-letnici praznovanja starega očeta Lojzeta Trilerja; za njim stojijo od leve proti desni: stric Franci, teta Matilda in ata Konrad.
Foto: arhiv družine Triler

Prej si omenil, da si imel dva stara očeta Lojzeta in da si glasbeni talent podedoval po obeh.

Res je. Zelo dober posluš je imel tudi stari oče Lojze Triler in seveda oče Konrad, ki je pel pri cerkvenem pevskem zboru in moškem zboru Niko. S starim očetom sva večkrat skupaj zapela, najraje je imel furmanske. Kadar smo zapeli vsi trije skupaj, pa so bile na sporedu slovenske ljudske v izvedbi "treh generacij Trilerjev".

S starim očetom iz Grape po glasbeni poti ni sta korakala skupaj. Si pa svoje prve glasbene korake naredil prav v njegovi hiši v Grapi.

Ja. Kajti na prej omenjenih "semnjih" so moji strici radi peli stare "komade". Vendar niso kar takoj začeli,

li, najprej so se morali malo "ogreti" in ga malo dati na zob, potem pa so zapeli. Mož tete Mici, Vencelj Sedej, ki je bil dolgoletni organist v Stražišču, je poskrbel za intonacijo. Vedno sem bil na peči in sem čakal samo na to, da bo na vrsti katera od Pestotnikovih pesmi, na primer Na Bukovici pri Kalan ali pa tista Ta Jamn'ska. Pestotnikovih nikoli niso mogli zapeti do konca, ker so se začeli tako smejeti, da nekaj časa niso mogli nadaljevati. Te pesmi smo kasneje z Obzorjem tudi priredili, saj so bile že preizkušene, da so dobre. No, če se vrnem k mojim pevskim začetkom: na enem izmed prej omenjenih "semnjev" so me moji strici izzvali in rekli: "No, zdaj boš pa ti eno zapel." In zapel sem pesem, ki jo je igral ansambel Lojzeta Slaka: "Temna noč se je storila, sanjalo je že

Starša. Foto: arhiv družine Triler

Z bratom Vanetom. Foto: arhiv družine Triler

Moj rodni kraj, moj rodni dom.

Foto: arhiv družine Triler

oko, pesmica se je zgodila ..." (Zapoje.) Ne vem, zakaj sem pel ravno to. Najbrž je bila takrat popularna in od takrat sem na teh družinskih srečanjih vedno zapel kaj aktualnega.

Od nastopov v domači hiši si kmalu šel z glasbo tudi v svet. Kdaj je bil tvoj prvi javni nastop?

Ob obisku Dedka Mraza v Iskri, ko sem zelo korajžno zapel pesmico: "Mam'ca poslušajte, kaj vam povem, štruk'lce skuhajate, tiste rad jem". Star sem bil dve, mogoče tri leta. Za naslednje leto sem se naučil: "Sinička se je usedla gor na drobno vejico in je zapela vsa vesela ci-ci-ci-ci-do." (Zapoje.) Prva pesem, s katero sem nastopal v mali šoli, ko nas je poučevala Draga Žontar, je bila: "Mali zvonček se je zbudil..." Kot prvošolček sem deklamiral pesmico Ura: "Tika taka ..." in še vedno imam pred očmi mikrofona, en tak ogromen, vsaj meni se je zdel, in polno telovadnico otrok. V tretjem razredu sem skupaj z dvema sošolcema deklamiral pesmico Ciciban in čebela. Vedno sem užival v igri vlog, vendar sem šele v osmem razredu z dramskim krožkom, ki ga je vodila učiteljica slovenščine, Ladi Trojar, sodeloval tudi pri uprizoritvi igre, v kateri sem nastopal kot sodnik.

Iz časa osnovne šole se te spomnim predvsem kot harmonikarja. Je bila to kljub tvojemu igralskemu talentu močnejša vloga?

Verjetno me je glasba začela močneje privlačiti, potegnila me je tudi družba. Z Jožem Fajfarjem sva spremljala folkloro pa otroški zbor ali kar koli. Ob sobotah sem obiskoval tudi harmonikarski orkester v Škofji Loki pod okriljem glasbene šole.

Sodeloval sem na mnogih prireditvah in proslavah, skoraj bi lahko rekel, da jih je bilo nešteto. In če pomislim, koliko lepega in aplavzov smo bili deležni ter koliko nerodnih situacij in treme smo uspešno premagali, ni čudno, da mi je bil oder usojen tudi za v prihodnje. Moram reči, da sem se odlično počutil, ko sem sodeloval z učiteljicama Anči Bogataj in Ladi Trojar. Res smo skupaj pripravili čudovite prireditve. Znali smo navdušiti ljudi. Otroški zbor, na primer, ki ga je vodila Anči Bogataj, sem spremljal vse do svojega 25. leta, mogoče kakšno leto vmes ne. Predvsem sem se jim pridružil na revijah.

In kako se je začelo tisto bolj resno popotovanje v svet glasbe pod okriljem glasbene šole?

Brata Vaneta, ki se je že učil harmonike, sem pogosto poslušal, ko je vadil. Starši so opazili moje zanimanje za glasbo, in ker so vedeli, da imam glasbeni talent, so tudi mene vpisali v glasbeno šolo. Začel sem hoditi k pouku harmonike v Železnike. S tem so mi starši dali možnost, da sem se začel resneje ukvarjati z glasbo. Kot vsi starši so se tudi moji zavedali, da otrok potrebuje spodbude, in hvaležen sem jim, da so me usmerili v glasbeno smer. Pravzaprav se šele sedaj resnično zavedam zaupanja, ki so ga starši imeli v moj glasbeni talent, saj ne le da sem lahko hodil v glasbeno šolo, kupili so mi tudi vsak instrument, ki sem ga potreboval, od harmonike, klaviatur do bobnov, orgel ...

Kdo te je popeljal v harmonikarske hrame znanja?

Harmoniko me je najprej učil Viktor Zadnik, ki je sedaj ravnatelj glasbene šole na Vrhnikih. Zelo smo ga imeli radi, ker nas je znal navdušiti, saj smo igra-

Na reviji otroških
pevskih zborov.
Foto:
arhiv družine Triler

li tudi skladbe, ki so nam bile všeč. Ko je on odšel, nam je bilo vsem zelo hudo, ker njegov naslednik ni bil tako predan poučevanju, čeprav o tem nismo nikoli želeli govoriti.

V katerem razredu si začel igrati harmoniko?
V četrtem.

Si vedno igral klavirsko harmoniko ali tudi frajtonarico?

Vedno klavirsko, a mi je bila frajtonarica tudi všeč. Zato sem si želel imeti leseno harmoniko, vendar s

klavirskimi tipkami. Izdelal mi jo je domačin Miran Tolar in nanjo še vedno zaigram.

Vaja dela mojstra, je pregovor, ki ima enako težo pri vsakem učenju, pa naj gre za učenje inštrumenta ali športa ali česar koli drugega. Ko ste skupaj z vrstniki vadili harmoniko pred učno uro pri učitelju, vas on ni pohvalil. Zakaj?

Harmonik nam takrat v šolo ni bilo treba nositi, ker so v glasbeni šoli poskrbeli, da smo jih imeli že tam. K učni uri pa smo vedno prišli nekoliko prej,

Janez Triler. Foto: arhiv družine Triler

Ob Aljaževem stolpu so zaigrali Janez, Jože in Miran. Desno Bine. Foto: arhiv družine Triler

da smo lahko še malo vadili, preden smo prišli na vrsto. Vendar smo obvezni program, ki smo ga morali igrati, hitreje preigrali kot tisto, kar nam je bilo všeč. Z veseljem smo igrali tudi Avsenikove, kar tako po posluhu. Vrstnikom, ki so že dlje igrali in so znali brati note, so te skladbe že dobro šle izpod prstov. Ostali, bolj začetniki, smo igrali po posluhu ali pa smo jih samo spremljali in se s tem učili. Učitelj se je neštetokrat razjezil, češ da se s tem kvarijo harmonike, da se tega ne igra. Še danes sem mnenja, da bi glasbena šola morala program poučevanja harmonike spremeniti, posodobiti. To mi je bilo še bolj jasno, ko sem kasneje tudi sam tri leta poučeval harmoniko v Železnikih.

Do kakšnih spoznanj si prišel?

Pomembno je, da učitelj zna učence motivirati. Vedeti mora, kakšnega učenca ima pred seboj. Nijajo vsi namena postati profesionalni glasbeniki, so tudi taki, ki se učijo ljubiteljsko. Zato bi lahko obstajalo več programov in več možnosti pri izbiri skladb različnih žanrov.

Kako si ti poučeval harmoniko?

Vedno sem imel harmoniko s seboj in sem pokazal, kako zaigrati. Iz svojih izkušenj vem, da je to zelo

pomembno, ker sam tega nisem bil vedno deležen. Kot učitelj sem se moral doma dodatno učiti in se dobro pripraviti na ure poučevanja harmonike.

Poleg spremljave na harmoniki si v osnovni šoli pridno nabiral tudi raznovrstne pevske izkušnje.

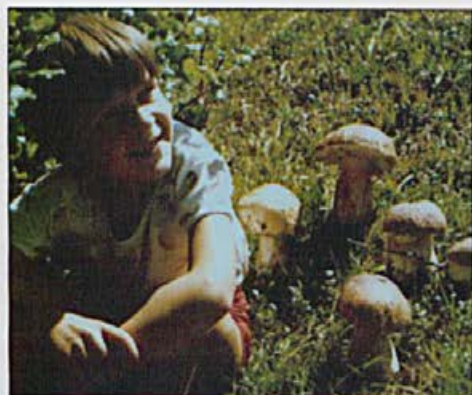
V drugem razredu je bila avdicija za otroški zbor in učitelj glasbenega pouka Sašo Zagoršek je seveda vsakega preizkusil tako, da je zapel niz zaigranih tonov.

Ko sem prišel na vrsto, je on zaigral zgoraj in jaz sem zapel spodaj in on spodaj in jaz zgoraj in še nekajkrat po svoje in je rekel samo še: "Naslednji!" Tako avdicije "načrtno" nisem uspešno opravil. Ni se mi zdelo, da bi se s tem ukvarjal, takrat je bila pomembna žoga.

Nakar so me sošolci učitelju Zagoršku "zatožili", da pri urah pouka tako dobro pojem, da bi lahko pel v otroškem pevskem zboru. In ko sem ga naslednjič srečal na hodniku, me je samo poklical: "Triler!!" Mene je kar odneslo, ker sem se ustrašil, da sem kaj narobe naredil. Zraven je še dodal, da je vaja ta in ta dan. Nisem upal ugovarjati. Sašo Zagoršek pa je za zaključek rekel še: "Ti si od Vaneta brat, a ne!!" In začel sem peti v otroškem zboru.

Pevska revija v Škofji Loki leta 1975. Janez je v drugi vrsti prvi z leve. Foto: arhiv družine Triler

Slika iz mladosti.
Foto: arhiv družine Triler

Sodeloval si tudi v mali vokalni skupini, ki jo je vodil Sašo Zagoršek in je nastopala na različnih prireditvah. Pogosto ste kar sredi pouka odšli na nastop; ste bili takrat zaradi tega "frajerji"?

Frajerji ne, pač pa je nekaj pomenilo, če si bil iz množice izbran za manjšo skupino pevcov, ki je bila bolj mobilna pa tudi hitreje smo se kaj novega naučili.

In zakaj ste morali biti mobilni?

Spomenik v Dražgošah so pogosto obiskovale "turistične" skupine, kar tako sredi tedna dopoldne. V ta namen je Sašo Zagoršek v šoli oblikoval skupino 15 učencev in učenk, domačinov iz tretjega in četrtega razreda, s katerimi je lahko hitro izpeljal krajši kulturni program. In ko je taka skupina napovedala svoj obisk, je bilo v šoli po zvočniku ob desetih obvestilo, da naj pevci male vokalne skupine gredo domov po opremo: modre hlače, bel puli, rutko in kapo. Čez eno uro smo bili že pred šolo, da smo šli s kombijem ali avtobusom v Dražgoše, kjer smo izpeljali kratek kulturni program, v zahvalo pa so nam dali bombone ali slaščice.

So bili ti nastopi podobni eden drugemu ali celo enaki?

Ne. Vsekakor je bil eden od nastopov nekaj čisto posebnega. Začel se je tako kot vedno. Na poti je učitelj Zagoršek na etiketo od Radenske prevedel in priredil besedilo znane pesmi o Titu, ki smo jo potem peli

"Že od malega imam rad naravo."
Foto: arhiv družine Triler

v Dražgošah. Ko smo prispeli, je Viba film že imel postavljene kamere in vse je bilo pripravljeno. Potem je učitelj Zagoršek moral izbrati še solista. Preizkusil nas je in prišel sem v najožji izbor. S pozornim poslušanjem drugih kandidatov sem ugotovil, kaj bi lahko bolje zapel. Uspelo mi je, da sem učitelja prepričal s svojim nastopom. Najprej je bil na vrsti tonski posnetek, ki so ga želeli narediti pri spomeniku. A ker nas je pri snemanju vedno nekaj zmotilo: vrane, motorna žaga, traktor ..., so nazadnje morali ustaviti promet, da smo lahko tonsko posneli.

In potem so vaš nastop posneli še s kamero?

Ja. Ko smo posneli tonsko, je prišla na vrsto še kamera. Izvedbo pesmi si je učitelj Zagoršek zamislil tako, da smo ob spremljavi harmonike dve kitici zapeli v zboru in eno sem zapel sam. Za tonski posnetek je harmoniko igral učitelj, medtem ko je kamera na učiteljev predlog posnela moje "igranje" harmonike. Snemanje v Dražgošah je bilo tudi moja prva izkušnja s playbackom. Takrat namreč harmonike sploh še nisem znal igrati.

Kakšen namen je snemanje imelo?

Nastal je del oddaje, ki je bila posvečena spomenikom druge svetovne vojne na ozemlju Jugoslavije, ki je žal nisem nikoli videl. Videli so jo le tisti, ki so bili takrat pri vojakih in so mi povedali: "Ta mau, tebe smo gledal na televiziji." Čeprav posnetka nisem nikoli videl, je bila izkušnja dobra.

Na zadnji proslavi ob koncu šolskega leta.
Slovo učitelja Zagorška od OŠ Železniki.
Foto: Janez Triler

Se z gospodom Zagorškom še kdaj srečata?

Ko je zapustil našo šolo, mi je bilo hudo, ker sem ga zelo spoštoval. Kadar se srečava, rada pokramljava o "muski" in o skupnih doživetjih izpred tridesetih let.

V najstniških letih si prvič doživel igranje ansambla v živo, kar je nate naredilo izredno močan vtis. Kdaj in kje je to bilo?

Bil sem v petem ali šestem razredu osnovne šole, ko sem prvič šel na čipkarski dan na nedeljo. Tam sem doživel nastop pravega ansambla v živo. Ko so glasbeniki igrali, sem samo gledal in gledal in pozabil na cel svet. Večerilo se je že, jaz sem pa še kar gledal, poslušal in občudoval. Moji vrstniki, Matjaž, Štefan, Riki ..., so že šli domov, ura je bila deset, in čeprav bi moral biti ob devetih doma, sem še vedno stal ob odru in gledal in poslušal, kako igrajo.

In kaj je bilo potem?

Zagledal sem staro mamo Anico, ki je bila klekljariča in je bila skupaj z Matičkovo mamo tudi še na čipkarskem dnevu. Želela sta porabiti še bloke za

čevapčiče. Z mamo sva se domenila, da bom šel z njo domov, samo na čevapčiče še počaka. Ampak tam je bila dolga vrsta, kar je pomenilo, da bom še kar nekaj časa lahko užival v poslušanju ansambla. Zato sva se dogovorila, da jo bom počakal ob odru. In sem gledal naprej, pa bobne pa kitare pa ... In ko sem stal ob odru, sem ves čas mislil na to, da bi nekoč rad igral na tem odru. In šele ko je bila ura pol enajstih, sva odšla. Toda "pri špeglu", ob Podlipnikovi hiši Na plavžu, se je pojavil naš fičo. Slišal sem samo: "Bež not!" Pri sosednji hiši, pri Pavlonovcovih, je moj ati obrnil proti domu. Mama Anica je morala kar peš. Doma je ati zapeljal samo naravnost v garažo (takrat dovoz vanjo ni bil problematičen, nič ni bilo treba umikati stranskih ogledal ...). Meni je šlo po glavi samo, da moram čim prej v pižamo, še sedaj se spomnim, da je bila oranžna, in hitro v posteljo. Kljub vsemu sem dobil, kar sem si prislužil. Za vse življenje sem se zapomnil, da sem jih "fasov" zaradi "muske".

In kdaj si prvič igral na odru, tako za zabavo?

Prvič sem igral na silvestrovo, ko sem bil v osmem razredu, in potem dvajset silvestrovanj neprekinjeno. Zgodilo se je takole: popoldne smo bili v Grapi, ležal sem na peči in okrog 15.30 prideta dva fanta iz Martinj Vrha in vprašata, kje imamo godca. Želela sta Vaneta, ki pa je bil ravno pri vojakih. Vane je takrat igral pri ansamblu Mladi, ki je kasneje prerasel v ansambel Svetloba. In ker ni bilo Vaneta, sta vprašala mene, če kaj igram. Povedal sem jima, da harmoniko. Takrat sem jo igral štiri leta. Zdelo se jima je, da čisto zadosti znam, ker bo tako in tako večji del večera igral domačin Jernej Benedičič. Mene bi rabili le za vmes in zaključil bi ob dveh ponoči. Ponudba mi ni bila preveč po godu, ker tega še nikoli nisem počel in nisem imel nobene prave predstave o tem. Potem mi je na misel prišel prijatelj Jože Fajfar, ki bi mi lahko pomagal. V šoli sva igrala skupaj in se toliko poznala, da sem vedel, da bi se lahko dopolnjevala. Odpravili smo se po Jožeta, in že ko pridemo do blagovnice na Kresu, sem videl, da imajo v stanovanju luč. Vedel sem, da je doma in da bo šlo.

Takrat si bil šele v osmem razredu, torej star 14 oziroma 15 let, pa ste se kar dogovorili, da gresta igrat? Kaj pa starši?

Fanta, ki sta prišla, sta najprej vprašala starše za dovoljenje. Privolila sta, ker sta jih poznala in sta zapuala, da bo vse v redu. Toda v meni so se vprašanja kar odpirala: kako naj "Spilam", če pri igranju sedim, ker so nas tako učili. Res ne bo primerno, če bom sedel, ljudje pa plesali. In tudi nobenega programa nisem imel. Poleg vseh teh težav in vprašanj, ki so se porajala, smo bili fantje z Racovnika domenjeni, da naj bi pri Froncovih imeli silvestrovanje, in smo dopoldne že vse nakupili. Pustil sem jih na cedilu in ob štirih popoldne povedal samo, da me ne bo. (In ko sem jih prišel ob pol treh ponoči pogledat, so že vsi spali.)

Kako je potekalo silvestrovanje?

Noč je bila jasna, sijala je luna in po pobočju se je lesketal sneg. Ko smo prispeli, se nam je iz Martinj Vrha odpiral čudovit pogled na Ratitovec. Na silvestrovanju sva igrala pravzaprav veliko več, kot sva načrtovala oziroma nama je bilo obljubljeno. Skušala sva popestriti večer, zato sva med odmori v zavetju kulis sproti ustvarjala zabavni program. Zdi se mi, da sva se iz izkušnje veliko naučila. In splošno gledano je bilo praznovanje zelo prijetno. Zanimivo

je tudi to, da so naju domov pripeljali točno takrat, kot so obljubili staršem. Takrat sem dobil tudi prvi honorar za "Spil".

Je bilo kaj odmevov na vajino silvestrovanje? Se je o tem govorilo?

Po novoletnih praznikih je v šoli učiteljica Ladi Trojar že vedela, kaj sem počel. Malo očitajoče je povedala, da so eni počeli to, drugi drugo, nekateri so pa že kar igrali na pravem silvestrovanju. Meni je bilo tako nerodno, da bi se najraje skrill pod klop.

Dejal si, da so se nato silvestrovanja kar nizala, do številke 20.

Ko sem igral na 19. silvestrovanju zaporedoma, sploh še nisem razmišljal o tem neprekinjenem nizu. Ko pa se mi je utrnulo to spoznanje, sem se odločil, da grem samo še dvajsetič in konec. Na silvestrovanjih sem igral v različnih zasedbah, včasih z Obzorjem, drugič z Vanetom itd.

Kako je potem dozorela odločitev, da je dovolj?

Za silvestrovanje v krogu družine sem bil prikrajsan kar nekaj let. Ko sem si ustvaril svojo družino, pa sem se odločil, da bomo te trenutke preživljali skupaj.

Ansambel Obzorje tik pred avdicijo za Ptujski festival "v rož'cah". Foto: arhiv družine Triler

Redki so, ki se vedno znajo prilagoditi strukturi poslušalcev, ne glede na to, ali so ti starejši, mlajši, otroci ..., da znajo sodelovati z vsemi. Tebi je to vedno odlično uspelo. Si se zavedal tega?

Na nastopih sem se vedno in se še maksimalno potrudim, ne glede na to, s kom nastopam ali kdo me poslušča. Na koncertu, obletnici, nastopu ansambla, veselici, tudi če sem igral samo harmoniko, ki je najbolj ljudski instrument, sem dal vse od sebe. Veliko je bilo improvizacije, da ni delovalo preveč naučeno, moralo je biti čim bolj spontano. Meni je največ pomenilo, če sem čutil, da so ljudje hvaležni, zadovoljni.

Kako ti je ostalo v spominu 16 let dolgo obdobje z Obzorjem?

Pot ansambla Obzorje se je začela v osemdesetih. Tako skromno, kot se je vse skupaj začelo, toliko več nam je to pomenilo. Prva zasedba: vodja in harmonikar Vane Triler, Marjan Kejžar – bas kitara, Janez Frelih – kitara, pevka Štefka Zadavec in jaz – pevec, bobnar in harmonikar.

Zakaj se je začelo skromno?

Ker takrat v trgovinah enostavno še niso prodajali glasbil. Edina trgovina z glasbili v Ljubljani je bila

na Wolfovi, v Kranju je bil glasbeni oddelek v blagovnici Globus. Vendar niti ena niti druga ni imela velike izbire. Kljub temu so naši fantje, ki so bili že zaposleni, na Globusu kupili prvo mešalno mizo in zvočnike na kredit ter vse skupaj prinesli k nam domov. Seveda je bil za nas to pravi praznik. Potem smo glede na naše finančne zmožnosti glasbila in opremo menjavali in se vedno znova veselili, vsake novosti, da je bil vsaj zven drugačen, če že repertoarja nismo mogli hitro menjavati. Šele ko smo si nabrali nekaj izkušenj, smo lahko šli v korak s časom tudi z našim repertoarjem. Naš prvi javni nastop je bil v Podblici, ko so fantje šli k vojakom. Sicer smo v začetku nastopali po hribih, šele nato nas je sprejela dolina. V Železnikih je bilo kar težko, ker so ansambli iz Kranja igrali vsak vikend v kulturnem domu in so imeli boljšo opremo in repertoar.

Vendar ste vztrajali, si nabirali izkušnje in praznovali svojo prvo 10-letnico. Kdo je bil takrat Obzorje?

Ansambel je ob praznovanju 10. obletnice deloval kot kvintet s pevcema. Pridružili so se nam še Brane Zupanc – klarinet, France Čufar – bas kitara in bariton, Matija Megušar – trobenta ter pevka Mojca Dolenc. Sestav je deloval homogeno, prijateljsko in čutilo se je, da uživamo ob igranju. Na veselicah

Ob 15-letnici ansambla z gostom harmonikarjem Jožetom Burnikom. Foto: arhiv družine Triler

so ljudje plesali, vriskali ter zapeli z nami. Všeč mi je bilo, da smo rundam dodajali skladbe, če je bilo treba. Pogosto smo igrali dlje, kot je bilo določeno v pogodbi, in smo eno rundo zaigrali tudi za organizatorje prireditve – ni nam bilo težko podaljšati. Natančnega števila nastopov ne vem, bilo pa jih je veliko; v glavnem sobote in nedelje. Treba se je spomniti še dveh "zunanjih članov" našega sestava: šoferja Jaka Tolarja in kasneje Mirka Mohoriča. Hvaležni smo jima za pomoč pri prenašanju opreme in za varno vožnjo. V kasnejših letih so bili člani zasedbe Obzorje tudi Jože Fajfar, Jože Debevc, Velimir Piskač in Branko Kuharič.

Si bil tudi ti v času služenja vojaškega roka glasbeno dejaven kot verjetno vsak glasbenik?

Seveda. Nastopal sem v vojaškem orkestru v Pirotu v južni Srbiji, kjer sem bil najprej bobnar in nato harmonikar. Ko sem šel k vojakom, me je v Obzorju nadomeščal Rene Benedičič kot pevec in bobnar.

Kdaj je ansambel Obzorje po tvoje mnenju doživel svoj razcvet?

Verjamem, da so bili za naše občinstvo posebno doživetje naši novoletni koncerti v kinodvorani. V tistem času smo sodelovali tudi s skladateljem Jožetom Burnikom in piscem besedil Ivanom Sivcem. Moram reči, da nam je takrat šlo kar dobro. Mogoče je bil to vrhunec našega ustvarjanja. Izšle so tri kasete in zgoščenka. Na koncertih smo našo glasbo prepletli s humorjem in jo povezali z božičnim in novoletnim vzdušjem. Potrudili smo se tudi za ureditev scene, pri čemer nam je veliko pomagal moj oče Konrad. Zdi se mi, da Železniki pogrešajo tovrstno prireditev, saj se je lani celo pojavila ideja, da bi bilo zelo zanimivo, če bi Obzorje spet začelo ustvarjati na tem področju.

Bi sprejel tako ponudbo?

Ne, ker menim, da smo svoje naredili, se kot ansambel izpeli in pripravili prostor za druge.

Po osnovni šoli si šel na poklicno kovinarsko, se nato zaposlil v Iskri oziroma Domelu, ki si ga zapustil, in postal samostojni kulturni delavec. Je bila to načrtovana pot v profesionalno ukvarjanje z glasbo ali se je kar zgodilo?

Za kovinarsko sem se odločil zato, ker sem se lahko

Vojak Janez s harmoniko, na levi član skupine Parni valjak Berislav Blažević in na desni Dragan Jovanović, znan sarajevski glasbenik. Foto: arhiv družine Triler

zaposlil v kraju, takrat v tovarni Iskra. Poleg tega mi je taka služba dopuščala, da sem se poleg nje lahko veliko ukvarjal z glasbo. Toda ko sem ugotovil, da imam tudi druge talente, sem se odločil, da bom svojo življenjsko pot nadaljeval kot glasbenik in se preživljal s svojim glasbenim znanjem. Najprej sem dobra tri leta poučeval harmoniko v Glasbeni šoli Škofja Loka, kjer sem imel sedem ali osem učencev.

Nato sem se zaposlil kot glasbeni pedagog v OŠ Ivana Groharja v Škofji Loki in kasneje v OŠ Cvetka Golarja v Škofji Loki. V času, ko sem zapustil Domel, sem za ansambel Obzorje napisal tudi nekaj svoje glasbe. Napisal sem besedila in jih tudi uglasbil. Ustvaril sem petnajst pesmi, od katerih mi je najbolj všeč "Prazna vas", ki sem jo posvetil Zgornjim Danjam.

Prazna vas

1.

*Gori na planini prazna vas stoji,
veter nad slemeni noč in dan ječi.
Polkna so zaprta, nagelj ne cveti,
rožo sredi vrta star plevel duši.*

*Spet bom kosil oral,
čredo na pašo gnal,
zapel si domačo pesem,
za vedno doma ostal.*

2.

*Gori na planini prazna vas stoji,
kakor dobra starka čaka in molči.
S pridnimi rokami, s srcem do zemlje,
kliče nas kot mati, sem vrnite se.*

3.

*Gori na planini prazna vas stoji,
kakor dobra starka čaka in molči.
S pridnimi rokami, s srcem do zemlje,
kliče nas kot mati, sem vrnite se.*

Ref:

*Vrnil se bom nazaj,
kjer še moj dom stoji,
tja gor na planino našo,
lepšega kraja ni.*

Ref:

Vrnil se bom nazaj ...

Zgornje Danje. Foto: arhiv družine Triler

Ansambel
Obzorje.
Foto:
Majhenič,
Domžale

Katera je bila pri poslušalcih najbolj sprejeta?

Najbolj so se prijele tiste stare pesmi, ki so bile že preizkušene, na primer Ta Bukovška, velikokrat so predvajali pesem o čipkarskem dnevu in o Jakobovi nedelji in tudi Hej, dekle. Te so poslušalci najbolj prepoznali. Napisal sem tudi nekaj zabavnih komadov, npr. Zaljubljena.

Kdo vam je naredil aranžmaje?

Za prvo kaseto smo jih naredili sami, kasneje pa jih je naredil komponist Jože Burnik.

Ratitovec z Jakobovo nedeljo je večkrat gostil tvoje nastope.

Na Jakobovo nedeljo ali na tradicionalnem pohodu v septembru smo večkrat igrali pred kočjo. Pogosto smo se na vrh povzpeli neprespani, ker smo ponoči s sobote na nedeljo igrali na kakšni prireditvi. Ob 80-letnici planinskega društva so kočjo ponovno poimenovali Krekova kočja. Takrat smo z Obzorjem na Jakobovo nedeljo igrali v programu in na veselici. S spoštovanjem sem kot moderator uradnega dela nekaj povedal tudi o Kreku, čeprav sprva ni bilo interesa pri organizatorju, da bi govorili o duhovniku.

V obdobju Obzorja si bil tudi član Mešanega pevskega zbora Iskra, kasneje Domel.

Da. V letih, ko sem prepeval v MPZ Iskra, sem si nabral veliko izkušenj, ki so mi kasneje prišle zelo prav. Med tenorji sem se dobro počutil. Ko so praznovali 25-letnico delovanja, so me povabili kot gosta, da smo skupaj zapeli dve pesmi na njihovem slavnostnem koncertu.

Je bil Mešani pevski zbor Domel edini zbor oziroma edini sestav, pri katerem si pel pred oktetom?

Ne. V tistem obdobju smo oblikovali tudi kvartet Mlin, ki smo ga sestavljali trije člani Obzorja: to smo bili France Čufar, ki nas je vodil, Brane Zupanc in jaz, zraven pa še France Tušek. Naše skupno prepevanje je bilo zelo uspešno, saj smo bili na srečanju malih vokalnih skupin škofjeloške občine izbrani za gorenjsko srečanje v Lomu nad Tržičem. Tam pa so nas izbrali še za srečanje tovrstnih skupin iz vse Slovenije, ki je bilo na gradu Bogenšperk. Preden sem se pridružil oktetu, sem tri leta prepeval še v zboru RTV v Ljubljani, kjer sem avdicijo naredil pri profesorju Matevžu Fabjanu, ko sem prenehal s petjem v MePZ Domel.

25-letnica
MPZ DOMEL.
Koncert v Železnikih.
Foto: Anton Sedej

Si tudi za Slovenski oktet некоč kar šel na avdicijo in so te sprejeli ali se tvoja zgodba oktetovca začne drugače? Kajti vedno ni dovolj, da si odličen, srčen in imaš znanje, ampak je izredno pomembno tudi, da si ob pravem času na pravem mestu. Kako je bilo?

S kvartetom DO smo z Obzorjem preko Maticе šli na gostovanje v Nemčijo in Francijo. Kvartet so sestavljali štirje pevci iz zadnje sestave Slovenskega okteta, podobno kot smo kasneje znotraj sedanjega okteta oblikovali kvartet oz. kvintet Movia, s katerim smo predstavljali blagovno znamko vina Movia. Kvartet DO je bil manjša zasedba okteta, ki je bila bolj zedinjena kot celoten sestav, lažje so pripravili priložnostne koncerte. Za to gostovanje smo v Obzorju preko Maticе prejeli vabilo, da bi igrali na dveh veselicah, kvartet DO bi pa imel dva koncerta. Šli smo v Nemčijo in v Francijo. Tisti "špil" je bil vzrok, da sem potem prišel v oktet. Vendar ne tisto, kar sem igral na veselici, ampak tisto, kar se je dogajalo po veselici. V Nemčiji se ni ponočevalo, ker je bil naslednji dan še en nastop, ampak v Franciji je bilo drugače. Po kulturnem programu, v katerem so nastopili kvartet DO, francoski zbor in kasneje še ansambel Obzorje, smo se zadržali, še malo peli

in se zabavali. Takrat sem končal tudi solo petje in sem imel nekaj programa, med drugim tudi nekaj italijanskih pesmi, ki sem jih znal tako, kot je treba. Pelo se je in ob priliki sem stopi kar na mizo in zapel, sam. Takrat me je slišal Danilo Čadež, ki je s kvartetom večerjal malo odmaknjeno od nas, in me je prišel poslušat. Poslušal me je še drugi dan, ko smo imeli veselico. In ko smo šli nazaj, mi je povedal, da mu je moje petje všeč, da dobro pojem. Vendar mi ni niti malo namignil, kaj se mu je motalo po glavi. Njegovo spraševanje ni razkrivalo njegovega namena. Vendar sem kmalu izvedel, da so me na njegov predlog povabili na avdicijo za drugi tenor v Slovenskem oktetu. Bilo je neko soboto dopoldne. Toda na prvo avdicijo sem šel samo povedati, da sem bolan; bil sem namreč utrujen.

Bolan? Utrujen? Kaj je bil pravi vzrok?

V resnici nisem bil bolan, ampak se mi je zgodilo naslednje: v podjetju Peks so me za njihovo 50-letnico prosili, da bi skupaj z bratom Vanetom igrala na zabavi. Zavrnil sem jih, ker sem vedel, da imam naslednji dan ob 10.00 avdicijo. Vendar pa so me tri dni pred praznovanjem klicali, češ da so oni kljub moji zavrnitvi vsem povedali, da bom igral na njihovo

Slovenski okteti
v novi zasedbi.
Foto: arhiv
Slovenskega
okteta

vem praznovanju, ki bo tako in tako zelo kratko, le od 21. do 24. ure. Ustregel sem jim, vendar pa sem zaključili šele ob 2. uri zjutraj in zunaj je snežilo. Bil sem neprespan, na avdiciji pa bi moral dati res vse od sebe. Ni mi ostalo drugega, kot da se opravičim in upam na najboljše. Jezen sem bil nase, še toliko bolj, ko sem slišal svoje konkurente. Vendar sem si rekel: "Naj bo, kot mi je namenjeno." Ker takrat niso nikogar izbrali, so v torek poklicali mene, naj pridem naslednjo soboto še enkrat na avdicijo. Takrat sem bil prepričan, da mi bo uspelo.

In kako je potekala avdicija?

Imel se dober program, ki sem ga znal, kot je treba, in bil sem korajžen. O avdiciji nisem povedal nikomur, niti svoji učiteljici Leani Bratuž Kacijan, ker ji ne bi bilo vseeno. Povedal sem ji šele potem, ko sem bil sprejet, in bila je nadvse navdušena. Tudi sedaj še spremlja mojo pot in včasih ji priskočim tudi jaz na pomoč, ko spremljam s harmoniko njen dekliški nonet Brede Šček, ki deluje na Viču.

Ali sedanja zasedba Slovenskega okteta predstavlja novo obdobje za ta sestav?

V bistvu da, saj so se v 50 letih zamenjale štiri generacije ali drugače rečeno, več kot 35 pevcev. Mi smo četrta generacija.

Nekje je bilo zapisano, da je bil leta 1996 zaključni koncert tretje sestave okteta, a se je potem čez približno leto dni okteti nadaljeval. Je bilo res potrebno celo leto, da je okteti spet oživel?

Mi smo pravzaprav začeli že leta 1996, čeprav se kot sezona šteje to kot leto 1997. Vendar pa takratna sestava ni bila dokončna, saj so se še štirje pevci zamenjali.

Dva druga tenorja; Peter Ambrož in Janez Triler.
Foto: arhiv Slovenskega okteta

Slovenski oktet
z umetniškim
vodjem Mirkom
Cudermanom.
Foto:
Tihomir Pinter

Kako menjave vplivajo na sestav?

Vedno želiš, da bi bilo še bolje. Imeli smo srečo, da so se nam pridružili pevci, ki so se hitro "vklopili" v sestav, se hitro učijo ali so celo profesionalni glasbeniki ali pa glasbeni pedagogi. Sestav kljub temu rabi čas: skupno delovanje, petje in sodelovanje.

Janez Triler. Foto: Tihomir Pinter

In kako se v obstoječem sestavu ujamete, tako po pevski kot prijateljski, človeški plati?

Kljub temu da prihajamo iz različnih koncev Slovenije, da imamo različne navade in interese, se dobro razumemo. Zanimivo je, da imamo trenutno skupaj kar 24 otrok, za cel otroški zbor.

V spominih prvih članov Slovenskega okteta sem prebrala, da je bil oktet državna kulturna reprezentančna skupina. Ali to velja še danes?

V začetku je bilo res tako. Včasih je bil bolj protokolarni ansambel, kar je razvidno iz podatka, da bi tisti prvi sestav moral na gostovanje v Ameriko, a mu v času hladne vojne niso dovolili vstopa. Šele deset let kasneje so koncert lahko uresničili. In nekateri posamezniki v Ameriki, ki so kupili vstopnice za načrtovani koncert in so jih deset let hranili, so z njimi lahko šli na prvi koncert Slovenskega okteta v Ameriki. Glede državne reprezentančne kulturne skupine danes lahko rečem, da temu ni tako. Čeprav je že čas, da bi jo Slovenija spet imela. V sedanjem sestavu nismo še začutili nobenega interesa s strani države, da bi nam dala poseben status. So prilžnosti, ko imamo čast nastopati v državnem zboru. Sicer smo društvo Slovenski oktet in delujemo kot amaterska skupina.

Švica.
Foto: arhiv
Slovenskega
okteta

Ste imeli kljub temu nastope, kjer ste zastopali Slovenijo?

V Sarajevu smo mogoče leto po vojni nastopili na prireditvi, ki jo je pripravil NATO, ko sta tam vladala še groza in strah. Peli smo tudi v Beogradu, takoj po napadih, kamor so nas povabili na praznovanje 70-letnice znane srbske igralko Marije Stupica, ki je bila poročena s Slovencem. Bilo nas je kar malo strah, kako nas bodo sprejeli. V narodnem gledališču so ji pripravili praznični večer, ki ga je prenašala tudi

televizija. Njen mož je bil najbolj znan srbski režiser in po njem so gledališče tudi poimenovali. Tudi ona je bila tako znana, da so ji v gledališču pripravili slavnostni program. Ko je umrl, je bila njegova ali pa njena želja, da bi mu okteta na grobu zapel Nocoj, pa oh, nocoj. Tako je iz Beograda prišlo vabilo, da bi tudi njej prišli zapet to pesem, pa še kaj zraven. In ker stare zasedbe okteta ni bilo več, smo se vabilu odzvali člani novega sestava. Bilo je zanimivo. Vaja je bila, vendar ne generalka v pravem pomenu

London.
Foto: arhiv
Slovenskega okteta

Chicago. Foto: arhiv Slovenskega okteta

besede, da bi točno videl, vedel, kdo je pred teboj in kdo za teboj. Šele na nastopu smo ugotovili, da je pred nami, fizično in po programu, nastopil Rade Šerbedžija. Dva metra pred nami, vmes je bila zavesa, je ob kitari deklamiral Ne daj se, Ines. Dvorana je bila polna do zadnjega kotička in Šerbedžiji niso in niso nehali ploskati. In potem se je zastor pred nami dvignil, pravi gledališki zastor, da smo zapeli še mi: "Nocoj, pa oh, nocoj". Ljudje so jokali. Kajti bilo je

S transibirsko železnico na turnejo po Rusiji. Foto: arhiv Slovenskega okteta

ravno po napadih in so bili ganjeni, brez besed. "Slovenci, pa vi ste ...!" so nam rekli. Bili so navdušeni nad nami, na odru smo se počutili prečudovito. Čutil sem, da nas imajo radi.

**Kje si še pel s takim užitkom in ste bili res pri-
srčno sprejeti? kateri nastopi so se ti še poseb-
no vtisnili v spomin?**

Naštel bom nekaj zame najbolj zanimivih nastopov

Slovenski
oktet.
Foto:
Miha Fras

in gostovanj. Dvakrat smo bili na turnejah po Rusiji, enkrat smo potovali s transibirske železnice vse od Moskve do Bajkalskega jezera v Sibiriji. Drugič smo šli z ladjo po reki Volgi vse do mesta Samare.

Zanimivi nastopi so bili v Strasbourgu, v Bruslju v evropskem parlamentu, ob otvoritvi salzburškega poletnega festivala, na dubrovniškem poletnem festivalu, na spomladanskem festivalu v Budimpešti, v Švici, v Sofiji, na britanskem ministrstvu za zunanje zadeve v Londonu, na lanskoletni turneji po ZDA, v Sarajevu, Beogradu, Makedoniji, pri koroških Slovencih, v Italiji, Franciji in Nemčiji pri naših rojakih. Zanimivi so bili tudi nastopi tukaj v Železnikih in Škofji Loki, pred domačim občinstvom. Pravzaprav je vsak nastop, najsibo doma ali v tujini, novo doživetje in moram reči, da smo povsod lepo sprejeti.

Uspeh ne pride sam od sebe. Pravijo, da je zanj potrebnega odstotek talenta in 99 odstotkov garanja. Tudi za dobro počutje v sestavi in na odru se je najbrž treba potruditi. Koliko in kako vadi-te?

Redno se dobivamo dvakrat tedensko po dve uri, kadar so snemanja ali priprave na kakšen poseben nastop, pa tudi večkrat. Seveda pa potem pridejo še nastopi, snemanja ... Vadimo po glasovih in skupaj. Nekatere stvari se je potrebno naučiti doma, na primer besedila.

Imate veliko nastopov?

Lani jih je bilo 90.

Te je kdaj pred nastopom strah?

Za strah ne vem, čutim pa odgovornost. Spomnim se trenutka, ko me je aplavz občinstva več kot presenetil. In sicer se je to zgodilo, ko smo ob 50-letnici imeli prvi koncert v Cankarjevem domu. Oder je osvetljevala nekakšna modra svetloba. Začelo se je tiho, zapeli smo Na trgu in pričakoval sem aplavz v skladu s pesmijo, tak lahen. Dvorana je pa zagrmela, zabučala kot slap! Res sem kar osupnil. In za povrhu so se prižgale še luči. Dobro, da je najprej sledil govor. Oddahnil sem si, ker sem imel dovolj

časa, da sem se sprostil in pripravil na nadaljevanje nastopa.

Te je kdaj strah, da bi ti odpovedal glas?

Glede glasu nimam preveč skrbi. Vedno pazim, da ne pijem mrzlih pijač. Sicer sem prepričan, da glas mora biti pripravljen na vse pogoje.

V resnici požete v zelo različnih razmerah: od vročine v Dubrovniku preko skoraj idealnih pogojev v Postojnski jami do ledenega mraza v Logarski dolini.

Res je. V Dubrovniku smo peli pri dobrih 35 °C v smokingih in v Logarski dolini pri -18 °C. V Dubrovniku smo bili čisto premočeni, v Logarski dolini smo na oder prišli šele tik pred nastopom, dihali smo previdno, ne na hitro in ne globoko.

Kako pa skrbiš za glas z upevanjem?

Z upevanjem ne pretiravam, čeprav nekateri upevanje zelo cenijo. Meni se zdi pomembneje, da se fizično ogrejem, razgibam, "pretelovadam". Poskusim glasovne skoke in nič drugega.

Kako je z interpretacijo Slovenskega okteta? Je to vaša dobra lastnost? Jo znate narediti?

Interpretacije ni nikoli premalo. Mislim pa, da je to prednost Slovenskega okteta.

Kaj pa zvok? Prebrala sem, da je Janez Bole zvok Slovenskega okteta nekoč ocenil kot homogen, baržunasto mehak, pravi slovenski, od najtišjega pp do razkošnega ff v vseh legah izenačen, enkratni zvok, ki je presenetil vse, tudi najstrožje kritike.

Zvok je povezan z interpretacijo. Verjamem, da je pravi, in vedno se zanj skrajno potrudimo, ne glede na prostor.

Je vaš repertoar zelo povezan s tem, da ste "Slovenski" oktet, vas to zelo zavezuje?

Prav zato, ker nadaljujemo tradicijo, smo morali začeti s tistim, kar je bil železni repertoar prve gene-

racije Slovenskega okteta: samo slovenske ljudske in umetne. S tem smo ustvarili vez s prejšnjim delovanjem okteta in ga sedaj lahko nadaljujemo, nadgrajujemo in še obogatimo.

Koliko pesmi je v vašem repertoarju?

Dobrih 200.

Na koncertu, na nastopu ni pomembno le kaj poslušalci slišijo, ampak tudi, kaj vidijo. Obлека ni pomembna samo z vidika spoštovanja do poslušalcev, ampak se v njej morate tudi dobro počutiti. Kdo skrbi za vaš videz?

Zadnjo kreacijo smokingov in srajc nam je naredil modni kreator Alan Hranitelj.

Se vedno pripravite na koncert in pred njim prepoznate še vse skladbe?

Vedno. Tudi če imamo zelo malo časa in se mudi, zapojemo vsaj začetke skladb. Tudi zaradi dvorane. Zgodi se, da se gostitelji pohvalijo z novo dvorano, a kaj ko mnoge nove dvorane nimajo dobre akustike. Včasih pa nas namenoma dajo v slabšo dvorano, da slišijo, kako se bomo znašli.

In kako se rešite v dvorani s slabo akustiko?

Nabrali smo si izkušnje, s katerimi si pomagamo. Pojemo na poseben način. Vse mora biti izpeto, dihi morajo biti še bolj držani. V sakralnih prostorih, kjer glas kar nese, je petje enostavnejše.

Ali se pripravite tudi na dodatek, na bis?

Da, ker ga občinstvo že pričakuje.

Kako je peti v športni dvorani v Železnikih?

V redu, da se peti. Tudi nogomet se gotovo dobro igra.

Bi ti v vaš repertoar dodal kakšno skladbo? Ali katero pogrešaš?

Rad bi dodal pesmi, ki bi jih sami priredili in so pesmi naše generacije.

Pa je posluš za take želje?

Učimo se novih skladb, tako da smo v Prevaljah na Koroškem ob materinskem dnevu nastopili s polovico čisto novega programa. Ob klavirski spremljavi Urške Vidic smo peli skladbe, ki jih je pred 70 leti pela skupina Comedian Harmonists. Gre za barsko glasbo.

Na koncertu z ansambлом Gašperji. Foto: arhiv Slovenskega okteta

Koncert v športni dvorani v Železnikih, december 2005. Foto: Anton Sedej

Previde sedmih pesmic je napisal gospod Jože Humar.

Kaj pa Katrca?

Zapel sem jo že tisočkrat, pa še kar naprej hočejo, da jo pojem. Ko sem jo dobil, mi ni bila všeč. Na poti domov z vaj sem razmišljal: "Le kaj čem z njo?" Dr. Cuderman mi jo je zaupal, ne da bi jo prej zapel, se preizkusil. Rekel je samo, da bo Katrco pel Janez in da naj do naslednjic razmislim. V avtu sem imel tudi ploščo in sem si jo zavrtel. Ugotavljal sem, da je skladba že dodelana, da ni ničesar več mogoče spremeniti, dodati, ker jo je pel dober solist Božo Grošelj. Nakar sem po nekajkratnem poslušanju ugotovil, da je njegova Katrca starejša od moje. In nenadoma mi je bila izziv. "Naredil" sem jo in tudi na Koroskem jo pohvalijo, da jim je všeč, čeprav je drugačna, kot jo pejejo oni ... Mogoče je dr. Cuderman vedel, da je prava zame.

Oktet ima svojega predsednika in svojega umetniškega vodja. Kdo sta in kaj je njuna naloga?

Od začetka letošnjega leta je predsednik Jože Vidic. Umetniški vodja je dr. Mirko Cuderman, ki je tre-

nutno predvsem svetovalec, saj oktet nastopa sam in imamo pevci kar precej umetniške svobode. Dr. Cuderman sodeluje pri izbiri programa, hkrati pa pesmi, za katere vemo, da jih potrebujemo za naše nastope, lahko izberemo sami in nam samo še svetuje glede notnega materiala. Sicer umetniški vodja skrbi za program okteta, njegov repertoar in note.

In kaj je naloga predsednika okteta, Jožeta Vidica?

Vodi nas tudi na odru. Je "persona" in ima tudi sicer vodilno vlogo, "prvo štimo" in ga vsi v oktetu upoštevamo, ker ima največ izkušenj. Zaupamo mu. Obenem mora skrbeti za vse uradne, administrativne zadeve.

Je možno, da bi bili v oktetu vsi enaki, enakovredni, brez vodje, glede na to, da pred vami ne stoji zborovodja?

Ni možno, eden mora držati "štimo", vsak sestav potrebuje vodjo. Mi imamo Jožeta Vidica.

Kako poteka proces od izbire pesmi do nastopa pred občinstvom. Od česa je izbor odvisen? Izbira pesmi je odvisna od programa, ki ga izbere-

mo glede na okoliščine nastopa. Lahko so to slovenske ljudske, sakralni program, umetne, tuje in druge. Program, ki ga izvajamo, je torej odvisen od vrste nastopa oziroma koncerta. Na vajah program pripravimo in izdelamo, torej se pesmi naučimo, da jih znamo izvesti.

Ali oktet izvaja ali je že izvedel tudi krstne izvedbe?

Veliko jih je že.

Imate mogoče skladatelja, ki priredi/napiše pesmi prav za vas?

Skladatelji so napisali nekatere skladbe prav za Slovenski oktet, kar piše tudi na notnem gradivu: Sedem si rož, znani Mojcej in Katrca skladatelja Kernjaka ...

Ali je za priredbo nujno, da poznaš izvajalca, ali tisti, ki priredi skladbo, naredi eno splošno priredbo, ki bi bila uporabna za vsakega izvajalca?

Dobro je, da pozna izvajalca. Ni nujno, da je skladba potem kar splošno uporabna. Konec koncev so priredbe vedno napisane za določen sestav, za solista, za moški zbor, za otroški zbor in tako dalje.

Kakšni so vaši načrti? Imate za to oz. prihodnjo sezono še smeje načrte?

Konec maja bomo v Londonu peli zelo zahteven program ter nastopili celo na univerzi v Oxfordu. Vrnili bomo obisk angleški skupini, ki je pred kratkim nastopala pri nas. Imeli so odličen koncert. Peli bomo mešan program.

Kako se učiš tujih pesmi, v jeziku, ki ga ne govoriš?

Moram se jih naučiti dobesedno na pamet, pripišem si slovenski prevod in fonetični zapis, in nato pojem in pojem in pojem. Ravno zdaj nas za francosko pesem izgovorjave uči francoska lektorica. Dobimo pa tudi posnetek pesmi, da lahko doma ponavljamo.

Koliko tujih pesmi pojete?

Kar precej. V tujini sicer od nas bolj pričakujejo, da pojemo slovenske, ker jih zanima, kakšne so. Z njimi seveda predstavljamo našo kulturo, značaj ...

Janez, ti znaš skoraj vsako situacijo obrniti na hec.

Kako ti gre zabava od rok in iz ust pri oktetu?

Ker sem bil in sem tak, kot me poznate, ne morem biti drugačen pri oktetu. Skrbim za povezovanje programa ob veselih priložnostih. Glede tega se nisem prav nič spremenil in res marsikaj raje obrnem na hec.

Kako je, ko se srečate glasbeniki z različnih koncev Evrope, sveta?

Običajno komunikacija, tista glasbena, steče v trenutku. Spominjam se, da smo v Strasbourgu skupaj s trobilnim ansambлом iz Avstrije naredili nepozabno zabavo po prireditvi.

Kako so ljudje sprejeli tvojo glasbeno pot od ansambla oziroma zbora k oktetu?

V Železnikih in okolici sem prej veljal za Janeza s harmoniko, potem pa sem oblekel smoking Slovenskega okteta. Včasih so me ljudje prepoznavali v vlogi "zabavljača" na vseh mogočih prireditvah, ko pa sem postal član Slovenskega okteta, sem imel občutek, da so bili ponosni. V srcu pa še vedno ostajam to, kar sem bil. Glasba je pomemben del mojega življenja, kar čutijo tudi poslušalci.

Prizadevaš si, da posreduješ glasbene užitke tudi tistim, ki se koncerta oziroma neke prireditve sploh ne morejo več udeležiti, ker so priklenjeni na posteljo ali bivajo stran od doma, to so predvsem starejši in bolni. Kako to izpelješ?

Mogoče se sliši nenavadno, vendar vedno raje primem v roke harmoniko in grem v dom ostarelih, kjer zaigram, da skupaj zapojemo in se poveselemo. Tudi v tem čutim svoje poslanstvo. Grem kar sam ali pa s hčerko Majo, včasih z učenci OŠ Cvetka Golarja.

Ali obiščeš ostarele samo v Škofji Loki ali greš tudi drugam?

V Škofji Loki ali Ljubljani. Nimam nekega urnika, ampak rad kar pridem ali pa me povabijo. Zapoje mo kakšno ljudsko ali pa Avsenikovo, take, da ne vzbujajo domotožja, žalosti, da so prijetne. Pravzaprav bi morali večkrat obiskati te ljudi. Vem tudi, da nisem edini, ki jih razveseljuje z glasbo.

Videvajo te tudi v varstveno-delovnem centru v Škofji Loki. Kaj je tvoje poslanstvo tam?

Sodelovanje z VDC-jem, v katerem so mladi s posebnimi potrebami moje starosti, mi ogromno pomeni. Vse se je začelo, ko so me pred leti vprašali, kakšne klaviature naj kupijo za center. Želeli so, da bi bile primerne za njihovo gojenko Stanko Kuhar s Sv. Tomaža, ki je že imela nekaj znanja igranja na klaviature. Povabili so me tudi, da naj jo pridem pogledat. Klaviature so kupili in enake si je kupila tudi ona. Poleg tega so v centru želeli, da bi se čim več mladih ukvarjalo z glasbo, kar bi bilo neke vrste terapija. Na

štirinajst dni sem začel prihajati v center v dopoldanskem času. Včasih sem s seboj prinesel tudi harmoniko. Bili so prijetna skupina mladih, vendar je bilo delo z njimi zelo zahtevno in sem moral večkrat prositi njihove strokovne delavce za pomoč. Kasneje mi moj delovni urnik tega dela ni več dopuščal. Veliko mi pomeni, da sem imel priložnost narediti nekaj dobrega v VDC-ju. Še vedno hodim na štirinajst dni za eno uro k Stanki Kuhar, da znanje, ki si ga je pridobila pri Ireni Rupnik, vsaj še malo nadgradiva. Stanka pa ni kar tako, saj je Oliverja Dragojeviča spremljala na njegovem koncertu na Planini v Kranju pri pesmi Oprosti mi pape.

Rad pomagaš, če le slutiš, da lahko. In naključna srečanja, ko si komu priskočil na pomoč, so bila včasih zelo zanimiva.

V Škofji Loki sem lani v božičnem času v Veštru ustavil gospe, ki je hodila v smeri proti Škofji Loki. Iz pogovora sem izvedel, da gre na pošto, ker bo pisala sinu v Avstralijo. Preden je izstopila, sem ji dal še eno okteto zgoščenko, da jo pošlje sinu. Nekaj časa je bila povsem brez besed. In ko se je presenečenje umirilo, je dejala, da se ji še ni zgodilo, da bi ji kdo nekaj kar poklonil. Kasneje sem jo srečal pred velikonočnimi prazniki in jo spet povabil, da se pelje z menoj. Povprašal sem jo, ali je takrat poslala tudi zgoščenko, in rekla je, da je sin odpisal, da jo posluša vsak dan, ker je to edina slovenska glasba, ki jo ima.

Imamo želje, ki se nam uresničujejo, in take, ki se nam ne. Kako se tebi uresničujejo želje?

Uresničilo se mi je to, kar sem vedno mislil, da se bo: da bom pel v nekem pomembnem ansamblu. Z glasbo sem zrasel in v glasbi sem dobil polno zadostitev, vedno pa sem čakal na neko višjo priložnost. Zatrdno sem vedel, da bo prišel čas, ko bom opravil kakovostni preskok. Nikoli pa si nisem predstavljal, da bo to Slovenski okteti.

Zdi sem mi, da če si nečesa močno želiš in si pripravljen za to tudi nekaj storiti in žrtvovati, potem svojo željo lahko uresničiš.

Stanka Kuhar nastopa na prireditvi projekta Sonček.
Foto: arhiv družine Kuhar

Ali kdaj razmišljaš o solo karieri?

Ne.

So te ljudje že primerjali kdaj z Janezom Lotričem?

Ja, so me že spraševali, zakaj ne pojem tako kot on. V operi! Ampak ne morem biti on. Meni je pri srcu bolj zabavna glasba. Res bi pa rad z njim pripravil koncert, če bi bila možnost. Naštudiral bi muzikle in on svoj program, dodala bi še skupen izbor ... Bilo bi odlično.

Sta že kdaj nastopala skupaj?

Da. Zgodilo se je predlani, ko me je nekega četrta zvečer poklical France Čufar ter povabil, naj pridem k njemu, ker je Janez Lotrič prišel na obisk. No, in kaj drugega je lahko sledilo v nadaljevanju kot pesem. Manjkal nam je še bas, zato smo šli ponj v Dašnico. France Tušek je takoj pritegnil zraven. Kvartet je nato šel na turnejo po spodnjem delu Selške doline. Ko smo proti jutru ugotovili, da bo treba iti domov, smo se dogovorili, da zgornji konec doline pride na vrsto naslednjič. Mogoče bo spet nekega večera zazvonil telefon ...

Ko sva se naslednjič srečala v Ljubljani, me je Janez presenetil in mi poklonil knjigo opernih arij z njegovim posvetilom.

Vodiš tudi cerkveni pevski zbor na Zalem Logu. Kako to, saj si iz Železnikov?

Ko je bil v Železnikih gospod kaplan Blaž Gregorc, me je navdušil, da sem prevzel vlogo organista in zborovodje na Zalem Logu. Pred mano je več kot 55 let vztrajala Galetova teta Micka. Kar ne morem verjeti, da tudi jaz že štirinajsto leto vsako nedeljo in cerkvene praznike na ta način sodelujem pri bogoslužju. V teh letih smo lepo napredovali ter nastopali tudi na domačih prireditvah, pevskih revijah, romanjih ter ob različnih priložnostih, veselih in žalostnih. Menim, da nas glasba povezuje in da je vsak od nas bogatejši za to izkušnjo. Upam, da se nam bo pridružilo več mladih, kajti od tega je odvisno, kako bo s petjem v prihodnje.

Janez, si tudi glasbeni pedagog na osnovni šoli. Kaj predstavlja tvoje delo z mladimi? Jih uspeš navdušiti?

Na OŠ Cvetka Golarja poučujem glasbo in vodim

Zborovodja
CMPZ Zali Log
Janez Triler
z zborom pred
cerkvijo na
Zalem Logu.
Foto:
Anton Sedej

Na koru ob orglah. Foto: Anton Sedej

mladinski pevski zbor, ob tem pa rad sprejemam tudi kakšne nove izzive. Trenutno sem združil sedem mladih glasbenikov v šolski ansambel z imenom Šolski muzikanti, ki igra narodnozabavno glasbo. Postali smo priljubljeni na naši šoli, pa še kje drugje. Otrokom take dejavnosti pomenijo izziv, saj je igranje timsko delo. Že na vajah se čuti, da so "res ta pravi muzikantje".

Se v svoji glasbeni karieri spomniš kakšne res smešne situacije?

Ko smo člani ansambla Obzorje nastopali v Počah na Primorskem, je zaradi slabega vremena "špil" za nas odpadel. Organizator nam je ponudil odprt šank. Tako smo se napili medice kot še nikoli. Toliko smeha in napora po ovinkih nazaj še ni bilo.

Kako so doma spremljali tvojo glasbeno kariero?

V družini so ponosni, da sem član oktetove zasedbe, in so me pri tem že od začetka podpirali. Vsekakor je potrebno razumevanje domačih, ker vaje, nastopi, snemanja, turneje ... vzamejo kar precej časa. Z glasbo in petjem pa odraščajo tudi otroci in vesel sem, da sta jim že zdaj zelo pri srcu.

Kako ti uspe uskladiti nastope, službo, družino in prosti čas? Je družina prva violina v tvojem življenju in vse ostalo samo spremljava ali predstavljajo tvoje življenjske naloge in vloge enakovredne dele orkestra, ki mu uspešno dirigiraš in ga vodiš?

Na prvem mestu je prav gotovo družina, trudim pa se, da bi vse moje življenjske naloge čim boljje uskladil in jih dobro opravil.

Šolski muzikantje.
Foto: arhiv družine Triler

Bodo tudi tvoji otroci, Maja, Jan in Nina, predani glasbi?

Vesel sem, ko vidim zanimanje za glasbo tudi pri svojih otrocih. Maja je že zelo zgodaj kazala glasbeni posluš in talent. Veliko je pela in nastopala pred "domačim" občinstvom. Sama se je odločila, da bo igrala violino. Zdaj že šesto leto obiskuje glasbeno šolo v Škofji Loki, kjer jo uči prof. Armin Sešek. Marsikdaj tudi skupaj nastopava z glasbili ali s petjem. Najmlajša dva: Nina in Jan, se muziciranju zelo rada pridružita na svoj način: s kakšnim preprostim glasbilom ali petjem. Z ženo Danico se trudiva, da bi bila glasba del družinskega življenja.

Vem tudi, da si nadarjen risar. Kako je s tvojim likovnim talentom. Ga gojiš?

Ne, edino s svojimi otroki včasih rišem.

Kaj te posebej razveseli?

Razveselijo me otroci, družina, ter da mi nekaj uspe. V posebno zadovoljstvo mi je trenutno gradnja hiše. Na koncertu sem vesel, da ljudje pokažejo navdušenje, ker jim je bil nastop všeč. Vedno znova me radosti, da sem spoznal veliko dobrih ljudi ...

Janezova risba iz šolskih dni. Mentor: Janez Hafner

Narava je, kolikor vem, zate vir miru, užitek, spokojnosti, čistosti. Ali ti predstavlja protitež sodobne naglice in materializma?

Rad nabiram gobe, po glasu poznam kar nekaj ptic, uživam v gozdu, rad opazujem naravo, živali, rad gledam reko in ribe. Zanimivo se mi zdi pri Sv. Križu, od koder opoldne slišiš oglašanje zvonov od vsepovsod: najprej s Prtovca, iz Selc, Železnikov, Dražgoš in s Sv. Miklavža. Od vetra je odvisno, katere zvonove bolje slišiš.

In tvoja življenjska modrost?

Bodi to, kar si, in ohrani žar v očeh.

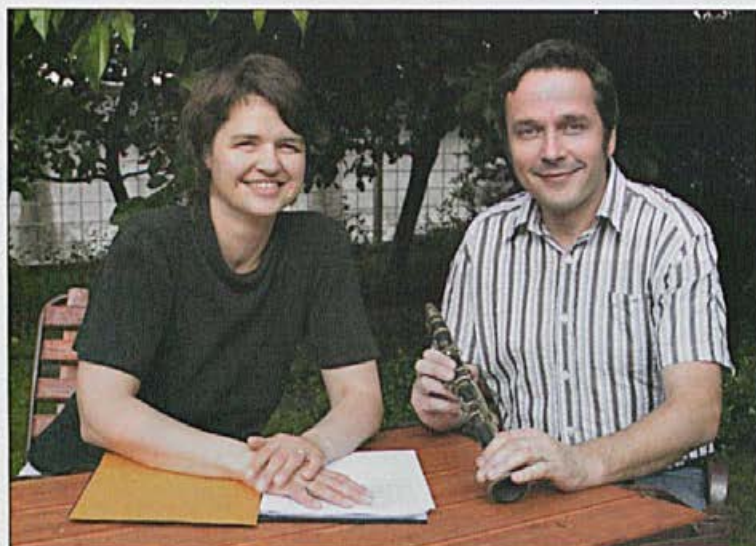
Nastop s Francetom Tuškom in bratom Vanetom.
Foto: arhiv družine Triler

Violinistka Maja in oče Janez na koru župnijske cerkve Marije Vnebovzete Zali Log. Foto: Anton Sedej

Družina Triler, Jan, Janez, Nina, Danica in Maja.
Foto: Anton Sedej

Ob zaključku intervjuja. Janez drži v roki klarinet, dragocen spomin na starega očeta Lojzeta iz Grape – fotografija na strani 19.
Foto: Anton Sedej

**UTRINKI S TURNEJ
SLOVENSKEGA
OKTETA**

V slovenskem parku v
Clevelandu, ki je posvečen
Simonu Gregorčiču,
leta 2006.
Foto: arhiv
Slovenskega okteta

Na Kredarici,
15. avgust 2005.
Foto: arhiv
Slovenskega okteta

Amerika.
Foto: arhiv Slovenskega okteta

Švica, prelaz St. Gotthard (2004).
Foto: arhiv Slovenskega okteta

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki

Naselje na Logu. Slikano z jugozahodnega dela Gorenjskega Kovaškega vrha.

Msgr. France Dular

"Kar koli vam poreče, storite!"

(Jn 2,5)

Jože Bogataj

Zapis razgovora z duhovnikom Rimskokatoliške cerkve. S človekom, ki mu je vedno na prvem mestu skrb. Skrb za bližnjega, za sočloveka v stiski. Skrb za duhovno rast njegovih vernikov. To je zapis o človeku z bogatim življenjem, o duhovniku, ki je sinonim za preprostost. Ne nazadnje je to tudi zapis o podjetniku in pobudniku za ohranjanje narodove kulturne dediščine. O človeku z velikim srcem.

Foto:
Aleksander Čufar

Četrtek po pepelnici. Za koprenastimi jutranji mi meglicami nad Krko je bilo čutiti sončen dan. Bil je dan celodnevnega čaščenja sv. Rešnjega tele-sa v farni cerkvi v Šentpetru. Srečala sva se malo pred deseto mašo pred cerkvijo. Bil je takšen kot ponavadi: kot da se mu nekam mudi, da nečesa ne bi zamudil. Vesel in odprt. "Kaj bi. Nimam časa za domotožje," zveni bolj kot izgovor za tiste me-sece, ko ga ni več na Gorenjskem, v Železnikih.

Še pred tem sva z gospodinja Betko (op.: Betko Kos) v župnišču rekla eno o tem in onem. Da se še ni navadila, je rekla, čeprav je prišla z gospodom Dularjem samo začasno, na poskus. "Je že v redu," je rekla.

Pri praznični maši so sodelovali tudi otroci iz katoliškega, Petrovega vrtca, ki ga na Otočcu vodi gospod Dular. Kljub delavniku je k maši prišlo pre-cej ljudi. Še več jih je bilo pričakovati zvečer ob petih, ko bo somaševanje vodil dolenski škof.

Avgusta lani ste odšli iz Železnikov. Sedaj ste župnik v župniji Šentpeter na Otočcu na Do-lenjskem.

Ta župnija je bila nekoč poznana samo kot Šentpeter, v novejšem času so dodali zraven Otočec, v cerkvenem področju je še vedno Šentpeter. Ta župnija se je spremenila iz povsem kmečkega, vinogradniškega področja v izrazito mestno, spalno področje. Vиноgradništvo je bilo vedno glavno. Še vedno velja, da če nekdo nima svojega vinograda in svoje zidanice, da je nesposoben človek. Tudi bivši župniki so bili veliki kmetje.

Pravite, da je v župniji okoli dva tisoč dvesto faranov, kar je skoraj za tretjino manj kot v Železnikih.

Število se stalno spreminja zaradi velikega doseljevanja. Veliko se gradi, ne toliko v strnjениh naseljih, ampak se naseljujejo po hišah po pobočju, ki so jih gradili kot vikende med vinogradi. Starejši in mlade družine se vračajo iz mest tako rekoč v svoja stanovanja.

Šentpeter na Otočcu. Foto: Jože Bogataj

Vaša župnija obsega velik del ozemlja in vključuje kar štiri podružnične cerkve.

Župnija je teritorialno obsežna. Sega od Karteljevega ob avtocesti na zahodni strani do Kronovega oz. Bele Cerkve in na drugi strani do Šmarjete in čez Krko do Rateža, župnija Brusnice. Teritorij je večji, kot je bila župnija Železniki z Dražgošami in Zalim Logom vred. Za prvi petek, ko obiskujem bolnike, prevozim čez šestdeset kilometrov.

Podružnične cerkve so štiri. V ospredju je seveda Trška gora, znana dolenjska božja pot. Vse to področje je spadalo pod cistercijski samostan Stična. Na Trški gori so menihi imeli svojo pristavo in prav oni so pričeli z vinogradništvom na tem področju. Spodbujali so ljudi, da zasadijo žlahtno trto. V povezavi z določenimi graščaki so potem zmogli graditi cerkve. Naše cerkve so zato zelo stare.

Govoriva o času med 15. in 16. stoletjem?

Ja. Že 15. stoletje. Ena cerkev je celo starejša. Trška gora, kakršna je danes, datira v leto 1621. Opremljena

ljena je s stiškimi grbi in je razkošno opremljena. Kadar grem gor, vedno srečam kakšnega romarja, ki je vesel, da lahko stopi v cerkev. Veliko je turistov. Nekaj podobnega, kot je Crngrob za Škofjo Loko. Ob "žegnanju" za mali šmaren pri bogoslužju sodeluje okrog tisoč petsto ljudi. Ogromno.

In kako velika je cerkev?

Mislím, da v cerkev gre okoli štiristo ljudi, zato je takrat vse ozvočeno. V tej cerkvi so maše vse nedelje v maju in oktobru in za vse Marijine praznike. Ostale tri cerkve so manjše. V Ždinji vasi je cerkev sv. Jakoba. Tam je zelo prijetno in se počutim kot doma, ker imamo tam vinograd. Potem je še znamenita cerkev sv. Jurija v Srednjem Grčevju iz 15. stoletja ter cerkev sv. Janeza Krstnika v Mačkovcu na robu Novega mesta.

"V štirinajstih letih je šentpeterska fara na Otočcu imela sedem župnikov. Povprečno enega na dve leti. "Kako dolgo pa nameravate vi ostati pri nas?" so zvedavi domačini. Pri zidu na pokopališču je še nekaj prostora, jim pravim," razlaga France Dular. "Prišel sem, dokler bo Božja volja. Morda do konca."

Otroška leta. Foto: arhiv Franceta Dularja

Svet ob Krki dodobra poznate že skoraj sedemdeset let. V teh krajih ste bili rojeni. Kakšni so spomini na vašo mladost?

Moja mladost je bila nekaj takšnega, kar bi privoščil vsakemu. To, kar mi daje moči, ko sem v težavah, je spomin na otroška leta, ki so tekla v kmečkem okolju ob dobrih starših, za katere nikoli ne vem, da bi se kdaj sprickala med seboj.

Koliko vas je bilo v družini?

Živelí smo v vasi Cegelnica. Poleg očeta in mame je bila še očetova sestra, ki je bila neke vrste markantna osebnost, in osem otrok. Mama je bila Alojzija, Lojzka, oče pa Janez. Tri sestre in pet bratov, od bratov sem sam, sestre so še žive. Trije bratje so umrli

majhni, najstarejši je umrl še ne eno leto star. Tisti, ki je bil rojen pred menoj, je umrl takoj po rojstvu. Po mamini težki bolezni, ko je izgledalo, da ji ni rešitve, sem prišel na svet jaz. V Ljubljani je bila operirana na maternici, za kar so takrat predvidevali, da je neozdravljivo. Dolgo časa je bila v šoku in oče se je zaobljubil, da bo nehal kaditi, če se mama pozdravi. Bil je strasten kadilec. Tudi če ni bilo za sol, za tobak je bilo. In ko je dobil sporočilo, da se je mama po enem tednu prebudila iz nezavesti – bilo je na njivi – je vzel iz žepa cigarete in jih na tistem mestu spodoral. Od tistega trenutka ni več potegnil enega dima. Tudi pri čebelah ne. Mož beseda.

Rodili ste se kot šesti otrok.

Ja. Mama je po operaciji imela še mene, sestro in brata. Naj s tem v zvezi povem še to: bilo je na dan nove maše (op.: 5. julija 1964). Sedeli smo pri kosilu, ko je povedala, da se je v bolnici zaobljubila, da bo, če ji bo Bog dal še kakšnega otroka, naredila vse, kar je v njeni moči, da bi postal duhovnik ali redovnik ali redovnica. "Mama, zakaj mi niste tega povedali prej?" – "Ja to pa ne! Potem pa ne bi bil svoboden," mi je odgovorila.

Najmlajši bratec je bil rojen 42. leta in je nesrečno umrl, ko je bil star trinajst mesecev. Starejšega brata so namreč iz gimnazije proti njegovi volji vzeli k domobrancem in so ga partizani iskali na našem domu. Takrat so nam pobrali živino, odpeljati so hoteli očeta (ki jim je na neverjeten način ušel), v hiši so razgrajali in razbijali. Jaz sem se tako prestrašil, da sem vse otroštvo jecljal, najmlajši brat pa je umrl.

Vojno smo prestali. Brat Ivan se je čudežno vrnil iz Teharij. Bil je izredno nadarjen, vendar je od vsega hudega opustil vsakršno šolanje. Bil je priden in se je udeleževal pri Kmetijski zadrugi Novo mesto. Ker je bil brat šolan, naj bi jaz prevzel doma kmetijo. Bil sem njegovo diametralno nasprotje. Sploh se nisem rad učil.

... in dela je bilo na kmetiji več kot dovolj.

Imeli smo veliko kmetijo, šestnajst hektarjev, in ži-

veli smo samo od tega. Oče je imel to dobro lastnost in še danes sem mu hvaležen, da nas je uvajal v delo. Pripravil je orodje za mojo velikost, grablje, koso. Koso je bilo treba sklepati. "Ata, mi boste sklepal koso?" – "Oh, boš kar sam. Boš ti kosil!"

Koliko ste bili takrat stari? Deset, dvanajst?

Nekaj takšnega. To je bil ponos, da sem znal tudi sam kaj narediti. Potem pa se je čisto po Božji previdnosti zadeva obrnila. Zjutraj smo s starejšima sestrama šli k maši, ena je bila osem, ena devet let starejša in bili sta že gospodični, jaz pa takrat desetletnik. Imeli sta svoje pogovore, jaz sem ju priganjal, češ da bom mami povedal, če bomo zamudili. Sam nisem vedel, kako bi se jima še maščeval, in sem rekel: "Prav, grem pa sam naprej, bom šel pa ministrirati!" Šel sem v zakristijo. "Ja, kdo pa si?" – "Dularjev." Takratni župnik v Novem mestu, prošt, je naročil starejšemu ministrantu, da me, če že hočem, mora naučiti ministrirati. "Kdaj bi pa hotel ministrirati?" me je vprašal. "Zdajle!" sem mu odgovoril.

Ko smo prišli domov, sta me sestri takoj zatožili: "Veste, kaj je ta mulc naredil!?"

Je bilo kaj narobe?

Ja, češ da sem se tam motovilil okrog oltarja. Jaz pa sem bil tako navdušen, da sem mamo prosil, če lahko grem še enkrat. Potem sem začel z veseljem ministrirati, kljub temu da je bilo do cerkve dobre pol ure peš.

France Dular je prijeten sobesednik. Včasih njegova pripoved malo počaka, da se zbere, nato pa hitro nadaljuje in to s takim fotografskim spominom, kot da je bilo včeraj. Do besede natančno citira svoje spomine, ki jih nato rad še malo pokomentira.

Drugi takšen mejnik v mojem življenju pa je bil, ko so leta 1952 zažgali ljubljanskega škofa Vovka v vlaku v Novem mestu. Skupaj z novomeškim pro-

štom, jaz kot ministrant, sva hitela proti železniški postaji, da pričakava gospoda škofa, ki je prihajal iz Ljubljane. Že na poti tja se mi je zdelo, da je nekaj narobe. Skupina mlajših ljudi naju je prehitela in se norčevala iz prošta. Vlak je prispel, prav vidim ga, kako je škof dostojanstveno stopil z vlaka. Na peronu so ga obkrožili. S proštom sva stala pri vходу, ko je nekdo zavpil: "Nazaj!" in začeli so ga porivati nazaj v vlak na vagon, in ko se je vzpenjal po stopnicah, ga je nekdo udaril s palico, kot se poganja živino. Takrat sem ujel tisti njegov pogled nazaj, brez kakšnega sovraštva, ampak tako dostojanstven. Večina je onemela, nekaj pa jih je kričalo in škofa sramotilo. Postalo me je strah. Nisem bil noben junak. S proštom sva se umaknila po stranski poti.

Od takrat čutim do njega živo spoštovanje in neko izredno obliko povezanosti, saj me je posebej birmal v škofijski kapeli v Ljubljani. Po eni strani občudujem to veličino Cerkve, ki prenaša tudi trpljenje in ponižanje, po drugi strani pa to nespamet nekaterih, ki so divjali proti Cerkvi.

Tako je počasi dozorevala odločitev za semenišče.

V Novem mestu sem hodil v nižjo gimnazijo in takrat je bilo prvič, da je bil pouk tudi na božični dan.

V razredu smo temu nasprotovali in zmenili smo se, da nas v šolo ta dan ne bo. Izkazalo se je, da sem samo jaz ostal doma. (smeh) Za to sem dobil ukor celotnega učiteljskega zbora.

Ker sem veliko pomagal na Kapitlju, bil sem ministrant in mežnar (op.: cerkovnik), sem včasih tam tudi prespal. V prvi gimnaziji so od mene zahtevali, da moram stanovati v internatu v Šmihelu (op.: del Novega mesta), in temu sem se uprl. In rekli so naravnost, da me bodo prevzgojili, ker sem bil problematičen. Ne nazadnje so me hoteli popolnoma uničiti s cveki (op.: nezadostnimi ocenami). Res nisem bil briljanten učenec, ampak gotove stvari so mi pa šle, recimo kakšni spisi in matematika. Velikokrat sem sošolcem pisal spise. Vendarle pa so se stvari samo slabšale in leta 1955 sem zapustil gimnazijo ter se s škofovo pomočjo kot prvi iz ljubljanske nadškofije vpisal v semenišče v Pazinu na Hrvaškem.

Torej ste gimnazijska leta preživeli v Pazinu?

Maturiral sem leta 1959. Spomnim se, da so bila to težka leta. Navdajalo me je že malodušje, ko je bilo to premagano, se je šele začel pravi boj. "Dular, Dular, tebi ni pomoči!" mi je pravil inštruktor. Imel sem probleme s študijem tujih jezikov. Iz Novega mesta sem prišel z ruščino v nižjih razredih gimnazije, tam

Bogoslovec.
Foto: arhiv
Franceta Dularja

pa sem pristal v razredu, kjer so imeli že štiri leta francoščino, potem še latinščina in grščina, pa vse v hrvaškem jeziku. Iz jezikov sem se boril za dvojke, maturo pa sem le naredil ...

Študij ste nadaljevali v semenišču v Ljubljani.

Po Božji previdnosti nisem šel v vojsko. Iz Pazina sem bil navajen trdega dela. V Ljubljani je bilo drugače. Nov svet. V bogoslovju se zahteva redno delo, ni špricanja. Prav vse izpite sem opravil prvič. Začutil sem veselje do poklica, ki ga bom opravljal.

Leta 1964 sem bil posvečen v duhovnika in moji prvi začetki so bili maše ob vikendih na podružnični cerkvi na Škofljici. Za moje službovanje lahko rečem, da sem vedno delal z veseljem, čeprav se je vedno zgodilo tako, da so me poslali tja, kamor nisem želel, upiral pa se nisem nikoli. To mi je bilo v blagoslov, da sem lahko kraj in ljudi vzljubil in se dobro počutil.

Tako sem bil od leta 1965 do 1968 kaplan v Dolenjskih Toplicah. Spomnim se, da sem imel veliko verouka na šestih različnih krajih v štirih farah. Najprej sem imel moped, škof mi je kasneje podaril motor BMW, 250 cm³, in končno še fičota. V treh letih kaplanovanja sem poročil preko trideset parov, ki so bili predhodno samo civilno poročeni. V tem

času se je začela koncilaska prenova, kar me je zelo pritegnilo.

Opravil sem kaplanski in župnijski izpit in postal najmlajši župnik v škofiji, v Čateških Toplicah za šest let.

V tem času smo obnovili dve cerkvi, ki sta bili še od vojne neuporabni. Začeli smo načrtno delati z župnijskimi pastoralnimi sveti. Razumel sem, da je drugi vatikanski koncil v bistvu pretrgal stoletno vztrajanje pri fevdalnem gledanju na laike, ki naj bi predvsem pripadali Bogu in bili podrejeni hierarhiji. Za tiste čase je veljalo, da je "Cerkev stopila iz zakristije" in da se je "zaslišal glas vernikov". Pričelo se je sodelovanje z laiki na mnogih področjih in tudi na karitativni dejavnosti, čeprav je bilo uradno še prepovedano.

V škofijskem merilu sem postal voditelj odbora za župnijske pastoralne svete. Stvar sem vzel zares in hoteli so me imeti bliže Ljubljani. Ob birmi je nadškof Pogačnik omenil, da me namerava predstaviti. Ko sem izrekel pomisleke, me je kratko zavrnil: "Predvidevam, da ste dober duhovnik in da ne boste delali težav," in leta 1974 sem postal župnik v Brezovici pri Ljubljani.

V tej župniji sem deloval 15 let ter bil obenem dekan za dekanijo Ljubljana - okolica.

Pripoveduje, da je bilo v petnajstih letih na Brezovici veliko narejenega. Dela je bilo čez glavo. Ni šlo vse tako, kot je načrtoval in pričakoval. Obžaloval je, da so iz župnije odšle sestre uršulinke. Na pomoč mu je priskočila njegova starejša sestra. Naenkrat, pravi, ga je obšla misel, da je zadosti tega nenehnega naprezanja in obnov. Zaželel si je miru. Odločil se je, da gre v samostan.

Nadškof z njegovim odhodom v samostan ni bil nič kaj zadovoljen, kajti že takrat je manjkalo duhovnikov v pastorali. "Če res želiš narediti korak naprej v duhovnem poglobljanju, potem pojdi v Božjem imenu!" se je glasilo dovoljenje. In France je ostal v Stični. Pater France. Noviciat oz. triletna uvajalna doba mu je že naložila odgovorne naloge: opravljal je nalogo magistra novincev (ker še ni imel zaobljub, je bil le v. d.), bil je pomočnik ekonom in upravitelj doma duhovnih vaj za mladino.

Z znancem patrom Ašičem sta imela sobi na istem hodniku in iz tega poznanstva se je rodila nova Francetova zgodba. Pater Ašič je bil po vojni zadožlen za duhovnike, ki so prihajali s štajerskega konca. Ker je primanjkovalo zdravil, si je pomagal s čaji. Tako je postal pravi zeliščar. Svoje recepte je zaupal dvema poslovnežema, ki pa sta njegovo dobroto zlorabila, da je celo samostan prišel na slab glas. Opat je naprosil patra Franceta, naj razišče, kaj se dogaja. Podjetje je imelo pogodbo s samostanom o dobavi čaja po Ašičevi

Novomašnik. Foto: arhiv Franceta Dularja

Pater France Dular pri molitvi. Foto: Marjan Smerke

recepturi za dobo desetih let. Ko je France opravljaj kontrolo na terenu, je opazil, da različna posušena zelišča kar z lopato mešajo in spravljajo v za to namenjen vrečke ne glede na to, za kaj so namenjena, češ da "čajčki toliko koristijo, kolikor verjameš, da koristijo, patru Ašiču pa verjamejo in zato je vseeno, kakšne rožce so skupaj zmešane". In pogodba je bila prekinjena.

Imidž Ašičevih čajev bi bilo škoda zavreči. Opat je odločil, da bi samostan sam organiziral proizvodnjo. Začelo se je pod Francetovim vodstvom: zelišča so nabirali v času vedno bolj obiskanih duhovnih vaj, posušili so jih v tovarni Krka, Emona Ljubljana je skrbela za pakiranje, za distribucijo pa samostansko podjetje Sitik (op.: iz lat. sit hic – tukaj), ki je imelo štiri zaposlene. Od same ideje do realizacije je preteklo nekaj mesecev, od avgusta 1990 do začetka leta 1991. Kot menedžer podjetja je pater France moral skrbeti tudi za logistiko in zaradi nižjih stroškov tiskanja je poenotil osnovno embalažo, ki se je malenkostno spreminjala glede na vsebino. To je obenem pomenilo, da ni bilo treba za vsako posamezno vrsto čaja tiskati posebne, nove embalaže. In pojavili so se dvomi: Ali bo uspelo ali ne bo? Tržni riziko je bil velik. V samostanu so zato glasovali. Glasovali so vsi menihi z zaobljubami (op.: polnopravni), in sicer s fižoli: bel fižol je pomenil, da je kandidat za, črn, da je proti, fižol rjave barve pa je pomenil, da se kandidat vzdrži glasovanja. In pater France je uspel! V treh letih delovanja podjetja Sitik je začetni kapital takratnih pet tisoč nemških mark oplemenitil z delom prostovoljcev za šestkrat. Pater France je dosegel izreden poslovni uspeh.

V teh letih je pater France organiziral t. i. tedne življenja z menihi, ko so laiki preživeli teden dni v samostanu, поблиže spoznali njihov vsakdan, obenem pa je tekla proizvodnja čajev. Ponovno se je zataknilo pri distribuciji in trgovini, kjer so trgovci zahtevali previsoke marže, ampak to je že druga zgodba.

Ob srečanju z nadškofom: "France, kako?" – "Bolj sem bil duhovnik zunaj kot zdaj, ko sem menih in direktor," mu je odgovoril. Odločitev je prepustil škofu. In škof ga je vrnil v pastoralo – tokrat v Železnike.

Cistercianski samostan v Stični. Foto: p. Branko Petauer

Trinajst let delovanja v Železnikih ni malo. Res, da ni tako dolgo, kar ste odšli iz Železnikov, ampak vseeno, če pogledate nazaj in skozi vseh trinajst let, kakšni spomini so ostali?

Sobota, 15. avgusta 1993. V Stični sem tisti dan imel zaključek tedenskih duhovnih vaj za mladino, isti večer sem prišel v Železnike. Ker sem ob odhodu v Stično predhodno ljudem razdal vse, kar sem imel svojega, sem v Železnike prišel brez vsega. In tudi v župnišču je bilo prazno.

...?

Oh. Nič takega. Moje sestre so mi v nekaj dneh znosile skupaj vse, od jedilnega pribora do osnovnih potrebščin za normalno delo, in kaj hitro sem se spoznal z mnogimi dobrimi ljudmi, ki so bili župniji zvesti. Sicer pa mi Železniki niso bili neznani. Skozi Selško dolino smo z mladino večkrat odhajali v Baško grapo na duhovne vaje in sošolec Frenk Kotar mi je veliko pripovedoval o kraju.

Ob mojem prihodu je bil kaplan v Železnikih Blaž Gregorc, sicer že dve leti pri g. Ocepku in potem še eno leto pri meni. Izredno delaven, trezen in gospo-

daren. Imel je čut za delo z mladimi in odraslimi. Izredno sem mu hvaležen, ker me je uvedel v razmere v tej župniji. In Blaž je pričel z idejo o vrtcu.

Katoliškem, Antonovem vrtcu?

Ja. Nastal je idejni projekt in zahvaljujoč mojim "podjetniškim izkušnjam" iz Stične mi ni bilo težko začeti, kajti vedel sem, kam se je treba obrniti. Poleg Blaža so idejo vrtca razumeli tudi takratni predsednik občinskega sveta Škofja Loka Vincencij Demšar, predsednik občinskega sveta v Železnikih Mihael Prevc, pa Janez Ferlan, potem tudi g. župan Alojz Čufar in vsi so vrtcu dali podporo. V letu 1995 smo vrtce odprli.

S čim, menite, ste kot novi župnik dobili zaupanje domačinov?

O pomožnem škofu Kvasu se je vedelo, da mu je pri maševanju v farni cerkvi v Železnikih pozimi zmrznilo vino v kelihu. Zato je bilo poleg vrtca centralno ogrevanje v cerkvi ena mojih prvih odločitev. Izkušnje sem imel že iz Čateških Toplic in z Brezovice, kjer sem ravno tako postavil centralno ogrevanje.

Antonov vrtec v Železnikih. Foto: Aleksander Čufar

Problem cerkve sv. Antona je bil predvsem višina cerkvene ladje. Govorili so, da tako visoke cerkve ni moč ogrevati. Pa se je dalo. Pod klopmi smo speljali kanal za izpuhavanje toplega zraka. To je bil unikatni projekt s hitro in enostavno rešitvijo.

Ste takšen način ogrevanja patentirali?

(Nasmešek.)

Koliko kaplanov ste "preživel" v Železnikih?

Po Blažu je prišel Marko Marinko, ki je bil na Brezovici moj ministrant. Bil je delaven, zlasti se je veliko ukvarjal s skavti. Toni Prijatelj je bil z mano tri naslednja leta. Izredno zavzeto je delal z mladino. Za dve leti ga je nasledil Marko Čizman, danes nadškofov tajnik. Za njim je prišel Matjaž Zupan, danes župnik na Suhi v Škofji Loki in potem še Jožef Pöje. Jožef je še vedno kaplan v Železnikih. Vsi ti trije zadnji so vstopili v bogoslovje že z eno diplomom v žepu. Marko je prehrambeni, Matjaž gradbeni, Jožef pa strojni inženir. Vsi zelo resni in delavni fantje, ki vedo, kaj je duhovniški poklic.

V vseh teh letih, na Brezovici in v Železnikih, sem

Župnik Dular in kaplan Čizman. Foto: Aleksander Čufar

imel za sodelavce več diakonov in bogoslovcev, ki so bili na celoletni praksi. Zadnji je končal tik pred mojim odhodom na Dolenjsko.

Kako ste se sicer počutili v Železnikih?

Železniki so zanimiv in tudi lep kraj z bogato tradicijo. Presenečalo me je, da v vseh letih nisem občutil nekega direktnega nasprotovanja ali nagajanja s strani ljudi. Mislim, da je bil tudi vpliv nekdanjih (vplivnih, op.) Železnikarjev sorazmerno majhen. Po pripovedovanju je bilo to pred mano drugače. In drugačni so bili seveda tudi časi.

Pred nekaj leti ste dobili častni naziv monsijor.

Monsinjur je papeško odlikovanje, ki ga sveti oče podeli na predlog škofa. Priznanje se razume kot vzpodbuda na nadaljnje delo. Takrat je škof Rode odlikoval nekatere duhovnike novogradenj oz. obnov cerkva. Mislim, da so se name spomnili zaradi dela v župnijskih pastoralnih svetih (op.: ŽPS sestavljajo laiki in duhovniki, dejavnosti so trojne: skrb za Karitas, oznanjevanje in bogoslužje). Leta 2000 sem

bil namreč glavni v medškofijskem odboru za župnijske pastoralne svete in izpeljali smo volitve v ŽPS na državni ravni v vseh župnijah.

Tudi v Železnikih je župnijski pastoralni svet odlično deloval na vseh treh področjih in imel sem občutek, da imam popolno podporo skoraj vseh članov župnijskega pastoralnega sveta, tako za duhovno rast župnije kot materialno obnovo. Člani ŽPS so bili pripravljeni sprejeti tudi osebno odgovornost, tako da se je dalo delati z roko v roki.

V Železnikih je bilo veliko narejenega na področju družinske pastore. Imate veliko mladih družin, ki zavestno gojijo kvalitetno zakonsko življenje. Člani teh skupnosti si na srečanjih medsebojno zaupajo, skupno rešujejo probleme in se skupno veselijo uspehov. Veselijo se tudi otrok. To pa pomeni bodočnost za narod, ki hoče obstati!

Na področju pastoralnih dejavnosti ste v marsičem orali ledino.

Skupaj z župnijskim pastoralnim svetom smo organizirali letna srečanja zakonskih jubilarantov, starej-

ših in invalidov, pripravili kvalitetna predavanja za odrasle in marsikaj naredili za mladino in otroke.

Močno sem si prizadeval za vrednotenje vsake krstne slovesnosti. Delo v vrtcu in skrb za vzgojiteljice je bil pravi izziv. Izrekam vso pohvalo vzgojiteljicam Antonovega vrtca za odprtost in učljivost. Za programski del je odlično skrbela gospa Nežka Čufar, gospodarski posli so bili pa moji. V vodenju finančnih stvari je bila neprecenljiva pomoč Jelke in Primoža Pegama. Bil sem pač ravnatelj v vlogi hišnika. Začetki so bili skromni, to nam je takrat omogočilo finančno preživetje.

Mislil, da je prav Antonov vrtec naredil Železnike prepoznavne in dal župniji ime, veljavo. Vrtec je združeval starše in otroke. Večkrat letno smo se družili ob različnih priložnostih: ob cerkvenih praznikih, izdelovanju butaric, pohodih in piknikih. Prav to je v javnosti pomenilo, da je vrtec kot vzgojna ustanova poln življenja in ustvarjalnosti.

Leta 2002 vas je občina Železniki imenovala za častnega občana občine Železniki. V ob-

Ob zaključku šolskega leta v Antonovem vrtcu. Foto: Aleksander Čufar

razložitvi je med drugim zapisano: "France Dular se je v naših župnijah zapisal kot dober gospodar in varuh kulturne in naravne dediščine."

Prvo tovrstno priznanje mi je podelila ljubljanska občina Vič-Rudnik za ohranjanje sakralnih spomenikov med mojim župnikovanjem na Brezovici.

To drugo občinsko priznanje pa razumem kot odmev na mojo vsesplošno dejavnost na različnih področjih. Ves čas mojega delovanja sem bil v kraju v normalnih odnosih s šolo, z zdravstvom, s kulturo. Lokalna skupnost je imela pozitiven odnos do sakralne umetnosti, duhovnih in verskih vrednot. Ko so bili objekti potrebni obnove, si imel zagotovilo, da bo nekaj finančnih sredstev pridala občina ali republika. Ljudje so v velikem številu pristopili in prijeli za delo. To rodi uspehe. Uspeh pa ni le rezultat – lepo obnovljen objekt, uspeh je v sodelovanju z ljudmi, v odprtosti med ljudmi.

Pri teh delih zagotovo ni šlo za zaslužek. Šlo je za skupno dobro. In v Železnikih je to mejilo že na bajeslovnost. Kljub izredno visokim predračunom

– v milijonih (takratnih) tolarjev, smo s sodelovanjem in vero, da Bog pomaga, z vero v ljudi uspeli z novim zvonikom, streho, žlebovi, fasado, drenažo ... Vem, da se v tem nisem zmotil, je pa bilo zahtevno.

Tudi obnova notranjosti je izredno uspela. Ponovno trdim, da tudi zaradi dobrih odnosov s spomeniškim varstvom in izvajalci del. Obnovljene oltarne slike in križev pot tako danes spadajo med največje krajevne dragocenosti kulturne dediščine. Ključno vlogo je kot strokovnjak in mentor odigral arhitekt Jernej Hudolin, direktor republiškega restavratorskega centra. Tega ne bi bilo, če ne bilo dobrega sodelovanja med župnijskim pastoralnim svetom in župnijskim gospodarskim svetom.

Morda še kakšen spomin, ki vas ponese tja med selške hribe?

Pevec nisem, rad pa poslušam lepo petje. Pomislim na naš cerkveni zbor z Anči na čelu, Tonetom za orglami in solistom Lotričem. Pa na kakšen koncert v cerkvi sv. Antona. In na skavte.

Pred oltarjem. Foto: Aleksander Čufar

Darovanje. Foto: Aleksander Čufar

Skupinska slika s prvoobhajanci. Foto: Aleksander Čufar

"Odgovoren sem, da je življenje v župniji lepo in dobro," je bila ena njegovih misli. Ko je odhajal iz Železnikov, mu je bila obljubljena majhna župnija v dolini Krke, nekje med Žužemberkom in Stražo. Na obronkih vinogradov, s štiristo dušami. Primerna za stara leta in po vsem tem delu. Takrat so se ustanovljale nove slovenske škofije in strokovno pomoč so pričakovali tudi od njega na škofiji. In ravno prav bi bilo. Ne preveč dela na župniji, pa zato več na škofiji. Pa se je obrnilo. Pristal je na veliki, zahtevni župniji.

Kakšne so vaše trenutne zadolžitve v novomeški škofiji?

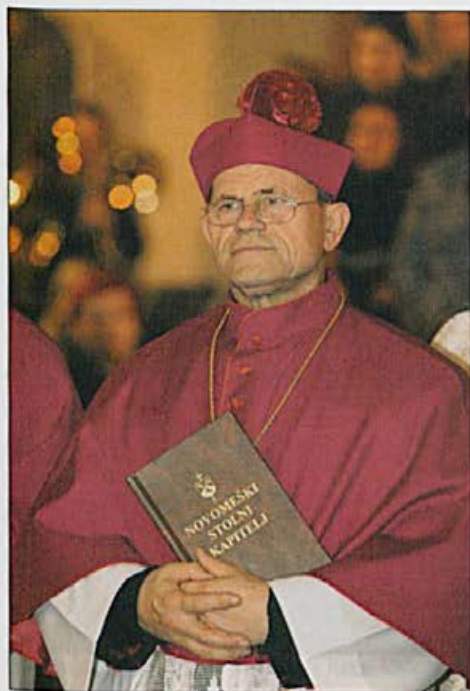
Prvo in najosnovnejše poslanstvo je, da sem župnik v Šentpetru. Vzporedno sem član zbora svetovalcev, član tajništva škofijskega pastoralnega sveta, član škofijskega pastoralnega sveta, ki vodi vso dušnopastirsko dejavnost. Sem tudi član škofijskega duhovniškega sveta, ki se odloča o personalnih in duhovnih stvareh, ter odbora za stike z Romi.

Veste, v novomeški škofiji je veliko Romov. Nadalje sem član komisije za delitveno bilanco za področje novomeške škofije. Sem vodja škofijskega odbora za župnijske pastoralne svete in voditelj odbora za dekanijske pastoralne svete pri novomeški škofiji in s tem tudi v medškofijskem odboru za ŽPS. Z marcem letos, natančneje na svetega Jožefa dan (op.: 19. marca), bom sprejel še eno zadolžitev, in sicer: postal bom stolni kanonik in dekan stolnega kapitlja.

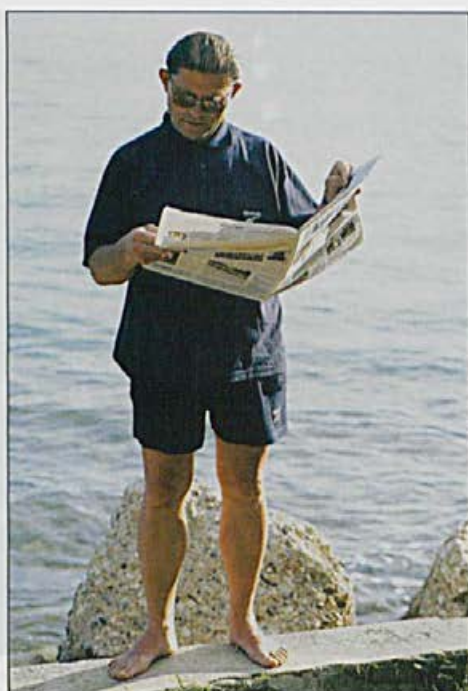
Kaj je to stolni kanonik?

To je zbor duhovnikov, ki ob škofu skrbi za slovesno bogoslužje in molitve. V rangi škofije gre takole: za škofom pride prvi kanonik, ki je stolni prošt in istočasno generalni vikar, za njim pa stolni kanonik – dekan, ki skrbi za bogoslužje, potem kanonik – kancler, pa kanonik – ekonom in kanonik – penitenciarij (op.: spovednik v škofovem imenu).

Ali zmorete vse omenjene dolžnosti na škofiji poleg tega, da ste redni župnik brez kaplana v svoji fari?

Ob imenovanju za stolnega kanonika novomeške škofije, marec 2007. Foto: Gašper Furman

Trenutek oddiha.
Foto: Aleksander Čufar

Škofovo geslo je iz svetopisemske prilike o Kani Galilejski: "Kar koli vam poreče, storite," in to je moj moto. Kar koli mi porečejo, rade volje storim, kolikor je v moji moči. Dela me ni strah in se ga ne branim. V veliko pomoč mi je gospodinja Betka, ki poleg drugega opravi glavnino verouka. Poučuje od prvega do šestega razreda in je aktivna zlasti na karitativnem področju.

"Čebele sem imel vedno rad. Tudi moj oče je bil čebelar. Povem vam, da sem bil iz Železnikov večkrat na Daleč hribu pri svojih čebelah, kot pa sem sedaj. Tudi če je bila ura deset zvečer, sem se usedel v avto in se zapeljal proti Dolenjski. Potem je bil cel dan moj. Mir, delo, molitev. Kako spočit sem prišel nazaj! Tukaj pa je Daleč hrib preblizu. Slabe pol ure vožnje. Pozimi imajo čebele rade mir, pomladi pa jim bom pripravil dovolj dela, da jim ne bodo rojile neumnosti po glavi ..."

Smo v letu 2007, ki je razglašeno za leto Svetega pisma. Uradni moto se glasi: "Oznanjamo vam besedo življenja" (Prim 1 Jn 1,1) in Slovenija se na ta dogodek zavzeto pripravlja. Prisluhnilo bomo znanim domačim in tujim poznavalcem in razlagalcem Svetega pisma, knjige knjig, kot mu pravimo. Ali se vam zdi, da bi bilo morda treba za novi čas, za nove ljudi 21. stoletja, Sveto pismo prilagoditi?

Sveto pismo je neminljiva knjiga. Njeni vsebini ni moč nič dodati, nič odvzeti. Glede na nova obdobja in vrednotenja zgodovinskih danosti in glede na nova odkrivanja takratnih razmer in semitskega razmišljanja, ki je bilo drugačno ..., skratka, če se v Sveto pismo poglobiš s posebnim namenom, dobiš to, kar se oznanja od vsega začetka. Dejstvo pa je, da mladi odkrivajo Sveto pismo in ob preprosti razlagi (ki je, jasno, utemeljena v znanstvenih izsledkih) preprosto uživajo. Dober primer za to je seminar Prenove v duhu. Zato bo Sveto pismo aktualna knjiga tudi za bodočnost, še posebej v delu z mladimi in

Opat Nadrah in župnik Dular v farni cerkvi. Foto: Aleksander Čufar

z mladimi zakonci, kjer pogovori temeljijo prav na tem besedilu. Sveto pismo je knjiga za vse čase in vse dobe in je namenjena vsakemu.

Kaj menite o Cerkvi in njeni vlogi v prihodnosti? Ali je taka, da je primerna za mlado, odrasčajočo generacijo? Kakšen pomen pripisujete družini v sodobnem času?

Če bi bila Cerkev človeška ustanova, je ne bi bilo več. Je kot mati, ki prisluhne otroku, ki joka ali ko zganja trmo. In ga poskuša razumeti. Dela zaključke. Dandanes se srečujemo s problemi v vzgoji in se zato vračamo na osnove. Vzgoja v družini nikakor ne bo mogla roditi pozitivnih sadov, če bomo govorili samo o pravicah, ne pa tudi o dolžnostih. Če se otrok ne bo znal čemu odpovedati, potem bo revež on in pa tisti, ki bodo živeli z njim. Ne more biti vse njegovo, mora znati reči tudi "ne" in mora znati potrpeti.

V današnjem času je čutiti tendenco, da je treba vzgojo postaviti na drugačne temelje, kajti imamo veliko primerov, da človek pri tridesetih ali štiridesetih še vedno ni samostojen. To pa zato, ker se

ni sposoben čemu odreči in izbrati višjih vrednot. Samo na tak način človek doseže samostojnost. Izraz, da je družina "v krizi", se mi ne zdi pravičen. Bolje bi bilo reči, da je današnja družina ostala brez vrednot, brez idealov, je prazna.

Nagovor mladim pred odhodom na pot. Foto: Marjeta Nastran

Glede dolenske prijaznosti in gostoljubnosti pa tole. Na prvo pripravo na krst, ki jo je imel kot novi župnik na Otočcu, so prišli starši in botri in je bilo malo treme, kako začeti, da bi bil dovolj preprost in nazoren. Kar naenkrat skorajda ni prišel do besede. Toliko so namreč sodelovali zraven. Na koncu jih je pohvalil, češ da je pravzaprav začuden nad razliko od Železnikarjev, kjer so se vsi trudili, da so se tako resno držali, da ni razpoznal, ali odobravajo ali so proti. Potem je eden od njih odvrnil: "Ja, veste kaj, to boste pa že razumeli. Tukaj je Trška gora." In si misli: "Tukaj je spoštovana božja pot, ljudje radi tja gor prihajajo." Da ne bi bilo nesporazuma, je boter brž dodal: "Ampak veste, tu je že v zraku 0,5!"

Popoldansko sonce je bleščalo s Krke, ko sva se poslovila. Gospodinja Beti je imela že vse pripravljeno za popoldansko slavje. Mobilni telefon se je kar naprej oglašal. "Škof kliče," je rekel gospod Dular in se vzravnal. Spet je bil pri svojem dolžnostih, pri svojem delu, ki ga tako ljubi.

Zahvala

Za pomoč pri pripravi na intervju z msgr. Francetom Dularjem se zahvaljujem Nežki Čufar, pomočnici ravnatelja Antonovega vrtca v Železnikih, in Jožefu Pôjetu, kaplanu v Železnikih.

Izbor fotografij: Aleksander Čufar

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki

Bazar nad Njivico, levo Vancarjev hlev. Podaljšek bajerja skozi naselje je lesen. V ozadju stolp plavža.

Rastline in živali

Aleksander Čufar

EFIAP/b, PPSA, KMF FZS, MF FDG

Foto: Aleksander Čufar

Fotografiranje rastlin in živali je vedno videti kot nedokončano delo. Zmeraj znova se vračam na mesto, kjer mi je že uspelo napraviti dobro fotografijo, in poskušam narediti še boljšo. Narava me vedno znova preseneča, enkrat z neko posebno svetlobo, drugič mi na pomoč priskoči letni čas, tako da so fotografije vsakokrat povsem drugačne. Sploh ni pomembno, kako velika, znana ali lepa je žival ali rastlina, pomemben je trenutek, ko opaziš neko posebno dogajanje v naravi. Lep primer čudovite igre v naravi je tanka travna bilka, ujeta v ledenem objemu. Čudovita krhka skulptura nas prepriča v majhne čudeže narave.

Svetloba pri fotografiji odloča o vsem, pomembno je, da jo opazimo in kar najbolje izkoristimo pri zapisu motiva na fotografijo. O svetlobi se največ naučiš, če ves dan sediš na mestu in fotografiraš s svetlobo, ki ti je dana. Kaj vse doživiš v štirinajstih urah: jutranjo zarjo, prodiranje svetlobe skozi meglo, osvetlitev skozi liste in risanje čudovitih vzorcev, sence in še in še. Dober primer je gobica, ki ni večja od dveh centimetrov, v ozadju lepo osvetljen jesensko obarvan list. Vsaj meni se zdi, kot da zrem v pravljčni svet.

Posebni pogoji za fotografiranje v naravi so tudi megla, mraz, rano jutro in še bi lahko našteval. Pomembno je kar najbolje izkoristiti naravne danosti. Visok sneg je velikokrat ovira in velik napor za fotografa, obenem pa tudi velika sreča. Živali zaradi mraza in obilice snega ne morejo bežati in tako lahko narediš fotografije, o katerih lahko sicer samo sanjaš. Lesno sovo sem našel skoraj v naselju, na drevesu ob potoku, kjer je vsa prezebla in izmučena spala in tako hranila moči za nočni lov. Sivo rjavo perje v turobni zimski pokrajini jo lepo varuje pred nezaželenimi pogledi.

Ljudje vse prevečkrat opazimo samo velike stvari, ravno tako je tudi v naravi. Vsi vidimo gore, gozdove, velike živali, do malih živali ali drobnih rastlin pa smo krivični. Ko pa enkrat odkrijemo, kaj vse se skriva v podrastju, nam motivov nikoli ne zmanjka. V naši bližini je pogost pajek, ki prebiva v mreži in jo oblikuje kot tunel. Presenetljiv je pogled na njegovo domovanje, ki ga obkrožajo ostanki predhodnih pojedin, kot bi gledal trobljo tornada, ki v vrtincu odnaša vse mogoče stvari.

Še veliko zanimivih motivov rastlin in živali bi lahko opisal, vendar vas rajši preputim fotografijam. Vsaka ima svojo zgodbo o malih in večjih čudežih narave.

Aleksander Čufar

EFIAP/b, PPSA, KMF FZS, MF FDG

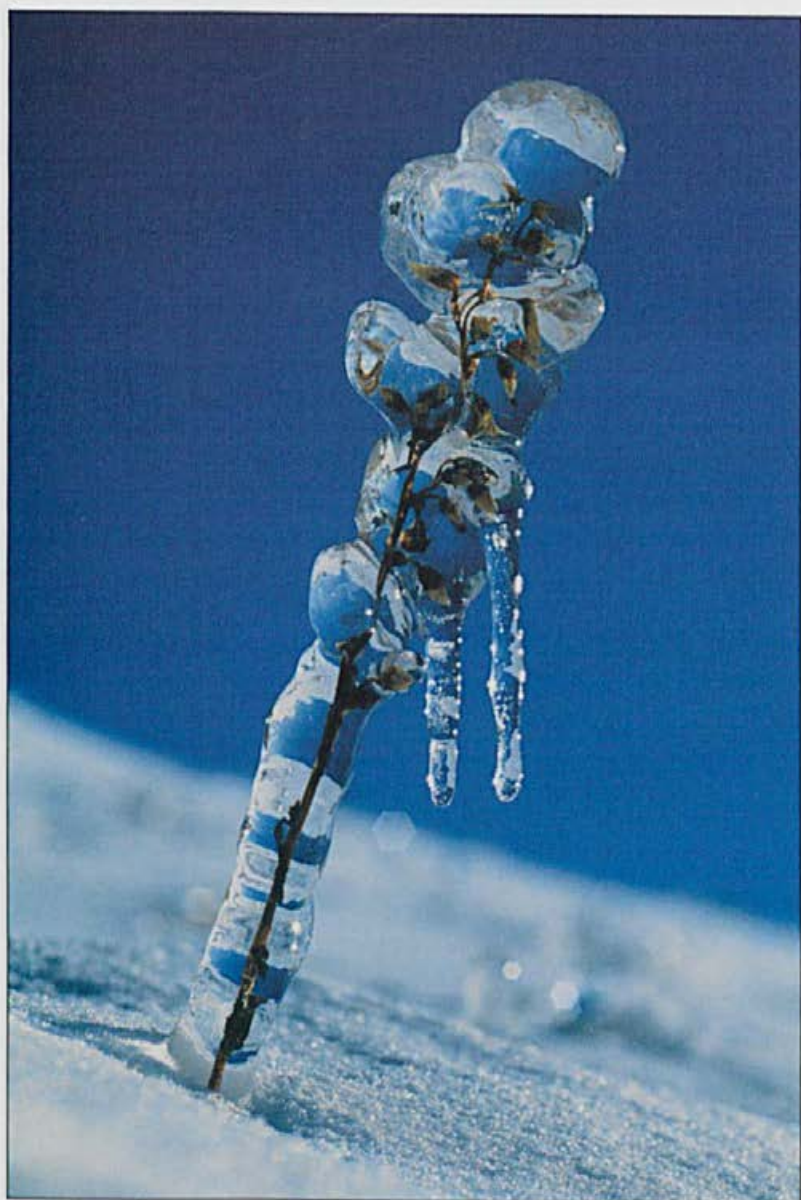

Foto: Aleksander Čufar

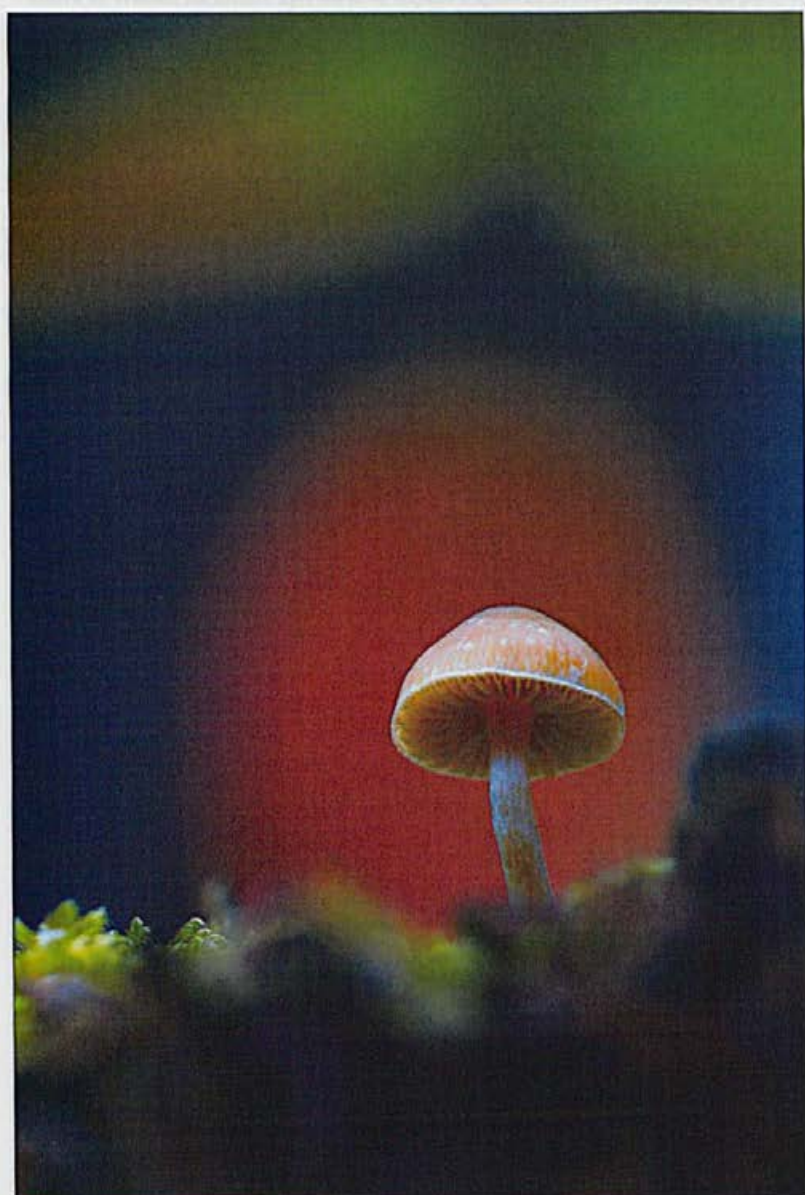

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

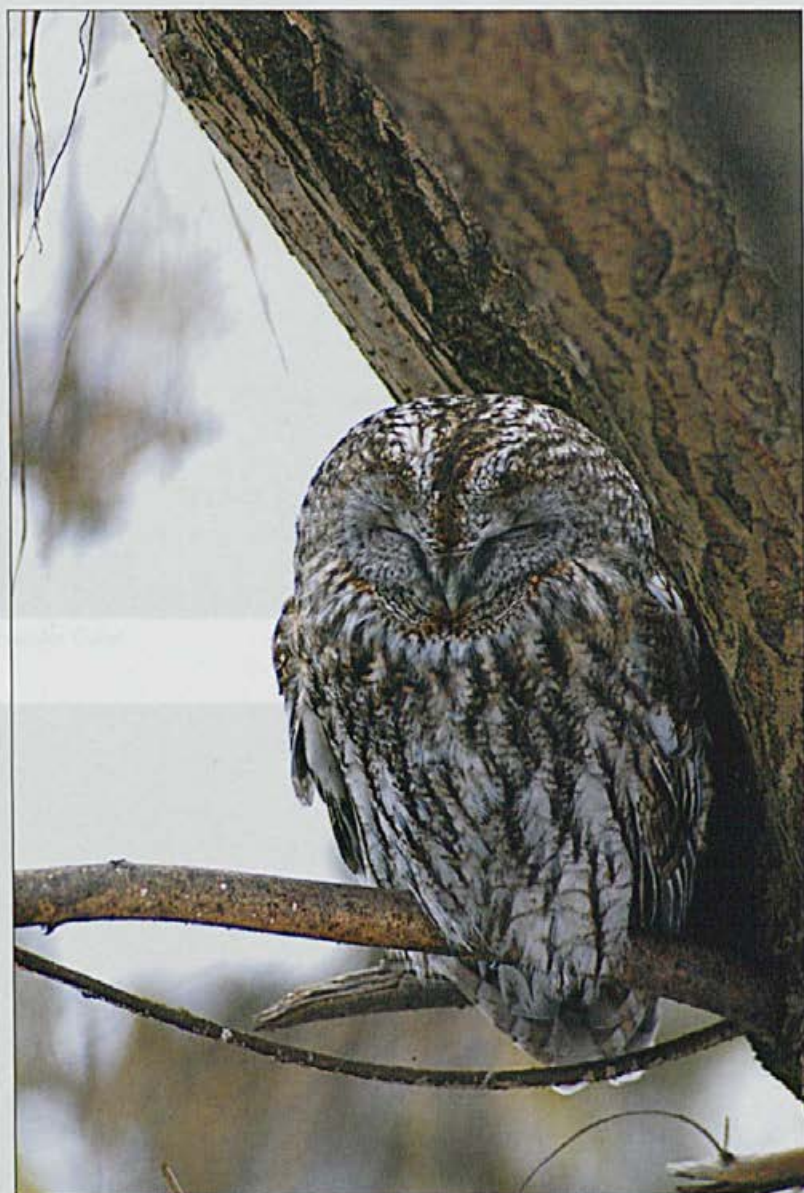

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

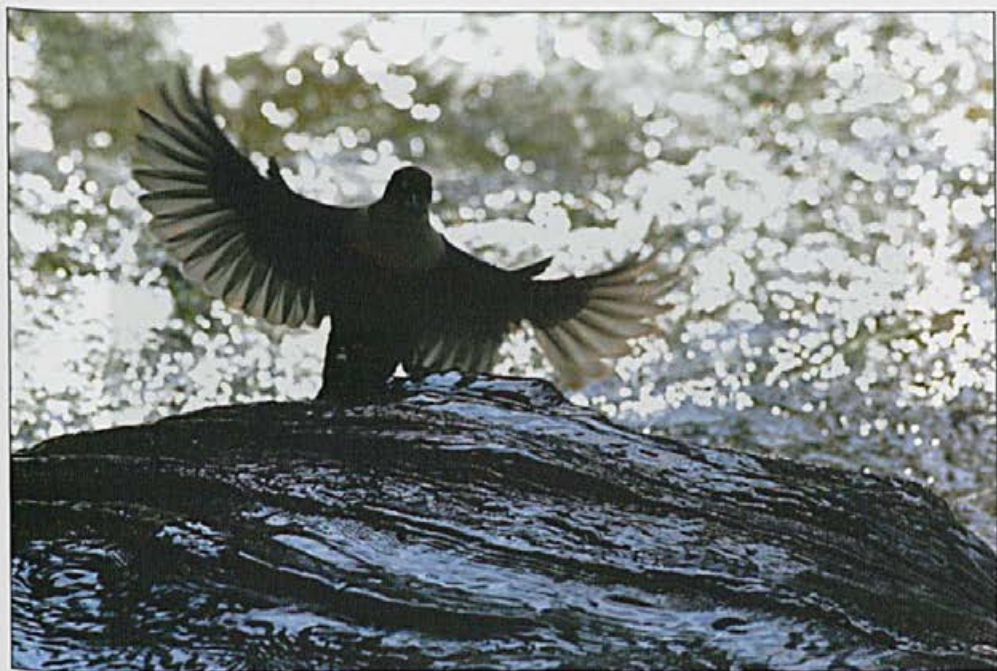

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

Foto: Aleksander Čufar

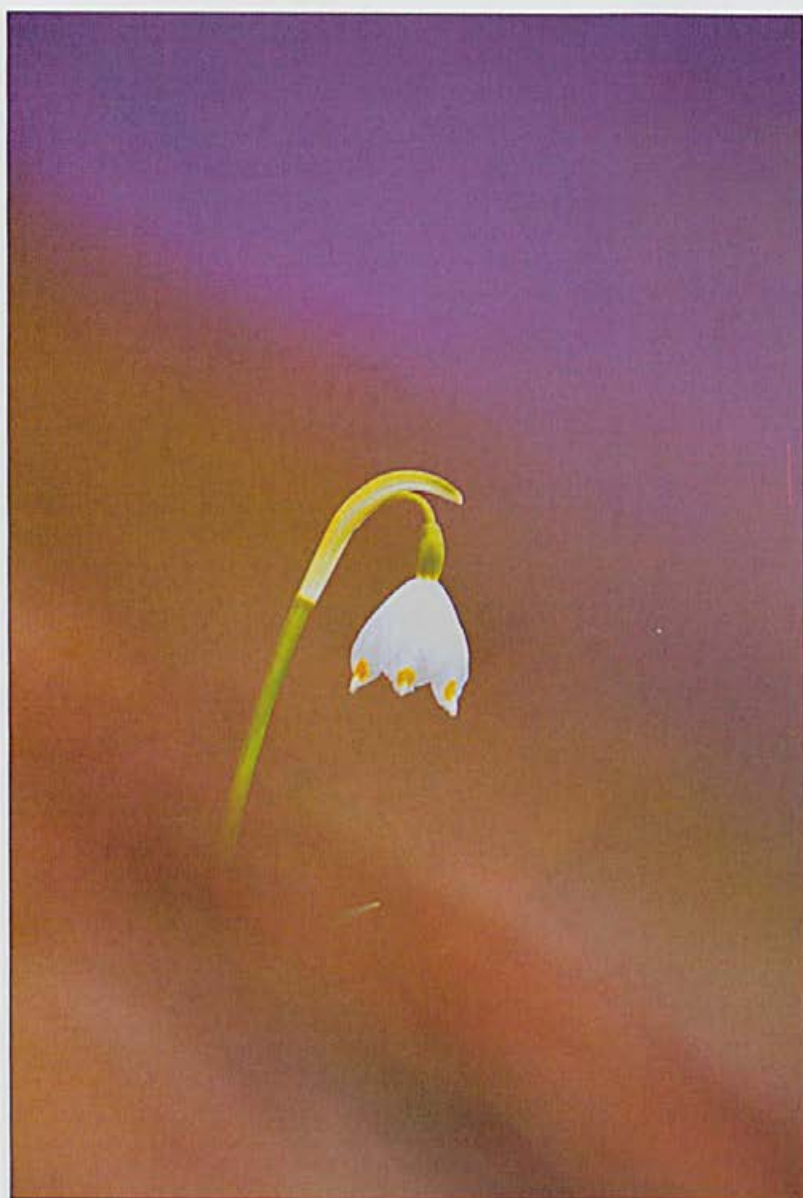

Foto: Aleksander Čufar

Etnološki pogled na fužinarsko rodbino Globočnik ter delavce, zaposlene v fužinarstvu, v Železnikih v 19. stoletju (2.del)

Tjaša Pavšič

ŽIVLJENJE DELAVCEV, ZAPOSLENIH V FUŽINARSTVU, V 19. STOLETJU

V prvem delu prispevka, ki je povzet po diplomski nalogi iz etnologije in kulturne antropologije z naslovom Etnološki pogled na fužinarsko rodbino Globočnik ter delavce, zaposlene v fužinarstvu, v Železnikih v 19. stoletju in je bil objavljen v lanski številki Železnih niti, smo po kratkem pregledu železarske zgodovine Železnikov predstavili gospodarske dejavnosti, način življenja in življenjske zgodbe članov fužinarske rodbine Globočnik. V drugem delu diplomske naloge, v prispevku, ki je pred vami, prehajamo na obravnavo delavcev, ki so bili zaposleni na področju fužinarskih in kovaških dejavnosti. Delodajalci mnogim od železnikarskih delavcev so bili pripadniki rodbine Globočnik. V prvem delu obravnave delavcev v Železnikih bom posvetila pozornost načinu življenja kovačev, ki so predstavljali pretežni del železnikarskega delavstva. V drugem delu bom predstavila prizadevanja kovačev in fužinarjev za izboljšanje slabih življenjskih in delovnih razmer delavcev, nastalih kot posledica propadanja zastarele fužinarske tehnike obdelave železa. Pri tem sta še posebej zanimiva in zgovorna dva dokumenta – pismo kovačev fužinarjem iz leta 1885, v katerem kovači prosijo za izboljšanje delovnih razmer, in dokument o ustanovitvi delavske bolniške blagajnice iz leta 1886.

NAČIN ŽIVLJENJA KOVAČEV

Delavnik

Kovači in kovačice so v vigenjcih, kakor v Železnikih imenujejo kovačnice, izdelovali žeblje različnih oblik in velikosti. Marija Verbič ugotavlja, da je bilo v prvi polovici 19. stoletja v Železnikih okoli 400 izučeni kovačev in kovačic ter okoli 200 vajencev in otrok, ki so pomagali staršem v delavnicah. Za Železnike značilno nočno kovaško delo so opravljali moški, ženske in otroci, pogosto cele družine skupaj, kar je izrazito zaznamovalo način življenja kovačev, kovačic in njihovih družin. (Verbič 1973: 109)

Delo v vigenjcih se je pričelo v Zgornjih Železnikih okoli desete ure zvečer, v Spodnjih pa okoli polnoči. Müllner navaja, da je po deveti uri začel po naselju hoditi poseben klicar, ki je budil kovače in jih pozival na delo z besedami: "Oj, Mica, Katra itd., ustan, pojd kovat!" Poziv je ponovil čez pol ure, ko so se mu oglasili tudi poklicani in odgovorili, da so že pripravljeni. (Müllner 1909: 312) Klicanja na delo se iz svojih otroških let spominja tudi France Koblar, rojen v kovaški družini: "Okoli enajste ure

so začeli kovači drug drugega klicati na delo – nič kaj obzirno in tiho, nato so začele peti cokle po hišah in cestah in kladiva so začela svojo pesem." (Koblar 1976: 14) Kovali so vso noč, vse do 10. ali 11. ure dopoldne. Kovali so okoli 10 do 12 ur dnevno. Predpisanega delovnega urnika niso imeli, ker so jih fužinarji plačevali glede na količino izdelanih žebeljev in ne po urah. Vsak je delal, kolikor časa je hotel, sam odločal, koliko časa v eni noči bo koval. Pogosto se je zato zgodilo, da je kdo koval po 14 ur, naslednjo noč pa je bil preutrujen, da bi prišel v kovačnico. (Laibacher Zeitung 1887: 557–558; Levičnik 1861: 103; Kyovsky 1953: 85; Verbič 1973: 110)

V vigenjcu je bilo ponavadi več kovaških ognjišč ali ješ, ki so jih vsak večer zakurili kovaški mojstri. Okoli njih so bila razporejena kovaška mesta z nakovalji. Za vsakim nakovalom sta vedno kovali dve osebi, največkrat kovaški mojster in njegov pomočnik ali pa kak drug izučen kovač ter pomočnik. Delali so v najrazličnejših kombinacijah: žene z možmi, otroci z očetom ali materjo, mlajši brat s starejšim bratom ali sestro itd. Kovači so se delili na tri skupine:

a) kovaški mojstri, ki so delali na račun fužinarja ali pošterovca,¹

b) kovaški pomočniki oziroma kovaški hlapci in dekle, ki so pomagali mojstrom in izučenim kovačem ob nakovalu; med pomočniki je bilo veliko otrok med 8. in 14. letom pa tudi odraslih moških in žensk;

c) tavžentarji, ki so delali pod vodstvom mojstra in so bili plačani od vsakega tisoča izdelanih žebeljev. Tisoč žebeljev so uspeli napraviti v enem dnevu. Ideal vsakega izučenega žebelarja je bil čim prej postati tavžentar, saj se je s tem osamosvojil in začel prejemati višji zaslužek, neodvisen od mojstrovega zaslužka.

Žeblje so kovači izdelovali iz železa, ki so ga prejeli od svojega delodajalca. Vsak žebelar je imeli dnevno na razpolago 12 funtov železa (6,7 kg), iz česar je moral izdelati 1000 kosov oziroma 8 funtov žebeljev (4,5 kg). S preostalimi 4 funti železa (2,2 kg) je smel samostojno razpolagati in ga uporabiti za lasten zaslužek. Prodajal ga je pošterovcem ali pa predeloval v žeblje, ki jih je prodajal na domačih sejmih ali na sejmih v bližnji okolici, Kranju in Škofji Loki. (Verbič 1973: 109–110) Oddaja izdelkov fužinarjem je navadno potekala vsak dan po končanem delu, obračun pa ob določenih dnevih, ponavadi ob sobotah po koncu delovnega tedna. Za leto 1858 pa obstaja podatek, da je 40 kovačev fužinarja J. Globočnika oddajalo žeblje vsak dan ali na vsaka dva dneva. (Gašperšič 1956: 91) Pri obračunu zaslužka se je vedno upoštevalo število in teža skovanih žebeljev. Večji kot so bili oddani žebli, bolje so bili plačani. Od prejemka, ki ga je kovač dobil od fužinarja, je moral oddeliti še denar za plačilo svojega kovaškega pomočnika. Prav zato je bilo za kovače najbolj ugodno, da so mu pri delu pomagali družinski člani, saj je tako ves zaslužek ostal doma. (Kyovsky 1953: 85)

Delovni teden v Železnikih se je pričel v noči z nedelje na ponedeljek ter končal v soboto zjutraj, ko so nehali že nekoliko prej kot običajno, da so lahko mojstri šli k obračunu. Noč s sobote na nedeljo je bila dela prosta. Delo se je prekinilo tudi ob praznikih, ki so jih v Železnikih poznali kar precejšnje število in jih bomo nekoliko bolj podrobno obravnavali pozneje. Pogosto je delo zastalo pozimi, ko

se je voda "sirila", kar je v narečni govorici pomenilo, da je voda zmrzovala in ni več vrtela kolesa, ki je poganjalo meh. Če se je delo v takem primeru za dlje časa ustavilo ali če so bili kovači v hudi denarni stiski, so si pomagali tako, da so najeli človeka, ki je gonil mehove ročno. Temu se rekli, da so kovali "na pihanje". Pihavca so plačali vsi kovači, ki so delali v enem vigenjcu, zaslužek pa je bil seveda manjši. Kovač in njegov pomočnik sta morala pustiti delo tudi, če je kateri od njiju zbolel. Takrat sta bila ob zaslužek oba, saj se je kovalo vedno le v paru. Ob prevelikih izostankih od dela se je hitro zgodilo, da se je moral kovač zadolžiti pri fužinarju. V takem primeru so dobili posojilo do naslednjega tedna za nekaj hrane, ki so jo imeli fužinarji in trgovci na zalogi za svoje delavce. Dolgovi so se tako mnogim delavcem vlekli iz tedna v teden in so jih zelo težko odplačali. (Koblar 1976: 25–26)

Dogovarjanje za delo med fužinarjem in kovačem je potekalo enkrat letno, navadno v božičnem času, ko je delo počivalo. Dogovor je vključeval, katero vrsto žebeljev bo delavec koval, kakšno bo plačilo po številu in teži, kakšna bo cena železa in oglja. Gašperšič piše, da je bilo ob tem mnogo pogajanja in barantanja, tudi zavajanja v slabe dogovore, če je bil kovač bolj lahkomišeln narave. (Gašperšič 1956: 92)

Življenje v vigenjcu

Jože Gašperšič in France Koblar precej natančno opisujeta življenje v vigenjcu in navade, ki so spremljale kovaško delo. Gašperšič o kroparskih kovačih in njihovem življenju v vigenjcu, ki se ni dosti razlikovalo od železnikarskega, pravi: *"Življenje je bilo v vsakem vigenjcu malo drugačno, kakršni so bili ljudje, delo in naprave; v vsakem vigenjcu ni vsakomur dišalo kovati, vsakogar niso marali k ješi; prepirljivcev in pretepačev so se bali, z neredneži, ki so se izmikali pri dajanju oglja, niso hoteli imeti opravka. Tudi način kovanja je imel vsak kovač svoj. Eni so nerodno metali levo in desno, drugi*

klecali; France Berce Kadet se je držal kot lesen; France Anderle Koder je koval zelo pokoncu in pri svojih močnih udarcih močno potresal glavo; Plešov Tomaž je hitel počepati po dveh, treh naglih udarcih. Nekateri je kovanje stalo malo truda, drugi so trpeli pri delu ..." (Gašperšič 1956: 89) Koblar piše podobno o železnikarskih žebjarjih: "Če si se ponoči zbudil, je pel ves kraj v drobnih prehitvajočih se taktih, vse je drobilo eno čez drugo, kolikor kovačev, toliko pesmi, različnih po roki in kladivu – zakaj tudi vsak kovač je bil delavec in človek zase, svoj po značaju in zmožnosti in kladivo ga je razodevalo." (Koblar 1976: 14)

Kovali so vso noč skoraj brez prestanka. Müllner navaja, da so delali do 4. ure zjutraj, ko so imeli zajtrk, nato pa nadaljevali z delom do 5. do 9. ure. (Müllner 1909: 312) Koblar piše, da so njegovi starši delo prekinili in napravili kratek oddih ob jutranjem zvonjenju. Takrat so glasno zmolili, nato pa nadaljevali z delom do zajtrka, ki so ga imeli navado pojedsti nekoliko pred 7. uro. (Koblar 1976: 27) Hrano za zajtrk so pripravili ob kovaškem ognjišču. Bila je skromna, na primer koruzni močnik, prežganka ali suh kruh. Gašperšič opisuje: "Jedli so iz lonca ali skled z lesenimi žlicami, stoje okoli očeta, ki je sedel na kladivo, če drugim ni imel, in držal skledo na kolenih. Če so imeli posodo, so dali otrokom jed v skledice ali lončke." (Gašperšič 1956: 85) Po zajtrku so ženske pripravile na ognjišču kosilo, ki pa ga niso jedli več v kovačnici, temveč doma. Pripravljale so največkrat zabeljene koruzne žgance, da so delavci lahko vzdržali pri napornem delu. Kakor piše Gašperšič, pa so domiselne ženske v vigenjcu pripravile tudi štruklje, če jim je kak moški snel vrata s tečajev, da so na njih zamesile in razvaljale testo. A take sladice so bile zelo redke. Nekateri moški so med kovanjem kadili pipo ali žvečili tobak. Nekateri so tešili lakoto s krljhi, rožiči ali suhimi hruškami, ki so jih zmehčali s kladivom. Mnogi so pred ali med delom srknili silce žganja, včasih pa si je žganje privoščila tudi cela ješa. (Gašperšič 1956: 85)

Po zajtrku so šli starši domov po otroke, ki so bili še premajhni za delo, ali pa so ti prišli sami, če so bili

že dovolj samostojni. Otroke so v vigenjcu pripeljali predvsem v primeru, če v družini ni bilo starih staršev ali drugih sorodnikov, ki bi lahko poskrbeli zanje. Le dojenčke so imeli ves čas dela s seboj v vigenjcu. Zibelko, v kateri je ležal, so z majhnim vzvodom pričvrstili na tram, ki je premikal mehove, tako da je zibelka nenehno nihala z mehovi vred. Gašperšič opisuje življenje in igro najmlajših otrok v vigenjcu: "Mali otroci so se sukali okoli matere in okoli vigenjca, gradili vodo, postavljali kolesa, kovali na ilovnatih panjih pečlje otrhavih listov, pomagali očetu pri delu, materi kaj prinesli ali odnesli, se pozimi sušili in grelji na ješah, kjer se je pekla repa, in vsrkavali vse, kar je vigenjsko življenje prinašalo dobrega in slabega." (Gašperšič 1956: 83)

Pri delu so si kovači čez platneno delovno obleko naredili predpasnike iz močnega in trpežnega usnja iz govejih kož. Kdor je imel denar, si je pri usnjarju priskrbel tudi usnjene gozjarje ali škornje, ki so imeli na podplatih pribite žebelje, da se niso takoj poškodovali ter so omogočali bolj varen korak. Večina si takega obuvala ni mogla privoščiti, zato je bila obuta v cokle, čez leto na boso nogo, pozimi pa na debelo nogavico. (Dolenc et al. 2002: 9) Na glavah so vedno imeli pokrivala, moški klobuke ali kape, ženske pa ruto, da so jih ščitila pred pepelom in prahom, ki se je širil med kovanjem. (Gašperšič 1956: 91)

Nekateri kovači so kovali tiho, zatopljeni v delo, drugi pa so med delom klepetali, se zbadali in norčevali. Govorili so vedno glasno, tudi izven kovačnice, česar se Koblar spominja v svoji knjigi: "Med pesem kladiv se je mešala človeška govornica, pravzaprav vpitje, zakaj kovači so pri svojem delu glasno govorili, se pogovarjali, zabavali, dražili in se prepirali ne samo od panja do panja, ampak od enega konca vigenjca do drugega. Ker so bili nekateri vigenjci dovolj veliki, je tak govor oziroma vpitje segalo na daleč in premagalo glas kladiv. Kovač je zato vedno govoril preglasno, skoraj kriče; navadil se je tega v kovačnici in mu je ostalo tudi pozneje, če je nehal s kovanjem. Tako nisi spoznal železnikarja samo po njegovem značilnem narečju, ampak tudi po glasnem govorjenju." (Koblar 1976: 14)

Delavska stanovanja in bivanjska kultura

Delavci večinoma niso imeli svojih stanovanj ali hiš, ampak so živeli v hišah, ki so bile v lasti njihovih delodajalcev. V eni hiši je živelo po več družin, v povprečju tri do štiri. Vsaka je imela na razpolago le en večji bivalni prostor, neredko pa se je zgodilo, da je celo več družin živelo v eni sobi. V tem primeru je imela vsaka družina v uporabi le svoj kot s svojo mizo in najosnovnejšo stanovanjsko opremo. Miza in stoli so bili nepremakljiv hišni inventar. Kovaške družine so spale v podstrešnih kamrah, kjer so imele običajno eno posteljo, če so imeli otroke, pa še zibelko in otroško posteljo. V kamri so imeli postavljene tudi skrinje, v katerih so shranjevali oblačila, drugega pohištva pa večina kovačev ni premogla. Kdor je želel najeti stanovanje, staro stanovanje zamenjati za drugo ali se odseliti, je moral to storiti na dan sv. Jurija ali na dan sv. Uršule. Če je kdo dal odpoved, so temu rekli "napovedati sv. Jurija" ali "napovedati sv. Uršulo". Selile se kovaške družine niso prav veliko, le mladoporočenci so si skušali čim prej najti svoje bivališče. (Koblar 1976: 30–31)

Ko so se kovači vrnili z nočnega dela na svoj dom, so najprej pojedli kosilo, ki so ga pripravili v kovačnici, nato pa legli k počitku. Po dveh do treh urah so spet vstali in pojedli večerjo, ki so jo gospodinje skuhale ob ognjišču ali v peči. Nato so se lotili vsakodnevnih opravil, ki jih je bilo treba postoriti, se pripravili za naslednji dan ter spet legli k počitku. Pravega spanja so imeli kovači zelo malo, počivali so le štiri do šest ur dnevno, pa še v tem času so njihov spanec motili sstanovalci, ki so opravljali svoja vsakodnevna opravila, se na glas pogovarjali, prerekali ali zabavali. Težo nočnega delavnika in naporenega kovaškega dela so najbolj občutile žene in matere z majhnimi otroki, ki so morale po vrnitvi iz kovačnice takoj poprijeti za gospodinjstva opravila ter poskrbeti za svoje otroke.

Tudi družina Franceta Koblarja je živela v hiši na Racovniku skupaj z dvema ali tremi družinami ter nekaj samskimi moškimi, kamor so se preselili po nekaj letih bivanja v Zgornjih Železnikih. Pisatelj se

življenja v stanovanju med toliko različnimi ljudmi spominja z besedami: *"Takrat sem se začel zavedati svoje okolice in opazovati ljudi. Dokler sta živeli obe stari materi, so me izročali njima v varstvo – v Gorenjem koncu so me popoldne varovali očetova mati, do svoje smrti, na Racovniku materina mati, posebno popoldne, ko sta odšla mati in oče počivat. Po njuni smrti nisem imel varuha in sem moral z očetom in materjo vred popoldne spat, kar mi ni šlo v glavo. Naši sstanovalci niso kovali in so imeli drugačen red – eni so bili fužinski, drugi so bili krovci, eni celo taki, ki so poleti delali zunaj in se na zimo vračali domov. Pozimi, ko je bilo stanovanje že kar prepolno in so se naši sstanovalci odpočivali od poletnega dela ter si krajšali čas z domino in pripovedovanjem svojih zgodb, glasno in malo obzirno, sta v sosednji kamri morala spati oče in mati ter večkrat prositi za mir. Komaj sta zadremala, je zagrmel dolgi Luka s svojo: domino! – ali se je vnel prepir pri kupovanju domin! Jaz, ki sem v svoji otroški posteljici bedel in se dolgočasil, sem se večkrat po tihem splazil iz kamre na peč k tem ljudem, poslušal njihove pripovedi in jih od daleč gledal pri igri. Bili so zares originali, vedeli so veliko o svetu – zgodbe pa so se večkrat ponavljale – in o tujih krajih, o svojih otrocih, ki so jih imeli po svetu."* (Koblar 1976: 57)

Prehrana

Kot osnovno živilo za pripravljanje hrane je železnikarskim kovačem v 19. stoletju služila koruzna moka. Za zajtrk so najpogosteje jedli koruzni podmet – koruzni sok, v katerega so zamešali malo masla ali ubili jajce ter prelili s toplim mlekom. Za kosilo so bili najpogostejši zabeljeni koruzni žganci ali zabeljen koruzni močnik. Jedli so tudi jedi iz krompirja, krompirjevo mešto (zabeljeni ajdovi žganci s kuhanim krompirjem) ali krompirjevo medlo (z ocvirki zabljen zmečkan krompir in moka).² Od zelenjave so za kuhanje uporabljali repo, zelje, korenje, fižol. Sadje (hruške, jabolka, rožiči) so sušili v "pajštvali"

(sušilnicah). Z nižanjem zasluzka v 19. stoletju so se morali kovači vse bolj odpovedovati mesnim jedem. Na vrsto so prišle le ob nedeljah in največjih praznikih. Ob nedeljah so skuhalo "jetrovo" – koruzne žgance z omako iz jeter. Ob največjih praznikih pa so si privoščili mesno juho ali drugače pripravljeno meso. (Dolenc et al. 2002: 6; Gašperšič 1956:84–85; Verbič 1973: 111) Konec 19. stoletja je postajala situacija med kovači tako težka, da so včasih dobili od deželne oblasti pomoč v obliki hrane. Leta 1890 je na primer delželni odbor zaradi revščine v Železnike poslal 1000 kg koruze in krompir, nekdo pa je poslal 10 goldinarjev, da so jih razdelili med reveže. (Demšar 1973: 118) O teh časih pomanjkanja še priča spomin prebivalcev Železnikov na pogovore med gospodinjami: *"Micka, al maš še kej v radlcu? Men že krop vre, pa, nimam kej noter stres."* (Mohorič 2005: 271)

Delavci so večino živil kupili pri fužinarjih – svojih delodajalcih. V 19. stoletju so bili v obtoku kovinski boni – majhne pločevinaste ploščice, na katerih je bil odtisnjen znak fužinarja. Delavci so jih prejeli kot plačilo za delo, veljale pa so kot plačilno sredstvo za živila, ki jih je delodajalec prodajal svojim delavcem. Delavci so bili na ta način obvezani kupovati pri fužinarju po cenah, ki jih je on postavil, zaradi česar so bili kovači pogosto primorani kupovati po višjih cenah. Hkrati pa je bil tak sistem zanje tudi ugoden, saj so vse dobili v kraju bivanja in se jim ni bilo treba voziti v okoliške kraje, za kar niso imeli ne prevoznih sredstev ne časa.

Če je bilo le mogoče, so kovači redili doma eno ali dve kozi, da so imeli pri hiši mleko, sicer pa so ga kupovali od okoliških kmetov. Kruh so pogosto kupovali v določenih hišah, kjer je potekala peka kruha. Od leta 1853 je bil vsak četrtek tržni dan. Štirikrat letno je bil sejem za blago in živino, in sicer na dan sv. Antona (17. januarja), na velikonočni torek, na dan sv. Lovrenca (10. avgusta) in na dan sv. Andreja (30. novembra). (Verbič 1973: 111; Demšar 1973: 118)

Dela prosti dnevi, prazniki in praznovanja

Noč s sobote na nedeljo je bila dela prosta. V soboto zjutraj so kovači končali z delom že nekoliko bolj zgodaj kot sicer, da so lahko prešteli žeblje in šli k obračunu. V soboto popoldne niso šli počivat. Moški so opravljali razna opravila, ženske so zamesile kruh, če so imele moko. Sobota zvečer je bila, kot pravi Koblar, že strog praznični čas. Spomine na nedeljo pa Koblar opiše takole: *"V nedeljo so žene odšle k prvi maši – moške so skuhalo zajtrk, da je bil že pripravljen, ko so prišle. Po maši – do desetih – je bil čas za napravljanje, pot k brivcu, če ni sam prišel v hišo že v soboto popoldne ali če ni bilo britje opravljeno v soboto zvečer – nato obiskovanje po hišah okoli devete ure, ko je zvonilo oznanjevanje. K deseti maši so šli moški in mlajši svet ter gospoda – gospodinje so skuhale kosilo, ki je moralo biti že pripravljeno, ko so prišli od maše. Po kosilu kmalu so se v posameznih hišah zbirali kvartavci in gledalci, po večernici pa – h kateri niso šli samo najhujši igralci – so se rade našle družbe prijateljev, ki so zložili za žganje, "za grenkega". To je bil v špirtu namočen pelin, pomešan z vodo – najnavadnejša takratna pijača, poceni mamilo in napoj za marsikakega žebjarja. Ob pijači so se razvezali jeziki – modrovanje se je mešalo z zbadanjem, obnavljali so se spomini in razpravljalo se je o usodi kraja in posameznikov. Omamljeni, razveneti in razdraženi so hiteli drug čez drugega – dokler teh mož niso žene z otroki vred odpeljale domov, kjer so po pičli večerji zgodaj zadremali, saj se je opolnoči nehala nedelja, začel se je nov teden – s težko glavo, z malo odpočitimi udi."* (Koblar 1976: 28–29)

Koblar zelo obširno opisuje tudi praznično leto kovačev. Če se lahko zanesemo na njegov dokaj natančen popis, lahko rečemo, da je bilo celotno leto prežeto z raznimi prazniki in praznovanji, saj so poleg zapovedanih cerkvenih praznikov praznovali še številne druge. To so bili dan sv. Jurija, sv. Marka, sv. Florijana – priprošnika proti požarom, sv. Janeza Krstnika, sv. Roka, sv. Miklavža. Posebno slovesni so

bili dnevi sv. Frančiška, sv. Andreja – ko je bil sejem, in sv. Antona – dan zavetnika župnije in prav tako semanji dan. Na te dneve ni nihče koval, opravljali so le domača ali lažja dninarska dela.

V adventu so od sv. Katarine do sv. Frančiška Ks. praznovali devetdnevno, vsak dan s pobožnostjo z mašo in litanijami. V božičnem času so prenehali kovati 23. decembra. Ta dan so imenovali sveti delopust in je imel resnoben postni značaj, posvečen pripravam na božič. Kovanje se je spet začelo na pametovo – na dan nedolžnih otrok, 28. decembra, za silvestrovo pa so spet prekinili z delom ali vsaj prej končali z delom, da so lahko šli k zahvalni maši. Tudi velikonočnega postnega časa so se večinoma strogo držali – jedi niso belili z nobeno živalsko maščobo, ob sredah in petkih so opravljali križev pot, v nedeljo pa so v cerkvi sv. Frančiška križev pot peli po starodavnem napevu. Postno pobožnost so sklenili na velikonočno jutro pred prvo mašo – takoj po jutranjem zvonjenju so opravili križev pot, kmalu za tem pa še slovesno velikonočno mašo. Velika noč je bil zelo vesel praznik, spremljale so ga številne zabavne in družabne igre. V velikonočnem času so nehali s kovanjem na veliko sredo in pričeli spet v sredo po veliki noči. Tudi na binkošti niso delali ter so navadno z delom pričeli šele v torek.

Na predvečer velikih praznikov so po vasi "vahtali" – družba pevcev in pevk, večinoma starejših ljudi, je hodila po naselju in pela pesmi prihajajočega praznika. Praznične slovesnosti je spremljalo pritrkavanje zvonov, v čemer naj bi bili po Koblarjevih besedah Železnikarji pravi mojstri. Na sv. Miklavža je po železnikarskih hišah hodil Miklavž z duhovnim spremstvom in parklji, v katerega je bil ponavadi oblečen najbolj postaven in ugleden fant. Na večer pred novim letom in praznikom sv. Treh kraljev so otroci koledovali in nabirali darove, predvsem v premožnih hišah. Na večer pred novim letom je bila v Zgornjih Železnikih tudi navada kraje deklet – starejši moški so se ustavljali pred hišami, kjer so stanovala dekleta, in prepevali zbadljive šaljive pesmi, v katerih so dekleta prisojali samskim moškim. Ponavadi so v pesmi skušali napraviti čim večje na-

sprotje – najlepša dekleta so prisodili najbolj nerodnim in smešnim starim moškim. Pesem so pred hišo prepevali, dokler jih niso z vodo polili ali kako drugače napodili od hiše. Sicer pa so dekleta ob novem letu svoje prave fante obdarile s "krajčki", ponavadi v obliki srca. Na gregorjevo (12. marca) so po vodi spuščali luči, tako da so na deščico namazali smolo, smolo prižgali in deščico postavili na vodo, da je goreča odplavala. V Železnikih poznajo tudi pregovor: "Sveti Gregor luč v vodo vrže!", ker so takrat dnevi že tako dolgi, da so lahko krojači in čevljarji od jutra do večera delali pri dnevni svetlobi.³ Kot posebnost med domačimi navadami Koblar omenja kresni večer. Na ta dan so fantje pripravili manjšo smrečico – majhen mlaj, s katerim so po Železnikih nabirali venčke. Venčke so spleta dekleta iz poljskih cvetic in jih oddajale fantom. Lepši, kot je bil venček, višje so ga obesili, najlepši venček pa so postavili na vrh. Ko je bilo pobiranje končano, je sprevod odšel na kraj kresa in zasadil smrečico na sredo grmade. Z grmado vred je počasi pogorel tudi mlaj z venčki, najlepši venček je pogorel zadnji.⁴ Poleg teh praznikov so Železnikarji radi praznovali svoje godove in na ta dan odložili delo. Najpridnejši kovači so sicer tudi ta dan kovali, a nehali prej, da so se lahko udeležili maše. Na praznike so jedli boljše jedi kot običajno, poznali so npr. božične potice, pustne bobe, velikonočni kolač. Za velike praznike so se najrevnejši tudi zadolžili. Če ni šlo drugače, je moral biti za praznik v družini vsaj kruh. Ob velikih praznikih so se ljudje oblekli v najboljše obleke, posebno na veliko noč. (Koblar 1976: 32–45)

Koblar opisuje tudi kovaške poroke: *"Kovaške ženitve so bile skromne, vabljeni so bili le pravi sorodniki, malokdo je bolj na široko vabil, pojedina je bila naročena v kaki gostilni – in plačilo je bilo skupno, svatje so si račun razdelili, le ženin je prevzel večji delež kakor drugi. Marsikateremu žebjarju po poroki ni nič ostalo in je zakonsko življenje začel z dolgom; tudi godca ni bilo vedno – saj je bilo veliko porok tudi iz sile, ker je bila nevesta že dobro okrogla."* (Koblar 1976: 43)

Posebni dnevi so bili v Železniki tudi takrat, ko so

posvetili kak nov kos cerkvene opreme ali okrasja oziroma končali z obnovitvenimi deli na železnikarskih cerkvah, ki so bila zaradi številnih požarov precej pogosta. Jožef Levičnik v svojem spisu z naslovom *Nekaj črtic iz Železnikov* opisuje dve veliki slovesnosti ob izgradnji nove župnijske cerkve sv. Antona ter ob posvetitvi novih cerkvenih orgel. Dogodka sta bila za železnikarske kovače zares velikega pomena, ker so kljub svojemu nizkemu zaslužku velik del sredstev tako za izgradnjo nove cerkve kot za nove orgle zbrali s pobiranjem prispevkov v obliki žebeljev: *"Dan na dan so nabirali po kovačnicah doneske, a ne denarjev, ampak žebelje, ki so imeli takrat še lepo vrednost. Ta roba se je shranjevala v neki hiši, o določenih časih so se shajali nekateri za to najbolj vneti možje, preločili jo, preštevali in pretehtali, pospravljali jo v zaboje in barigelce (lodrice), o ugodnih prilikah poprodali, skupljeni denar pa naložili na obresti. Iz teh bornih doneskov so se vendar nabrali v malih letih lepi tisočaki, tako da se pred vsem svetom sme reči in trditi, da ima železniška nova cerkev za podlago in temelj krvave žulje ubogih žebeljarskih kovačev."* (Levičnik 1898: 144) Novo cerkev so otvorili 18. oktobra 1874, orgle pa posvetili leto kasneje, na prvo obletnico nove cerkve, 17. oktobra 1975. Obakrat je bilo zelo svečano, pravi praznik pa je bil v Železnikih, ko so še razstavljene orgle na vozovih pripeljali v Železnike. Dogodek Levičnik opisuje z besedami: *"V sredo 1875 kot v rojstni dan presvetlega cesarja Franca Jožefa I. so popoldan okoli 3. ure orgle med gromovitim streljanjem v Železnike pripeljali. Fantje iz Zgor. Železnikov so bili nastavili svoje možnarje na višini, imenovani "za Grivo"; oni iz Spodnjih Železnikov pa na višini nasproti farni cerkvi, imenovani "pri Jami". Prvi strel je kar čudovito vplival. Ljudstvo je prihitelo v velikem številu skupaj. Pri vходу v Železnike so vozove ustavili. Voznike so pogostili s pivom, obdarili s smodkami; dobili so na klobuke šopke iz dišečih cvetic. Sedaj je pristopila še šolska mladina k vsakemu vozu posebej z velikimi narodnimi, cesarskimi in papeževimi zastavami kot častno*

spremljavo ob straneh in v pričo neštevilnega ljudstva ter med gromovitim strelom so orgle peljali kakor v častnem sprevedu skoz Spodnje Železnike proti farni cerkvi." (Levičnik 1898: 150)

Kovaški otroci

Otroci kovačev so že v svojem najzgodnejšem življenju mnogo časa preživeli v kovačnici ob svojih starših. Pri desetem letu, nekateri pa celo še prej, so postali kovaški pomočniki in se pričeli učiti kovanja železa in izdelovanja žebeljev. Največkrat so bili za pomočnike svojim staršem ali starejšim bratom in sestram. Sprva so opravljali lažja dela. Učili so se, kako s kleščami prijeti odsekani žebelj in ga podati mojstru, da ga je vstavil v žebeljnico – nastavek za izdelavo dokončne oblike žebelja. Učili so se "pobiti" žebelj v žebeljnici – oblikovati njegovo glavico. Pri kovanju "štible" – glavnega dela žebelja – je moral pomočnik skoraj hkrati z mojstrom udarjati po železu. Udarjati sta morala vedno hitreje in hlapec je moral biti pri tem zelo pozoren, da ni s kladivom zadel v mojstrovo kladivo in ga izpodbil, saj bi s tem vzbudil posmeh. Do približno 14. leta so vsi otroci kovali kot hlapci in deklice, kasneje pa so se začeli osamosvajati in samostojno kovati. Vendar se ni uspelo vsem osamosvojiti, mnogi so še kot odrasli delali kot hlapci. (Gašperšič 1956: 83; Kyovsky 1953: 85)

Do 12. leta so železnikarski otroci obiskovali pouk v domači šoli. Šola v Železnikih je bila ustanovljena 1815. Prvi železnikarski učitelj je bil Jakob Demšar,⁵ za njim pa se je na učiteljski poklic začel pripravljati Jožef Levičnik,⁶ ki je s poučevanjem pričel leta 1855 ter z delom v železnikarski šoli nadaljeval kar 48 let. S svojim načinom dela, strogostjo in staroslovensko usmerjenostjo je močno zaznamoval šolska leta otrok druge polovice 19. stoletja. Kobljar se spominja: *"Vzgajal pa nas je za domače življenje in cerkev. V nas je utrjeval domovinski čut, zato smo se učili predvsem krajevne zgodovine, o raznih imenitnih rojakih in dogodkih, gojil je domače šege in navade, pri tsem tem pa smo se*

Železnikarski učitelj Jožef Levičnik.

dobro naučili računstva, zemljepisa in prirodopisa. Pisanja smo se najprej učili z gosjim peresom, šele kasneje smo smeli rabiti jekleno – sam je rabil samo gosje. (Koblar 1976: 75)

Čez dan – popoldne po šoli, včasih pa celo že pred začetkom pouka – so otroci v skupinah odhajali v bližnje gozdove po drva. V času, ki so ga preživel v gozdu, so se razvile številne igre in zabava. Koblar opisuje, kako so otroci določili svoje vodje pri drvarjenju, urejali počivališča, zbirališča za skupino, gozdno uto in stranišče. Po zgledu staršev so ustanovili bolniško blagajno, v katero so oddajali drva, ki so jih prejeli tisti otroci, ki so se med nabiranjem drv poškodovali, se ranili s sekirico, udarili ali kako drugače poškodovali. Plezali so na drevesa, zvonili, streljali z možnarji, kričali v dolino in prožili kamenje. V času počitnic so v gozdu preživel dlje časa, takrat so si včasih zakurili ter na ognju pekli krompir in jabolka. (Koblar 1976: 70–71)

Kadar je prišlo v družinah do pomanjkanja, je otroke čakala tudi manj prijetna naloga kot nabiranje drv. Takrat so jih starši pošiljali prosit za hrano k premožnim hišam. Koblar opisuje svoje izkušnje: *“Če so te domači poslali kdaj med tednom prosit za kruh, si ga navadno tudi dobil. Ta pot se mi je vedno upirala. K Johanu sem šel prosit enkrat ali dvakrat – jokava Marička je vedno vprašala: ‘Čigav si?’ in šele, če je bila pri volji, je odšla v shrambo; rajši, pa tudi nerad, sem nekajkrat šel k Tončku, kjer stara gospa ni povpraševala po domačih; tudi sloki nasmejani gospod se nam je zdel dober, čeprav tudi tu včasih ni šlo gladko.”* (Koblar 1976: 67)

Starost in zdravstvene razmere

Večina kovačev je opravljala kovaški poklic vse do svoje smrti, saj je bil to za večino edini vir dohodkov. Plačevanja pokojnine niso poznali. Mnogo kovačev je umrlo v zgodnji starosti, povprečna življenjska doba kovača je bila konec 19. stoletja, ko je bilo pomanjkanje največje, le okoli 40 do 50 let, življenjska doba kovačic – mater z otroki, pa manj kot 40 let. Umrli so torej med svojo delovno dobo. Kdor pa je dočakal višjo starost in zaradi starosti ali bolezni ni mogel več kovati, je postal odvisen od svojih potomcev ali sorodnikov. Če teh ni imel ali niso prevzeli oskrbe zanj, ga je čakala beraška palica. Enako se je godilo kovačem, ki so se med kovanjem ali kje drugje tako poškodovali, da dela niso mogli več opravljati. Ob sobotah so ti onemogli kovači in kovačice dobivali miloščino pri svojih delodajalcih in drugih premožnih ljudeh. Imenovali so jih sobotarji. Večina jih je miloščino pobirala v domačem kraju, redki pa so se odpravili beračiti tudi v sosednje vasi in bolj oddaljene kraje. Gašperšič, na primer, omenja, da je v Kropro prihajal beračit slepec iz Železnikov, ki je izgubil vid med delom v plavžu. Po vigenjcih je pri tamkajšnjih kovačih nabiral žebelje. Kdor se ga je usmilil, mu je podaril žebelj ali dva. Nabrane žebelje je kasneje unovčil.

Umrljivost, predvsem med otroki, je bila v Železnikih zelo visoka tudi zaradi številnih bolezni in epidemij. Zaradi slabih stanovanjskih in higienskih razmer, pomanjkanja hrane ter pri mnogih zmanjšane telesne odpornosti, ki je bila posledica težavnega nočnega dela, so se epidemije zelo hitro širile. Med otroki so se pogosto razširile črne koze, pogoste so bile epidemije kolere. Po poročilih obrtnega nadzornika konec 19. stoletja so bila kovaška stanovanja v zelo slabem stanju – stene vlažne, tla ponekod preperela, kar je škodljivo vplivalo na zdravje. Nezaščitene gnojne jame in stranišča so bili pogosto v bližini vodnjakov, tako da se je umazana voda stekala v pitno, kar je pospeševalo širjenje bakterij. Gašperšič navaja, da so noseče ženske kovalske skoraj do poroda, dva tedna po porodu, včasih pa še celo prej, pa so zopet stale za nakovalom. Zaradi tega so bile mnoge ženske slabotne, hitro so lahko zbolele, mnoge so zelo zgodaj umrle. Delavci so veliko obolevali za poklicnimi boleznimi, kot so tuberkuloza, srčne bolezni ter krčne žile na venah rok in nog. Poleg tega je bil med kovači zelo razširjen alkoholizem, ki se je s stopnjevanjem revščine proti koncu stoletja vse bolj širil. Zdravniško pomoč in osnovna zdravila je Železnikarjem nudil ranocelnik ali padar, ki je bival v Železnikih. Kadar pa je kdo obolel za hujšo boleznijo, je moral zdravniško pomoč poiskati v Škofji Loki ali Kranju. (Dolenc et al. 2002: 8; Gašperšič 1956: 89; Koblar 1976: 26; Kyovsky 1953: 86–87; Verbič 1973: 112–113)

PRIZADEVANJE ZA IZBOLJŠANJE RAZMER V DRUGI POLOVICI 19. STOLETJA

Pisma fužinarjem in časopisna poročila o razmerah v Železnikih

V drugi polovici 19. stoletja je postajalo življenje kovačev zaradi krize fužinarstva in nižanja vrednosti kovanih žebeljev vse težje. Plače so se nižale, pomanjkanje se je povečevalo, delavcem je zmanjkovalo sredstev celo za najnujnejše življenjske po-

trebščine, predvsem za kakovostno hrano, ki je bila potrebna za nočno fizično delo. Razmere so se najbolj poslabšale v zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja, tik pred propadom fužinarstva, ko se je moralo vse več delavcev soočiti z neizogibnostjo iskanja zaposlitve na drugih področjih.

Prvi, ki je javno spregovoril o težavnosti življenjskih razmer med delavci v Železnikih, je bil že omenjeni železnikarski učitelj Jožef Levičnik. Leta 1861 je v Novicah objavil pismo, naslovljeno na fužinarja Jožefa Globočnika, v katerem predstavlja negativne posledice nočnega dela ter prosi in poziva fužinarje, da bi prestavili začetek delovnega dne na zgodnje jutranje ure (gl. prilogo 1). Levičnik je pismo fužinarju Globočniku posredoval v javni obliki, kar kaže na to, da se mu je stanje v Železnikih v šestdesetih letih 19. stoletja zdelo že tako slabo, da je bilo treba podkrepiti težo obravnavane problematike s predstavitvijo le-te širši javnosti. Levičnik je v teku svojega učiteljskega, cerkvenega in političnega delovanja v Železnikih opazil, da je nočno delo vzrok številnih težav, nizke storilnosti in šibkega zdravja delavcev. Poudaril je tudi neprimernost nočnega dela otrok, pri katerih le-to povzroča bolehnost, neprespanost in neučinkovitost pri delu. Odlomek iz pisma o tem pravi: *"Da je strašno težavno iz najboljšega spanja vstajati, si lahko vsak sam misli, in kdo se more čuditi, da še starega kovača groza prešine ob glasu, ki ga k delu kliče? Hlapci, ki so dostikrat majhni otroci, 8 do 10 let stari, se večidel še ne zbrichtajo in tekajo omamljeni ob roci otožnih starišev po nočnem mrzlem mraku v kovačnice (vignice). Ko kovati začnejo, so še tako dremotni, da z glavami skoraj čez nakovalo padajo. Verh tega kri rada iz nosa teče takim mladim delavcom. Vzrok tega je med drugim napačni in zopernaravni čas dela."* (Levičnik 1861: 103–104)

O tem, kakšen je bil odgovor Jožefa Globočnika, nimamo podatkov, a delo je ostalo nočno. Napornosti nočnega dela pa se je kmalu po objavi tega pisma začel pridruževati še nizek zaslužek, kar je stanje med kovači še poslabšalo. Zaton fužinarstva ni bil več le bojazen, postajal je vse bolj očit. V časo-

Odperto pismo

prečastitemu gospodu Jožefu Globočnik-u, fužinarju v Železnikih.

Merebiliti se bote čudili, da vam to pismence ne pride po pošti, ampak po naših hvale-vrednih "Novicah" evške, in zakaj da vam tako pišem? Zato, da bi še drugi brali, ktere to zadeva, kar mi je pri srcu. Želja mi je, terpljenje kovačem polajšati in zato svetujem: Pre-naredite nekoliko delavni red!

Do sedaj vsajajo v Železnikih kovači k delu od 11. ure do polnoči in kujejo do 10. ali 11. ure dopoldne. Toraj spijo le od kake 6. do 11. ure ponoči, verh tega se še popoldne navadno kake dve uri k počitku podajo, da trdnost ude malo pokrepčajo. Al tak red je le zgolj navada, le v ured izvira obilo težav, zdravje delavcem¹epodkopnje, pa je tudi sicer brez prida.

Ne sveržite toraj mojega sveta, kako bi se dal ta red prenarediti, in sicer tako, da bi še te ob dveh sjutraj začelnjali kvesti in o polдне nebovali. Pošte naj bi se pa spauje popoldne opuščalo.

Zakaj vam to premembo priporočam, vam hočem, dragi gospod! v kratkem razjasniti:

Da je strašno težavno, iz najboljšega spanja vsajati, ni lahko vsak sam misli, in kdo se more čuditi, da še starena kovača groza preišče pri glasu, ki ga k delu kliče? Hlapci, ki so dostikrat majhni otroci 8 do 10 let stari, so večidel še ne zbrhitajši in tekajo omamljeni ob roci otroških starišev pa nočnem merzlem mraku v kovalnice (vignice). Ko kovalci pridejo, so še tako dremotni, da z glavami skoraj čez nakvalo padajo. Verh tega kri rada teče in nosa takim mladim delavcem. Vzrok teh nadlog je med drugim napet in soperusravni čas dela. Nature zakon je tak, da človek ponoči podiva; pa ponočnem pekoji si moramo moči iznova dobivati. Ko opaldne solnce najvišje stoji, takrat najmanj občutimo telesno težo; temu nasproti pa je o polnoči človeško truplo najbolj oslajljeno. Če tedaj o polnoči delaš, neprotajes naravnim postavam in se jim ustavljaš v veliko škodo; zakaj tako bojevanje zoper to, kar natura terja, je gotova poguba človeške moči.

Pomanjkanje spanja o polnočnem času je zdravju zelo škodljivo. Slavni krajevno-pruski državni zdravnik dr. H. Hufeland pravi v svojem spisu z imenom "Makrobistik" (ali nauk, kako si življenje podaljšati), da ni vse eno, kđaj da spimo, ali ponoči ali podnevi, in da se namitno, ako menimo, da je vse eno, če podnevi telika časa spimo, kolikor smo ga noči odvzeli. Ta slavni zdravnik nam pravi, da žila v človeškem truplu sjutraj najbolj počasi bje, tem hitreje pa kolikor bolj se dan večera bliža, in da se na večer vsakega človeka neka tih merzlica loti, ki se ji večerna merzlica² pravi. Ta merzlica je na najvišji stopnji o polnoči, ko je solnce od nas najdalje. Kakor je pa pri nekterih boleznih nasledek prehlajenja smert, tako se mora ta merzlica prebiti, ko je na najvišji stopnji, o polnoči, v gosti postelji, po malem potu; če ne, pa začne telo bolehati.

O polnoči delati se pa pravi tudi slabo gospodariti. Kakor je bilo že zgoraj rečeno, je človeško telo o polnoči nekako oslajljeno. Delavec toraj, bi rekel, le z eno reko dela med tem, ko se z drugo spauje brani. Toraj doseže delavec po takim terpljenju le polovico pravega prida. Vstane naj pa pozneje, ku je telo že bolj po spauju okrepčano, gotovo bo z večjo serčnostjo in veseljem delal, in kmalo bo v dobrem spanju zamojene ure popravil.

Prosim vas tedaj, prečastiti gospod, pogovoriti se z drugimi gosp. fužinarji v teh zadevah, in če ste tudi svojih misel, skušajte in skerbite, da se bo vrhinoše po tukaj predložnem delavnem redu ravnalo.

Sprejmite srčen pozdrav in zagotovilo iskrenega sp-štovanja!

Iz Krajske gore dne 8. sušca 1861.

J. Levičnik.

Odperto pismo Jožefa Levičnika fužinarju Jožefu Globočniku, objavljeno v Novicah, leta 1861.

pisih, kot so Novice, Ljubljanski list in Ljudski glas, so se v osemdesetih letih 19. stoletja začeli vrstiti opisi slabega stanja v gorenjskih železarskih krajih ter pozivi oblasti, naj pomaga izboljšati stanje. Jožef Levičnik, ki je pri Novicah ostal stalni dopisnik in poročevalec o dogajanju v Železnikih, je leta

1881 zapisal: "Naj bi pred vsem sl. naša c. kr. vlada delovala z vsemi močmi na to, da bi železninski obrtniji polajšala težavno breme, pod katerim prebrliko stoka zadnja leta. Če bi šlo še kaj časa tako kakor zdaj, morajo priti vse avstrijske fužine na kant. Žalostno, pa resnično! Kdor tega ne veruje, ogleda naj si stan fužinarjev. Od prvega do zadnjega menda tudi en sam ni, ki bi se hvaliti mogel s sedanjim položajem." (Levičnik 1881: 331)

O slabem stanju v fužinarskih krajih Železniki, Krope in Kamna Gorica piše na primer tudi dopisnik iz Krole v Ljubljanskem listu leta 1882. Omenja izredno dolg delavnik, ki traja do 16 ur, ter pičel zaslužek, s katerim kovač komaj preživi svoje družinske člane. Navaja številke, ki pričajo o silnem padanju prebivalstva v gorenjskih železarskih krajih, ker se ljudje zaradi pomanjkanja dela izseljujejo. Zaključil je, da bi vlada podprla domačo industrijo ter razmislila o ustanavljanju obrtnih šol. (Ljudski glas 1882: 90–91, št. 13)

Konec 19. stoletja se je avstrijska vlada začela resno ukvarjati z vprašanjem industrijskih delavcev. V osemdesetih letih 19. stoletja, v času Taaffejeve vlade, so bili v avstro-ogrski monarhiji sprejeti mnogi socialni zakoni, ki naj bi izboljšali socialni položaj delavstva. Med drugim so določali uvedbo obrtnih nadzornikov – inšpektorjev, ki so v krajih, kjer se je odvijala obrtna in industrijska dejavnost, popisovali stanje na obratih, razmere pri delu, odnose med delavci in lastniki itd. Svoje ugotovitve so podali v posebnih poročilih. Na območju Kranjske so začeli delovati leta 1885. Namen delovanja obrtnih nadzornikov je bil, da bi pripomogli k rešitvi socialnega vprašanja. Leta 1885 je obrtni nadzornik Valentin Pogačnik v Ljubljanskem listu obširno poročal o slabih delovnih razmerah in položaju delavcev v Krope in Kamni Gorici. (Ljubljanski list 1885, št. 96, 98, 107, 108) Kmalu po objavi tega poročila se je v Ljubljanskem listu oglašil dopisnik iz Železnikov, ki izraža ogorčenje nad dejstvom, da Železnikov obrtni nadzornik ni obiskal, in poziva oblasti, naj pošljejo nadzornika, ki bo popisal in javno poročal o stanju delavcev v Železnikih. (Ljubljanski list 1885, št. 111)

Blagorodni gospod je fužinarji!

Zalostno, a istinito je - kar bodo gotovo tudi gospodje fužinarji sami prepoznali - da je stanje tu, mej nam, tu kaj največji in najboljše, silno slabo, žalostno. Tare, pač ubožstvo, pomanjkanje, kteremu sledi kot naravna posledica, postajanje v razvitji telesu in duha. Slabotno telo in blede obrazi govor glasno, da smo oni del prebivalstva, kteremu žuga neizogibljiva pogin, ako se ne preduzgejo razmere - se nam ne zboljša stanje. Tudi v duševnem razvitju smo zaostali, v nepravem oziru ti bilo marsikaj zlele - pripoznamo. Ime. Kovač - in to smo mi - bilo je, in je, še zanikljivo, pomeni veliko, kakor demoraliziranege, spridenega, ničevnega, cilovoka. Rečimo tajiti, da so to nekteri se svojim najlepšim obnašanjem in ne pravim ravnanjem - kar pa obhajamo, kar so tudi naši pošteni predniki obhajali: zakinili. In kje je Rimsko, kje so prvotni vzroki, da nas loči tako rekoč. Kristovski žid od drugih otcov - da smo kakor zavrnjeni. Paria zavidevani?

Mnogi so vzroki naših slabih razmer, a prglavitna in najbolj očitna sta gotovo: Pansčno delo, in prevelika prostost ter zato nerednost pri delu.

Po materini postavi in Bog je zapovedi vlaččen je dan za delo, a noč v počitku. Po polnönem zafaru spana vsa narava: In Bog je govoril: „Tost dni. ne po. si - delaj.“ Podmerno spanje, ko bi ga bilo tudi zadržati, ni postanu, ker ni materno, nikdar povrne, false smiljstrop. čevalnih moči, kakor pončno. In kakšen je podmerni počitek, ko piva v eni sobi po več družin, ktere nimajo adlo. čen ego čas a za spanje? Eden drugzega matirjo pri počitku. In keli ka ga je? V naj boljšem slučaju 4-8 ur pa dan. Težimo pansčno delo pre.

nasati mora tudi slabiji, ženski spol, posebno v veliki, škodo služini
in občini, pa v praspah pravnoški. Lato so pa tudi v sosednji
knopi in Kamnigoricah, kjer se enako nam služijo kruh o Ravanja,
vz davnej ponočno delo s poudernim padamostili. Lato je
v protečenem letu slava, glava po drvarnem zboru utrošeni la
postavo, ki prepoveduje uporabljevati ženske, moči pri ponočnih
delih.

Delavec je tu spolnoma sam sebi prepustin - vzina pravici.
ko prostost. Tendar in Kolikor hoče delat. Mnogo nepotrebnih
pragmatikov inamo veji skupaj. Koliko si jih napravljajo
posamezniki! Tvor nihče, na se ne sili, da bi bilo delo prakovno.
ne na vsak dan razdeljeva, dela marsikteri po 14 ur in kvalitete
se več jesa skupaj, a dolgo noč mora praznovati zaradi
utrujenosti. Čividno je, da nam ta velika prostost ni v
korist. da, mnogokrat je edini vzrok pomajhanja.

Šta Vas pa, gospodarji fužinarji, jedino la, na Vas je ležec, da
se odpravijo to predstavniki, da se poradi peli kanski konati in
gledjanje nasčega stanja. So sicer med nami, ki se fudovratno
opirajo vsaki pravnosti, ki hočejo pri stonem ostati, ki le ne,
pomisli čono uprijo, plača se, naj nam gledja, pa ne pomislijo,
da bi jim bilo vje pomagano, ako se d stranijo napominari izohi.
Je pramo, da se na neopravičeno ogovore gospodarji, ne bodo ozira.
li ter odpravili gateni škodljive in nepostavne razpade.
Lato se podpisani zaupljivo obracajo do Vas s ponizno prošnjo:

1. Naj se odpravi ponočno delo sploh.
2. Naj se umeni prostost ter vplje red pri kovanju.

V Železnikih 29. novembra 1885.

Lotrič Jurek, kovac
Klur Leno kovac
Lotrič Lenart kovac
Lotrič Antonja kovanica.

Lioniz Gumar Kovac
 Vasko Juro Kovac
 Anton Primožič Kovac
 Anton Mehorič Kovac
 Jura Mehorič Kovac
 Franc Gril Kovac
 Marija Gril Kovac
 Franc Kobjar Kovac
 Liza Kobjar Kovac
 Palona Kobjar Kovac
 Tomaž Benetič Kovac
 Meta Mehorič Kovac
 Jur Dolenc Kovac
 Marija Dolenc Kovac
 Mihail Primožič Kovac
 Blaž Primožič Kovac
 Stja Primožič Kovac
 Palona Tetrač Kovac
 Marija Tortunec Kovac
 Anton Dolenc Kovac
 Marija Dolenc Kovac
 Katarina Primožič Kovac
 Helena Primožič Kovac
 Antonja Primožič Kovac
 Marija Arnel Kovac
 Lucija Lotriž Kovac
 Janer Lotriž Kovac
 Primožič Anca Kovac
 Primožič Marija Kovac
 Pintar Marija Kovac
 Marija Dolenc Kovac
 Mihail Primožič Kovac
 Blaž Primožič Kovac
 Stja Primožič Kovac
 Palona Tetrač Kovac

posle. Novo ministerstvo držati se hoče spravljive in svobodoljubne politike. Kraljica Kristina sama hoče, naj se vlada liberalno, da se tako pomirijo stranke, osebito da se odvzame republikancem prilika, pridobiti narod za svoje namene.

Volitve v angleški parlament vršijo se še dosti ugodno za liberalce. Do zdaj izvoljenih je 158 konservativcev, 176 liberalcev in 29 Parnellitov. Ker se pridružijo Parnelliti najbrže kouservativcem, je za liberalce malo upanja, da bi dobili večino v parlamentu.

Konečno se bode vendar le napravil mir med Srbijo in Bolgarijo. Dogovori o premirju so se že pričeli. Knez Aleksander je konečno vendar le uvidel, da bi ne bilo niti zaaj, niti za Bolgarijo dobro, če se ustavlja naročilu vlastij; sicer pa je tudi avstrijski poslanik grof Khevenhüller z odločno svojo izjavo zelo vplival nanj. Khevenhüller res da ni hotel s to izjavo pretiti knezu, a umeti mu je dal, da Avstrija v svojem interesu nikakor ne more pripustiti, da se zvrši v Srbiji popolnen prevrat.

Turčija izdala je do vzhodnorumelijskega prebivaistva in oblastev proklamacijo, v kateri jih vabi, naj se odpovedó zmotam, v katere so jih zapeljale sebične, le po lastnih koristih hrepeneče osebe. Turčija obeta v tej proklamaciji tudi splošno pomiloščenje.

Dopisi.

IZ ŽELEZNIKOV, 30. novembra. (Gibanje žreblj: ...jov v Železnikih.) Dne 29. m. m. izročila je deputacija treh kovačev sledečo prošnjo gg. fužinarjem: „Blagorodni gospodje fužinarji! Žalostno, a istinito je — kar bodo gotovo tudi gospodje fužinarji sami pripoznali — da je stanje tu med nami, tukajšnjimi žrebljarji, silno slabo, ... Tare nas uboštvo, pomanjkanje, kateremu sledi kot naravna posledica zaostajanje v razvitju telesa in duha. Slabotno telo in blede obrazi govore glasno, da smo oni del prebivalstva, kateremu žuga neizogibljivo pogin, ako se ne predrugačijo razmere, se nam ne zboljša stanje. Tudi v duševnem razvitju smo zaostali, v нравnem oziru bi bilo marnikaj žoleti — pripoznamo. Ime „kovač“, in to smo mi — bilo je; in je še zaničljivo; pomeni toliko, kakor demoraliziranega, spridenega, nič vrednega človeka; nečemo tajiti, da so to nekateri s svojim nelepim, obnašanjem in nepravim ravnanjem — kar pa obsojamo, kakor so tudi naši predniki pravično obsojali — zakrivil. A kje je krivda, kje so prvotni vzroki, da nas loči tako rekoč „kitajski zid“ od drugih občanov, da smo kakor zavrženi „Paria“ zaničevani? Mnogi so vzroki naših slabih razmer, a poglobitna in najbolj očitna sta gotovo: ponočno delo in prevelika prostost ter zato nerednost pri delu.

Po naravni postavi in Božji zapovedi odločen je dan za delo, a noč v počitek. Po solnčnem zahodu „spava vsa narava“. In Bog je govoril: „Šest dni — ne noči — delaj.“ Podnevno spanje, ko bi ga bilo tudi zadosti, ni v stanu, ker ni naravno, nikdar povrniti telesu onih krepčalnih moči, kakor ponočno. In kakošen je podnevni počitek, ko biva v jedni sobi po več družin, katere nimajo odločenega časa za spanje? Jeden drugega motijo pri počitku. In koliko ga je? V najboljšem slučaju 4 do 5 ur na dan. Težavno ponočno delo prenašati mora tudi slabiji ženski spol, gotovo v veliko škodo družini in občini, ne v prosepah нравnosti. Zato so pa tudi v sosedni Kropi in Kamni Gorici, kjer si jeduako nam služijo kruh s kovanjem, že davnej ponočno delo s podnevnim nadomestili. Zato je v pretečenem letu slavna vlada po državnem zboru ukrenila postavo, ki prepoveduje uporabljati ženske moči pri ponočnih delih.

Delavec je tu po polnem sam sebi pripuščen, uživa preveliko prostost. Kadar in kolikor hoče dela. Mnogo nepotrebnih praznikov imamo vsi skupaj. Koliko si jih napravljajo posamezniki! Ker nikdo ne sili na to, da bi bilo delo jednako merno vsak dan, dela marsikateri po 14 ur in znanbiti še več časa skupaj, a drugo noč mora praznovati zaradi utrujenosti. Očitvidno je, da nam ta velika prostost ni v korist, da, mnogokrat je jedini vzrok pomanjkanja. Na Vas, gospodje fužinarji, jedino le na Vas je ležeče, da se odpravijo te nedostatnosti, da se naredi velikanski korak v zboljšanje našega stanja. So sicer nekateri med nami, ki se trdovratno upirajo vsaki prearedbi, ki hočejo pri starem ostati, ki le nepremišljeno upijejo: „Plača se naj nam zboljša“, pa ne pomislijo, da bi jim bilo uže pomagano, ako se od stranijo napominani vzroki. A upamo, da se na neopravičene izgovore gospodje ne bodo ozirali ter odpravili gotovo škodljive in nepostavne razvade. Zato se podpisani zaupljivo obračajo do Vas z ponižno prošnjo: 1.) Naj se odpravi ponočno delo sploh; 2.) naj se omeji prostost ter upelje red prikkovanji.“

To prošnjo podpisalo je 15 kovačev in 20 kovačic, in deputacija kovačev izročila jo je gospodom fužinarjem. Za gotovo se nadejamo, da ta klic po pomoči ne ostane glas vpijočega v puščavi, da se kovačem izpolnijo gotovo opravičene želje v interesu človečanstva.

Razne vesti.

— (Poskus umora na redarju.) Dunajskim časnikom se včeraj piše: Danes zjutraj izvršil se je na redarju Karolu Zillich-u atentat, kojega žrtve bo znanbiti ta postal. In sicer se je to zgodilo na sledeč način: Redar Zillich zapasil je okolo pete ure zjutraj pod Karlovim mostom tik meatnega parka moža, ki se

Iz članka o razmerah v Železnikih, objavljenega leta 1887 v časopisu *Laibacher Zeitung*, je razvidno, da je nadzornik Valentin Pogačnik Železnike obiskal in podal poročilo leta 1886. (*Laibacher Zeitung* 1887: 557–558, št. 67)

V letu 1885, ko se se objave člankov, ki opozarjajo na slabe razmere v gorenjskih fužinarskih krajih, kar vrstile, so tudi železnikarski kovači sestavili pisno prošnjo za izboljšanje položaja, naslovljeno na železnikarske fužinarje. Prošnjo, ki je bila napisana 29. novembra 1885 in jo je podpisalo 15 kovačev in 19 kovačic, so predstavniki kovačev izročili fužinarjem Globočnikom ter poslali časopisu *Ljubljanski list*, ki jo je v celoti objavil 2. decembra 1885 pod naslovom *Gibanje žebjarjev v Železnikih*. Originalno pismo danes hrani potomec rodbine Globočnik Željko Jeglič (gl. prilogi 2 in 3). V pismu kovači opisujejo slabo stanje in pomanjkanje, v kakršnem živijo. V uvodnem odstavku se dotaknejo celo naziva "kovač", ki je dobil zaničljiv prizvok in postal sinonim "za demoraliziranega, sprijenega, ničvrednega človeka". Ob tem navajajo, da jih od drugih občanov Železnikov loči "tako rekoč kitajski zid", kar kaže na to, kako močna je v drugi polovici 19. stoletja postala socialna ločnica med kovači ter prebivalci drugih poklicev. Tako kot Jožef Levičnik leta 1861 tudi kovači v svojem pismu navajajo kot glavni razlog za tako slabe razmere nočno delo, ki je prenaporno in neprimerno predvsem za ženske, ki se ob težavnem delu ne morejo zadosti posvečati družini. Ob tem omenjajo, da je bil v državnem zboru sprejet zakon, ki prepoveduje nočno žensko delo. Opisujejo tudi slabe pogoje za dnevni počitek, ki traja le 4 do 5 ur na dan, kar je znatno premalo za normalno delovanje človeškega telesa. Kot drugi razlog za slabo stanje pa kovači navajajo preveliko prostost, ki jo uživajo železnikarski delavci. Kakor smo že omenjali v prejšnjih poglavjih, delavci v Železnikih niso imeli določenega obveznega delovnega časa, plačani niso bili glede na število delovnih ur, temveč glede na količino izdelanih žebeljev. Zaradi tovrstne prostosti si mnogi kovači niso znali pravilno razporediti delovnega časa. Veliko preveč dni so si jemali prostih za razna praznovanja, izgubljeni čas in

zaslužek pa so morali nadomestiti kasneje s podaljšanim delavnikom do 14 ur ali še dlje, kar je povzročalo izčrpanost in premajhno storilnost v naslednjih dneh. Pismo kovači zaključijo z dvema prošnjama – s prošnjo po popolni ukinitvi nočnega dela in prošnjo po uvedbi delovnega reda pri kovanju.

Tudi na podlagi te prošnje ni prišlo do sprememb delovnega časa, za kar obstaja več razlogov. Mnogi kovači predlogov za drugačen delavnik niso upoštevali in niso bili pripravljeni spremeniti delovnega časa, ker so bili navajeni na nočno delo in si drugačnega delovnega časa niso mogli zamišljati. Koblar o tem problemu piše takole: "*Čudni, prav nenavadni delovni čas, po vseh mislih in skušnjah zdravju škodljiv, se je vendar tako utrdil, da je bila nemo-goča vsaka sprememba. Kovač je moral delati ponoči, če bi podnevi koval, bi svojih drugih opravkov ne mogel spolniti – treba pa je bilo pripraviti tudi drva in druge stvari – in za to si je pritrgal popoldanski počitek.*" (Koblar 1976: 27) Tudi fužinarji niso bili zainteresirani za spremembe, saj so bile vsake spremembe v tem kriznem obdobju lahko nevarne za obstoj njihovega kapitala. Informator Željko Jeglič je v navezavi na to tematiko omenil: "*Globočniki so bili konservativni. Kdor ima denar, je ponavadi konservativen. Globočnikom so se kovači veliko pritoževali, a spremembe so Globočniki težko sprejeli, saj so vse težnje po spremembah ogrozale njihovo premoženje.*" A Globočniki niso bili brez posluha za težave delavcev. Leta 1886 so za svoje delavce uvedli bolniško blagajno – denarni sklad, iz katerega so bili delavci plačani v primeru izostanka od dela zaradi bolezni.

Delavska bolniška blagajnica

Denarni sklad za obolele delavce je ustanovil Leopold Globočnik marca leta 1886, poimenoval ga je Delavska bolniška blagajnica. Delavce je ščitil in podpiral v primeru bolezni in nezgod, zaradi katerih delavec ni mogel priti na delo. Dokument, ki ga hranijo potomci Globočnikov, se glasi:

Delavska bolniška blagajnica

Varni delavci so tudi od mene v polniški bolniški družini.
Vseh delavcev je polian v to družino, vsi imajo vseh mojster s. h. in
s. h. na teden od njegovega zaslužka v blagajnico za oboliti.

Delavci kateri zbolijo potem lahko zahteva:

- brezplačnega zdravnika,
- brezplačne zdravila,
- ne plačajo za vsaki delovni dan, skoraj čas bolnosti mojster se h. pomagalec se h. h. pa bolnim dalji kakor si denar lupi, pa vsak delavec to ne more nič od bolniške blagajnice zahtevati.

Če ženski kateri porodi, splah ne morejo v blagajnice zahtevati, samo ako
zbolijo lahko zahtevajo brezplačnega zdravnika in brezplačne zdravila.

Ako kdo svoje bolno ne naznani, ne more v blagajnici ničesar zahtevati.
Zdravniki se po gospodarjevim poročilu bolnika odiskal.

Aj. Kadar se bolnik zopet ozdravi, mora do zdravnika list prineseti, na katerem
je čas ozdravljenja zapisan, in delo potem ob pravem času zopet začeti.

Ako se delavec odpusti, ali ako gre k' drugemu gospodarju delati, ne more plačati
vsega v blagajnici nazaj zahtevati, zato ku se inkrat plačani vsi pod noben
pogojem ne vračajo.

Konci vsakega leta se po računih in blagajnico naredil in delavcem nazaj
vsega ki pa zbirajo delo nehajo, se to obstoječe blagajnično premoženje
vsega časa, v delu stojče delavce razdelilo.

Ljubljani 1. Marca 1886

Z 4008 Učitelj in potrošil

Trzinji, dne 7. Maja 1886

Leop. Globočnik

c. h. spajni glavni

M. h. h. h.

Delavska bolniška blagajnica

Vsi moji delavci so udje od mene vpelanega bolniškega društva.

Vsak delavec je dolžen v to društvo vstopiti in ima vsak mojster 8 kr. in vsak hlapec 3 kr. na teden od njegovega zaslužka v blagajnico za vložiti.

Delavec kateri zboli potem lahko zahteva:

a/ brezplačnega zdravnika,

b/ brezplačne zdravila,

c/ izplačo za vsaki delovni dan skozi čas bolezni mojster 20 kr. pomagalec 10 kr.

Ako pa bolezen dalje kakor 12 tednov trpi, pa vsak delavec to ne more več od bolniške blagajnice zahtevati.

d/ Ženske, katere porode, sploh ne morejo z blagajnice zahtevati, samo ako zelo zbolijo, lahko zahtevajo brezplačnega zdravnika in brezplačne zdravila.

e/ Ako kdo svojo bolezen ne naznani, ne more z blagajnice ničesar zahtevati, ker bo zdravnik le po gospodarjevem poročilu bolnika obiskal.

f/ Kader se bolnik zopet ozdravi, mora od zdravnika list prinesiti, na kateremu bo čas ozdravljenja zapisan, in delo potem ob pravem času zopet začeti.

Ako se delavec odpusti, ali ako gre k družemu gospodarju delati, ne more vplačane vsote z blagajnice nazaj zahtevati, zato ker se enkrat plačani zneski pod nobenim pogojem ne vračajo.

Na koncu vsakega leta se bo račun čes blagajnico naredil in delavcem naznanil.

Ako bi se pa žebljarsko delo nehalo, se bo obstoječe blagajniško premoženje med v tem času v delu stoječe delavce razdelilo.

Železniki 1. Marca 1886 Leop. Globočnik

Z 4008 Vidil in potrdil c. kr. okrajni glavar Merk m. p.

V Kranji, dne 7. Maja 1886

Prvi denarni skladi, imenovani bratovske skladnice, so, kot piše Mohorič, na Slovenskem nastajali med rudarji. Naporno in nevarno delo je delavce v rudnikih vzpodbujalo k solidarnosti in vzajemnosti. Družili so se v bratovščine, ki so obolelim rudarjem dajale posojila in pomoč v primeru nezgod pri delu. Iz tega so se sčasoma razvile preskrbovalne in provizijske blagajne ter bratovske skladnice. Predpise za rudarske bratovske skladnice je leta 1854 poenotil splošni rudarski zakon. Predpisal je, da mora vsak lastnik rudnika ustanoviti bratovsko skladnico, vanjo pa morajo prispevati vsi delavci, pazniki in delovodje. Med gorenjskimi fužinami so bratovsko skladnico leta 1860 ustanovili na Ruardovih fužinah

na Savi, leta 1866 pa na Zoisovih fužinah v Bohinju. Namen obeh je bil, da sta podpirali delavce, ki so se poškodovali pri delu, zboleli ali postali nezmožni za delo. (Mohorič 1969: 198-199)

O tem, da bi bratovsko skladnico imeli že v tem času v Železnikih, nisem dobila nobenih dokumentov. Marija Verbič piše, da je v prvi polovici 19. stoletja niso poznali: *"Bratovske skladnice, ki naj bi kovaču žebjarju nudila pomoč ob bolezni ali nezmožnosti za delo, Železnikarji niso poznali. Če je žebjar zbolel, je breme zaslužka padlo na ženo in otroke. Toda gorje, če delavec ni imel nikogar, ki bi namesto njega zaslužil in ga preživeljal! V takem primeru ga je edino hitra smrt rešila vsega*

trpljenja in težav. Podobno se je delavcu godilo na stara leta, če jih je doživel. Če ni imel lastnih ljudi, ki so za njega skrbeli v času onemoglosti, je moral prijeti za beraško palico, da se je bedno preživel. Tudi če je zaprosil za ubožno podporo, je ta prišla običajno prepozno." (Verbič 1973: 112)

V osemdesetih letih 19. stoletja so industrijske kraje na Kranjskem obiskovali že omenjeni obrtniški nadzorniki, ki so popisovali delovne pogoje in razmere, v katerih živijo delavci. Med drugimi opravili in napotki so v krajih, kjer še ni bilo ustreznega sistema pomoči, delodajalce napotili, naj ustanovijo bolniške blagajne. (Ljubljanski list, 1885, št. 107) Železnike je obrtni nadzornik Valentin Pogačnik obiskal leta 1886. (Laibacher Zeitung 1887, št. 67) V tem letu je bolniško blagajno ustanovil Leopold Globočnik, prav verjetno, da na pobudo nadzornika.

Bolniška blagajna je delavcem nudila predvsem pomoč in podporo v primeru, ko delavec zaradi bolezni ni mogel opravljati svojega dela. Prispevke so morali plačevati vsi delavci, moški in ženske, zaposleni pri Leopoldu Globočniku. Plačevali so tedenško, mojster po 8 krajcarjev, hlapec po 3 krajcarje. Če je delavec zbolel, je moral o svoji bolezni sporočiti gospodarju, ki je nato k njemu napotil zdravnika. Zdravnik in zdravila so bila za delavca, ki je plačeval prispevke, brezplačna. V času bolezni je mojster prejemal 20 krajcarjev, hlapec pa 10 krajcarjev denarne podpore na dan. Če delavec v 12 tednih ni ozdravel in se vrnil na delo, je prenehal dobivati podporo. Ta znesek je predstavljal približno polovico siceršnjega dnevnega mojstrovega zaslužka, ki je konec 19. stoletja znašal 40–50 krajcarjev na dan.

Da je sistem podpore v obliki bolniške blagajne v Železnikih zaživel ter da se je vanj vključilo mnogo delavcev, imamo potrjeno v Koblarjevem opisu otroške igre. Kovaški otroci so mnogo časa preživeli v gozdu ob nabiranju drv. V času tega opravila so se, kot se spominja Koblar, igrali: "Po zgledu starejših smo ustanovili bolniško blagajno – oddajanje drv v skupno blagajno, če se je kdo ponesrečil, bodisi ranil s sekirico ali da ga je ranil kak kamen, ki ga je sprožil nepredvidni tovariš. Posebno do deklic smo bili obzirni." (Koblar 1976: 71)

Bralno društvo

Leto 1885 je v Železnikih zaznamoval še en v tisku izredno odmeven dogodek. 6. aprila je bilo ustanovljeno bralno društvo. Pobudnik ustanovitve in predsednik je bil takratni železnikarski kaplan Matej Kljun, podpredsednik pa učitelj in v tem času tudi župan, ki je društvu ponudil v uporabo prostore šolskega stanovanja za srečanja in župnijsko knjižnico. Prvi poskusi, da bi zaživel bralno društvo med delavci, segajo sicer že v leto 1853, o čemer poroča dne 5. januarja 1854 v Novicah Jožef Levičnik: "V sredi preteklega leta se je osnovalo pri nas bravno društvo, ki si je naročilo "Novice" in "Danico" tudi zanaprej. Veselo je videti, kako udje te družbice, priprosti delavci, te časopise vselej težko pričakujejo in kaj marljivo preberajo, kar je živ dokaz, da se giblje naš slovenski narod in drami od dne do dne boljše." (Levičnik 1854: 16) Koblar v članku o društvih v Selški dolini omenja ustno izročilo, ki govori o tem, da je imelo bralno društvo značaj neke kavarne in imelo shajališče "pri Firbarju". To društvo verjetno ni dolgo živel, saj kasneje o njem ni več poročil. (Koblar 1973: 349)

Društvo je bilo torej obujeno leta 1885. Kot poroča dopisnik Slovenca, se je v društvo takoj ob ustanovitvi, 6. aprila, vključilo 70 ljudi, do 12. aprila pa je društvo štelo že 100 članov. Naročilo se je na 17 slovenskih časnikov, namen društva pa naj bi bil, "da bi imel tudi nepremožni priliko se izobraževati". Otvoritev je potekala na velikonočni ponedeljek s svečano slovesnostjo v farni cerkvi sv. Antona ter proslavo v društvenih prostorih: "Ob 1. uri popoldne pa zopet oglasijo se topiči, od vseh krajev vro društveniki v svoje prostore, okrašene z zastavami. Pretreseni so bili, ker je prišlo zraven tudi mnogo neudov. Sedaj nastopi g. predsednik, pozdravi v lepem, navdušenem, blizu pol ure trajajočem govoru zbrane. Vse je tiho, vse pazi na vsako ognjevito besedo govornikovo. Ko pa konča govor: Hej rojaki, opasujmo uma sville meče, ni hotelo biti konec odobravanja." (Slovenec 1885, št. 83)

Istega leta na dan sv. Cirila in Metoda je društvo priredilo veliko praznovanje ob blagoslovu društvene zastave ter počastitvi tisočletnice Cirila in Metoda. Prispevke za razkošno društveno zastavo so začeli zbirati kmalu po ustanovitvi društva, piše dopisnik v Slovenskem narodu, št. 103. Za ta praznik so kraj posebej uredili – postavili so visoke mlaje in štiri slavoloke, cerkev in kipe sv. Cirila in Metoda okrasili z velikimi vencami. S praznovanjem so začeli na predvečer dneva sv. Cirila in Metoda. Mesto je bilo razsvetljeno, društveniki pa so opravili obhod po kraju s prižganimi lampijoni pojoč Ciril-Metodove pesmi. Praznovanje je nato trajalo še ves naslednji dan, potekal je blagoslov zastave v cerkvi, nastop zbora Odmev iz Kroke, napitnice v gostilni pri Šuštaršiču, slovesnost pred prostori bralnega društva. Dopisnik Slovenca šego ob tej priložnosti opisuje takole: "Po litanijah vstavi se zastavonoša z zastavo na prostoru pred bralno sobo. Stala je tu miza, obdana okoli in okoli z mlaji okrašenimi s trobojnicami in vencami. Prične se običajno zabijanje žebeljev. Prvi žebelj zabije g. predsednik v imenu društva, nadalje deželni poslanec, g. Blaž Mohar, g. M. Košca v imenu pavskega društva "Odmev", g. Frane Košmelf v imenu županstva, gđc. Kristina Demšar v imenu ženstva, g. Josip Demšar v imenu fantov. Na to prinese iz bralne sobe gđc. Kristina, učiteljica v Zalem logu, spremljana od dveh družic deklet prekrasne trobojne trakove, na kojih je napis: "Slovenke Železnikiške Bralnemu društvu." Črke vezane s pravim zlatom. Zgotovila jih je domačinska gđc. Kristina in njena sestra gđc. Micka ..." (Slovenec 1885, št. 158) Slovesnost se je nadaljevala s sprevidom po trgu in petjem koračnic ter zaključila z zabavo pozno v noč, med katero so železnikarji doživeli še presenečenje – ognjemet, ki ga je pripravil član društva Josip Demšar. (Slovenec 1885, št. 158)

Priprave in dogodki okoli prirejanja te proslave pa so zelo vznejevoljile župana in podpredsednika društva Jožefa Levičnika. Sam o tem piše: "Komaj je začelo društvo svoje delovanje, jelo se je šopiriti in košatiti. Napravimo si zastavo, djalo de je! Jaz

sem človeku, ki je bil v tej zadevi menda dvakrat pri meni, svetoval, naj se to za prvi čas, ali vsaj do tle odloži, da se društvo nekoliko umesti in vkrepi. Pa nič – zastava mora biti, in to: dragocena zastava! Kdor ve, koliko revščine je v našem kraju, in kako je ona na zunaj celo še na dokaj slabem glasu (dokaz temu je, da za našo zdravniško službo noče nihče prositi); kdor dalje ve, koliko imamo pri nas družic dokaj bolj potrebnih reči za omisliti in vpeljati, previdel bo, da moj svet zarad zastave ni bil nes pameten, marveč priporočljiv." (Levičnik 1885: Novice, št. 33) Ti dogodki so postali vzrok sporov med županom in predstavniki društva in številnih dopisov v Slovenskem narodu, Slovincu in Novicah, v katerih ena in druga stran zagovarjata svoja stališča (gl. npr. Slovenski narod 1885, št. 175, 180; Levičnik 1885: Novice, št. 32, 33, 34, 35, 37, 38, 40, 42).

Koblar v svojem članku ugotavlja, da je društvo po teh dogodkih postopoma dobilo bolj značaj meščanske čitalnice kot delavskega bralnega društva, ker so postajali delavci z vsakim letom bolj siromašni. Množila sta se beraštvo in alkoholizem, mnogi delavci so se izseljevali zaradi iskanja nove zaposlitve, zato je zanimanje za društvo padalo. Poskusi oživitve društva so konec stoletja potekali v skupinah dijakov in študentov, ki so prirejali razne kulturne prireditve, ponovno pa je živahneje zaživelo po prelomu stoletja. (Koblar 1973: 352)

Preusmerjanje od kovanja in dela na fužini v druge dejavnosti

Konec 19. stoletja je železarstvo nudilo vse manj delovnih mest, kovači, fužinski delavci in delavci drugih poklicev, povezanih z železarstvom, so se bili primorani soočiti z iskanjem nove zaposlitve. Po letu 1902, ko je plavž zadnjič zagorel, je poklic kovača obdržalo le še 6 obrtnikov, ki so izdelovali kovaške proizvode za potrebe kmetijstva, gozdarstva in gospodinjstev. Kot ugotavlja Niko Žumer v svojem članku o obrti v Selški dolini po propadu železar-

stva, so se mnogi delavci preusmerili v delo v raznih obrtnih delavnicah. Postali so vajenci in kasneje lahko tudi samostojni obrtniki. (Žumer 1973: 169–170) France Koblar omenja, da je bilo že konec 19. stoletja v Železnikih nekaj usnarjev, mesarjev, irharjev, gostilničarjev in trgovcev, ki se jim je uspelo od delavca dvigniti do obrtnika ali celo trgovca. (Koblar 1976: 13–15) Nekatero delavce je konec stoletja vzel na delo Johan Globočnik v tovarno za izdelavo žice in žičnikov v Ljubljani. Mnogi pa so se sami odpravili iskat zaposlitev v druge kraje, v Kropo, na Jesenice ali v Ljubljano, nekateri tudi dlje v Bosno, v Trst ali na Reko, v začetku 20. stoletja pa se je precej ljudi podalo celo v Ameriko. (Dolenc et al. 2002: 29)

Potrebo po delovnih mestih tik po ugasnitvi plavža so nekoliko olajšala obsežna cestna gradbena dela, ki jih je bilo treba izvesti v Selški dolini zaradi načrtovane gradnje železnice Jesenice–Sv. Lucija (Most na Soči)–Gorica. Ta cestna povezava skozi Selško dolino je nato služila za dovoz materiala, potrebnega za gradnjo železniškega odseka med Podbrdom in Mostom na Soči. Dela so potekala pod vodstvom italijanskega cestnega podjetnika grofa Ceconija. Pričela so se leta 1900 in zaključila leta 1906. Pri teh delih so se množično zaposlovali železnikarski železarji in drugi brezposelni delavci in si tako vsaj začasno zagotovili nadomestilo za opuščeno delo v Železnikih.

Med nekdanjimi železarji se je konec 19. stoletja širila tudi domača obrt, saj je prinašala dopolnilni zaslužek. Učitelj Jožef Levičnik že leta 1881 piše, da si v šoli prizadevajo, da bi si ženske začele služiti s kako drugo dejavnostjo, kot je kovaštvo. Ženske so se kmalu za tem, v osemdesetih letih, začele ukvarjati s čipkarstvom. Poučevala jih je učiteljica iz Idrije. Klekljanje je iz leta v leto postajalo bolj priljubljeno, izdelane čipke kvalitetnejše. Informatorji Nika Žumra so pripovedovali, da so v začetku 20. stoletja klekljale skoraj vse železnikarske žene in dekleta, pa tudi nekaj deset moških. Čipkarstvo so vzpodbujale tudi avstrijske oblasti, zato je bila že leta 1907 v Železnikih ustanovljena čipkarska šola, ki je delovala vse do leta 1960. (Žumer 1973: 176)

SKLEP

V diplomski nalogi sem se posvetila etnološki obravnavi dveh družbenih skupin prebivalstva Železnikov 19. stoletja – na eni strani obravnavi fužinarjev na primeru rodbine Globočnik in na drugi strani delavcev, zaposlenih v verigi fužinarske predelave železa, na primeru kovačev žebļjev. Prav fužinarska dejavnost je močan vezni člen med tema po načinu življenja sicer zelo različnima in po družbenem statusu oddaljenima družbenima slojema. Pripadnikov trdnih in uspešnih fužinarskih rodbin, med katerimi so bili Globočniki, so namreč kot lastniki proizvodnih procesov, trgovine z železom in večjih površin zemljiških posesti zavzemali najvišje mesto na družbeni lestvici, značilni za gorenjske fužinarske kraje, kovači kot večinska delovna sila pa najnižje mesto. Tovrstni hierarhični odnosi so se oblikovali v teku večstoletne fužinarske dejavnosti, katere specifika je deležniški sistem v lastništvu fužinskih obratov. Stoletje, o katerem govori ta naloga, je zadnje stoletje fužinarstva in z njim povezanega deležniškega sistema, kajti fužinarstvo s svojo zastarelo tehniko pridelave in obdelave železa ni več moglo kljubovati konkurenci novih metod obdelovanja, temelječih na strojni tehniki. Težavna situacija, v kateri so se znašli Železniki v tem času, je vodila k utrjevanju ločnice in večanju razdalje med obema obravnavanimi skupinama. Če je bilo v preteklih stoletjih in tudi še v začetku 19. stoletja v redkih primerih mogoče prehajanje med tema skupinama (v primeru, da je delavec privarčeval zadostno vsoto denarja in se povzpел med male fužinarje), v zadnjih desetletjih 19. stoletja te možnosti ni bilo več, saj je zaslužek kovača komaj še zadostoval za osnovne življenjske potrebščine. Družbeni položaj kovača je proti koncu 19. stoletja padel do te mere, da kovači sami o sebi zapišejo: *”Ime ’kovač’, in to smo mi, bilo je in je še zaničljivo, pomeni toliko kakor demoralizirane, spridenega, ničvrednega človeka.”* Tudi na nasprotnem družbenem polu je v teku 19. stoletja prihajalo do padcev, večina fužinarskih rodbin in drugih posameznih fužinarjev je obubožala. S svo-

jim prodornim in uspešnim poslovnim pristopom, katerega vodilo je bilo načelo, da mora biti premoženje vedno enotno in ostajati med družinskimi člani, je vztrajala in se krepila le rodbina Globočnik. Obenem z gospodarsko uspešnostjo in vzpenjanjem pa se je krepila njena družbena moč in veljava. V očeh delavcev in drugih prebivalcev Železnikov so njeni pripadniki "gospodje fužinarji", kar se odraža tudi v uvodoma citirani ljudski pesemi: *"Ti blagi gospodje / so brati trije, / ki skoraj pol fare / že on' prežive."*

Zgodbo rodbine Globočnik lahko spremljamo v prvem delu jedra te diplomske naloge. Začne se s pripovedmi o prvih Globočnikih in njihovem prihodu v Železnike ter konča z dogodki ob zatonu fužinarstva in preusmeritvami od fužinarske v druge gospodarske panoge. Opisi njihove gospodarske dejavnosti se nenehoma prepletajo s pripovedmi o osebnem in družinskem življenju posameznih članov rodbine. Živeli so življenje ugledne, najpremožnejše trške družine svojega časa, ki je imela v lasti številne nepremičnine in posesti v kraju. A kljub visokemu družbenemu položaju in temu primernemu načinu življenja, kakor pripovedujejo zgodbe in spomini, niso živeli razsipno, kajti tako življenje so narekovala "stara družinska načela in vrednote". To so nekatere skupne poteze članov rodbine, a kajpak nosi vsak od njih tudi svojo življenjsko zgodbo, katerih pa se je ta diploma lahko dotaknila le v fragmentih, ki so jih razkrivali pisni viri in spomini – pripovedi o drobcih iz življenj teh ljudi. Razkrili so mi zgodbe o domnevem prihodu Globočnikov v Železnike, o prostozidarskem udejstvovanju mladega, v času delovanja lože komaj polnoletnega in kasneje uspešnega fužinarja Jožefa Globočnika, o zgodnji smrti hčera Jakoba Globočnika in žalovanju staršev za njima, o nesrečnem zakonu mogočnega podjetnika Leopolda, o uspehu Johana Globočnika ter zvijačnem prevzemu njegovega premoženja s strani njegovega pisarja, kar je prvič porušilo strogo družinsko načelo o enotnosti premoženja. A v vseh teh zgodbah v nasprotju z gospodarsko dejavnostjo, o kateri pričajo oprijemljivi arhivski viri, ne moremo iskati dokončne in prave

resnice. Življenjske zgodbe in odlomke iz njihovega načina življenja, zbrane v tej nalogi, so poustvarili spomini potomcev, ki so mi bili posredovani v obliki pripovedi in zapisov, poustvaril jih je France Koblar v svojih spominih na rojstni kraj, poustvarili so jih pisci spominov na pokojnega Antona Globočnika pl. Sorodolskega. V nalogi sem vse te spomine na Globočnike skušala vključiti v zgodbo o gospodarski poti rodbine in s tem osvetliti etnološke vidike obravnavane tematike.

V drugem delu jedra diplomske naloge sem se posvetila etnološki obravnavi delavcev v Železnikih. V prvih poglavjih navajam podatke o načinu življenja kovačev v 19. stoletju, ki sem jih črpala iz obstoječe literature o kovačih in iz časopisnih virov o Železnikih. Ugotavljam, da so ti viri in literatura dokaj izčrpni, saj sem lahko podatke, ki jih ponujajo, zajela v strnjen etnološki pregled načina življenja na teme: delavnik kovačev, vsakdanje življenje v vigenjcu, delavska stanovanja in bivanjska kultura, prehrana kovačev, dela prosti dnevi, prazniki in praznovanja, življenje kovaških otrok ter starost in zdravstvene razmere med delavci. Opozoriti pa je treba, da se večina pisnih virov in nasploh dostopnih podatkov o železnikarskih kovačih nanaša na zadnja desetletja, zato imamo o življenju delavcev v tem obdobju najpopolnejšo sliko. Pričajo o življenju, ko je Železnike začelo pestiti pomanjkanje, in o težavah, ki so s tem nastopile. Predvsem časopisni dopisi iz Železnikov so polni opisov slabih življenjskih razmer in želja po izboljšanju situacije. Prav problematiki zadnjih desetletij delovanja fužin v Železnikih se posvečam v zadnjih poglavjih jedra naloge. Na podlagi analize dokumentov – časopisnih dopisov, pism fužinarjem in pravilnika o bolniški blagajni za delavce Leopolda Globočnika – opisujem obdobje pomanjkanja in soočanja s propadanjem fužinarstva. V tem obdobju, predvsem v osemdesetih letih 19. stoletja, so se pojavile mnoge težnje po izboljšanju situacije – dopisniki poročajo o razmerah v časopisih, kovači napišejo prošnjo fužinarjem za ukinitvev nočnega dela in uvedbo delovnega reda, v želji po združenju delavci ustanovijo bralno društvo, fužinarji

uvedejo bolniško zavarovanje za delavce in iščejo rešitve za posodobitev zastarelih fužinskih naprav. A kljub prizadevanju po izboljšanju s številnih strani se situacija ni izboljševala, delavci so morali postopoma iskati zaposlitev na drugih področjih.

Ob zaključku te diplomske naloge je treba poudariti, da gre za obravnavo dveh družbenih skupin, ki sta bili gospodarsko tesno povezani s fužinarstvom, nikakor pa ne za celostni monografski prikaz načina življenja vseh prebivalcev Železnikov 19. stoletja, ki so bili odvisni od fužinarstva ali povezani z njim. V diplomski nalogi namreč nisem obravnavala fužinskih delavcev – skupine delavcev, specializiranih za delo pri plavžu in velikih kladivih. Fužinski delavci so predstavljali le majhen odstotek železnikarskega delavstva, ki pa se je tekom 19. stoletja še zmanjšal, saj je bilo z ustavljanjem dela na fužinah vse manj potrebnih po specializiranem znanju. Ta skupina je imela na družbeni lestvici višji položaj od kovačev, zato se je tudi njihov način življenja verjetno razlikoval. Vendar v času raziskave nisem dobila skoraj nobenih virov o načinu življenja te skupine. Odgovor na vprašanje, zakaj raziskovalci načina življenja železnikarskega delavstva niso vključili obravnav fužinskih delavcev, lahko morda najdemo v Gašperišičevem razumevanju ljudske kulture v Železnikih. Ljudska kultura Železnikov naj bi po njegovih besedah nastajala med večinskimi kovači, v vigenjcih, na njihovih domovih, na njihovih praznovanjih, medtem ko naj fužinski delavci k njej ne bi veliko prispevali, ker so bili večinoma priseljenci od drugod in so zato vedno živeli nekoliko odmaknjeno od kovačev. Raziskovalci ljudske kulture Železnikov so se zato raje lotevali tiste "prave" železnikarske kulture železnikarskih kovačev. V nadaljnje bi bilo za študijo te družbene plasti potrebno poglobljeno zbiranje in analiza arhivskih zgodovinskih virov, ki se jih v okviru te diplome nisem dotaknila. Vprašanje načina življenja fužinskih delavcev ostaja torej povsem odprto. Poleg teh treh skupin – fužinarjev, fužinskih delavcev in kovačev – so bili s fužinarstvom v 19. stoletju tesno povezani furmani, oglarji, tesarji in druge poklicne skupine. Pripadniki teh dejavno-

sti večinoma niso bili prebivalci Železnikov, temveč okoliških vasi in naselij. Tudi teh skupin v diplomski nalogi ne obravnavam, saj bi to presegló zastavljene cilje naloge.

Po končani raziskavi za diplomsko nalogo se odpirajo številna nova vprašanja. Neobdelano je ostalo arhivsko gradivo Zgodovinskega arhiva Ljubljana, katerega obdelava bi podala mnoge nove, zanimive podatke za gospodarsko zgodovino Železnikov. Analiza dokumentov iz fonda z naslovom Železarska industrijska družba bratov Globočnik, Železniki, ki vsebuje poslovne korespondenčne knjige za leta 1840–1842, 1853–1854, 1860–1861, 1863–1864, založniško knjigo Leopolda Globočnika za fužino in valjarno na Jesenovcu 1844–1904, računsko knjigo 1892–1907 s podatki o plačah delavcev, naročilnice za dobavo železa, dopise s fužinarji in drugimi poslovnimi partnerji, načrte za obnovo fužinskih naprav in druge dokumente, bi prinesla predvsem podatke o načinu poslovanja fužinarjev iz rodbine Globočnik. Številne podatke o poslovanju tovarne žičnikov Johana Globočnika in kasneje Gustava Egra pa ponuja gradivo iz fonda z naslovom Tovarna žic in žičnikov Ivan Globočnik, Ljubljana, ki vključuje knjigo obrtniških pomočnikov od 1871 dalje, delavsko mezdno knjigo 1934–1946, glavno knjigo 1930–1947, računske knjige 1930–1947, bolniško blagajno, popise inventarja in druge dokumente.

Za popolnejšo sliko načina življenja različnih plasti prebivalstva, ki ga je zaposlovalo fužinarstvo, bi bila nadalje potrebna primerjalna študija Železnikov z drugimi gorenjskimi fužinarskimi kraji, kot so Kropa, Kamna Gorica in Bohinj. Mnogo novih pogledov na identiteto fužinarskega sloja pa bi se nam odprlo, če bi primerjali fužinarje iz Železnikov s fužinarskimi rodbinami iz Kroke, Tomani iz Kamne Gorice ali Zoisi, lastniki bohinjskih fužin.

A odpirala se niso le vprašanja, zazrta v preteklost. Bolj ko sem se bližala koncu raziskave, bolj me je mučilo vprašanje zgodovinskega spomina današnjih prebivalcev Železnikov, v kolikšni meri je prisoten in v kolikšni meri vpliva na identiteto današnjih prebivalcev, kaj se učijo v šoli, kaj berejo o svojem

kraju. Iz nekaj neformalnih pogovorov, ki sem jih imela s prebivalci Železnikov, sem dobila vtis, da je spomin na čase fužinarstva še prisoten, da tu in tam še steče buren pogovor o vlogi Globočnikov v kraju ali o kovačih, ki jih je noč za nočjo čakalo trdo delo ob nakovalih. A to so le bežni vtisi, odgovore nanje bi lahko podali le pogovori z današnjimi Železnikarji.

Informator:

Željko Jeglič, veleposlanik, r. 1929 v Ljubljani.

Viri:

- Delavska bolniška blagajnica, 1886, v zasebni lasti Ž. Jegliča.
- Fotokopije fotografij članov družin Globočnik in Boncelj, avtor neznan, 2. polovica 19. stol., v zasebni lasti Ž. Jegliča.
- Globočnik, Anton, 1999: *Železniki: rudarski in fužinarski kraj: zgodovinsko-statistični oris v regestah*, Dražgoše.
- Koblar, France, 1976: *Moj obračun*, Ljubljana.
- Kovač, Tita, 1979: *Najbogatejši Kranjec*, Ljubljana.
- Kovinski plačilni boni z znakom Jakoba Globočnika, 19. stol., v zasebni lasti Ž. Jegliča.
- Laibacher Zeitung*, 1887, št. 67 (avtor neimenovan): Die Nägelfabrication zu Eisnern, str. 557–558.
- Levičnik, Jožef, 1854: Iz Železnikov. *Novice*, št. 4–5, str. 15–16.
- Levičnik, Jožef, 1855: Iz Železnikov. *Novice*, št. 94, str. 375.
- Levičnik, Jožef, 1861: Odperto pismo prečastitemu gospodu Jožefu Globočniku, fužinarju v Železnikih. *Novice* št. 13, str. 103–104.
- Levičnik, Jožef, 1869: Luka Levičnik: posestnik, fužinar in oče ubogih v Železnikih na Kranjsko-gorenjskem. *Drobtinice*, str. 199–226.
- Levičnik, Jožef, 1881: Iz Železnikov. *Novice*, št. 5, str. 39.
- Levičnik, Jožef, 1881: Iz Železnikov. *Novice*, št. 33, str. 266.
- Levičnik, Jožef, 1881: Iz Železnikov. *Novice*, št. 34, str. 274.
- Levičnik, Jožef, 1881: Iz Železnikov. *Novice*, št. 41, str. 331.
- Levičnik, Jožef, 1885: Iz Železnikov. V moj zagovor in obrambo. *Novice*, št. 32, 33, 34, 35, 37, 40, 42, str. 258–259, 265–266, 274–275, 283, 297–298, 322–323, 338–339.
- Levičnik, Jožef, 1898: Nekaj črtic iz Železnikov. *Drobtinice* 30, str. 138–157.
- Ljubljanski list* 1885, št. 96 (avtor neimenovan): Obrtni nadzorniki I, str. 1.
- Ljubljanski list* 1885, št. 98 (avtor neimenovan): Obrtni nadzorniki II, str. 1.
- Ljubljanski list* 1885, št. 103 (avtor neimenovan): Naši žebjarji: str. 1–2.
- Ljubljanski list* 1885, št. 107 (avtor neimenovan): Obrtni nadzorniki III, str. 2.
- Ljubljanski list* 1885, št. 108 (avtor neimenovan): Obrtni nadzorniki III, str. 1–2.
- Ljubljanski list* 1885, št. 111 (avtor neimenovan): Iz Železnikov, str. 2–3.
- Ljubljanski list* 1885, št. 276 (avtor neimenovan): Iz Železnikov. Gibanje žebjarjov v Železnikih, str. 2.

- Ljudski glas* 1882, št. 13 (avtor neimenovan): Železninska obrtnija na Gorenjskem, str. 90-91.
- Ljudski glas* 1883, št. 9 (avtor neimenovan): Za žebljarske trpine, str. 34.
- Ljudski glas* 1883, št. 10 (avtor neimenovan): Iz Kroepe, str. 38.
- Pismo kovačev gospodom fužinarjem*, 1885, v zasebni lasti Ž. Jegliča.
- Slovenec* 1885, št. 83 (avtor neimenovan): Iz Železnikov, str. 3.
- Slovenec* 1885, št. 158 (avtor neimenovan): Iz Železnikov, str. 3-4.
- Slovenec* 1885, št. 166 (avtor neimenovan): Iz Železnikov, str. 3.
- Slovenec* 1912, št. 56 (avtor neimenovan): Vladni svetnik Anton Globočnik pl. Sorodolski, str. 2-3.
- Slovenski narod* 1885, št. 103 (avtor neimenovan): Iz Železnikov, str. 3.
- Slovenski narod* 1885, št. 175 (avtor neimenovan): Iz Železnikov, str. 3.
- Slovenski narod* 1885, št. 180 (avtor neimenovan): Iz Železnikov, str. 3.
- Slovenski pravnik* 1912, Letnik XXVIII, št. 3 (avtor neimenovan): Anton Globočnik pl. Sorodolski, str. 89-90.
- Tovarna žic in žičnikov Ivan Globočnik Ljubljana*, fond LJU-127, 1871-1947, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana.
- Zbornica za trgovino, obrt in industrijo*, fond 232, 1851-1945, Arhiv Republike Slovenije, Ljubljana.
- Železarska industrijska družba bratov Globočnik, Železniki*, fond ŠKL 270, 1840-1907, Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota v Škofji Loki.

Literatura:

- Baš, Franjo, 1953-1953: Iz zgodovine hiše v Kropi. V: *Zgodovinski časopis*, št. 4-5, str. 619-649.
- Blaznik, Pavle, 1973: *Škofja Loka in loško gospostvo (973-1803)*, Škofja Loka.
- Brank, Rajko, 1980: Štalca - stara železarska naselbina? V: *Loški razgledi*, št. 27, str. 31-33.
- Demšar, Vincencij, 1973: Drobtnice iz zgodovine Železnikov v drugi polovici 19. stoletja. V: *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*, str. 115-119.
- Dežman, Jože, ur., 1998: *Kroparske družine od 15. do začetka 20. stoletja. Gorenjski biografski leksikon. Poskusni zvezek 1*. Radovljica.
- Dolenc, Jože, 2000: Rudarski in fužinarski kraj Železniki: Po izidu knjige Antona Globočnika pl. Sorodolskega. V: *Loški razgledi*, št. 47, 359-362.
- Dolenc, Jože (et al.), 2002: *Doba železarstva v Železnikih, Železniki*.
- Frykman, Jonas in Orvar Löfgren, 1987: *Culture Builder. A Historical Anthropology of Middle-Class Life*, New Brunswick and London.
- Gašpersič, Jože, 1956: *Vigenjc. Vodnik po zgodovinskih žebljarskih kovačnicah v Kamni gorici, Kolnici, Kropi in Železnikih*, Ljubljana.
- Gašpersič, Jože, 1963: Novo železarjenje v fužinah pod Jelovico v XIX. stoletju in njegov konec. V: *Kronika*, letnik 9, št. 1, str. 12-22.
- Koblar, France, 1973: Nekaj o društveno prosvetnem delu v prejšnjih časih. V: *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*, str. 348-358.
- Kokalj, Marjan, 2005: Furmani in golcarji na Jelovici od 1850 do 1960. V: *Železne niti*, št. 2, str. 135-152.
- Komel, Rok, 2004: Kovaštvo in žebjarstvo. V: *Gea* št. 9, 12-17.
- Kuret, Niko, 1998: *Praznično leto Slovencev*. Ljubljana: Družina.
- Kyovský, Rudi, 1953: Socialne razmere našega delavstva v Kropi, Kamni gorici in Železnikih proti koncu XIX. stoletja. V: *Kronika*, letnik 1, št. 2, str. 81-89.
- Le Witta, Beatrix, 1994: *French Bourgeois Culture*, Cambridge.

- Mohorič, Danica, 2005: Kaj so kuhale naše prababice. V: *Železne niti*, št. 2, str. 271–274.
- Mohorič, Ivan, 1954: Zgodovina plavža v Železnikih. V: *Kronika*, letnik 2, št. 2, str. 95–100.
- Mohorič, Ivan, 1969: *Dva tisoč let železarstva na Gorenjskem*, Ljubljana.
- Müllner, Alfons, 1909: *Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien von der Urzeit bis zum Anfange des XIX. Jahrhunderts*, Dunaj, Leipzig.
- Naglič, Miha, 1999: Po ljudeh gor, po ljudeh dol. Terenski ogledi za Gorenjski biografski leksikon. V: *Gorenjski glas*, 7. julij – 21. oktober.
- Planina, France, 1962: *Poljanska in Selska dolina*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Poje, Veronika, 1993: *Družina Globočnik iz doline čipk in železarstva*. Neobjavljena raziskovalna naloga. Ljubljana: Srednja šola za gostinstvo in turizem v Ljubljani.
- Sluga, Meta, ur., 1979: *Zgodovina Slovencev*, Ljubljana.
- Šmid, Olga, 1973: Šolstvo v Selski dolini nekoč in danes. V: *Selska dolina v preteklosti in sedanosti*, str. 330–347.
- Šorn, Jože, 1984: *Začetki industrije na Slovenskem*. Maribor.
- Triler, Marjana, 1979: Znanstveni in turistični mejniki postojnskega podzemlja. *Delo*, 3. november, str. 23.
- Verbič, Marija, 1956: Bohinjsko rudarstvo in fužinarstvo konec 18. stoletja (po Zoisovem opisu leta 1778). V: *Kronika*, letnik 3, št. 1, str. 6–14.
- Verbič, Marija, 1973: Železarstvo in žebjarstvo v Železnikih v prvi polovici 19. stoletja. V: *Selska dolina v preteklosti in sedanosti*, str. 101–114.
- Zupanc, Ciril, 2005: Zgodba nekega vrta. V: *Železne niti*, št. 2, str. 125–133.
- Žontar, Josip, 1995: O našem starem žebjarstvu. V: *Loški razgledi*, letnik 42, str. 85–86.
- Žumer, Lojze, 1973: Prispevek h gospodarski zgodovini doline. V: *Selska dolina v preteklosti in sedanosti*, str. 120–167.
- Žumer, Niko, 1973: Obrt in obrtna podjetja po prenehanju železarstva. V: *Selska dolina v preteklosti in sedanosti*, str. 168–186.

Opombe:

- ¹ Pošterovec je bil žebjar z lastno ješo, ki je koval žeblje za lastno prodajo. Izdeloval jih je iz železa, ki ga je kupoval od kovačev, ki so delali za fužinarje. Ti kovači so namreč preostanek železa smeli porabiti za lasten dobiček in ga prodati. Kupoval je tudi oglje in rudo ali celo najel fužinski dan.
- ² Recepti jedi kovačev, ki se jih spominjajo starejši prebivalci Železnikov, so objavljeni v prispevku Danice Mohorič: Kaj so jedle naše prababice. V: *Železne niti* 2, 2005, str. 271–274.
- ³ Gl. tudi Niko Kuret: Praznično leto Slovencev I. Ljubljana, 1998, str. 105.
- ⁴ Gl. tudi Niko Kuret: Praznično leto Slovencev I. Ljubljana, 1998, str. 388.
- ⁵ O učitelju Jakobu Demšarju piše ob njegovi smrti Jožef Levičnik, gl. *Novice* 1955, št. 94, str. 375.
- ⁶ Jožef Levičnik, učitelj, glasbenik in pisatelj, se je rodil leta 1826 v Železnikih. Poleg učiteljskega poklica je nad 65 let opravljal tudi delo organista v domači cerkvi. Bil je eden najvidnejših predstavnikov staroslovencev na deželi. Prizadeval si je za ohranjanje železarske industrije v Železnikih ter sodeloval v narodnih, političnih, solskih in cerkvenih gibanjih. Bil je kronist in zgodovinar domačega kraja, popisoval in objavljala je ljudske šege in navade Železnikov. Veliko je popotoval in objavljala potopise. V Železnikih je ustanovil župnijsko knjižnico ter bil med ustanovitelji bralnega društva. V šolskem prijatelju je objavljala spise o vzgoji. Skrbel je, da so nadarjeni učenci odšli študirat. Skladal je pesmi, predvsem evharistične za železnikarski pevski zbor, ki ga je vodil sam. Veliko prispevkov je objavil v *Novicah*, *Zvezdi danici*, *Drobnitcah* in številnih drugih časopisi.

Jakob Benedičič, p. d. Jakopč – rezbar in podobar iz Martinj Vrha (1874–1944)

Anton Sedej

Družinska fotografija Škrobove družine – Benedičič. Spredaj od leve: hči Marija, mati Neža, v naročju sin Štefan, oče Anton in sin Janez. Zadaj od leve: hči Tončka, stric Jakob (Jakopč) in sin Tone. (Tončka in Tone sta dvojčka.)

Kip Sv. Jožefa (lipov les) v družinski kapelici pri Demšarju v Martinj Vrh, ki ga je po naročilu gospodarja Antona Demšarja izdelal Jakopč. Foto: Anton Sedej

Poslanstvo in vsebinski program Zbornika Selške doline Železne niti nas obvezujeta, da z zapisi in prispevki odkrivamo in raziskujemo zgodovino, dogodke, tradicijo, kraje ter ljudi, ki so na kakršen koli način doprinesli k promociji svojega okolja. Toda, bili so časi in okoliščine, ki pa posamezniku, domačemu mojstru ali umetniku, niso bili naklonjeni, da bi jih javnost bolje prepoznala. Kljub ustvarjeni bogati zapuščini se jih po njihovi smrti spominjajo le najožji sorodniki, sosede in znanci, ki hranijo njihova dela. Eden od njih je bil tudi odličen podobar ter mojster rezbarstva Jakob Benedičič, p. d. Bitncov iz Martinj Vrh. Med domačini se mu je prijel vzdevek Jakopč. Prve zaznamke o tem umetniku sem zapisal v svoj osebni notesni arhiv že v obdobju po letu 1980. O njem mi je veliko pripovedoval njegov sosed Lojze Trdina (1912–2000), p. d. Mohorč, prav tako vaščan Martinj Vrh. Lojzetu, ki je tudi imel sorodne talente in veselje do rezbarskega noža, je Jakopč dal marsikakšen strokovni nasvet za delo z

Kip Srce Jezusovo (lipov les), avtor Jakopč. Iz zbirke Marije in Albina Šavli. Foto: Anton Sedej

rezbarskim orodjem, kar je Lojze s pridom uporabil pri svojem ustvarjanju.

Jakob Benedičič se je rodil 7. aprila 1874 v kmečki družini Bitncev. Obiskoval je vaško osnovno šolo v Martinj Vrh. Domačini vedo povedati, da je bila učilnica takrat v hiši, kjer se je po domače reklo pri Benceljnu. Že v otroških letih je Jakob rad izrezoval male figurice. Veselje do tega dela se je kasneje stopnjevalo tudi v njegovih fantovskih letih. Kakšne posebne volje za delo doma na kmetiji Jakob ni pokazal, zato so se starši odločili, da bi bilo zanj najbolje, če ga napotijo v učenje podobarskega poklica, ki je bil v tistih časih zelo cenjen. Mladi, talentirani kmečki fant izpod Koprivnika je odšel kot vajenec dopolnjevati svoj talent in strokovno znanje v delavnico Štefana Šubica v Poljane nad Škofjo Loko.

Selška in Poljanska dolina sta bili v tistih časih dobro znani po številnih samoukih, ki so ustvarjali zanimive podobe ter s preprostimi domačimi orodjem oblikovali les v izjemno lepo izdelane kipe. Tradicija

Vstajenje. Foto: Anton Sedej

Vstajenje (detajl glave s trnjevo krono).
Foto: Anton Sedej

tega dela se je širila iz Poljanske doline tudi k nam na Selsko. Pri znanih slikarjih in podobarjih Šubicih v Poljanah je marsikateri navdušenec, ki je imel le kaj talenta, dobil znanje za samostojno podobarsko pot. Šubičeva delavnica je bila znana daleč naokoli, saj so se v njej izučili stroke znani slovenski podobarji, kiparji in rezbarji. Med njimi so bili tudi Josip Grošelj, kipar, in Marko Peternel, podobar, oba iz Selc, Anton Klemenčič, p. d. Plnadar, podobar iz Železnikov, in Janez Pintar, podobar iz Sorice.

Ko je bil Jakob Benedičič vajenec pri Šubicih v Poljanah, je bilo pri njem v uku kar dvanajst vajencev, toda le dva sta bila prava talenta. Eden od nadaljnjih je bil Jakob, ki je uspešno zaključil vajeniško dobo v Poljanah. Kasneje je še nekaj časa ustvarjal v Šubičevi delavnici, zatem pa kratko obdobje doma v Martinj Vrh. Želja po zaslužku in uspehu ga je vodila v Zagreb, kjer je preživel skoraj trideset let. Velika škoda je, da ni mogoče dobiti informacij o njegovem opusu na Hrvaškem. V tujini se Jakobu želje in sa-

nje niso uresničile. Njegova življenjska usoda mu na tujem ni naklonila posebne sreče, tako da je kljub strokovnosti postal obubožan in razočaran ter si je iz dneva v dan bolj želel vrnitve v domači kraj.

Stricu Jakobu je prisluhnil Tone Benedičič, gospodar na Škrobovi kmetiji v Martinj Vrh, ki mu je materialno omogočil vrnitev k družini. Po vrnitvi iz Zagreba okrog leta 1928 je Jakob ustvaril doma pri Škrobovih v Martinj Vrh bogat opus rezbarskih eksponatov, ki jih spoštljivo hranijo njegovi sorodniki. Zadovoljen, da je spet doma, se je Jakob vneto lotil dela ter ustvaril številne dragocene kipe. Največ je naredil svetnikov in likov nabožne vsebine. Bogato zbirko le-teh hrani današnji gospodar pri Škrobovih - Pavle Benedičič. Značilno je, da je Jakob skoraj za vsako hišo v vasi in okolici izdelal kakšen kip (križ z razpelom, svetnika ipd.). Veliko je obnavljal kipe iz cerkva in kapelic. Njegove spretno roke so obnovile stranski oltar cerkve Marije Vnebovzete na Malenskem Vrh. Obnovo oltarja je opravil doma pri Škro-

Stara Škrobova domačija v Martinj Vrh, kjer je Jakopč živel in ustvarjal svoja zadnja leta. Foto: Anton Sedej

bovih v Martinj Vrh. Ko je bilo delo zaključeno, pa so lepo restavrirani oltar naložili na lojtrski voz, ga dobro utrdili in s konjsko vprego preko hribov prepeljali nazaj na Malenski Vrh. Vsega tega se še danes dobro spominja Tone Benedičič, najstarejši iz družine Škrobovih. Starejši domačini se spominjajo tudi hudomušnega izreka, ki ga je mojster Jakopč večkrat izgovoril: "Živga svetnika je lohk nardit, le-senga pa težko!"

O domačinu Jakopču sem povprašal še enega starejših vaščanov Martinj Vrha, soseda Jožeta Štalca (1923), p. d. Mšičevega očeta, ki mi je o njem povedal: "Ja, dobro se ga še spominjam, kako je z veliko vnemo iz lipovega lesa izdeloval razne kipe – svetnike različnih velikosti, potem lepe okvirje in križe. Videval sem ga pogosto, ko smo tam mimo hodili v šolo. V spominu imam, kako je obnavljal svetnike v naši stari župnijski cerkvi pri Sv. Lenartu pred drugo svetovno vojno. Jakopč je bil takrat že bolj bolehen in je težko hodil, zato ga je gospodar Škrobov Tone večkrat peljal s konjsko vprego na lojtrnem vozu po opravkih. Tudi lipov les za izdelavo kipov mu je preskrbel on. Za strica

Jakopča so lepo skrbeli pri Škrobovih. Bil je pravi mojster rezbarstva, vse, česar se je lotil, je delal počasi, toda vsi njegovi izdelki so bili res dobro narejeni. Vaščani smo bili ponosni nanj."

Ob izteku druge svetovne vojne je Jakopča prizadela bolezen, kar je prekinilo njegovo ustvarjalnost. Umrli je 26. januarja 1944. Počiva v družinskem grobu družine Benedičič – Škrobovih, na pokopališču pri Sv. Lenartu (v Selški dolini).

Raziskovanje življenja in dela Jakoba Benedičiča – Jakopča je bilo težavno, ker ni bilo mogoče pridobiti več podatkov. Ljudje, ki so ga bolje poznali, so v večini že pokojni.

P. S.: Vse, ki bi o pokojnem umetniku rezbarju Jakobu Benedičiču ter njegovih delih še kar koli vedeli, prosim, naj obvestijo uredniški odbor zbornika Železne niti pri Muzejskem društvu Železniki, da bi v prihodnji izdaji zbornika objavili dodatek k temu prispevku.

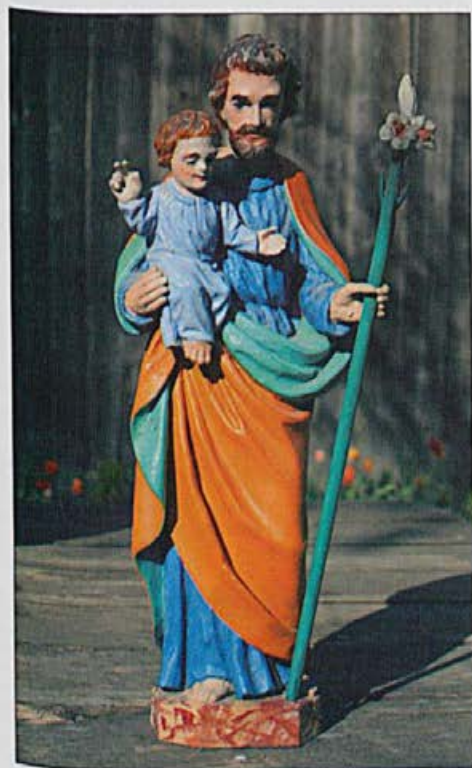

Natančno izrezljan okvir Sv. Neže s kotno polico.
Delo Jakopča, hrani Škrobova družina.
Foto: Anton Sedej

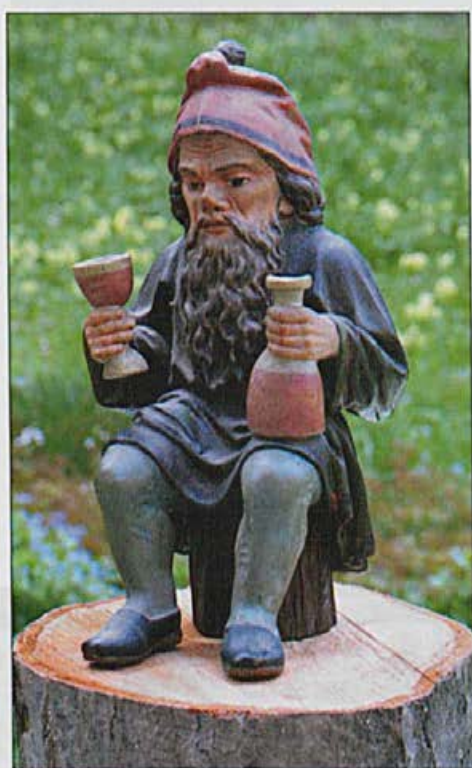

Bogato izrezljan okvir slike Srca Jezusovega, ki ga spoštljivo hranijo za spomin na domačega vaškega mojstra Jakopča pri Mšičevih v Martinj Vrh.

Foto: Anton Sedej

Kipec Sv. Jožefa iz lipovine, delo Jakopča.
V zbirki Škrobovih. Foto: Anton Sedej

Palček iz lipovine, ki ga je izdelal Jakopč okrog leta 1900 po naročilu Karla Dolenca. Iz zbirke Joža Dolenca, Jesenovec. Foto: Anton Sedej

Cerkev Marije Vnebovzete na Malenskem Vrh, kjer je Jakopč obnavljal oltarje. Foto: Anton Sedej

Stranski oltar Sv. Ane v cerkvi na Malenskem Vrh, ki ga je obnavljal Jakopč. Foto: Anton Sedej

Družinske Jaslice pri Škrobovih v Martinj Vrh, delo Jakopča. Foto: Anton Sedej

Marija z Jezusom in angeli, lipov les, avtor Jakopč. V zbirki Škrobove domačije. Foto: Anton Sedej

Detajl rezljane vzorca kotrne police. Lipovina, delo Jakopča. Foto: Anton Sedej

Božji grob (nedokončano delo Jakopča), spodnji del. Hranijo Škrobovi.
Foto: Anton Sedej

Bogato izrezljana spominska šatulja z datumom 28. 1. 1929, delo Jakopča, namenjena kot darilo Škrobovemu gospodarju Antonu in njegovi ženi Neži ob njuni poroki. Iz zbirke Marije in Albina Šavli.
Foto: Anton Sedej

Pokrov šatulje za šivalni pribor (detajl), avtor Jakopč. Zbirka Škrobove družine. Foto: Anton Sedej

Kip Sv. Florjana na kozolcu Škrobovih v Martinj Vrh, delo Jakopča. Foto: Anton Sedej

Informatorji:

- Anton Benedičič, Jesenovc 4, Železniki.
Janez Benedičič, Martinj Vrh 24.
Pavle Benedičič, Martinj Vrh 9.
Marija in Albin Šavli, Selca 11.
Jože Štalec, Martinj Vrh 7.
Martina Žagar, Matični urad UE Škofja Loka.
Anton Vindišar, župnik župnije Sv. Lenart.
Jože Steržaj, župnik, Poljane nad Šk. Loko.
Blažka Gantar, Malenski Vrh 8, Poljane nad Šk. Loko.

Viri in literatura:

- Ivan Sedej, *Loški razgledi VIII*, 1961.

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki

Gorenji konec s plavžem.
Viden je še lesen bajar
mimo plavža, stoji še žaga,
levo zadaj zaraščajoče
senožeti.

Okornovi iz Podrošča

Jože Okorn
Ciril Zupanc

Podrošč – gostilna. Stanovanjska hiša je bila obnovljena leta 1953, fotografirano leta 1954.

Podrošt

26 kilometrov zahodno od Škofje Loki po Selški dolini je kraj Podrošt. Vas Petrovo Brdo je od Podrošta oddaljena 10 kilometrov, to pa je konec Selške doline in začetek Baške grape. 4 kilometre je po ovinkasti cesti do Podbrda, 4 kilometre ovinkaste ceste je tudi iz Podrošta v Sorico.

Rošt je z mešanim gozdom porastel grič, ki je visok 815 metrov. Ker je Podroštom na cesti nadmorska višina 567 metrov, je Rošt relativno visok le 248 metrov. Po njegovem zahodnem pobočju se vijuga cesta proti Sorici. Vzhodno od Rošta je gora Lajtnik, visoka 1053 metrov. V dolini med Roštom in Lajtnikom je Podrošt. Mimo teče močnejši potok, ki se tu izliva v Selško Soro. Ta potok ima nekam čudno ime: Štajnpoh. Nenaseljeno zemljišče na južnih pobočjih Ratitovca so v 13. stoletju naselili kolonisti iz Pustertala na Tirolskem in tako so nastale vasi: Sorica, Zgornje Danje, Spodnje Danje, Zabrdno, Ravne in Torka. Ti ljudje so tukajšnjim goram in drugim ledinskim krajem dajali nemška imena, ki pa so se sčasoma delno popačila. Tako je ime Štajnpoh sestavljeno iz dveh imen, in sicer: Stein in Bach, kar pomeni: kamen-potok. Kamen-potok je vedno tedaj, ko naraste v hudournik, ki po strugi vali kamenje in prod ter to nekje odlaga, največ seveda v Soro. Ta Štajnpoh ima več pritokov, od katerih sta največja Danjarski potok, ki izvira med Zgornjimi in Spodnjimi Danjami, ter potok, ki priteka po Nidrarski grapi, ki izvira pod Sorico. Z desne strani priteka v Selško Soro hudourniški Črni potok.

Podroštom je lepo in romantično. Tu je prijetno izhodišče proti Ratitovcu, Sorici, Baški grapi ali proti Davči. Tu je idealen kraj za planince, lovce, gobarje, zeliščarje in ribiče. Tukajšnji prebivalci živijo v blaženem miru in v intenzivnem stiku z naravo. Razveseljuje jih petje ptic in žuborenje žive vode. Kako lepo je opazovati drevje v vseh letnih časih. Jablana je npr. pomladi nežno zelena, jeseni pa se odene v krasne pastelne barve. V vsej Selški dolini je težko dobiti bolj prijazen in romantičen kraj, kot je ta.

Tu sta dve večji in ena manjša stanovanjska hiša, kjer živijo Okornovi. Je pa tu še nekaj drugih gospodarskih objektov. Na desnem bregu Sore stoji zidan kozolec toplar. Na ožjem delu Podrošta pa so kar štirje mostovi, in sicer: dva betonska sta na Štajnpohu, eden je na cesti tik pred izlivom v Soro, drugi pa drži k hišam. Nasproti tega mosta je lesen mostič čez Soro. Na levem bregu Sore ob tem mostiču je lesen križ, spomin na tragični dogodek pred davnimi leti. Malo naprej po cesti je betonski most, po katerem gre cesta proti Davči.

Rodbina Mavri

Na mestu, kjer sedaj stoji dom Podroštarjeve družine, je bila nekoč žaga za razrez hlodovine. To je bila Osenkova žaga z Zalega Loga. Okrog leta 1865 je ta žaga pogorela in lastnik je ni obnovil, ampak je zemljišče, kjer je bilo pogorišče žage, prodal. V Sorici je živel kovač Matija Mavri, ki je imel v najemu Poharjevo kovačnico in je tudi stanoval pri Poharju. Doma je bil iz Orehka nad Cerknim, župnija Orehek. Rojen je bil leta 1835, umrl pa je 1899. leta. Pokopan je v Sorici. V Sorico se je prišla učiti šivanja Ana Torkar iz Trtnika, župnija Podbrdo. Rojena je bila v Trtniku 1843. leta, umrla je 1927. Podroštom in je pokopana v Sorici. V Sorico je prišla leta 1864. Tu se je spoznala z Matijem Mavrijem in se je z njim poročila leta 1865.

Pogorišče Osenkove žage je bilo na prodaj in ga je kupil Matija Mavri. Na tem pogorišču si je v letih 1867-1868 Matija zgradil stanovanjsko hišo in hlev. Stavba je bila prtilična, dolga 14 in široka 10 metrov. V kletnih prostorih si je uredil kovaško delavnico. Večje naprave v kovačnici mu je poganjala voda. Kakih sto metrov od hiše v grapi je bil vodni jez, od koder je bila po raki voda speljana že od bivše žage. Sedaj mu je voda poganjala kovaški meh, veliko kladivo norec in brus. S tem pogonom je bilo kovaču zelo olajšano delo. V prtiličju je bila veža, hiša ali dnevna soba, kuhinja, kamra ali spalnica in shramba za živila. Pod shrambo je bila manjša klet, v katero

Na kamniti prekladi nad vhodnimi vrati je vklesano: 18 M 18 M 68, kar pomeni: 18 – nekdanja hišna številka v Sorici, MM – Matija Mavri, 1868 – letnica dograditve prve stanovanjske hiše. Po lepem naključju je leto 1868 tudi rojstno leto Janeza Okorna, ki se je leta 1893 kot 25-letni fant priženil v to hišo.

so vodile stopnice iz shrambe. Iz vhodne veže vodijo stopnice v kovačnico. Ob kovačnici je bila nekoč tudi klet za pijačo in za krompir. V podstrešju večje sobe ali zgornje hiše na vsaki strani je bila po ena manjša soba z oknom. Na levi strani te večje sobe je bil vhod v podstrešno sobo in ta soba je imela ometane stene in strop. To je bila dekliška soba. Na desni strani je bil vhod iz zgornje veže. Tu je bila soba, ki pa ni bila ometana, bila je obita z deskami ob stenah. To je bila fantovska soba. To sobo so uporabljali tudi za shrambo drugih predmetov. V tej sobi je bila velika skrinja – šrajna, v kateri so shranjevali žito in suho sadje. Ta skrinja je Področtom še danes in je nameščena na podstrešju. Klet ob kovačnici in hlev za živino sta bila obokana. Vhod v hlev je bil z dvorišča. V njem je bilo prostora za štiri glave odraslega goveda in za dva prašiča. Tedaj je ta Mavrijeva hiša dobila številko 18 in je spadala pod vas Sorico.

Pripovedovanje tete Francke, ki je bila poročena v Sorici, kakor ji je povedala njena stara mama Ana Mavri, prva gospodinja Področtom: Ko so gradili dom, je prinesla iz mlina meh moke. Že med potjo je premišljevala, kaj bo, če bo moke zmanjkalo. Porabila je ves denar za živež, v kratkem pa ni pričakovala nobenih dohodkov. Ko je prišla domov, je odložila meh na mizo, sedla na klop in zmolila nekaj

očenašev za blagoslov pri delu in jelu. Njena prošnja je bila uslišana tako, da živeža ni zmanjkalo toliko časa, da so končali z gradnjo doma in so se delavci poslovili.

Ob pričetku gradnje so si postavili zasilno bivališče. To je bila lesena in delno zidana stavba, velika 4-krat 4 metre. Tu so stanovali in tudi kuhali za delavce in shranjevali orodje v času gradnje. Stavba je bila pokrita s skrilom, kakor tudi potem stanovanjska hiša in hlev.

Prvi prebivalci doma Področtom so bili: gospodar in kovač Matija Mavri, žena in gospodinja Ana Mavri. Imela sta pet hčera. To so bile: Marija, rojena leta 1866, Neža, rojena leta 1869, Jerica, rojena leta 1871, Frančiška, rojena leta 1879, in Katarina, rojena leta 1881. Vsa dekleta so obiskovala osnovno šolo na Zalem Logu. Marija in Jerica sta obiskovali tudi dveletno dekliško šolo pri uršulinkah v Škofji Loki.

Zasilno bivališče, ki so si ga postavili pred začetkom gradnje, so pozneje uporabljali za shrambo lesnega oglja, ki so ga rabili v kovačnici. Da bi se lažje preživljali, sta si Matija in Ana omislila gostilno, in tako je Področtom gostilna že od leta 1868, ko je bil zgrajen dom. Nosilka gostinske obrti je bila žena Ana. Za prevoz potrebnih stvari si je Matija nabavil par oslov. Če zanju ni bilo dela, sta se pasla okrog doma. Bila sta precej napadalna, saj konj v svoji bližini nista prenašala in sta vsakega kar brž obrcala. Matija je bil priden delavec in skrben gospodar, varčen in pošten. Bil pa je nepismen. Na vseh dopisih in pogodbah je s križcem potrdil resničnost in veljavnost dokumenta. Žena Ana pa je znala pisati in brati.

Hčerka Marija Mavri je prevzela dom leta 1893 in se je še istega leta poročila z Janezom Okornom iz Zgornjih Novakov.

Hčerka Neža se je poročila s trgovskim pomočnikom Sajevcem. Ta je tedaj delal kot trgovski pomočnik v Železnikih, pa sta se tu seznanila in zbližala. Po poroki sta kupila zemljišče v Medvodah, kjer je bil Sajevc doma. Tu sta si zgradila dom in si zgradila trgovino z mešanim blagom. Ta stavba je stala ob stari

cesti, ki je šla od Medvod proti Ljubljani. Trgovina je bila zelo dobro obiskana, saj so mesečno prodali vagon koruze. Imela sta pet otrok, dva sina in tri hčere. Sin Ivan je prav tako postal trgovec. Zgradili so mu hišo in trgovino v Preski. Kmalu je zašel v dolgove in dom s trgovino vred je bil prodan. Oče Sajovec je vse to ponovno kupil in prepisal na vnuka, da ga sin Ivan ni mogel ponovno napraviti. Sin Franc se ni poročil in je ostal doma za strica.

Hči Alojzija se je poročila s Svetinom, ki je bil pek. Oče je Lojzki zgradil stanovanjsko hišo, pekarno in trgovino v Šmartnem pod Šmarno goro. Mož je vodil pekarno, Lojzka pa trgovino. Bila sta uspešna v svojem poklicu.

Hči Anica je bila učiteljica in je že pred letom 1941 poučevala na Bukovici. Po vojni je poučevala sprva na Rudnem, potem pa ponovno na Bukovici. Ni bila poročena. Pri hoji je malo šepala.

Hči Milka je ostala doma v Medvodah. Poročila se je z Žerovnikom, ki je bil trgovec. Prevzela sta Sajevčev dom in trgovino. Imela sta tri hčere. Po letu 1945 je bila trgovina podržavljena. Nobena od njenih hčera ne živi v Medvodah. Sajevčev dom so lastnice po letu 1990 prodale.

Jerica Mavri se je poročila. Ne poznamo podatkov o novem priimku, niti kje je sploh živel.

Franciška Mavri se je poročena pisala Bartel. Z možem sta živel na Ptuju ali v bližini. Imela sta eno hči. Kmalu po ločitvi se je mož s hčerko odselil v Ameriko. To je Franciškino mati Ano tako prizadelo, da se ji je rahlo omračil um. Tudi za Franciško ne vemo, kje je živel po ločitvi.

Katarina Mavri se je poročila z Janezom Spindlerjem. Živel sta v Zagrebu in sta imela hči Marijo. Več o tej družini ne vemo.

Okornovi pred prvo svetovno vojno

Prepis posestva Podroštom je bil narejen leta 1893, tako je najstarejša hči Marija (1866–1925) nasledila dom po svojem očetu Matiji Mavriju. Še istega leta sta se Marija in Janez Okorn (1868–1943) poročila.

Janez je prišel iz Novakov pri Cerknem. Ker je bil orodni kovač, je svojo kovaško obrt nadaljeval v kovaški delavnici svojega tasta Matije. Janez Okorn se je poleg kovaštva nekoliko ukvarjal tudi z zidanjem in tesarstvom. Tega se je priučil še doma v Gornjih Novakih. Ker v kovačiji ni bilo vedno dovolj dela, je čez poletje šel delat k nekemu mojstru, ki je bil tesar ali zidar, in tako se je nekoliko priučil še temu delu. Ukvarjal se je tudi s prekupčevanjem živine in je s tem še dodatno kaj zaslužil. Ko je leta 1893 prevzela dom Marija Mavri, je bilo pri hiši le skromno zemljišče. Mož Janez je sčasoma dokupil kar nekaj travnikov, njiv in gozda. Nekaj je dobil pri vaščanih Zalega Loga, nekaj pa od Soričanov. Tako je do leta 1925 imel v lasti že kake štiri hektare zemlje.

Mariji in Janezu se je v zakonu rodilo 12 otrok, in sicer:

- Marija (1894–1896),
- Ana (1895–1898),
- Marija (1896–1962),
- Jožef (1898–1981),
- Ana (1899–1899),
- Rezika (1900–1906),
- Franc (1902–1969),
- Franciška (1904–1991),
- Janez (1905–1932),
- Ivanka (1906–1908),
- Katarina (1907–1985),
- Leopold (1909–1909).

V letih gradnje železniške proge Jesenice–Bohinj–Gorica–Trst, to je bilo v letih 1900–1906, je Janez pri hiši dogradil hlev za konje. Tedaj je bil namreč po cesti Škofja Loka (Kamnitnik)–Podbrdo zelo živahen tovarni promet. Vozniki so s težkimi vozovi po tej cesti vozili kamnite kvadre za oblaganje železniških predorov, pa tudi tračnice za progo. Zato je bila kar velika potreba za postavitev konjskega hleva. Tu so namreč mnogi vozniki prenočevali in počivali svoje konje. Tedaj je gostilna Podroštom doživljala zlate čase. Po zaključeni gradnji te proge, ko ni bilo več tolikšnega tovarnega prometa, so hlev

Gospodar Janez Okorn praznuje svojo 55-letnico. Z njim praznuje njegova družina: žena Marija (57 let), za mizo stojita hči Francka (19 let), sin Janez (18 let), pred mizo sedita hči Katarina (16 let) in oče Janez.

preuredili za domače potrebe. Gospodar Janez je bil tudi lovec. Zelena bratovščina Sełške doline se je večkrat zbrala v njegovi gostilni.

Janezova žena Marija je vodila gospodinjstvo in gostilno. Bila je skrbna in uspešna gospodinja. Dokler so bili otroci majhni, je imela za pomoč služkinjo, pozneje pa so ji pomagali otroci. Od dvanajstih rojenih otrok jih je šest umrlo v mladosti, šest pa jih je odraslo. To so bili sinovi Jožef, Franc in Janez ter hčere Marija, Franciška in Katarina.

Gospodinja Marija je umrla, ko še ni imela 60 let. Njene hčere so vedele povedati: Leta 1924 je nekoč šla po opravkih v Železnike in tedaj je obiskala tudi zdravnico Strnadovo in ji potožila, da se ji nekam preveč potijo noge. Zdravnica se je z njo malo več pogovarjala in kmalu je ugotovila, da je Podrožtarica kar lepo zdrava. Nobenega zdravila ji ni dala, le priporočila ji je, naj se pač malo bolj pogostoma umiva. Saj potenje ni nikakršna bolezen. Ko je prišla v Podrožje zeliščarica iz Sorice, je Podrožtarica to tudi njej povedala. Ta ji je prodala neko mast in naročila, kako naj se z njo maže. Mast je učinkovala. Zamašile so se znojnice na nogah in potenje se je

bistveno zmanjšalo. Znoj, ki ni mogel iz telesa, ji je udaril v glavo in umrla je za možgansko kapjo.

Lokačevi v Železnikih

Marija Okorn (1896–1962) je bila najstarejša. Poslali so jo v Škofjo Loko k uršulinkam v dekliško gospodinjstvo šolo. Postala je trgovka in je bila v letih 1918–1924 zaposlena kot trgovska pomočnica v zadrugi trgovini na Češnjici. Tu se je spoznala in se 1924. leta poročila s Štefanom Zupancem (1895–1973), Miznikarjevim iz Martinj Vrha. Bil je sedlar in tapetnik.

Leta 1915 je bil Štefan star 20 let. Takoj je bil mobiliziran v 17. pešpolk tedanje avstro-ogrške vojske. Na fronti je bil v Tirolah. Jeseni 1917. leta je bila grupa vojakov med sovražnikovo kanonado zasuta in tu je bilo več ranjenih. Štefan je bil težje ranjen po desni strani telesa. Odpeljali so ga v lazaret v Tolmezzo, v "Tolmeč". Sredi 1918. leta je bil odpuščen in poslan domov na okrevanje.

Marija je mislila, da se bo z delom v trgovini dobro preživljala. Štefanu je teta dala v najem lepo hišo Pri

šurku, to je med Zalim Logom in Podroštom. Tu si je mladi par uredil trgovino z živili. Ker nista imela ne konja in ne voza, sta si morala to na Zalem Logu izposojati, da sta sploh mogla nabavljati potrebščine za trgovino. To izposojanje pa seveda ni bilo poceni. Kmalu sta ugotovila, da tako trgovanje ne bo prineslo dobička, če se ne bo treba še kaj zadolžiti. Niti deset mesecev nista imela trgovine, ko sta se preselila v Železnike in začela živeti od Štefanove obrti. Naselila sta se pri Plavcu, kjer je sedaj muzej. Stanovala sta v prvem nadstropju, kjer je sedaj razstavna zbirka s skrilom. Tu se je leta 1925 rodil Ciril. Leta 1926 sta bila že na Češnjici v Turkovi stari hiši. Tu sta se rodila 1926. Jože in 17. 2. 1928 Petrček. Ker so Turkovi spomladi 1929. leta to staro hišo podrli in na istem mestu začeli graditi enonadstropno stanovanjsko hišo in gostilno (Lotrič, Ratitovec), se je Zupančeva družina zopet preselila v Železnike. V hiši pri mostu pod Grivo na Racovniku je živel Valentin Šmid (1845–1927). Tu se je po domače reklo pri Lokaču. Dedič te hiše je bil neki Klopčič, ki je živel v Radečah pri Zidanem Mostu. Ta je prodajal hišo. Štefan je to hišo kupil in se z družino vanjo vselil spomladi 1929. leta. 24. oktobra 1929 je tu umrl Petrček. Zadušil ga je oslovski kašelj. Marca leta 1931 se je tu rodila Marija, ki je četrti Zupančev otrok. Tako je ta družina dobila ime po Lokačevi hiši. Po drugi svetovni vojni so si Zupančevi zgradili novo hišo na istem kraju in se vanjo vselili leta 1956. Ciril je bil dijak klasične gimnazije v Ljubljani do leta 1941. Med vojno je bil partizan in je potem kot oficir služboval po raznih krajih. Leta 1965 se je upokojil. 1956. se je oženil in rodila sta se mu sin in hči. Živi v Novi Gorici. Jože je postal tehnični risar. Sprva je delal v zadrugi Niko, kasneje pa v Iskri v Železnikih. Ni bil poročen. Umrl je leta 1978.

Marija Zupanc se je okrog leta 1950 kot uradnica zaposlila pri gozdni upravi Škofja Loka. Gozdni tehnik Matija Apohal (1912–1987) je bil tu upravnik in tako sta se spoznala. Po prošnjji je bil Matija premeščen na Koroško. 1953. sta se z Marijo poročila in se preselila na Koroško. V zakonu sta se jima rodila hči in sin. Okrog leta 1960 sta v Dobji vasi, občina

Ravne na Koroškem, zgradila lepo novo hišo. Marija je bila tu gospodinja, kasneje pletilja in potem čipkarska učiteljica.

Štefan je bil partizan in celo težko ranjen. Od 19. do 22. novembra 1944 so enote 31. divizije napadale orožniško postojanko v Železnikih, od koder so pregnale nemško posadko. V osvobojenih Železnikih in bližnji okolici so potem partizani mobilizirali več moških. Tako je bil mobiliziran tudi Štefan, ki so ga razporedili v Vojkovo brigado. Od 18. do 20. decembra 1944 so enote 31. divizije napadale nemško domobransko posadko v Gorenji vasi, od koder pa so se partizani tedaj morali umakniti pred tehnično premočjo sovražnika. Tu je bil Štefan težko ranjen. Razbilo mu je komolec desne roke. Odpeljali so ga v bolnišnico Franjo, kjer mu je dr. Franc Drganc operativno zašil komolec. Pri tej operaciji je asistirala dr. Franja Bidovec. Januarja 1945 je bil Štefan poslan domov v Železnike na okrevanje. V nekaj letih se mu je roka toliko pozdravila, da ga ni preveč ovirala pri sedlarskem delu.

Podroštarjerji

Od sinov je bil Jože najstarejši, rojen je bil 13. 3. 1898. Pri očetu se je izučil orodnega kovaštva in je to obrt po prvi svetovni vojni tudi opravljal. Leta 1915 so mobilizirali fante, mlade od 16. do 17. leta. Tako tudi njega. Poslali so jih na soško fronto, na območje Krna, kjer so nosili orožje in drug material iz zaledja na fronto. Nekaj fantov, ki so se poznali, se je dogovorilo za pobeg. Neko jutro, ko so dobili zajtrk, so kavo popili, kruh pa shranili za popotnico. Bežali so proti Črni prsti in dalje proti vasi Bača nad Podbrdom. Hodili so dva dni, ko so prišli pod neko težje prehodno skalovje. Po manjši razpoki so se pripravili na drugo stran. Tako so prišli nad vas Bača nad Podbrdom. Tu je Jože že poznal nekaj ljudi, ki so hodili po orodje Podrošt. Gospodinja pri Kacenpo-harju jim je skuhala žgance in tako okrepljeni so nadaljevali pot. V tej družbi ubežnikov je bil tudi Osenikov Tone z Zalega Loga, neki Polde z Rudna, nekdo s

Češnjice in nekdo iz Lajš nad Selci. Osenikov Tone je potomec lastnika žage, ki je nekoč Podroštom pogorela. Zemljišče in tisto pogorišče je kupil Matija Mavri. Polde z Rudna je bil verjetno Skalovcev. Sedaj je njegova vnukinja poročena Podroštom. To je Poldka Okorn. Te fante so ponovno mobilizirali in jih poslali na Štajersko, kjer so na večjih posestvih kosili travo in spravljali seno. Opravljali so še druga kmečka dela. Jeseni 1916. so te fante oblekli v uniforme in začelo se je vojaško urjenje. Poslani so bili na soško fronto. Po pripovedovanju Jožeta je bilo v bojih do Pijave zelo hudo. Na fronto je bilo poslanih okrog 240 fantov, vrnilo pa se jih je le 14. Večinoma so tam padli, nekaj pa je bilo težkih ranjencev. Po vrnitvi iz prve svetovne vojne leta 1918 je Jože delal doma na kovačiji pri očetu. Italijani so takoj po končani vojni zasedli del Davče in ozemlje od Petrovega Brda do Ratitovca, to so vasi in kraji: Podrošt, Sorica, Zgoranje in Spodnje Danje, Zabrdo, Ravne in Torka. Tu so Italijani ostali do pomladi 1921, ko so se premaknili na Petrovo Brdo, na mejo med Jugoslavijo in Italijo.

Začasna meja je bila tedaj na mostu na cesti, kjer se Štajnpoč izliva v Soro. Tu so zgradili en meter visok zid iz kamena, kar je oviralo prevoz po cesti. Italijani so se naselili v pritličnem delu hiše Podroštom. V okolici so postavili več barak za nastanitev vojaštva. Mule so imeli v vezanem kozolcu na drugi strani Sore. Večino polja in njive so Podroštarjevi imeli v Jugoslaviji in so te njive in travnike hodili obdelovati čez mejo. Tudi tihotapili so, in to tako, da so na voz naložili vrečo riža ali kaj drugega, to pokrili s slamo ali z gnojem in odpeljali na njivo v Jugoslavijo. Po dogovoru je nekdo z Zalega Loga prišel z vozom do Podroštarjeve njive in tam preložil to blago.

Razmejitvena pogodba med Jugoslavijo in Italijo je bila podpisana v Rapallu 12. novembra 1920. leta. Italijani so se iz Sorice in iz Podrošča umaknili šele 2. junija 1921. Čez dva dni je prišla prva patrolja orožnikov iz Železnikov v Sorico.

Oče Janez in sin Jože sta delala v kovačnici, sin France pa je opravljal kmečka dela. Sin Janez, ki so mu domači pravili Jankec, se je v Železnikih učil za

70-letnico je oče Janez takole praznoval v krogu svojih najbližjih. Z leve proti desni stojijo: Marija in Jože Okorn, Katarina Okorn, por. Urh, oče Janez, Francka in Lovro Pintar, Marija in Štefan Zupanc, za njima Franc Okorn. Spreddaj so Jožetovi otroci: Ivanka, Marija, Francka, Jože, Filip Urh in Janez Okorn. Proti koncu tistega leta, decembra 1939, je bil rojen še sin Francelj.

podkovskega kovača, to je podkovanja konj in volov. Doma sta bili še Francka in Katarina. Mati Marija je doma vodila gostilno in gospodinjstvo. Leta 1925 je umrla. Ker je bila pokojnica lastnica gostilne in je bilo gostinsko obrtno dovoljenje izdano na njeno ime, je sedaj sin Jože zaprosil za obrtno dovoljenje, da bi še naprej opravljal gostinstvo. To je tudi kmalu dobil. Tako je sin Jože postal kovač, posestnik in gostilničar. Poročil se je leta 1927. Za ženo je vzel Marijo Pintar (1905–1980), Posečnikovo iz Martinj Vrha. Rojena je bila pri Smrekarju in je imela tri brate in dve sestri. Njihova mama je bila Posečnikova in se je poročila k Smrekarju. Zadolžena Posečnikova kmetija je bila prodana na dražbi. Kupil jo je Smrekar, mož Posečnikove Marije. Po nakupu Posečnikove domačije so se Smrekarjevi preselili na Posečnikov dom v Martinj Vrhu. Obdelovali so obe kmetiji. Pri Smrekarju so imeli le jalovo živino in vsak dan je nekdo šel to živino krmit in napajat. To so delali zato, da ni bilo treba voziti sena k Posečniku in gnoja k Smrekarju.

Sestra Francka se je poročila h Kosu v Rastovke, Ivanka pa k Mohoriču v Martinj Vrh. Brat France se je poročil k Črnovcu pri Sv. Lenartu. Janez je bil najstarejši in je podedoval Smrekarjevo domačijo. Najmlajši je bil Jože in je postal gospodar pri Posečniku. Čeprav so bili vsi rojeni pri Smrekarju, so jih imeli za Posečnikove, ker so v mladosti tam živeli.

Jožetu in Mariji (Micki) se je v zakonu rodilo sedem otrok: Jože (1928–2003), Marija (1929), Tone (1931), Ivanka (1934), Janez (1935–1997), Francka (1937) in France (1939–2001). Tone je že kot dojenček umrl. Gospodar Jože je 1929. leta vložil prošnjo za obrtno dovoljenje za orodno kovaštvo. Od tedaj je bil samostojni obrtnik kovač. Pred njim je bil to oče Janez. Jože je bil kovač. Žena Micka pa je bila gospodinja in gostilničarka. Obdelovali so manjše posestvo, ki je obsegalo: blizu dva hektarja zemlje, 0,3 hektarja njiv in nekaj travnikov. Imeli so enega konja, dve kravi in dva prašiča. 1929. je Jože zgradil malo vodno elektrarno ob hiši. Uporabljali so jo le za razsvetljavo, saj na elektromotorju ni bilo dovolj moči. Tu so pasli živino iz Spodnje Sorice. Paša je

trajala od 4. maja do 30. septembra. Kolikor krav ali druge odrasle živine je bilo v čredi, toliko dni sta pastir in pomočnik imela hrano pri hiši, kjer so imeli pašno živino. Pri letnem obračunu sta pastir (črednik) in pomočnik dobila tudi dogovorjeno plačilo v denarju. Podroštarjevi so morali srenjskemu odboru plačevati tudi pašnino, in sicer zato, ker Podroštarjev dom ni imel srenjskih pravic. Tako tudi niso imeli pravice do sekanja lesa in drv za lastno porabo. Lahko so dobili drva in les, pri tem pa je bilo treba plačati ceno lesa na panju. Srenjske pravice so bile podeljene lastnikom hiš in zemlje ob uvedbi katastra. Domačije, ki so bile zgrajene pozneje, niso imele srenjskih pravic. Jože, tretji gospodar Podroštom, se je poleg kovaštva in gostinstva ukvarjal tudi s prekupčevanjem z živino. Družina je bila velika in stroški tudi. Bilo je šest otrok, stari oče Janez in do leta 1925 še njegova žena Marija s služkinjo. Tako je bilo v družini enajst oseb in za vse je bilo treba skrbeti. Z letom 1935, ko je bilo Jožetu sedem let, so otroci začeli hoditi v šolo na Zali Log. Med drugo svetovno vojno, zadnja tri leta, ni bilo šolskega pouka. Stari oče Janez je umrl 19. marca 1943. Maša zadušnica je bila pri Sv. Lenartu, saj je bil župnik le tu, druge po Selški dolini so Nemci pregnali vse župnike. Župnik Anton Švelc je bil po vojni v Retečah pri Medvodah.

Med drugo svetovno vojno je bilo hudo in težko. V Podrošje je iz Sorice skoraj vsak dan prihajala patrolja nemških vojakov. Na srečo se nikoli niso srečali s partizani, ki so Podroštom večkrat prečkali cesto in nadaljevali pot proti Ratitovcu ali obratno proti Primorski. Gospodar Jože je januarja 1945 dobil poziv od vojnega področja, ki je bilo nastanjeno pri Matevžku v Farjem Potoku. Dobil je razpored za v neko brigado na Cerkljanskem. Ker pa ni imel ničesar s seboj, so ga napatili domov z naročilom, naj se z opremo javi na področju naslednji dan. Ko se je vračal proti domu, se je oglašil pri Grogurju na Zalem Logu. To je v gostilni pri Ivanu Žbontarju. Ivan je bil član gospodarske komisije pri vojnem področju. Jože mu je povedal, kaj se dogaja. Ivan je Jožetu dal pismo z naročilom, naj ga odnese na Žbont, kjer

je bil sedež gospodarske komisije, ki jo je tedaj vodil Hlebš, bivši steklar v Kranju. S tem pismom je Jože že drugi dan odšel na Žbont do Hlebša. Ta je pismo prebral, nato pa mu je napisal izjavo, da Jožeta rabi gospodarska komisija. Jože je s to izjavo šel v Potok na komando vojnega področja, kjer so ga oprostili mobilizacije za brigado. Jože se je seveda zadovoljen vrnil domov. Kmalu zatem je prišel v Podrožje v kovačnico Ivan Žbontar. Jožetu Okornu mlajšemu je prinesel potrdilo, da ga gospodarska komisija potrebuje pri svojem delu in tako je bil tudi ta oproščen mobilizacije, ki je že zajela letnike 1927 in 1928. Od gospodarske komisije so do Podrožja kmalu pripeljali večje količine okroglega železja, iz katerega sta Okornova kovača izdelala razne klamfe in vijake. Te so rabili za postavitev žičnice v Slugovi dolini pa tudi pri napeljavah telefonskih linij na Cerkljanskem.

Neke noči v jeseni 1944 je prišla Podrožje večja enota nemške vojske. Zahtevali so, da jim odprejo večna vrata. Oče Jože je odprl in vstopila sta dva oficirja z nekaj vojaki. Oficirja sta ostala v pritličju hiše, vojakom pa naročila, naj preiščejo vso hišo. Po končani preiskavi so se vojaki vrnili v dnevno sobo in poročali, da niso ničesar našli. Bilo je že proti jutru, vendar je bilo še temno. Oficir je zahteval od gospodarja Jožeta, da mora tej vojaški skupini pokazati pot proti Ravnam. Odpravili so se na pot. Spreddaj je hodil oče Jože, za njim oficir, nato pa skupina vojakov. Pot je ozka, zato so hodili v vrsti po eden drug za drugim. Hodili so proti vrhu hriba, preden pride steza na kolovozno pot, ki pelje proti Ravnam, kamor so bili namenjeni. Neka druga skupina nemških vojakov je šla proti Ravnam po kolovozni poti. Slišali so neko hojo po stezi in pričeli od zgoraj streljati v smeri te hoje. Enota, ki jo je vodil oče Jože, je poglela, da nihče ni bil zadet ali ranjen. Tako so nekaj časa ležali na tleh in se končno le sporazumeli, kdo je kdo. Medtem se je zdanilo in oče Jože se je smel vrniti domov, enoti pa sta nato skupaj nadaljevali pot.

Bilo je na velikonočno nedeljo 1. aprila 1945 opoldne, ko je po cesti proti Zalemu Logu odšla nemška patrolja, kakih dvajset vojakov. Pol ure zatem je iz

davške smeri prišel v Podrožje partizanski ranjenec. Roko je imel obvezano in se je napotil čez Soro proti hiši Podrožje. Oče Jože mu je dal nekaj hrane in ga obvestil, da je v bližini večja nemška patrolja. Partizan je odšel proti Ravnam. Zadnja nemška ofenziva pred koncem vojne je trajala od 20. marca do 7. aprila 1945. Bilo je precej žrtev. Oče Jože je tisto pomlad shujšal za osem kilogramov, zaradi skrbi, kako bodo preživeli to vojno.

Ejbnarjevi v Sorici

Ko je bil Lovro še fant, je bil mobiliziran v tedanjo avstro-ogrsko vojsko. Bil je vojak v Slovenskem planinskem polku. Po njegovem pripovedovanju vemo, da je bil na soški fronti. Pripovedoval je, kako so v kamen vsekovali rove in zaklonišča. Tako na doberdobski planoti kot tudi v krnskem območju.

Teta Francka (1904–1991) se je poročila 1927. leta z Lovrom Pintarjem (1894–1970) Na ejbnu v Sorici. Urlist in Ejbnar sta hiši, ki stojita najvišje v Zgornji Sorici. Kraju Na ejbnu se po naše reče Na ravnici. Toda to ni navadna ravnica. Pod Ejbnarjevo hišo je zelenjavna njiva, ki ima posebno črno prst. Ta črnina je nastala tedaj, ko je bilo na tej ravnici skladišče oglja. Ogljar je svoje oglje za prodajo samotež pripeljal na to ravnico. Od tu naprej so ga na vozu odpeljali kupci. Taka rampa za oglje je bila tu še na začetku 20. stoletja.

Ejbnarjevi so nekoč imeli gostilno in trgovino. Po prvi svetovni vojni so najprej opustili trgovino, potem pa še gostilno. Ker je gospodar Lovro imel konja in zapravljiček, je za pošto prevzel dnevno prevažanje poštних pošilk od Železnikov do Sorice (14 kilometrov). To je delal do leta 1941. Po drugi svetovni vojni se je zaposlil pri cestnem podjetju kot cestar in se tako tudi upokojil. V zakonu so se jima rodili štirje otroci: Mici, Lovro, Francka in Franc. Mici (1928–2001) je bila veliko let poštna uslužbenka v Sorici. Potem je bila uradnica v Kranju in končno uradnica pri nekem trgovskem podjetju v Ljubljani. Poročila se je leta 1966. Njen mož je bil

črkoslikar Miha Štrukelj (1924–1985). Pokopana sta v Ljubljani.

Lovro (1929–1988) je bil prav tako cestar pri Cestnem podjetju Kranj. Poročil se ni. Pokopan je v Sorici. Njegov bratec Franc, ki je bil rojen leta 1940, je istega leta tudi umrl.

Francka (1936) je v Kranju zaključila šolo tekstilnega tehnika in se tako tudi zaposlila. Leta 1961 se je poročila. Njen mož je Janez Zeni (1936) in je bil profesor na visoki šoli za organizacijo dela v Kranju. Na tej šoli se je zaposlila tudi Francka. Tu je bila upokojena leta 1988. V zakonu sta se jima rodili dve hčerki. Zenijevi stanujejo v lastni hiši v Spodnji Besnici pri Kranju.

Španovi na Rašici

Drugi sin Janeza in Marije Okorn je bil France. Medtem ko so se oče Janez in sinova Jože in Janko bavili s kovaštvom v domači kovačnici, so Franceta zaposlovali s kmetijskimi deli. Opravljal je kmečka dela na travnikih, njivah in v hlevu. Tako je še posebno rad imel opravka s konjem in vožnje z njim. Kmalu po materini smrti je odšel od doma. Zaposlil se je pri podjetniku Kogovšku v Šentvidu pri Ljubljani. Kogovškova žena je imela sestro, poročeno pri Španu na Rašici. To je bila Angela. Njen mož se je pri vožnji drv iz Rašice proti Gameljnam smrtno ponesrečil. Padel je pod voz in za poškodbami umrl. Na veliki kmetiji je vdova Angela ostala sama. Kogovškovi so Angeli pomagali tako, da so ji v pomoč pri delu pošiljali Franca Okorna. Angela je cenila pridnega Franca. Iz prijateljstva je nastala ljubezen in poroka leta 1929. Španova kmetija je bila kupljena s posojilom, ki so ga najeli pri Ljubljanski hranilnici in posojilnici. Najeto posojilo je bilo treba vračati v določenih rokih. V tem času pa je v Jugoslaviji, kot tudi drugje po svetu, nastala gospodarska kriza. Les, živina in drugi pridelki niso imeli nobene cene in tudi prodaja je zastajala. Angela in Franc sta morala prodati del kmetije, da sta mogla izplačevati posojilo. Ker pa je bila sedaj kmetija premajhna za normalno

preživljanje, sta zaposlila za obrtno dovoljenje za odprtje gostilne. To sta dobila in z gostinsko dejavnostjo sta izboljšala dohodkovni položaj domačije.

Angeli (1902–1985) in Francu (1902–1969) so se v zakonu rodili štirje sinovi in tri hčere, in sicer: Francka (1930), France (1931), Angelca (1932), Rezika (1936), Jože (1941), Tone (1942) in Marjan (1944).

Rašiška četa je 18. septembra 1941 pri Pasjem potoku pod Rašico iz zasede napadla skupino nemških vojakov in jih šest ubila. Že 20. septembra so Nemci vas Rašico požgali, vaščane pa izgnali. Nekaj jih je odšlo na Hrvaško, nekaj pa jih je pobegnilo čez mejo v okolico Ljubljane. Španovi so se zatekli v Dravljje, kjer je bila pri Grilcu poročena Angelina sestra. Leta 1942 so Italijani aretirali skupino ljudi v Dravljah kot sodelavce in simpatizerje Osvobodilne fronte. Med aretiranimi je bil tudi Franc Okorn. Po krajskem zaslišanju so jih večino odpeljali v taborišče Gonars v Furlanijo. Tu je bila največja težava pomanjkanje hrane – lakota. Ob ograjo taborišča so okoliški kmetje smeli prinašati sadje in ga prodajati taboriščnikom. Franc je imel nekaj lir, da je kupil štiri pomaranče. Dve je pojedel, dve pa shranil in jih popoldne prodal za toliko, da je naslednjič kupil osem pomaranč. Štiri je pojedel, štiri pa prodal in si je tako s sadnim trgovanjem nekoliko potešil lakoto. Njegova sestra Marija Zupanc, Lokačeva Micka, iz Železnikov mu je poslala nekaj paketov keksov in suhega sadja. V taborišče je bilo dovoljeno poslati po en paket mesečno in paket je smel tehtati le 2 kg. Po kapitulaciji Italije se je Franc septembra 1943 vrnil v Dravljje.

Po končani vojni 1945 so se Španovi vrnili na Rašico. Ruševine hleva so popravili za zasilno bivanje. Tako so si uredili začasno bivališče, kjer so preživljali prvo zimo po vojni. Naslednja leta so zgradili novo hišo in zopet odprli tudi gostilno, ki obratuje še danes. Otroci so se izučili raznih poklicev, se poročili in si zgradili nove hiše v bližnji okolici. Na domu je ostal sin Jože, ki je sedaj gospodar pri Španu na Rašici. Je uspešen kmet in prav tako ljubitelj konj, kot je bil njegov oče Franc. Jože je odkupil nazaj večino

posestva, ki je bilo некоč odprodano. Tako je to sedaj največja kmetija v vasi. Redijo okrog 20 govedi, 5 do 7 konj in več kot 30 prašičev. Gostilna je zlasti ob sobotah in nedeljah dobro obiskana. Možno je najeti konja za ježo. Vse dejavnosti na kmetiji se lepo dopolnjujejo. Jožetova žena Francka je odlična gospodinja in prijazna gostilničarka. Imata dva sina in dve hčerki, ki so že samostojni.

Oče Franc in mama Angela sta pokopana na pokopališču v Šmartnem pod Šmarno goro.

Janez – Jankec

Janez (1905–1932) je bil tretji sin Janeza in Marije Okorn. Domači so mu ljubkovalno rekli Jankec. Izučil se je za orodnega in podkovskega kovača. Za podkovskega kovača se je izučil v Železnikih. V najem je vzel Bugarjevo kovačnico pri Smedniku. Poročil se je s Kogovskovo sestro v Šentvidu pri Ljubljani. Toda že po treh tednih zakona je utonil pri kohanju v Savi. Bilo je v Tacnu, ko ga je vrtnec potegnil na dno reke. Pokopali so ga v Dravljah. Njegova žena, tedaj vdova, se je poročila z nekim mesarjem.

Urhovi iz Raven

Najmlajša hči Janeza in Marije Okorn je bila Katarina. Za moža je dobila Jožefa Urha ali Groharja iz Raven pod Ratitovcem. Poročila se je 1930. Tedaj je ta domačija imela v hlevu 30 glav goveje živine. Bila je največja v vasi. Jože Urh (1902–1984) je s Katarino (1907–1985) imel šest otrok. Filip (1931) in Jože (1932) sta bila rojena v Ravnah, ostali pa v Ljubljani, in sicer: Mirko (1935), Dorica (1938), Mimi (1940), in Janez v Kranju (1947).

Naporno je bilo kmetovanje v Ravnah, zlasti za Katarino, ki je bila bolj šibka. Sklenila sta, da se bo sta preživljala na kakšen lažji način. 1934. leta sta domačijo prodala in se podala v Ljubljano, kjer sta na Zaloški cesti začela z gostinstvom. Delovnih naporov je bilo manj, zato pa je bilo manj tudi dohod-

kov. Da bi si izboljšal stanje in da bi lažje oskrboval gostilno, si je Jože nabavil manjši tovorni avto. Z njim je tudi kot prevoznik nekaj zaslužil. 1941. sta se odločila, da se preselita v Kranj. Priprave na to selitev so se zavlekle in selitev je bila izvršena decembra, torej že pod sovražno okupacijo. Urhovi so se nastanili na Bregu ob Savi. Jože je postal orodjar v strojni tovarni, kjer je sedaj Iskra. Tudi trije sinovi so se v Iskri izučili raznih poklicev, Janez pa je šel v tekstilno šolo. Dorica je postala frizerka in je imela svoj salon v Trziču, kjer je 1986. umrla.

Ko so bili sinovi stari nad 15 let, je oče Jože z njimi ustanovil Urhovo glasbeno skupino (harmonika, kitara, klarinet, trobenta); to so bili: oče Jože in sinovi Filip, Jože, Mirko. Več let so v Kranju in okolici kar uspešno muzicirali na raznih prireditvah. Ko so se sinovi poročili, se je ta skupina razšla in le bolj redko so še kdaj skupaj zaigrali. Jože in Katrcia sta zadnja leta življenja izdelovala pasove za narodne noše. Katrcia je bila po značaju družabna, zato je bila v družbi zelo priljubljena.

Jože, Mirko in Janez s svojimi družinami živijo v Kranju. Mimi je vdova in živi na Bledu. Filip je bil v letih pred upokojitvijo direktor kovinskega podjetja Plamen v Kropi. Sedaj živi v Radovljici.

Področje po drugi svetovni vojni

Sin Jože se je izučil za orodnega kovača pri očetu Jožefu. Pri očetu je delal do leta 1956, nato se je zaposlil pri Kmetijski zadrugi Zali Log kot poslovodja. To delo je opravljal do leta 1962, tedaj se je zadruga v Selški dolini združila v eno kmetijsko zadrugo. Od tedaj je bil v tej zadrugi odkupovalec lesa. Leta 1963 je zadruga opustila odkup lesa, ker je to delo prevzelo Gozdno gospodarstvo Kranj. Vsi delavci, ki so imeli opravka z lesom, so bili sprejeti na delo pri Gozdnem gospodarstvu. Tako je tudi Jože Okorn tu opravljal prevzem lesa do aprila leta 1964. V letih 1964–1988 je bil zavarovalni zastopnik pri Zavarovalnici Triglav, poslovna enota Kranj. Potem se je upokojil.

Spominska fotografija ob praznovanju 40-letnice poroke Jožeta in Marije Okorn. Od leve stojijo: Jaka Kopitar, Olga Peternel Okorn in Franc Okorn, Francka Okorn Urbih in Nace Urbih, Ivanka Okorn Justin in Tone Justin, Janez Kopitar. Sedijo: Marija Demšar Okorn in Jože Okorn, slavljenca Marija Pintar Okorn in Jožef Okorn, Marija Okorn Kopitar in Jakob Kopitar, Janez Okorn. Otroci: Marijan Urbih, Silva Kopitar, Jožek Okorn, Breda Justin, Matija Okorn, Marija Justin in Blaž Okorn. Fotografirano Podrožtom leta 1967.

Jože Okorn (1928–2003) se je leta 1958 poročil z Marijo Demšar, Štulcovo z Osojnika pod Blegošem (1929). V zakonu so se jima rodili štirje sinovi, in to: Jože (1960), Matija (1962), Blaž (1963) in Jurij (1972). Osnovno šolo so obiskovali v Železnikih in so si pridobili naslednjo izobrazbo in poklice:

Jože je športni novinar. Zaposlen je pri ljubljanskem Dnevniku. Poročen je z Mirando Velikonja, s katero imata sina. V Tacnu pod Šmarno goro sta si zgradila hišo. Matija je postal ing. gozdarstva. Leta 1986 se je poročil z Leopoldo Demšar, Skalovčovo z Rudna. Rojena je bila 1962. leta. Imata dva sina in dve hčeri. Gospodar Podrožtom je postal leta 1993. Žena Leopolda je peta gospodinja in četrta gostilničarka v tej hiši. Izučena je za trgovko, sedaj pa doma vodi gostilno in gospodinjstvo. Matijevi obdelujejo tudi manjšo kmetijo. Povprečno redijo 4–5 govedi in enega prašiča. Matija je zaposlen pri gozdni upravi kot terenski gozdar.

Blaž je izučen mizar. Leta 1987 se je poročil z Danico Čerin, rojeno 1965. v Davči. V zakonu sta se

jima rodila sin in hči. Do leta 1995 si je Blaž zgradil novo stanovanjsko hišo za svojo družino.

Jurij je diplomiran ekonomist in je zaposlen pri trgovskem podjetju Interspar v Ljubljani. Še ni poročen.

Okornova hči Marija je bila trgovska pomočnica v trgovini kmetijske zadruge Zali Log. Nekaj časa je delala kot blagajničarka v Čirčah pri Kranju. Spoznala se je s tedanjim miličnikom Jakobom Kopitarjem in se leta 1950 z njim poročila. To je bil Žnidarjev iz Podutika pri Ljubljani. Kmalu po poroki je zapustil miličnike in se je zaposlil kot kamnosek pri podjetju Naravni kamen v Ljubljani. V zakonu so se jima rodili dva sinova in hči. Živeli so v lastni hiši v Podutiku. Otroci so se izučili raznih poklicev in se zaposlili. Jakob Kopitar je že umrl in potem se je vdova Marija odselila in sedaj živi na Viču v Ljubljani.

Okornova hči Ivanka se je zaposlila kot tovarniška delavka v zadrugi Niko v Železnikih. Stanovala je pri Lokačevih, kjer je bila gospodinja njena teta. Ko je še delala v Železnikih, se je 1962. leta poročila s Tonetom Justinom (1938). Preselila sta se v Škofjo

Loko, kjer se je Ivanka zaposlila kot čistilka v zdravstvenem domu in kasneje kot tovarniška delavka v Iskri v Retečah. Mož Tone je po poklicu sicer zidar, vendar je največ delal kot mesar v mesariji v Škofji Loki. V Groharjevem naselju sta si zgradila stanovanjsko hišo, Podvrhom nad Javorjami pa vikend. Imata dve hčeri, ki sta že samostojni in poročeni.

Janez Okorn se je izučil za mizarja pri Žagarju v Stari Loki. Delal je pri kmetijski zadrugi Martinj Vrh, pri Mostovni v Ljubljani in nato do upokojitve pri podjetju Obrtnik v Škofji Loki. Poročil se je 1970. leta z Reziko Tolar (1942) iz Plenšaka na Jesenovcu pri Železnikih. Zgradila sta si hišo v Groharjevem naselju v Stari Loki. V zakonu sta imela dva sina in hčer.

Francka Okorn je odšla v Kranj, kjer je delala kot perica in likarica. Leta 1961 se je poročila. Njen mož je postal Nace Urbih (1930), šofer pri Elektro Kranj. Na Planini v Kranju sta si zgradila hišo. V zakonu sta se jima rodila dva sinova. Francka je pred upokojitvijo delala v domu starostnikov v Kranju.

France Okorn je osnovno šolo obiskoval na Zalem Logu in v Železnikih. Orodnega kovaštva se je izučil doma pri očetu Jožetu. Obrtno šolo je obiskoval v Idriji. Sprva je bil zaposlen pri raznih podjetjih, npr. v kmetijski zadrugi Selca, v Jelovici v Škofji Loki in pri Alpetourju. Stanoval je pri sestri Ivanki v Groharjevem naselju. Poročil se je leta 1966 z Olgo Peternel, Pstinarjevo iz Davče (1939–1970). Otrok nista imela. Francetov ded Janez je v Novakih imel brata Miha Okorna. To je bila kovačija v Gorenjih Novakih 54. Po smrti prastrica Mihe je Franc podedoval to domačijo. Preselil se je v Novake in se zaposlil pri Lesnini Cerkno. Tu je živel v izvenzakonski skupnosti s Sonjo Novak. Otrok ni bilo. Umril je leta 2001. Pokopan je na pokopališču v Novakih. Rojstni dom deda Janeza Okorna je podedovala Sonja Novak in tako je ta dom prišel v tujo last.

Gradnje

Vsak gospodar Podroštom se je po svojih močeh in sposobnostih trudil izboljšati gospodarsko moč do-

mačije. Vse premoženje je pridobljeno z osebnim delom. Matija Mavri je kupil pogorišče in si je na tem zemljišču zgradil stanovanjsko hišo s kovaško delavnico. Bil je delaven, vesten in pošten mož.

Drugi gospodar Janez Okorn se je priženil iz Gorenjih Novakov pri Cerknem. Dokupil je 1,8 hektarja gozda, 0,3 hektarja njiv in 0,50 hektarja travnikov. Zgradil je hlev za živino in drvarnico. Na desnem bregu Sore je zgradil vezan kozolec na štiri okna – toplar. Za kmetijo je ta kozolec zelo važen objekt. Po poklicu je bil orodni kovač ter priučen zidar in tesar. Baval se je tudi s prekupčevanjem živine. Bil je precej velike postave in odločen mož.

Tretji gospodar Podroštom je bil Janezov sin Jože. Gospodar je postal leta 1925 in bil do leta 1978 – skupaj 53 let. Leta 1929 je zgradil hidroelektrarno za razsvetlavo. Dokupil je 0,15 hektarja njiv. Leta 1953 je postavil novo ostrešje na stanovanjski hiši in hlevu. Tedaj je stavbo nadzidal za eno nadstropje. Posodobil je tudi stranišče. Naredili so ločen WC: za moške in za ženske ter na vodno izplakovanje. Leta 1960 so hišo priključili na državno električno omrežje. Opustil je težko delo kovača in je bil v letih 1960–1970 gostilničar.

Za hišo, v dolžini do 150 metrov, so bile pred letom 1850 narejene vodne rake za pogon gatra Osenkove žage. Okornovim so potem služile za delovanje kovaških naprav in slednjič za pogon turbin za malo hidroelektrarno. Te rake so kmalu po letu 1960 zasuli.

Četrti gospodar je bil Jožetov sin Jože. Tudi ta je skrbno in uspešno skrbel za Podrošt. Imel je osebni avto. Okrog leta 1980 sta sinova Matija in Blaž, ki sta ostala pri hiši, tudi že imela vsak svoj osebni avto. Torej je bilo treba zgraditi garažo. Oče Jože je s sinovoma to zgradil ob potoku pod divjim kostanjem. Kmalu je bilo treba sezidati stanovanje za Blaževo družino. Družno so to naredili nad novo garažo okrog leta 1988. Do leta 1995 je Blaž zgradil novo stanovanjsko hišo za svojo družino, saj je imel že dva otroke. V pritličju je sodobna mizarška delavnica in garaža, v nadstropju pa udobno stanovanje. Ta hiša ima številko Spodnja Sorica 1a.

Peti gospodar je Matija Okorn. Ker imajo Podrožtom traktor in nekaj drugih kmetijskih strojev, je bilo treba zanje zgraditi zaprto lopo. To je do leta 2005 Matija že zgradil. Leta 2006 se je Matija odločil za večjo prenovo svoje hiše.

Začeli so prenavljati kuhinjo in gostinski lokal, vgradili so nova okna in slednjič obnovili fasado cele hiše.

Podrožtom je gostilna od leta 1868. Takole je to šlo iz rok v roke.

Prva je bila Ana Torkar Mavri, ki je bila gostilničarka od leta 1868 do leta 1892, torej 24 let.

Druga je bila Marija Mavri Okorn, ki je bila gostilničarka od leta 1892 do leta 1925, to je 33 let.

Jože Okorn se je z gostinstvom ukvarjal od leta 1925 do leta 1970, to je 45 let.

Tretja gostilničarka je bila Marija Demšar Okorn, in to od leta 1970 do leta 1996, to je 26 let.

Sedaj je gostilničarka Leopolda Demšar Okorn, ki je gostilno prevzela leta 1997.

Okornov rod – preglednica

Z Janezom in Marijo, ki sta se poročila leta 1893, se je začel Okornov rod.

Rodili so se jima:

Marija (1896-1962), Jože (1898-1981), Franc (1902-1969), Francka (1904-1991), Janez (1905-1932) in Katarina (1907-1985).

Jože je ostal doma. Oženil se je in si ustvaril svojo družino. To je bil Podrožtar.

Marija se je poročila s Štefanom Zupancem. Odšla sta v Železnike in kupila Lokačevo domačijo. Imela sta tri sinove in hčer.

Franc se je na Rašici priženil k Španovim. Imel je štiri sinove in tri hčere.

Janez je vzel v najem Bugarjevo domačijo pri Smledniku. Oženil se je in tri tedne po poroki utonil v Savi. Pokopan je v Dravljah.

Francka se je poročila na ejben nad Zgornjo Sorico. Za moža je vzela Lovra Pintarja. Imela sta dve hčeri in dva sina. Katarina se je poročila z Jožetom Urhom, Groharjem z Raven pod Ratitovcem. Urhovi so se preselili v Ljubljano in potem v Kranj. Imeli so štiri sinove in dve hčeri.

Tako se je razširil Okornov rod. V vseh teh družinah so se seveda rojevali otroci, to so sestrične in bratranci, ki so sedaj že tudi ostareli. 1990. leta je bilo živih deset sestričen in enajst bratrancev tega rodu.

Srečanje

Pa se je nekdo spomnil, da bi bilo lepo in prav, ko bi se vse te sestrične in bratrance kdaj srečali in se tako še malo bolje spoznali. Saj ni nikjer rečeno, da bi se morali srečevati le na pogrebih naših sorodnikov. Kmalu sta bila dogovorjena kraj in datum srečanja. Tako se je to veselo in lepo srečanje zgodilo na Trnju v Železnikih v petek, 26. oktobra 1990. Večina je prišla, nekateri tudi s svojim zakoncem. To je bila večerja, ki so jo glasbeno popestrili bratje Urh iz Kranja. Za to priliko sem napisal sonet z akrostihom.

SESTRICNAM IN BRATRANCEM

*Pod tem zelenim Roštom, v pličjem petju,
Ob Štajnpohu, ki tukaj v Soro teče,
Dom Podroštarjevih stoji v zavetju.
Resnična je idila, kot se reče.*

*Odvečni so po svetu odhajali.
Šolanje, delo kaži pot sta bila.
Tako so se v vse smeri podajali.
A včasih jim je grenka ura bila.*

*Rastel je mlajši rod, ki zvest je ostal.
Je vojno doživel, jo srečno prestal.*

*Ejbnarjevi in pa Podroštarjevi,
Vsi Urhovi, Španovi, Lokačevi
Imamo se radi. To srečanje zdaj,
Mislim, naj bo vsem zaželeno še kdaj!*

Na zdravje!

Ciril Zupanc

Foto: arhiv avtorja in družine Okorn

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki

Kmečka hiša v Zali. Vhod v hišo in krušna peč.

Jakob Demšar, prvi učitelj v Železnikih

Anže Pegam

Med prvimi oblikami izobraževanja in vzgoje na Slovenskem je prevladovala verska vzgoja. Osnovno šolanje je bilo v rokah Cerkve, deželnih stanov in mest. Učitelji so bili pritegnjeni k verskim obredom, zlasti kot pevovodje. Dolga obdobja vse do 19. stoletja je bilo najpomembnejše izobraževanje duhovnikov, ki so vplivali na splošno ljudsko kulturo. Ob koncu 18. stoletja, z reformami Marije Terezije, pa je država razširila svoje pristojnosti tudi na področje šolstva. Sprejeta je bila splošna šolska naredba ali prvi avstrijski osnovnošolski zakon (Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in den samtlichen k. k. Erbländern), ki ga je cesarica Marija Terezija potrdila 6. 12. 1774. Prvič na našem ozemlju je bila uvedena splošna šolska obveznost, ki je zajemala vse otroke od šestega do dvanajstega leta, ne glede na stan in spol. Lahko govorimo o začetku osnovne šole na Slovenskem. Med učitelji, ki so bili v tem času predvsem duhovniki na vseh stopnjah, pa je bilo tudi vedno več posvetnih učiteljev.

Prva osnovna šola v Železnikih

Šola v Železnikih je leta 1815 ustanovil župnik Mihael Grošelj s pomočjo Janeza Nepomuka Hradeczkyja, ki je bil državni uradnik in skrbnik na državnih posestvih okoli Ljubljane. Leta 1820 je bil imenovan za ljubljanskega župana, kar je ostal do svoje smrti leta 1846.

Pred ustanovitvijo železnikarske šole so učili le "veroznanstvo" v župnišču, spraševanje pa je bilo javno s prižnice v cerkvi. Tako je zapisal Jožef Levičnik leta 1898.

Mihael Grošelj, rojen v Kropi, je v jeseni leta 1813 iz Cerklj prišel za župnika v Železnike. Najprej je bil redovnik v stiškem samostanu na Dolenjskem, ko pa je Jožef II. razpustil samostan, so bili samostanski duhovniki poslani po raznih farah. Življenje v samostanu mu je verjetno vzbudilo zanimanje za šolo. Tako je kmalu spoznal potrebo po šoli in se v Železnikih boril z vsemi močmi, da jo pridobi. To mu je z otvoritvijo šole pod svojim vodstvom leta 1815 tudi uspelo. Priskrbel je denar tudi za kasnejše šolsko poslopje. Umrli je v Železnikih leta 1816 in ima na vzhodni zunanji steni farne cerkve svetega Antona Puščavnika vzdican spomenik:

Mihael Grošelj, fajmošter
Oče teh ubogih, stvarnik te šole,
MDCCCXVI

Šola v začetku ni imela lastnega poslopja, zato je imela najet prostor v hiši Železniki št. 5, kjer se je takrat reklo "pri Kovaču", kasneje "pri Prezeljnu" in "pri Bogataju", danes je to hiša Trnje št. 10. Pouk je sprva potekal večinoma v nemškem jeziku z vsakdanjo šolsko mašo, pri kateri so otroci prav tako peli v nemščini.

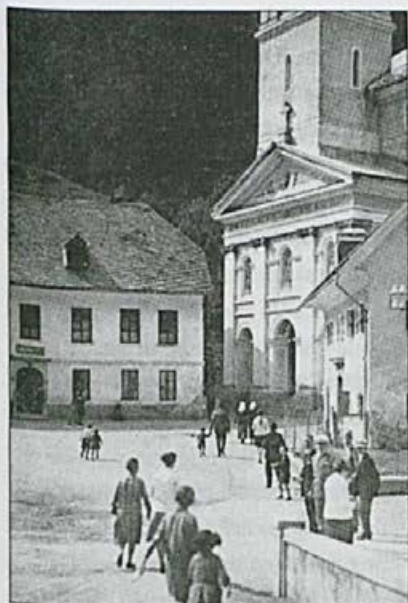
Kasneje se je šola selila v najeto sobo v hiši št. 6, hišno ime "pri Štalcu", danes Trnje št. 15. Od tam pa v hišo št. 8, hišno ime "pri Marku", kasneje "pri Blašku" in v 20. stoletju "pri Peku". Hišo so v sedemdesetih letih 20. stoletja porušili, stala je na Placu med cerkvijo svetega Antona in Jegličevim domom.

Od tu se je šola preselila v hišo št. 16, hišno ime "Šo-mašter", kar naj bi pomenilo učitelj. To ime je hiša dobila po tem, ko se je vanjo vselil prvi učitelj in je bila tam šola. Na naslovu Železniki 16 je bila manjša pritlična hiša, kasneje last Franca in Bete Vidmarjeve. Danes je ni več, saj je med drugo svetovno vojno pogorela. Stala je na Trnju, zahodno od spomenika padlim borcem v drugi svetovni vojni. Tu je imela šola prostorno sobo v zgornjem nadstropju.

Prostor za šolo je postajal premajhen, zato je bila 26. januarja 1842 za šolsko poslopje kupljena hiša št. 13. Zemljiškoknjižni izpisek vložka 16 katastrske občine Železniki se glasi:

Grošljev spomenik na zidu cerkve sv. Antona.
Foto: Anže Pegam

Lastno šolsko poslopje, Železniki št. 13 (levo od cerkve). Foto: iz knjige Moj obračun, avtorja Franceta Koblarja

V ozadju "Šomaštrova hiša", Železniki 16. Foto: arhiv Tineta Benedičiča

Železniki - Plac. Okoli leta 1900. Foto: arhiv Tineta Benedičiča

"Šola hišna št. 13 v Železnikih; ~ 15. februar 1842. Auf Grund des Kaufvertrages vom 26. 1. 1842 wird das Eigentumsrecht einverleibt für den Michael Groschel sehen Schulbaufond in Eisern." (Na osnovi kupne pogodbe s 26. 1. 1842 je pridobljena lastninska pravica za Grošljev šolskogradbeni sklad v Železnikih.)

Ta hiša je bila v začetku revna lesena koča, imenovana "pri Javorju". Pozneje je postala last Jurija Hrovata, ki je hišo sezidal. Po njegovi smrti je hišo podedoval njegov sin, znani advokat in prijatelj dr. Franceta Prešerna, dr. Blaž Chrobath (Hrovat) v Ljubljani. Od njega je bila šola kupljena z Grošljevimi fondom in predelana za šolo.

Grošljev fond, kakor pove ustno izročilo po zapisih Josipa Primožiča, enega od kasnejših železnikarskih učiteljev:

"Župnik Mihael Grošelj je bil izvrsten pridigar. Neke nedelje je tako ganljivo govoril o poslednji sodbi, da je bila neka poslušalka Agata iz Smoleve, premožna posestnica, tako presunjena, da je sklenila svetu popolnoma odmreti in le za Boga živeti. Po maši je šla v župnišče k Grošlju in mu rekla: "Gospod oče, odslej Vas proti temu, da me preskrbite z

vsem potrebnim do smrti, postavim za posestnika vseh svojih lastnin. Rabite jih ali pa storite z njimi po svoji previdnosti in po svoji volji!" ... Pogodba je bila sklenjena in en del denarja je naložil Grošelj za nakup primerne šolskega poslopja."

V jeseni leta 1942 se je šola tako preselila v lastni dom. V novem posloplju je bil tudi prostor za učitelja, njegovo stanovanje.

Prvi železnikarski učitelj Jakob Demšar

Prvi železnikarski učitelj po ustanovitvi šole je bil Jakob Demšar. Kot učitelj se je prav tako selil od hiše do hiše z namenom, da izobrazí železnikarsko mladino.

Prihajal je iz rodbine Demšer. Demšerji so bili v času kovaštva v Železnikih pomembni trgovci na Moravskem, tako piše tudi Anton Globočnik pl. Sorodolski. V vseh rojstnih knjigah otrok in v poročni knjigi Jakobovih staršev zasledimo, da se je priimek najprej pisal Demšer. Tudi Jakobova starša imata na nagrobnih ploščah še vklesano Demšer, vendar je v

V mrliški knjigi leta 1829 ob smrti očeta Gregorja že piše Demšar. Foto: Anže Pegam

mrliški knjigi takratni župnik Jožef Brisar že zapisal Demšar. To se je verjetno spremenilo zaradi železnikarske govorice. Tudi jaz bom pisal Demšar.

Oče Jakoba Demšarja je bil Gregor, zakonski sin Lenarta Demšarja. Rodil se je leta 1752. Poročil se je 12. junija 1780 z Elizabeto Fajfar iz selške fare. Elizabeta Fajfar je bila zakonska hči Tomaža Fajfarja, rojena leta 1756. Poročil ju je takratni župnik Janez Krstnik Pasavec. Za poročni prič sta jima bila Tomaž Žnidar in Gregor Primožič. Stanovala sta v Železnikih, hišna številka 60, danes Na plavžu 75. Tam se jima je rodilo devet otrok, med njimi je bil tudi Jakob, kasneje prvi železnikarski učitelj.

Kot prvi otrok se jima je rodila Marija, 8. decembra 1781, drugi je bil rojen Gregor, 1. aprila 1784, tretji pa Matija, 9. septembra 1786. Četrta se je ponovno rodila Marija, 4. februarja 1789, vendar je verjetno kmalu po rojstvu umrla, prav tako kot peti otrok, deklica, ki se je rodila 13. februarja 1790, z enakim imenom Marija. Marija je bilo ime tudi sedmemu otroku, deklici, ki se je rodila 11. februarja 1795. Šesti je bil 3. julija 1792 rojeni Jakob, verjetno pa ni dolgo živel, saj se je 18. julija 1797 rodil prvi železnikarski učitelj z enakim imenom Jakob. Podatkov o smrti otrok se ni dalo preveriti, ker mrliške knjige za to obdobje ni, lahko pa sklepamo iz imen, ki se ponovijo, da so predhodniki preminuli. Zadnja med vsemi otroki je bila 18. februarja 1805 rojena Jožefa. Znan podatek je, da se je kasneje Jožefa poročila z Jožefom Flandrom, kovačem iz Železnikov, hišna št. 80, danes je to Na plavžu 28. Umrla je 23. februarja 1870; njen mož pa leto kasneje, 9. februarja 1871, v Železnikih. V rojstni knjigi zasledimo tudi podatke o krstnih botrih Demšarjevim otrokom. Ti so bili Helena Luznar in Paul Luznar, po poklicu steklar, Elizabeta Žnidar, po poklicu šivilja, in Lovrenc Žnidar, po poklicu krojač, ter Paul Jelenc. Jakobova krstna botra sta bila Paul Luznar in Elizabeta Žnidar.

O pomembnosti trgovske družine pričata nagrobna kamna staršev Jakoba Demšarja. Oba sta pokopana v Železnikih, verjetno v cerkvi svetega Frančiška, saj sta njuna nagrobnika vzdana na severno stran

cerkve. Očetov nagrobnik se nahaja levo, materin nagrobnik pa desno od stranskih vhodnih vrat. Oče Gregor je umrl 12. aprila in bil dan kasneje, 13. aprila 1829, pokopan, star 77 let. Umrl je zaradi pljučne bolezni, kot piše v mrliški knjigi, zapisano je v nemškem jeziku. Mama Elizabeta pa je umrla 22. februarja leta 1834, ob 5. uri zjutraj, stara 78 let, in bila 23. februarja ob 4. uri popoldne pokopana na pokopališču v Železnikih. Vzrok smrti je bila starostna oslabelost in možganska bolezen. Zanimivo je, da sta oba starša Jakoba Demšarja umrla v hiši številka 16 kot najemnika, kjer je bila po njuni smrti tudi šola.

V raziskovanju sem prišel do spoznanja, da so se Demšarjevi verjetno preselili zaradi premoženjskih težav. Trgovina ni več cvetela, železa je začelo primanjkovati, prav tako ostalih pomembnih dobrin za kovanje, tako so kot trgovci na Moravskem imeli težave. Novo bivališče so našli kot najemniki v hiši številka 16. Svoje prvotno bivališče Demšarjev, Železniki 60, pa so naselili premožni obrtniki Gašperšiči, ki so se v Železnike priselili. Bili so barvarji, barvali so platno in volneno blago. Po njih se je obdržalo hišno ime "pri Ferbarju". Nagrobno ploščo imajo Gašperšiči prav tako na severni steni cerkve svetega Frančiška, levo od nagrobne plošče očeta Gregorja Demšarja.

Jakob Demšar je bil rojen 18. julija 1797. Bil je posvetni učitelj. Poučevati je začel z otvoritvijo šole leta 1815. Splošna šolska naredba je zahtevala opravljen pedagoški tečaj za učitelje. Tako so ustanovili tudi učiteljišča, šole za izobraževanje osnovnošolskih učiteljev. Tečaji za učitelje na trivialkah so trajali tri mesece, za učitelje na glavnih šolah pa šest mesecev. Jakob je v Ljubljani leta 1816 končal šestmesečni tečaj in tako postal zgleden učitelj.

Svoje delo je odlično opravljal, saj ga je leta 1823 takratni deželni guverner Jožef baron pl. Schimdburg počastil z nazivom "vzorni učitelj", šolo, ki je bila do takrat župnijska šola, pa z nazivom "vzorna šola". Vzorne šole so predstavljale vzorce in dajale normo, kako je potrebno poučevati.

Po letu 1774 je bilo z ukazom loškega glavarja žu-

Nagrobnik
Gregorja Demšarja.
Foto: Anže Pegam

Nagrobnik
Elizabete Demšar.
Foto: Anže Pegam

Nagrobniki na severni strani cerkve sv. Frančiška: skrajno levo Gašperšiči, levo od vrat oče Gregor, desno od vrat mama Elizabeta. Foto: Anže Pegam

panom naznanjeno ljudstvu, da se odprejo trivialne šole v selški, poljanski in žirovski fari, v Loki pa poleg trivialne še glavna šola pri nunah klarisah.

Šolski zakon je poznal tri oblike osnovne šole:

- Trivialne šole so ustanavljali v vaseh in manjših krajih. Namenjene so bile predvsem izobraževanju kmečkih otrok in otrok revnejših slojev. Učitelj je bil ponavadi cerkovnik, pouk je trajal šest let in je obsegal branje, pisanje, računanje, verouk in osnovne pojme gospodarstva.
- Glavne šole so nastajale v mestih oziroma trgih, kjer je bil sedež okraja. Pouk na njih je bil zahtevnejši. Poučevali so več predmetov, mogoče je bil prestop na nižjo gimnazijo ali v višji razred normalne šole.
- Normalne šole so bile v deželnih glavnih mestih.

Pouk v trivialkah je potekal v slovenščini, v glavnih in normalnih šolah dvojezično in v višjih razredih tudi samo nemško.

Resda je bila v Železnikih, ki so bili takrat trg, samo trivialka enorazrednica, ki se je selila iz hiše v hišo, a pouk je bil zahteven. To dokazuje izobrazba učitelja, ki je bil sadjerejec in pripovedovalec. Imel je tudi opravljen šestmesečni tečaj za učitelja na

glavnih šolah, tako je kmalu prepoznal nadarjene otroke in jih pošiljal naprej v šole.

Po opravljeni trivialki študija ni bilo mogoče nadaljevati. V tistem času je v Železnikih šolo obiskovalo veliko učencev, ki so bili kasnejši visoki izobraženci. Premožni starši so tako nadarjene otroke pošiljali naprej v loško šolo. Šolo v Škofji Loki pa so obiskovali tudi nekateri revni nadarjeni otroci. V članku ob smrti prvega železnikarskega učitelja v Novicah njegov učenec in naslednik Jožef Levičnik opisuje, koliko izobražencev je izšlo iz njegove šole. Nekateri so se uveljavili celo na Dunaju. Mednje lahko prištevamo Antona Globočnika pl. Sorodolskega in Ivana Tuška, znanega slovenskega naravoslovca.

Osnovne šole so vzdrževali krajevni viri. Učitelj Jakob je imel 130 goldinarjev dohodka letno. Za primerjavo: ko so leta 1788 Železniki dobili svojega lastnega predstojnika, ki naj bi skrbel za gospodarstvo v zvezi s fužinami, železovo rudo, ogljem itd., mu je pripadala letna plača 200 goldinarjev.

Svojo zagnanost, da izobrazil mladino, in ljubezen do nje je izkazal s tem, da je vpeljal tudi nedeljsko šolo. Politična šolska ustava nemških šol, ki je izšla 11. 8. 1805, je uvedla nedeljske šole. Zakon je predvideval, da bi v njej učenci, ki so zaključili osnovnošolsko obveznost, utrjevali in razširjali znanje, obis-

Sterb.				Register.					
Jahr 1857		Merkur der Sterblichen		Nacht, Jenseit und Zeit		Krankheit		Ort der Beerdigung	
Tag	Monat	Zeit	Nachricht	Zeit	Ort	Art	Ort	Ort	Ort
1	1	25	J. Demšar	1	1	25	Leberkrankheit	1	St. Jakob
2	1	26	J. Demšar	1	1	26	Leberkrankheit	1	St. Jakob
3	1	27	J. Demšar	1	1	27	Leberkrankheit	1	St. Jakob
4	1	28	J. Demšar	1	1	28	Leberkrankheit	1	St. Jakob
5	1	29	J. Demšar	1	1	29	Leberkrankheit	1	St. Jakob
6	1	30	J. Demšar	1	1	30	Leberkrankheit	1	St. Jakob
7	1	31	J. Demšar	1	1	31	Leberkrankheit	1	St. Jakob
8	1	1	J. Demšar	1	1	1	Leberkrankheit	1	St. Jakob
9	1	2	J. Demšar	1	1	2	Leberkrankheit	1	St. Jakob
10	1	3	J. Demšar	1	1	3	Leberkrankheit	1	St. Jakob
11	1	4	J. Demšar	1	1	4	Leberkrankheit	1	St. Jakob
12	1	5	J. Demšar	1	1	5	Leberkrankheit	1	St. Jakob
13	1	6	J. Demšar	1	1	6	Leberkrankheit	1	St. Jakob
14	1	7	J. Demšar	1	1	7	Leberkrankheit	1	St. Jakob
15	1	8	J. Demšar	1	1	8	Leberkrankheit	1	St. Jakob
16	1	9	J. Demšar	1	1	9	Leberkrankheit	1	St. Jakob
17	1	10	J. Demšar	1	1	10	Leberkrankheit	1	St. Jakob
18	1	11	J. Demšar	1	1	11	Leberkrankheit	1	St. Jakob
19	1	12	J. Demšar	1	1	12	Leberkrankheit	1	St. Jakob
20	1	13	J. Demšar	1	1	13	Leberkrankheit	1	St. Jakob
21	1	14	J. Demšar	1	1	14	Leberkrankheit	1	St. Jakob
22	1	15	J. Demšar	1	1	15	Leberkrankheit	1	St. Jakob
23	1	16	J. Demšar	1	1	16	Leberkrankheit	1	St. Jakob
24	1	17	J. Demšar	1	1	17	Leberkrankheit	1	St. Jakob
25	1	18	J. Demšar	1	1	18	Leberkrankheit	1	St. Jakob
26	1	19	J. Demšar	1	1	19	Leberkrankheit	1	St. Jakob
27	1	20	J. Demšar	1	1	20	Leberkrankheit	1	St. Jakob
28	1	21	J. Demšar	1	1	21	Leberkrankheit	1	St. Jakob
29	1	22	J. Demšar	1	1	22	Leberkrankheit	1	St. Jakob
30	1	23	J. Demšar	1	1	23	Leberkrankheit	1	St. Jakob
31	1	24	J. Demšar	1	1	24	Leberkrankheit	1	St. Jakob
32	1	25	J. Demšar	1	1	25	Leberkrankheit	1	St. Jakob
33	1	26	J. Demšar	1	1	26	Leberkrankheit	1	St. Jakob
34	1	27	J. Demšar	1	1	27	Leberkrankheit	1	St. Jakob
35	1	28	J. Demšar	1	1	28	Leberkrankheit	1	St. Jakob
36	1	29	J. Demšar	1	1	29	Leberkrankheit	1	St. Jakob
37	1	30	J. Demšar	1	1	30	Leberkrankheit	1	St. Jakob
38	1	31	J. Demšar	1	1	31	Leberkrankheit	1	St. Jakob
39	1	1	J. Demšar	1	1	1	Leberkrankheit	1	St. Jakob
40	1	2	J. Demšar	1	1	2	Leberkrankheit	1	St. Jakob
41	1	3	J. Demšar	1	1	3	Leberkrankheit	1	St. Jakob
42	1	4	J. Demšar	1	1	4	Leberkrankheit	1	St. Jakob
43	1	5	J. Demšar	1	1	5	Leberkrankheit	1	St. Jakob
44	1	6	J. Demšar	1	1	6	Leberkrankheit	1	St. Jakob
45	1	7	J. Demšar	1	1	7	Leberkrankheit	1	St. Jakob
46	1	8	J. Demšar	1	1	8	Leberkrankheit	1	St. Jakob
47	1	9	J. Demšar	1	1	9	Leberkrankheit	1	St. Jakob
48	1	10	J. Demšar	1	1	10	Leberkrankheit	1	St. Jakob
49	1	11	J. Demšar	1	1	11	Leberkrankheit	1	St. Jakob
50	1	12	J. Demšar	1	1	12	Leberkrankheit	1	St. Jakob
51	1	13	J. Demšar	1	1	13	Leberkrankheit	1	St. Jakob
52	1	14	J. Demšar	1	1	14	Leberkrankheit	1	St. Jakob
53	1	15	J. Demšar	1	1	15	Leberkrankheit	1	St. Jakob
54	1	16	J. Demšar	1	1	16	Leberkrankheit	1	St. Jakob
55	1	17	J. Demšar	1	1	17	Leberkrankheit	1	St. Jakob
56	1	18	J. Demšar	1	1	18	Leberkrankheit	1	St. Jakob
57	1	19	J. Demšar	1	1	19	Leberkrankheit	1	St. Jakob
58	1	20	J. Demšar	1	1	20	Leberkrankheit	1	St. Jakob
59	1	21	J. Demšar	1	1	21	Leberkrankheit	1	St. Jakob
60	1	22	J. Demšar	1	1	22	Leberkrankheit	1	St. Jakob
61	1	23	J. Demšar	1	1	23	Leberkrankheit	1	St. Jakob
62	1	24	J. Demšar	1	1	24	Leberkrankheit	1	St. Jakob
63	1	25	J. Demšar	1	1	25	Leberkrankheit	1	St. Jakob
64	1	26	J. Demšar	1	1	26	Leberkrankheit	1	St. Jakob
65	1	27	J. Demšar	1	1	27	Leberkrankheit	1	St. Jakob
66	1	28	J. Demšar	1	1	28	Leberkrankheit	1	St. Jakob
67	1	29	J. Demšar	1	1	29	Leberkrankheit	1	St. Jakob
68	1	30	J. Demšar	1	1	30	Leberkrankheit	1	St. Jakob
69	1	31	J. Demšar	1	1	31	Leberkrankheit	1	St. Jakob
70	1	1	J. Demšar	1	1	1	Leberkrankheit	1	St. Jakob
71	1	2	J. Demšar	1	1	2	Leberkrankheit	1	St. Jakob
72	1	3	J. Demšar	1	1	3	Leberkrankheit	1	St. Jakob
73	1	4	J. Demšar	1	1	4	Leberkrankheit	1	St. Jakob
74	1	5	J. Demšar	1	1	5	Leberkrankheit	1	St. Jakob
75	1	6	J. Demšar	1	1	6	Leberkrankheit	1	St. Jakob
76	1	7	J. Demšar	1	1	7	Leberkrankheit	1	St. Jakob
77	1	8	J. Demšar	1	1	8	Leberkrankheit	1	St. Jakob
78	1	9	J. Demšar	1	1	9	Leberkrankheit	1	St. Jakob
79	1	10	J. Demšar	1	1	10	Leberkrankheit	1	St. Jakob
80	1	11	J. Demšar	1	1	11	Leberkrankheit	1	St. Jakob
81	1	12	J. Demšar	1	1	12	Leberkrankheit	1	St. Jakob
82	1	13	J. Demšar	1	1	13	Leberkrankheit	1	St. Jakob
83	1	14	J. Demšar	1	1	14	Leberkrankheit	1	St. Jakob
84	1	15	J. Demšar	1	1	15	Leberkrankheit	1	St. Jakob
85	1	16	J. Demšar	1	1	16	Leberkrankheit	1	St. Jakob
86	1	17	J. Demšar	1	1	17	Leberkrankheit	1	St. Jakob
87	1	18	J. Demšar	1	1	18	Leberkrankheit	1	St. Jakob
88	1	19	J. Demšar	1	1	19	Leberkrankheit	1	St. Jakob
89	1	20	J. Demšar	1	1	20	Leberkrankheit	1	St. Jakob
90	1	21	J. Demšar	1	1	21	Leberkrankheit	1	St. Jakob
91	1	22	J. Demšar	1	1	22	Leberkrankheit	1	St. Jakob
92	1	23	J. Demšar	1	1	23	Leberkrankheit	1	St. Jakob
93	1	24	J. Demšar	1	1	24	Leberkrankheit	1	St. Jakob
94	1	25	J. Demšar	1	1	25	Leberkrankheit	1	St. Jakob
95	1	26	J. Demšar	1	1	26	Leberkrankheit	1	St. Jakob
96	1	27	J. Demšar	1	1	27	Leberkrankheit	1	St. Jakob
97	1	28	J. Demšar	1	1	28	Leberkrankheit	1	St. Jakob
98	1	29	J. Demšar	1	1	29	Leberkrankheit	1	St. Jakob
99	1	30	J. Demšar	1	1	30	Leberkrankheit	1	St. Jakob
100	1	31	J. Demšar	1	1	31	Leberkrankheit	1	St. Jakob

Mrlška knjiga, v kateri je vpisana smrt Jakoba Demšarja. Foto: Anže Pegam

kovali naj bi jo v starosti od 12. do 18. leta. V praksi pa so bile to mnogokrat začetne šole, saj mnogo otrok v rednem šolanju ni osvojilo dovolj znanja. Obiskovanje te šole ni bilo obvezno, kljub temu pa jo je v Železnikih obiskovalo veliko število učencev.

Leta 1848 je kot učitelj podpisal škofjeloški protokol 1. učnega zbora. Verjetno gre za listino, ki so jo podpisovali takratni učitelji med pomladjo narodov. To je bil narodnopolitični program, katerega glavna želja je bila zedinjenje vseh Slovencev v eno politično-upravno enoto in večja vloga slovenskega jezika v šolah in uradih.

Na osnovni šoli v Železnikih je Jakob Demšar poučeval celih 40 let. Umrl je zaradi vodenice 17. novembra leta 1855, zvečer. Zadnji dve leti se je kljub boleznim še vedno trudil poučevati, dokler mu smrt ni tega preprečila. Umrl je v šolskem poslopju, kjer je stanoval. Pokopan je bil 19. novembra istega leta v grobu svojega umrlega očeta, kot je zapisal Jožef Levičnik.

Naslednik Jožef Levičnik o Jakobu Demšarju

Kot velik človek in začetnik organiziranega šolstva v Železnikih je Jakob Demšar pustil velik pečat na svojem nasledniku Jožefu Levičniku. Ta mu je ob smrti v Novicah in Zgodnji danici napisal članka, v katerih opisuje delo in zasluge prvega železnikarskega učitelja.

Novice so bile časopis gospodarskih, obrtniških in narodnih stvari. Zgodnja danica pa je bila katoliški cerkveni list. Izhajala sta dvakrat tedensko.

V Novicah je pod rubriko "Novičar iz avstrijskih krajev" Jožef Levičnik v soboto, 24. novembra 1855, zapisal:

Iz Železnikov 18. nov. Ker naše drage "Novice" posebno rade tudi o šolskih zadevah govoré, naj naznanijo učiteljem smert enega nar verležih bratov, tukajšnega izglednega učenika gosp. Jakoba Demšar-ja, ki je, 60 let star, sinoč okoli

11. ure po dolgem bolehanji v Gospodu zaspal. O življenji tega zares zasluženega moža se da z malimi besedami veliko povedati: Bil je učitelj z dušo in telesom, vès vnet za poduk in blagor mladine. Zato je bil pa tudi že leta 1824 od c. k. ilirskega deželnega poglavarstva v čast izglednega učitelja povzdignjen. – V Železnikih rojen, je od leta 1815, ko se je pri nas šola ustanovila, do skončanega letošnjega šolskega leta, tedaj skozi celih 40 let pri nas učitelj bil, neprenehoma z velikim veseljem šolo oskerboval, tako da še v zadnji boleznij je bila njegova nar serčnejša želja, saj toliko okrevati, da bi le zopet v šolo mogel. Al v bukvah previdnosti Božje je bilo zapisano, da stekli so se mu odločeni dnevi in ure! – Ako je človeku prijetno, ozreti se konec življenja nazaj na svoj zemeljski tek, in viditi med mnogo prestanimi težavami vendar tudi marsikak lep sad svojega mnogoletnega truda, si pač zamoremo misliti veselje rajnega, ko se je spominjal velike množice svojih nekdanjih učencov (vès čas njegovega učenja je blizo 5000 nedeljskih in delavniških učencov šolo obiskovalo) in vidil med tajistimi jih mnogo dospeti na visoko stopnjo omike in časti. Res, težko se nahaja na kmetih kak učitelj, ki bi se s takimi učenci ponašati mogel, kakor jih je on imel, in mikavno bi utegnulo biti bravecem "Novic" kaj več od tega slišati. Izmed učencov rajnega so na priliko v duhovskem stanu: 1 dekan, 5 fajmoštrov, 7 kaplanov in 2 bogoslovca; v vojaškem stanu: 1 major, 2 lajtenanta; v vradniškem stanu: 1 okrajni predstojnik, 1 okrajni komisar, 2 adjunkta in 2 druga vradnika v cesarskih službah, 2 dohtarja pravoslovja in 1 poštar, dalje 5 učiteljev in še mnogo drugih, ki so doma ali drugod pri kupčijstvu, obertnji in rokodelstvih dobili dobre službe in dober kruh. – Tako požene dobro seme prvega nauka, ako se vé umetno vcepiti v rahle serčica nježne mladine, lepo kali ter rodi v žlahni sad!

J. Levičnik

NOVICE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Redakcija: Ljubljana, V. Ljubljani v sabbato 24. Novembri 1855. List 94.

Trotz XIII.

V Ljubljani v sabbato 24. Novembri 1855.

List 94.

Iz Železnik 18. nov. Ker našo drage "Novice" posebno rade tudi o šolskih zadevah govoré, naj naznanijo učiteljem smert enega nar verljajih bratov, tukajšnjega izglednega učenika gosp. Jakoba Demšarja, ki je, 60 let star, vès okoli 11. ure po dolgem bolehanji v Gospodu zaspal. O življenji tega zares zasluženega moža se da z malimi besedami veliko povedati: Bil je učitelj z dušo in telesom, vès vnet za poduk in blagor mladine. Zato je bil pa tudi že leta 1824 od c. k. ilirskega deželnega poglavarstva v čast izglednega učitelja povzdignjen. – V Železnikih rojen, je od leta 1815, ko se je pri nas šola ustanovila, do skončanega letošnjega šolskega leta, tedaj skozi celih 40 let pri nas učitelj bil, neprenehoma z velikim veseljem šolo oskerboval, tako da se v zadnji boleznij je bila njegova nar serčnejša želja, saj toliko okrevati, da bi le zopet v šolo mogel. Al v bukvah previdnosti Božje je bilo zapisano, da stekli so se mu odločeni dnevi in ure! – Ako je človeku prijetno, ozreti se konec življenja nazaj na svoj zemeljski tek, in viditi med mnogo prestanimi težavami vendar tudi marsikak lep sad svojega mnogoletnega truda, si pač zamoremo misliti veselje rajnega, ko se je spominjal velike množice svojih nekdanjih učencov (vès čas njegovega učenja je blizo 5000 nedeljskih in delavniških učencov šolo obiskovalo) in vidil med tajistimi jih mnogo dospeti na visoko stopnjo omike in časti. Res, težko se nahaja na kmetih kak učitelj, ki bi se s takimi učenci ponašati mogel, kakor jih je on imel, in mikavno bi utegnulo biti bravecem "Novic" kaj več od tega slišati. Izmed učencov rajnega so na priliko v duhovskem stanu: 1 dekan, 5 fajmoštrov, 7 kaplanov in 2 bogoslovca; v vojaškem stanu: 1 major, 2 lajtenanta; v vradniškem stanu: 1 okrajni predstojnik, 1 okrajni komisar, 2 adjunkta in 2 druga vradnika v cesarskih službah, 2 dohtarja pravoslovja in 1 poštar, dalje 5 učiteljev in še mnogo drugih, ki so doma ali drugod pri kupčijstvu, obertnji in rokodelstvih dobili dobre službe in dober kruh. – Tako požene dobro seme prvega nauka, ako se vé umetno vcepiti v rahle serčica nježne mladine, lepo kali ter rodi v žlahni sad!

J. Levičnik.

Novice, 24. november 1855. Arhiv: NUK

V Zgodnji danici pa je pod rubriko "Ogled po Slovenskim" o Jakobu Demšarju 6. grudnia 1855 zapisal takole:

Iz Gorenjskega 19. listopada. Danes je za našo Železniško šolo in tudi furo žalosten dan. Zročili smo namreč materi črni zemlji truplo občno spoštovaniga rajniga učenika gosp. Jakopa Demšarja, ki je predsnočnim po dolgi in hudi boleznij v 60. letu svoje starosti mirno zaspal v Gospodu. Bil je rajni tukajšinj rojak, in je učil v naši šoli skozi vès čas njeniga obstanka, celih 40 let s toliko marljivostjo in pridam, kakor se koli na deželi od učenika pričakovati zamore. Reči se smé, de njegovu veselje je bilo le v šoli, za ktero je bil ves vnet in jo je oskerboval tudi zadnje dve leti, dasiravno je že

zlo bolehal, vedno z enakim veseljem, in k čimur ga ni gnala dobra plača – kratko mal ne – ampak edino le poklic in ljubezen do svojiga stanu in do mladine. Še zadnje dni je pogosto od šole govoril in večkrat želje izustil: O, de bi le kmalo zopet v šolo mogel!

Pokopali smo ga častiljivo, kakor se za taciga moža spodobi. Mladost nedeljske in delavniške šole, fantje in dekleta, so šli parama pred trugo, vsi z gorečimi svečicami, de bi posvetili svojimu ljubimu učeniku po zadnji poti – k grobu. Poleg truge so svetili z vošenimi svečami 4 nedeljski šolarji, za tajisto pak so sledili zlo vsi Železniški farmani in tudi mnogo stranskih ljudi obojiga spola. Med černo sv. mašo, katero so naš visokocastiti gospod fajmošter peli, je ležalo truplo rajniga učenika sredi cerkve, na koru pa se je pela zraven drugih tudi pesmica, ki se z naslednjo molitvico konča:

Ljub' Oče nebeški!

Ozri se na nas,

Inliši molitev,

Ki pros'no na glas:

Daj rajn' mu učeniku

Svet pokoj, svet mir;

Dušico v raj pelji,

Nebeški pastir!

Po dokončani sv. maši je bilo truplo učenikovo na stran njegoviga ranjiga očeta pokopano, na njegovi gomili pa izrecimo vsi njegovi nekdANJI učenci in znanci iz dna duše naslednjo molitvico: Počivajte, blagi učenik, po vročim dnevu truda, mirno v hladnim naročji černe zemlje, dokler nas vsih enkrat glas trombe ne pokliče iz grobov; dušo pa, ako v kraji očiševanja še kaj terpi, oprost, o milostni Sodnik! in vzemi jo v kraljestvo izvoljenih, da te z njimi vred vživa, ljubi, hvali, moli – vekomaj! Amen.

J. L.

Iz Gorenskiga 19. listopada. Danes je za našo Železniško šolo in tudi šaro žalosten dan. Zročili smo namreč materi čerui zomji truplo občno spoštovaniga rajniga učenika gosp. Jakopa Demšar-ja, ki je predsmučnim po dolgi in hudi bolezni v 60. letu svoje starosti mirno zaspal v Gospodu. Bil je rajni tukajšin rojak, in jo učil v naši šoli skoz ves čas njeniga obstanka, celih 40 let s toliko marljivostjo in pridam, kakor so koli na deželi od učenika pričakovati zamore. Reči so smé, de njegovu veselju je bilo le v šoli, za katero je bil ves vnót in jo je oskerboval tudi zadnjo dve leti, desiravno je že xio bolehal, vedno z enakim veseljem, in k čimur ga ni gnala dobra plača – kratko mal ne – ampak edino le poklic in ljubezen do svojiga stanu in do mladine. Še zadnje dni je pogosto od šole govoril in večkrat želje izustil: o, de bi le kmalo zopet v šolo mogel!

Pokopali smo ga častiljivo, kakor se za taciga moža spodobi. Mladost nedeljske in delavniške šole, fantje in dekleta, so šli parama pred trugo, vsi z gorečimi svečicami, de bi posvetili svojimu ljubimu učeniku po zadnji poti – k grobu. Poleg truge so svetili z vošenimi svečami 4 nedeljski šolarji, za tajisto pak so sledili zlo vsi Železniški farmani in tudi mnogo stranskih ljudi obojiga spola. Med černo sv. mašo, katero so naš visokocastiti gospod fajmošter peli, je ležalo truplo rajniga učenika sredi cerkve, na koru pa se je pela zraven drugih tudi pesmica, ki se z naslednjo molitvico konča:

Ljub' Oče nebeški!

Ozri se na nas,

Inliši molitev,

Ki pros'no na glas:

Daj rajn' mu učeniku

Svet pokoj, svet mir;

Dušico v raj pelji,

Nebeški pastir!

Pa dokončani sv. maši je bilo truplo učenikovo na stran njegoviga ranjiga očeta pokopano, na njegovi gomili pa izrecimo vsi njegovi nekdANJI učenci in znanci iz dna duše naslednjo molitvico: Počivajte, blagi učenik, po vročim dnevu truda, mirno v hladnim naročji černe zemlje, dokler nas vsih enkrat glas trombe ne pokliče iz grobov; dušo pa, ako v kraji očiševanja še kaj terpi, oprost, o milostni Sodnik! in vzemi jo v kraljestvo izvoljenih, da te z njimi vred vživa, ljubi, hvali, moli – vekomaj! Amen.

J. L.

Zgodnja danica, 6. december 1855. Arhiv: NUK

Leta 2015 bomo praznovali 200 let osnovne šole v Železnikih. Na to obletnico bodimo ponosni, še posebej na pobudnika šole Mihaela Grošlja in seveda prvega učitelja Jakoba Demšarja.

O veličini prvega učitelja nismo veliko vedeli, bil je že skoraj pozabljen, za tisti čas izjemen učitelj. Mladino je v težkih razmerah izobraževal z velikim veseljem in zanosom. Kljub temu je njegov prispe-

vek k intelektualnemu razvoju domačinov izredno bogat. Kako cenjen je bil, lahko vidimo iz Levičnikovih zapisov, v katerih se z vsem spoštovanjem zahvaljuje svojemu predhodniku za opravljeno delo.

Mislím, da lahko tudi mi Jakoba Demšarja začnemo uvrščati med znane in zaslužne ljudi našega kraja.

Zahvala

Jožu Dolencu za pomoč pri prevodu iz mrliških knjig, krstnih knjig in poročne knjige.

Viri in literatura:

Slovenski šolski muzej v Ljubljani, dokumentacijska mapa OŠ Železniki, biografija učiteljev.

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica: časnik *Novice* in *Zgodnja danica*.

Nadškofjski arhiv v Ljubljani: poročna knjiga, mrliške knjige in krstne knjige.

Dr. Vida Košmelj: *Železniki skozi čas*.

Anton Globočnik pl. Sorodolski: *Železniki – kronika*.

Pavle Blaznik: *Škofja Loka in Loško gospostvo*.

Selška dolina v preteklosti in sedanjosti: Olga Šmid: *Solstvo v Selški dolini nekoč in danes*.

Muzej v Železniki: Zapisi Josipa Primožiča in E. Clementeja, kasnejših železnikarskih učiteljev.

Župnijski arhiv Železniki.

Dražgoše, januar 1942

Muzejsko društvo Železniki
Skupina za zgodovino NOB

Čim bolj se oddalja čas tistih dni, tako usodnih za vas Dražgoše in njih prebivalce, tem bolj prava slika boja, junaštev, žrtev in trpljenja tone v pozabo. Neposredni udeleženci boja in očitvidci dogajanj so v glavnem preminuli. Generacije, ki so tedaj predstavljale srž prebivalstva, so odšle, z njimi pa tudi vsa doživetja, ki in kakor so jih posamezniki doživljali, pa bi bila vredna zapisa. Redke so izjeme, tedaj otroci, danes osiveli starci, ki so doživljali kalvarijo trpljenja, strahu, stisk in maščevanja, pa imajo zato še kaj povedati. Nič krivi so bili pahnjeni na pot siromaštva, brezdomstva, uničenja, zaznamovani za vse življenje. Danes neradi govorijo o tem. Preveč je bilo gorja in še danes, pa čeprav je od tedaj preteklo že toliko let, prenekaterega stisne v sebi in mu zastane beseda. Spomini nočejo v pozabo. Hoteli ali ne, nosijo jih s seboj in so jim popotnica za vse življenje. Čemu torej odpirati nikoli zaceljene rane? Vse, kar se še da iztrgati pozabi, je vredno zapisa. Zato, da se ohrani spomin na prestano gorje v opomin zanamcem, da se le-ti pouče o stiskah in trpljenju, ki so mu bili v tistih dneh izpostavljeni nič krivi Dražgošani, da se pouče, kaj jih lahko doleti v brezumnem vojnem času, ko so na pohodu podivjane horde, ko je na preizkušnji zdrav razum, ko odpove vsaka človečnost, ko ideologija vzpodbuja umore in je vrednotena bolj od življenja človeka.

SPOMINI NA DRAŽGOŠKO BITKO V JANUARJU 1942

Janez Jelenc

P. d. Bolčarjev Janko, rojen leta 1932 v Dražgošah. V času bitke star 10 let. Sedaj živi v Kropi.

Začelo se je ob zori

Cankarjevci so prišli v Dražgoše zvečer, dan pred novim letom 1942. Naselili so se v sokolskem domu in po več hišah domačinov. Dražgoše so bile razdeljene na tri zaselke: Pri cerkvi, Na pečeh in Jelenšče. Do pričetka napada so bili nastanjeni v vseh delih vasi.

6. januarja so v sokolskem domu pripravili velik miting, na katerega so povabili vse vaščane, udeležilo pa se ga je tudi več ljudi iz okoliških krajev. Govornika sta bila komisar Stane Žagar in znani borec Lojze Pečnik. Pečnik je pogosto zahajal tudi k nam v sodarsko delavnico, kjer sta oče Matija in brat Maks izdelovala sode. Navdušeno je govoril o osvobodilnem boju in zanj pridobil tudi njiju. Bilo mi je deset let in sem tem govorom prisluhnil z velikim zanimanjem in radovednostjo.

Prišel je 9. januar, ko so Nemci napadli vas. Bojni ples se je razvnel že zgodaj, kmalu po osmi uri zjutraj. Prvi naval so cankarjevci uspešno odbili in napadalce zadrževali na izhodiščnih položajih za vasema Lajše in Rudno. Pokalo je vse do noči. Prvi Nemec je padel na Slemenu pod večer prvega dne borbe. Naslednji dan so Nemci napad ponovili iz smeri Rudnega in Lajš, tokrat z okrepljenimi močmi. Tudi iz smeri Kališ niso mirovali. Glavna smer napada je bila proti skali, takrat imenovani Jelenca. Tudi ta dan je bila obramba uspešna, napadalci so bili odbiti in niso uspeli priti v vas.

Na Rudnem so tega dne postavili minomete in celo topove in z njimi pričeli obstreljevati vas. Prva, ki so jo zadeli, je bila Žerelnikova hiša, ta je tudi prva pogorela. Boj je bil zagrizen vse do mraka. Nobena stran ni popustila.

Pri nas doma se je zvečer zbrala vsa naša družina. Oče je napovedal, da bo treba nekaj ukreniti. Odločil je, da moramo mama, sestra Francka, brata Ludvik in Jože ter jaz zjutraj na Jelovico.

Prebudil nas je že ob treh zjutraj. Mama je skuhalo žgance in zadnjikrat smo posedli k domači mizi. Žgancev se ni dotaknil nihče. Skrb je bila prevelika. Zase vem, da sem jokal. Podali smo se na pot proti Jelenščam. Tam je bilo zbranih več vaščanov. Pregarili so nas, naj se ne podajamo na tako tvegano pot, ker da so Jelenšče varne, v zavetju in za ogenj iz vasi nedosegljive. Tako smo ostali v Jelenščah pri Grogovcu.

Ko se je začelo daniti, so Nemci vas znova zasuli z ognjem iz minometov in topov. Zagoreli so trije hlevi, med njimi tudi naš. Popoldne tega dne je Nemcem uspel preboj za hrbet skupini braniteljev na skali Jelenca, ki jo je vodil legendarni borec Henrik Biček. S skale je s svojo strojnico obvladoval dobršen del terena pod seboj in bil tako steber obrambe na vzhodnem delu vasi. Nemci so prišli do skale iz zgornje strani in izsilili umik. Ob tem je bil Henrik Biček ranjen. Zaradi izkazanega junaštva so kasneje skalo preimenovali v Bičkovo skalo.

Vzhodni del obrambe vasi, kjer je bil pritisk napadalcev najmočnejši, je s tem popustil, z njim pa obramba na vsej širini. Cankarjevci so se pričeli umikati proti Jelovici, vas pa prepuščati Nemcem. Ti so napad usmerili proti Jelenščam in vanje vdrli iz zadnje strani. Takrat se je pričelo trpljenje in tragedija za vso vas. Najprej morija v Grogovčevi hiši. Nemec je skozi okno v notranjost vrgel ročno bombo; prisebni Ožbetov oče jo je ujel in jo vrgel nazaj. Toda bilo je že prepozno in bomba je eksplodirala; še v prostoru. Vrglo nas je po tleh. Na stropu je odpadel del ometa. Ranjen je bil le Ožbetov oče. Čudno naključje. Drobec bombe ga je zadel v vrat. Ženske so snele rute z glav in mu hitele zaustavljat kri. Umaknili smo se v vežo. Tu je za posledicami eksplozije v naročju svoje mame umrl otrok, Koritnikova Rezka. V Grogovčevo hišo, polno vaščanov, so prihrumeli Nemci. Izgnali so nas iz hiše. Koritnikovi mami, ki je še vedno imela v naročju zdaj že mrtvo hčerko,

niso dovolili, da jo vzame s seboj. Pri malih vratih sta hotela izstopiti Ožbetov Jaka in Lovrihov oče, pa so oba takoj ustrelili. Nas so izrinili skozi glavna vrata in nas odgnali k sosedovemu skednju. Moške so takoj izločili. Ženske in otroke so postavili k zidu. Ranjenega Ožbetovega očeta, ki sta ga žena in mati vodili pod roko, je Nemeč ustrelil. Padel je v sneg tik pred menoj. Ležečega je ustrelil še v glavo. Mater in ženo so nagnali v našo skupino, stojčjo pri zidu ob hlevu. Znašli smo se v krogu brzostrelk. Proti nam so postavili še strojnico, drugo pa proti možem, ki so bili v gruči oddvojeni in so stali nasproti nas, vsi z dvignjenimi rokami. Medtem so lovili moške tudi po drugih hišah in jih postavljali k že obstoječi grupi. Nabrali so jih osemnajst. Najmlajšemu je bilo enajst, naslednjemu pa dvanajst let. Oba sta bila bratranca in oba Toneta. Najstarejši v gruči, Peskarjev oče, pa jih je imel že krepko preko sedemdeset. Na domu so ga potegnili s kmečke peči in ga postavili v vrsto. V gruči so stali tudi moj oče Matija ter bratje: Maks, Polde in Francelj. Štirje naši. Tega prizora ne bom nikoli pozabil. Pregloboko se mi je vtisnil v spomin.

Vse se je odvijalo z bliskovito naglico. Zaslišala so se rezka povelja in strojnice so pričele bruhati ogenj. Pričela se je morija, morija nič krivih vaščanov, očetov in bratov. Zdaj so se slišali le še rezget strojnic, kriki žrtev, žena in otrok, stok ranjenih. Eno samo vpitje. Drug za drugim so žrtve padale v večno temo, kot spodžeto klasje. Krvniki so tešili svojo slo po maščevanju in se naslajali ob trpljenju prisotnih. V grozi in strahu so mi šklepetali zobje. Videl sem, kako je krogla enajstletnemu bratranču razbila zobe, da so se razleteli po zraku. Brat Francelj je, ko je bil zadet, zaklical "mama!" in se mrtev zgrudil v sneg. Očeta so slabo zadeli. Potegnil je klobuk čez oči, kar je opazil Nemeč, pristopil k njemu in ga ustrelil v glavo. To se je dogodilo tudi vsem, ki so kakor koli še kazali znake življenja. V besu so svoje delo opravili brez popravljanja napak, temeljito. Vsa ta morija se je opravila vpricho nas, pred našimi očmi.

Moška gruča je bila pokošena. Zdaj naj bi bili na vrsti mi: matere in otroci. V strahu smo čakali, kdaj bodo

udarili po nas. To pa se ni zgodilo. Nagnali so nas v hlev, med živino. Bila je že tema. Bali smo se, da nas bodo žive zažgali. To je bilo vzdihovanje in joka, živina je bila vznemirjena in je mukala, da nam je paralo dušo. Z naveze se je utrgal bik, ki pa ga je gospodinja kmalu uspela privezati nazaj. V temi in mrazu smo stopicali po gnoju in tavalili po hlevu vse do jutra, ki smo ga nevedoč, kaj bo z nami, v strahu pričakovali.

Z dnem se je na vratih pojavil nemški oficir s skupino policistov. Nagnali so nas iz hleva v sneg in mraz. Pobite žrtve so še vedno ležale tam v snegu, na mestu poboja. Vpricho nas so drugega za drugim zvezle v bližnji senik in ga z njimi vred zažgali. Ko so to opravili, so nas prisilili v kolono in jo usmerili proti Lajšam. Ko je opotekajoča se kolona prestrašenih, na smrt utrujenih, od mraza premrtih, duševno otopelih žena in otrok prispela tja, so nas strpali v zgornjo kamro Štihelrove domačije. Tu so nas zadržali še naslednji dan in še eno noč. Pred vhod so postavili strojnico in nas zastražili, kot da smo jim nevemkako nevarni. V resnici smo bili trop prestrašenih ovac, brez lastne volje. Privoščili nam niso ne hrane ne vode. Matere z majhnimi otroki bi morale dojiti, toda s čim, če pa so se še same komaj držale pokonci. Tako so bili za hrano prikrajšani tudi najmlajši. Podoživljali smo preživeto gorje in brez prestanka tiho ihteli. Razjokati se je morala duša. Trpljenju pa še ni bilo videti konca.

Tretji dan smo ob spremstvu policistov spet zagazili v sneg. Tokrat so nas usmerili proti Selcem. Ne vem, kako je prišla med nas vest, da nas bodo odpeljali v šentviške zapore. V Selcih so na nas že čakali tovarnjaki. Pričeli smo jih polniti. Nekateri so že bili na njih, drugi pa so še stali v vrsti, da jih zasedejo. Nenadoma se je zaslišalo povelje: "raus"; vsi s tovarnjakov nazaj v vrsto. Odmakniti smo se morali nekaj stran. Pustili so nas čakati. Nismo vedeli, kaj se dogaja. Zaslutili smo, da nismo več zastraženi, da smo ostali brez nadzora. Zmedeni nismo vedeli, kaj početi, kaj smemo. Pričeli smo se razhajati. Na začetku tisti, ki so imeli še nekaj poguma in svoje volje, počasi pa smo se razkropili tudi ostali, presenečeni, da se nihče več ne zmeni za nas.

Štiri žrtve Bolčarjeve družine: oče Matija (roj. l. 1889) in sinovi Polde (roj. l. 1924), Maks (roj. l. 1920) ter Francelj (roj. l. 1922).

Do večera smo se plaho motali po Selcih, ne da bi vedeli, kaj smemo, kam naj se damo. Domačini so se nas bali, ker so Nemci razglasili, da bo ustreljen vsak, ki se bo drznil Dražgošanom pomagati ali jih vzeti pod streho.

Pričelo se je mračiti. Zatekli smo se za Strugarjev hlev in se tako izognili tujim pogledom. Bližala pa se je tudi osma ura, to je policijska ura. Tam nas je opazila domača gospodinja, Strugarjeva mama, in nas povabila v hišo. Vabilo je bilo še kako vabljivo, pa ga je moja mama zavrnila, da jih ne moremo izpostavljati, ker da je dovolj, da smo mi sami nesrečni, in ne bi v to rada pahnila še drugih. Strugarjeva mama pa je bila v svoji nameri odločna in je vztrajala tudi za ceno zagroženih posledic. Kako samaritanska je bila.

Stopili smo v hišo: sestra Francka, brata Ludvik in Jože, naša mama, teta, dve sestrični in njuni hčerki Mici in Ančka in jaz. Po tednu dni smo bili spet v sobi na toplem. Strugarjeva mama je skuhalo veliko skledo kaše in jo postavila pred nas. Po treh dneh je bila to prva hrana. S kakšno pobožno hvaležnostjo smo segali po njej, zakaj to je bilo prvo dejanje, da nam je nekdo pomagal v stiski, v katero smo bili pahnjeni, ne da bi bili za to krivi. Spali smo na golih tleh, vendar na toplem, v spodnji hiši, kot se je reklo po domače.

Skrbelo nas je, kaj bo prineslo jutro, kaj bodo storili Nemci, če bodo zvedeli za pomoč, ki so nam jo nudili, kakšno bo plačilo za izkazano dobroto. K

sreči se je izteklo brez posledic. Nadzor nad nami je očitno popustil. Še ta dan se je družina razšla. Sestra Francka je šla k Matičku, brat Jože k Mihcu, Ludvik v Škofjo Loko na Faro k Jakobču, mama in jaz pa k Klobovsovim. Toplo domače ognjišče je bilo za vselej razdejano, družina v veliki meri uničena, razbita. Razšli smo se. Vsakdo od nas je dobil za vse življenje trajno popotnico: žalost in bolečino. Z mamó sva pri Klobovsovih dobila v uporabo le majhno, skromno opremljeno sobico, pa sva bila za to še kako srečna, bila sva v zavetju in sva vedela vsaj to, kam položiti s tolikimi bridkostmi nasičeno glavo.

To, kar sem opisal, so moja osebna doživetja, ki sem jih okusil kot desetletni fantič na lastni koži in jih ne bom pozabil.

Danes, po toliko letih, so mnenja o dražgoški bitki deljena. Danes je o tem možna razprava. Nam ta možnost ni bila dana. Postavljeni smo bili pred dejstva in dejstvo je bila vsestranska tragedija. Tisti, ki imajo o tem svoje mnenje in dvomijo o njej, naj se zamislijo le, kako bi se počutili, če bi bili izpostavljeni gledati nasilno smrt svojega očeta in treh bratov, nedolžnih žrtev, ogoljufanih za mladost in življenje, kar je bilo usojeno meni.

Franc Šolar

P. d. Kolendrov Francelj, rojen leta 1930 v Dražgošah. V času dražgoške in osebne drame mu je bilo dobrih 11 let. Umrl je v Izoli leta 2003, kjer je tudi pokopan.

Strto domače ognjišče

V januarju je od tedaj, ko se je v naši vasi na pomočju Jelovice razplamtel večdnevni boj med borci Cankarjevega bataljona in nemškimi varnostnimi silami – policijo, preteklo že več kot 50 let. Čeprav sem bil še mlad, so se mi dogodki globoko vtisnili v spomin in so še vedno živi. V silvestrski noči so se v vas prispeli prvi, naslednji dan, na novo leto, pa še preostali borci Cankarjevega bataljona. Nastanili so se po obeh delih vasi, v sokolskem (narodnem) domu Na pečeh in v prosvetnem domu Pri cerkvi, nekaj tudi po vaških domačijah.

V strahu, kaj bo, so minevali dnevi novega leta. Cankarjevci so jih s pridom izkoristili, tako v obrambne kot propagandne namene.

V petek, 9. januarja, pa se je zgodilo tisto, kar smo slutili in česar se je bala vsa vas. Policija je pričela napad na Dražgoše. V zgodnjih jutranjih urah so pričeli prodirati proti vasi iz več smeri: od Novakove kmetije, Rudnega, Kališ, Lajš in Podblice. Obetali so si lahek uspeh. Do pravega spopada je prišlo šele v popoldanskih urah. Trajal je neprekinjeno več kot dve uri. Cankarjevci so jih pričakali pripravljene na položajih in prvi policijski napad se je izjalovil. Napadalci so presenečeni nad zagrizenim odporom napad prekinili, uredili svoje vrste in ponovno udarili z novo taktiko, ki je odstopila od hkratnega koncentriranega napada. Zdaj so napadali ločeno iz več smeri. Tudi ta način ni dosegel uspeha. Kratak zimski dan se je prevesil v noč, ne da bi napadalcem zagotovil napredovanje. Z nočjo je boj ponehal. Napadalci so se umaknili v zavetje obrobni vasi, nazaj na izhodiščne položaje. Prvi dan boja smo bili pri nas doma sami otroci. Bilo nas je pet, sam sem bil najstarejši med njimi. Varovali naj bi nas le nekaj let

starejši sestrični. Mati Marija je že zgodaj zjutraj odšla v dolino, na Češnjico po opravkih. Oče Jože pa je tovoril les na Jelovici in se je vračal domov le ob sobotah popoldne.

Medtem ko je mati prispela v dolino, so bili Nemci že na poti proti Dražgošam. Videč, kaj se dogaja, se je obrnila nazaj proti domu, pa so ji Nemci povratek že preprečili. Poskušala je po ustaljeni poti preko Rudnega. Rotila je Nemce, da ima doma samo nedorasle otroke, pa je bilo vse zaman. Obroč okrog Dražgoš se je zapiral. Obupana se je vrnila nazaj k svoji Pintarjevi materi na Češnjico. Ni vedela, kaj naj stori. Tako mama kot brat Lojze sta jo prepričevala, naj ostane pri njih, dokler se vihar ne umiri. Vse prepričevanje pa ni zaleglo. Skrb za otroke je bila močnejša od strahu pred nevarnostmi, ki so ji pretili. Odločila se je in odšla na pot, zdaj preko Kališ. Tudi tu ji Nemci niso dovolili nadaljevati poti. Materinski nagon tudi sedaj ni popustil. Misel na same otroke jo je silila v obup in iskanje rešitve. Končno se ji je uspelo izmuzniti iz vasi in se prebiti znotraj strnjene obročja. Podala se je v gozd na brezpotje. Vas je ostala daleč za njo. Visok sneg jo je prisilil, da se je vključila na delno izhojeno pot, ki vodi preko Smrečja in Površnice proti Dražgošam. Dvakrat se je bila primorana še umakniti s poti pred policisti, ki jih je ob stalnem opreznju pravočasno opazila, preden je srečno prispela do križišča na razpotju med Lajšami in Dražgošami. Gredoč preko spodnjega dela Površnice, je že videla goreti proti Lajšam najbolj izpostavljeno hišo. Le s težavo, ob stalno spremljajoči nevarnosti se je prebijala skozi nasele Na pečeh in od tu naprej proti domu h Kolendru Pri cerkvi. Domov se je bolj privlekla kot prišla, vsa prestrašena, prezebla in utrujena. Pa vendar srečna. Ves njen trud, vse nevarnosti niso bile zaman, dosegla je cilj, bila je pri svojih otrocih. Božala nas je s svojim pogledom in nas privijala k sebi. Otroci smo se oddahnili, počutili smo se varne, ob nas je bila mati z vso svojo zaščito, ki smo jo tako pogrešali. Še danes občudujem njen pogum, njeno moč in vzdržljivost. Take žrtve je zmožna le mati, ko gre za njen zarod. Materina skrb za družino je bila močnejša od

vseh zaprek, pa čeprav so bile te podkrepjene še s toliko dodatnimi nevarnostmi. Žal se je izkazalo, da je bila ta vrnitev zanjo usodna.

Takoj po njenem povratku smo nekaj najnujnejših stvari znosili v kletne prostore, ki so bili obokani in so zato nudili nekaj varnosti in zavetja. Noč s petka na soboto je bila dokaj mirna. Le tu in tam se je slišal posamezen strel. V strahu smo legli k počitku. Premagal nas je spanec. Ta je bil krhek, preveč naporen je bil pretekli dan.

Zjutraj so se spopadi obnovili takoj ob svitu. Napad policije je bil zdaj srditejši, tudi trajal je dlje, vendar so tudi tega cankarjevci odbili. Sledilo je kratko zatišje, nakar so policisti svoj naval še povečali. Ta dan so vas pričeli obstreljevati tudi s topovi. Ogenj, ki se je zdaj pojavil, je zajel več hiš in gospodarskih poslopj. Zagorel je tudi sosedov hlev. Izstreljek je pogodil tudi našo hišo, ni pa povzročil večje škode. Zaradi nenehnega streljanja smo le s težavo nakrmili živino, mati pa je pripravila nekaj hrane za nas. Ta dan so Nemci uspeli privleči top celo na Površnico, na vzpetino vzhodno od vasi. Vas se je znašla v navzkrižnem ognju, napadena z dveh strani. Naša hiša je bila deležna še enega izstrelka. Priletel je pod kuhinjsko okno. K sreči ni nikogar ranil, popokala so le stekla v oknih. Zdaj nismo bili več varni. Vsi, ki so bili še doma, so se umaknili h Kališnikarjevim, katerih hiša je stala bolj v zavetju in je bila zato bolj varna pred topovskim ognjem. Tu so ostali vse do noči. Jaz in brat Lojze sva se že pred tem umaknila na dom starega očeta. Na večer se je iz Jelovice vrnil tudi oče, ki pa ni mogel domov vse do tlej, da se je popolnoma stemnilo. Stanje doma ga je šokiralo. Kakšen stres je doživel. Dom je bil prazen, doma ni bilo nikogar. Pričel nas je iskati. Najprej je našel naju z Lojzetom, ko pa je naju pripeljal domov, so bili tam tudi že ostali člani družine.

Ta večer sta k nam na dom iz Jelovice prišla tudi naš stric, Koritnikov ata in Grogovčev Ludvik, oba iz Jelenšč. Tako kot naš oče tudi onadva nista mogla do doma. Zaradi gostega ognja, ki je bil izrazil zlasti na vzhodnem delu vasi, ni pa ponehal niti z nočjo, sta bila primorana iskati drugačen izhod.

Skupaj z mojimi starši so premlevali, kaj storiti. Pritisk Nemcev je bil vse hujši in vse izrazitejša je bila njihova premoč. Bilo je le še vprašanje časa, kdaj bodo Dražgošam zagospodovali. Po posvetovanju s še nekaterimi sosedi je padla odločitev: umik na Jelovico. Stric Koritnik je omahoval in le s težavo so ga pregovorili, da je šel z nami na pot. Vsi smo se bali maščevanja, in kot se je izkazalo kasneje, ne brez vzroka.

Zaradi številnih pogorišč in osvetljevanja z raketami je bilo svetlo, kot podnevi. Med vaščani je veljal splošen preplah. Vsaka odločitev je bila težka, pa tudi usodna. Težko se je bilo ločiti od toplih domov in imetja in se podati na pot negotovosti, prav tako pa je bilo težko ostati doma. Odločitev za umik v goro je bila še toliko težja, ker je bila izredno huda zima, z obilico snega, na Jelovici je bilo tudi do dva metra snega, poti pa slabo prehojene. Kljub temu je bila to odločitev mnogih.

Še zadnjič smo nakrmili živino in postorili najnujnejše. Mati nas je, kolikor smo imeli, toplo oblekla, vzela še nekaj hrane in odej, nakar smo se okrog devete ure zvečer odpravili na težko pot, v mraz, v sneg, neznanim nevarnostim naproti, s kopicco nedoraslih otrok, odvisnih le od pomoči staršev. Na pot brez povratka. Še zadnjič smo se ozrli na naš dom, na domove, ki so izginevali v ognju, in se podali v noč. Ta vsled neprekinjenega streljanja, detonacij in osvetljevanja z raketami ni bila gluha. Precejšen del poti smo prehodili optekajoč se, v snežni gazi, v popolni temi. Šele ko smo prispeli do Češnjice (ledinsko ime) in se pričeli vzpenjati proti Rastovki, smo upali prižgati petrolejke, ki smo jih vzeli s seboj. Kolikšen napor je bil potreben nam otrokom, da smo premagovali pot, še koliko večji pa odraslim, ki so nosili vse, kar smo vzeli s seboj, zraven pa še dva nebogljenata otroka, ki še nista bila sposobna koračiti v snegu. V pomoč sta nam bila tudi Koritnikov stric in Grogovčev Ludvik. Stric Koritnik je razdvojen hodil z nami. V skrbeh je bil za svojo družino. Doma je imel nosečo ženo s štiriimi majhnimi otroki. Vleklo ga je nazaj, čeprav se je osebno prepričal, da mu je pot domov onemogočena. V žalosti in skrbi je vso pot vzdihoval.

Pozno ponoči smo se primajali na Rovtarico. Namestili smo se v eni od koč, ki nam je nudila dokaj zavetja pred mrzlo zimsko nočjo, in skrajno izmučeni zasпали.

Bili smo ubežniki z negotovo prihodnostjo, ki se je izkazala in dokazala v vsej razsežnosti. Že po nekaj dneh so Nemci prišli za nami.

Bilo je pozno zvečer. Oče se je malo prej vrnil z bohinjske strani, kjer je priskrbel nekaj zdaj že potrebnega živeža. Kar smo prinesli s seboj, je pošlo in bili smo že lačni. Otroci smo že polegli, oče, mati in stric pa so se še pogovarjali ob ognjišču. Nenadoma je zaropotalo. Nočni mir je presekala glas brzostrelk. Skočili smo pokonci. Zunaj se je razleglo grozno vpitje in poziv k predaji. V strahu, kaj bo, mi je ledenela kri po žilah. Toča krogel je bila usmerjena v kočo, v kateri smo bili mi. Lesene stene niso nudile dovolj upora, da bi zavarovale in zaščitile prisotne. Že s prvimi strelji je bila zadeta in težko ranjena naša mati. S težavo smo Nemcem uspeli dopovedati, da smo tu neoboroženi ljudje, pretežno otroci in ženske. Zdaj nas je bilo po kočah že več domačinov, mnogi so prišli za nami. Pridrli so v kočice, moške z dvignjenimi rokami postavili ob steno in opravili temeljite preiskave. Ob pogledu na kopico otrok in ranjeno mater je njihova surovost nekoliko popustila. Postali so manj zverinski. Ranjeno mater so celo zasilno obvezali kot v opravičilo za to, kar so storili. Mati bi potrebovala nujno bolnišnično oskrbo, toda bili smo odrezani od sveta, sredi zasnežene Jelovice, od koder pa nam Nemci niso dovolili oditi vse do jutra. Mati je vse bolj trpela in pogled nanjo je bil vse bolj zastrašujoč. Šele z dnem smo ob spremstvu policije smeli zapustiti Jelovico. Mater so naložili na hitro pripravljeno ležišče na saneh – na posmojke in jo s konjsko vprego prepeljali na dom njene matere v dolini. Tako je šele po več kot šestnajstih urah prišla do prave zdravniške pomoči. Dr. Valerija Strnad, ki je prihitela na pomoč, pa ji ni mogla pomagati, je odredila nujen prevoz v bolnišnico na Golniku. Krogla je obtičala globoko v črevesju in rana se je že zastrupila. Nepozaben mi je ostal pogled na njen blede obraz, na njene žareče oči, v katerih se

je zrcalil strah, podkrepjen z neizmerno bolečino, na oči, ki so nas iskale in se ljubeče poslavljale od nas, vsakega njenih otrok. Najdlje se je njen pogled ustavil in najtežje ji je bilo slovo od njene najmlajše, komaj dveletne hčerke Cilke. V bolečini, ki ji je parala dušo, se je obrnila od nas in na glas zaihtela. Solze žalosti in obupa so ji vrele iz oči in se spajale s potnimi sragami, izhajajočimi iz nepopustljive bolečine. Vsi smo jokali. V uteho ji je bilo le to, da pušča otroke v oskrbo svoji materi. Le še bežen pogled in odnesli so jo iz hiše, iz katere je pred dobrim tednom odšla polna življenja in energije, polna smelosti in poguma, kar vse je izkoristila za to, da se je vrnila med nas.

V otroški naivnosti smo bili prepričani, da je odslej v varnih rokah in da je le vprašanje časa, kdaj se bo ozdravljena vrnila. Nihče od otrok ni slutil najhujšega. Pa ni bilo tako. Slovo od nje je bilo zadnje, odšla je za vedno. Rana, ki toliko časa ni bila zdravniško oskrbljena, je bila zanjo usodna. Izgubili smo mamo.

Prestano gorje, trpljenje, skrb in duševna stiska so ugonobili tudi očeta, omagal je le pol leta kasneje. Zdaj smo postali otroci ne le brezdomci, pač pa popolne sirote. Življenje nam je pokazalo svoj tragični obraz. V stiski, v kateri smo se znašli sirote, nas je v oskrbo prevzel mamin brat, stric Lojze Megušar, Pintar na Češnjici, gospodar na maminem domu. Tudi sam je imel številno družino, osem otrok, s prevzetimi petimi Kolendrovimi pa se mu je ta povečala na trinajst. Kakšna žrtev! Pravo hvaležnost za njegovo žrtvovanje in humanost občutim šele sedaj v zrelih letih.

Tragična usoda je doletela tudi tiste Dražgošane, ki so ostali po domovih. Pobesneli policisti so se zaradi lastnih izgub in ponižanja krvavo znesli nad prebivalci in nad vasjo samo. Tako v Jelenščah kot Na pečeh so pobrali vse moške, ki so jim prišli v roke, jih oddvojili od družin, jih odgnali v Jelenšče in jih tam vpricho njih postrelili. Starost ob tem ni bila pomembna. Najmlajša med njimi sta imela komaj dvanajst let, najstarejši pa krepko čez sedemdeset. Maščevalnost in krvoločnost sta jim

ohromila razum, pa so morili brez milosti. Nihče, ki so ga postavili v vrsto, se ni rešil. Ugonobili so vse moške, ki so jih po prihodu v vas zasegli. Vse druge vaščane, žene in otroke, so napotili v zbirni center za preselitve v Šentvid. Med njimi je bila tudi noseča in ranjena Koritnikova mama s štirimi otroki, najmlajšo hčerko Rezko, ki je umrla ob eksploziji bombe v Grogovčevi hiši, je nosila s seboj. To je opazil policist in jo prisilil, da jo je odložila v sneg, sama pa se je morala vključiti v kolono pregnancev.

Tudi prebivalcem vasi Pri cerkvi ni bilo nič bolj prizanešeno. Isti teror se je izvajal tudi nad njimi, pa čeprav so Nemci tja prišli najkasneje. Sla po maščenju in ubijanju se tudi tu ni poglela in je vztrajala do konca. Enako kot v prejšnjih dveh zaselkih so tudi tu odgnali vse moške, ki so jih našli po domovih, jih zaprli v trdno klet župnišča ter jih usmrtili. Kako so to izvedli, je vse do danes nepojasnjena skrivnost. Dejstvo je, da so kasneje tam našli ostanke zogle-

nelih trupel. Otroci in žene pa so bili deležni enake usode kot tisti Na pečeh in v Jelenščah.

Po 35 letih se je žrtvam dražgoške tragedije postavil spomenik, v katerem so našle tudi zadnje počivališče. Ob taki zakasnitvi so bila že tedaj mnenja o primernosti postavitve deljena. Po trezni presoji pa je prevladalo mnenje, da žrtve Dražgošanov in gorje, ki so mu bili vaščani izpostavljeni, zaslužijo tragediji primeren obelisk, ki naj služi tudi zanamcem v opomin, kaj zmore človeška zloba, kaj zmore tujec ob svobodomiselnih hotenjih nekega naroda.

Ko po toliko letih razmišljam o takratnih dogodkih, prihajam do sledečih spoznanj: Vojna je brezpravno stanje, v katerem odpove sleherna prištevnost in civilizacijska omika, kjer človek, ki ima moč, gospoduje nad življenjem in smrtjo sočloveka s pravico, ki mu je nihče ni dal. S pravico, ki si jo je vzel sam, je stanje, kjer šteje le uboj.

Žrtve so nič krivi ljudje, tisti, ki so krivi za povzročeno gorje, pa se kitijo s slavo in junaštvom.

Wandzeitung

Eine wichtige Feststellung

Der Gauleiter hat die Bevölkerung Südkärntens aufgefordert bei der Vernichtung der bündischen Banden mitzuwirken und deren Aufenthalt den deutschen Sicherheitsbehörden zu melden.

Diesem Ufa sind viele gefolgt, aber nicht die Einwohner aus der Gegend von Dražgošče. Seit über 14 Tagen tritt sich dort eine gefaserte Abteilung Banditen auf, ohne dass die Bevölkerung Meldung erstattet. Dadurch sind diese Menschen mitschuldig geworden und verletzen dem Gesetz.

Durch den Einsatz deutscher Kräfte mit schweren Waffen wurde das letzte Lager der Banditen mit dem Dorf Dražgošče vernichtet. Ein grosser Teil der Bunde-wirten ist tot, ein Teil mit der Einwohnerchaft des Dorfes in die Derge geflüchtet.

Dies ist ein neuerliches Verbrechen.

Die Fiskusler sind dem Frost und Hunger ausgeliefert.

Die deutsche Polizei verfügt sie und jeden, der mitschuldig hat, muss mit seinem Tode rechnen. Die zurückgebliebenen Inwendigen Frauen und Kinder von Dražgošče werden in ein Lager gebracht. Das Dorf ist restlos verbrannt.

In jedem weiteren Falle wird unerbittlich vorgegangen.

Südkärntner, wo die Banden auftauchen, bringen sie Tod und Verderben über die Einwohner.

Wandelt Euch gegen jene, welche die restlose Befriedung des Landes zu verhindern suchen.

Wer mit uns ist, geht in eine sichere Zukunft!

Wer gegen uns arbeitet, kommt ins Elend!

Stenski časopis

Važna ugotovitev

Gauleiter je pozval prebivalstvo pokrajine Südkärnten naj pomaga pri zasledovanju bündelskih trupel in naj javi nemškim varnostnim oblastem kraje, kjer se le-te zadržijo.

Temu njegovemu pozivu se je večina prebivalstva odzvala, razen prebivalstva v vasi Dražgošče in njeni okolici. V bližini je veselo se le 14 dni po prvi odločni banditov, ne da bi nam prebivalstva o tem kaj javilo. Ti prebivalci so s tem součestni in bodo odgovarjali pred zakonom.

Nemške sile so morale s težkimi orožjem uničiti utrjene laboratorije teh banditov, kateri tudi vas našo. Pobit je večji del bündelsarjev, med del pa je v vasi našo vred pobegnil v gozdove.

To je nov zločin!

Begunci so izpostavljeni mrazu in lakoti.

Nemško orožništvo jih zasleduje in vabi, ki jim je pomagati, mora računati s svojo smrtjo. Zveznične žene in otroci v vasi Dražgošče, ki so ostali, so socialno nasiljeni v nekem laboratoriju. Vas je popolnoma sporeta.

V slinih sluti se bo nelzprošno postopalo.

Prebivalci pokrajine Südkärnten, kjerkoli se tolpe pojavijo, prinašajo smrt in pogubo.

Borite se proti onim, ki nočejo miru v detail.

Kdor gre s nami, gre varni bodočinol nesreč!

Kdor je proti nam, bo pogubljen!

Rafko Eržen

P. d. Ambrušev, rojen leta 1929 na Rudnem. V času bitke star 13 let. Sedaj živi na Rudnem.

Po spominu lastnih doživetij

Ker čas hitro beži, z njim bledijo spomini, sem se odločil zapisati, kako smo kot otroci doživeli dražgoško bitko. Doma smo bili na Rudnem, po naključju pa smo bili vpleteni v dogajanja v Dražgošah: Gabrijel Vrhunc – Žagarjev, star 14 let, Jože Demšar – Blažev, star 14 let, Rafko Eržen – Ambrušev, star 13 let, Jože Fajfar – Šuštarjev, star 11 let, in Janez Eržen – Ambrušev, star 10 let.

Z Gregorjem Šmidom – Prešnikovim atom iz Dražgoš, smo se dogovorili, da bomo pozimi 1941–1942 iz njegovega gozda na Slemenu s samotnimi sanmi povozili drva, ki so bila namenjena prodaji, k cesti na Rudno. Delo smo že skoraj dokončali. Ostalo nam jih je še za en dober dan. Dogovorili smo se, da bomo šli v petek vozit drva zelo zgodaj, da bomo z vožnjo drv končali. Tako smo v petek navsezgodaj odšli od doma. Bila je še tema. Belina visoke snežne odeje nam je kazala pot, ki je bila že utrjena do skladownice drv na Slemenu. Ko smo prišli do kraja, kjer naj bi naložili drva na sani in jih odpeljali, se je že zdanilo. Opazili smo, da po cesti s Češnjice mimo Prešnikove žage prihaja vojaška kolona. Prepričani smo bili, da so to gošarji. Imena partizani takrat še nismo poznali. Bili smo presenečeni, ker jih je bilo tako veliko. Hitro smo spoznali, da smo se zmotili. Prihajajoči so bili Nemci. Od te kolone se je pri Matevčevem kozolcu oddvojila manjša skupina in odšla do košate češnje v breg nad Ambruševim kozolcem na Malih rudnih. Ko smo videli, kako so se pričeli razvrščati še drugi prihajajoči Nemci, sta nas obšla strah in nemir. Čutili smo, da se pripravlja nekaj hudega. Odločili smo se pustiti sani prazne in oditi proti domu. Šli smo proti globeli potoka Vovč in se po njem pomikali navzgor proti delu Dražgoš, imenovanem Na pečeh. Potok je bil zaledenel in zasnežen. Hoja po njem je bila utruja-

joča in nevarna. Ko smo prehodili del te poti, sva se z Gabrijelom oddvojila od ostalih. Nameravala sva se preko vrha Gradiš in globeli Štajbn vrniti domov. Po visokem snegu, ki je še vedno naletaval, sva se približala vrhu Gradiš. Nenadoma so okoli naju in nad nama zažvižgale krogle. Zaslišali so se strelji, z vrhov smrek pa se je usipal sneg. Sunkovito, z velikimi skoki po bregu navzdol sva se umaknila nazaj v globel potoka Vovč. To so bili prvi strelji in uvod v boje, ki so sledili in tako naznanili bližajočo se tragedijo Dražgoš.

Spet smo bili skupaj in le počasi smo se pomikali naprej proti vasi. Krite pred strelji smo našli za Maticevim hlevom. Streljanja je bilo s Površnice vedno več. Bilo je že pozno popoldne. Bežali smo naprej. Na Prešnikovem travniku pod vasjo smo se skrili pred strelji za ravno hribino. Iz bližnje hiše nas je nekdo klical in vabil, naj gremo naprej. "Pridite gor," je klical. Šli smo naprej. Žvižgi svinčenk, ki so švigale nad nami in mimo nas ter se izgubljale v sneg, so bili zastrašujoči in ostri.

Morda, tako smo pozneje sklepali, so Nemci spoznali, da smo otroci in zato niso streljali neposredno na nas.

Že se je spustil mrak, ko smo prišli do Pstotne hiše. Bili smo premraženi, saj smo bili slabo oblečeni. Noge v čevljih smo imeli ovite le v žakljevino. V hiši smo se ogreli. Pstotna mama nam je skuhala žgance. O, kako so bili dobri! Lačni smo bili, čeprav gladu nismo čutili. V spominu pa nam je ostal njihov sin Stanko, ki je prihajal po stopnicah iz zgornjih prostorov in sproti oblačil srajco. V šali je rekel, da za prihod Nemcev mora obleči novo srajco. Tako on kot mnogi drugi ni slutil, da jih bo doletela prava vojna vihra.

Pstotni so obvestili Hkavščove, da smo pri njih. Zvečer nas je prišla iskat Marica in nas peljala domov k Hkavšču. Ravno ko smo šli iz Pstote mimo Bolčarjeve hiše, je na streho priletela granata. S strehe so se vsuli razbiti kosi strešne kritine. Niso nas poškodovali. Kakšni nevarnosti se je izpostavila Marica na tej poti, ko je reševala nas, pa zagotovo ni vedela. Varno nas je pripeljala domov k Hkavšču.

V skrbeh za naša življenja sta Janko in Francka iskala tudi to možnost, da bi nam pri vrnitvi domov pomagali partizani. Zato sva z Marico odšla v Birtovo hišo, kjer je bil štab. Tam so bili Jože Gregorič, Stane Žagar in Ivan Tomažin. Prosila sva jih, naj nam pomagajo pri vrnitvi domov na Rudno. Ivan Tomažin je pokazal veliko pripravljenost za pomoč pri naši vrnitvi domov. Odločno proti pa sta bila Jože Gregorič in Stane Žagar, ki je rekel, da je prenevarno. Zato tega nismo storili.

Hkavščova hiša je bila zelo izpostavljena in na stalnem udaru, zato smo se ponoči zatekli v Birtovo klet. Pridružili smo se vaščanom, ki so že bili tam. Noč je minila mirno. Nekaj malega smo tudi spali, saj smo bili zelo utrujeni. Vsak je bil zatopljen v svoje misli in premišljevanje. Molitev in vroča prošnja Mariji za varstvo pa sta bili pri vseh stalno prisotni.

Zjutraj, ko se je zdanilo, bila je sobota, smo odšli k Maticu. Zakaj smo šli tja, se ne spomnim. Na tej poti so nas presenetili žvižgi svinčenk. Verjetno je bil vzrok za to partizan, ki je bil na podstrešju hiše. Nadziral je strmino pod vasjo.

Vrnili smo se nazaj k Hkavšču. Partizani so nam ponudili hrano in godljo. Ni bila dobra, saj je bila neslana, pa smo jo kljub temu pojedli.

Proti poldnevu nas je vse prestrašil žvižg granate, ki je priletela v hišo, ravno v kot nad krušno pečjo. Granata ni eksplodirala. Za pečjo je takrat ležala partizanka, Basajeva Francka iz Selc. Vsa v strahu in spoznanju, kaj bi se lahko zgodilo, je zaklicala: "O, Marija pomagaj, sam Bog me je rešil!" Ob tem nevarnem primeru, ki se je srečno končal, smo vsi ostali brez besed. Če bi se granata razletela, bi ogrozila življenja mnogih.

Streljanja je bilo vse več. Tudi topovi so se oglašali vse pogosteje. Na štali je bilo nekaj partizanov, ki so imeli nadzor nad bregovi pod vasjo. Nenadoma je prišel iz hleva partizan. Bil je invalid. Na eni od rok sta mu manjkala dva prsta. Povedal je, da je nad vasjo Rudno ustrelil konja. Ko smo se po nekaj dnevih vrnili domov, so nam povedali, da je bila na Gradiših res ubita Gašperjeva kobila.

Popoldne je na ostrešje Hkavščovega hleva prile-

tela zažigalna granata. Ostrešje je zagorelo in ogenj se je hitro širil. Pogorela je vsa krma in kmetijsko orodje. Gospodar Janko je takoj odšel reševati živino iz "štale". Pri tem so mu pomagali tudi nekateri partizani.

Ponovno, kot že večkrat prej, so Janko, Francka in stari ata obupno prosili partizane, naj se umaknejo. "Poglejta, kaj se dogaja," so jim govorili. Njihove prošnje niso bile uslišane. Res pa je, da so nekateri partizani odgovarjali: "Mi ne moremo nič pomagati." To so bili fantje, ki so govorili z naglasom iz Poljanske doline in z jeseniškega območja. Tudi ti so slutili prihajajočo tragedijo, vendar so bili nemočni in niso mogli pomagati.

Gospodar Janko se je v slutnji prihajajočega odločil, da se bomo umaknili na Jelovico. Žena Francka in njegova sestra Marica sta na hitro pripravili nekaj najnujnejšega in to so naložili v koše. Bilo je že pozno in noč je bila temna, ko smo se odpravili po furmanski poti proti vrhu Dražgoške gore. Snega je bilo veliko, mraz je pritiskal, pot je bila strma in nevarna, zato smo jo težko premagovali. Na poti proti vrhu gore so nas spremljali žvižgi svinčenk in svetlobne rakete, ki so osvetljevale pobočje gore. Kakšno tesnobo in bolečino v srcu pa so občutili Hkavščovi, ko so se s pogledi proti vasi poslavljali od domače vasi in domače hiše, pa si ni mogoče predstavljati.

Noč se je že prevesila v nedeljsko jutro, ko smo prišli v kočjo na Kališniku. Tam smo se umirili in upali na mirno noč. To pa se ni zgodilo. Iz Dražgoš je prišel nekdo in povedal, da Nemci obljublajo varnost vsakemu, ki bi se vrnil domov. Tega povabila ni nihče sprejel. Domov se je vrnil le sam, kar pa je bilo zanj usodno.

Nedeljo smo preživeli v Kališniku dokaj mirno. V noči z nedelje na ponedeljek je v Kališnik pribežal Blažev Evgen. V Jelenščah je bil v vrsti za streljanje, vendar se je čudežno rešil. Proti Kališniku pa so prihajali tudi že partizani. V kočji je zašumelo. Hitro se je razširila vest, da prihajajo Nemci. Preplah je bil popoln. Zaradi strahu, kaj se bo zgodilo, smo zbežali iz kočje. Izkazalo pa se je, da niso bili Nemci, in smo se vrnili v kočjo.

V ponedeljkovem jutru smo zapustili Kališnik. V visokem snegu in hudem mrazu smo odšli proti Pstinam, kjer smo se v jelovski bajti pridružili vaščanom, ki so prav tako pribežali iz Dražgoš. Nabito polna jelovška bajta je bila do nas prijazna. Ponudila nam je toploto in mir. V njej smo preživeli preostanek dneva in noč. V torek zjutraj smo odšli iz jelovške bajte na Pstinah proti vrhu Jamniške gore. Vseh nas pet fantov in Hkavščova Marica smo hodili prvi, da smo v visokem snegu naredili gaz. Janko s starši in žena Francka so šli za nami. Zaradi boleznin in oslabelosti je Janko moral očeta pogosto nositi. Le kako je zmožgal premagovati takšen napor? V visokem snegu je bila pot utrujajoča. Hodili smo počasi in moči so nam pohajale. Končno smo le prišli do odcepa poti in pričeli smo se spuščati proti Jamniku. Hoja navzdol ni bila tako naporna, zato smo fantje šli naprej.

Ko smo prišli do prvih hiš na Jamniku, smo srečali vaščana iz zaselka Kolombart. Ta nam je resno odsvetoval, da bi zavetje iskali v vasi. Rekel je, da so Nemci napovedali hudo maščevanje nad tistimi, ki bi sprejeli begunce iz Dražgoš.

Ni nam preostalo drugega kot vrniti se nazaj proti vrhu Jamniške gore ter opozoriti ostale, da ne bi nadaljevali poti proti Jamniku. Srečali smo jih, ko so počivali v "kolpernu" za oglje. Bili so zelo utrujeni in prezeblji, pa vendar trdno odločeni nadaljevati pot do ljudi, ki jih bodo pripravljene sprejeti. Jankov ata je odločil, da gremo naprej. Rekel je: "Umremo lahko tukaj ali pa tudi kje drugje, če nas dobijo Nemci."

Spet smo se spustili po strmi poti z Jamniške gore proti Jamniku. Obšli smo vas Jamnik in šli proti vasi Podblica. Ko smo pozno zvečer prišli do Zakovnikove hiše, ura je bila deset ali več, je Janko poklical gospodarja, Zakovnikovega ata. Takoj se je oglasil in zaklical: "Janko, ali si ti?" Sprejeli so nas brez oklevanja, nobenega strahu ali nejevolje niso pokazali. Zakovnikov ata je rekel: "Danes ste bili na vrsti vi, jutri pa smo lahko že tudi mi." Napolnili smo vso hišo, saj nas je bilo deset. Za vse se je dobil prostor. Ogrelimo smo se in tudi posušili premočena oblačila. Še več, Zakovnikova mama nam je skuhalala žgancev

in mleka. Ja, res je bila večerja dobra. Videli in občutili so našo stisko, v kateri smo se znašli, in so nam nesebično pomagali. Po mirni noči smo v sredo zjutraj zapustili Zakovnikovo hišo. Zahvalili smo se jim za gostoljubje, ki za njih ni bilo brez nevarnosti. Lahko bi bilo celo usodno. Nato smo se razšli. Marica in njena starša v Kranj k sinu oziroma bratu Vilku, ostali pa smo šli preko Zablatov in vasi Topolje proti Selcem. Francka in Janko sta se zadržala v vasi in pozneje odšla k Žnidarjevim v Selca. Z njimi sta se dobro poznala, saj je Francka pred poroko pri njih služila. Mi otroci smo iz Selc odšli proti domu na Rudno.

Da bi bili manj sumljivi in bolj varni, ko smo šli naprej proti Studenu in Češnjici, smo hodili v vrsti eden za drugim in v večji medsebojni razdalji.

Na Češnjici smo šli k Reškovicim. Gospodar Ciril Eržen je bil stric kar trem iz naše skupine. Ponudili so nam malico. Sprejeli smo jo z veseljem in hvaležnostjo. Ob pogovoru pri njih smo podoživljali prehojeno pot. Zavedali smo se nevarnosti, ki je v teh dneh prežala na nas. Ob mislih na vse, kar smo hudega prestali, so se nam vsem orosile oči.

Pred nami je bil še zadnji del poti do doma. Okrog poldneva je bilo, ko smo se med Žagarjevim in Gašperjevim kozolcem srečali s skupino vaščanov. Med njimi sta bila moj brat Francelj in naš ata. Ker niso imeli nobenih vesti o nas, kje naj bi bili in ali smo sploh živi, so se odločili, da nas bodo odšli iskat. Upali so, da bodo morda le našli kakšno sled za nami. Ko smo se po tolikih dnevih negotovosti in preteče nevarnosti srečno vrnili domov, smo se snidenja z domačimi zelo razveselili. Vsak od nas pa se je verjetno, ko smo šli mimo vaškega Marijinega znamenja, v mislih njej zahvalil za varstvo na tej težki poti.

Ata so mi povedali, kako jih je doma skrbelo za nas otroke, hčerko Francko in Hkavščovo družino. Zato so ata odšli v ponedeljkovem jutru na nevarno in tvegano pot v Dražgoše. Želeli so nas poiskati in pripeljati domov. Niso pa mogli vedeti, da je bilo naše domovanje takrat na mrzli in zasneženi Jelovici. Vedeli so, kako hudo je bila prizadeta vas in vaščani. Maščevanje Nemcev nad nemočnimi in ne-

dolžnimi Dražgošani je bilo strahotno.

V Dražgošah so se takrat, tako so povedali ata, naključno srečali s selškim županom, Mlinarjem iz Dolenje vasi. Obžaloval je, da je boj imel tako strahotne posledice. Rekel jim je tudi, da je storil vse, kar je bilo mogoče, da ni prišlo do še številnejših pobojev.

Naj bodo ti zapisani spomini nas otrok na tragične dogodke v Dražgošah tudi zahvala Hkavščovi družini,

Janko Pintar

Spomini na naše begunstvo med drugo svetovno vojno.

Kako smo Miklavževi bežali med drugo svetovno vojno

Strah pred bližajočo se vojno in začetek vojne

Dražgoški župnik Franc Hiti je na novega leta dan 1939, ko je po pridigi s prižnice faranom zaželel v novem letu vse dobro, pripomnil, da je nekje bral prerokbo, da bo v prihajajočem letu hudič spuščen z verige. Čez eno leto, ko se je začevalo leto 1940, pa je dejal: "Zaradi besed, ki sem jih točno pred enim letom izrekel s tega mesta, so se mi nekateri ljudje smejali. Po dolini so se širile govorice, da dražgoški župnik po nepotrebnem straši ljudi. Žal so se prerokbe uresničile. Prvega septembra pravkar iztečenega leta (op. avt.: torej leta 1939) so Nemci napadli Poljsko."

Jugoslavijo so Nemci napadli 6. aprila 1941. Bila je cvetna nedelja. Jaz nisem šel k maši v Dražgošah, saj sem doma varoval mlajša brata in sestri. K nedeljskemu bogoslužju sem se tako peš napotil v Železnike. Starojugoslovanski vojaki, ki so stražili nekatere objekte, so na puškah imeli bajonete. To se mi je kot 13-letnemu fantu zdelo zelo zanimivo. Pred cerkvijo so stali možakarji, ki jih nisem poznal,

ni, ki nas je sprejela, kot da smo njihovi. Gospodar Hkavščov Janko nas je varno popeljal preko neprijazne in zasnežene Jelovice. Tudi Zakovnikovim v Podblici gre topla zahvala. Sprejeli so nas in nam pomagali kljub preteči nevarnosti s strani Nemcev. Vsa čast in zahvala gre tudi našemu atu, ker so odšli na nevarno in tvegano pot v Dražgoše z namenom, da nas poiščejo in pripeljejo domov.

in modrovali. Ujel sem njihovo bojazen, češ da bodo pirhi ob bližnji veliki noči že lahko krvavi. Pri pridigi je župnik povedal, da je bila naša država napadena. Pozval nas je k ohranitvi razsodnosti in k zaupanju v božjo previdnost.

Zasedba Selške doline in začetek ponemčevanja

Že do velike noči (mislim, da je bilo 12. aprila 1941) so Železnike in celo Selško dolino zasedli Italijani. Pri tem je bilo izza Blegoša slišati le nekaj strellov. V starojugoslovansko vojsko mobilizirani fantje in moške so se vrnili domov. Kmalu (približno po treh tednih) so Italijani Selško dolino prepustili Nemcem, ki so nemudoma začeli s ponemčevanjem. Aretirali so vse izobražence, posebej duhovnike in učitelje. Tudi v Dražgošah so ukinili slovensko šolo. Dražgoški učiteljci sta se še pravočasno umaknila v Ljubljano, župnika Franca Hitija pa so Nemci v začetku maja odvedli in ga zaprli. V juliju, mi smo na Brdu (naš travnik pod Dražgošami) ravno sekli (kosili travo prve košnje), se je župnik v spremstvu dveh žandarjev za eno uro vrnil v Dražgoše. Takrat so župnišče tudi zapečatili, župnika Franca Hitija pa so Nemci izselili v Srbijo. Tudi iz doline so izselili nekaj družin.

Tako v Dražgošah nismo imeli več svojega duhovnika, sv. Rešnje telo pa je bilo še vedno v tabernaklju. Starejši so se pogovarjali, da neki duhovnik iz

Ljubljane skrivaj pride ter posveti in zamenja hostijo. Spominjam se, bilo je v oktobru ali v novembru leta 1941, da smo neke sobote proti večeru dobili sporočilo, da je v dražgoški cerkvi duhovnik. Lahko smo opravili spoved, v nedeljo dopoldne pa je bila tudi sv. maša s slovensko pridigo. Markceva "teta" Tilka z Rudna je večkrat spomnila na vsebino te pridige: "Nebesa so naš dom, tja moramo vsi priti." V cerkvi so bile vsak dan ob uri, ko bi morala biti sv. maša, dobro obiskane molitve. Ob nedeljah je molitve vodil organist in mežnar Filip Mlinar. On je cerkveno pokopal tudi tri umrle.

Šolskega pouka v nemščini v Dražgošah ni bilo. Bila pa sta poleti dva tritedenska tečaja nemščine, obvezna za vse otroke. Odrasli so tečaje nemščine lahko obiskovali ob večerih, vendar udeležba ni bila obvezna. Učitelja sta bila Nemca. Prvi je bil navdušen športnik, ki je verjetno v Dražgoše prinesel prvo pravo nogometno žogo, drugi pa odličen pevec.

Prihod partizanov v Dražgoše – na vas je legla mora

Partizani so v Dražgoše prišli na Silvestrovo jutro, to je 31. decembra 1941. Zelo smo se jih prestrašili. Na vas je legla mora. Kaj bo z nami, ko pridejo Nemci? Vedeli smo za požgano Rašico, vedeli za pobite nemške vojake v Rovtu, vedeli smo, da so komunisti pobili več ljudi na Dobravi pri Kropi in v njeni okolici. Preprosto – bali smo se nemškega maščevanja. Partizani so se nastanili v sokolskem in prosvetnem domu ter v šoli, nekaj pa tudi po večjih hišah – kmetijah. Štab bataljona je bil pri Birtu (pr' Bert').

Na praznik Sv. treh kraljev, 6. januarja 1942, dopoldne je bil v Dražgošah pogreb Mihove matere. Njen sin Lenart Šolar je šel na partizansko komando k Birtu prosit, če mater lahko pride pokopat nemški duhovnik Rudolf Besel, ki je pred nekaj tedni (18. decembra 1942) prišel službovat v Staro Loko. Hkrati je Lenart želel tudi zagotovilo, da se nemškemu duhovniku v Dražgošah ne bo nič zgodilo. Partizani so dovolili in duhovniku zagotovili varnost. Tako,

kot je bilo dogovorjeno, je pogreb tudi potekal. Na tem pogrebu sem bil tudi jaz. Ob prihodu žalnega spreveda k cerkvi so se na vogalu cerkve na vsako stran vrat celo postavili po trije partizani in naredili špalir.

Po pogrebni slovesnosti so nas partizani vabili na miting v sokolski dom. Otroci smo bili radovedni, kaj bo, in smo šli. Takrat sem prvič in zadnjič prestopil prag sokolskega doma. Na mitingu se je zbralo veliko ljudi. Prvič sem slišal partizanske pesmi, npr. Nabrusimo kose. Govoril je ustanovitelj Cankarjevega bataljona Stane Žagar. Vseh njegovih besed se ne spomnim, vem le to, da je dejal, da Nemci hodijo spodaj po dolini s puškami v rokah, gor v Dražgoše pa si ne upajo. "Če pa pridejo, jim bomo že pokazali!" je še dodal. Rekel je tudi, da smo že skoraj dva tedna tako rekoč v Dražgoški republiki. Slednje se je meni zdelo zelo čudno, saj smo se v šoli učili o kraljevini, moj ata pa je omenjal celo cesarja. Kaj je to republika, se mi še sanjalo ni. Žagar je na mitingu govoril tudi o komunizmu ter skorajšnjem porazu Nemcev in posledičnem koncu vojne. Ko sem prišel domov, sem povedal, kar sem slišal. Ata Žagarjevim besedam ni kaj dosti verjel. Dejal je, da so Nemci pred Moskvo še močni in da ni pričakovati, da bi bilo kar v nekaj tednih vojne že konec.

Dražgoška bitka – začetek tragedije, beg iz Dražgoš

PETEK, 9. JANUAR 1942

Čez noč je zapadlo okoli 25 centimetrov suhega snega. Zjutraj okoli sedme ure, ko se je zdanilo, sem šel s samotajnimi sanmi na delo. Pod Krasjo so odrasli kopali šoder (gramoz), otroci pa smo ga s samotajnimi sanmi vozili v Slapotje in z njim nasipali vaško pot. Ko smo se šele zbirali in še nismo začeli delati, je pritekel sodelavec Šimnov Nace (Nace Habjan) ter povedal novico: "Nemci so že na Rudnem. Imajo tudi kanone (topove)." Prestrašili smo se in takoj stekli nazaj domov. Malo pod domačo hišo sem srečal skupino partizanov, ki jih

je nekdo vodil; pozneje sem videl, da na borbene položaje. Moj oče so tega vodjo ustavili in ga vprašali, kaj bo zdaj. Odgovoril je, da se bodo partizani pač malo "usekali" z Nemci. Na očetovo vprašanje, kaj bo z nami, pa je odgovoril, naj se ta čas zaradi varnosti umaknemo v klet. Psa pa naj zapremo v hlev, da ne bo lajal in s tem izdajal partizanskih položajev.

Okrog osme ali devete ure so se že zaslišali prvi streli in ragljanje strojnic. Pozneje smo izvedeli, da so Nemci streljali na rudenske otroke, ki so s samotajnimi sanmi vozili drva s Prešnikove senožeti proti Vovčku. Nemci so jih ustavljali, otroci pa so se zbali in zbežali. Na srečo nobenega izmed njih niso zadeli. Med temi otroci sta bila tudi Ambrušček Rafko (Rafko Eržen) in Šoštarjev Joža (Jože Fajfar).

Čez dan je bilo vedno huje. Nemci so začeli streljati tudi s topovi. Najbolj je pokalo na Površnici, v

Slemenu in na Jelenščah. Zvedeli smo, da se je od granate vžgala in nato zgorela Žerelnikova hiša v vasi Na pečeh. V vasi Pri cerkvi je bilo še razmeroma mirno.

Pri nas smo ta dan v glavnem prebili v kuhinji, ki se nam je zdela še najbolj varna. K nam so prišli tudi sosedovi (Rovtarjevi), in sicer mati s tremi otroki (najstarejši je imel tri leta, najmlajši pa tri mesece) ter pestrna Stanka Lotrič. Pod noč je pokanje ponehalo. Dobro se spominjam, da je ta večer v Dražgošah še zvonilo ave. Zadnjič! Otroci smo šli spat v svoje postelje. Ko sem že ležal, mislim, da je bilo okrog osmih ali devetih zvečer, pa je spet začelo pokati. Tokrat čisto blizu nas, na zahodni strani Dražgoš. Nemci so prišli po grapi z Rudna v Češnjico in z zahodne strani hoteli prodreti v Dražgoše. Partizani so jih odbili in Nemci so se umaknili. Zatem Nemci s te strani niso več poskušali priti v vas.

SOBOTA, 10. JANUAR 1942

Drugi dan. Spominjam se, da je dopoldne rahlo snežilo, bilo je megleno, kmalu po poldnevu (okrog enih) pa se je delno razjasnilo. Spet se je slišalo streljanje z vzhodne strani Dražgoš. Na mizi v kuhinji smo imeli ravno kosilo, mama je spekla celo pečenko. Nenadoma so topovske granate začele padati okrog naše hiše. Kar kadilo se je. Ena izmed granat je padla med hišo in hlev. Ves plaz se je v trenutku usul z obeh streh, potrgalo pa je tudi zunanjo električno napeljavo. Hrano smo pustili nedotaknjeno in zbežali v klet. Pod noč se nam je pridružil tudi sosedov Janez (Janez Thaler), ki se je z dela na Jelovici vrnil k svoji družini. Povedal je, da na poti proti Češnjici (pod goro) ni Nemcev. Tudi ta večer je pod noč streljanje ponehalo.

NEDELJA, 11. JANUAR 1942

Tega jutra so Nemci začeli s topovi silovito napadati že pred sedmo, ko je bilo še malo mračno. Kmalu se je od granate vžgala sosedova (Mihova) "štala". Naš ata in sosedov Janez sta pohitela, da bi pogasila, a so Nemci ves čas streljali, da so krogle iz pušk in strojnic kar žvižgale. Tako si nista upala blizu.

Stare Dražgoše, h. št. 46 - Žerelnikova hiša, ki so jo prvo pogoltnili ognjeni zublji že prvi dan napada na vas. Foto: arhiv Janka Pintarja

Takoj zjutraj smo mi in sosedova družina šli v klet in v njej ostali cel dan. Ves čas smo molili, največ za srečno zadnjo uro. Ničlikokrat smo zmolili kesanje. Nikoli pozneje v življenju nisem bil tako vdano in lepo pripravljen na krščansko smrt. Kazalci na uri se niso hoteli nikamor premakniti. Tako dolge nedelje v mojem življenju še ni bilo. Upali smo, da bo z nočjo, tako kot prejšnja dneva, streljanje ponehalo. V Dražgošah je tudi ta dan pogorelo več hiš. Spomnim se, da v vasi Pri cerkvi Tinetova in hiša Na Gabrci.

Malo pred mrakom sta prišla k nam v klet Jakčev oče Andrej (Andrej Kavčič) in njegov sin Tone (Tone Kavčič). Vrnila sta se z Jelovice iz Hkavščevih grabenj, kjer sta samotež vozila les. Tudi ta dva sta povedala, da je smer zahodno od Dražgoš še vedno prosta. Tako smo se mi in sosedovi odločili, da zgodaj zjutraj zbežimo na Jelovico v smeri proti Rovtarici. S težkim srcem se človek odloči zapustiti svoj rodni dom in si s tem rešiti golo življenje. Mlajše otroke so zaradi varnosti dali spat v hiši po tleh. Ata je večkrat šel pogledat, kaj se dogaja zunaj. Okrog osme ure zvečer pa je prišel sosed Blažicev oče s petrolejsko svetilko v roki in nas obvestil: "Bežimo! Nemci so že v Jelenščah. Takoj so vse moške postavili v vrsto in jih postrelili. Tako je povedal Blažev Evgen (Evgen Luznar), ki je bil že v vrsti in je pobegnil."

Takoj smo ukrepali. V naglici smo oblekli otroke, nekaj najnujnejših stvari (hrano, odeje) zmetali v koše ter zbežali od doma. Oblečeni smo bili v najslabša oblačila, saj smo mislili, da je za v klet vse dobro, za "v Jelovco" pa tudi. Koši so nam ščitili hrbte, pa tudi za nošnjo so bili najbolj pripravi. Tudi ženske so majhne otroke nosile kar v koših. Spominjam se, kako so otroci jokali zaradi mraza. Jakčevi Marici (Marica Kavčič) je nekje za Jazbenkom iz koša padel bratec Rafko (Rafko Kavčič), star eno leto in nekaj mesecev.

Ko smo na vrhu Kališnika prišli na glavno pot, smo dohiteli nekaj sosedovih družin. Spominjam se pogleda nazaj proti vasi: iz Jelenšč so letele rakete, ki so jih izstreljevali Nemci. Po Slemenu so goreli seniki, v vasi Na pečeh pa se je izrazito videla Štihelnova goreča hiša.

Šli smo s svetilkami, in sicer zato, ker smo mislili, da je tako bolj varno. Tako vsak lahko ve, da smo civili. Partizanov, ki naj bi nas po nekaterih pisanjih spremljali, jaz nisem videl. Lahko pa so se umikali pred nami ali pa za nami. Pot je bila naporna.

V Češnjici so se družine začele razhajati. Jorcevi in Lojzetovi so šli v Lojzetovo bajto, Kališnikarjevi so šli v Matocevo bajto v Podmulez, Jakčevi in Gabrški teti pa so po Beštrovi poti odšli v Hkavščeva grabna. Ostali begunci smo odšli na Rovtarico, kamor so kmalu za nami prišli tudi Lojzetovi, saj se je v njihovi bajti, ki je bila vsa v snegu, preveč kadilo. Na Rovtarici je bilo več delavskih bajt in gozdarskih koč. Mi smo bili čez noč v gozdarski koči. Družine, ki so imele svoje člane (po večini očete) zaposlene v gozdni upravi Bohinjska Bistrica, so tu dobile začasna zatočišča.

Že takoj v ponedeljek, 12. januarja 1942, okrog poldneva smo se Miklavževi odpravili proti Podlonku, kjer je imela naša mama sorodnike. Devet nas je krenilo na to pot: moj ata Janez, moja mama Franciška, jaz in moja dvojčica Ivanka (takrat sva bila stara trinajst let in pol), 10-letna sestra Jožica, 8-letni brat Tine in najmlajši, 4-letni brat Karel. Z nami pa sta šla tudi sosedova (Markova) 16-letni Janko in 14-letni Jaka, ki sta svoji sestri Meti (poročena je bila pri Mihi) pri begu na Jelovico pomagala nositi njeni hčerki. Tudi onadva sta imela sorodnike v Podlonku. Šli smo po gazi, po kateri so Podlončani hodili na delo na Rovtarico. Vrnili smo se torej nazaj v Gatovš, šli čez Ispo, za Ledino preko Jesenovca do Podlonka. Med potjo (nekje za Ledino) smo srečali tri Dražgošane: Jorcevega očeta Tomaža iz "naše vasi" ter Markonovega očeta Silvestra in Koritnikovega očeta Franceta, oba iz "gune vasi". Povedali so, da so bili v Podlonku in da je tam vse mirno. Po tem srečanju smo se med seboj pogovarjali: bogve, ali Markonov oče že kaj ve, kaj se je prejšnji dan popoldne oz. zvečer v Jelenščah zgodilo z njegovima najmlajšima sinovoma. Francelj in Tonček sta bila namreč ubita.

Nastanitev v Podlonku

Ob prihodu v Podlonk – tja smo prišli proti večeru – smo vprašali za Anžonovo hišo. Ko smo jo našli ter stopili v vežo, smo pred hišnimi vrati zagledali puškomitraljez in nekaj pušk. V hiši so se ob peči in na njej greli partizani. Govorica jih je izdajala, da so Poljanci. Moj oče jih je rotil, naj se umaknejo iz vasi, da ljudje še tukaj ne bodo tako nesrečni, kot smo Dražgošani. Nič niso oporekali. Takoj so odšli iz hiše.

Podlončanom smo se begunci smilili. Gostoljubno so nas sprejeli in nas tudi takoj postregli. Po drugi strani pa so se nas bali, saj so Nemci razobesili razglas, na katerem je pisalo, da bo tisti, ki bo sprejel begunce iz Dražgoš, kaznovan po zakonu – tudi s smrtjo.

Prvo noč smo tako prespali pri Anžonu, takoj drugi dan, v torek, pa smo šli h Gotnarju. Tam so imeli več prostora, imeli so tudi trgovino. Gospodar Franc Eržen (Gotnar) je takoj odšel na občino v Železnike. Tam sta se s takratnim županom Jožetom Demšarjem, Blažkovim s Češnjice, dogovorila, da nam je prijavil začasno bivališče. To sta uredila tako, da sta napisala, da smo v Podlonk prišli že teden prej, kot smo v resnici. S tem je bil krit gospodar Gotnar in mi. Tudi to naj bo županu Jožetu Demšarju, ki je kasneje celo padel pod partizanskimi krogli, šteto v dobro.

Spominjam se, da smo ta torek (13. januarja 1942) popoldne šli na Prtovč. Ata in mama sta se šla k Štancarju fotografirat za osebno izkaznico. Nebo je bilo sivo-megleno oblačno. Bilo je hladno. Pihala je burja. Ko smo s Prtovča pogledali proti severu, smo videli, da se izza Novakovega griča dvigajo trije ogromni stebri dima. To so bile goreče Dražgoše: vas Pri cerkvi, vas Na pečeh in Jelenšče. Ogorke od sena je veter prinašal celo do Prtovča.

Zvečer smo prvič spali pri Gotnarju. Soba, kjer smo spali, je imela okno proti severu. Ko se je stemnilo, so bili oblaki rdeči, nebo pa je žarelo kot nekaj let pred vojno (severni sij). Dražgoše so gorele. V ognjenih zubljih so izginjali žulji in trud stoletij. Do

mačini so nas tolažili, da ne gori naša vas, temveč da gori nekje drugod. Mi pa smo dobro vedeli, da ostajamo brez rojstne hiše, brez doma. Tisto noč nismo nič spali. Jokali smo, pa vendar smo bili srečni, saj smo bili vsi člani družine živi in skupaj. V nekaterih drugih družinah pa so bile že ogromne boleče vrzeli. Takrat pa še vsaj za polovico žrtev nismo niti vedeli, tako tudi ne, da so v tem ogromnem ognju gorela tudi trupla pobitih nedolžnih Dražgošanov.

V sredo, 14. januarja 1942, sva šla z mamó nazaj na Rovtarico, da bi izvedela, kaj se dogaja v Dražgošah. Vse novice so bile žalostne in boleče. Pod noč sva se vrnila v Podlonk. Tistega večera je na Rovtarici prišlo do dogodka, ki je kruto posegel v življenje Kolendrove družine iz Dražgoš. Nemci, ki so prišli na Rovtarico iz smeri Martinška, so ob vdoru v delavsko naselje hudo ranili mamó Marijo Šolar, ki je nekaj dni za tem umrla v bolnišnici na Golniku.

Miklavževi smo gostoljubje pri Gotnarju v Podlonku uživali še cel mesec.

Selitev na Jamnik – s trebuhom za kruhom

Okrog svečnice (torej v začetku februarja 1942) smo se Miklavževi iz Dražgoš preselili na Jamnik k Pravharju, kjer je bila doma moja mama. Starejše otroke so nas kmalu dali služiti. Ivanka je šla za pestrno v Vošče k Boštetu, Jožica k Resmanu v Zapuže, jaz pa sem šel za pastirja k Alešu na Češnjico pri Podnartu. Zvedeli smo tudi, da so nemški minerji začeli rušiti požgane dražgoške hiše.

Vojni še ni bilo videti konca. Pomladi leta 1942, ko so bile Dražgoše že popolnoma porušene, so Nemci dovolili, da smo domačini smeli obdelovati svojo zemljo. Tudi naša družina jo je hodila obdelovat z Jamnika. 11. decembra leta 1942 so nemški policisti zbrali skoraj vse moške z Jamnika in jih odpeljali v zapore v Begunje. Med njimi je bil tudi moj ata. Moški so bili v Begunjah zaprti do 10. marca 1943, ko so jih nekaj odpeljali naprej v Dachau, ostali pa so lahko odšli domov. Med temi srečneži je bil tudi moj

Miklavževa družina v
pregnanstvu
na Jamniku.
Posneta v
aprilu 1943.
Foto: arhiv
Janka Pintarja

ata. Junija sem se vrnil s Češnjice k svojim domačim na Jamnik, da sem jim pomagal pri obdelovanju zemlje v Dražgošah. Moj ata je vedno napovedoval, da se bo z Jamnikom zgodilo tako, kot se je z Dražgošami, kajti tam in v okolici so se velikokrat zadrževali partizani. Posebej ob koncu leta 1943. Takrat so bile ustanovljene že nekatere partizanske brigade. Ena izmed njih je bila na Jamniku prvič 22. decembra 1943. Zvečer istega dne so bili za njo že Nemci. Partizani so se takoj umaknili na Jelovico.

Ob koncu leta, natančneje 28. decembra 1943, je zgodaj zjutraj začelo pokati pri Sv. Mohorju in v Zabrekvah. Videli smo, da gori Duševceva "štala". Na našo grozo in grozo domačinov so se na Jamnik vrnili partizani. Kmalu za njimi so prišli Nemci. Spet je pokalo. Tudi po novem letu se je v vasi večkrat po nekaj dni zadrževala Prešernova brigada. Februarja so bili v vasi že več kot 14 dni skupaj in nič več se niso bili pripravljani seliti. Nemci (žandarji iz Besnice) so vaščanom pošiljali pošto, naj se brigada umakne, sicer bodo vas požgali. Nekaj gospodarjev, ki so se bali za življenje članov svojih družin in usodo domačij, se je zbralo in šlo v štab brigade povedat, s čim Nemci grozijo. Partizane so prosili, naj se

umaknejo. Ti pa vaščanom niso hoteli prav nič pri-
sluhiti. Mojemu stricu Jakobu, ki je bil pobudnik
te skupine, je neki član štaba celo dejal, da bi bilo
treba takega človeka, kot je on, postaviti pred zid.
Življenje mu je verjetno rešilo le to, da je imel sina
v partizanih.

Ponovno begunci, začasno zatočišče pri Zakovniku

Zgodilo se je tisto, česar smo se tako bali. V nedeljo, 27. februarja 1944, okrog osme ure zjutraj so se zaslišali strelji. Ob novici, da so Nemci v Nemiljah, so se partizani začeli takoj umikati na Jelovico. Mi smo šli v klet. Nemci so začeli vas obstreljevati iz Nemilj – tudi z minometi. Granata je najprej zažgala Jernejčkovo "štalo". Ker se v vasi nismo počutili več varne, smo zbežali proti zahodu, po poti proti Podblici. Takrat na tej poti ni bilo nobenega Nemca. Naša družina je bežala k Pircu. Ko smo prišli tja, so bile tam že tri ali štiri druge družine, ki so pribežale z Jamnika. Kmalu po našem prihodu je k Pircu prišla njihova soseda, Lucija Bertoncelej, Zakovnikova

mama, in dejala: "Eno družino sem začasno jaz pripravljena sprejeti pod streho." Naša družina je povabilo hvaležno sprejela in šli smo z njo – k Zakovniku v Podblici. Zakovnikova mama je bila doma sama s štirimi majhnimi otroki in s taščo. Njen mož je bil v partizanih.

Še istega dne so Nemci na Jamniku požgali skoraj vse hiše. Tudi nam je zgorelo vse, kar smo v dveh letih spravili skupaj. Tako nam je v tej vojni že drugič vse pogorelo. Na Jamniku so poleg naše družine stanovale še tri družine iz Dražgoš. Grogovčevim (Lotrič), ki so začasni dom našli v Pstoti, in Ožbicevim (Habjan), ki so stanovali pri Urbanovcu, je tako kot nam vse pogorelo. Blažicevi iz Dražgoš pa so na Jamniku stanovali v majhni hiši, ki pa ob požigu vasi ni pogorela. Gospodarja (Blažicevega očeta) je ubil drobec granate malo pred koncem vojne (19. marca 1945).

Naš ata je Zakovnikovi mami že prvega dne dejal, da je zaradi njene dobrote ne bo nikoli pozabil. In res je ni. Pri Zakovniku smo gostoljubje uživali do velike noči.

Selitev na Rudno k Markcu, vrnitev v Dražgoše

Markcovi z Rudna so našo družino povabili, da lahko pridemo stanovat k njim. Vabilo smo sprejeli, saj je bilo od tam bliže hodit obdelovat zemljo v Dražgoše. Na Rudno smo tako prišli za veliko noč leta 1944. Tam smo bili dve leti. Ko smo spomladi leta 1946 v bližini razvalin stare hiše postavili skromno leseno barako, smo se 9. maja 1946 preselili v Dražgoše.

Strah pred komunizmom in ponemčevanjem, strah pred vojno

Prve upornike na Jelovici smo otroci občudovali kot junake. Nemci so jih imenovali "banditi" ali "komunisti" ter jih preganjali kot zveri. Tudi mi smo jim sprva rekli komunisti, ime partizan pa sem pr-

vič videl napisano okrog novega leta 1942 na paroli, ki je bila pripeta na šolski ograji v Dražgošah. Pisalo je: "Živeli partizani!" Takrat nisem vedel, kaj ta beseda pomeni. Pozneje smo partizanom rekli tudi "gošarji". Partizanov se kot posameznikov nismo bali, bali pa smo se komunizma, kajti veliko slabega smo slišali in brali o komunizmu in o boljševizmu.

Nikakor pa nismo bili navdušeni za kolhoze. Kmalu v začetku druge svetovne vojne, ko so Nemci zasedli Poljsko in so Rusi Poljakom udarili v hrbet, je pri nas v časopisu izšla priloga z naslovom Ukrajina joka. Tu so bila opisana vsa grozodejstva Rdeče armade nad poljskimi oficirji v Katinskem gozdu.

Prav zaradi navedenega strahu pred komunizmom je moj ata nekaj dni pred dražgoško tragedijo, ko sta k nam prišla na obisk dva partizana, vprašal, kaj bo po vojni z vero. Eden je odgovoril: "Bili smo v neki hiši, pa je tovariš rekel, da bodo po zmagi vse nabožne slike letele dol s sten. Tega tovariša smo zato takoj ustrelili."

Seveda pa smo se bali tudi Nemcev, ki so bili za nas nezaželeni okupatorji. Bali smo se ponemčevanja, nadaljnjih selitev in streljanja talcev. Nemcev pa nas je bilo strah predvsem takrat, ko so bili v vasi partizani. Vedeli smo, da bodo za partizani prišli Nemci, ki se bodo nad nemočnimi domačini in nad vasjo lahko kruto znesli. Seveda pa smo vsakega postregli in mu dali tisto, kar je zahteval. V vsaki vojni je pač tako, da ima v soočenju s civilisti prav tisti, ki ima v rokah orožje. Naša družina, tako kot vse ostale družine, ki sem jih poznal, si je zato želela predvsem miru. Poudariti pa želim tudi to, da so bili t. i. nemškutarji zelo zelo redki.

Osebno razmišljanje

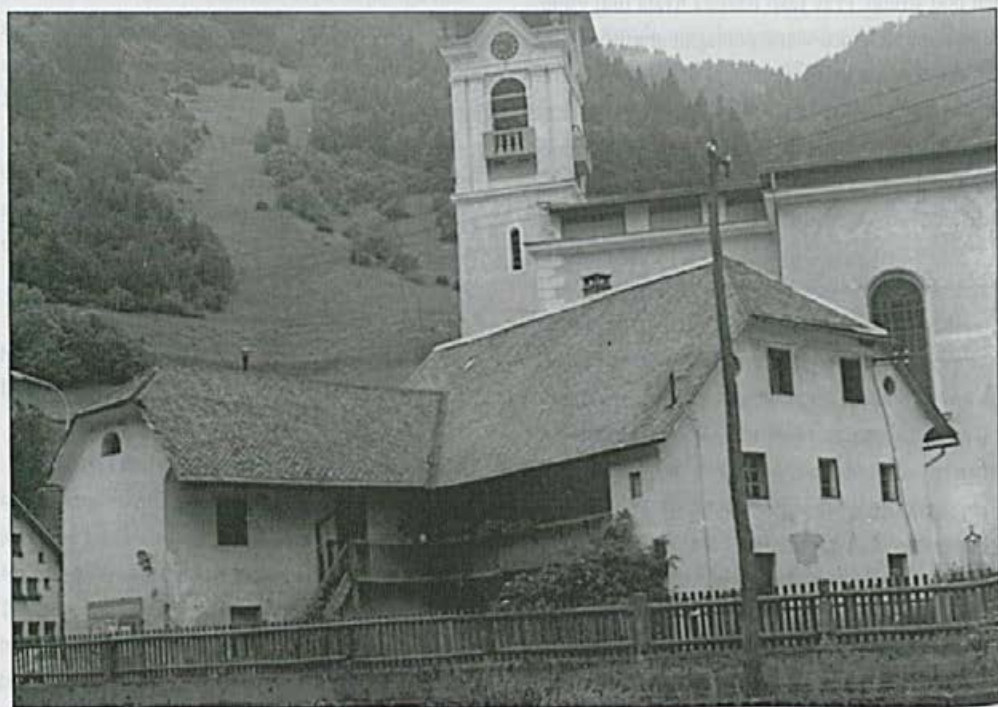
Kdo je torej kriv za dražgoško tragedijo? V prvi vrsti vsekakor Nemci kot okupatorji. Žrtev med nedolžnimi domačini pa zagotovo ne bi bilo, če bi partizanski štab prisluhnil prošnjam številnih draž-

goških gospodarjev. Pikev oče Andrej mi je večkrat pravil, kako je na mitingu prosil in prepričeval partizanski štab, naj se bataljon umakne iz vasi. Potrebno hrano so bili Dražgošani pripravljene partizanom celo voziti na Jelovico. Pikev oče je dejal, da so ga ob takih predlogih partizani tako obstopili, da je moral utihniti in odnehati. Tudi sam se spominjam pogovorov starejših ljudi, ki so že pred dražgoško tragedijo trdili, da partizani za vas ne pomenijo nič dobrega. Pa kako prav so imeli.

Ob koncu spominskih zapisov bi se rad iskreno zahvalil vsem, ki so nam v letih našega begunstva kakor koli pomagali ali nas celo gostoljubno sprejeli pod streho. Prav tako iskrena hvala tudi vsem, ki so nam ob koncu vojne pomagali graditi najprej barako, nato pa še hišo. Vsem, ki so nam med vojno ali po njej kakor koli pomagali, pa so v teh spominih omenjeni ali ne, so še živi ali pa že pokojni, se v imenu Miklavževe družine in v svojem imenu najlepše zahvaljujem.

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki

Trnje, na Placu. Bajželnova (Pekova) hiša – pekarna.

Izgnanci iz Selške doline

(I. del)

Zbrala in uredila Katja Mohorič Bonča

Foto: arhiv Jožeta Dolenca

Aprila 1941, ko je nacistični in fašistični okupator napadel takratno državo Jugoslavijo, si verjetno nihče ni predstavljal, koliko gorja bo prinesla druga svetovna vojna. Sedaj lahko rečem, da je ta vojna bolj ali manj prizadela skoraj vsako družino. Žrtev vojne je bilo res ogromno in med velike civilne žrtve vojne štejemo tudi izgnance. Če v tem trenutku odmislimo škodo, ki jo je vojna prizadejala slovenskemu gospodarstvu, zdravstvu, šolstvu, kulturi ..., in se spomnimo samo na gorje, ki ga je vojna prizadela slovenskim izgancem, je to strašljiv spomin. Te žrtve niso bile deležne ustrezne zdravstvene in materialne pomoči, ostali so brez socialnega in pokojninskega varstva, izostala je možnost šolanja in odraščanje mladostnikov je bilo v takem okolju vse prej kot zdravo in spodbudno.

Okupatorji so iz okupiranih slovenskih ozemelj v letih 1941 - 1945 izgnali 63.000 ljudi. Največ, 43.000 ljudi, je bilo izgnanih v Nemčijo, 10.000 na Hrvaško, 7.500 v Srbijo, okoli 17.000 ljudi pa je pred izgonom pobegnilo v Ljubljansko pokrajino in drugam. Tudi iz Selške doline je bilo po podatkih, ki jih hrani Muzej Železniki, 80 ljudi izgnanih v Nemčijo, nekaj pa v Srbijo (29) in Italijo (6).

Preživeli izgnanci so se po koncu vojne vrnili v izpraznjene in opustošene domove, kjer so si na novo morali osmisliti in organizirati življenje.

9. junija 1991 se je na gradu Rajhenburg v Brešanici pri Krškem, ki je bilo leta 1941 eno največjih zbirnih taborišč za izgnance, zbralo na zborovanju nekdanjih izgnancev okoli 8.000 slovenskih izgnancev in ustanovili so Društvo izgnancev Slovenije 1941 - 1945. Po Sloveniji pa deluje še 83 krajevnih organizacij Društva izgnancev Slovenije, kamor so vključeni slovenski izgnanci, prisilni delavci in begunci. Področje Selške doline pokriva Društvo izgnancev Škofja Loka.

Da v poimenovanju civilnih žrtev vojne zasledimo več izrazov, sem spoznala v trenutku, ko sem se malo bolj poglobila v to problematiko. Obstaja kup poimenovanj, ki se nanašajo na različne civilne žrtve vojne, obenem pa si tudi različni avtorji člankov in publikacij na to temo niso enotni.

V publikaciji Izgnanci, ki je izšla pri Društvu izgnancev Slovenije leta 1993, zasledimo poimenovanje izgnanci za vse ljudi, ki jih je nemški okupator v letih od 1941 do 1945 nasilno odstranil z njihovega doma in s slovenske zemlje. Namen izгона je bila germanizacija izpraznjene zemlje. Vzroki za izgon so se razlikovali od pokrajine do pokrajine, skupno vsem izgnanim ljudem pa je bilo, da so bili odtrgani od doma in domovine. Dr. Tone Ferenc tako govori o izgonu prvega vala iz Spodnje Štajerske in Gorenjske, o izgonu drugega vala iz Spodnje Štajerske, o izgonu tretjega vala prebivalcev Posavja in Obsotelja, o izgonu "spособnih za ponemčenje", o izgonu koroških Slovencev in o izgonu sorodnikov partizanov in ubitih talcev.

Tudi prof. Ivica Žnidaršič, verjetno najbolj zaslužna za to, da se je to poglavje slovenske zgodovine začelo pregledovati, uporablja izraz izgnanci za vse ljudi, ki so bili izgnani od doma.

Ludvik Jagodic in Janko Berčič pa v svoji kategorizaciji civilnih žrtev, objavljeni v Loških razgledih leta 1969, po načinu preganjanja ločita naslednje civilne žrtve vojne: izseljenci, interniranci, pregnanci, zaporniki, vojni ujetniki NOB in ujetniki iz bivše jugoslovanske vojske.

Pod izrazom izgnanci, ki ga uporabljamo v tem prispevku, najdemo Jagodic-Berčičevi kategoriji izseljencev in pregnancev. Izraz izseljenci uporabljata za prve žrtve nacistično-fašističnega nasilja. Nemci so z izseljevanjem začeli konec pomladi 1941. Izselili so predvsem izobražence, učitelje, duhovščino, zdravnike ..., skratka vse tiste, v katerih je okupator videl stebre slovenstva. Pregnanci pa so po njuni kategorizaciji žrtve, ki jih je okupator pregnal od doma in jih odpeljal na prisilno delo. Povod za izgon mu je dalo sodelovanje z OF.

V pričujočem besedilu sem uporabila terminologijo, kot jo uporabljata in zagovarjata dr. Tone Ferenc in Ivica Žnidaršič.

Vojne razmere, na prvi pogled podobno stanje za vse udeležene, pa vendar srečamo tako različne osebne zgodbe! V prvem delu prispevka o izgancih iz Selške doline bomo spoznali osebne pripovedi ne-

katerih izgnancev, ki so bili v letih od 1941 do 1945 primorani zapustiti svoje domove in se podati v neznanost. V drugem delu, ki bo objavljen v naslednji številki Železnih nit, bo sledilo še nekaj osebnih zgodb in seznam izgnancev iz Selške doline.

Jernej Gortnar

Izseljeni v Srbijo, zatem premeščeni v Ribnico

Ko so nas odpeljali v izgnanstvo, sem imel 5 let, sestra Jelka 7 let, druga sestra Mici 6 let, bratec Joža je bil star nekaj več kot leto dni, bratranec Janez pa 6 let. V izgnanstvu sta se rodila še dva bratca, leta 1941 France in leta 1943 v Ribnici Tone. Na vso stvar sem gledal bolj z otroškimi očmi, spominjam pa se naslednjega.

Mislil, da smo bili eden prvih transportov, namenjen je bil v Srbijo. Spominjam se, da so Nemci 15. 6. 1941 prišli po ata. Odpeljali so ga v Ljubljano, v Šentvid, v škofove zavode. Nismo vedeli zakaj. Verjetno je bilo to povezano z njegovo službo. Bil je pismonoša in mežnar, stanovali smo v mežnariji na Plac. Mežnarjevi so takrat prali prte, čistili cerkev, urejali rože ... Istega dne so namreč odpeljali tudi župnika Valentina Bertonclja. Računali smo, da bodo ata izpustili, tako kot so nekatere druge. Vedeli smo, da ni ničesar zakrivil. Vendar ga niso izpustili, še več, po štirinajstih dneh, 2. 7. 1941, so prišli še po nas. S seboj smo vzeli le najnujnejše. S tovarnjakom so nas s Placa odpeljali v Šentvid. Tam smo se dobili z atom, ki nam je povedal, da nas bodo izselili v Srbijo. Po slabem tednu bivanja v Šentvidu so nas 7. 7. 1941 z vlakom v živinskih vagonih odpeljali v Srbijo. Dolgo smo se vozili. Vsake toliko časa se je vlak ustavil in stali smo tudi več ur.

Po nekaj dneh smo prišli v Krnjevo pri Velikem Orašju. Na železniški postaji so čakali domačini, da nas odpeljejo na svoje domove. Vsak je imel določeno, koga naj odpelje. Po nas je prišel nekdo z vozom,

z vpreženim volom. Peljal nas je na svojo kmetijo. "Bašta" so rekli temu, kjer je bila ograjena kmetija, notri je bila hiša, kozolec, malo stran je bila svinjska kuhinja in lopa in to je bilo naše bivališče za neznanost kako dolgo. Soba je bila velika mogoče 6-krat 6 metrov, z oknom, vrati, brez vode, brez ogrevanja in brez poda. Na tleh je bila stlačena ilovica. Ata je prosil za nekaj desk in malo orodja in je v enem kotu približno pol metra nad tlemi naredil pograd (2-krat 3 metre), kjer smo spali otroci, Jelka, Mici, Janez in jaz. Joža, dojenček, pa je spal v nekem zaboju s slamo. Neki domačin je prinesel zelo razmajano staro posteljo, kjer sta spala ata in mama. Prostor je bil brez ogrevanja in od nekod so prinesli pečko, tak majhen gašperček, ki je služil za ogrevanje sobe, kuhanje, gretje vode. Spominjam se, da sta Jelka in Mici po kosilu pomivali, in če jima je voda pljusknila čez, smo imeli po tleh vse blatno, saj ilovica nerada vpija vodo.

Kolikor se spomnim kot otrok, se meni ni zdelo nič hudega. Stanovali smo pri kmetih. Radi so videli, da smo pomagali. Ata je bil izučen krojač in je kaj tudi zašil. Na kmetiji je lahko opravljal težja dela, mi otroci pa smo delali v sadovnjaku, pobirali krompir, okopavali vinograd. Tako da so nas kar radi imeli. Sadja je bilo ogromno. Imeli so slive, hruške. Lačni nismo bili. Spominjam se njihovega koruznega kruha. Bil je kot ena bolj trda polenta.

Vsake toliko časa so nas Nemci prišli preverjat na kmetijo. Gospodarju so ukazali, da mora posekati velika drevesa, kajti tam se lahko skrivajo njim sovražni ljudje. Res sta gospodar in njegov sin posekala ta drevesa, vendar je neko drevo oplazilo gospodarja, da je umrl. Spominjam se pogreba in množice ljudi. Po veliki žalosti je sledila ogromna pojedina.

Tudi ata se je moral javljati na občini Veliko Orašje. Potem je nekako izvedel, da lahko vložiš prošnjo in te mogoče premestijo kam drugam. Dobil je odgovor, da lahko v Slovenijo, če ima tam koga poznane, vendar ne domov. Oče je dobil zveze v Ribnici, kjer je stanovala družina Mohorič, po domače Bravčkovi iz Železnikov. V Ribnici na občini je bil zaposlen njihov sin. Spomnim se, da sva šla z očetom peš

iz Krnjeva na občino v Veliko Orašje vložiti prošnjo, ko sva srečala nekega Srba, četnika. Imel je brado, kučmo in nož za pasom. Oče mu je razložil, da sva izseljenca iz Slovenije. Nakar mu je tisti četnik odvrnil, da še dobro, da sva Slovenca, če bi bila Hrvatata, pa ne bi šla naprej. Ko sta prišla na občino vložiti prošnjo za premestitev, je bilo tam veliko ljudi. Vsi so se podpisovali s križci in prstnimi odtisi, oče pa je potegnil iz žepa nalivnik in se podpisal. Slišal sem nekoga zadaj, ki je dejal: "Bogami visoka kultura."

Blizu nas, ne vem pa, v katerem kraju, so bili Ferjanovi, ata Florjan in mama Mici ter sin Cveto. Spominjam se jih zato, ker so enkrat prišli k nam. Decembra 1941 je bil rojen naš France, januarja 1942 pa smo imeli krst. Franceta je prišel krstiti neki slovenski župnik, čigar imena se ne spomnim, ata ga je spoznal v Orašju. Za botra je bil Florjan Tavčar. Izgleda, da so starši vedeli, kje je nastanjen kdo od poznanih.

Konec marca 1942 smo dobili dovoljenje za preselitev v Ribnico na Dolenjskem. Ta del ozemlja je spadal pod italijansko okupacijo, vendar to ni bila ovira. Stanovali smo pri Mohoričevih. Dobili smo stanovanje v mežnariji. Da bi kaj zaslužil za preživetje, je oče hodil pomagat nekemu krojaču.

Oktober 1942 so Italijani na tem območju izvedli racijo in tudi mojega očeta so zaprli v grad v Ribnici in takoj naslednji dan so jih transportirali v taborišče Gonars v Italiji, nakar je bil premeščen v kraj Renicci. Do junija 1943, ko se je oče vrnil nazaj, smo bili v Ribnici sami z mamo. To pa je bilo težko obdobje, se spomnim. Velikokrat ni bilo nič za jesti. Mami je bilo zelo hudo. Pogosto sem zjutraj z veliko košaro in kanglo odšel od doma po vaseh Goriča vas, Nemska vas, Hrvača ..., okoli Ribnice proti Kočevju. Nekateri so me poznali, drugi pa ne. Kot otrok sem se ljudem smilil in so mi dajali sadje, kruh, mleko, kar koli so pač imeli. Vrnil sem se zvečer s polno kanglo mleka in polno košaro hrane. V košari sem imel koruzni kruh, črni kruh, beli kruh ... Vse vrste. Tisto smo potem imeli za cel teden. Poznal sem tudi nekega kmeta, ki sem mu hodil pomagat, in z njegovimi otroki (mojimi sošolci) smo hodili past krave. Včasih smo na paši spekli krompir.

Leta 1943, malo pred kapitulacijo Italije, je ata iz italijanskega zapore prišel nazaj v Ribnico. Do 1945. leta smo bili skupaj v Ribnici.

V Ribnici sem obiskoval osnovno šolo. Začel sem hoditi v prvi razred. Ko so enkrat bombardirali Ribnico, sem ravno šel v šolo. Ustrašil sem se in skočil v neko hišo ter se skrili pod stopnice. Oče me je po dolgem iskanju le našel, še vedno sem bil skrit pod stopnicami. V Ribnici so veliko bombardirali.

Italijanski vojaki v Ribnici so vsako jutro prikorkali iz kasarne in dvignili zastavo, zvečer pa jih spustili. Zraven je igrala godba na pihala. Zelo slovesno so vse skupaj izvedli. Ko je Italija kapitulirala, so vsa glasbila ležala na tleh. Otroci smo instrumente pobrali in jih skrili na kozolec. Po nekaj dneh so prišli partizani in nam pobrali vsa glasbila. Seveda so jih tudi oni z veseljem igrali.

Spominjam se tudi, koliko hrane so italijanski vojaki pustili v Ribnici. Konzerve s hrano so ležale povsod, mi smo seveda to pobrali. Neko noč sta prišla partizana kurirja iz Železnikov, Mihov Marjan in Šterbencov Viki. Oče jima je dal poln nahrbtnik te hrane.

Ko se je bližal konec vojne, so vojaki Ribnico izpraznili. Prav prazno je bilo. To je bilo že konec aprila ali v začetku maja. Nihče nam ni ničesar rekel, toda oče je sklenil, da bomo tudi mi peš odšli proti Ljubljani. Prenočili smo v Velikih Laščah, pa naslednji dan spet peš naprej. Ustavili smo se v Ljubljani, kjer smo imeli sorodnike. Spominjam se, da smo bili v Ljubljani 9. maja 1945, ko je bila osvobodjena Ljubljana. Za Bežigradom so stanovali Prevcovi, teta Štefanka, sestra moje mame, z možem in dvema sinovoma, kjer smo dobili začasno zatočišče. Kak teden smo ostali v Ljubljani, da so se stvari malo umirile, nato pa smo nadaljevali pot proti Železnikom. Domov smo prišli 15. maja 1945 proti večeru.

Ko smo prišli domov, je bilo vse požgano. Nekaj časa smo stanovali pri Grogovih na Racovniku, kjer je bila doma mama Franca. V štirinajstih dneh so izpraznili prostore kaplanije (stavba sedanjega Antonovega vrtca), kjer so stanovali Osenčičevi in je bil odbor OF. Mi smo dobili stanovanje v spodnjem

nadstropju kaplanije, zgoraj pa župnik Valentin Bertoncej. Oče je kmalu po prihodu v Železnike ponovno začel delati kot pismonoša in mežnar.

V Srbiji meni kot otroku niti ni bilo tako grozno. Hrano smo imeli, lačni nismo bili. V Ribnici je bilo težje. Če pomislim, je staršem moralo biti še bolj grozno. Imeli so veliko družino in otroku, ko te je prosil za kruh, je zelo težko reči, da kruha ni. Ni bilo lahko, posebno za starše ne.

*Po pripovedovanju Jerneja Gortnarja zapisala
Katja Mohorič Bonča.*

Vinko Markelj

V izgnanstvo

Bil je čisto običajen delovni dan, ponedeljek, 25. januar 1943. Vsi smo bili doma. Vsak pri svojem delu. Okrog pol enajstih so se kar naenkrat v naši hiši znašli nemški vojaki s puškami. Ni nam bilo jasno, kaj se dogaja. Nihče ni smel iz hiše. Nekako so nam dopovedali, da nas bodo odpeljali. Priganjali so nas, naj se hitro pripravimo. Imeli smo bore malo časa. V naglici in prestrašeni nismo niti vedeli, kaj naj vzamemo s seboj. Vsak je nekaj stlačil v košaro in že smo morali iti. Imeli smo velikega psa Sultana. Tudi on je začutil, da se dogaja nekaj hudega. Ves čas je lajal in žalostno tulil. Od vsega tega dogajanja, ko so nas tako kruto odgnali in ko nikogar od domačih ni več videl, je čisto ponorel. Nihče se mu ni upal približati. Nemški žandar ga je nato ustrelil.

Odpeljali so nas v prosvetni dom. Tam je bilo že veliko družin iz Železnikov in okoliških vasi, katerih sinovi so šli v partizane namesto v nemško vojsko, za kar so dobili pozive. Med temi fanti je bil tudi moj brat Jože. Vsa družina, mama in oče sta imela 47 let, Minka 19 let, Anica 18 let, Francka 13 let in jaz 16 let, smo morali zaradi tega v izgnanstvo. V prosvetnem domu smo bili nekako do 16. ure, nato so nas odpeljali v Medvode v grad Goričane. Nagnali so nas

v veliko stavbo, kjer smo ostali pet dni. Tukaj se nas je nabralo zelo veliko, samo Gorenjci. Razmere so bile grozne. Ležali smo na pernicah, ki so bile kar na tleh. Bili smo tako natrpani, da se nisi mogel niti obrniti. Hrana, ki smo jo dobili, je bila slaba. Sicer smo bili pa vsi tako žalostni in potrti, da še lakote nismo čutili. Nihče ni smel ven. Tudi obiskati nas sorodniki in znanci niso smeli. Povsod so bili vojniki in nas stražili. Nismo smeli iz enega nadstropja v drugega. Čez dan so nas spustili za eno uro na dvorišče, seveda tudi pod stražo. Sestre in jaz smo bili še mladi in smo vse to lažje prenašali. Sedaj, po tolikem času pa si predstavljam, kako hudo je bilo to izgnanstvo z domačije za mamo in ata, ko sta vsa leta s tako skrbjo in zagnanostjo vodila kmetijo in skrbela, da je bil vsak košček zemlje obdelan, da je bil hlev poln živine, saj se je kar številna družina s tem preživljala. Morali smo pustiti živino, prašiče, kokoši in ves pridelek preteklega leta, za katerega smo vse poletje trdo delali. Za vse, ki smo bili tukaj, pa je bilo najhuje, da sploh nismo vedeli, kam nas bodo odpeljali, in ali bomo sploh še kdaj prišli nazaj domov.

30. januarja popoldne smo morali spraviti vse skupaj in se pripraviti za odhod. Z avtomobili so nas odpeljali na železniško postajo v Medvode in nas nagnali na vlak. Na postaji je bilo veliko ljudi, ki so se hoteli posloviti od nas vseh. Do nas jih niso pustili. Ura je bila že skoraj osem zvečer, ko je vlak počasi odpeljal. Ko smo se peljali mimo postaje v Škofji Loki, smo tudi tam videli veliko ljudi, ki so žalostni opazovali, kaj se dogaja. Nihče ni smel do nas. Še okna nismo smeli odpreti. Povsod so bili stražarji.

Vozili smo se vso noč. Počasi smo od utrujenosti in vsega hudega zaspali. Enkrat dopoldne se je vlak ustavil ne neki večji postaji. Pisalo je Rosenheim. Tukaj so nas premestili na drug vlak. Odpeljali smo se naprej. Ustavili smo se nekako ob 14. uri na manjši postaji Feilnbach. Tam smo morali izstopiti. Po četrtni uri pešačenja smo prispeli do lagerja, kjer smo prebili večino časa našega pregnanstva. To je bilo večje poslopje s 50 sobami, ki je prej služilo kot letovišče. Porazdelili so nas po sobah.

Feilnbach – taborišče, v katerem so bile družine izgnancev iz Železnikov. Foto: arhiv Muzeja Železniki

Vsi Železnikarji smo ostali skupaj le nekaj časa. Po parih dneh so že dobili vsak svojo zadolžitev. Mama so pospravljali v lagerju, pomagala jim je tudi sestra Francka. Ata so hodili delat v tovarno Priler, kjer so delali vse za vojsko. Anica in Minka sta hodili delat v hotel Dim. Mene in še nekaj mladih fantov so vozili popravljat porušeno železniško progo. Tam so nas stražili oboroženi vojaki.

V lagerju je obstajal poseben režim. Vse je imel pod komando Lagerführer Rosman. Bil je mrk in surov človek. Zjutraj je odmevalo po lagerju: "Tagwache auf!" Morali smo vstati in oditi na delo. Še prej smo dobili kavo ali čaj ter malo kruha. Veliko premalo, da bi napolnili naše vedno lačne želodce. Opoldne je bila po navadi juha s krompirjem in zeljem ali kolerabo. Nekaj časa tega sploh nismo mogli jesti, a smo se morali tudi na to navaditi. Iz lagerja smo smeli le s privoljenjem Rosmana.

Tukaj smo ostali do začetka aprila. Nato so nas odpeljali v drug lager v Eksbergu. Takoj smo dobili razne zadolžitve. Mama in Francka sta pospravljali v lagerju, ata je delal v tovarni. Moji dve starejši sestri sta bili v vojaški kuhinji v Mettenheimu. Režim je bil podoben kot v prejšnjem lagerju.

Po petih mesecih smo se vrnili nazaj v Feilnbach. V lagerju je bilo zelo zanemarjeno. V posteljah je bilo veliko stenic. Imeli smo veliko dela, da smo vse to očistili. Hitro so nas poslali na delo. Jaz sem delal v mizarski delavnici. Sedaj se je tudi Francka vozila

Sestri Anica in Minka. Foto: arhiv Vinka Marklja

Sestra Francka je ves čas izgnanstva pisala dnevnik.
Foto: Igor Mohorič Bonča

na delo v Libling. Delali smo ves dan. Bližnji smo hodili opoldne na kosilo v lager, bolj oddaljeni so nekaj malega dobili na delovnem mestu. V tovarni, kjer je delala Francka, so delale tudi Nemke. Te so dobivale drugačno hrano kot tiste iz lagerja. Nam so včasih sorodniki poslali paket s hrano, tako da so mama včasih sami kaj skuhal. To je bil pravi priboljšek. Kuhati smo smeli v kletnih prostorih, kjer je bila tudi pralnica. Pakete, ki smo jih dobili, so odprli in pregledali. Večkrat je iz paketa tudi kaj zmanjkalo.

Pošto so cenzurirali, tako da nam sorodniki o razmerah doma niso mogli nič pisati. Kaj se dogaja, so nam povedli obiski, ki so prišli. Vse obiske, ki pa jih je bilo zelo malo, smo morali prijaviti Lagerführerju.

Nekaj jih je iz lagerja tudi pobegnilo. Ko je Lagerführer ugotovil, nas je sklical skupaj, vpil na nas in nam grozil. Nekateri so srečno prišli domov. Nekaj pa so jih prijeli že na vlaku in jih pripeljali nazaj. Seveda je sledila kazen. Tri mesece so prebili v zaporu.

Vojna se je počasi približevala koncu. Zavezniški vojaki so bili vse bližje. V našem lagerju so izgnance začeli spuščati domov. Vsak dan jih je nekaj odšlo. Ostali smo hodili še na delo. Komaj smo čakali, kdaj bomo prišli na vrsto. Naša edina misel je bila: do-

Stran iz Franckinega dnevnika.
Foto: Igor Mohorič Bonča

mov, domov! Končno smo dočakali.

Iz lagerja smo odšli 27. aprila 1945 ob 14. uri. Bili smo zelo veseli. Seveda nismo vedeli, kako naporna pot nas čaka. Vozili smo se malo, ker je bilo vse porušeno. Veliko smo prehodili peš. Prvo noč smo prespali kar v gozdu. Misel, da gremo domov, nam je pomagala, da smo vzdržali. Drugo noč smo presedeli kar ob cesti, potem pa zopet pot pod noge. Tretjo noč smo prebili v cerkvi. Od dolge poti smo bili že zelo utrujeni. Vse, kar smo nosili s seboj, nam je bilo odveč. Ker smo že tako dolgo hodili in bili čisto izčrpani, smo vse borše zmetali kar v reko. Končno smo se četrto noč z vlakom pripeljali na Jesenice. Tam so nas pričakali domačini in nas odpeljali k sebi domov. Pri njih smo prespali. Drugi dan smo nadaljevali pot proti domu. Zvečer smo prišli v Škofjo Loko, kjer smo prenočili. Drugi dan smo šli na Lušo k sorodnikom, kjer smo ostali en teden.

V ponedeljek, 7. maja 1945, ob 13. uri smo prišli zopet domov na Škovine. Bili smo presrečni, da smo spet doma.

V naši hiši je bila med vojno družina iz Dražgoš. Ker se niso mogli takoj vrniti v Dražgoše, so nekaj časa živeli pri nas. Ker je bila pomlad, smo takoj za-

čeli z delom na polju. Nabaviti smo morali živino. Vse je bilo treba začeti znova. Ta čas, da smo si malo opomogli, so nam pomagali sorodniki, predvsem Mlinarjevi iz Luše.

Očetu, ki je preživel kot vojak že prvo svetovno vojno, je to izgnanstvo načelo zdravje, ki mu je najprej onemogočalo delo na kmetiji in se vse skozi

slabšalo, tako da je razmeroma mlad, star šele 57 let moral umreti. Meni pa je, čeprav so minila že desetletja, ta vojna pustila grenak spomin na leta, ki smo jih bili primorani preživeti v izgnanstvu.

Poleg naše družine so v izgnanstvo 25. 1. 1943 odpeljali še naslednje družine iz Železnikov. Ata Luka je 28. 1. 1943 zapisal naslednje:

Dne 25. prosinca na ponedeljek popoldne smo se odpeljali iz Železnikov okrog ½ 4 ure popoldne v Goričane sledeče družine in posamezniki:

1. Rodbina Markelj, 6 članov, iz Škovin, kakor sledi:

Markelj Luka, 47 let

Ana, žena, 47 let

Marija, 19 let

Anica 18 let

Vinko, 16 let

Francka, 13 let

2. Rodbina Gortnar, 6 članov:

Gortnar Peter, 56 let

Francka, žena, 55 let

Francka, hči, 19 let

Vida, hči, 14 let

Jelka, hči, 13 let

Peter, sin, 5 let

3. Rodbina Potočnik (Vesevcovi), 4 člani:

Jože Potočnik, oče, 57 let

Tončka, žena, 53 let

Stanko, sin, 15 let

Tončka, hči, 9 let

4. Kavčič Janez, oče, 51 let

Polona, žena, 57 let

Marica, hči, 17 let

Marjan, sin, 12 let

5. Oblak France, oče, 73 let

Polona, žena, 58 let

Mila, hči, 16 let

Janko, sin, 11 let

6. Rodbina Šmid, 2 člana

Marija Šmid, mati, 45 let

Hela, hči, 12 let

7. Bertoncelej Mara, 22 let

Metod, njen sinček, 6 mesecev star

8. Od Polonovcove družine:

Lina Bertoncelej, hči, 29 let

9. Zastopnica Poverbne družine, v bolnem stanju se nahajajoča 22-letna Faigel Ana

10. Karol Dolenc,

gostilničar iz Njiv, star 63 let

Po pripovedovanju Vinka Markelja in zapisih iz dnevnika Frančke Debeljak (rojene Markelj) zapisala Jožica Markelj.

Po pismih Karola Dolenca iz lagerja

Izhodiščno izseljensko taborišče je bilo v Medvodah, kamor so jih selili v sredini januarja 1943; prva dopisnica nosi datum 27. januar 1943. Tam so bili le nekaj dni, od tam so jih poslali naprej v Feilnbach na južnem (Gornjem) Bavarskem, kjer so jih nastanili, kot piše stari ata Karol, v lepi hiši, ki je bila prej penzion. Zaenkrat se jim torej ni obetalo nič hudega. Naložili so mu dolžnost nekakšnega "taboriščnega redarja" (Lagerordner), v lagerjih na Bavarskem pa so ga zadolžili kot tolmača, ker je nemščino tekoče obvladal. To mi je še letos (pozimi 2007) potrdila neka gospa Urankarjeva izpod Limbarske gore, ki se njega in tudi mnogih drugih Železnikarjev še vedno dobro in z veseljem spominja.

Kot zanimivost naj navedem, da so bile dopisnice že predtiskane (tudi med prvo svetovno vojno so na dopisnice natisnili besedilo: Zdrav sem in dobro se mi godi; vojaki so se največkrat smeli le podpisati!); besedilo je bilo različno, n. pr.: "Führer pozna samo boj, delo in skrb. Mi mu želimo odvzeti tisti del, ki smo mu ga odvzeti sposobni," dalje: "Primate tatu premoga! Pokvarite mu veselje in varčujte s premogom, tokom in plinom," ali: "Primate tatu premoga! Krade plin, luč, elektriko in premog. Ne trpite tega!" in spet na drugih: "Meč in plug," ali: "Po letalskih napadih se vzdržite privatnih telefonskih pogovorov." Druge so bile tudi prazne.

Njihov naslov je bil Umsiedlerlager (Izseljensko taborišče), Feilnbach am Wendelstein, Oberbayern. Če je bilo na kartici dovolj prostora, so se nanjo podpisali ostali, tako so se na prvi n. pr. podpisali Škovičarjevi in Štrbencova Francka (Francka Gortnar).

Tudi svoji dvoletni vnukinji Vanji, ki je ostala doma na Jesenovcu, se je večkrat oglasil, n. pr. takole: "V tole gostilno večkrat zavijemo na pivo." Saj zveni tako, kot bi bili na dopustu ...

V začetku februarja 1943 piše: "Saj tukaj ni nobeno kazensko taborišče in tukaj tudi ni nikakršne policije in žandarmerije ali česa podobnega. Obravnava nas kot delovne ljudi in za razvedrilo imamo tudi dostojne sobe, nekatere celo z ogrevanjem."

Opiše tudi penzion oz. kar hotel, v katerega so jih nastanili: "V tem hotelu je ca. 50 sob in v pritličju 2 velika salona s stranskimi prostori. Ni tako slabo, kot smo pričakovali." S prehrano je bilo pa bolj trdo in vsake tovrstne pošiljke domačih dobrot so se zelo razveselili in so si jo solidarno razdelili.

Takole je pisal Janko Bogataj: "Neverjetna in nerazumna nesreča Te je doletela na stare dni. Zelo mi je žal, da sem bil oni dan odsoten. Kako živiš, kako prenašaš življenje v lagerju? Upam, da si zdrav. Kako se počuti družina Gortnar? Prav prisrčno jih pozdravi! Ostani zdrav, poln dobre volje in upanja."

Prav tako tudi Jakob Šuštar, nekdanji sosed na Trnju, Ferdo Šmid, Ivan Weber (Strojcevec Ivan), ki istočasno pozdravljajo vse prijatelje in znance in upajo, da ne bo več dolgo trajalo.

Svoji ženi Ivani, torej moji stari mami, piše naslednje: "Ta gostilna je od našega lagerja oddaljena ca. 100 m in večkrat grem tja na vrček piva, saj vina tod ni dobiti." Jim je pa res bilo hudo ... A ni bilo dolgo tako!

Karolina Globočnik je med ostalim napisala tudi tole: "Ljubeznive pozdrave Ti vsi skupaj pošiljamo in često mislimo nate in na Tvoje tovariše od tukaj, katere prav tako lepo pozdravljamo. Vsi smo zdravi, kar upamo tudi za vas vse. Pred kratkim sem obiskala Tvojo ženo, katero sem našla pri zdravju. Tudi Boris pošilja pozdrave Tebi in vsem ostalim."

Trgovec Pibernik iz Medvod omenja, da je prejel "ponudbo za sode iz mehkega lesa, o kateri se bomo še odločili. Upam, da Vam bo usoda naklonjena in da boste sami nadaljevali z oskrbo Sodarske zadruge, kar Vam iz srca želim."

Oglasili sta se tudi sestrični iz Kamnika Ana Novak in Milka Božič; med drugim pišeta, da se "mnogi mobiliziranci vračajo iz gozda domov, da bi svojcem omogočili povratek. Ti s svojo dobro voljo prideš menda povsod dobro skozi." Če so se svoji potem tudi zares vrnili, žal tudi kasneje ne omenjata.

Tudi od "Pusta" so se, pravi, z "malo boljšo malico z dobrimi stvarmi, ki smo jih prejeli od Vas za priboljšek" dostojno poslovili. Piše med drugim, da se "današnja družina na pustni večer zahvaljuje za

dober kozarček vina, pa tudi šunka, potice, pivo in sadjevec niso izostali". Šterbencova Francka, Lina Bertoncelej, Mara Bertoncelej, družini Markelj in Gortnar, Anica Fajgelj, Anton Lotrič.

Še posebej pa je zanimiva korespondenca med očetom in sinom, torej med starim atom Karlom in njegovim sinom, torej mojim stricem Radovanom, ki je tisti čas že partizanal. Svoja pisma sta morala "zakonspirirati", da nemška oblast ne bi posumila, komu so pisma namenjena in od kod jih pošilja ter, seveda, kaj piše.

V nekem pismu je Radovan napisal: "Včasih, ko se pogovarjamo o vas tam gori, si delamo načrte, kako bo v svobodi. Večkrat omenijo, kako bodo prišli v gostilno, da bomo zapeli pesmi in ti pa da boš nosil sladko vince na mizo. Upajmo, da se bo to upanje le že enkrat izvršilo. Tukaj vsi imamo neomejeno voljo in korajžo."

V Aibling je spremljal "Matevžkove iz Potoka v bolnico na obisk k sinu Tončku – fantič ima rume nico¹ – nič hudega. Obenem spremljam tudi drugič enega Moravčana k očetu in tudi nič hudega." Skupaj z našimi je bilo namreč tudi precej izseljencev

Karol Dolenc in Frančiška Gortnar, Šterbencova.
Foto: arhiv Jožeta Dolenca

iz Moravč, od katerih je bilo kar nekaj Urankarjev in Klopčičev, ki se starega ata še danes dobro spominjajo in so ga vsi še mnogo let po vojni ohranili v čislih. Pred dobrimi tridesetimi leti sem naletel na nekega Klopčiča iz tistega konca, ki mi je, potem ko je izvedel, od kod in čigav sem, o tistih časih marsikaj povedal in oči so se mu po toliko letih od vojne sem kar orosile ...

Aprila 1943 so jih preselili v Ecksberg. Piše, da je "tukajšnja pokrajina še lepša kot v Feilnbachu, pa tudi sicer je vodstvo lagerja napravilo na nas zelo dober vtis in posebno vodja lagerja je zelo simpatičen človek". Od tam se je nekega dne odpravil z Markljem in Gortnarjem v kakih 5 kilometrov oddaljeni Mühldorf. Pravi, da so napravili "prav lep popoldanski sprehod". Podpisala sta se še Peter Gortnar, Štrbencev, in Luka Markelj. Bili so pri brivcu, nato pa so še malce pohajkovali po mestu.

Kadar se jim je ponudila prilika (ko so jim domači poslali pakete z dobrotami), so se povesečili in se s kartico brž zahvalili svojim domačim. Podpisali so se Jožef Bajželj, ki jih je obiskal, Šterbenceva Francka, Frančiška Gortnar, Jelka in Peter, Anica Markelj, Minka in Luka, Škovincova mama in še drugi ...

Dopisovanje so jim večkrat dovolili le v nemščini, sicer jim pisem niso izročili. Med drugim tudi piše, da je "Prijatelj Peter Gortnar zdaj zaposlen v kolo-dvorski restavraciji v Mühldorfu in najbolje je, da se vsak, ki pride k nam, javi najprej pri njem, da mu da potrebna navodila glede obiska v lagerju. Vsako sredo je lokal zaprt in ga torej ni tam."

Maja 1943 so na pokopališču v Mühldorfu pokopali neko izseljenko in je "pri odprtem grobu prevajal v slovenščino govor našega vodje". V sredo, ki je sledila, so imeli "zopet pogreb enega naših izseljencev v 79. letu starosti".

Poleti 1943 pa je našim izseljencem pretela za-plemba pošte (pisem, paketov), zaradi česar so bili vsi zaskrbljeni, vendar, kot se je nato izkazalo, iz tega ni bilo nič. Očitno je imelo vodstvo lagerja že drugih težav, ki so se Nemcem le še povečevale, zadosti. Vojna se je namreč bližala mejam rajha, naj-

prej z letalskimi napadi, o čemer stari ata poroča med drugim tudi, da mu: "v več krajih pripovedujejo od nocojšnjega nemirnega večera. Tudi nad nami tu v Feilnbachu je brnelo od 1h do 3h zjutraj. V Monakovem je glavni kolodvor precej trpel in gasilci iz tega mesta so morali tudi tja. V okrožju tega mesta se pa ni nič hudega zgodilo. Čas postaja vedno bolj živahen." Za München dosledno uporablja staro slovensko ime Monakovo, morda tudi zaradi morebitne cenzure, kajti le kdo od Nemcev bi mogel slutiti, da imamo Slovenci za njihov München tudi svoje ime (kot n. pr. tudi za Dunaj itd.). Monakovo je bilo kot močno vojaško, gospodarsko in prometno središče tarča vedno hujših letalskih napadov. Spomnimo se še, da je bilo med letalci tudi kar precej slovenskih rojakov in h komu so se letalci zatekli po pomoč, če jih je nad Slovenijo sklatila nemška protiletalska obramba.

Položaj se je zaostroval, čemur so se po možnosti izogibali med drugim tudi takole: "Kadar mi zopet pišete, napišite zadaj kot odpošiljateljev naslov Hvalčkove, ki se Weber pišejo", vso pošto iz domovine pa naj naslavlja na Hedwige Ficker (Op.: Menda

gostilničarka v Feilnbachu.). So pač časi taki, da se nam vedno bolj omejuje prostost."

Mnogo je še dopisnic in razglednic, s katerimi se je oglašal domov ter se v svojem in tudi v imenu drugih izseljenskih sotrpinov zahvaljeval za prejete novice, pozdrave in pakete. Istočasno je tudi pisal, kaj vse je imel priložnost videti. Februarja 1944 npr. piše, da je bil v Monakovem, kjer je "le mimogrede videl porušene stavbe in mnogo hiš z lesenimi šipami".

Da se ljudje tukaj niso brigali zgolj za svoje lastno preživetje in so znali prisluhniti tudi počutju domačih živali, kar med drugim lahko preberemo na dopisnici, ki jo je staremu atu konec januarja 1945 pisal Franc Veber, Hvalčkov Franc, ko pravi, da je "tudi Hektor (Op.: naš pes, ki ga je kasneje ubila elektrika, ko je zagrabil električno žico.) vidno zapuščen v teh časih. Radi mene Vam ni potreba imeti kakih posebnih skrbi, ker jo še vedno rinemo za silo naprej brez kakih posebnih težkoč."

Tako so našim izseljencem minevali dnevi, tedni, meseci in leta. Slutili so, da bo enkrat le konec izgnanstva in se bodo končno lahko vrnili domov.

Stojijo z leve: Obisk (ni bil v lagerju), Vinko Markelj, Tone Trdina, Franc Trdina, Peter Gortnar, Karol Dolenc, Luka Markelj, Franc Kavčič, Joža Mohorič (obisk, ni bil v lagerju). Sedijo z leve: Vinko Trdina, Stane Potočnik, Marjan Kavčič, Peter Gortnar. Foto: arhiv Jožeta Dolenca

Slutnje so se jim krepile, kot lahko preberemo na eni od poslednjih dopisnic, kjer piše še o "velikih jatah golobov" (op.: letala), ki so "spuščale svoje odpadke" (op.: bombardiranje) in naposled je napočil tisti trenutek, ko so se odpravili domov, kamor so prispeli po več kot tednu dni naporenega potovanja. Vlak, tovornjaki, brodovi preko večjih rek, predvsem pa pot pod noge. In doma? Počasi so si celili zadobljene duhovne rane, tako tiste stare iz časa izseljenstva kot tudi tiste sveže, ko so izvedeli, da si z nekaterimi svojci in prijatelji nikoli več ne bodo se-

gli v roko, se radostno objeli in si izmenjali novice. Toda življenje je moralo iti dalje in prestano gorje so morali zagrebsti, pozabiti ga pa ni bilo in ga še vedno ni mogoče.

Kraji, kamor so selili naše ljudi in od koder se je svojim domačim oglašal stari ata Karol:

Aibling, Ecksberg, Feilnbach, Kolbermoor, Medvode, Mittendorf, Mühlendorf in Rosenheim.

Jože Dolenc

Zahvala

Jože Dolenc, hvala za pomoč pri urejanju gradiva.

Literatura:

Šetinc, Franc: Izgnanci: zbornik slovenskih izgnancev 1941–1945. Društvo izgnancev Slovenije, Ljubljana, 1993.

Žnidaršič, Ivica: Nekaj o vojni škodi in pravicah: zgodovinska, pravna in humanitarna dejstva. Rdeči križ Slovenije, Ljubljana, 1996.

Berčič, Janko, Jugović Ludvik: Seznam žrtev fašističnega nasilja v Loški občini. Loški razgledi, 16, 1969, str. 68–101.

Arhivski viri:

Mapa Žrtve okupatorjevega nasilja, hrani Muzej Železniki.

Drugi viri:

Markelj, Luka: Zapiski iz lagorja, 1943 (hrani Vinko Markelj).

Debeljak, Francka (rojena Markelj): Dnevnik 4. 12. 1943–10. 6. 1945 (hrani Zdravko Debeljak).

Dolenc, Karol: pisma, dopisnice, razglednice 1943–1945 (hrani Jože Dolenc).

Gortnar, Peter: Spomini na lager; jan 1943–maj 1945. Zapisano v Kranju, januar 2006, tipkopis (hrani Peter Gortnar).

Pogovor z Jernejem Gortnarjem (transkript pogovora pri avtorici).

Tipkopis pesmi Minke Markelj (hrani Minka Markelj).

Internetna stran Društva izgnancev Slovenije, http://www.pondos.si/dis/prva_stran.htm, marec 2007.

Opombe:

¹ Verjetno gre za zlatenico.

Spomini iz taborišča Feilnbach

Komaj dve leti sem imela,
ko tujina me je vzela,
skoz grozo in preplah
prispelem smo v taborišče Feilnbach.

Že spomini so zbledeli
mi na tiste težke dni,
ko so velikokrat samo me pustili,
ko drugi delat so odšli.

Ko sem zjutraj se zbudila
in sem čisto sama bla,
sem na vso moč jokala
in svoje drage klicala.

Pa vrata ostala so zaprta,
zaprt na oknu železen križ,
jaz pa begala po sobi
kot v past ujeta miš.

Sredi sobe je miza stala,
tam me skorja kruha je čakala
in v rdečem lončku grenek čaj,
to moj bil je jutranji grizljaj.

Kje bila je moja mati mila,
da bi dete me previla,
srajčka mokra do vratu,
nihče me očedil ni blatu.

Jokala in cepetala sem od pekoče kože,
a najhuje čez vse
pa strah je bil,
da nihče ne pride pome.

Ko sem ječaje onemogla,
sem zaspala kar na tleh, brez moči,
kot pohojen vrabček
sred poti.

Bila sem čisto drobčkена
in bledih ličk, kot angelček brez perutničk,
vsi so mislili tako,
da kmal me vzelo bo nebo.

Se pa spominjam tud, kako
so me ujčkali lepo,
vsi so me tak rad imel,
Štefan iz Moravč mi je pesem pel.

Izgnanci iz Moravč, Železnikov
zapeli so kot glas zvonov,
kot mile strune iz srca,
to pesem domotožja je bila.

Kot prišumela k nam bi Sava,
dol izpod našega Triglava
in prinesla nam pozdrav
iz naših logov in dobrav.

Z bolečino se spominjam tistih dni,
pozabiti jih moč ni,
za storjene nam krivice
še vedno iščemo pravice.

Da v naših spominih bi ostali
izgnanci taborišča Feilnbach,
morda boste me spoznali,
mala uboga Minkica ste me klicali.

*Minka Markelj, rojena Šturm,
Matevžkova iz Potoka*

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki

Kraljeva hiša, Na plavžu 2. Porušena avgusta 1988.

1. Čipkarski dan in Čipkarski dnevi

Tadeja Šuštar

Klekljarsko tekmovanje na 40. Čipkarskih dnevih.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Razstavni pano na Čipkarskih dnevih.
Foto: Aleksander Čufar

Foto: Igor
Mohorič Bonča

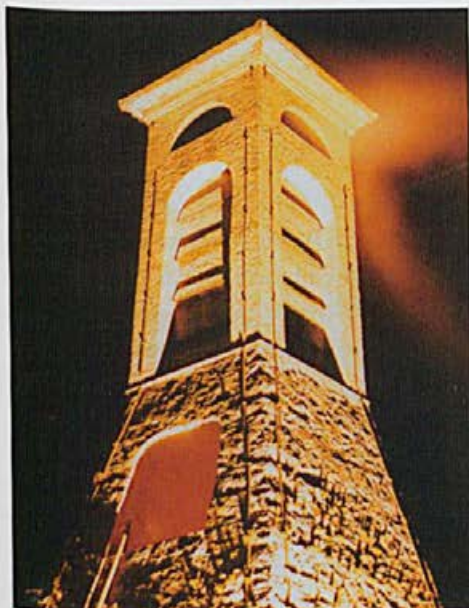
Kako 45 let ohraniti turistično-narodopisno prireditev, na primer Čipkarski dan, z vsem svojim bistvom, v vsem svojem sijaju ter z bogatim in pestrim programom, to je sedaj vprašanje. In če dodam še podatek, da so člani Turističnega društva Železniki (v nadaljevanju TD Železniki) program iz leta v leto še dodatno plemenitili z novimi prireditvami in prireditvenimi prostori, je odgovor v današnjem svetu potrošništva, materializma in individualizma ter splošne računalniške odvisnosti, "ne najden", ker je skrtil globoko v srcih ljudi, ki v sebi čutijo poslanstvo ohranjanja tradicije tega nekoč železarskega, nato klekljarskega, še kasneje in do danes kovinarskega mesta; seveda bi bilo nekoč lepo slišati turističnega mesta.

In ker je odgovor skrtil v ljudeh, sem se k njim napotila.

*Najprej sem se pogovarjala z Antonom Sedejem, ki je bil tajnik TD Železniki v času prvega Čipkarskega dneva, da sva osvetlila začetke prireditve pod naslovom **Čipkarski dan bo tradicionalna prireditev**. Najinemu razgovoru je bil v veliko pomoč njegov skrbno zbrani arhiv, ki je skrival številne podatke in ga je z veseljem dal na vpogled našemu zborniku.*

*Moja druga sogovornica, Anči Trojar, je s stališča zanesene in ustvarjalne tajnice TD Železniki pripovedovala o časih, ko je Čipkarski dan prerasel okvire dvodnevne prireditve in so ga zato preimenovali v Čipkarske dneve. Ta del prispevka sem nasloвила **Čipkarski dan preraste svoje ime in rodi se Čipkarski dnevi**. Ob tem sem želela njeno pripoved ilustrirati še z natančnim prikazom vseh prireditve, ki so se odvijale v okviru 40. Čipkarskih dni.*

In ker se kot večna pot, tako se namreč imenuje eden od čipkarskih motivov, prireditev uspešno nadaljuje v času, sem za zaključek povprašala o nadaljnjem razvoju Čipkarskih dni še Roberta Kuharja, sedanjega predsednika TD Železniki. Njegove poglede in

Plavž je ponovno zažarel na 40. Čipkarskih dnevih.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Majdnokova Luka in Španska mama sta bila v središču pozornosti na 1. Čipkarskem dnevu.
Foto: Anton Sedej

usmeritev TD Železniki sem strnila pod naslovom **Čipkarski dnevi po štiridesetem**. Ilustrativno sem dodala še načrtovani program prireditve.

Igrajo glavno vlogo pri ohranjanju neke krajevne prireditve ljudje ali program ali denar? Je bolj pomemben predsednik društva ali tajnik ali štejejo le zanesenjaki, ki ne glede na svojo uradno funkcijo v društvu z močno voljo, delom, večnim optimizmom vlečejo voz naprej? Je pomembno, kdo koga pozna, ali je ves čar v pravilnem in čim širšem obveščanju medijev in preko njih javnosti? Je obisk prireditve odvisen od programa ali od tega, ali potrebno plačati vstopnino ali ne? ... Na taka in podobna vprašanja sem poskušala najti odgovor s pomočjo sogovornikov, ki so Čipkarske dneve dejavno sooblikovali vsak v svojem obdobju, ter zapisnikov in ostalega materiala, ki se je ohranil v arhivu TD Železniki oziroma v osebnih arhivih. Marsikaj, še posebno tisto grenko in trpko, pa bo za večno ostalo skrito globoko v srcih ljudi. In prav je tako.

ČIPKARSKI DAN BO TRADICIONALNA PRIREDITEV

"Turistično društvo Železniki bo priredilo jutri zanimivo prireditev - 1. Čipkarski dan, ki bo, kot napovedujejo, postal tradicionalna prireditev. Med pestrim programom bo vsekakor najzanimivejše tekmovanje čipkarjev," je pisalo v časopisu Gorenjski glas 24. avgusta 1963. Letos, leta 2007,

smo v juliju imeli priložnost obiskati že 45. Čipkarske dneve. Torej se je napoved izpred 44 let uresničila: za tisto leto edinstvena turistična narodopisna prireditev v Sloveniji, 1. Čipkarski dan v Železnikih, je zares postala tradicionalna.

Javno so Železnikarji za Čipkarski dan prvič slišali 29. aprila 1963, ko je na šestem rednem letnem občnem zboru TD Železniki predsednik Jože Mohorič iz svojega poročila med drugim prebral: "Prva

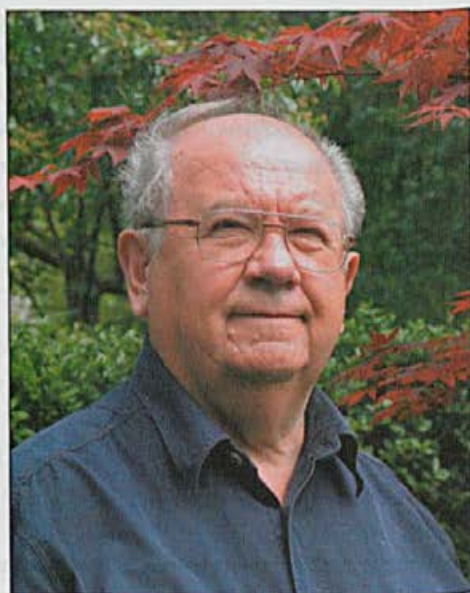
5. Čipkarski dan, 1967, sprevod skozi Otoke proti plavžu. Foto: Anton Sedej

naloga TD je, da opozori turiste na zanimivosti kraja in jih v kraju tudi krajši ali daljši čas zadrži. V ta namen bo TD letos s sodelovanjem čipkaric izvedlo turistično prireditev z naslovom Čipkarski dan. Upamo, da bo ta prireditev postala tako tradicionalna, kot je bohinjski Kravji bal ali pa Oveji bal na Jezerskem. Ta Čipkarski dan bo predvidoma 4. avgusta; na predvečer, to je 3. avgusta, bo uprizorjena drama, v nedeljo, 4. avgusta, pa bo razstava čipk, tekmovanje čipkaric in zabava, na kateri bomo skušali obiskovalcem te naše prireditve prikazati tudi naše narodne običaje, ki smo jih včasih imeli na velikonočni ponedeljek. Da bomo uspeli to prireditev dobro izvesti, pa se že danes obračam na vse Železnikarje in okoličane s prošnjo za pomoč pri organizaciji in izvedbi tega Čipkarskega dne. Kajti le ob pomoči in sodelovanju vseh prebivalcev kraja bo prireditev dobro uspela in bo s tem dobila osnovni pogoj, da bo lahko postala vsakoletna, tradicionalna turistična prireditev. Opozarjam, da se za prireditev že sedaj zanima RTV Ljubljana, ki bo poslala k nam svoje televizijske snemalce, prišli pa bodo tudi snemalci Filmskih novosti. To bo obenem učinkovita reklama za naš kraj, saj bosta televizija in film ponesla posnetke prireditve po celi Jugoslaviji." (Prepisano iz zapisnika šestega rednega letnega občnega zbora TD Železniki, arhiv Antona Sedeja)

POGOVOR S PRVIM TAJNIKOM TD ŽELEZNIKI, ANTONOM SEDEJEM

Pogovor s prvim tajnikom TD Železniki, Antonom Sedejem, nam razkrije okoliščine, v katerih se je zgodil 1. Čipkarski dan v Železnikih, in kako je prireditev preživljala svoja prva leta. Dotaknila sva se tudi tistega kritičnega trenutka v zgodovini Čipkarskega dneva, ko so na njegovo pobudo prireditev ohranili v vsem svojem sijaju.

Anton Sedej je bil v letih, ko so Železniki gostili domačine in turiste na 1. Čipkarskem dnevu, tajnik TD Železniki, ki je prireditev idejno oblikovalo in tudi uresničilo. Čipkarski dan se je rodil iz velike želje društva, da v svoj kraj privabi čim več turistov. Povzeli so jo v geslu: "Pospešujemo turizem". Edinstvena narodopisna prireditev v Sloveniji, ki so jo poimenovali Čipkarski dan, je TD Železniki prvič priredilo 25. avgusta 1963. Svoje tajniško delovanje je v prvem obdobju delil s tremi predsedniki, Jožetom Mohoričem, Francem Peterneljem in Valentinom Pintarjem, dobrih 20 let kasneje je kot tajnik sodeloval še s predsednikoma Stanetom Koblarjem in Francem Žabertom.

Anton Sedej, prvi tajnik TD Železniki.
Foto: arhiv Antona Sedeja

5. Čipkarski dan, 1967, sprevod skozi Otoke proti plavžu. Foto: Anton Sedej

Zakaj ste se v šestdesetih letih v Železnikih sploh začeli pogovarjati, da kraj potrebuje prireditev, turistični dogodek, in zakaj ste ga poimenovali Čipkarski dan in ne na primer Kovaški praznik ali kaj bolj železarskega?

7. Čipkarski dan, 1969: Veselje na prireditvenem odru pred Plavžem, za punkeljnom Štefka Logar, por. Zrimšek. Foto: Anton Sedej

Po ustanovitvi TD Železniki z imenom, kot ga ima še danes, je prišlo na upravnem odboru (v nadaljevanju UO), ki ga je vodil predsednik Jože Mohorič, po domače Poverbn' Jože, do vprašanja, kako z novo ustanovljenim društvom poživiti turizem v Železnikih. Na sestanke UO je takrat redno prihajal tudi Božo Črne, tajnik Gorenjske turistične zveze iz Kranja. Rad je obiskoval naše TD, med drugim tudi zato, ker sta bila s predsednikom Mohoričem osebna prijatelja. In ko se je na eni izmed sej UO v letu 1962 razvila razprava o tem, kako privabiti turiste v Železnike, so ugotovili, da imajo v Bohinju, ki je bil že takrat turistični center Gorenjske, Kravji bal, na Jezerskem so začenjali z Ovčarskim balom ... Sredi naštevanja, kako je drugje, je gospod Božo Črne rekel, da so tudi v Železnikih različne zanimivosti, ter dodal, da imamo sodarje, lesno industrijo, škrlil ... In takrat se je oglasil naš predsednik Mohorič in izstrelil: "In čipke imamo!" In povzel je razpravo v besedah: "Čipkarski dan naj bo!" In tako je ostalo zapisano, da se bo pripravila prireditev Čipkarski dan v Železnikih.

Jože Mohorič. Foto: arhiv Ani Zajc

Ani Mohorič, poročena Zajc, ki je bila prva blagajničarka TD Železniki, o svojem očetu in prvem Čipkarskem dnevu:

Moj oče, Jože Mohorič, je bil gonilna sila TD Železniki ter srce in duša prvega Čipkarskega dne. Veliko priprav in dogovorov je potekalo kar v naši domači hiši. Vsi, cela družina, smo morali sodelovati. Oba dneva, ko je potekal Čipkarski dan, smo s hrano in prenočiščem gostili tudi povezovalca programa Marjana Stareta in tajnika Gorenjske turistične zveze Boža Črneti. Slednji in moj oče sta bila tudi dobra prijatelja in sta ob prireditvi Kravji bal v Bohinju prišla na idejo, da tudi Železniki potrebujejo nekaj podobnega. Oče je predlagal Čipkarski dan.

Prvi Čipkarski dan je zahteval ogromno priprav. Sestanke smo imeli v stavbi na Trnju, kjer je bila včasih pošta (danes Jegličev dom), ali pa pri nas doma. V spominu mi je ostala Micka Primožič, ki je na čipkarskem tekmovanju klekljala, dokler je živeła. Bila je izredno ponosna, da je lahko sodelovala, rada je povedala: "Ježeš, to so me ldje gledal, to sem je fest zdel!" Spominjam se tudi brošk, ki smo jih z motivom večna pot prodajali kot spominek, pa Toni Thaler in Tončke Hlebec, ki sta bili med glavnimi za čipke.

Moj oče je bil zelo zagnan predsednik TD, saj je hotel nekaj narediti za Železnike, hotel je ustvarjati, in če bi ga ne ustavila bolezen, bi zagotovo uresničil še kakšen svoj skriti načrt.

Torej se je ideja rodila na eni izmed sej UO leta 1962. Kako je potekal proces od ideje do njene uresničitve?

UO v takratni zasedbi ustanovnih članov tega društva se je takoj lotil programa dela, kako prireditve Čipkarski dan pripraviti, da bo zanimiva za turiste kot tudi za Železnikarje. Program smo pripravljali na sejah upravnega odbora. Prva naloga, ki smo si jo zadali, je bila, da smo k sodelovanju povabili klekljarice.

Torej klekljarice takrat niso spadale v TD?

Ne, takrat niso bile niti članice niti sodelavke TD. Kajti takrat je bila v Železnikih še čipkarska zadruga, ki sta jo najprej vodili Antonija Lotrič, Renova, ter njena sestra Minka, kasneje pa je sodelovala tudi Minka Lotrič, Muhna. Od domačih klekljaric so odkupovale čipke za podjetje Dom v Ljubljani.

Je bilo sodelovanje med Čipkarsko zadrugo in TD Železniki zlahka vzpostaviti? So bile klekljarice pripravljene sodelovati?

Navezovanje stika je bilo v začetku, če sem čisto iskren, malo težavno. Spominjam se celo, da smo se takoj povezali tudi s podjetjem Dom v Ljubljani.

7. Čipkarski dan, 1969: Na odru klekljarica Marica Trojar, poročena Šmid. Foto: Anton Sedej

3. Čipkarski dan:
Fantje s Praprotna.
Foto: Anton Sedej

6. Čipkarski dan:
Moški pevski zbor DPD
Svoboda Železniki pod
vodstvom Lojzeta Šmida.
Foto: Anton Sedej

6. Čipkarski dan:
Trio Arnol.
Foto: Anton Sedej

kjer so takoj pokazali pripravljenost, da pri organizaciji prvega Čipkarskega dneva sodelujejo, nam pomagajo, tudi s finančnimi sredstvi. Še posebno se spominjam gospe Slavice Levstek, ki je bila živa vez med Domom in TD Železniki in je prva leta sodelovala tudi v ocenjevalni komisiji na razstavi čipk. Medtem ko so bili pa v domačih krogih izraženi različni pomisleki, na primer, zakaj tako prireditev sploh potrebujemo. Spominjam se našega predsednika Mohoriča, kako je nagovarjal in prosil dekleta in žene klekljarice, naj vendar razumejo, da gre za kraj, za Železnike, da bomo povabili ljudi, turiste, da jim bomo lahko pokazali naše čudovite čipke. Ob prizadevnem prepričevanju klekljaric in krajanov smo člani TD skupaj s predsednikom začetne težave

in zaplete počasi, vendar uspešno reševali. Obenem smo se izredno intenzivno posvetili programu, tudi kulturnemu, ter sprejeli vsak svoje zadolžitve in začeli intenzivno pripravljati prvi Čipkarski dan.

Kdo točno je bil organizator prvega Čipkarskega dneva? Je bilo to TD in Čipkarska zadruga ter poleg njiju še Turistična zveza Gorenjske?

Ne. Prvi Čipkarski dan, turistično in narodopisno prireditev je organiziralo TD Železniki s pomočjo domačih klekljaric in Doma v Ljubljani, kar je razvidno tudi iz vseh dokumentov. Ne smem pa ob tem pozabiti povedati, da smo takrat odlično sodelovali s KS Železniki, ki sta jo takrat vodila nadvse delavna predsednik Anton Pegam in tajnik Miha Bertoncelj.

Govor Antona Pegama, predsednika KS Železniki, na 1. Čipkarskem dnevu

"Tovarišice in tovariši, gostje! Z današnjo kulturno prireditvijo, in sicer z nastopom dramske skupine delavsko-prosvetnega društva Železniki, pričenjamo vrsto prireditev ob 1. Čipkarskem dnevu, katerega organizira TD Železniki. Ob tej priliki se želim v imenu KS Železniki-Češnjica-Studeno predvsem zahvaliti organizatorju TD Železniki in ostalim sodelavcem za podano idejo, za vsestranska prizadevanja in trud ob pripravah te prireditve, ki bo pripomogla k razvoju turizma v naši dolini. Gostom in domačinom pa želim čim več razvedrila pri obnavljanju starih zgodovinskih običajev, ki so našim prednikom nudili prenekatere lepe trenutke zabave in veselja, kljub njihovi skrbi za vsakdanji kruh. Železniki, kakor je znano zlasti nam domačinom, okolici in tudi drugim krajem Gorenjske, so dolga leta doživljali težko borbo za življenjski obstoj, ker je bilo v času kovaštva in čipkarstva le težko najti zaposlitev, delo kovačev in čipkaric pa je bilo skrajno slabo plačano od delodajalcev.

Prireditev 1. Čipkarskega dne, gledano v današnjem razvoju, lahko ocenjujemo kot prelomnico pri našem skromnem pričetku turistične dejavnosti v naši prelepi Selški dolini. Ta veja našega gospodarstva, ki nam v Jugoslaviji prinaša lepe devizne dohodke, in to tudi v krajih, kjer imajo manj naravnih lepote kakor naša dolina, seveda pa so o vprašanju razvoja turizma storili mnogo več kakor mi, ki smo v glavnem vsa razpoložljiva sredstva in prizadevanja vlagali v industrijo in obrt, ki sta zagotovili ekonomske pogoje življenja tukajšnjim prebivalcem. Lahko pa trdimo, da so v perspektivi izgledi, da se bo vprašanju turizma posvetilo več pozornosti, in to zlasti pri financiranju raznih gostinskih objektov, ki so osnova turistični dejavnosti. Zato moramo biti pri tem delu zainteresirani prav vsi, da se ta doprinosna gospodarska panoga čim prej razvije, saj bomo njenih sadov deležni prav vsi ...

... Upajmo, da nam bo prvi Čipkarski dan popolnoma uspel in postal vsakoletna tradicionalna prireditev, na katero bomo privabljali vedno več gostov, ki se bodo spoznavali z lepotami doline in kraja ter prav tako seznanjali s tukajšnjimi prebivalci, ki znajo z vso ljubeznivostjo gostu nuditi gostoljubnost ..."

(iz arhiva Primoža Pegama in Antona Sedeja)

Omenili ste že predsednika TD Jožeta Mohoriča in zagotovo ste bili zelo dejavni tudi vi kot tajnik TD. Kdo so še bili pomembni, zagnani posamezniki, ki so tudi pripomogli, da ste prvi Čipkarski dan uresničili?

Zagotovo je bil nadvse dejaven celoten UO. V spominu imam na primer izredno delavnega Blaža Gortnarja, ki je bil zaposlen kot poštar na pošti v Železnikih, obenem je bil tudi cerkovnik. Blaž je bil tudi zelo razgledan, inteligenten mož in je zapisal Pesem nočnega čuvaja, ki se je kot ustno izročilo prenašala iz roda v rod. Prispeval je veliko dobrih idej za program prvega Čipkarskega dneva. Zelo prizadeven je bil Valentin Pintar, ki je bil na 3. Čipkarskem dnevu že predsednik TD. Omeniti moram tudi Jela Kristana, ki je pel Pesem nočnega čuvaja na prvem Čipkarskem dnevu. Ne smem pozabiti na Janka Koflerja, takrat frizerja v Železnikih. Mednje moram prišteti tudi Marka Lotriča, po domače Primoževga, ter Jožeta Pfajfarja, po domače Šoštarjevega. Za blagajniške posle je skrbela Ani Mohorič, sedaj poročena Zajc. Ne spomnim se, kdo je bil zadolžen za kulturni program 1. Čipkarskega dneva, vendar vem, da je bil kasneje zelo dejaven Matevž Šmid. Poleg naštetih so veliko sodelovale tudi domače klekljarice, ki niso le klekljale, ampak so pomagale tudi pri pripravi kulturnega programa. Kajti velik poudarek smo dali starim običajem Železnikov, ki so poleg čudovite razstave čipk, ki se ji prvi obiskovalci niso mogli načuditi, privabili tako prvo kot tudi naslednja leta na prireditev številne domačine in turiste.

Ali so običaji, ki ste jih vključili v program Čipkarskega dneva, zajemali le običaje velikonočnega ponedeljka ali tudi druge?

To bi težko rekel. Takrat sem bil med mlajšimi in se glede tega ne spominjam čisto točno, ker so se z običaji ukvarjali drugi. Veliko vlogo je pri njih imel predsednik Mohorič, ki je bil tudi odličen dramski igralec in je običaje tudi zgodovinsko dobro poznal. V pomoč so mu bili na primer Jože Bekš, Tone Bekš (tudi odličen igralec) ter starejši Železnikarji, na primer Miha Vrhunc, po domače Glavanov Miha, in dru-

**Odbor TD Železniki,
ki je bil izvoljen na šestem
rednem občnem zboru,
29. 4. 1963:**

- Jože Mohorič, Železniki
- Franc Primožič, Železniki
- Tone Sedej, Železniki
- Cene Šuštar, Železniki
- Jela Kristan, Železniki
- Blaž Gortnar, Železniki
- Janko Kofler, Železniki
- Ana Mohorič, Železniki
- Miha Bertoncej, Železniki
- Franc Tolar, Železniki
- Marko Lotrič, Železniki
- Tone Pegam, Železniki
- Oto Reya, Železniki
- Julka Kemperle, Češnjica
- Karol Pintar, Dražgoše

**Naslednji člani odbora so sprejeli
tudi vsak svojo funkcijo:**

- Jože Mohorič – predsednik
- Tone Sedej – tajnik
- Ana Mohorič – blagajnik

(Iz arhiva Antona Sedeja)

gi, ki so natanko poznali, kako se začnejo, potekajo in končajo posamezni običaji. Če naštejemo samo nekatere, za katere sem prepričan, da so bili predstavljeni: "šivanje kovtra", "rihtarja bit", "v šternco gledat", "popravljanje muzke", "pobiranje kranceljnov" in drugi. Po ustnem izročilu in po spominu starejših Železnikarjev smo jih uspeli obuditi in potem se jih je velika večina ohranila do današnjih dni.

3. Čipkarski dan:
Mladi v narodnih nošah.
Foto: Anton Sedej

6. Čipkarski dan:
V narodnih nošah.
Foto: Anton Sedej

7. Čipkarski dan v
Železnikih 1969.
Čipkarski sprevod s
Češnjice do plavža
(posnetek v
naselju Otoki).
Foto: Anton Sedej

Zapisov o starih običajih v Železnikih ni?

Ne. Zapisani niso nikjer, prenašali so se le po ustnem izročilu.

Vendar jih je RTV Ljubljana takrat posnela?

Da. In sicer se je Glasbeno-narodopisni inštitut iz Ljubljane, ki sta ga zastopala dr. Valens Vodušek in gospod Krek, odzval našemu vabilu in dal pobudo, da je RTV Ljubljana stare običaje posnela na filmski trak. Na sedmi občni zbor TD Železniki leta 1964, torej leto po prvem Čipkarskem dnevu, so nam prišli posnetek, ki so ga še dopolnili, tudi predvajati.

Prireditve ste takrat v TD označili kot edinstvene v Sloveniji. V kakšnem smislu?

Edinstvena je bila v tem, da prireditve z imenom Čipkarski dan ni bilo nikjer drugje v Sloveniji, bili smo prvi, izvirni, kar se tiče imena in programa. Seveda se je v tistem času začel tudi že čipkarski fe-

stival v Idriji, ki smo ga z našimi klekljaricami obiskovali. Sodelovali smo z njihovim TD. Čipkarskega dneva pa drugje kot v Železnikih ni bilo.

Ste bili prvi, ki ste počastili čipko in klekljanje kot način preživetja, kot umetnost?

Poudariti je treba, da je TD na čelu s predsednikom Mohoričem Čipkarskemu dnevu pripisovalo dvojno vlogo oziroma dvojni pomen: po eni strani je prireditve popestrila turistično ponudbo Železnikov in po drugi spodbujala ohranjanje klekljanja za naslednje generacije. Kajti takrat, okrog leta 1960, ko so z razvojem industrije v Železnikih ljudje dobili delo v tovarnah, je klekljanje začelo stagnirati. Zato so se na naših prvih sestankih že pojavljale pobude in predlogi, da bo treba čipkarsko šolo obnoviti, jo ponovno uvesti. Kajti prepričani smo bili, da moramo ohraniti čudovito čipkarsko tradicijo, ki je našim prednikom včasih pomenila tudi preživetje.

Torej v času prvih Čipkarskih dni čipkarske šole v Železnikih ni bilo?

Ne, ni je bilo.

Kakšen je bil program prve dvodnevne turistične narodopisne prireditve Čipkarski dan?

Prva tri leta je bil program podoben. Na predvečer smo pripravili dramsko uprizoritev, pevce smo poprosili, da so zapeli nekaj pesmi, v nedeljo zjutraj smo odprli bogato razstavo čipk, popoldne smo organizirali čipkarski sprevod od Česnjice do plavža. Pri njem sta bila zelo aktivna Janez in Jakob Demšar, Grogova, sploh Jakob, ki je bil na čelu sprevoda na konju s slovensko zastavo v roki.

Nato smo pripravili prikaz starih običajev, Pesem nočnega čuvaja ter seveda tekmovanje čipkarjev in čipkaric. Poleg kulturnega programa je bila pomembna tudi veselica, ki je za nas predstavljala kar velik zalogaj. Ugotavljali smo, da ideja, da veselico prevzame gostilničar in nato TD dobi nekaj odstotkov zaslužka, ni bila slaba, ker je bilo težko dobiti tako veliko število prostovoljcev za strežbo.

3. Čipkarski dan, 1965, predsednik TD Železniki Valentin Pintar in Jela Kristan, ki po končanem klekljarskem tekmovanju poje Pesem nočnega čuvaja. Foto: Anton Sedej

Po končanem tekmovanju so obiskovalcem prireditve prikazali naše narodne običaje, ki so jih včasih imeli na velikonočni ponedeljek. Uprizoritev starih običajev, kot so: "šivanje kovtra", "popravljanje muzke", "v šterncu gledat", "rihtarja bit", je popestril še nastop Gabrijela Kristana, ki je zapel Pesem nočnega čuvaja. Ta ima za vsako nočno uro drugačno besedilo.

Prireditelji so se spomnili na svoje nočne čuvaje, ki so v prejšnjem in v prvih letih tega stoletja peli ob nočnih urah, ko so železnikarski žebjarji kovali, oni pa so medtem čuvali trg pred požari. Ti so bili v Železnikih zelo pogosti. Zaradi večje varnosti so potrebovali živo pojočo uro. Spomin nanjo so osvežili z nastopom nočnega čuvaja na prvem Čipkarskem dnevu.

PESEM NOČNEGA ČUVAJA V ŽELEZNIKIH

Ura je deset odbila v turnu svetega Antona:

vas varuj ognja noč in dan

Bog pa ljubi svet Florjan.

Ura je enajst odbila v turnu svetega Antona:

varujte se ognja in otrok,

da ne bo prevelik jok.

Ura je polnoč odbila v turnu svetega Antona:

mirno spite kot v raj,

saj vas varje vaš čuvaj.

Ura je eno odbila v turnu svetega Antona:

varujte se ognja in ljudi,

da vam ne bodo preveč dolžni.

Ura je že dve odbila v turnu svetega Antona:

petelin je že tudi odpel,

dan se delat bo začel.

Ura je že tri odbila v turnu svetega Antona:

nas varuj ognja noč in dan

Bog pa ljubi svet Florjan.

Ura je že štiri odbila v turnu svetega Antona:

vsi boste morali kmalu vstati,

jaz pa lahko odšel bom spat.

Zapisal Blaž Gortnar

(Iz arhiva Antona Sedeja)

Leto 1967: Čipkarski sprevod na 5. Čipkarskem dnevu. Na čelu sprevoda na konju z zastavo v roki Jakob Demšar, po domače Grogov Jaka. Foto: Anton Sedej

Leto 1967: Sprevod na Racovniku.
Foto: Anton Sedej

7. Čipkarski dan leta 1969. Veliki punkelj s konjsko vprego in furmanom, domačinom Matejem Trojarjem.
Foto: Anton Sedej

ŽELEZNIKI IN ČESNJICA

Želenski, 455 m nad morjem s 1040 prebivalci. Največji turistični kraj v Selški dolini. Leži med strmimi obronki Ratitovca in Blegoš, predgorja Julijskih Alp. Z bližnje Česalnice tvorijo turistično soto.

Prometne ceste: ž.p. Skorjca Loka na progi Ljubljana - Jesenice, nato avtobus 17 km, ali ž.p. Kranj na isti progi, nato avtobus 28 km na avtocesti Ljubljana - Kranj, nato avtobus 37 km.

ŽELEZNIKI UND ČESNJICA

Želenski: Altitude: 455 m. 1.040 inhabitants. The leading tourist resort in the Selce Valley, situated between the steep slopes of Mt Ratitovec and Mt Blegoš, spurs of the Julian Alps. Želenski and nearby Česalnica together form a tourist complex.

Communications:

ŽELEZNIKI UND ČESNJICA

ŽELEZNIKI, 455 m, 1040 Einwohner. Der grösste Fremdenverkehrsort in Selce-Tal, zwischen die steilen Hänge des Ratitovec und des Blegoš im Vorgebirge der Julischen Alpen eingebettet. Mit dem nahen Orte ČESNJICA bildet es ein touristisches Ganzes.

Verkehrsverbindungen: Eisenbahnstation Skorjca Loka auf der Linie Ljubljana - Jesenice, sodann Avtobus 17 km, oder Eisenbahnstation Kranj auf demselben Lini, sodann Avtobus 28 km und Verdrahtete Linie, sodann Avtobus 37 km.

TURISTIČNO NARODOPISNA PRIREDITEV

II.

ČIPKARSKI DAN

An Stage

TOURISTISCHE-VOLKSKUNDELICHE VERANSTALTUNG

II.

TAG DER SPITZEN KLÄMPLEI

IN

Povabili in poskrbeli so tudi za tuje - program so natisnili v treh jezikih. Iz arhiva Antona Sedeja

Je bila osrednja prireditev čipkarska razstava?

Poudarek smo dali čipki in razstavo pripravili v Plavčevi hiši, v prostorih mlekarne Kmetijske zadruge Martinj Vrh, danes v njih domujeta muzejska in turistična pisarna. Otvoritve razstave sicer ni spremljal tako bogat kulturni program kot jo danes, vendar smo poudarek preko celega leta dali pripraviti dragocenih čipk, ki so bogatile razstavo.

Kako so takrat klekljarice pripravile razstavo glede na to, da so bile vključene v čipkarsko zadruo, od katere je čipke odkupovalo podjetje Dom? Ste čipke za razstavo dobili v Domu ali so jih čez leto čipkarice dajale "na kraj" in jih potem prinesle na razstavo?

V mesecih pred Čipkarskim dnem se je začel izbor posebnih, bolj zahtevnih vzorcev, ki bodo primerne za razstavo. Pri tem je veliko pomagalo podjetje Dom in domače klekljarice, ki so imele bogato zalogo dragocenih vzorcev. Zahtevnejših vzorcev običajno niso izdelovale, ker ni bilo naročila za take izdelke. Kajti naše klekljarice so za Dom klekljale le posamezne elemente za prtiče, ki so jih potem všili v blago, in s tem izdelali prt ali prtiček. Za čipkarsko razstavo pa so naše čipkarice v sodelovanju z Do-

mom naklekljale dragocenejšje čipke. Zahtevnejšim, bogatejšim čipkam je bilo naklonjeno tudi podjetje Dom, saj je čipka v tem primeru dobila višjo ceno, vendar le v odnosu do podjetja, ne pa v odnosu do klekljarice. Dom je nato čipke za razstavo društvu posodil. Pred razstavo je bila vrednost čipk ocenjena, tako da so čipke na razstavi lahko obiskovalci tudi kupili, pri čemer je TD dobilo tudi nekaj odstotkov od prodaje, medtem ko so klekljaricam plačali le toliko ur, kot bi jih porabile za navadne vzorce.

Vloga Doma je bila po eni strani pozitivna, spodbudna, ker je stal prireditvi ob strani, po drugi strani pa se je podjetje do klekljaric obnašalo trgovsko, če ne celo izkoriščevalsko?

Vsekakor so bili začetki za naš težki. Čipka, ki jo je naredila naša klekljarica, ni bila naša, ni bila niti njena. poleg tega jo je želela prodati sama, pa čeprav za nizko ceno, kar bi bilo zanjo še vedno bolje kot preko Doma. Tako smo že v prvih letih ugotovili, da je nespametno, da naše klekljarice delajo za neko podjetje v Ljubljani. Tudi sukanec bi takrat znali že sami preskrbeti, zato smo si začeli prizadevati, da se začnemo s klekljanjem in prodajo čipk ukvarjati samostojno, da bo čipka več vredna tudi za samo klekljarico.

Leto 1969, 7. Čipkarski dan. Čipko - škofovsko mitro je za izložbeno okno Plavčeve hiše izdelala Terezija Arnol. Foto: Anton Sedej

TUŠARSKO
KOLEKCIJSKI
KARTEČEK

278/43-89

Seznam tekmovalcev in tekmovalk na "I ČIPKARSKI DAN"

25. 3. 1963 v Železnikih.

Moške skupine:

1. Benedičič Mstevč
2. Benedičič Jože
3. Bertoncclj Rafael
4. Lotrič Luka

Starejše čipkarice:

5. Blesnik Marija
6. Logar Polonca
7. Lotrič Frančiška
8. Petrač Beta

Izrjene čipkarkice:

9. Lotrič Marija
10. Trojar Marija
11. Benedičič Johanca
12. Benedičič Mici

Mlajše čipkarice:

13. Markelj Dončka
14. Markelj Zvonka
15. Arnol Magda
16. Kosec Breda

TISKARSKO DRUŠTVO
ŽELEZNIK

Tajnik
Anton Sedej

Anton Sedej

Seznam tekmovalcev
in tekmovalk na
1. Čipkarskem dnevu.
Iz Arhiva Antona Sedeja

Leto 1965,
3. Čipkarski dan:
Ocenjevalna čipkarska
komisija na razstavi
čipk v mlekarni
Kmetijske zadruga
Martinj Vrh
v Plavčevi hiši,
od leve proti desni:
Toni Thaler,
Tončka Hlebec,
Slavica Levstek,
Mici Šuštar in
Tonika Ramovš.
Foto: Anton Sedej

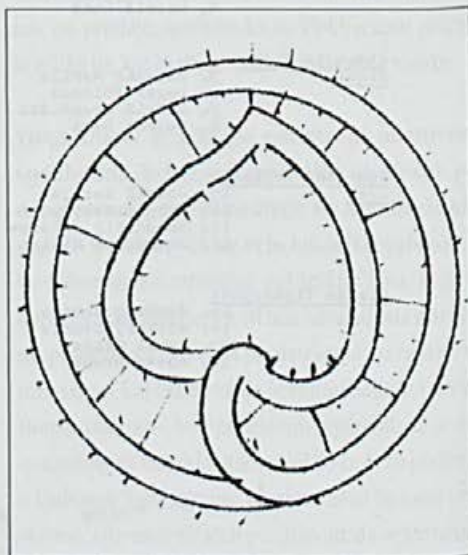
Kdaj se je vloga podjetja Dom dokončno končala?

Šele po letu 1970. Vendar moram omeniti, da Dom do TD kot organizatorja Čipkarskega dne ni nikoli pokazal zamere. Zavedali so se, da je prireditev ogromna spodbuda za ohranitev klekljanja.

V vašem arhivu sem zasledila, da ste vabili na ogled tekmovanja čipkarjev in čipkaric. Čipkarji so danes redko rabljena beseda. Je bilo takrat več moških aktivno prisotnih na klekljarskem tekmovanju?

Mislím, da niso bili pretirano številnejši kot sedaj, ko na tekmovanje prav tako pridejo posamezni čipkarji. Mogoče je bila razlika v tem, da smo takrat imeli čipkarico in čipkarja, tudi tekmovalca, ki sta bila nekaj posebnega. To sta bila Španska mama in Majdnkov Luka, ki sta bila kot nekakšni "maskoti" prvega in tudi naslednjih nekaj Čipkarskih dni. Vedno sta šla v čipkarskem sprevedu, na vozu in tudi na prireditvenem prostoru smo jima posvetili kar nekaj pozornosti. Marija Primožič, Španska mama, je bila najstarejša klekljarica v Železnikih, stara 85 let. Luka Lotrič, Majdnkov Luka, ki je bil po poklicu sodar in zaposlen v Mlip Češnjica, je bil znan kot kvaliteten izdelovalec čipk. Poleg njega je tekmoval tudi Rafael Šmid, tako da so bili skupaj zanimivost, ki je

privabila ne le tuje turiste, ampak tudi Železnikarje, domačine. Glas o Čipkarskem dnevu je tako potoval po celotni Sloveniji, pri čemer moram povedati, da nam je veliko reklame naredila tudi Julka Fortuna, prizadevna klekljarica iz Smrečja pri Vrhniki. Redno je obiskovala prireditev in s seboj vsako leto pripeljala ekipo klekljaric z Vrhnike, ki so sodelovale na sprevedu in tekmovanju. Julka Fortuna je napisala tudi brošuro pesmi o klekljaricah.

Leto 1963, prvi Čipkarski dan: tekmovalni vzorec, lipov list. Iz arhiva Antona Sedeja

Izložba v mlekarni
Kmetijske zadruge
Martinj Vrh
v Plavčevi hiši.
Foto: Anton Sedej

Na prvih treh Čipkarskih dneh ste izdali tudi slavnostni poštni žig. Je bila to nekakšna tradicija prireditev v tistem obdobju? Kdo je dal idejo?

Slavnostni poštni žig je bil novost. Spomnim se, da nam je žig predlagal tajnik Gorenjske turistične zveze Božo Črne. In ker je bil Blaž Gortnar poštar, je napel vse sile, da je pošta v Železnikih pripomogla, da je TD Železniki dobilo poštni žig za prvi Čipkarski dan. Spominjam se tudi, da smo po 1. Čipkarskem dnevu ugotovili, da smo poštni žig premalo propagirali. Poštni žig izredno cenijo filatelisti, kajti gre za zanimivost svetovne razsežnosti. Vendar se tega takrat nismo zavedali. Imeli smo ga le prva tri leta. Kasneje, domnevam, društvo ni pripravilo vsega potrebnega za poštni žig.

Je imelo društvo s poštним žigom stroške?

Ne, nismo imeli stroškov, ampak le korist. Pošta ga je sama izdelala in je bila pravzaprav zelo zainteresirana, zaradi filatelistov. Tako da je bila za nas oziroma za Čipkarski dan le dobra reklama, torej korist.

Pri organizaciji prvega in naslednjih Čipkarskih dni je moralo sodelovati veliko ljudi, samo UO društva ni zadostovalo. So ostali krajanji sodelovali zastoj ali ste jih plačali?

Priprave na Čipkarski dan, postrežba, vse smo delali zastoj, prostovoljno. Plačali smo samo napovedovalca oziroma povezovalca programa na prireditvi, Marjana Stareta, ki je prireditev vodil, mislim, prva tri leta.

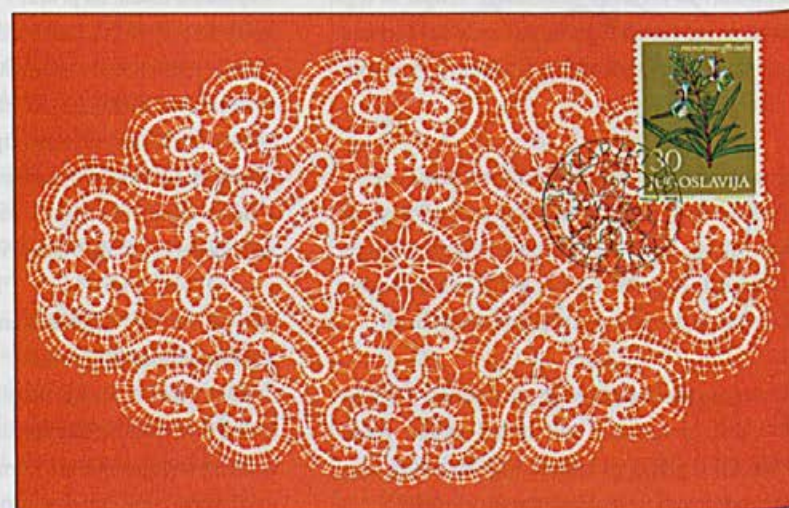
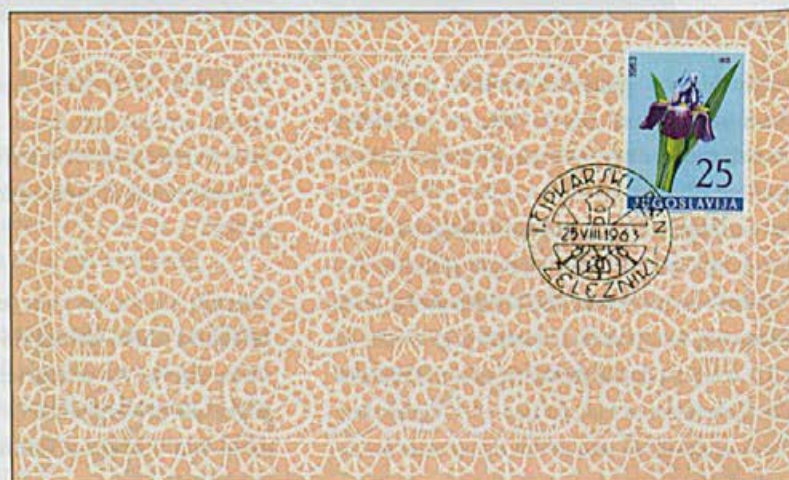
Omenili ste že, da vam je samo vodstvo KS Železniki veliko pomagalo pri prvem Čipkarskem dnevu. Pa vendarle, ste koga iz kraja pogrešali pri organizaciji ali bi lahko rekli, da je bila v kraju prisotna splošna podpora prireditvi?

V spominu imam, da je kraj v veliki meri kar sodeloval. Seveda so bili pomisleki, ali nam bo uspelo, ali se je sploh vredno truditi itd. Toda ko je bil prvi čipkarski dan mimo, ko smo si vsi lahko ogledali in občudovali krasno razstavo čipk izpod spretnih prstov domačih klekljaric, nam je bila ta prva izkušnja v veliko vzpodbudo, dobili smo velik zagon, veliko volje za naprej. In delovalo je vsaj prva tri leta.

Ste po prvem Čipkarskem dnevu ugotovili kakšno pomanjkljivost?

Moteča zadeva je bila lokacija, tudi kasneje, po 30 letih. Prvi Čipkarski dan smo imeli na dvorišču oziroma na vrtu gostilne Pri Meru. Takrat smo skupno na razstavi, na kulturnem programu in na veselici

Poštni žigi.
Iz arhiva
Antona Sedeja

6. Čipkarski dan.
Veliko obiskovalcev.
Foto: Anton Sedej

beležili 3.000 obiskovalcev, kar je bilo za omenjeni prostor preveč. Drugi Čipkarski dan je bil na nogometnem igrišču, vendar smo s športniki ugotovili, da prostor ni bil primeren, ker je tam po prireditvi ostalo preveč nevarnih odpadkov, na primer razbita stekla. Kasneje smo ugotovili, da je najprimernejša lokacija pri starem plavžu, čeprav so sosedje sprva negodovali. Vendar smo nasprotovanje lahko presegli in težave odpravili, če smo predstavniki TD že pred prireditvijo k njim pravilno pristopili in se z njimi pogovorili. V tem primeru so sprejeli prireditve kot svoj praznik.

Glede prireditvenega prostora moram omeniti tudi podjetje Mlip Češnjica, ki nam je pri ureditvi veliko pomagalo. Posodilo nam je les, pripravilo deske, ki smo jih po prireditvi lahko vrnili, tako so nam zmanjšali stroške na minimum. Tudi ozvočenje so nam pomagali urediti domači mojstri, na primer Marjan Pintar.

Ste v analizo prvega Čipkarskega dneva zapisali še kaj?

Mnenja smo bili, da smo prodali premalo vstopnic in da se bomo morali naslednje leto bolje organizirati in bolj potruditi. Vstopnice so bili mali leseni

klekeljčki, ki jih je za dve ali tri leta izdelal Franc Trojar, Štancarjev.

Vendar ste sčasoma vstopnino povsem opustili, čeprav je bilo prva leta treba plačati vstopnino za vsak prireditveni prostor. Zakaj?

Mislím, da je bil tak način za tisti čas splošno sprejet. Posnemali smo sorodne prireditve in veselice po Sloveniji. Za vstopnino smo skušali ponuditi kar največ, tako da smo kasneje imeli eno samo vstopnino, ki je vključevala vse prireditve v okviru čipkarskega dneva in tudi možnost ogleda muzejske zbirke. Šele pozneje smo ugotovili, da je vstopnina bolj negativna kot pozitivna, in smo jo povsem ukinili.

Je bila vstopnina visoka, tako po spominu, občutku?

Ne, ni bila visoka. Pričakovali smo, da bomo z njo pokrili stroške ansambla, ki so bili vedno zelo visoki. Na prireditvi je na primer večkrat igral Šenčurski ansambel (pri katerem je igral domačin Miha Trojar), igral je tudi ansambel Niko, bratje Arnol (Jože, Tone, Janez in Franci), ki so prvič nastopili kot mlad ansambel, skoraj še kot otroci, in kasneje kot pravi ansambel.

TURISTIČNO DRUŠTVO
Ž e l e z n i k i

POMANKLJIVOSTI " I ČIPKARSKEGA DNE 25.8. 1963 v Železnikih

Rastava čipk:

Na splošno je bilo razvidno iz knjige vtisov na rastavi, da so obiskovalci zahtevali zraven rastavljenih čipk še imena izdelovalske .

Prodaja klekeljčkov:

V tem je bilo veliko pogrešeno od same organizacije pred prireditvijo. Glavni problem pa je bilo to, da so vstopnice prodajali otroci in da naj se to v bodoče gleda na starejše in resnejše ljudi, ki se jim bo dal poseben honorar od komada prednih vstopnic.

Ozvočenje:

Glavna skrb osrednje prireditve z programom domačih običajev in tekmovanj; vkleklanju pa je bilo ozvočenje, ki pa je na žalost odpovedalo prav v času, ko je bilo treba začeti z programom. V bodoče naj se nabavi predčasno ves potreben material in poskobi tudi za boljše strokovno vodstvo pri ozvočenju.

Veselica:

Da gledamo na obiskovalce in goste letošnje prireditve, ki so odšli iz Železnikov nepostreženi iz strani gostinskih uslug je krivda v tem ker niso pripravili gostinci dovoljno zalogo pijač in jedil. V bodoče naj se na to da še več pozornosti, za samo prirejanje veselice pa naj društvo samo organizira, ker bi tu lahko dobiše precejšen finančni znesek, katerega nsa pa letošnja prireditev ni prinesla.

Poštni žig:

V zvezi s tem, naj se uvede posebno prodajanje teh pisem z slavnostnim poštnim žigom in to na ssemu priredtkega prostora in na pošti.

Rastava po hišah:

PO predlogu tajnika GTZ iz Kranja tov. Černeta naj se drugo leto naredijo rastave čipk posebej po hišah v katerih so čipkarice, ki bi svoje čipke postavile ker v svojih oknih, ker bo to zelo popestrilo celotno čipkar-sko prireditev.

Železniki, 8.9.1963.

TURISTIČNO DRUŠTVO
ŽELEZNIKI

Tajnik
Anton Sedej

Anton Sedej

Zanimivo se mi zdi, da je predsednik Mohorič v svojem govoru oziroma poročilu na šestem občnem zboru društva dejal, da bo prireditev tradicionalna. Ste se je res lotili, kot da bo tradicionalna? Ste verjeli v to, da ima tradicionalni značaj?

UO je dal prireditvi naslov 1. Čipkarski dan, uporabili smo številko ena, ker smo verjeli, da bo tudi 2., 20., 40. Želeli smo osnovati glavno prireditev v Železnikih v letu, neke vrste krajevni praznik.

Bi se dalo Čipkarske dneve skozi razvoj, zgodovino primerjati? Sta Čipkarski dan nekoč in Čipkarski dnevi danes dve povsem različni prireditvi?

Ne bi rekel, da sta različni. Prav pohvalno je, da Čipkarski dnevi, kot danes imenujemo prireditev, potekajo več dni, z več različnimi kulturnimi prireditvami, ki samo bogatijo dogajanje.

Hkrati je prireditev danes v bistvu ohranila prvobitnost programa prvih Čipkarskih dni, na primer s čipkarsko razstavo, tekmovanjem in sprevedom, ki so bili tudi prvič. Mogoče pogrešam običaje, kar je glede na celoten program zanemarljivo. Menim, da je tako pester program, kot ga TD Železniki pripravlja zadnjih nekaj let, pravi, in naj tak ostane.

Je še kakšna posebnost, ki sva jo pozabila omeniti?

Mislím, da ne. Moram še enkrat poudariti, da imam prvega predsednika TD Železniki Jožeta Mohoriča v spominu kot izredno dobrega organizatorja, ki je bil poleg tega tudi odlični retorik in sploh uglajen človek. S svojim spoštljivim pristopom je sokrajane vedno znal privabiti k sodelovanju.

Tudi njegov naslednik, sosed plavža in Plavčeve hiše, Valentin Pintar, ki je bil čevljarški mojster, ni bil nič slabši. Bil je izredno razgledan, inteligenten in je želel za kraj narediti nekaj dobrega, zato se je pridružil TD Železniki. Tako Jože Mohorič kot Valentin Pintar sta dala bistven pečata začetkom Čipkarskega dne.

Ste zagnani člani UO TD Železniki imeli naslednike, ki so za vami peljali prireditev?

Smo jih imeli, čeprav so bili tudi zapleti in težave. Začetni zagon je sicer malo popustil, vendar so z manjšimi odstopanji prireditev nadaljevali. Opustili so spreved in običaje, kajti ljudi za prostovoljno delo je bilo vsak dan manj. Naše klekljarice, kot so bile Marica Šmid, Bundova, Beta Čemažar, Jožmančkova, Anica Primožič, Štefanova, Anica Blaznik, Poničková, ki je čipke všivala, in sedaj Mara Demšar, Grogova, so držale rdečo niti sodelovanja in zavzetosti. Omeniti moram tudi dolgoletno tajnico TD Železniki, Anči Trojar, ki je v bližnji preteklosti dala poseben zagon turističnemu razvoju Železnikov. Velik delež je prispevala k obsežnejšemu programu društva, k bogatejšemu kulturnemu programu Čipkarskega dneva in napela vse sile, da bi čipka dobila častno mesto in bi bilo klekljanje za čipkarice donosnejše.

Anton, kdaj ste se vi umaknili iz aktivnega delovanja v TD Železniki?

V letu 1965 sem zapustil tajniške posle, takrat sem bil prepričan, da za vedno.

Vendar vas je potem kriza Čipkarskega dneva, ki ste jo zaznali leta 1988, ponovno spodbudila, da ste se lotili aktivnega reševanja nastalih težav. Takrat je kazalo, da bo Čipkarski dan le v obliki čipkarske razstave. Kaj ste storili in kako se je končalo?

Zaposlen sem bil pri Počitniškem društvu Škofja Loka in leta 1987 smo ravno preselili pisarno v Jegličev dom v Železnike. Poleti leta 1988 sem v Gorenjskem glasu prebral novico, da Čipkarskega dneva, kot ga poznamo, s programom in veselico, ne bo več, pač pa bo TD Železniki pripravilo le razstavo čipk. Poklical sem Vanjo Šmid, ki je bila takrat tajnica društva in si je skupaj s predsednico društva Ivico Rant veliko prizadevala, da je društvo opravljalo svoje poslanstvo, in jo vprašal, ali bi Počitniško društvo lahko pomagalo rešiti Čipkarski dan. Predlagal sem, da bi poskrbeli za celoten kulturni

program in veselico, klekljarice pa bi pripravile razstavo, kot so jo imele v načrtu. In v TD Železniki so se s predlogom strinjale. S pomočjo novih ljudi in takrat aktivnimi člani TD Železniki smo 26. Čipkarski dan pripravili s prav tako bogatim kulturnim programom in čipkarskim sprevodom, kot smo ga prvo leto. Mogoče še celo boljše. Zadovoljen sem, ker smo skupaj z gasilskim društvom, ki je praznovalo 90-letnico in je prevzelo gostinske usluge za veselico, Čipkarski dan rešili, da se je nadaljeval s podobnim programom kot prej. Kasneje se je TD Železniki oblikovalo na novo, z novimi odbori. In kmalu se je društvu pridružila tudi Anči Trojar, ki mu je dajala pečat eno dobro desetletje.

Anton, hvala Vam za pogovor.

ČIPKARSKI DAN PRERASTE SVOJE IME IN RODIJO SE ČIPKARSKI DNEVI

Vsako leto: nov Čipkarski dan, nova razstava čipk, le roke, ki izbirajo vzorce, navijajo in vrtijo kleklje, prepletajo niti, jih zaklekljajo, zakvačkajo, potegnejo ..., ostajajo kar iste, le starajo se ..., vse redkeje poprime kleklje mlad večš par rok, čisto preredko. Vendar upanje ostaja, saj je čipkarska šola spet na stežaj odprla svoj hram klekljarske učenosti in ni jih malo, ki redno zahajajo vanj. Zatorej bo prihodnja leta drugače, z novimi Čipkarskimi dnevi in z dejavno čipkarsko šolo, verjamem, se bodo začele rojevati nove mojstrice klekljanja ...

Od leve proti desni: Cvekova Minka, Urbanova Mici, Dvejtncova Mici, leta 1965. Foto: Anton Sedej

POD DROBNOGLEDOM: DEVETDNEVNA PRIREDITEV 40. ČIPKARSKI DNEVI LETA 2002

**Nagovor Anči Trojar, tajnice TD Železniki,
ob otvoritvi razstave čipk v galeriji muzeja v Železnikih, 21. julija 2002:**

"Lep dober večer vam želim v imenu TD Železniki, vam spoštovane klekljarice, dragi gostje, gospod župan, krajanke in krajani, zbrani na otvoritvi 40. jubilejne čipkarske razstave. Veseli smo, da ni edina kot pred 40 leti. Uspelo nam je, da smo letos vzporedno z njo pripravili še štiri, in sicer: izbor čudovitih klekljanih mojstrov in pokojne Minke Demšar, razstavo čipk čipkarske šole Železniki in vzporedno z njo tudi čipkarske šole iz Idrije, pa bogato zbirko čipk iz zapuščine naših klekljaric ter razstavo čipk združenja slovenskih klekljaric, med katerimi so tudi naše članice. Prvič smo predstavili mojstra klekljanja s kovinsko žico, Andraža Debeljaka. Želeli smo, da je čipka rdeča nit dogajanja v tem našem turistično-etnološkem prazniku, kot so si jo ob snovanju te prireditve zamislili turistični delavci. Uspeli smo, da se ročno klekljana čipka iz Železnikov ohranja in celo oživlja tako po zaslugi TD kot ponovno ustanovljene čipkarske šole.

In sedaj nekaj o današnji razstavi, ki so jo prav tako kot že nekaj let zaporedoma pripravili naši člani: Mara Demšar, Mici Koblar in Lojze Turfila. Razstavljenih je preko 300 čipk 48 članic društva. Tudi letos so čipke razdeljene v tri skupine. Najobsežnejša je predstavitev čipke v ozkem risu, sledi široki ris – narodni motiv, iz leta v leto pa je vse manj unikatnih klekljanih mojstrov. Ob tem skrb zbujajočem dejstvu smo v društvu ponosni, da smo v zadnjem desetletju z vsakoletnim odkupom najboljše čipke uspeli ohraniti tako bogato zbirko najboljših del naših mojstvic klekljanja. Če bi to počeli vseh 40 let, bi danes rabili še eno galerijo. Tudi današnja razstava je lepa, raznolika, odlikuje jo pestrost vzorcev, materialov in tehnik klekljanja. Klekljarice so čipke za jubilejno razstavo naklekljale po vzorcih Mire Kežzar, Irme Pervanja in Mare Demšar ter po starih vzorcih. Vse v platno všite čipke so mojstrsko delo naše priznane modne šivilje Mete Markelj, za uokvirjanje čipk je tudi tokrat poskrbel priznani mojster Peter Štalec.

Vsem omenjenim se v imenu društva iskreno zahvaljujem za profesionalno opravljeno delo, nagrajenim klekljaricam iskreno čestitam v imenu društva in v svojem imenu, vsem članicam, ki razstavljajo svoja dela, se zahvaljujem za sodelovanje na današnji in vseh drugih razstavah, kjer se naše društvo predstavlja z našo kulturno dediščino – ročno klekljano čipko iz Železnikov. Četudi je brez uveljavljene blagovne znamke in zaščite geografskega porekla, brez finančne podpore države, ji kar uspešno utiramo pot v svet – tudi preko naših meja.

Spoštovane klekljarice, jutri vas čaka še klekljarsko tekmovanje. Bodite tudi tokrat uspešne. Vse tiste, ki ste včlanjene v Združenje slovenskih klekljaric, vabim na občni zbor, ki ga prav v jubilejnem letu organiziramo v našem kraju.

Naj bo tudi jutrišnji dan tako lep, kot so bili dosedanji, naj bo poplačan ves naš in vaš trud, naj bo vtis vseh, ki nas bodo obiskali, kar najboljši. Tako jutri kot tudi prihodnje leto ob ponovnem srečanju na tem mestu."

(Iz arhiva Anči Trojar in TD Železniki)

40. ČIPKARSKI DNEVI:
Otvoritev razstave čipk
v galeriji muzeja v Železnikih.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Najboljše klekljarice. Foto: Igor Mohorič Bonča

Dogodki, ki so zaznamovali 40. Čipkarske dneve

RAZSTAVA ČIPK V GALERIJ MUZEJA (ZAGOTOVO NAJPOMEMBNEJŠA IN Z NAJDALJŠO TRADICIJO):

Na ogled je bilo postavljenih 300 čipk 48 klekljaric, članic TD.

Klekljarice nagrajenih, torej najlepših, najkvalitetnejših čipk:

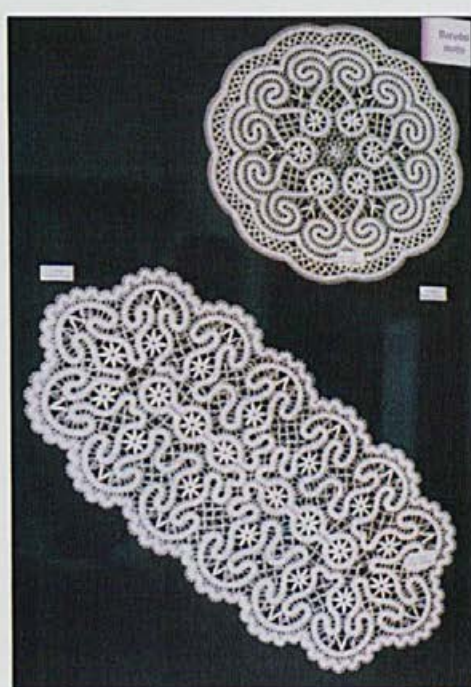
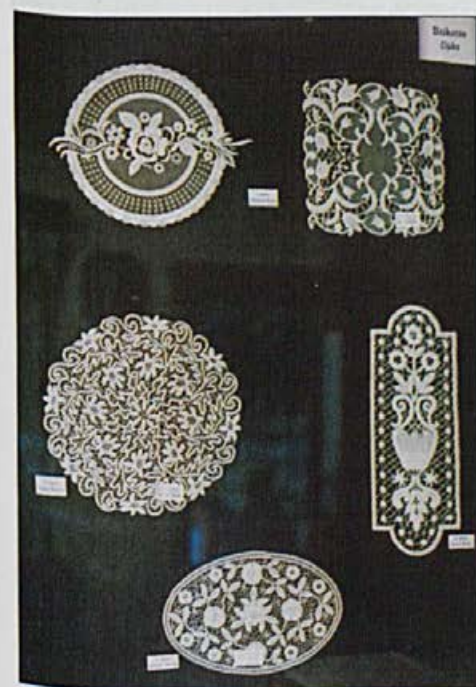
Unikatne čipke:	Narodni motiv:	Ozki ris:	Komisija:
1. Marjana Trpin	1. Tončka Jensterle	1. Ivanka Kavčič	1. Marica Albreht
2. Marica Soklič	2. Marica Kejžar	2. Rezka Pintar	2. Tončka Hlebec
3. Helena Kramar	3. Jožica Markelj	3. Anica Krt	3. Mici Koblar
4. Rezka Prezelj	4. Franciška Trojar	4. Draga Šuštar	4. Irena Benedičič
	5. Julka Kemperle	5. Julka Gaser	5. Jana Tušek
		6. Jožica Bertoncej	

KLEKLJARSKO TEKMOVANJE:

Komisija – odrasli:	Komisija – otroci:
Marica Albreht	Branka Grošelj
Mici Koblar	Helena Kramar
Marjana Trpin	Irena Benedičič
	Olga Ferjančič
	Jana Tušek

Izmed 26 odraslih tekmovalk je bila najboljša Viktorija Česnik iz Šebrelj, med domačimi klekljaricami pa si je prvo mesto prikleskljala Marica Soklič. Pomerilo se je tudi 28 mladih klekljarjev in klekljaric. V posameznih starostnih skupinah so bili najboljši: Jerneja Tratnik iz Cola, Marija Lukšič iz Stopič pri Novem mestu ter Martin Jamšek in Klara Repnik iz Črnega Vrha.

Zanimivost: Tekmovalce so tudi štiri sestre, po domače Gusteljno-ve: Marija Rekel, Tončka Pegam, Anica Eržen in Jerčka Gartner.

Nagrajene čipke. Foto: Igor Mohorič Bonča

IN ŠE RAZSTAVE:

V kulturnem domu:

- čipke učenk čipkarske šole Železniki in Idrija,
 - čipke "iz babičine skrinje", ki so jih naklekljale 104 že pokojne klekljarice iz Železnikov, vseh znanih nekoč aktivnih klekljaric je 137,
 - čipke z natečaja Združenja slovenskih klekljaric,
 - čipke iz kovinske niti avtorja Andraža Debeljaka iz Šenčurja,
 - slike likovnega ustvarjalca Lojzeta Tarfile,
 - jedi, značilne za kovaške Železnike.
- Čipke pokojne mojstrice klekljanja Minke Demšar v izložbi Blagovnega centra Mercator.
 - Oltarni prti in mašni plašči v cerkvi sv. Frančiška.
 - Stare razglednice Železnikov iz zbirke družine Benedik in drugih v Plnadi.
 - Stari inštrumenti zbiratelja Zdravka Debeljaka v Plnadi.

PRIZNANJA ZA USTVARJALNO DELO S ČIPKO:

- Miri Kejžar - za dolgoletno prizadevno in ustvarjalno delo na področju čipkarstva v Železnikih.
- Mari Demšar - za dolgoletno prizadevno in ustvarjalno delo na področju čipkarstva in čipkarskih razstav.
- Mici Koblar - za dolgoletno prizadevno in ustvarjalno delo na področju čipkarstva in čipkarskih razstav.
- Juretu Rejcu - za dolgoletno sodelovanje pri organizaciji Čipkarskih dni, razstav in promocije čipke.
- Lojzetu Tarfile - za dolgoletno ustvarjalno delo na celostni podobi TD in za postavitev razstav.
- Anči Trojar - za 10-letno prizadevno delo na vseh področjih društva, pri organizaciji prireditev, propagandi, predstavitvi domačih obrti in prodaji.

Razstave v kulturnem domu.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Stare razglednice v Plnadi.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Stari inštrumenti v Plnadi.
Foto: Igor Mohorič Bonča

**PRIZNANJA ZA DOLGOLETNO SODELOVANJE
V TD IN NA ČIPKARSKIH DNEVIH TER PRI
NJIHOVI ORGANIZACIJI:**

- Muzejskemu društvu Železniki,
- Kulturno-umetniškemu društvu France Koblar Železniki,
- Prostovoljnemu gasilskemu društvu Železniki,
- Pihalnemu orkestru Alples Železniki,
- Lovski družini Železniki,
- Antonu Sedeju, prvemu tajniku TD Železniki,
- Marici Albreht - za sodelovanje v ocenjevalnih komisijah,
- Antonu Žbontarju, prvemu predsedniku Turističnega in olepševalnega društva za Selško dolino - za uspešno delo pri razvoju turizma.

KULTURNI PROGRAM

KONCERTI:

- tenorist Janez Lotrič in pianist Tone Potočnik na Boncljevem dvorišču,
- ženski trio iz Sorice in Harmonikaši Niko ob novi šterni Na plavžu,
- pevski zbor Lubnik v cerkvi sv. Antona,
- nonet Jubilate v cerkvi sv. Frančiška,
- Večer podoknic v Egrovem vrtu na Racovniku: MePZ Domel, Oktet Sraka Štandrež, Vokalna skupina iz Slovenjega Pliberka, Kvintet Ventus Vipava,
- Pihalni orkester Alples z gostujočimi orkestri na prireditvenem prostoru ob plavžu,
- etno ansambel Dednina iz Kobarida pred galerijo muzeja.

Koncert Janeza Lotriča in Toneta Potočnika. Foto: Igor Mohorič Bonča

GLEDALIŠKI PREDSTAVI:

- Gledališko igro Nisi na vrsti so v kulturnem domu uprizorili člani KUD France Koblar.
- Otroška predstava Janko in Metka v izvedbi Cveta Severja na Boncljevem dvorišču.

OBUJANJE STARIH OBIČAJEV:

- Pesem nočnega čuvaja,
- kovanje žeblijev,
- kurjenje kresa.

KLEKLJARSKI SPREVOD OD ALPLESA**DO PLAVŽA:**

Sodelovali so konjeniški klub Ratitovec, Pihalni orkester Alples, mažoretke, Folklorna skupina Škofja Loka in Folklorna skupina TD Selca, Harmonikaši Niko, klekljarice.

V SPOMIN NA 100-LETNICO**UGASNITVE PLAVŽA:**

- Izdelali so 2,5 metrov veliko maskoto plavža.

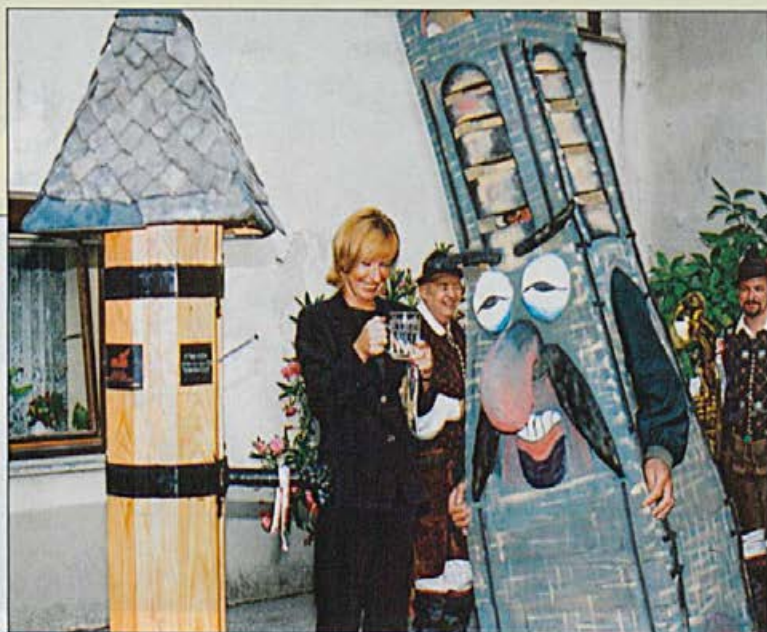
- Na klekljarskem tekmovanju so udeleženske in udeleženci morali kar najhitreje in najkvalitetneje naklekljati plavžek.
- Plavž gori: s pomočjo svetlobnih efektov in dima je plavž po 100 letih ponovno zagorel.

JAVNA DRAŽBA:

Največja čipka, prt z vrtnicami, ki jo je naklekljala Rezka Pintar po vzorcu neznanega avtorja v 265 urah in je v premeru merila 63 cm, je bila dana na javno dražbo. Začetna prodajna cena je bila 74.900 SIT, kupil jo je župan Mihael Prevc.

POSEBNA DOGODKA:

- Postavitev šterne Na plavžu, ki sta jo sofinancirala občina in Heliosov sklad za obnovo vodnjakov, izdelala pa Sašo Benedik in Lojze Nastran.
- Izšla je zgibanka Železniki – Svet pod Ratitovcem v slovenskem, angleškem in nemškem jeziku.

Otvoritev šterne.
Foto: Igor
Mohorič Bonča

PRIKAZANE DOMAČE OBRTI:

- TD Železniki: klekljanje,
- Anica Selan, Ljubljana: dražgoški kruhek,
- Martin Pintar: obdelava skrila,
- Andrej Demšar, Studeno: šivanje usnja,
- Stane Benedičič, Dašnica: popravilo – šivanje čevlja,
- Rozalika Freljih, Železniki: predenje lanu,
- Tončka Tolar, Anica Jelovčan, Martinj Vrh: pletenje nogavic, predenje volne,
- Jože Tolar, Martinj Vrh: pletenje košare,
- Mirko Derlink, Železniki: pletenje peharja,
- Janko Primožič, Davča: vrtanje lesene cevi,
- Francka Megušar, Bukovščica: pletenje koruzne slame,
- Skavtski steg Žilavi žeblički Železniki: kovanje žebeljev,
- Zdravko Batos, Kropa: kovanje žebeljev.

DOMAČE IN UMETNE OBRTI:

- Društvo Resje: kulinarika,
- Cirila Šmid, Železniki: dražgoški kruhki,
- Mojstrska delavnica Valvazor Radeče: ročna izdelava papirja,
- Jernej Kosmač, Tržič: čevljarske lučke in ostali leseni izdelki,

- Andreja Škulj, Kranj: atelje lončarstva in unikatnih izdelkov iz žgane gline,
- Andrej Mihelič, Sodražica: suha roba,
- Vida Kejžar, Škofja Loka: vzorci čipk,
- Pekarna Racovnik, Železniki: kruh in pecivo,
- Mojca Berce: izdelovanje narodnih noš,
- Marija Zakovšek: izdelovanje prtov z rešiljejem,
- TD Slovenske Konjice: turistična ponudba društev,
- Miro Kačar, slikar iz Sorice.

ŠPORTNA TEKMOVANJA ZA ZLATO ČIPKO:

- kolesarska dirka s Češnjice na Soriško planino z 240 tekmovalci,
- balinanje na balinišču ob plavalnem bazenu,
- kegljanje na kegljišču Pri Meru,
- tenis na igrišču ob plavalnem bazenu,
- streljanje na strelišču v šoli,
- košarka v športni dvorani,
- nogometna tekma ledik : oženjeni,
- predstavitev Kinološkega društva Škofja Loka – sekcija za Selško dolino.

Kolesarska dirka.
Foto: Igor
Mohorič Bonča

ZABAVA:

- Živčav s poskusnim klekljarskim tekmovanjem za najmlajše klekljarice in klekljarje ter otroškimi delavnicami, ki so jih pripravile vzgojiteljice vrtcev iz Železnikov in Selc, ter bogatim srečelovom,
- ognjemet,
- ansambli Princeps, California in Okrogli muzikantje.

SREČANJE NEKDANJIH TAJNIKOV IN PREDSEDNIKOV TD ŽELEZNIKI.

Vabljeni so bili Anton Sedej, Marjan Kramar, Janez Demšar, Ivan Primožič, Jože Košmelj, Ivica Rant, Stane Koblar, Franc Žaberl, Bojan Leben, Stane Pokorn in Anči Trojar. Ob tej priložnosti niso pozabili na pokojne: Jožeta Mohoriča, Valentina Pintarja, Draga Dolenca, Tonko Prezelj - Košmelj, Vanjo Šmid.

Na srečanju so rekonstruirali nastanek TD Železniki: Leta 1933 so na območju Selške doline ustanovili Tujsko prometno društvo za Selško dolino, ki mu je predsedoval Franc Kemperle. Leta 1957 je nastalo Turistično in olepševalno društvo za Selško dolino, njegov predsednik je bil Anton Žbontar - Slavic in tajnik Drago Dolenc. Štiri leta kasneje se je reorganiziralo v TD Železniki, Sorica, kasneje tudi Selca in Dražgoše. Od leta 1962 so se oblikovala in ustanovila samostojna društva. Prvi predsednik TD Železniki je bil Jože Mohorič in tajnik Anton Sedej. Prvi Čipkarski dan je TD Železniki pripravilo 25. avgusta 1963.

Na srečanju so imenovali tudi najbolj zaslužne za razvoj čipkarstva v 40 letih obstoja društva: Tonika Ramovš, Toni Thaler, Mira Kejžar, Mici Koblar, Mara Demšar in Anica Primožič.

SPONZORJI, DONATORJI IN PROSTOVOLJNO DELO:

40. Čipkarske dneve je omogočilo 78 sponzorjev in donatorjev, pokrovitelj Občina Železniki ter prostovoljno delo članov in članic TD Železniki ter sodelujočih društev in organizacij (KUD France Koblar, Muzejskega društva, Prostovoljnega gasilskega društva, Pihalnega orkestra Alpes, Konjeniškega kluba Ratitovec, skavtov, tabornikov, Krajevne skupnosti Železniki, župnišča Železniki, Noneta Jubilate itd.)

TD ŽELEZNIKI JE OB SVOJEM JUBILEJU PREJELO ŠTEVILNA PRIZNANJA IN POHVALE:

- priznanje z zlatim znakom Turistične zveze Slovenije,
- priznanje Gorenjske turistične zveze za 40 uspešnih let delovanja na področju turizma in za 40. organizacijo Čipkarskih dni,
- največ jih je bilo izrečenih kar na sami prireditvi, osebno.

VIDEOKASETA:

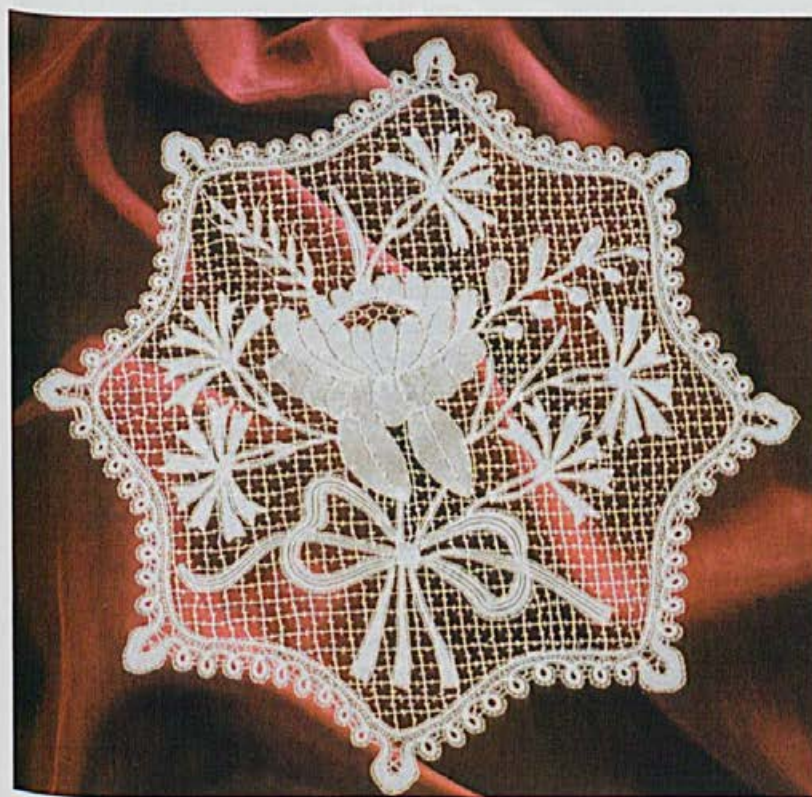
Devet Čipkarskih dni, ki so jih člani TD Železniki tudi štiridesetih posvetili koreninam svojega kraja, kovaštvu in čipki, je Jože Reya zapisal na videotrak za prihajajoče rodove.

Priznanje z zlatim znakom TZ Slovenije.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Priznanje
Gorenjske TZ za
40 uspešnih let
delovanja na
področju turizma
in 40. organizacijo
Čipkarskih dni.
Foto: Igor
Mohorič Bonča

Unikatna čipka
"Gorenjski šopek";
avtorica:
mojstrica klekljanja
Mici Koblar.
Foto: arhiv TD
Železniki

RAZVOJ TD ŽELEZNIKI V ČASU, KO JE BILA NJEGOVA TAJNICA ANČI TROJAR

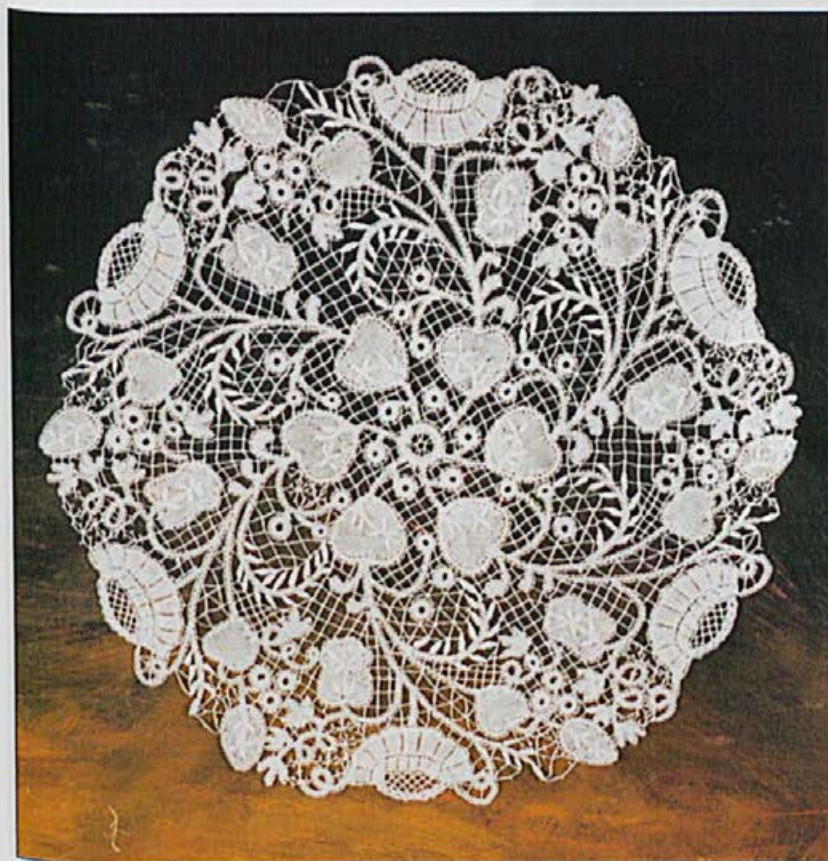
V TD Železniki smo:

- odprli turistično pisarno v letu 1993,
- dali pobudo za oživitve čipkarske šole,
- pridobili nov prostor za kulturne prireditve na Boncljevem dvorišču, ki je postalo prizorišče koncertov in iger,
- odkupili čipke najboljših mojstric klekljanja za zbirko unikatnih čipk, ki bodo nekoč krasili Malo galerijo,
- se dogovorili, da se v turistični poslovalnici zaposli strokovna sodelavka,
- v času Čipkarskih dni začeli postavljati razstave tudi v kulturnem domu,
- odkrili spominsko obeležje klekljaric na dvorišču muzeja,
- vpeljali kovanje žebeljev na prireditvenem prostoru,
- postavili šterno Na plavžu,
- Čipkarske dneve popestrili z ognjemetom,
- ob sodelovanju s Konjeniškim klubom Ratitovec ponovno oživili klekljarski sprevod na Čipkarskih dnevih,
- izdelali turistično zastavo in turistični tabli,
- s klekljaricami in učenkami čipkarske šole sodelovali na čipkarskem bienalu v Sansepolcru v Italiji, kjer smo osvojili srebrno priznanje,
- uvedli licitacijo največje čipke na prireditvi Čipkarski dnevi,
- dali pobudo, da je izšla poštna znamka "plavž",
- ponovno začeli ocenjevati in izbirati najlepše rože na oknih in balkonih, najlepše fasade in zelenice v celotni KS Železniki,
- organizirali Andrejev sejem na Placu pred cerkvijo sv. Antona,
- ponovno oživili hojo za zvoncem na božični večer pred polnočnico,
- vzpodbudili nastanek gledališča Pod kozolcem v Plnadi,
- začeli praznovati prihod pomladi s prireditvijo Luč v vodo v Plnadi,
- organizirali družabna in izobraževalna srečanja Ob punklu se dobimo v kulturnem domu,
- pripravili tečaj za peko dražgoških kruhkov,
- s razstavo unikatnih čipk in dražgoških kruhkov gostovali v različnih krajih v Sloveniji in tudi v tujini: v Bernu v Švici, v Slovenskem domu na Dunaju, v Slovenskem domu v Zagrebu, štirikrat v Sansepolcru v Italiji, po dvakrat v Škofji Loki, Ljubljani, v Kurnikovi galeriji v Trzinu, v Lepoglavi, na Bledu in v Celovcu; predstavili smo se tudi v Kranjski Gori, Zgornjih Palovčah, na Prevaljah, Jesenicah, v Idriji, v Lundu na Švedskem, v Nottinghamu v Angliji, v Šklednju pri Trstu in v Lizboni na Portugalskem,
- sodelovali na natečaju za najboljši slovenski turistični spominek in bili dvakrat nagrajeni,
- ponovno so klekljarice iz Železnikov tekmovale na Čipkarskem festivalu v Idriji,
- klekljarice sodelovale na natečaju Združenja slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo čipke radi, ter prejele nešteto nagrad,
- sodelovali s klekljarskimi društvi po Sloveniji,
- izdali tri stenske koledarje z motivi čipk in starih domačih obrti,
- izdali in tržili knjigo Železniki v slovenskem in nemškem jeziku,
- izdali tudi prospekt Selška dolina – Svet pod Ratitovcem, zgibanko Klekljane mojstrovine Železnikov, zgibanko Železniki v treh jezikih, zgibanko S popotno palico od plavža od Zalega Loga ter zgibanko ob 90-letnici čipkarske šole in tudi osem razglednic,
- kupili klopi, mize, računalnik ... za potrebe delovanja TD,
- s prodajo čipk in turističnih spominkov sodelovali na stojnicah na turističnih prireditvah, sejmih in tržnicah po Sloveniji in v tujini,
- oblikovali celostno podobo TD: od žiga do embalaže,
- organizirali turistične izlete v Železnikih z delavnicama klekljanja in peke dražgoških kruhkov,
- preimenovali Čipkarski dan v Čipkarske dneve.

In neizpolnjene želje in načrti:

- ideja TD, da se odkupi Boncljeva hiša, je bila realizirana samo do stopnje izdelave projektov; tako je ostala neizpolnjena želja, da bi imeli lastne prostore za turistično poslovalnico in Malo galerijo unikatnih čipk,
- sodelovanje z Zavodom za turizem Blegoš ni uspelo v takem obsegu, kot je bilo načrtovano,
- ni nam uspelo izdati ponatisa prospekta Selska dolina – Svet pod Ratitovcem,
- v društvo nismo znali privabiti dovolj mladih,
- nismo zagotovili večjega števila prenočitvenih kapacitet v Železnikih,
- spodletelo nam je pri oživljanju starih običajev,
- nismo uspeli pridobiti blagovne znamke za našo čipko, kar pa ni bilo samo v naših rokah.

(Povzeto po arhivu Anči Trojar in TD Železniki)

Unikatna čipka
"Srčki";
avtorica:
mojstrica kleklja-
nja Mici Koblar.
Foto: arhiv TD
Železniki

INTERVJU Z ANČI TROJAR, DOLGOLETNO ČIPKI IN KLEKLJARICAM PREDANO TAJNICO TD ŽELEZNIKI

"Kar se tiče klekljarije: sama ne znam klekljati, se tudi nisem nikoli odločila, da bi se naučila. Enostavno nisem človek za ročno delo. Vendar so me ženske zastupile s čipko. Čipka mi je sedla v srce. Moja ljubezen do čipke izhaja iz dejstva, da je čipka pomagala Železnikom preživeti."

Mnogim, ne samo meni, si pred očmi kot samozavestna govornica ali sogovornica, poznavalka turistične dejavnosti, dogajanja okrog čipke, okrog Čipkarskih dni, zanesljiva, odgovorna, prijazna, diplomatska, ambiciozna, predana tajnica. Zelo zahtevna do sebe in tudi do drugih. Anči, od kje ti vse te vrline, s katerimi bi se moral ponašati pravzaprav vsak resen turistični delavec? So kar zrasle na Zaglobovi njivi?

Ne, to ne. Mislim, da sem jih kar veliko prenesla iz svojega poklica: 18 let sem bila tajnica direktorja. V tem času sem obiskala kar nekaj tečajev, kjer sem se naučila, kako pristopiti do človeka, sogovorca. Kar

pa se tiče klekljarije: sama ne znam klekljati, se tudi nisem nikoli odločila, da bi se naučila. Enostavno nisem človek za ročno delo. Vendar pa so me ženske zastupile s čipko. Čipka mi je sedla v srce. Moja ljubezen do čipke izhaja iz dejstva, da je čipka pomagala Železnikom preživeti. In to sem vedno želela posredovati tudi obiskovalcem, ki so se na poti skozi Železnike najprej ustavili v turistični poslovalnici. Čipka se je za Železnike zares rodila po letu 1902, ko je ugasnil plavž in leta 1907 se je začela čipkarska šola.

Si se v turistične vode podala s svojo upokojitvijo?

Ja. France Žaberl, takrat predsednik TD, je izvedel, da sem bila upokojena s tisto veliko brigado predčasno upokojenih v Domelu, zato mi je dejal, da če sem bila lahko direktorjeva tajnica, bom pa lahko tudi društvena. TD tajnice ni imelo, ker je pred letom dni umrla Vanja Šmid.

Torej si šla naravnost od pisalnega stroja v Domelu k pisalnemu stroju v TD?

Tako nekako. Pisalni stroj, ki sem ga uporabljala za društvo, so mi poklonili sodelavci v Domelu, da ne bi slučajno pozabila tipkati. Ob povabilu predsednika sploh nisem pomišljala, da ne bi sprejela. Zapisnike sem znala pisati in sestavljati dopise, to je bilo najbolj potrebno. Mislim, da sem napisala več kot 2.000 prošenj in dopisov na raznorazne naslove. Moram poudariti, da so se v Železnikih podjetja in tudi obrtniki zelo dobro odzvali na naše sponzorske prošnje.

Čipkarske dneve poznaš do zadnje podrobnosti. Kaj je prvo, na kar pomisliš, ko nekdo reče Čipkarski dnevi?

Čipka v vseh oblikah, na vseh razstavah. Ne le razstava čipk v galeriji muzeja, ampak tudi bogate razstave v kulturnem domu, potem razstave oltarnih prtov in mašnih oblačil v cerkvi, ki so vse pozele ogromno pohval. Čipkarske dneve res vidim kot čipko v vseh njenih različnih pojavnih oblikah, kot rdečo nit celotne prireditve.

In če bi začela pisati spomine na Čipkarske dneve, čemu bi se najprej posvetila?

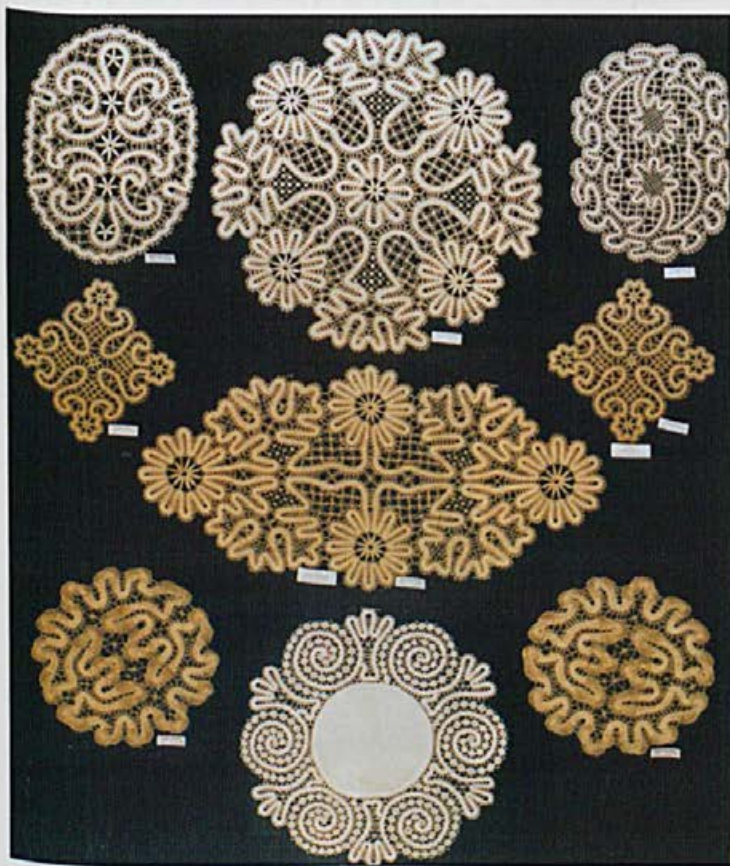
Zagotovo razstavi v galeriji muzeja, s katero sem se v začetku največ ukvarjala. Ko se je prireditev imenovala še Čipkarski dan in so že prirejali tudi športna tekmovanja, še ni bilo otvoritvenega koncerta in ni bilo razstav v kulturnem domu, ker je bilo vse osredotočeno le na petek, soboto, nedeljo. Takrat sem se v glavnem vključevala le v razstavo v galeriji muzeja ob Mari Demšar in Anici Primožič ter pomoči kustosa Jureta Rejca. Tudi predsednik TD, France Žaberl, nas je znal spodbuditi, ko je s svojim pogrskovanjem v kroparskem narečju dejal: "Pogkaduš, to bo ena najlepših gazstav!" Kasneje so jo popolnoma prevzeli Mara Demšar, Mici Koblar ter Lojze Tarfila, ki nekako od 35. Čipkarskih dni skrbi za postavitev, vizualni vtis, kompozicijo razstave. Dobro pozna čipke, ve, kam kaj sodi, katera čipka na kateri pano,

zna izpostaviti nagrajene čipke ... In ker se z razstavo v galeriji nisem več toliko ukvarjala, sem se lahko posvetila drugim stvarim.

Čemu si se posvetila? Kaj se ti je še zdelo pomembno vključiti v program prireditve?

Na dvorišče muzeja smo pripeljali stare, propadajoče domače obrti, ker smo želeli ljudem pokazati, kaj posamezni ljubitelji starih obrti še ustvarjajo v Železnikih, v okolici, po vaseh, v Davči, Bukovščici ... Najprej smo jih predstavili le par, z leti se je število obrti povečalo na 12, 14, 15 ...

Tuji turisti cenijo te obrti in si jih izredno radi ogledajo v živo, da jih fotografirajo, posamejno in se z obrtniki pogovarjajo. Še posebno jih zanimajo oblikovanje škrla, izdelovanje skodel, pletenje košar, predenje volne, klekljanje in šivanje usnja.

Narodni motiv - široki ris.
Foto: arhiv TD Železniki

Pa se domači obrtniki radi odzovejo povabilu?

Ne. Železnikarji sploh ne. Imeli smo skorajda nepremostljiv problem, ko smo želeli pokazati sodarja. Sodarstvo je bilo v Železnikih namreč nekaj posebnega, po pomembnosti takoj za kovaštvom. Toda enkrat samkrat nam je uspelo pripeljati sodarja Demšarja s Studena, da je za obiskovalce prireditve na dvorišču muzeja izdeloval velik sod. Medtem ko so se Davčarji, Martinjvrharji radi odzvali našemu povabilu.

In ko so obrti stekle, ti ni zmanjkalo idej, s katerimi bi še popestrili Čipkarske dneve. Kaj je sledilo?

Otvoritveni koncert je bil zame veliko odkritje. Bonceljnove hiše pred desetimi leti sploh nisem poznala in nisem vedela za njeno dvorišče. In potem sva z Juretom Rejcem, kustosom muzeja, čisto slučajno na dvorišče peljala Tadeja Brateta iz Ljubljane, ki nama je dal idejo, da naj hišo pridobimo, predelamo in uporabimo. Predlagal nam je, naj imamo tam koncerte. Meni se je zdela ideja nemogoča, ker je bila hiša v zasebni lasti. Ampak ker lastnik v njej ni živel, bi morali preveriti možnost, da bi jo občina odkupila. In takrat sem si mislila, da če bi soglašal lastnik, potem bi jo občina morala odkupiti. Najprej smo hoteli občino motivirati za tak korak, ji dati idejo, kaj lahko ta stavba nudi, ji dati razlog, da se zanjo začne zanimati. Zato smo na dvorišče najprej pripeljali Janeza Lotriča in Toneta Potočnika. Šele takrat so se Železnikarji nekako zavedli, kaj pravzaprav imajo v tej stavbi, ki propada pred njihovimi očmi. Začela se je oblikovati ideja o možni uporabi stavbe v občinske in kulturne namene. Ideja se je potem izoblikovala tako daleč, da so projekti sedaj pripravljeni. Spomnim se, da smo ob 40. Čipkarskih dnevih rekli, da imajo 10 let časa, da s stavbo nekaj naredijo, in deset let se je takrat veliko slišalo. Vendar jih je sedaj ostalo samo še pet.

Program Čipkarskih dni pa ste še kar naprej širili in z njegovim programom zapolnjevali vedno več dni v tednu pred "tradicionalno čipkarsko nedeljo".

Zelo smo se trudili v to smer. Slišala sem, da imajo neke gledališče pod kozolcem in na misel mi je prišel kozolec v Plnadi. Njegov lastnik, Sašo Benedik, je bil nad idejo gledališča pod kozolcem navdušen in zgodilo se je prvo gledališče pod kozolcem v Železnikih, zelo uspešno, z monokomedijo Bužca jaz, bužec on in s Sašo Pavček v glavni vlogi.

In ko sva ravno v Plnadi, kot razstavnici prostor na 40. Čipkarskih dnevih se je prvič uporabila tudi najstarejša hiša v Železnikih, Plnada.

Ja, Sašo Benedik, ki je lastnik, je bil navdušen nad idejo, da se predstavi tudi Plnada, da se ji vdahne življenje, da oživi. Razstavili smo stare razglednice Železnikov, ki so bile večinoma iz zbirke družine Benedik, ter stara glasbila zbiratelja Zdravka Debeljaka. In naslednje leto še unikatne čipke iz Male galerije.

Vendar teme "razstave" na 40. Čipkarskih dnevih še nisva izčrpali.

Še zdaleč ne. V izložbenem oknu v Mercatorju na Kresu smo štiri leta zapovrstjo postavili po eno

Izložbeno okno v Mercatorju. Klekljane umetnine pokojne Minke Demšar. Foto: Igor Mohorič Bonča

krasno razstavo. Za 40. Čipkarske dneve so bile na ogled klekljane umetnine, ki jih je ustvarila pokojna Minka Demšar. Naslednje leto je razstavo postavilo Združenje slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo čipke radi, kjer je bilo mogoče videti čipke iz različnih krajev Slovenije. Potem so bile na ogled unikatne klekljane mojstrovine iz galerije TD Železniki. In četrto leto je bila v izložbena okna postavljena razstava čipk pokojne Tončke Kosec. Žal so ta izložbena okna zazidali in razstave, ki si jo je ogledalo veliko število ljudi, ni več mogoče postaviti.

Spomnili ste se tudi na čipke, ki krasijo obe cerkvi v Železnikih. Kako se je rodila ideja, da pokažete tudi cerkveno klekljano bogastvo?

V TD smo dobili naročilo, da naše klekljarice naklekljajo čipke za oltarni prt. Potrebovali smo idejo, ustrezne vzorce in s tem namenom sva z Maro Demšar poprosili Tončko Šuštar, po domače Špendalovo Tončko, ki skrbi za vse klekljano bogastvo v obeh cerkvah v Železnikih, da nama pokaže, kakšni so naši oltarni prti. In ko sem zagledala zakladnico čipk, ki so všite v metre oltarnih prtov v predalih

zakristije, sem se v trenutku odločila: tudi te čipke morajo na razstavo. Ljudje, tako domačini kot tujci, morajo videti, kaj vse so naše žene in dekleta naklekljale, vsaka s svojim namenom. Večina čipk je bila cerkvi v uporabo in dekoracijo podarjena kot zaobljuba ali zahvala za uslišane molitve in prošnje. Redke so čipke, ki so jih naročili in so z njimi klekljarice nekaj zaslužile. Zato sem vprašala Tončko Šuštar, ali je pripravljena pripraviti razstavo, in Matildo Thaler, ali ji pri tem lahko pomaga. Uspelo je. Pripravili sta čudovito razstavo v cerkvi sv. Frančiška. Še trikrat smo jo ponovili: enkrat še v cerkvi sv. Frančiška in potem dvakrat v cerkvi sv. Antona. Obiskalo jo je veliko ljubiteljev čipke, ki so bili nad njo navdušeni. Podobne razstave smo potem lahko videli tudi v Žireh in Idriji.

In po razstavah naprej, v kulturni dom, ki kot razstavni prostor vedno bolj pridobiva na svojem pomenu.

Res smo ga poskusili kar najbolj izkoristiti. Med drugimi smo želeli predstaviti podeželjske žene, njihovo društvo Resje, ki združuje vse žene škofjeloškega območja, ki imajo dopolnilno dejavnost. Razstava je pokazala, kaj se na podeželju dobrega peče in kuha. Sodelovali sta, na primer, Mojca Benedičič s kruhom in pecivom ter Darja Lotrič s siri. Predstavili smo tudi tipične jedi starih Železnikov, ki so jih pripravile Gusteljnovе sestre: Tončka, Cveta in Jerčka. Prva leta smo v kulturnem domu razstavljali tudi domače obrti, kasneje smo prednost dali čipki in dražgoškim kruhom. Vsako leto predstavimo čipkarsko šolo Železniki z najboljšimi klekljanami izdelki njenih učenk in učencev, s svojimi klekljanami stvaritvami se predstavi eno gostujoče društvo: Koroshiče, Ljubljancanke, Cerkljanke, Žirovke itd. Vsako leto se predstavi Združenje slovenskih klekljaric z rezultati svojega natečaja. Na odru pa predstavimo eno mojstrico klekljanja: lani smo Matildo Thaler, v prejšnjih letih sta svoje mojstrovine razstavljali že Marica Soklič ter Mici Koblar, letos se bo s svojimi predstavila Marjana Trpin, prihodnje leto pa Helena Kramar.

Cerkveno klekljano bogastvo v cerkvi sv. Frančiška.
Foto: Aleksander Čufar

Razstave v kulturnem domu.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Del dogajanja na čipkarsko nedeljo je tudi prikaz klekljanja na ulici, kjer so včasih ženske zares klekljale. Se klekljarice rade odzovejo povabilu na tovrstno sodelovanje?

Ne vedno. Večinoma smo jih kar težko pridobili za klekljanje, vendar smo uspeli. Povabili smo tudi mlade klekljarice, učenke čipkarske šole, ki se jim je zdelo še posebno zanimivo, ker so jih turisti tolikokrat fotografirali. Vedno klekljajo na več mestih: pri cerkvi sv. Antona, Na logu ali pri Dermotu in na dvorišču muzeja.

Koliko časa traja, da se rodi prireditev Čipkarski dan oziroma Čipkarski dnevi? Kdaj je potrebno začeti?

Prva leta smo ugotavljali, da smo začeli prepozno, saj je za dober ansambel potrebno poskrbeti že januarja ali celo decembra. Kvaliteten ansambel je eno od zagotovil dobrega obiska. Potem se takoj začnejo priprave na razstave. Vsak mora izpeljati naloge, ki jo je prevzel. Na primer Marija Plešec razstave v kulturnem domu, Mara Demšar in Mici Koblar v galeriji muzeja, Stane Koblar kulturni program ter moški del UO pripravo prireditvenih prostorov: ob plavžu, na Bonceljnovem dvorišču, na Egrovem vrtu ... In v marcu je bil običajno osnutek narejen. Objavi

vili smo ga v Čipkarskem biltenu Združenja slovenskih klekljaric ter tako na našo prireditev povabili tudi vse slovenske klekljarice.

Praktično se nova prireditev Čipkarski dnevi začne rojevati z novim letom?

Da. Vedno smo izhajali iz programa prejšnje prireditve: če smo slabo poslovali, smo naslednje leto kaj črtali, če smo dobro poslovali, smo kaj pripisali. Za jubilejne Čipkarske dneve, na primer za 35. ali 40. ali letos 45., ter ob drugih visokih obletnicah smo se vedno potrudili, da smo jih kar najbolj popestrili. Pripravili smo na primer ognjemet, ki je ob 650-letnici Železnikov trajal kar 6,5 minut. Ob 100-letnici ugasnitve plavža smo s pomočjo reflektorjev spet prižgali plavž, takrat smo za tekmovalni vzorec izbrali plavžek, izdelali smo maskoto plavža. Resnično smo želeli kar najprimerneje obeležiti pomembne dogodke iz zgodovine.

Kdo so bili tvoji sodelavci, brez katerih Čipkarskih dni ne bi bilo ali pa bi bili povsem drugačni?

Vedno smo bili tim, zato težko rečem, da bi prireditve ne bilo. Zagotovo pa bi bila okrnjena. Odpovedati bi morali del programa. Brez predsednika, koordi-

Maskota plavža ob plavžu.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Unikatna čipka
"Gorenjski par";
avtorica:
Minka Demšar.
Foto:
Tomaž Lunder

natorja bi bilo nemogoče ali vsaj zelo težko, pri čipkah bi brez Mare Demšar in Mici Koblar ne mogli izpeljati ničesar. Brez likovnega oblikovalca, Lojzeta Tarfile, ne bi bilo plakata in razstave ne bi bile tako premišljeno postavljene. Težko bi bilo brez Staneta Koblarja in v določenem obdobju tudi brez Jureta Rejca, ki nas je pogosto spremljal, ko smo gostovali na radijskem programu, tudi na nacionalnem, ter sodeloval pri objavah v časopisu. Ob izkušnji na nacionalnem radijskem programu smo se zavedli, kakšno neverjetno moč ima ta medij, kako pomembna je promocija prireditve. Takrat smo imeli neverjeten obisk, kar dokazuje, da ljudje radio poslušajo.

Kdo se je v društvu ukvarjal s promocijo?

Veliko let sem promocijo preko medijev vodila sama, le zadnja leta mi je pomagala tudi Saša Lazar, ki je sicer prevzela moje tajniške naloge, tiste administrativne, tipkanje in pošiljanje gradiva v svet. Seveda smo vsi zamenljivi, vendar so bili to ključni posamezniki, ki so podpirali vsak svoj vogal Čipkarskih dni v času, ko sem bila tajnica TD.

Čipke imajo v TD Železniki zares posebno mesto, saj ima društvo svojo Malo galerijo unikatnih čipk mojstric klekljanja. Kako in kdaj je zbirka začela nastajati?

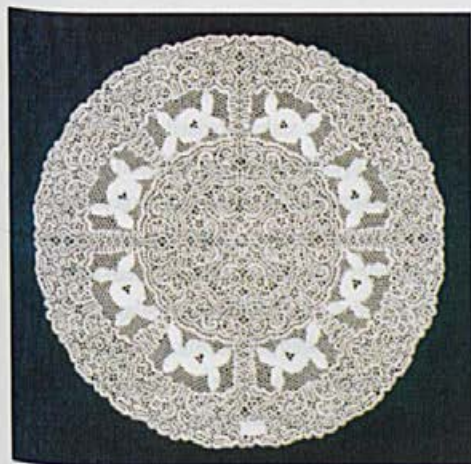
Bila je moja ideja. Marica Soklič je sklekljala čipko, za katero je porabila več kot 500 ur klekljanja, in vedeli smo, da jo ne bomo prodali, vsaj ne po čipki dostojni ceni. Čipka je bila tako lepa, kaj lepa, čudovita, neprecenljiva, da smo si rekli: ne smemo je prodati. In smo jo odkupili. Pisalo se je leto 1993 in mi smo imeli prvo odkupljeno unikatno čipko. Odločili smo se, da jo uokvirimo, da bomo lahko pokazali drugimi, kaj v Železnikih še znamo narediti. Nekaterim se je zdelo neumno, drago, saj je denar šel od izkupička Čipkarskega dneva. Vendar smo se v društvu glede odkupa uspeli dogovoriti, da odkupimo ne le prvo-, ampak tudi drugonagrajeno čipko in to ne le za tisto leto, ampak je ta dogovor veljal tudi za leta, ki so sledila.

Od kod ti pogum in prepričanje, da ravnaš prav, da si za odkup prepričala celoten odbor?

Močno sem se zavedala, da imamo vsako leto manj mojstric klekljanja in da moramo storiti nekaj, da se vsaj nekatere njihove mojstrovine ohranijo v društvu, da jih še vedno lahko pokažemo domačim in tujim gostom. Vsako leto smo dodali dve, tako da se jih je nabralo 28. Od teh bi jih vsaj 14 morali odprodati. K sreči smo si bile z Maro Demšar in Mici Koblar popolnoma enotne in vztrajne, da čipke moramo

Dražba največje
čipke: "Vrtnice";
avtorica:
Rezka Pintar.
Foto: Igor
Mohorič Bonča

odkupiti, da sem na koncu koncev našla rešitev. Na prvi pogled se je zdela nemogoča, vendar mi je ob pomoči predsednika Staneta Pokorna uspelo. Najprej sva šla do župana, kajti verjeli smo, da če nam bo pomagal župan, nam bodo tudi podjetja. Nato sva se odpravila od direktorja do direktorja podjetij v kraju ter jih pregovarjala, da bi odkupili vsaj eno, mogoče dve čipki iz zbirke. In uspeli smo. Zadnje smo prodali Tehnici, ki je priskočila na pomoč, kljub temu da so bili sami v škripcih. Tako imamo vseh 28 čipk v Mali galeriji, s tem da so lastniki polovice zbirke občina, Domel, Alples, Indramat, Niko in Tehnica.

Se zbirka še izpopolnjuje, bogati?

Ne, zadnja tri leta ne. Nič se si ne želi imeti rdečih števil ob koncu Čipkarskih dni.

Vendar Čipkarski dnevi morajo ohranjati kulturno dediščino, bogastvo, znanja naših prednikov. Ali ne bi TD moralo gojiti najspoštljivejši odnos do čipk in z njim vzgajati tudi druge, mlade?

Seveda. Tudi Turistična zveza Gorenjske, ki nam je podelila zlato priznanje za 40 Čipkarskih dni, nam je priznanje podelila s poudarkom, da ohranjamo kulturno dediščino kraja na vse možne načine: za sodelovanje pri ponovni uvedbi čipkarske šole, za Malo galerijo unikatnih čipk, ki smo jo ustvarili, za klekljarsko tekmovanje, ki smo ga ohranili skozi vsa leta, kot je bilo pred 40 leti, za ponovno uvedbo klekljarskega spreveda, katerega izvedba se je sprva zdela nemogoča. Med omenjena prizadevanja sodi tudi dražba največje čipke v nedeljo popoldne, ki je bila prava atrakcija.

Se je v času tvojega delovanja upravni odbor TD Železniki kdaj v celoti zamenjal?

Ne. Vedno sta se zamenjala le dva ali trije posamezniki. Prišlo pa je do spremembe, ko se je upravni odbor od začetnih 7 članov povečal na 11 članov.

Klekljarski sprevoz na Klovžah.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Vzrok je bil v večjem številu prireditev, za pripravo katerih je moral nekdo biti odgovoren. Na primer, skupina odbornikov se je ukvarjala samo z razstavami: Marija Plešec samo z razstavo v kulturnem domu, Mara Demšar, Mici Koblar in Lojze Tarfila z razstavo v galeriji muzeja, Sašo Benedik je imel na skrbi galerijo v njegovi hiši v Plnadi itd. Glede ostalega kulturnega programa, ki ga je skoraj v celoti vodilo KUD France Koblar, sta Stane Koblar in Ladi Trojar prevzela gledališče pod kozolcem, za klekljarski sprevoz sta s Konjeniškim klubom Rati-tovec sodelovala Stane Koblar in Lojze Nastran, za Večer podoknic in nekatere spremljajoče razstave je bil odgovoren Stane Koblar. Material za koledar sem ob pomoči Lojzeta Tarfile pripravljala sama in v prodaji sodelovala s Tanjo Čufar, Sašo Lazar in Sašem Benedikom. Posebna skupina se je ukvarjala s prospektom.

Si odbor težko navdušila za nekaj novega, drugačnega?

Da, zahtevalo je veliko energije, ker se je vse vrtele okrog denarja. Vedno je bil problem denar. Moram pa dodati, da smo v času mojega sodelovanja pri TD imeli zelo veliko sponzorjev. Tudi do 70, med katerimi so bili taki, ki so prispevali okrog 3.000 SIT, in taki, ki so nam dali 300.000 SIT ali več. Eni kot drugi so nam bili enako pomembni, ker so pomagali vsak po svojih močeh.

Si kdaj razmišljala, da bi prevzela predsedniško funkcijo?

Kar nekajkrat so mi jo ponudili. Na primer, ko je odstopil France Žaberl in sva bila v izboru skupaj s Stanetom Pokornom, vendar sem si rekla, da sem raje dobra tajnica kot slaba predsednica. Predsednik mora imeti organizacijske sposobnosti, ne rečem, da jih nisem imela, a sem ostala pri svoji prvotni odločitvi. Ponovno so mi predsednikovanje ponudili, ko je s svojim mandatom zaključil Bojan Leben. Na predsedniško mesto smo hkrati predlagali tudi Staneta Pokorna. Obljubila sem mu pomoč. Poudariti moram, da se je društvo takrat znašlo v hudih težavah, v skoraj brezizhodni situaciji, ker je istočasno kot Bojan Leben društvo zapustila tudi strokovna sodelavka Tanja Čufar. Vendar, konec dober vse dobro: Stane Pokorn je predsedniško funkcijo sprejel, strokovna sodelavka je postala Saša Lazar in TD Železniki je z zanosom šlo naprej.

Koliko je pomembno, kdo je strokovna sodelavka ali strokovni sodelavec?

Zelo je pomembno, ker skrbi za stike društva z javnostjo. Poleg tega je Saša Lazar opravila tudi izpit za turistično vodičko v Škofji Loki, tako da je lahko vodila obiskovalce po Železnikih. Ko smo izdali prospekt o Železnikih, so prišli obiskovalci in želeli smo jim pokazati vse, kar je Železnike ustvarilo, zakoreninilo. Tako smo v kulturnem domu pripravili

klekljarsko delavnico, kjer so obiskovalci ob pomoči naših klekljaric preskusili svoje klekljarske spretnosti in delavnico izdelovanja dražgoških kruhkov, kjer so pod budnim očesom Cirile Šmid in Darinke Megušar izdelali svoje prve dražgoške kruhke. Del skupine turistov se je udeležil omenjenih delavnic, medtem ko je drugi šel po Železnikih in obiskal muzej. Nato sta se skupini zamenjali. Kruhke, ki so jih izdelali, so potem lahko odnesli domov. Marsikomu je bil to dragocen spominek. Žal je potem tovrstna predstavitev Železnikov zamrla.

Kdo vam je v kraju pri organizaciji Čipkarskih dni veliko pomagal? Ste se lahko zanesli na njegovo pomoč?

Finančno predvsem občina, ki je po projektnih nalogah na začetku leta določila, koliko sredstev iz proračuna nam pripada. Poleg nje tudi Domel, Alples, Niko, Indramat ...

Pa ste dobili glede na prijavljeni projekt, ki je predvideval, domnevam, tudi kar precej prostovoljnega dela, ustrezno količino sredstev s strani občine?

Ne. Vedno smo si predstavljali, da bomo glede na obsežen prijavljeni program prireditve z dragocenimi razstavami, odmevnimi koncerti svetovno znanih umetnikov dobili več. Vendar temu ni bilo tako. Na primer, Janez Lotrič in Tone Potočnik sta dva koncerta društvu poklonila, za enega smo morali sredstva preskrbeti sami, kot smo jih morali tudi za nastop Slovenskega okteta.

Je še kdo v kraju, za katerega ste bili v TD mnena, da bi se za Čipkarski dan moral bolj zavzeti? Biti bolj na razpolago?

Krajevna skupnost. Vse, kar se v Železnikih dogaja, je v krajevni skupnosti, in kot so nam povedali člani sorodnih društev v drugih krajih, so jim krajevne skupnosti priskočile na pomoč tudi s finančnimi sredstvi. V Železnikih je bilo vedno rečeno, da za tovrstno dejavnost od občine ne dobijo nobenih sredstev. Pomagali so nam tako, da so poravnali najem-

nino za WC-je in poleg tega nam za najem dvorane in sejne sobe v kulturnem domu ni bilo treba odšteti ničesar, pomagali so nam tudi s komunalnimi delavci. Gotovine nismo nikoli dobili.

Glede na vso podporo, ki jo ima čipkarski festival v Idriji, ali bi lahko rekla, da imajo Čipkarski dnevi kaj, česar Idrija nima?

Drugače bom rekla: v Idriji imajo prireditve, ki so jih prevzeli po našem programu. Imajo koncert na gradu Gewerkenegg, otroško igrico, kolesarsko tekmovalje, čipkarsko zastavo itd. Nečesa nimamo: klekljarskih delavnic v poletnem času. Za njihovo izpeljavo, ki je smiselna ob prijavi vsaj 15 udeleženk, potrebuješ: učiteljico klekljanja, prenočišča in prehrano. Poleti so na voljo prostori v osnovni šoli, vendar pa prenočišč in prehrane v kraju ne moremo zagotoviti.

Torej se odrasli v Železnikih ne morejo učiti oziroma naučiti klekljanja?

Lahko, ker društvo organizira večere, ki jih imenujemo Ob punklju se dobimo. Poseben način izobraževanja pa sta si izbrali Afroditia Hebar in Bogdana Herman, ki sta se iz Ljubljane vozili v Železnike, v turistično poslovalnico, da sta se učili klekljanja pri mojstrici Mici Koblar.

Kakšno je bilo sodelovanje z drugimi društvi?

Rečem lahko, da smo imeli z njimi dobre odnose, predvsem po zaslugi omenjenih predsednikov TD ter moji zaslugi, in Čipkarski dnevi so nam zato uspevali. Pa naj je šlo za gasilsko društvo, muzej in muzejsko društvo, KUD France Koblar, Pihalni orkester Alples, tabornike ali skavte.

Kako pa je bilo s sorodnimi društvi iz drugih krajev?

Pred leti smo imeli celo prireditev Srečanje turističnih društev Selske doline. Poleg tega smo veliko sodelovali s TD Škofja Loka, z Muzejskim društvom Tržič, Gorenjsko turistično zvezo, s Turistično zvezo Slovenije itd.

Čipkarski dnevi oziroma razstava v galeriji muzeja je bila za vas velikokrat odskočna deska za vašo udeležbo na razstavah in predstavah ter tekmovanjih drugod po Sloveniji in tudi zunaj njenih meja. V Železnike so prišli ljudje, ki se s čipkami tako in drugače ukvarjajo ali so veliki ljubitelji te obrti oz. umetnosti, in sledila so vabila ...

Ja, res se je velikokrat ali skoraj v večini primerov začelo na Čipkarskih dnevih, na razstavi v galeriji muzeja, kjer nas je marsikdo povabil, ker je videl, kako čudovite čipke nastajajo v Železnikih. Na čipkarski bienale v Sansepolcro v Italijo, na primer, smo šli na povabilo Afrodite Hebar. Prvo leto smo predstavili tri klekljarice: Minko Demšar, Mici Koblar in Marico Soklič, vsako s svojima dvema najlepšima čipkama. Vseh šest čipk so objavili v biltenu, ki izide že ob začetku bienala in ga prejme vsak udeleženec. Kasneje so se čipkarskega bienala udeleževale po tri klekljarice. Naše čipke so bile v Sansepolcro tudi večkrat nagrajene: prve so srebrno priznanje za unikatne čipke prejele mojstrice klekljanja Minka Demšar, Mici Koblar in Marica Soklič, potem je Helena Kramar prejela srebrno priznanje za klekljanega angela, s katerim je sodelovala na natečaju Papež.

Srebrno priznanje so prejele tudi učenke čipkarske šole Železniki: Andreja Kežzar, Barbara Mohorič in Tadeja Trojar.

Za kakšna priznanja gre?

Bienale v Sansepolcro je razstava čipk v svetovnem merilu, saj so na ogled čipke iz Azije, Afrike, Amerike, Evrope ..., s celega sveta. Srebrno priznanje pomeni, da so bile čipke v svoji skupini, v našem primeru v evropski skupini, na drugem mestu.

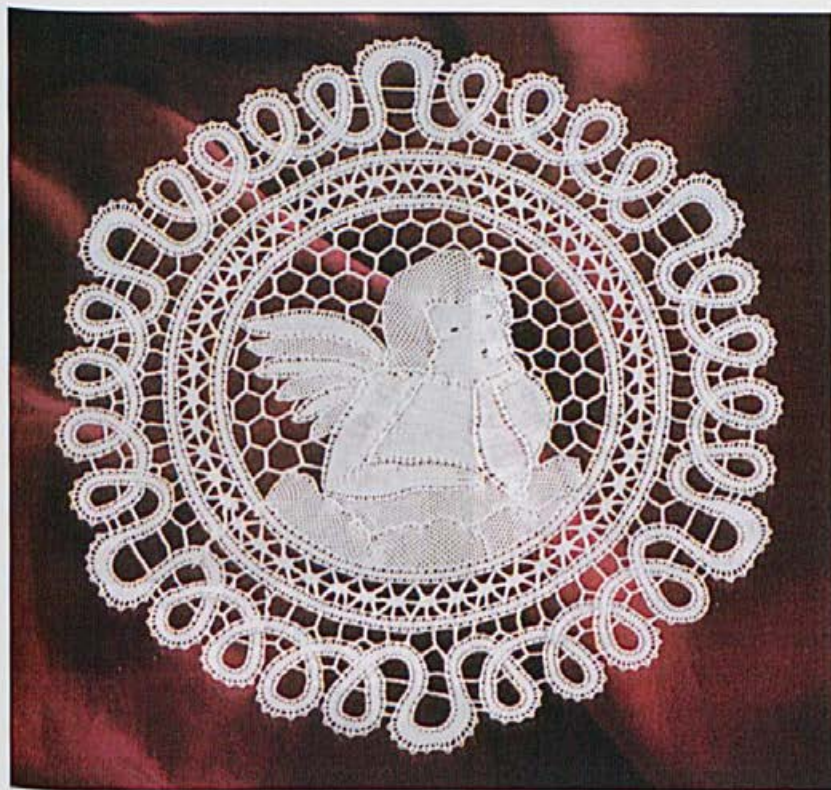
Kdaj se začne zbirati čipke za tovrstno razstavo?

Posljemo jih pomladi, razstava je v septembru. Čipke ostanejo v Italiji še do decembra, ker razstavo gostijo različni kraji.

Anči, v zvezi s Sansepolcrom si omenila Afrodito Hebar, ki z vami ni sodelovala le pri omenjenem čipkarskem bienalu, ampak bi lahko našteji še nekaj prireditev, na katerih ste z njeno pomočjo predstavili železnikarsko čipko svetu. Bi lahko rekla, da je gospa Hebar podpirala promocijo železnikarske čipke in TD Železniki pri tem veliko pomagala?

Na 10. mednarodnem bienalu v Sansepolcro. Foto: arhiv TD Železniki

Nagrajena čipka
Helene Kramar
v Sansepolcro
v Italiji ter
njeno priznanje.
Foto: arhiv
TD Železniki

SOTTO L'ALTO PATRONATO DEL PRESIDENTE DELLA REPUBBLICA

Biennale Internazionale del Merletto

IX Edizione anno 2000
dedicata a **Giovanni Paolo II, Papa dell'Ecumenismo**
promossa e organizzata dal Centro Culturale Sansepolcro

col patrocinio della Comunità Europea Rappresentata in Italia, Ministero del Commercio Industriale e Artigianato, Comune di Sansepolcro, Camera di Commercio di Arezzo, Comunità Montana Valdelsa, Provincia di Arezzo, e con la collaborazione del Ministero degli Affari Esteri, Direzione Generale delle Relazioni Culturali, Ambasciata d'Italia nei Paesi Esteri e Servizi Italiani di Cultura, Ambasciata dei Paesi Esteri, Presidenza della Repubblica, ENEL, Confindustria e C.N.A. di Arezzo.

si assegna

Medaglia Giubilare in Argento della Biennale

Helena Kramar, Scuola di Zelezniki

TEMA: "1300-2000: IL GIUBILEO
da Bonifacio VIII a Giovanni Paolo II"

MONS. GIOVACCHINO DALLARA
Prefetto della Città
Giovacchino Dallara

S.E. MONS. GUALTIERO BASSETTI
Vescovo di Sansepolcro, Arezzo, Cortona
Gualtiero Bassetti

CAV. PAOLO PIOVATTO
Professore delle Belle Arti
Paolo Piovatto

Res je. Izredno veliko. Z njo smo sodelovali večkrat in njena pomoč je bila, lahko rečem, neprecenljiva. Pomagala nam je pri pripravi zgbanke Klekljane mojstrovine Železnikov v angleškem in slovenskem jeziku, za katero sta skupaj s kustosom Juretom Rejcem pripravila tekst. Afrodita Hebar je poskrbela, da smo se oktobra 2002 predstavili v državnem svetu v Ljubljani z razstavo, ki smo ji dali naslov Zgodbe bele niti – Klekljana čipka kot kulturno bogastvo Železnikov.

Kaj ste razstavljali v državnem svetu? S čim ste predstavili Železnike?

Predstavilo se je TD z unikatnimi čipkami in čipkarska šola s klekljanimi izdelki učenk. Muzej je za razstavo prispeval slike starih klekljaric in fotografijo klekljane obleke, ki je bila predstavljena v naravni velikosti na posebnem valju, ki ga je še danes mogoče videti v muzeju v Železnikih. Obleko so leta 1944 sklekljale tri Primožičeve sestre in je res nekaj posebnega. V državnem svetu so bili na ogled še oltarni prtji in mašna oblačila.

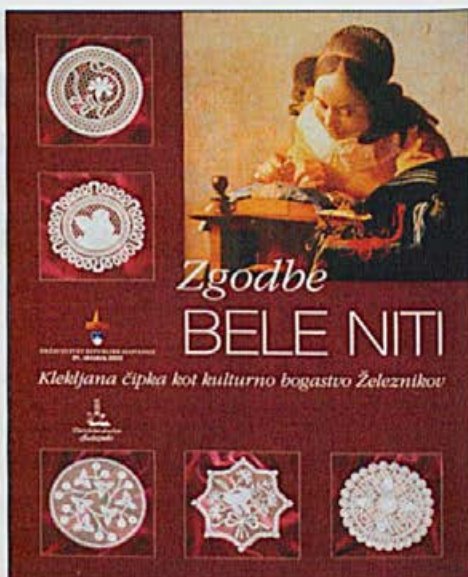
Je gospa Hebar kdaj povedala, zakaj taka navezanost na železnikarsko čipko, klekljarice?

Da. Dejala je, da je nad mojstrovinami železnikarskih klekljaric vedno znova navdušena. Prevzeli so jo tudi številni obiskovalci razstave, pravzaprav smo bili vsi skupaj presenečeni, kdo vse je prišel takrat v državni svet.

In kdo si je ogledal razstavo v državnem svetu?

Prišle so klekljarice iz Idrije, s Koroške, iz Polhovega Gradca, iz Cerkna itd. Vsi obiskovalci so bili vabljeni kot ljubitelji čipke, vendar nas je navdušil številni odziv.

Obenem so v času odmora v državnem svetu prišli na ogled tudi številni poslanci in poslanke. Celoten dogodek je bil tudi velika spodbuda klekljaricam in učenkam čipkarske šole, ki so na razstavi v živo klekljale. Prišli sta tudi Tončka Hlebec in Toni Thaler.

Vabilo na razstavo v državnem svetu v Ljubljani.
Foto: arhiv TD Železniki

Klekljana obleka.

Kdo pravzaprav sta Tončka Hlebec in Toni Thaler?

Železnikarici, ki v svetu čipk še nosita težo. Tončka Hlebec je predzadnja učiteljica klekljanja v Železnikih (zadnja je bila Mira Kejžar). Toni Thaler je bila priznana risarka vzorcev za čipke in je bila leta 1937 nagrajena z zlatim priznanjem v Parizu. K njima smo vedno šteli tudi Miro Kejžar, sedaj že pokojno, ki pa so ji mnogi Železnikarji očitali, da je zaradi njegovega odhoda prenehala delovati čipkarska šola, kar seveda ni res, saj je imela pravico, da nadaljuje svoj študij, da se naprej izobražuje. Železniki bi morali poiskati drugo učiteljico, česar pa niso storili in čipkarska šola je za nekaj časa zaprla vrata.

Kasneje je klekljanje začela oživljati Helena Kramar s klekljarskim krožkom.

Da. Vse do ponovne ustanovitve čipkarske šole leta 1994, ko je klekljanje začela poučevati Maja Kovač in za njo Irena Benedičič.

Ali se čipkarska šola razvija, raste in daje zagotovilo, da bo čipka v Železnikih ostala in se razvijala?

Vsa zahvala staršem, ki v tako velikem številu podpirajo otroke, da hodijo v čipkarsko šolo, kljub temu

da smo v dobi računalnika, interneta, mobitela itd. Celo fantje se odločajo zanjo. Pohvaliti moram tudi občino, ki zagotavlja finančna sredstva za plačilo učiteljice klekljanja. Učenkam in učencem je gotovo zelo pomembno druženje, ravno prav stroga učiteljica ter natečaji in tekmovanja, ki jih poleg učenja klekljanja še nudi čipkarska šola. Obenem je vzgoja mladih klekljaric in klekljarjev zagotovilo, da bomo tudi v bodoče imeli domače tekmovalke, mogoče spet celo tekmovalce na Čipkarskih dnevih.

Ali lahko rečemo, da je klekljanje na splošno v porastu ali upada?

Mislím, da se je v Sloveniji kar razmahnilo, in sicer iz dveh razlogov. Prvi je predčasno upokojevanje, ki je povečalo število odraslih klekljaric, ki so se sicer naučile klekljati v otroških letih, potem desetletja niso klekljale in so ob zgodnji upokojitvi obnovile svoje znanje in sedaj klekljajo. Drugi je pa uvedba izbirnega predmeta klekljanje v devetletki, ki je povečal število mladih.

Koliko mojstric klekljanja je v Železnikih še aktivnih?

Mici Koblar, Helena Kramar, Marica Soklič in Marjana Trpin ter Irena Benedičič in Jana Tušek, ki prav

Čipkarska šola Železniki, 2007. Zavzeti pri delu. Foto: Primož Šmid

tako obvladata najzahtevnejše tehnike klekljanja. Zelo pogrešamo klekljarice za široki ris, predvsem za ribice, ki je za klekljarice zelo zahtevna tehnika klekljanja. Naj tu izpostavim mojstrico Mici Koblar, ki poleg tega, da skrbi za organizacijo, kleklja tudi unikatne čipke za priznanja, ki jih TD podeli najboljšim športnikom, ki tekmujejo za zlato čipko. Naklekljala je tudi številne miniaturne čipke za turistične spominke, za katere smo bili tudi nagrajeni.

Anči, gostovali ste na mnogih razstavah čipk doma in na tujem. Katero od gostovanj se ti je vtisnilo v spomin, ker je bilo nekaj posebnega?

Mogoče prav razstava pri Črnem orlu v Idriji, ki nam jo je prav tako pomagala postaviti Afrodita Hebar. Predstavili smo se z unikatnimi čipkami iz naše Male galerije, ker smo želeli tudi Idriji predstaviti, kaj vse zanjo ustvariti naše klekljarice. Zavedali smo se, da smo v največjem klekljarskem centru v Sloveniji, in nismo vedeli, kako se bo Idrija odzvala na našo razstavo. S seboj smo povabili tudi Tončko Hlebec, Toni Thaler, Miro Kejžar in Mojco Jemec. Na naše presenečenje je bila razstava dobro obiskana, saj so si jo ogledali tudi pomembni predstavniki klekljarske dejavnosti v Idriji. V roke sta si segla tudi župana Idrije in Železnikov.

Pa vendar se je sčasoma oblikovalo sodelovanje z Idrijo?

Lahko rečem, da smo kljub vsemu sodelovanje toliko utrdili, da smo na 40. Čipkarske dneve v Železnike povabili čipkarsko šolo Idrija. Šola je v okviru čipkarskih dni razstavljala in na otvoritvi jo je predstavila direktorica šole Dragica Boškin. Odnosi se niso skrhal, uspeli smo jih ohraniti na dobrem nivoju, čeprav se je v tistem času veliko pisalo o blagovni znamki.

Vendar se ta rahla vez nikoli ni zares okrepila, nikoli prerasla v kaj močnejšega, bolj zavezujočega.

Ne. Poskušal je že predsednik TD Železniki France Žaberl, ki je tudi želel navezati stike, a mu ni uspelo,

ker se naše klekljarice niso strinjale, da se železnikarska čipka vpiše pod blagovno znamko idrijska čipka. Razložile so, da potem ne bodo klekljale, ker v Železnikih klekljamo železnikarsko čipko. Takrat se nam je porodila tudi ideja, da bi bila lahko to slovenska ročno klekljana čipka. Menili smo, da bi bilo to primerno tudi za promocijo Slovenije, slovenskega turizma, domislili smo se slogana: "Ste v Sloveniji, v deželi ročno klekljane čipke". Želeli smo, da bi bila čipka tradicionalni turistični spominček cele Slovenije. Takrat se je namreč klekljalo tudi že na Koroškem, kasneje še v Celju, Kranju, Novem mestu, zdaj se kleklja že po vsej Sloveniji, zato bi bila s tega vidika najbolj primerna blagovna znamka "slovenska ročno klekljana čipka". Vendar nas je etnolog Janez Bogataj prepričeval, da ne moremo imeti blagovne znamke slovenska čipka. Nismo mogli razumeti, zakaj ne, če obstajajo slovenska vina, slovensko sadje.

Levji delež promocije železnikarske čipke je temeljil na osebnih stikih, povabilih ... Kje so se stakle te vezi?

Večinoma na Čipkarskih dnevih, na razstavah, ki so si jih prišli ogledat ljubitelji in poznavalci čipk, in so bili navdušeni nad železnikarskimi čipkami. Povabili so nas ali pa samo spraševali, zakaj ne gremo še tja in tja, včasih so nam dali naslov, so vzpostavili stik, in čipke smo lahko ponesli v svet. Ena najbolj uspešnih promocij čipke je bila prodaja na ljubljanski tržnici. Večji del sem se s prodajo v Ljubljani ukvarjala sama, včasih tudi Saša Lazar, ki je bila takrat strokovna sodelavka, zaposlena v turistični poslovalnici. Marsikateri obiskovalec tržnice je zaradi čipke, ki jih je videl na tržnici, prišel tudi v Železnike, s seboj pripeljal družino, prijatelje ali samo po telefonu naročil določeno čipko.

Tako, kot se na Čipkarskih dnevih predstavijo obrti, ki so značilne za različne kraje po Sloveniji, tako je tudi TD Železniki s čipko gostovalo na različnih prireditvah po Sloveniji. Na katerih?

Vsako leto gremo v Škofjo Loko na Venerino pot, na Kovaški šmaren v Kropo, Dan narodnih noš v Kam-

nik, Mihaelov sejem v Mengeš, v Trzin, na Dan teric v Davči, v Radovljico na Dneve stare glasbe, v Trzič na Šušatarsko nedeljo in tako naprej. Udeležbo na teh prireditvah TD še vedno spodbuja in vedno poleg prodaje čipk poskrbijo tudi za prikaz klekljanja v živo. S tem želijo pokazati, kako zelo počasi nastaja čipka pod spretnimi prsti klekljaric in zakaj ima čipka ceno, kot jo ima. Še vedno se namreč najdejo ljudje, ki so mnenja, da je čipka draga, čeprav temu ni tako.

Kdaj ali pa česa si bila v tem svojem obdobju najbolj vesela?

Zagotovo takrat, ko smo odprli našo prvo turistično poslovalnico na Trnju. Prej smo bili v majhni pisarni v kulturnem domu, ki nam jo je odstopila KS Železniki. V njej nismo mogli razstaviti čipk, le seje smo lahko imeli. V novi poslovalnici smo uredili Malo galerijo, turistično poslovalnico in še prostor za druženje. Druga stvar je bil turistični prospekt. Vedela sem, da se brez turističnega prospekta nima možnost uveljaviti v turističnem svetu. Z njim se pokažemo, kje smo, kaj smo, kaj ponujamo, in s tistim prospektom v treh jezikih smo odprli pot turizmu v Železnike. Tretja je Mala galerija oziroma

zbirka unikatnih čipk. Četrta so prireditve, ki smo jih začeli postopoma dodajati v ustaljeni koledar prireditev: na primer Luč v vodo, ki sva jo z Zoro Bonča prenesle iz Trziča v Železnike in se je sedaj dodobra ustalila, potem Andrejev sejem na Placu pred cerkvijo sv. Antona (letos je bil Na plavžu ob plavžu, kjer je tudi lep ambient), pomagali smo oživiti hojo za zvoncem, ki je že skoraj preminila, saj so jo petarde zelo razvrednotile in vztrajali so le še nekateri posamezniki. Uspelo nam je, da smo s pomočjo gasilcev in pevcev staremu običaju pred polnočnico vrnili prvotno podobo in namen. In še ena: ocenjevanje najlepših rož na oknih in balkonih, najlepših fasad, zelenic ..., kar je pripomoglo k splošno bolj urejeni podobi Železnikov. S to akcijo smo skušali vzpodbuditi ljudi, da lahko le skupaj naredimo naše mesto bolj urejeno in čisto. Prva leta smo akcijo izvedli le v Železnikih, sedaj so vključene tudi vse vasi v KS Železniki. Seveda je sedaj svoje prispevala tudi nova cesta ter nova mestna in cestna oprema.

Se je v tvoj spomin zapisal tudi kak dogodek, ko te je bilo do zadnjega trenutka strah, groza, kako se bo končalo?

Podelitev priznanj na prireditvi Moja dežela, lepa, urejena in gostoljubna. Foto: Aleksander Čufar

Ja. Tako je bilo na prvem koncertu Janeza Lotriča in Toneta Potočnika na Bonceljnovem dvorišču. Klavir smo si za veliko vsoto sposodili in zadolženi zanj nam je razložil, ali bolje rečeno zagrozil, da bo v primeru dežja klavir takoj pospravil. 15 minut pred pričetkom koncerta je padlo nekaj kapelj dežja in gospod ga je hotel kar pospraviti. Dopovedovala sem mu, da dežja ne bo, ker sta mi suh večer zagotovila meteorologa na Kredarici (Janez in Jernej Gartner). Vztrajala sem pri svojem. Dežja potem res ni bilo do 21.50, ko je začelo spet padati. Zadolženi za klavir je tako hotel pospravljati klavir in ga pripravljati za prevoz v Ljubljano, da je Tonetu Potočniku skoraj priprl prste. Prikrasani smo bili za podaljšek, dve skladbi, a koncert je uspel. Takrat me je bilo groza. Vendar navzven sem kazala optimizem, umirjenost, v meni pa je divjalo.

Si v svoje spominske hrame shranila še kak zanimiv dogodek?

Zanimivo se je razpletlo naše sodelovanje na idrijskem čipkarskem festivalu, ko smo prodajali čipke na stojnici in so nam namenili prostor, ki je bil na videz najmanj ugleden, ugoden. Tam nekje na koncu. Vendar se je kasneje izkazalo, da smo imeli najboljši prostor. Ulila se je ploha in me smo stojnico potegnile "pod kap", pod zaščito strehe, Zdravko je z lajno stalno igral in gostje, ki so hodili po sprehajalni poti gor in dol, predvsem Italijani, so veselo kupovali pri nas. Mara je rekla: "Bog vas je štrafou, ldrčani!"

Zanimivo je bilo tudi, ko ste na Čipkarske dneve povabili gospoda Janeza Podobnika. Kako je bilo?

Gospoda Janeza Podobnika, ki je bil takrat predsednik državnega sveta, smo pričakovali v nedeljo, na kulturni program in razstavo. Dr. Jožeta Možgana smo zaprosili, da obisk koordinira, da se gospod Podobnik ne bo lovil po Železnikih. Ko pa smo se pripravljali na otvoritev razstave v galeriji muzeja v soboto zvečer, smo izvedeli, da gospod Podobnik prihaja že na otvoritev. Novica je predsednika TD

Bojana Lebna nemalo presenetila in mu močno povečala srčni utrip. Bojana Herman, ki je takrat nastopila v okviru kulturnega programa in je bila vajena takih in drugačnih zagat na javnih prireditvah, nam je dala nekaj praktičnih napotkov: "Kar umirite se, saj je gospod Podobnik vaš sosed, sprejmite ga tudi kot župana Cerkna. Pokažite mu, kaj imate." Povsem nas je umirila. Tudi čipko za darilo smo kar hitro pripravili: znašli smo se tako, kot smo se v tistem zagatnem trenutku lahko, poklonili smo mu zlato klekljano sonce, ki smo ga sicer imeli pripravljene za nek drug namen.

Kako je reagiral gospod Podobnik?

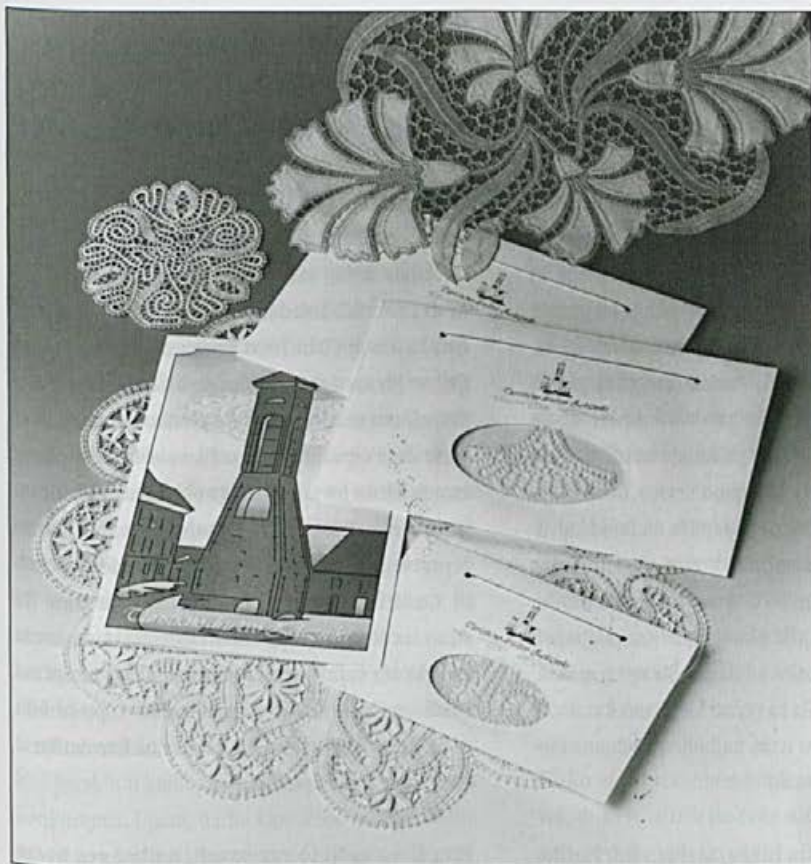
Izredno dobro. Videlo se je, da se na čipke spozna, saj je doma iz Cerknega. Vendar je bil vidno presenečen, ker ni pričakoval, da klekljarice v Železnikih ustvarjajo take umetnine. Ogledal si je tudi muzej, ki ga je navdušil. Klekljarice so bile vesele, ker si je gospod Podobnik ogledal razstavo njihovih čipk. Mi smo zaradi njegovega sobotnega obiska imeli v nedeljo eno skrb manj.

Program ob otvoritvi razstave čipk v galeriji muzeja so enkrat popestrile tudi manekenke. Tudi za njihov nastop bi lahko rekli: konec dober, vse dobro.

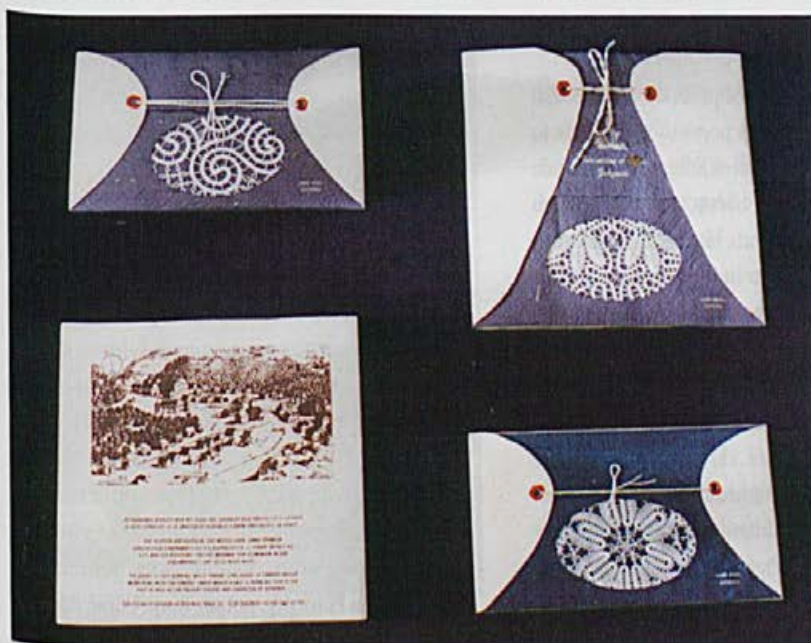
Dogovorjeni smo bili, da bo del kulturnega programa modna revija, na kateri bodo manekenke predstavile čipke v oblekah iz ročno izdelanega papirja. Ura je bila pol osmih, vendar nikjer nikogar. Kar naenkrat pa na dvorišče zapelje kombi, iz katerega so se usule manekenke in njihov vodja s kasetofonom. In začelo se je. Mi smo si oddahnili, obiskovalci so bili prepričani, da je bil tak začetek načrtovan. Bilo je tudi kaj videti: čipka v obleki na vse mogoče načine; celo moškimi je bila revija všečna.

V TD Železniki ste se odzvali na razpis za turistični spominek. Ste bili uspešni?

Turistični spominki so nekaj izredno zanimivega, posebnega, pomembnega. Turistična zveza Sloveni-

Turistični spominek, nagrajen s priznanjem, 2. nagrada.
Foto: arhiv TD Železniki

Turistični spominek, 2. mesto – nagrada TZS in GZS.
Foto: arhiv TD Železniki

je in Gospodarska zbornica vsako leto objavita razpis. Prijavili smo se že na prvega in dobili priznanje, čez dve leti smo osvojili drugo mesto, pa čez par let spet drugo mesto.

Kako ste prišli do ideje za turistični spominek in jo tudi uresničili, oživili?

Dala sem idejo, Mara Demšar je vzorec zrisala in Mici Koblar ga je sklekljala. Včasih nam je na pomoč priskočil tudi Lojze Tarfila s svojimi nasveti. In nastal je turistični spominek. Poslali smo ga in prejeli priznanje. Ti spominki so se izredno dobro tržili. Če povem drugače: dobili smo priznanje za ročno klekljano čipko v ovojnici s klekljano vrstico, ovojnica je narejena iz ročno izdelanega papirja, zadaj so Valvazorjevi Železniki in posvetilo. Prodajali smo ga kot turistični spominek in še bolj kot poslovno darilo. In tukaj se nam je odprlo okno, saj so vsa podjetja v kraju kupovala ta poslovna darila. Druga nagrada, ki smo jo dobili, je bila za ročno klekljano kazalo za knjigo, ki je zagotovo naša najbolje prodajana čipka, saj jo lahko kupi vsak!

Čipka, všita v obleko, hlače, torbico itd. Koliko se je v Železnikih razvijala uporabna narava čipke, torej da bi jo uporabili všiti v povsem vsakdanje stvari?

V obleki jo v Železnikih daleč premalo nosimo. Zdi se nam staromodno. Drugje pogosto vidimo, da jo nosijo na tak način. Meni so klekljarice sklekljale čipko, ki sem jo dala všiti v obleko, ki sem jo potem lahko nosila na predstavitev, razstavah, čipkarskih dnevih itd. Tudi Mici Koblar in Mara Demšar sta čipko nosili všiti v obleko. Na podoben način smo poskrbeli tudi za našo napovedovalko. Moram dodati, da ima šivilja Meta Markelj za čipke v obleki izreden posluš. Glede uporabne narave smo jih v Železnikih izredno veliko všili v zavese, saj skoraj ni hiše, ki ne bi imela vsaj na kakem oknu zavese s čipko. Naredili smo tudi nekaj spominkov, na primer kravato s čipko, ovitek za knjige s čipko, knjižna kazala ..., vse to so primeri, ko miniaturna čipka polepša izdelek. Neizpolnjena je ostala želja, da bi izdelali klekljano

obleko, ker nismo dobili kupca, ki bi bil pripravljen investirati v tako obleko.

Vendar ste veliko nalog, ki ste si jih zadali, izpeljali in cilje dosegli.

Uspelo nam je, da smo natisnili razglednico s klekljano obleko, ki jo nosi ena od sester Primožič, ki so jo sklekljale. Izdali smo tudi dve razglednici s čipkami in dva stenska koledarja s fotografijami unikatnih čipk za leto 1999 in 2000. Enega smo naslovlili Klekljali so jih mati moja in drugega Čipka kot poezija. Prepričana sem, da bi ju bilo vredno ponoviti, kljub temu da je v trženje treba veliko vložiti. Zelo poceni smo prišli do Jovanovičevega obeležja klekljaricam, ki je na dvorišču muzeja. Obnovili smo tudi šterno, čeprav so bili redki, ki so verjeli, da smo tega sposobni. Gasilci so jo očistili, Sašo Benedik in Lojze Nastran sta šterno v treh tednih izdelala in postavila. Projekt sta sofinancirala Heliosov sklad in občina. Šterna sedaj neštetokrat prav pride. Lepo bi bilo, če bi obnovili še katero, na primer na Racovniku ..., voda bo vedno pomembnejša.

Bila si na nešteto razstavah, najbrž res neštetokrat v stiku s čipko. Imaš svojo najljubšo, najlepšo?

Eno bi si težko izbrala, imam pa v mislih dve, eno, največjo, je naklekljala Marica Soklič in drugo, iz najtanjše niti, srčki, Mici Koblar. Obe sta v Mali galeriji TD.

Pa te nikoli ni prijelo, da bi tudi ti začela klekljati?

Nisem imela časa, da bi doma lahko klekljala. Saj če sem bila prosta, sem šla domov, v Ojstri Vrh in pomagala na kmetiji, če sem bila v Železnikih, sem delala za društvo: zapisniki, prošnje, poslovalnica, predstavitev, razstave, telefonski pogovori, dogovori ..., tajniški posli. In še to: prva leta od 1993 do 1995 smo Mara Demšar, Anica Primožič in jaz same dežurale v poslovalnici od torka do sobote vse do takrat, da je prišla strokovna sodelavka. In sicer, prva je bila Bojana Potočnik, potem Tanja Čufar, Saša Lazar in sedaj Nataša Habjan.

Ali obstaja kakšen recept, pogoj, pod katerim bi ti ponovno začela dejavno sodelovati v TD Železniki?

Ni več pogojev, ker mi zdravje tega ne dopušča. Sem pa zelo težko pustila. Vendar sem videla, da ne morem več. Želim, da bi nadaljevali projekte, kot so zastavljeni, vendar je nujno, da to delajo mladi. Mislim, da je ekipa prava, vendar jim manjka ljudi pri klekljariji. Mara Demšar po več kot 30-letnem aktivnem klekljarskem ustvarjanju rahlo popušča. Občudujemo lahko Mici Koblar, ki ima ogromno energije in vztraja. Razstavo čipk ob stoletnici čipkarske šole sta skupaj z Lojzeto Tarfilom sama postavila. Res si zasluži vso pohvalo. Upamo, da bo tudi razstavo ob 45. Čipkarskih dnevih lahko pripravila. Žalosti me, ker nekatere klekljarice nočejo več klekljati za TD in se ne zavedajo, da je razstava priložnost, da se pokaže klekljarska moč kraja, mesta. Vesela sem, ker napreduje čipkarska šola, saj mlade klekljarice sodelujejo v Sansepolcru ter na natečaju Združenja slovenskih klekljaric, dobivajo nagrade na klekljarskih tekmovanjih, tudi v Idriji, kjer je ostra konkurenca. Upam, da bo čipkarska šola na občini še vedno imela tolikšno podporo, da se bo le še nadgrajevala in nikakor spustila na nivo krožka.

Mici Koblar, mojstrica klekljanja.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Kaj meniš, da je treba storiti na področju čipkarske šole?

Obvezno je treba poskrbeti, da Irena Benedičič dobi pomoč, da bi se učenke lahko učile več ur na teden. Tako imajo urejeno v Idriji in Žireh. Učiteljski kader ne bi smel biti problem, ker ima tudi Jana Tušek ustrezno izobrazbo.

Omenila si Maro Demšar, ki ima izredno veliko tehničnega klekljarskega znanja, ki ga zna ustvarjalno uporabiti. Vendar pa bi glede na dolgoletno delo verjetno potrebovala pomoč in nekoč tudi zamenjavo. Je kdo, ki bi jo lahko nasledil?

Ne, mislim, da zaenkrat ne. Zaenkrat nimamo klekljarice njenih sposobnosti in znanja. Mara Demšar je vsa zadnja leta sodelovala s klekljaricami, risala nove vzorce, jih preoblikovala, povečevala, pomanjševala, pripravljala čipke za všivanje, izračunavala cene ...

Kako si prenašala navado, da če je vse pohvalno, dobro, nihče ne reče ničesar, če je slabo, če ga kaj polomiš, izveš takoj?

Hudo mi je bilo. Bolelo me je. Prenašala sem tako, da je trpel moj organizem: na zunaj nisem pokazala, v sebi sem trpela. Vendar je bilo veliko več veselih trenutkov ter tudi pohvale in zahvale.

Katere cilje si TD Železniki mora postaviti, kam mora TD v prihodnosti stremeti, za kaj si mora prizadevati?

Želela bi, da bi TD še vedno vztrajalo, da bi Čipkarski dnevi ostajali še naprej tradicionalna turistično-etnološka, kulturna, športna in zabavna prireditve, največja v občini. K sodelovanju bi morali tudi v bodoče pritegniti čim več društev. Neizpolnjena ne sme ostati želja, da bi TD v doglednem času pridobili svoje prostore za turistično poslovalnico in galerijo čipk v prenovljeni Bončljevi hiši. Ker iz leta v leto izgubljamost mojstrice klekljanja, bi TD moralo skrbeti za odkup najlepših unikatnih čipk od skromne peščice, ki so še aktivne.

Še naprej naj bi organiziralo učenje klekljanja za odrasle – za generacijo, ki ni obiskovala čipkarske šole. Nikakor ne bi smeli opustiti organiziranja izletov po Železnikih, kot je bilo to dobro zapeljano pred par leti. Mesto je sedaj lepo urejeno, imamo kar nekaj lepo obnovljenih objektov, ki so lahko v ponos meščanom. Manjka nam le še nekaj prenočitvenih zmogljivosti. Z bogato zbirko unikatnih

čipk bi se morali še naprej predstavljati doma in v tujini, s čimer bi preprečili, da bi sloves o kvalitetnih čipkah kdaj koli zatonil. TD naj še naprej skrbi za promocijo naše ročno klekljane čipke iz Železnikov, za ohranjanje tradicije in kvalitete ter prenašanja izkušenj na mlade.

Anči, najlepša hvala!

Anči Trojar – nekdanja prizadevna tajnica TD Železniki, ki je veliko pripomogla k uspešnemu razvoju društva ter promociji klekljaric iz Železnikov. Foto: Anton Sedej

ČIPKARSKI DNEVI PO ŠTRIDESETEM

Izkušnje kažejo, da za prenekatero stvar velja, da starejša kot je, boljša in plemenitejša je. S prijatelji je že tako, starejši so, boljši so, bolj vredni zaupanja, so pravi zaklad. In tudi pri vinu je tako. In tudi naša prireditev Čipkarski dnevi očitno vztrajno nabira svoje zveste prijatelje, ki so ji pripravljeni služiti in jo bogatiti. Tako kot vinu starost daje plemenitost, tudi Čipkarskim dnevom leta dajejo daljši in pestrejši program. Mladi odbor TD Železniki, ki je pred dobrih tremi leti zaprisegel, da si bo prizadeval ohraniti tradicijo Železnikov in jo promoviral tudi navzven, vodi predsednik Robert Kuhar.

45. Čipkarski dnevi so po programski plati na prvi pogled na las podobni 40. Čipkarskim dnevom, pa vendar so čisto drugačni, so novi, sveži, vodijo jih novi ljudje. Sedanji odbor TD Železniki je poskrbel za nadgradnjo in je, hvala Bogu, ohranil vse tisto kvaliteto, kar se je skozi leta pokazalo, da ljudi pri-

tegne ... Veseli nas, da se je društvo odločilo, da razstavo čipko v galeriji muzeja odpre že na dan uradne otvoritve Čipkarskih dni, torej teden dni prej, kot je bilo običajno, da tako čipke zares spremljajo celotno prireditev kot rdeča nit. Čudovito je, da izpod peresa domačina Jožeta Tavčarja nastane vsako leto dramsko delo, ki je posvečeno delčku železnikarske zgodovine, s čimer poskrbi, da ne pozabimo na veselje in tegobe naših prednikov. Letos ima naslov Al je bolš žebjar al tovornik. Po nekaj letih premora so se vrnile tudi Podoknice v Egrovem vrtu. Delo TD Železniki, ki ima sicer same kraju dobrohotne načrte, pa kot vedno tudi sedaj ni lahko. Ljudi, ki so pripravljeni prostovoljno, zastojno delati, tako za svojo dušo in v veselje drugim, je vsak dan manj. Pa vendar, društvo s smelimi načrti vztraja.

O Čipkarskih dnevih in o prizadevanjih TD Železniki je predsednik Kuhar zapisal: "V vseh letih praznovanj Čipkarskega dne in v zadnjih letih praznovanj Čipkarskih dni se že iz programa 44. Čip-

Unikatna čipka
"Šopek";
avtorica:
mojstrica
klekljanja
Minka Primožič.
Foto: arhiv
TD Železniki

karskih dni vidi, da je največja turistično-etnološka prireditve v Železnikih prerasla okvire lokalnega značaja. Prireditve in kvalitetno izdelane čipke so postali razpoznavni znak Železnikov ne samo v Sloveniji, ampak tudi v sosednjih državah. Veliko truda je bilo vložena in še vedno se trudimo, da se z našo čipko pojavimo na vseh večjih razstavah in promocijah čipk doma in v tujini. TD si bo še vnaprej prizadevalo, da bomo čipko promovirali in da bomo vsakoletno praznovanje Čipkarskih dni kvalitetno pripravili za vse generacije in izpeljali v zadovoljstvo krajanov in vseh obiskovalcev od blizu in daleč, ki jih bo naše povabilo doseglo."

Glede prihodnjih načrtov TD Železniki Robert Kuhar pravi takole:

"V TD Železniki vsekakor optimistično in pogumno zremo v prihodnost, čeprav se na jasnem nebu kdaj pa kdaj pojavijo oblaki, ki zastrejo sonce. Ampak kdor dela, kdaj pa kdaj tudi greši in mora težave reševati, da ponovno posije sonce. TD si je za prihodnja leta zadalo naslednje cilje:

- *izboljšati strokovno znanje klekljaric predvsem s pomočjo domačih mojstric,*
- *ohranjati bogato kulturno in etnološko tradicijo kraja ter oživiti kovaško dejavnost,*
- *promovirati kraj doma in v tujini ter*
- *skrbeti za podmladek.*

Vsa našeta področja dela so vključena v letni program dela društva. Naša glavna dejavnost je promocija čipke in seveda njena kakovostna izdelava, ki ji bomo namenili posebno pozornost. Vsako leto bomo v pomladanskem in jesenskem času organizirali strokovne tečaje klekljanja pod vodstvom Irene

Benedičič, učiteljice klekljanja na OŠ Železniki. Drugo pomembno področje dela je ohranjanje običajev, ki so se nekoč odvijali v Železnikih. Predvsem imam v mislih naslednje prireditve: Luč v vodo, Andejev sejem in običaj hoje za zvoncem na sveti večer. Razmišljamo pa o oživitvi običaja kovtre šivat na velikonočni ponedeljek. Tradicija kraja pa je predvsem kovaška, povezana s taljenjem železove rude in pridobivanjem železa in kovanjem žebeljev v vigenjih. Trudili in vzpodbujali bomo domačine, da se nam pridružijo in da se v času čipkarskih dni preoblečejo v kovače, kovačice, tovarnike ... Mislimo, da se na tak način lahko zgledno predstavimo turistom in obiskovalcem Železnikov ter raznim agencijam, ki bodo našo novo ponudbo vključili v svoje programe. Vsekakor pa bi z našim skrbnim delom radi v svoje vrste povabili in privabili mlajše generacije, ki jim ni vseeno za bogato dediščino kraja, v katerem so se rodili in odrasčali.

Vse zgoraj našete aktivnosti, v katere bomo v prihodnje vložili še več truda, so po dejavnostih in prireditvah zelo zahtevne in člani društva bomo potrebovali veliko pomoči in razumevanja lokalne skupnosti in vseh društev."

Robert, hvala za tvoj prispevek

In naloga nas, krajanov, pravzaprav meščanov je, DA JIH PODPREMO, JIM POMAGAMO IN Z NJIMI SODELJUJEMO, in to je dolžnost VSEH NAS, od najvišjih vodstvenih struktur v občinski upravi do vseh ostalih, zaposlenih v mestu in drugje, do študentov, dijakov in šolarjev, ki se šele zavedajo, kje pravzaprav živijo.

45. ČIPKARSKI DNEVI V ŽELEZNIKIH (od 14. do 22. julija 2007)**Od sobote, 14. 7., do nedelje, 22. 7.**

Športna tekmovanja za zlato čipko v kolesarjenju, kegljanju, balinanju, tenisu, streljanju in nogometu.

Sobota, 14. 7.

Prikaz kovanja čipke na dvorišču muzeja Železniki.

Slovesna otvoritev 44. Čipkarskih dni s podelitvijo priznanj Turističnega društva Železniki in odprtje tradicionalne razstave čipk klekljaric – članic društva v galeriji muzeja Železniki.

Nedelja, 15. 7.

3. pohod po poti preko Martinj Vrha.

Premiera igre Al je bolj žebjar al tovarnik?

Četrtek, 19. 7.

Otvoritev razstav v kulturnem domu Železniki. Na ogled bodo čipke natečaja Iz majhnega v kvalitetno učenk čipkarske šole iz Železnikov, izdelki iz klekljarskih delavnic, razstava Združenja slovenskih klekljaric, unikatne čipke priznane klekljarice Marjane Trpin ter razstava, posvečena bogati zgodovini 45. Čipkarskih dni.

Petek, 20. 7.

Na prireditvenem prostoru pri plavžu otroški živžav s klovneseo Evo in otroške delavnice, ki jih pripravljata Antonov vrtec, vrtec pri OŠ Železniki ter vrtec Selca. Pripravljen je tudi bogat srečelov.

Podoknice v Egrovem vrtu.

Sobota, 21. 7.

Nogometna tekma ledik : oženjeni na nogometnem igrišču v Njivci.

Predstavitve Kinološkega društva Škofja Loka – Železniki.

Zabava s skupino Victory in Nušo Derenda.

Jubilejni ognjemet na prireditvenem prostoru.

Nedelja, 22. 7.

Občni zbor Združenja slovenskih klekljaric.

Klekljarski sprevod od blagovnega centra Mercator do plavža.

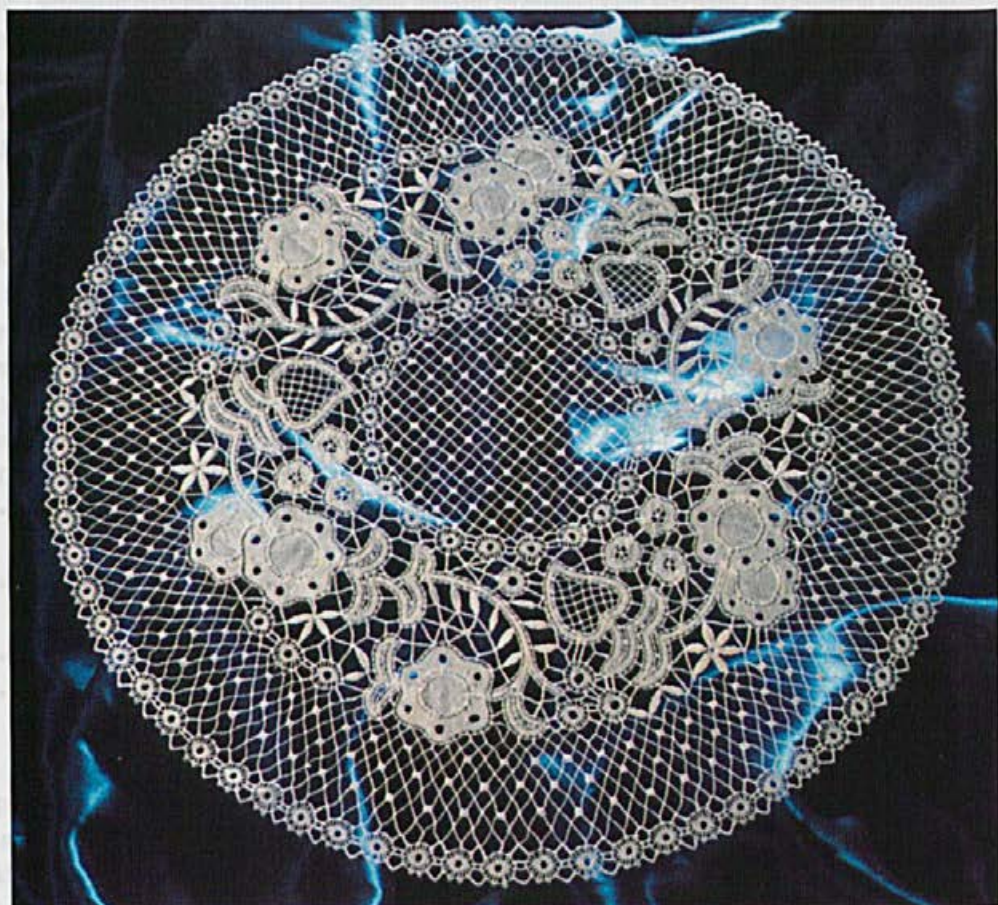
Predstavitve starih domačih obrti in obrti slovenskih mojstrov domače obrti ter kulinarike na stojnicah pred muzejem in na dvorišču muzeja.

Kulturni program – nastop Pihalnega orkestra Alpes.

Tekmovanje klekljaric in klekljarjev vseh generacij iz vse Slovenije na prireditvenem prostoru ob plavžu.

Zabavna prireditev z ansambлом Veseli Gorenjci na prireditvenem prostoru ob plavžu. Vmes bo podelitev priznanj in nagrad najboljšim klekljaricam.

V nedeljo bo možen brezplačen ogled muzeja od 10. do 18. ure.

Unikatna čipka "Venček cvetja"; avtorica: Marica Soklič. Foto: arhiv TD Železniki

100 let čipkarske šole Železniki

Irena Benedičič
Damjana Demšar
Janja Janc

ZGODOVINA ČIPKARSKE ŠOLE ŽELEZNIKI

ČIPKARSKE ŠOLE NA SLOVENSKEM

Napačne so predstave, da je čipkarstvo prišlo na slovensko ozemlje iz Italije, saj je bila ta v 16. stoletju le trgovska posrednica med vzhodom in zahodom. Prvi tiski prikazujejo bizantinske in ne italijanskih vzorcev.

Čipk je več vrst: klekljane, šivane, kvačkane, mrežane. Čipkarstvo je razširjeno v mnogo deželah: v Sloveniji, Hrvaškem Zagorju, Dalmaciji, Bosni, Belgiji, Italiji, Tuniziji, na Češkem, Irskem, Kitajskem in na Cipru.

S to dejavnostjo so se najprej ukvarjale posameznice na gradovih in v samostanih, kot sta škofjeloški

ženski samostan in uršulinski samostan v Ljubljani. Izdelovale so predvsem obredna oblačila. Med inventarjem stiškega samostana so bile leta 1668 rjuhe s klekljano čipko.

Portreti iz 16. in 17. stoletja pričajo o vzorcih takratnih čipk.

Idrija

Arhiv idrijskega rudnika čipkarstvo prvič omenja v letu 1763. Leto zatem je cesarica Marija Terezija v Ljubljano in Idrijo poslala učiteljico čipkarstva. Rudarski svetnik Gerestorf v začetku 19. stoletja poroča, da je domača obrt že stalno prisotna med ženami rudarjev.

Nastanek čipkarskih šol

Trgovsko ministrstvo na Dunaju je 17. 9. 1876 ustanovilo Nadzorni komite s čipkarskim tečajem v Idriji z namenom, preprečiti trgovsko izkoriščanje in dvigniti klekljanje kot domačo obrt. V naslednjih letih je komite ustanovil čipkarske šole:

- v Idriji leta 1880,
- v Soči leta 1884,
- v Otlci leta 1885,
- v Čepovanu leta 1891,
- v Bovcu leta 1896 in
- v Cerknem in na Horjulu leta 1900.

Leta 1906 je bil na Dunaju ustanovljen Osrednji zavod za čipkarstvo, ki je nato ustanovil naslednje čipkarske šole:

- v Žireh leta 1906,
- v Železnikih leta 1907 in
- v Sovodnju in na Trati leta 1909.

V Idriji so izbirali najbolj nadarjene učenke in jih poslali na izpopolnjevanje na Dunaj, da so se izšolale za učiteljice klekljanja. Nekatere od njih so kasneje poučevale tudi na čipkarski šoli v Železnikih.

Pomembno ime v čipkarstvu je Ivan Vogelник, ki se je odlično odrezal kot vodja čipkarske šole v Idriji, nato je od leta 1915 vodil Zavod za žensko domačo obrt na Dunaju. Zavod je vključeval strokovne čipkarske šole in državne trgovine s čipkami iz vse Avstrije (okrog 90 šol).

Čipkarstvo na naših tleh se je odlično razvijalo do prve svetovne vojne. Po njej so bile zaradi Rapalske pogodbe in nastanka novih držav slovenske čipkarice razdeljene:

- Čipkarice iz Primorske in Idrije pod Italijo.
- Ostale čipkarice s slovenskega ozemlja pod novo državo SHS.

Po vojni leta 1919 je bil v Ljubljani ustanovljen Osrednji zavod za žensko domačo obrt. Prvi ravnatelj je bil do smrti leta 1923 Ivan Vogelник. Med strokovnimi učiteljicami, ki so na začetku sodelova-

le v zavodu, je bila tudi učiteljica v Železnikih Marija Reven, kasneje sta se ji pridružili še Ana Novak in Neža Pelhan.

Ivana Vogelnika je nasledil Božo Račič, ki je na tem mestu vztrajal do leta 1946, ko je zavod prenehal delovati.

S čim se je zavod ukvarjal?

- S ponovnim odprtjem čipkarskih šol, ki so prenehale delovati z razpadom Avstro-Ogrske.
- Prirejali so tečaje za različne tehnike klekljanja (npr. v Selcih ga je leta 1926 vodila Angela Korenčan, leta 1927 na Zalem Logu pa Ivanka Špetič).

V tem času je čipkarske šole oz. tečaje obiskovalo 14.000 deklet in žena.

Božo Račič je po prenehanju delovanja zavoda pomagal pri novem trgovskem podjetju Dom v Ljubljani.

Kmetijska zadruga Žiri je ena prvih na Škofjeloškem trgovala s podjetjem Dom. Leta 1952 so Žirovci priredili čipkarski festival z razstavo in tekmovanjem med čipkarskimi zadrugami v sindikalnem domu. Prijavljenih je bilo 4.630 čipkaric, od tega 50 iz Železnikov, druge iz Idrije, Žirov, Sovodnja, Gorenje vasi, Lučin, Poljan in s Trebije. Komisija je prvo mesto soglasno podelila čipkarski šoli Železniki (nagrada 10.000 din), pred Idrijo in Žirni.

Začetki klekljanja v Železnikih

Na željo štirih deklic, Gence in Anice Demšar (Dagarinovich), Milke Hafner in Katarine Benedičič (Gradnikarjeve), je leta 1881 pričela učiti klekljanje Štatorjeva Katra. Pred tem je službovala v Idriji, kjer se je naučila klekljanja, vendar ni bila učiteljica klekljanja.

Zakonca Demšar (Dagarinova) sta leta 1887 dala pobudo, da se te obrti uči še več deklet iz Železnikov. Ime učiteljice iz Idrije, ki jih je poučevala, ni znano. Demšarjeva sta s čipkami tudi trgovala.

Z železarstvom si je na prelomu stoletja služilo kruh vedno manj ljudi, zato je vedno več žensk klek-

ljalo. Učile so se ena od druge ali pri Dagarinovih. V začetku 20. stoletja skoraj ni bilo mlajše ženske v Železnikih, ki ne bi znala klekljati. Pol stoletja je bil za ženske zaslužek od klekljanja skoraj edini zaslužek.

Čipkarska šola v Železnikih

OD USTANOVITVE DO PRVE SVETOVNE VOJNE

Leta 1907 je bila na pobudo tedanjega učitelja v Železnikih Antona Sonca in nadzornika Cesarsko-kraljevega državnega zavoda za žensko domačo obrt na Dunaju Ivana Vogelnika ter občinskega odbora ustanovljena Cesarsko-kraljeva čipkarska šola v Železnikih.

Najprej je imela prostore v Ferbarjevi hiši (danes Na plavzu 75). Učiteljica Marija Reven, ki je prva poučevala klekljanje na tej šoli, je prišla iz Idrije. Kot vse učiteljice se je tudi ona šolala na Dunaju. Od leta 1911 do 1913 ji je pomagala učiteljica Hedvika Fleischman, ki je govorila samo nemško.

Čipkarice v čipkarski šoli so klekljale po vzorcih iz knjige, ki so jo imenovali Učni red. Hranijo jo v muzeju v Železnikih.

Država je za čipkarice, ki niso obiskovale šole, a so si želele tega znanja, postavila učiteljico Marijo Seljak.

V območje čipkarske šole Železniki so spadale čipkarice iz naslednjih vasi: Bukovica, Češnjica, Danje, Dolenja vas, Dražgoše, Jamnik, Javorje, Jesenovec, Lajše, Lenart, Luša, Malenski Vrh, Martinj Vrh, Nemilje, Podlonk, Prtovč, Ravne, Rudno, Smoleva, Sorica, Studeno, Škovine, Torka, Zabrdno in Zali Log. Vseh klekljaric v Selški dolini je bilo okrog 960.

Izdelke učenk in čipkaric, ki so se izučile na posameznih čipkarskih šolah, so pošiljali v Cesarsko-kraljevi državni zavod za žensko domačo obrt na Dunaj vse do razpada avstro-ogrske monarhije.

Čipke so zaradi strokovnega dela učiteljic postale vedno bolj kakovostne.

KAKO JE POTEKAL POUK?

Šolanje, ki ni bilo obvezno, je trajalo deset let. Klekljati so se takrat učile dekllice, stare od 5 do 15 let. Šolo je obiskovalo 40 do 50 učenk, ki so bile razdeljene v tri skupine.

- V mlajši skupini so bile dekllice, stare od 5 do 7 let. Klekljanja so se učile ob ponedeljkih, torkih in sredah od 9. do 11. ure.

Otvoritev
čipkarske
šole, 1907.
Foto: arhiv
Silve Potočnik

- Deklice, stare od 7 do 12 let (srednja skupina), so obiskovale pouk v čipkarski šoli ob četrtek in ob petkih popoldne.
- Starejša skupina deklet, starih od 12 do 15 let, je hodila v šolo vsako dopoldne od 8. do 12. ure in popoldne od 13.30 do 16. 30.

Učenke so v šoli dobile košarice, blazine, bucike, škarje in vzorce. Same so morale prinesiti k pouku kvačke in škatlice za bucike.

Ob zaključku šolskega leta niso dobile spričevala ali potrdila o zaključku letnika.

OD ZAČETKA PRVE DO KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE

Med prvo svetovno vojno je bilo čipkarstvo precej prizadeto zaradi vojne in pomanjkanja lanenega sukanca.

V novi državi SHS in nato v kraljevini Jugoslaviji je bila čipkarska šola ravno tako državna, le Državni zavod za žensko obrt je bil zdaj v Ljubljani in ne na Dunaju. Vodil ga je ravnatelj Ivan Vogeljik.

Učiteljico Revnovo je po njeni upokojitvi leta 1920 nasledila Marija Pivk, por. Kosem. Tudi ona je bila

Idrijskanka. Poučevala je kar v hiši, kjer je stanovala: pri Andrejčk (danes Racovnik 6 – pri Šoštarju).

In kaj je bilo moderno klekljati? Tedaj so bile moderne figure ter tanki prtički z vzorci, posnetimi z okrasij starih skrinj in peč (pokrival pri narodni noši).

Nekaj let (do leta 1924) je poučevala tudi strokovna učiteljica Neža Pelhan.

Marija Pivk - Kosem je bila učiteljica do konca druge svetovne vojne, čeprav pouka od napada na Železnike konec leta 1943 ni bilo.

V jeseni leta 1945 je na čipkarski šoli Železniki že poučevala Ivanka Novak, in sicer v hiši pri Leonu oz. pri Štinc, kot se je tedaj reklo (danes Racovnik 35). Učiteljica iz Idrije je bila pri svojem delu izredno vestna in natančna ter je te kvalitete zahtevala tudi od učenk. Učila je idrijski ris in fine prtičke gorenjskih šopkov.

Po vojni je, kot navajajo ustni viri, šola dobila prostore v hiši pri cerkvi, pri Štalc (danes Trnje 15).

OD LETA 1946 DO LETA 1960

Štiri klekljarice domačinke: Mara Kramar, Tončka Primožič, Stanka Dolenc in Reginca Vrhunc, so leta 1946 odšle na čipkarski tečaj na Državni zavod za

Učenke čipkarske šole Železniki okoli leta 1920. Foto: arhiv Marije Demšar

domačo žensko obrt v Ljubljano. Po šestmesečnem šolanju so postale učiteljice klekljanja.

V naslednjih starih letih se je na čipkarski šoli Železniki zamenjalo kar nekaj učiteljic. V šolskem letu 1947/48 sta tam poučevali Ivanka Novak in Milena Mlakar s Primorske. V letu, ki je sledilo, pa že domačka, izšolana učiteljica klekljanja Mara Kramar.

Leta 1950 so na to mesto namestili strokovno učiteljico klekljanja Antonijo Primožič. Z učenkami se je dobro razumela in jih je naučila izdelovati predvsem podstavke za vinske in likerske servise. Vsako leto je v čipkarski šoli pripravila razstavo. Leta 1954 je Primožičeva, por. Hlebec, odšla v Kranj. Državni zavod je postavil novo učiteljico Miro Kejžar. Učenke so zaradi večje obremenjenosti pri rednem pouku v osemletki izgubile navdušenje nad klekljanjem. Leta 1960 jih je čipkarsko šolo obiskovalo le še 5 do 10. Tako Kejžarjevi ni nihče branil, ko se je odločila za študij na višji pedagoški šoli v Ljubljani, da bi lahko poučevala na osemletki. Na seji čipkarske zadruge so razpravljali o tem, da bodo za čas njenega študija zaprosili Državni zavod za žensko obrt, da jim pošlje nadomestno učiteljico; če to ne bi bilo možno, pa naj bi dovolili laično pomoč za učenje klekljanja. Zaradi nesklepnosti je čipkarska šola v Železnikih z letom 1960 prenehala delovati.

KLEKLJARSKI KROŽEK

Na osnovni šoli Prešernove brigade (danes osnovna šola Železniki) je bil na pobudo turističnega društva in takratnega ravnatelja Franceta Benedika ustanovljen klekljarski krožek. Vodila ga je učiteljica razrednega pouka Helena Kramar, nekaj let pa tudi klekljarica Mojca Jemc. Z občasnimi prekinitevami (zaradi premajhnega vpisa) je krožek deloval do leta 1994. V podružničnih šolah v Selcih in Sorici je do leta 1994 klekljanje poučevala učiteljica razrednega pouka Milka Gartner, v Selcih tudi Nada Bogataj - Prevc.

OBUDITEV ČIPKARSKE ŠOLE ŽELEZNIKI

V šolskem letu 1994/1995 je bila ponovno obujena čipkarska šola Železniki, ki deluje v prostorih

osnovne šole Železniki. Na pobudo turističnega društva se je odzval takratni ravnatelj OŠ Železniki Leopold Nastran in izpeljal vse potrebno za njeno ustanovitev. Prva učiteljica je bila Helena Kramar. Že naslednje leto (1995/1996) je poučevala učiteljica klekljanja Maja Kovač, leto zatem pa domača klekljarica Marija Koblar. Od leta 1998 je učiteljica klekljanja Irena Benedičič. Šolo vsako leto obiskuje več kot 100 učen in učencev. Večina jih kleklja na centralni šoli, nekaj tudi na podružnicah v Davči, Dražgošah in v Selcih.

ŠE NEKAJ O ZANIMIVIH POIMENOVANJIH RAZLIČNIH VZORCEV

Leta 1939 je Državni osrednji zavod za žensko obrt v Ljubljani izdal Album čipk, v katerem so vzorci z okrog sto izrazi, ki so jih uvedle čipkarice same glede na to, kako je bila čipka videti oz. čemu je bila podobna. Naj jih nekaj naštejemo:

bučice, cikcak vijuge, ciklame, fajfe, gobice, jajčka, kelih, kitice, kolca, kosovke košarice, kranceljnovke, krizanteme, križci, križčevke, krone, krvince, kuglice, lilije, lipov list, loparji, lopate, luknjice, metuljčki, mizice, močeradi, monštrance, mrežice, naftelnovke, pajčevina, pajki, pavčki, petelin, petljice, pike, podkovce, pogačke, polžki, potonke, ribice, risi, rogljički, rožice, satovje, slince, smrekce, srčki, srčkovke, šlingice, šopki, špeglovke, vejice, venčki, vijuge, vrane, vrčki, vrtnice, zavojčki, zibke, zvezdice, zvončki, žabice ...

K temu spadajo tudi kombinacije teh vzorcev, npr. razdeljeni, slepi, štmani risi, kitice s polpremetom, srednje krvince s piko itd.

Po obliki ali uporabi jih imenujemo: kvadrati, krogi, okvirčki, ovali, podstavki, pravokotniki, tableti, vložki, vogali, vstavki itd.

Lepo čipko sestavlja več lepo povezanih elementov čipkarske tehnike:

- kitice,
- ribice,
- celi ali platneni premet,
- polpremet,
- ušesca.

VZORCE ali "muštre" ali "papierce" so risali tuji in domači risarji, ki so morali biti pri delu natančni. Vzorce so morali označiti z znaki, ki so opozarjali klekljarico, kateri element in katero debelino sukanca naj uporabi.

V Idriji so začeli prerisovati tuje vzorce in jih prilagajati domačim. Dobre osnutke so razmnoževali. Pri delu so jih prebadali. Da so jim podaljšali uporabnost, so jih pogosto premazali s klejem ali gumijem. Če so jih prerisovale nevesče roke, so vzorci postali neuporabni.

Med odlične risarke vzorcev štejemo tudi učiteljico klekljanja v Železnikih Marijo Reven, ki je bila sicer Idriječanka.

Damjana Demšar

ČIPKARSKA ŠOLA DANES

Čipkarsko šolo Železniki vsako leto obiskuje več kot sto učencev osnovne šole Železniki od 1. do 9.

razreda; natančneje: večinoma učenk, pa tudi nekaj učencev.

V šolskem letu 2005/2006 smo jih našli 140, v jubilejnem letu 2006/2007 pa kar 148; natančneje 139 deklet in 9 fantov.

Največ otrok se klekljanja uči v Železnikih (92 učencev). Razdeljeni so v več skupin. Vozači in otroci, ki so vključeni v oddelke podaljšanega bivanja, prihajajo v čipkarsko šolo po koncu rednega pouka, domačini pa v popoldanskem času. Organizirane pa imamo tudi oddelke na podružnicah v Davči, Dražgošah in Selcih.

Do vključno šolskega leta 2002/2003 je bil organiziran tudi oddelek na PŠ Sorica.

Število vpisanih otrok se je v zadnjih devetih letih dvignilo za tretjino. Veseli me, da je vsako leto otrok, ki se želiyo učiti klekljanja, več. To je temelj, ki zagotavlja, da bomo ohranili ta pomemben del kulturne dediščine Železnikov.

Večino časa namenimo praktičnemu učenju klekljanja.

Vsako leto izvedemo šolsko tekmovanje iz znanja klekljanja.

Generacija klekljaric iz Železnikov v šolskem letu 2006/2007. Foto: Primož Šmid

Na osnovi rezultatov tega tekmovanja se redno udeležujemo državnega tekmovanja, ki poteka v Idriji v okviru idrijskega čipkarskega festivala.

Najbolj uspešni smo bili na zadnjem državnem tekmovanju 25. junija 2006. Zlata priznanja so osvojile tri naše učenke: Dana Prevc iz 9. d za 3. mesto v kategoriji idrijski ris, Špela Pohleven iz 9. d za 4. mesto v kategoriji list iz polpremeta, Milena Berce iz 9. d pa je postala državna prvakinja v kategoriji list iz polpremeta.

Seveda pa se vsako leto udeležujemo tudi domačega tekmovanja na tradicionalnih Čipkarskih dnevih v Železnikih.

Z izdelki se predstavljamo na šolskih razstavah ob dnevih odprtih vrat na matični šoli in na podružnicah.

Tradicionalna je postala razstava čipk naših učencev v kulturnem domu v sklopu Čipkarskih dni v Železnikih. Zadnja tri leta smo jo v sodelovanju s Turističnim društvom Železniki vpeli v natečaj Iz majhnega v kvalitetno, s katerim želimo učenke in učence domače čipkarske šole dodatno motivirati k

izdelavi kvalitetne čipke in k prizadevnosti in aktivnosti v čipkarski šoli.

Z razstavo čipk učencev iz Davče in prikazom klekljanja iz davškega lanu smo sodelovali na etnografski prireditvi Dan teric v Davči 20. avgusta 2006.

Skupaj z izkušenimi klekljaricami domačega turističnega društva smo razstavljali na mednarodnem čipkarskem bienalu v Sansepolcru v Italiji leta 2000, na razstavi z naslovom Zgodbe o beli niti, ki so jo pripravili v Državnem svetu RS leta 2002, ter na bavarsko-slovenski razstavi v Schonseeju v Nemčiji leta 2005.

Vsako leto uspešno sodelujemo na natečajih Združenja slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo čipke radi. V šolskem letu 2005/2006 je Špela Pernelj iz 7. b osvojila 1. mesto v otroški kategoriji. Sklekljala je metrsko čipko iz domačega davškega lanu, ki jo je šivilja Meta Markelj ročno všila v otroško oblekico.

Smo pobudniki izbirnih predmetov s področja klekljanja v osnovni šoli in sooblikovalci učnih načrtov zanje.

Rdeča kapica,
izdelala Dana Prevc.
Mentorica: Irena Benedičič.
Foto: Tomaž Benedičič

Na koncu vsega zapisanega želim poudariti, da čipkarska šola ni le šola učenja klekljanja, ampak tudi šola pridobivanja natančnosti, vztrajnosti, delavnosti, razvijanja finomotoričnih spretnosti in logičnega mišljenja, navajanja na čistočo pri delu ... – skratka vrednot, ki jih bodo naši otroci v življenju še zelo potrebovali.

Irena Benedičič

ZGODOVINSKI PREGLED UČNEGA OSEBJA IN LOKACIJ ČIPKARSKE ŠOLE

Stara osnovna šola Železniki. Foto: Anton Sedej

ČAS POUČEVANJA	UČNO OSEBJE	KJE
1907-1920	Marija Reven	Ferbarjeva hiša
1911-1913	Hedvika Fleischman	(danes Na plavžu 75)
1921-1943	Marija Pivk (Kosmova)	pri Andrejčk (danes Racovnik 6)
1921-1924	Ivanka Novak	pri Štinc (danes Racovnik 35)
	Neža Pelhan	Egrova vila
1946-1950	Ivanka Novak	
1947-1948	Milena Mlakar	pri Štalc (danes Trnje 15)
1948-1949	Mara Kramar	
1951-1954	Antonija Primožič	pri Štalc (danes Trnje 15)
1954-1960	Mira Kejžar	pri Štalc (danes Trnje 15)
1976-1994 (klekljarski krožek)	Helena Kramar	OŠ Železniki
	Mojca Jemec	Vrtec
	Nada Bogataj - Prevc	PŠ Selca
	Milka Gartner	PŠ Selca, PŠ Sorica
1995-1996	Maja Kovač	OŠ Železniki
1997-1998	Marija Koblar	OŠ Železniki
od 1998 dalje v letih 1999/2000 in 2002/2003	Irena Benedičič Marija Koblar	OŠ Železniki, PŠ Selca, PŠ Davča, PŠ Dražgoše, PŠ Sorica (nekaj let)

Janja Janc

Ferbarjeva hiša.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Pri Leonu.
Foto: Igor Mohorič Bonča

Pri Štalc.
Foto: Igor Mohorič Bonča

PRAZNOVANJE 100-LETNICE ČIPKARSKE ŠOLE

- 6. 2. 2006 je Franc Rant, ravnatelj OŠ Železniki, imenoval pripravljalni odbor za praznovanje 100-letnice čipkarske šole Železniki v sestavi:

- ga. Tanja Kramar, predstavnica staršev čipkarske šole,

- ga. Valerija Štibelj, predstavnica Občine Železniki,

- g. Jurij Rejec, predstavnik Muzejskega društva Železniki,

- ga. Anka Rakovec, vodja PŠ Selca,

- ga. Jana Lušina, vodja PŠ Dražgoše,

- g. Franc Rant, ravnatelj OŠ Železniki,

- ga. Irena Benedičič, učiteljica v čipkarski šoli Železniki.

Kasneje se je pridružil g. Robert Kuhar, predsednik TD Železniki.

- Vodenje odbora sem prevzela Irena Benedičič.
- Pripravili smo program dogajanj v OŠ Železniki in dejavnosti v kraju, s katerimi smo želeli dostojno obeležiti 100-letnico ustanovitve čipkarske šole v Železnikih.
- Junija 2006 smo izdali zgibanko, v kateri je predstavljena čipkarska šola skozi preteklost do danes. Tekst je preveden v angleščino, nemščino in italijanščino, zgibanka pa je polepšana s fotografijami čipk učenk čipkarske šole. Natisnjena je bila v nakladi 15.000 izvodov, dobila pa so jo vsa gospodinjstva v upravni enoti Škofja Loka.
- Novembra 2006 smo v sodelovanju s TD Železniki v galeriji Muzeja Železniki odprli razstavo z naslovom Klekljam preprosto zato, ker mi je takrat zares lepo. S svojimi izdelki so se nam predstavile učenke "prve čipkarske šole" v Železnikih. Ob tej priložnosti smo se zahvalili ge. Antoniji

Illebec, p. d. Matijovcovi Tončki, prvi domači učiteljici klekljanja, za opravljeno delo na področju izobraževanja klekljaric.

- V šoli smo z učenci in učitelji prve triade ter z učenci čipkarske šole tekom šolskega leta klekljali kitico prijateljstva. Kitica simbolično predstavlja našo pripravljenost sodelovati, pomagati in tkati vezi prijateljstva.

Na PŠ Selca smo obeležili 100-letnico čipkarske šole ob kulturnem prazniku.

V Dražgošah so otroci skupaj s starši ustvarjali na temo "čipka".

- V Davči smo izdelovali noveletne voščilnice tako, da smo odtiskovali čipko. Izvedli smo tudi velikonočno klekljarsko delavnico skupaj s starši in starimi starši; klekljali smo pirhe.

- 9. junija 2007 smo pripravili zaključno prireditev v športni dvorani. Prireditev smo vključili v sklop praznovanja občinskega praznika.

- V sklopu praznovanja 45. Čipkarskih dni smo 22. julija 2007 gostili tudi občni zbor Združenja slovenskih klekljaric in vseh, ki imajo čipke radi.

- Čez celotno šolsko leto je nastajala tematska številka Naših poti.

Zahvala:

Zahvaljujem se vsem članom pripravljalnega odbora, sodelavkam, sodelavcem in ravnatelju šole ter vsem ostalim, ki ste na kakršen koli način pripomogli k realizaciji celotnega programa praznovanja. Hvala tudi Občini Železniki za finančno podporo projekta.

Irena Benedičič,
predsednica pripravljalnega odbora

GOSPA ANTONIJA HLEBEC, UČITELJICA V ČIPKARSKI ŠOLI V ŽELEZNIKIH

Kje ste se prvič srečali s klekljanjem?

S klekljanjem sem se pravzaprav prvič srečala doma, pri moji mami. Ko je bilo mami 13 let, je bila na otvoritvi prve čipkarske šole. Imela je veliko veselje do klekljanja. Pravzaprav je bila mama tudi moja prva učiteljica. Klekljanje me je zanimalo, že ko sem bila stara štiri leta. Potem pa je bila moja prva učiteljica gospa Kosmova, takrat še gospodična Marija Pivk.

Je v vaši družini klekljal še kdo?

V družini smo klekljale vse tri sestre. Vse smo hodile v čipkarsko šolo. Dopoldne smo morale hoditi v osnovno šolo, popoldne pa v čipkarsko šolo, kar je bilo takrat popolnoma razumljivo.

Kdaj ste se vpisali v čipkarsko šolo?

V čipkarsko šolo sem se vpisala, ko sem začela hoditi v prvi razred osnovne šole, torej pri šestih letih. Takrat je bilo obveznih šest let osnovne šole in dve leti višje narodne šole. Poleg te pa sem še vseh osem let obiskovala tudi čipkarsko šolo.

Vendar sem že pri štirih letih hodila skozi okno pri Ferbarju gledat, kako klekljajo. Res sem bila navdušena, morda sem bila prav rojena za klekljanje. Potem me je pa včasih gospa Kosmova povabila v šolo in sem bila prav vesela, da sem jih lahko malo gledala, kako klekljajo ... Ne vem, to je v meni zrastle.

Kje se je nahajalo šolsko poslopje?

Prvo poslopje je bilo nasproti naše hiše, pri Ferbarju. Za drugo poslopje sama ne vem, kje se je nahajalo, jaz pa sem hodila že v tretjo hišo, h gospe Pivk, ki se je medtem poročila in se je pisala Kosem. To je bilo na Racovniku.

Katere pa so bila vaše učiteljice v šoli?

V čipkarski šoli je bila moja edina učiteljica gospa Pivk, kasneje se je pisala Kosem. V osnovni šoli pa nas je vsako leto učil drug učitelj.

Ste že v zgodnji mladosti vedeli, da bi radi postali učiteljica klekljanja?

Ne, na to pa takrat sploh še nisem pomislila. Za to je bila prilika potem, po drugi svetovni vojni, ko sem začela obiskovati šolo za žensko domačo obrt v Ljubljani.

Učenki
Kristina Nastran
in Jerneja Okorn
z gospo Antonijo
Hlebec, 17. 11. 2006.
Foto: Katarina Primožič

Ste se tu izobraževali za učiteljico klekljanja?

Ja, šolanje sem nadaljevala na šoli za žensko domačo obrt v Ljubljani, in sicer leta 1945 in 1946. Imeli smo celodnevni pouk od ponedeljka do sobote. Dopoldne smo poslušali teorijo, popoldne pa smo imeli prakso. Imeli smo tri učiteljice klekljanja, staro tehniko nas je poučevala 80-letna gospa. Ravnatelj je bil gospod Božo Račić, ki je poučeval slovenščino in zgodovino. Bil je prijatelj Božidarja Jakca, tako da je bil Božidar Jakac večkrat na obisku na naši šoli. Po končanem šolanju sem dobila naziv "pomožna

čipkarska učiteljica" in že leta 1947 sem bila zaposlena na čipkarski šoli v Žireh. Po dveh letih poučevanja sem naredila strokovni izpit in dobila naziv "strokovna učiteljica".

Kako je izgledal strokovni izpit?

Za strokovni izpit smo vse dobile enake prtičke (30 x 30 cm), notri je bilo devet kvadratov, to smo potem delale za strokovni izpit. In ti prtički so šli v Pariz, kjer je bila razstava jugoslovanskih vin. Naše izdelke so dali na mizo pod steklo. To je bilo devet

Federativna ljudska republika Jugoslavija
Slovenski narodno osvobodilni svet

ŠOLA ZA ŽENSKO DOMAČO OBRT V LJUBLJANI

SPRIČEVALO

Tov. *Primožica Antonija* hči *Jakca* rojena *5. maja* 19*24* v kraju *Železniki*, st. št. *156*, okraj *Škofja Loka* okrožje *Župljana*..... federalna enota *Storženski* je obiskovala od *15. I. 1946* do *22. II. 1946* 1945/46 tečaj za pomožne klekljarske učiteljice in dosegla naslednje uspehe:

Slovenski jezik	<i>odlično</i>
Zgodovina	<i>odlično</i>
Zemljepis	<i>odlično</i>
Računstvo	<i>odlično</i>
Knjigovodstvo	<i>odlično</i>
<i>Priloge</i> Vzgojeslovje	<i>prav dobro</i>
Tvarinoslovje	<i>odlično</i>
Risanje	<i>odlično</i>
Klekljanje	<i>odlično</i>

Vedenje

Učenka je dovršila tečaj s z... *odličnim* uspehom.

Ljubljana, *1. julija*..... 1946.

Predsednik izpitnega odbora: *Andreja Juvan*

Ravnateljica: *Helga Kikelbacher*

Člani izpitnega odbora: *Miroslav Holčič, Prokop Juvan, Ljiljana Jovančič*
Justina Luca, Turk Ljiljana, Petra Kovač, Prid. Kikelbacher, Zvezka Kikelbacher

Ocene: odlično, prav dobro, dobro, slabo.

Spričevalo.
Foto: arhiv
Antonije Primožič

kvadratov, na petih kvadratih in v sredini so bili listi vinske trte, tekoči par sukanca je bil zelen (to je bilo delano v barvah), potem pa so bili notri Slovenka z grozrdjem, Hrvat z majoliko, Srb z bučo, za četrtega se pa žal ne spomnim – te figure smo delale v zlato-rumeni in v zeleni barvi.

Katere učne predmete pa ste na šoli za žensko domačo obrt imeli?

Imeli smo slovenski jezik, zgodovino, zemljepis, matematiko, knjigovodstvo, vzgojeslovje, risanje, klekljanje in tvarinoslovje. Ta predmet mi je bil najljubši.

Zakaj?

Pri tem predmetu smo se učili o rastlinah, ki se uporabljajo v tekstilni industriji. Učili smo se, kako iz semena zraste rastlina in kako iz te rastline izdelajo blago. Obiski tovarn so olajšali učenje tega predmeta, saj smo si vse postopke lažje zapomnili. Obiskali smo Kranjsko tekstilno tovarno, tovarno v Zapužah, tekstilno industrijo v Mariboru.

Kdaj pa ste prišli v čipkarsko šolo v Železnike?

V letih 1951, 1952, 1953 in 1954 sem poučevala v čipkarski šoli v Železnikih. Poučevala sem v hiši pri cerkvi, ki vam je gotovo poznana. Res, z veseljem sem učila. S srcem sem jih učila in tudi veliko naučila. Na ta dekleta imam lepe spomine. Veste, marsikatera, ki me danes sreča, mi pove, da kar zna klekljati, se je pri meni naučila.

Kako je bila opremljena učilnica, kjer je potekal pouk klekljanja?

Učilnica je bila v hiši pri cerkvi, opremljena pa je bila s pisalnimi mizami in stoli. Nič posebnega.

Koliko učencev je bilo v razredu/letniku?

Čipkarska šola ni bila obvezna. Na začetku leta sem jih vpisala v čipkarsko šolo. Učenke pa so bile zelo vestne, pridne, tako da so kar redno obiskovale pouk v čipkarski šoli. Povprečno je bilo več kot 30 učenk.

Ste mogoče v razredu imeli kakšnega fanta?

Ne, tukaj v Železnikih ne. V Rovtahn, kjer sem tudi učila, pa so bili tudi fantje.

Ali so takrat, ko ste poučevali, hodile v šolo samo domačinke?

Da, samo dekleta iz Železnikov.

Ali ste tu v Železnikih imeli kakšne stike z osnovno šolo?

Razen tega, da so moje učenke vzporedno hodile še na to šolo, druge povezave ni bilo. Pouk klekljanja je potekal dopoldne in popoldne. Tako da smo se morali razporediti; dopoldne so k meni hodile mlajše učenke, ki še niso hodile v šolo, popoldne pa starejše, ki so imele dopoldne osnovno šolo. Te "popoldanske" so znale že kar lepo klekljati, ker so se že prej hodile k meni učiti in so tako nadaljevale z učenjem.

Je bilo znotraj organizacije pouka več predmetov ali le eden?

Ne, to je bilo samo klekljanje.

So bile v učnem načrtu vse tehnike klekljanja enako zastopane ali je bil na kakšni tehniki poudarek?

To je bilo pa tako: začetnica je seveda začela s kitico. Tiste pa, ki so bile že na gimnaziji, ki so že prej hodile v čipkarsko šolo, pa so delale že vse mogoče; takrat so bile še posebno v modi vinske garniture in prtički – po zmožnosti delavke oz. učenke.

Kaj pa, če se je odločila za čipkarsko šolo kakšna starejša deklica, ki ni imela predhodnega znanja klekljanja? H kateri skupini je hodila?

Jaz sem učila po učnem načrtu, vsaka je najprej začela s kitico, končala pa s prtičkom. Najtežje je bilo učiti ribice. V šoli se ribic nismo učili. Teh se je morala vsaka naučiti doma. Mene je naučila moja mama, ona jih je tudi zelo lepo delala. V šoli jih je sicer skoraj nemogoče učiti, jaz pa sem jih, ker sem hotela, da se naučijo vsaj tisto osnovno. Povedala pa sem jim, da morajo določene stvari narediti doma. Ribica naj

bi bila narodni motiv. To je pa najtežje naučiti. Pa tudi marsikatera klekljarica se jih ne nauči, ne more se jih naučiti, čeprav zna dobro klekljati. V rokah mora imeti tisto spretnost. Poznala sem žensko, ki ji je mož delal ribice. Prišla je k meni in mi rekla: "Jaz ga gledam, pa se ne morem naučiti. Nauči me ti." In sem jo učila, pa je nisem naučila. Enostavno ji niso uspele.

Je ob zaključku šolanja klekljarica prejela spričevalo?

Ne, na tej šoli ni bilo spričeval.

So učenci plačali šolnino?

Ne, tega pa sploh ne.

Kako je bilo s tekmovanji in razstavami? Ste se jih udeleževali?

Ne, tekmovanj v klekljanju nismo imeli. Razstavo pa sem jaz imela enkrat. Bila je v čipkarski šoli pri cerkvi. Lahko vam pokažem tudi sliko z razstave, če vas zanima.

Gospa Koblarjeva nam je povedala, da ste jih peljali na izlet ...

Ja, res je. Na izlet smo šli dvakrat. Prvič v Postojnsko jamo, drugič pa na Susak, na Trsat in v Opatijo.

Veliko je bilo takih, ki so bile takrat prvič na morju.

Je bil to nagradni izlet?

Ja. Pripravile smo razstavo. Ljudje so si po maši ogledali razstavljene izdelke, dobili smo tudi nekaj prostovoljnih prispevkov. To je bilo že nekaj sredstev za drugo razstavo. Za nagrado pa sem jih peljala na izlet. Ko smo šli na morje, je šel z mano tudi moj mož. Dan prej smo prispeli v Ljubljano in prespali v Cankarjevem domu (op.: dijaskem domu). Jaz sem obiskala sestro, on pa jih je peljal po Ljubljani in jim malo razkazal mesto.

Bile so zelo navdušene, ker jih je vodil on. Ko me je šel iskat k sestri, je učenke pustil v domu in nekemu naročil, naj pazi nanje. Ko sva prišla nazaj, so bila vsa okna polna učenk. Ko sva vstopila v sobo, so vse ležale. To je bil zelo prijeten občutek, da so čakale, kdaj bova prišla.

Ko pa sva prišla, so se hitro ulegle v postelje in zaspale. Rezervirala sem dva vagona. Drugo jutro smo vstopili na vlak in vse so hotele biti v vagonu, kjer je bil moj mož. Ogledali smo si Susak. S Susaka smo šli na Trsat, si ogledali grad, čudovito trsatsko pokopališče. Na Trsatu sva z možem poznala nekega učitelja, ki mi je ponudil prenočišče, če kdaj pripeljem učence. Res smo prespali tam. Potem smo si ogledali še Opatijo.

Razstava. Foto: arhiv Antonije Primožič

Kdo pa je risal vzorce za vašo šolo, ko ste bili vi učiteljica?

Vzorci so poslali iz Ljubljane s šole za žensko domačo obrt. Tam so imeli res izučene risarke. Učiteljica je dajala učenkam delo in vse narejeno pošljala v Ljubljano. Samo ta šola v Ljubljani je lahko prodajala čipke. Čipke, izdelane v čipkarskih šolah, so se potem prodajale po celem svetu. Dom (op.: specifično trgovsko podjetje, ki se je ukvarjalo z odkupom in prodajo čipk), ki je kasneje urejal te stvari, je bil ustanovljen šele po drugi svetovni vojni. Vse to je nato prevzelo turistično društvo, prej pa so bile čipkarske zadruge.

So tudi domačini sami risali kakšne vzorce?

Ja, bile so kakšne štiri ženske, ampak one so to prerisale in potem po svoje prilagodile. Tudi Demšarjeva Mara ima talent za to in je kakšen velik vzorec pomajšala.

Kje pa ste dobili sukanec?

Tudi iz šole. To je vse dala šola, po ustanovitvi Doma po drugi svetovni vojni pa se je vse dobilo v Domu. Ves sukanec sem dobila v Domu.

Tudi konec leta so nekatere učenke čipke odnesle domov, nekatere pa so jih prodale. Čipke sem nesla v Dom, ker meni niso odtegnili davka, tako da so jih dobile plačano malo bolje, kot če bi jih nesla prodat v zadrugo. Ene so svoje čipke prodale, ker se jim je šlo za zaslužek.

Ali so učenke imele en punkelj v šoli, enega pa doma ali so enega samega nosile sem in tja?

Ne, ne, iz šole jih nismo smele nositi. Moram pa povedati še to: ko sem prišla v Ljubljano na šolo, sem tudi jaz uporabljala izraz "punkelj", vendar je ravnatelj, gospod Račič, rekel, da se to pravilno imenuje "blazina". Na šoli in potem pri poučevanju sem potem vedno uporabljala izraz "blazina".

Lahko vam povem tudi zanimivo zgodbičo na temo. Ko je nekoč gospod Račič prišel v Železnike v čipkarsko šolo, je šel malo po Železnikih. Na nekem hišnem pragu je sedela punčka in jo je vprašal, če

zna klekljati. Rekla je, da zna, on pa jo je prosil, naj gre po blazino, da jo bo slikal. Šla jo je iskat, prinesla blazino iz postelje, se usedla nanjo in on jo je slikal.

Ali so blazine tudi prišle iz Ljubljane?

Ne, te pa so morale učenke same prinesiti. V bistvu smo v šoli imele šolske blazine, doma pa domače, ker teh blazin iz šole nismo smele nositi domov, da se ne bi kaj kopiralo. Blazine so nekaterim učenkam naredili kar doma. Moja mama je za nas vse blazine naredila sama, vključno s tisto veliko, ki smo jo potrebovale, ko smo delale klekljano obleko. Ta izdelek je bil res popolnoma naš – od blazine pa do same obleke.

S čim pa ste te blazine polnili?

Polnili smo jih z žaganjem, v sredino pa se je zabilo poleno, da se vsa zadeva ni majala.

Spomnim se, da so klekljarice med klekljanjem klepetale. Kako je bilo pa pri vas s tem?

V šoli nismo smele kaj prav preveč klepetati, ni bilo nič časa, ker smo morale neprestano klekljati. Ko pa smo klekljale doma, smo pa absolutno klepetale. Doma smo lahko.

Kdaj ste prenehali s poučevanjem v Železnikih?

Leta 1954 je za mano prišla klekljanje poučevat gospa Mira Kežjar. Ona je kasneje poučevanje v čipkarski šoli opustila in ta tradicija je bila prekinjena. Meni je bilo žal, da se je to prekinilo. Sama bi nadaljevala, vendar je bilo pri treh otrocih in vsakodnevni vožnji iz Kranja to v tistem času neizvedljivo.

Ste klekljanje poučevali še kje?

Nad Logatcem, v Rovtah, sem imela dve leti tečaj klekljanja. Ker je bilo tam veliko žensk vdov in niso imele drugega zaslužka, so klekljale. Želele so, da se malo izpopolnijo. Dvakrat sem žrtvovala zimske počitnice in jih učila klekljati. Zvečer so me povabile k sebi domov. Medtem ko so one klekljale, sem jim brala kakšno knjigo.

Tudi v Žireh sem imela tečaj z 80 učenkami. Takrat so se delali bolj narodni motivi (kolo, plesoči par, ženske, ki nesejo k žegnu, petelinčki, ki so peli, šahovski konjički).

Rekli ste, da ste učili v čipkarski šoli v Žireh. Pa ste potem še kaj sodelovali z njimi, ko ste bila učiteljica v Železnikih?

Ne, nič več.

Pa z idrijsko?

Ne, z nobeno nisem bila povezana, smo bili popolnoma samostojni. Edino to je bilo, da je neko dekle, ki je končalo čipkarsko šolo v Idriji, prišlo k meni na prakso.

Slišali smo, da spremljate razstave in ste v komisiji pri ocenjevanju čipk na Čipkarskih dnevih.

Da, to delam že več kot 30 let. In reči moram, da z velikim veseljem. Ko smo tekmovali, sem bila v komisiji na tekmovanjih, zadnje čase pa sem le še v komisiji za ocenjevanje čipk.

Imate še kaj stikov s svojimi učenkami?

Zanimivo je bilo, ko smo se po 45 letih znova srečale. Neka gospa je prinesla s seboj zavitek in mi rekla: "A uganete, kaj imam v tej vrečki?" Rekla sem: "Ne, kar povejte." Povedala je, da ima notri vse, kar se je v čipkarski šoli naučila. Popolnoma vse čipke je prinesla s sabo. Nekatere so bile že kar malo rjaste. Ampak je tako: vsa leta jih je hranila in jih je imela še po 45 letih.

Vam je katera vaša klekljana čipka ostala v posebnem spominu?

V posebnem spominu imam klekljano obleko, ki smo jo naklekljale tri sestre, in to je bila sploh edina klekljana obleka. Narisana je bila v Ljubljani. Narisala jo je gospa Toni Thalerjeva. To je bila obleka brez rokavov, čez to obleko pa je bil naklekljan bolero. Med vojno je bila obleka naročena z Dunaja v Ljubljano, iz Ljubljane pa so dali naročilo v čipkarsko šolo v Železnike.

Komu pa je bila obleka namenjena?

Rečeno nam je bilo, da je obleka naročena za neko špansko princeso. Koliko je v tem resnice, ne vem,

Učence čipkarske šole z učiteljico gospo Antonijo Primožič. Foto: arhiv Antonije Primožič

poslana pa je bila ilegalno v Ljubljano, ker se je vse to dogajalo med vojno.

Izračunala sem, koliko časa bi to obleko klekljala sama: če bi jo delala 8 ur na dan, bi jo delala pol leta. Pri tej obleki je samo krilo izdelano iz šestih delov. In bila je zelo raztegljiva. Sicer je gospa Kosmova najprej vprašala mojo starejšo sestro, ali bi prevzela naročilo, pa ni upala. Nato je sestra rekla meni in mi obljubila, da mi bo pomagala, če prevzamem. In smo potem prevzele vse tri sestre skupaj in začele klekljati. Bilo je nekaj zelo lepega, res je bilo lepo. In srečo smo imele, da nam je učiteljica dovolila, da se oblečemo v to obleko, preden jo pošlje v Ljubljano, sicer teh slik sploh ne bi bilo, ne bi obstajale, sploh ne bi mogle dokazati, da smo kdaj delale klekljano obleko.

Enkrat je bilo rečeno tudi, da je bila obleka za slovensko igralko Ito Rino. Ampak ne verjamem.

Še kaj klekljate?

Sedaj klekljam vzorce rojstnih znamenj in še kaj za darilo mojim vnukom. Zanimivo je. Vmes jim dam njihovo fotografijo in mislim, da bodo tako imeli od mene neki spomin.

Najlepša hvala za prijeten pogovor.

Z gospo Hlebec smo prijetno klepetale. Med pogovorom so se nama porajala nova vprašanja. A čas je prehitro minil. Gospa Hlebec je bila ta dan častna gostja na otvoritvi razstave čipk učenk prve čipkarske sole Železniki.

Kristina Nastran in Jerneja Okorn,
članici literarnega krožka

Mentorici: Katarina Primožič in Katja Mohorič Bonča

Klekljana obleka. Foto: arhiv Antonije Primožič

Viri (poglavje Zgodovina Čipkarske šole Železniki):

Arhiv Muzeja Železniki.

Bogataj, Andreja: *Čipkarstvo v Železnikih*: diplomatska naloga. Železniki: 1999.

Pintar, Zinka: *Selška dolina - domače obrti nekoč in danes*: diplomatsko delo. Železniki: 1992.

Račič, Božo: *Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na loško območje*. V: Loški razgledi št. 15. Škofja Loka: Muzejsko društvo Škofja Loka: 1968. Str. 123-138.

Ramovš, Tonika: *Pričetki čipkarske obrti in čipkarske šole v Železnikih*. Železniki: 25. 6. 1970. (Hrani Muzej Železniki.)

Kronika Osnovne šole Železniki.

90 let Čipkarske šole Železniki (zgibanka). Turistično društvo Železniki: 1997.

Pisma starejših učenk Čipkarske šole, objavljena v Naših poteh. *Naše poti*, šolsko glasilo OŠ Železniki. Letnik 31, št. 2. Železniki: Osnovna šola Železniki, 2007.

Viri (poglavje Zgodovinski pregled učnega osebja in lokacij čipkarske šole):

Arhiv Muzeja v Železnikih.

Bogataj, A.: *Čipkarstvo v Železnikih*: diplomatska naloga. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Oddelek za razredni pouk, 1999.

Kronika Osnovne šole Železniki.

Račič, B.: *Slovensko čipkarstvo s posebnim ozirom na Loško območje*. V: Loški razgledi 15. Škofja Loka: Muzejsko društvo v Škofji Loki, 1968. Str. 123-138.

90 let Čipkarske šole Železniki (zgibanka). Turistično društvo Železniki, 1997.

Pisma starejših učenk Čipkarske šole, objavljena v Naših poteh. *Naše poti*, šolsko glasilo OŠ Železniki. Letnik 31, št. 2. Železniki: Osnovna šola Železniki, 2007.

Stavbe in njih lastniki po urbarjih in zemljiških knjigah v katastrski občini Zali Log do druge svetovne vojne

Vincencij Demšar

Zali Log. Foto: Anton Sedej

Mnogi kraji, mesta in vasi ne samo po Evropi, tudi pri nas, imajo že dolgo t. i. knjige hiš. Oblika in podrobnosti se kar precej razlikujejo po tem, kako so se avtorji tega lotili.

Pričujoči zapis je nastal iz želje, da bi tisti, ki izvirajo iz te katastrske občine, dobili prvi pregled, kdo so bili v omenjenem času gospodarji na njihovih domovih. Gradiva se je sicer nabralo tudi za čas po omenjeni vojni do konca devetdesetih let preteklega stoletja, vendar tvarina še ni povsem zrela za objavo. Mogoče kdaj kasneje. Katastrska občina Zali Log je v celoti v župniji Zali Log. Slednja z robovi delno še sega na jugu v katastrsko občino Davča in na vzhodu v katastrsko občino Sv. Nikolaj (sedaj Martinj Vrh). Osnovni podatki so iz stare in nove zemljiške knjige.¹ Po cerkvenih seznamih bi bilo za omenjeni čas moč napisati tudi vse prebivalce posamezne hiše, posebej kjer so na razpolago t. i. popisi duš (status animarum). Za zalološko župnijo so ohranjeni taki popisi duš iz leta 1830, okoli leta 1860, 1885 in 1910 v župnijskem arhivu Zali Log.²

Za čas pred sredo 18. stoletja pa so za tovrstne evidence uporabni urbarji. Žal niso tako natančni kot razne matične knjige.³

Za vsako domačijo sem po zemljiški knjigi vpisal najprej tisto hišno številko,⁴ ki jo je dobila prvotno. Če primerjamo urbarialne in hišne številke posamezne domačije, se često pokaže, da so hišne številke delili tako, kot je šel v prejšnjih stoletjih urbarialni popis oz. pojezda. Taka se kažeta izrazito npr. Martinj Vrh in Zali Log. Numeracijo so kasneje večkrat spreminjali iz različnih razlogov, največkrat pa so hoteli hišne številke urediti po nekem logičnem zaporedju, saj so v vmesnem času uradno dajali številke tako, kot so časovno nastajale nove hiše, ne glede na kraj znotraj določene katastrske občine. Večje spremembe hišnih številke so bile leta 1818, po letu 1930 in po letu 1952, vendar ne povsod. V Osojniku je ostalo zaporedje vedno isto.

Izraz huba pomeni celo kmetijo. Oznaka je še stara in pomeni tako veliko posest, da jo je lahko obdelala ena družina, pa tudi za preživetje je zaslužila. Kajža pomeni včasih tretjino kmetije, včasih

pa manjšo posest, mogoče z eno ali dvema govedoma. Rovti so največ nastajali po 15. stoletju in so bili v velikosti kajže, včasih pa so prerasli v celo hubo. Novohišarji so domovi, ki so nastali po sredi 18. stoletja in so vodeni v posebni knjigi loškega gospostva.

Način pridobitve posesti je bil različen. Poleg testamenta so največkrat omenjena prisojila. To pomeni, da je prejšnji lastnik umrl brez oporoke, testamenta, in je sodišče novemu dediču posest prisodilo.

Imena in priimke sem večinoma poslovenil, če je bila raba očitno slovenska. Za starejši čas sem namenoma pustil originalni vpis priimka, ker kaže na njegov razvoj oz. spreminjanje (primer: pri Hlipk: iz Benedičič preko Mendiževcev v Medičevcev). V razlagi domačih imen se ne spuščam, ker bi bilo lahko za koga tudi kaj žaljivega. Omenim pa vseeno, da so vsi prvotni kmetje na Zalem Logu dobili ime po osebnem imenu. V Osojniku 2, pri Koblarji, so se pred stoletji zelo verjetno pisali Koblar.

Vse hiše, ki so spadale pod zemljiškega gospoda, cerkvenega ali svetnega, so bile popisane v urbarjih. Sprva so jih popisovali po naseljih, vaseh, brez vsakih zaporednih števil. Šele v novem veku so gospodarje domov popisali tudi z zaporednimi številkami za celo enoto, gospostvo. Značilno je, da so tako kot so pri pojezdi uradniki obhodili gospostvo, v takem zaporedju so dajali tudi po sredi 18. stoletja vpeljane hišne številke. Tudi v primeru Zalega Logu lahko potrdimo, da so na novo vpeljane hišne številke sledile zaporedju prejšnjih starejših urbarialnih števil. Urbarialni številki sta dve: prva starejša in druga mlajša iz 18. stoletja.

Pri vsaki hiši sem navedel zemljiškoknjžni vložek (v nadaljevanju ZKV). Lastniki, hišne številke in še kaj so se spreminjali, ZKV pa je stalnica, zato se mi zdi tako pomemben. Istočasno pa lahko z odtujitvijo nastane nov ZKV in nam pove, kdo je bil prejšnji lastnik.

Pavl, Zali Log 1,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1448/1709,

huba, ZKV 1, 2

Johan Weber, testament 18. 3. 1786

Sin Franz Weber, prisojilo 19. 7. 1842

Sin Franz Weber, izročilna pogodba 8. 2. 1882

Franciška Demšar, bivša vdova Weber, Zali Log 22,

prisojilo 16. 1. 1896

Ivan Weber, Zali Log 22,

izročilna pogodba 25. 7. 1934

Hlipk, Zali Log 2,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1449/1717,

1/3 huba, ZKV 3

Valentin Khos, pravilno Frölich

Sin Johann Frölich, izročilo 12. 1. 1842

Maria Frölich, zapuščinsko prisojilo, 9. 2. 1854

Valentin Benedizhizh, pravilno Bendižouc,⁵

poročna pogodba 14. 6. 1854

Mathäus Benedižovec, izročilo 7. 8. 1880⁶

Jakob Menedižovec, izročilo 5. 4. 1919

Janez Medižovec, prisojilo 4. 3. 1939

Gale, Zali Log 3,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1450/1705,

huba, ZKV 5

Andre Marktl

Joseph Marktl, izročilo 6. 5. 1805

Blas Marktcl, izročilo 14. 3. 1818

Joseph Marktcl, prisojilo 16. 4. 1845

Josef Marktl, kupna pogodba 23. 5. 1866

Janez Marktcl, izročilo 17. 6. 1890

Jakob Markelj, prisojilo 7. 8. 1929

Katarina Kenda, prisojilo 3. 3. 1941

Pegam, Zali Log 4,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1451/1706,

huba, ZKV 7

Stephan Pegam

Lorenz Pegam, pravilno, ali Miklautschitsch,

izročilo 16. 9. 1805

Michael Miklavtschitsch, izročilo 9. 2. 1848

Franz Zhadesch, zet, notariatsko izročilo 21. 1. 1874

Na podlagi tega izročila dobi Ana Miklavčič, rojena Florjančič, Podbrdo, Zali Log 4, doživljenjsko stanovanje v "ta gorenji hiši" skupaj s kamro v hiši Zali Log 4, v hlevu pa eno kravo in štiri koze in prostor za krmo. Umrla je 1. 9. 1893 na Zalem Logu.

Urban Weber, kupna pogodba 18. 5. 1880

Franciška Weber, roj. Bogataj, Zali Log 22,

izročilna in darilna pogodba 17. 7. 1893

Za vsakega od osmih otrok se knjiži po očetu zastavna pravica po 1100 goldinarjev.

Ivan Weber, Zali Log 22, izročilo 25. 7. 1934

Blažovec, Zali Log 5,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1452/1707,

huba, ZKV 8

Blas Weber, prav Thaler, testament 26. 5. 1801

Johann Thaler, izročilo 28. 1. 1828

Maria Thaler, poročena Habjan,

prisojilo 7. 12. 1870

Andrej Habjan, roj. Česnjica 18, prisojilo 6. 3. 1888

Jožef Habjan, izročilo 10. 5. 1902

Ribar, Zali Log 6,

gospostvo cerkev Danje, urbarialna štev. 2,

kupnopravna kajža, ZKV 10

Jernej Schbontar⁷

Jera Schwantnerin

Urschula Höberlin

Sin Niclas Höberle,⁸ izročilo 10. 2. 1801Sestra Agnes Heberle, izročilo 10. 3. 1836,⁹ poročena z Urbanom Benedishoviz

Lorenz Benedishoviz, deduje 31. 3. 1842

Franc Benedižovec, prisojilo 24. 4. 1877

Alojzija Medižovec, prisojilo 15. 7. 1926

Uršula Medižovec, prisojilo 2. 4. 1938

Jakob Potočnik, izročilo 14. 2. 1938

Barbara Potočnik, rojena Rant,

Sv. Lenart 40 (Dragobačka), kasneje Kristan,
prisojilo 30. 9. 1940

Koblar, Zali Log 7,

gospodstvo cerkev v Sorici, urbarialna štev. 10,
kajža, ZKV 12

Hansche Kobler

sin Lucas Kobler, lastnik 1784

Georg Kobler, izročilo 24. 10. 1815

Georg Kobler, prisojilo 12. 7. 1833

Johan Kobler, izročilo 15. 6. 1880

Margareth, vdova Kobler, prisojilo 17. 4. 1885

Urh Kristan, rojen Krnice 4, Leskovic,
prisojilo 12. 12. 1889

Mihael Kristan, prisojilo 10. 6. 1929

Žagar, Zali Log 8,

loško gospodstvo, urbarialna štev. 1453/1719,
1/3 huba, ZKV 15

Luca Jellenz,

Lucia Jellenz, vdova Weber, obravnava 15. 10. 1825

Hellena Jellenz,¹⁰ izročilo 18. 6. 1828

Urban Weber, kupna pogodba 21. 3. 1838

Lorenz Weber, zapuščinsko prisojilo 6. 4. 1841

Peter Weber, kupna pogodba 16. 2. 1854

Josef Weber, prisojilo 7. 2. 1884

Marija Weber, prisojilo 8. 3. 1923

Čeber, Zali Log 9,

gospodstvo cerkev v Sorici, urbarialna štev. 11,
kajža, ZKV 17

Jury Weneditschitsch

Sin Peter Weneditschitsch,

ustni testament 26. 5. 1801

Sin Florian Beneditschitsch, obravnava 30. 5. 1822¹¹

Josef Benedičič, prisojilo 29. 6. 1869

Jera Benedičič, prisojilo 25. 8. 1903

Jože Benedičič, prisojilo 31. 12. 1919

Šraj, Zali Log 10,

loško gospodstvo, urbarialna štev. 1454/1708,
huba, ZKV 18

Stari vložek štev. 2 te katastrske občine

Primus Schreij, izročilo 14. 9. 1793

Valentin Schrey, izročilo 28. 5. 1834

Martin Bendizhizh,

notarska kupna pogodba 16. 6. 1866

Georg Benedizhizh, notariatsko izročilo 27. 9. 1869

Marija Benedičič, prisojilo 26. 7. 1871

Jakob Kovač, prisojilo 4. 10. 1889

Janez Kovač, prisojilo 21. 8. 1905

Daniel Kovač, prisojilo 29. 11. 1926

Ivana Kovač, prisojilo 30. 4. 1927

Kenda, Zali Log 11,

gospodstvo cerkev v Sorici, urbarialna štev. 12,
kupopravna kajža, ZKV 19

Peter Ruschitsch (Rushiz)

Minna Kuschtsch, testament 30. 3. 1796

Sin Paul Wenedizhizh

Johan Kenda, prisojilo 10. 9. 1870

Sin Janez Kenda, izročilo 6. 7. 1894

Franciška Kenda, prisojilo 16. 7. 1919

Tomaž Kenda, izročilo 28. 3. 1938

Pohtar, Zali Log 12,

gospodstvo cerkev v Sorici, urbarialna štev. 13,
kupopravna kajža,¹² ZKV 21

Hansche Frölich

Sin Valentin Frölich

Jernej Frölich¹³

Johan Frölich, izročilo 16. 5. 1872

Terezija Frelih, Zali Log 21, prisojilo 10. 9. 1895

France Frelih, Zali Log 12, izročilo 11. 8. 1911

Jernač, Zali Log 13,

loško gospodstvo, urbarialna štev. 1455/1718,
1/3 huba, ZKV 22

Johann Lauter,¹⁴ umrlina 19. 12. 1800

Matheus Lauter, prisojilo 21. 11. 1838
 Georg Lauter, zapuščinsko prisojilo 13. 8. 1851
 Elisabeth Lauter, izročilo 24. 2. 1868
 Ana Lauter, prisojilo 26. 1. 1893
 Janez Kenda, prisojilo 11. 2. 1922
 Ivan Žbontar, Zali Log 21,
 kupna pogodba 4. 1. 1926
 Marija Žbontar, darilo 22. 10. 1938
 Marija Žbontar, Zali Log 21, razdelilni sklep
 22. 3. 1939 in poravnava 25. 11. 1939

Urbanic, Zali Log 14,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1456/1711,
 1/3 huba, ZKV 24
 Urban Weber

Sin Blas Weber, izročilo 18. 10. 1805
 Lorenz Weber, izročilo¹⁵ 13. 3. 1830
 Sin Georg Weber, izročilo 14. 2. 1853
 Johann Weber, prisojilo 14. 2. 1881
 France Weber, kupna pogodba 28. 5. 1910

Južen, Zali Log 15,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1457/1714,
 1/3 huba, ZKV 25
 Peter Feriantshitsh, testament 6. 3. 1784
 Sin Michael Feriantschitsch, izročilo 15. 9. 1841
 Peter Feriančič, izročilo 14. 1. 1884
 Ana, vdova Ferjančič, prisojilo 16. 9. 1904
 Matevž Florjančič, prisojilo 19. 8. 1924

Tajne, Zali Log 16,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1458/1713,
 rovt, 1/3 huba, ZKV 27
 Simon Meguscher
 Miza/Meguscher/, testament 24. 8. 1790
 Sin Nicolaus Lauter, izročilo 5. 12. 1835
 Sin Franz Lauter, notariatsko izročilo 4. 11. 1873
 Lorenz Lauter, izročilo 15. 9. 1910

Osenk, Zali Log 17,
 gospostvo cerkev Danje, urbarialna štev. 1,
 kajža, ZKV 30
 Valentin Aussenik¹⁶
 Simon Aussenik
 Stephan Oseng, obravnava 19. 12. 1821
 Joseph Oseng
 Sin Josef Osenk, izročilo 7. 4. 1877
 Jožef Osenk, Zali Log 17, kupno pismo 24. 4. 1901
 Jožef Osenk, Zali Log 17,
 kupna pogodba 26. 4. 1906
 Gašper Šmid, Zali Log 18,
 kupna pogodba 26. 4. 1906
 Anton Kovač, prisojilo 10. 10. 1924

Mlinar, Zali Log 18,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1459/1720,
 1/3 huba in mlin, ZKV 31.
 Lorez Frölich, pravilno Ambrushitsh,
 izročilo 11. 10. 1787
 Agnes Schmid, obravnava 10. 2. 1819
 Lovrenz Schmid, obravnava 1. 3. 1827
 Sin Andreas Schmid, prisojilo 27. 10. 1840
 Gasper Schmid, prisojilo 3. 5. 1892
 Jernej Šmid, prisojilo 10. 10. 1924
 Nov ZKV 174
 Anton Rant, starejši, Zali Log 18,
 kupna pogodba 7. 11. 1940

Kajžar, Zali Log 19,

gospostvo cerkev v Sorici, urbarialna štev. 9,
 kajža, ZKV 34
 Jakob Frölich in žena Marusha
 Blas Weber, kupi 10. 6. 1820¹⁷
 Blas Weber¹⁸
 Urban Weber, prisojilo 24. 1. 1882
 Frančiška Weber, roj. Bogataj, Zali Log 22,
 izročilna in darilna pogodba 17. 7. 1893
Vložek izbrisan.

Urban ali Teneš, Zali Log 20,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1460/ 1704,
huba, ZKV 35

Urban Frölich, izročilo 31. 1. 1786

Elisabeth Frölich, sklep sodišča 1. 10. 1825

Joseph Frölich, izročilo 19. 1. 1832

Gertrud Frölich, prisojilo 1. 4. 1863

Katharina Frölich, notariatsko izročilo, 29. 1. 1873

Urban Weber, Zali Log 22, na dražbi kupil in
prisodi se 17. 7. 1882

Franciška Weber, roj. Bogataj, izročilna in darilna
pogodba 17. 7. 1893

Ivan Weber, izročilo 25. 7. 1934

Grogur,¹⁹ Zali Log 21,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1461/ 1716,
1/3 huba, ZKV 36

Mathäus Schwontar

Gregor Schwontar, izročilo 24. 4. 1807

Bartholmae Schwontar, izročilo 1. 2. 1848

Barholmae Žbontar, izročilo 7. 10. 1886

Janez Žbontar, prisojilo 24. 11. 1922

Marija Žbontar, razdelilni sklep 22. 3. 1939

Strojeve, Zali Log 22,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1462/1715,
kajža, ZKV 38, 45

Caspar Kestner

Simon, pravilno Kovatzh,

umrlina (Sterbrecht) 25. 7. 1799

Lucas Kovatzh, obravnava 11. 10. 1819

Lukas Kovazh, prisojilo 13. 8. 1851

Agnes Kovazh, poročena Benedizhizh, Studeno 13,
zapuščinsko prisojilo 3. 3. 1856

Primus Weber, po pogodbi 22. 4. 1856

Urban Weber, zapuščinsko prisojilo 17. 4. 1866

Franciška Weber, roj. Bogataj, izročilna in darilna
pogodba 17. 7. 1893

Ivan Weber, izročilo 17. 7. 1934

Mežnar,²⁰ Zali Log 23,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1463/1712,
1/3 huba, ZKV 47

Luca Zhentshitsh, pravilno Kovatzh

Joseph Kovatsch, obravnava 12. 12. 1826

Andreas Kovatsch, prisojilo 26. 6. 1834

Maria Kovatsch, licitacija 28. 8. 1865 in
prisojilo 5. 3. 1872

Paul Ambroszhizh, kupna pogodba 23. 2. 1866

Zabeleži se izvršljiva (eksekutive) prodaja te
posesti 8. 10. 1881.

Urban Weber, prisojilo 27. 5. 1882

Franciška Weber, roj. Bogataj, izročilna in
darilna pogodba 17. 7. 1893

Ivan Weber, izročilo 17. 7. 1934

Vodna žaga,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1464, ZKV 33
Lastnina soseske Zali Log²¹

Nov ZKV 160

Jernej Šmid, Zali Log 18,

zamudna sodba 12. 5. 1936

Okrajna hranilnica in posojilnica v Škofji Loki,
razdelilni sklep 7. 10. 1939

Matevž Florjancič, Zali Log 15,

kupna pogodba 31. 10. 1940

Mlinska struga,

loško gospostvo, ZKV 45, parc. štev. 869,
mlinska struga

Solastništvo: ½ vsakokratni posestnik ZKV 31
(Zali Log 18) in ZKV 25 (Zali Log 15)

Urban Weber, Zali Log 22,

kupna pogodba 4. 11. 1882.

Franciška Weber, rojena Bogataj, Zali Log 22,
izročilna in darilna pogodba 17. 7. 1893

Ivan Weber, izročilna pogodba 27. 7. 1934

Župnišče, Zali Log 24,

ZKV 48, 49

Do leta 1884 ni bilo vpisano v nobeno zemljiško knjigo. Po zakonu o agrarni reformi LRS leta 1952 se za župno nadarbino Zali Log zaznamuje kot rimokatoliško župništvo na Zalem Logu.

Kasnejši vpisi so o denacionalizaciji.

Smetišnik,²² Zali Log 25,

loško gospostvo, nova urbarialna štev. 607,

odkupljeno od urbarialne štev. 1460,²³

novohišar, ZKV 50

Matheus Frölich, kupno pismo 31. 1. 1807

Anton Frölich, obravnava, 30. 7. 1829

Mitza Frölich, izročilo 24. 1. 1833

Marija Šraj, sodba, 7. 9. 1894

Florian Pintar, Zali Log 25, izročilo,

ženitno dedovanje 5. 2. 1895

Marija Pintar, prisojilo 26. 1. 1920

Ana Pintar, prisojilo 17. 6. 1922

France Weber, Zali Log 14,

kupna pogodba 18. 9. 1929

Jurčk,²⁴ Zali Log 26,

loško gospostvo, nova urbarialna štev. 306, kajžar

(Haeusel), ZKV 51

Thomas Lauter

Georg Kovatsh, kupno pismo 23. 5. 1829

Fran Kovazh, notarsko izročilo 13. 1. 1864

Anton Kovač, Zali Log 21, izročilo 1. 10. 1896

Jernej Žbontar, Zali Log 21,

razdelilni sklep 18. 5. 1915²⁵

Simon Zupanc, Zali Log 26,

kupna pogodba 6. 4. 1915

Anton Zupanc, prisojilo 17. 5. 1933

Primož,²⁶ Zali Log 27,

loško gospostvo, nova urbarialna štev. 307,

kajžar (Hausel), ZKV 54

Thomas Thaler, opisana 1. 12. 1789

Primus Thaler, razprava 21. 9. 1824

Peter Thaler, prisojilo 24. 12. 1847

Johann Thaller, prisojilo 26. 8. 1883²⁷**Šola**, Zali Log 28,loško gospostvo, urbarialna štev. 1454,²⁸

stanovanjska hiša, ZKV 56

Lucas Mrovlje, župnik na Zalem Logu,

kupna pogodba 13. 5. 1854

Ljudska šola Zali Log, sklep sodišča 9. 4. 1890

Frjane, Zali Log 29,

stari ZKV 18 (Šrajov, op. V. D.),

stanovanjska hiša, ZKV 57

Florian Mihelčič, pravica rubljenja (Pfanderklärung) 9. 1. 1870 in kupna pogodba 16. 11. 1870

Luka Mihelčič, prepredajna pogodba 10. 3. 1887

Šuštar, Zali Log 30,

novohišar, odpisano od ZKV 1

Šimon Zupanc, Martinj Vrh 4,

kupna pogodba 18. 3. 1891

Peter Zupanc, izročilna in

darilna pogodba 24. 3. 1924

Katarina Zupanc, prisojilo 23. 12. 1926

Blažov Peter, Habjan, Zali Log 31,

ZKV 94

Lorenc Žbontar, Zali Log 15,

kupna pogodba 16. 4. 1888

Janez Žbontar, prisojilo 7. 3. 1911

Marija Žbontar, prisojilo 28. 11. 1941

Štinovc, sprva **Pri Janezu**, Zali Log 32,

novohišar, ZKV 120

Janez Rant, Potok 7, kupna pogodba 12. 3. 1901²⁹

Albina Žbontar, Zali Log 32, prisojilo 11. 11. 1940

Šurk, Zali Log 33,
prej je bil tu hlev, ZKV 125
Janez Mohorič, Davča 1, kupna pogodba 9. 11. 1901
Franciška Veber, prisojilo 14. 9. 1923
France Veber, prisojilo 29. 9. 1925 do ½
Franciška Veber prisojilo 29. 9. 1925 do ½
Marija Veber, por. Jeran, izročilo 12. 3. 1938

Pod Sušo,
ZKV 114, parc. štev. 517, kapela. Vsled naznanilne-
ga lista štev. 8/ 1 se poodi preparcelacija stavbne
parc. štev. 517 v stavbišče parc. štev. 112.

Tinčk, kasneje tudi **Matevž** v Bidržni, Zali Log 34,
novohišar. Odpisano od ZKV 50, novi ZKV 126
Valentin Jeraš, Davča, kupna pogodba 28. 4. 1902

Brentač, Zali Log 35,
novohišar, ZKV 128
Jakob Biček, Potok 11, kupna pogodba 16. 8. 1904
Marija Biček, prisojilo 25. 9. 1928

Vovivnkar, Zali Log 36,
novohišar, odpisano od ZKV 101, to pa od ZKV 1;
novi ZKV 133
Neža Benedičič, kupna pogodba 15. 7. 1907
Luka Bendičič, prisojilo 21. 8. 1917
Vinko Bendičič, izročilo 6. 7. 1931
Frelih Anton, kupna pogodba 8. 11. 1940

Purgar, prej **Pagon**, Zali Log 38,
novohišar, odpisano od ZKV 5 (Galetovo),
novi ZKV 134
Tomaž Pagon, Davča, kupna pogodba 16. 5. 1908
Janez Pagon, prisojilo 24. 6. 1914
Ivana Pagon, prisojilo 8. 11. 1934

Vrtar, Zali Log 41,³⁰
novohišar, odpisano od ZKV 17 (Čeber),
novi ZKV 139
Franc Čeferin, Farji Potok 10,
kupna pogodba 2. 4. 1914
Rant Leopold, Zali Log 40,
razdelitveni sklep 15. 5. 1939

Hočevnar, Zali Log 41,
novohišar, odpisano od ZKV 122 (Žbont, ta pa od
ZKV 15, Žagar, Zali Log), novi ZKV 145
Janez Rant, Davča 44, darilna pogodba 18. 6. 1924

Pavli, Zali Log 40,
novohišar, odpisano od ZKV 21 (Pohtar),
novi ZKV 146
Pavle Frelih, odpisno dovoljenje 3. 2. 1926

Tajnetova žaga, odpisano od vložka 7
(Pegamov), novi ZKV 135, žaga, pašnik
Lorenz Lautar, Zali Log 16,
kupna pogodba 17. 2. 1911

V Sklepeh,³¹ Zali Log 42,
odpisano od ZKV 12, novi ZKV 149
Gašper Ceferin, Davča 47,
kupna pogodba 24. 5. 1927
Matevž Ceferin, Zali Log 42,
dedni dogovor 11. 4. 1932 in prisojilo 17. 5. 1932

Na Povdn, Zali Log 43,
odpisano od ZKV 10, novi ZKV 162
Leopold Hudolin, Zali Log 43,
kupna pogodba 8. 5. 1939

Jošk, Zali Log,

odpisano od ZKV 3, novi ZKV 163

Josip Rant, Davča 44, kupna pogodba 1. 3. 1939

Kasarna,

odpisano od ZKV 5 leta 1930, novi ZKV 154

Državni zaklad kraljevine Jugoslavije,

kupna pogodba 30. 8. 1930

Državni zaklad (vojni) Reichfiskus (Heer), odredba
vrhovne vojaške komande (OKH) 23. 4. 1941**Cerkev v Suši,**

ZKV 87

Podružnica sv. Marije v Suši

OSOJNIK**Žagar, Osojnik 1,**

loško gospostvo, urbarialna štev. 1445/ 1763,

rovč, ZKV 70

Miza Weber

Ursula Kobler, por. Derlink, izročilo 24. 6. 1807

Sin Mathaus Derlink, sin, izročilo 20. 6. 1835

Sin Josef Derlink, sin,

notariatsko izročilo 18. 1. 1873

Sin Lorenz Derlink, kupna pogodba, 8. 1. 1880

Sin Nikolaj Derlink, izročilo 17. 1. 1921

Koblar, Osojnik 2,

loško gospostvo, urbarialana štev. 1446/ 1762,

½ huba, ZKV 71

Peter Randt

Anton Randt, izročilo 21. 9. 1807

sin Caspar Rant, izročilo 22. 1. 1852

sin Matevž Rant, izročilo 25. 11. 1892

žena Marija Rant, prisojilo 19. 11. 1924

sestra Mendižovec Ana, prisojilo 12. 5. 1930

Štulc, Osojnik 3,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1447/ 1784,

1/3 huba, ZKV 72

Thomas Pressel

Sin Michael Pressel, izročilo 16. 4. 1803

Sin Thomas Presl, izročilo 26. 1. 1848

Žena Neža vdova Presel, prisojilo 10. 9. 1895

Mož Jakob Dolenc, izročilna, ženitna in

dedinska pogodba 19. 10. 1895

Hči Ana Demšar, prisojilo 18. 12. 12936

Mož Janez Demšar, izročilo 19. 10. 1936

POTOK**Gradnik, po letu 1890 Bregar, Potok 1,**

loško gospostvo 1435/1417, kajža, ZKV 58

Mica Ambrožič, poročena Čeferin,

prisojilo 7. 12. 1864

Gašper Šturm, Potok 1, kupna pogodba 21. 1. 1889

Marija Šturm, prisojilo 9. 1. 1929

Janez Šturm, izročilna pogodba 12. 11. 1929 in

poročni list 3. 7. 1929

Kocjan, Potok 2,

gospostvo cerkev sv. Antona, Železniki,

urbarialna štev. 1, star ZKV 23, novi ZKV 59,

leta 1931 nastane novi ZKV 156

Urban Koeshar, prisojilo 20. 3. 1877³²

Exsekutivna prodaja 18. 12. 1888

Miha Čemažar, Potok 3, prisodno pismo 27. 5. 1890

Marjana Čemažar, izročilo 3. 6. 1905

Matevž Čemažar, izročilna in

darilna pogodba 23. 6. 1917

sin Anton Čemažar, Potok 2, kupna pogodba 28. 3.

1931 in vknjižbe izjave z dne 16. 6. 1932

Šturm, Potok 3,

loško gospostvo 1436/1418, kajža, ZKV 60

Andre Ranth, izročilo 27. 11. 1775

Miza Rand, por. Tshemasher, obravnava 19. 4. 1817
 Michael Zhemasher, izročilo 22. 4. 1851
 Marjana Čemažar, izročilo 3. 6. 1905
 Matevž Čemažar, izročilna in
 darilna pogodba 23. 6. 1917

Semrekar, Potok 4,

loško gospostvo 1437/1421, kajža, ZKV 61
 Anton Pototshnig, izročilo 22. 7. 1783
 Georg Pototshnig, obravnava 7. 10. 1826
 Gertrud Pototzhnik, izročilo 30. 11. 1858
 Anbin Albenini, Trst, kupna pogodba 2. 5. 1863,
 izročila 19. 1. 1882 in v povezavi z obema
 poročnima listoma iz 19. 2. 1882 in 25. 4. 1884
 Jakob Frelih, Potok 7, kupna pogodba 10. 1. 1897
 Janez Frelih, izročilo 1. 4. 1936

Bajtar, Potok 5,

loško gospostvo 1438/1419, kupnopravna kajža,
 ZKV 62
 Anton Presel, izročilo 17. 1. 1809
 Anton Presel, izročilo 27. 1. 1841
 Lorenz Mahorič, Prtovč 14, izročilo in
 poroka 29. 5. 1876
 ZKV 111
 Jurij Jezeršek, kupna pogodba 1. 2. 1895
 Peter Čeferin,
 izročilno-darilna pogodba 3. 12. 1904
 Andrej Šturm, kupna pogodba 23. 2. 1907

Na hribu (Špikar, Hribovc leta 1883), Potok 6,

loško gospostvo 1439/1240, kajža ali 1/3 huba,
 ZKV 63
 Gregor Tschemascher, testament 1. 5. 1793
 Matheus Tschemascher, izročilo 12. 10. 1837
 Maria Zhemasher, zapuščinsko prisojilo 30. 4. 1853
 Anton Pintar, Martinj Vrh 28, notariatsko izročilo in
 poroka 27. 4. 1876 oz. 24. 5. 1876
 Valentin Pintar, izročilo 11. 11. 1907
 Neža Pintar, rojena Mlakar, Gornje Novake 24,

prisojilo 26. 2. 1917
 France Koblar, prisojilo 26. 2. 1941

Matevšk, Potok 7,

loško gospostvo 1440/ 1380,
 rovt (po novi zemljiški knjigi 1/3 huba), ZKV 64
 Mathaeus Nadischouiz
 Nеща Weber, izročilo 30. 4. 1796
 Jerni Weber, obravnava 18. 8. 1828
 Matheus Sturm, obravnava 6. 11. 1827
 Hči Elisabeth Sturm, prisojilo 1. 7. 1840
 Michael Sturm, Davča 5 (Blegoški),
 kupna pogodba 10. 4. 1855
 Jernej Sturm, izročilo 9. 2. 1895
 Franc Šturm, prisojilo 1. 7. 1922
 Reichgau Kaernten, zaplenjeno za utrjevanje
 nemštva 15. 11. 1943

Žnidar, Potok 8,

loško gospostvo, novelist, urbarialna štev. 304,
 kajžar (Hausel), ZKV 65
Po popisu duš 1830 je ta hiša leta 1830 brez pre-
bivalcev /vacat, rasa/
 Mathaeus Nadischouiz
 Matheus Sturm, prisojilo 12. 9. 1830
 Hči Elisabeth Sturm, prisojilo 1. 7. 1840
 Michael Sturm, Davča 5 (Blegoški),
 kupna pogodba 10. 4. 1855
 Nov vložek 95
 Jernej Sturm, kupna pogodba 2. 3. 1867
 Janez Šturm, izročilo 29. 10. 1892
 Pavel Čeferin, Potok 10, razdelilni sklep 20. 4. 1900
 Urša, vdova Čeferin, Potok 8, prisojilo 24. 1. 1908
 Jernej Šturm, Potok 7, izročilo 18. 3. 1929

Berles, Potok 9,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1441/1408,
 1/3 huba, ZKV 66
 Ursha Sturm, por. Kobler, izročilo 14. 7. 1787
 Georg Kobler, izročilo 22. 10. 1817

Valentin Kobler, notariatsko izročilo 26. 3. 1859
 Matija Kobler, izročilo 16. 8. 1894
 Matevž Markelj, izročilo 15. 9. 1930,
 poročni list 21. 2. 1931

Marenkouz, Potok 10,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1442/1404, rovt,
 tj. ½ huba, ZKV 67

Allenka Frölich

Anza Weneditshitsh, rojena Frölich,

izročilo 29. 9. 1789

Jerni Zheferin, licitacijski zapisnik 24. 5. 1824

Anton Tschefferin, prisojilo 11. 5. 1839

Peter Čeferin, izročilo 15. 3. 1884

Marija Čeferin, rojena Mlakar, Potok 10,

prisojilo 24. 10. 1893

Jožef Čeferin, Potok 10, prisojilo 1. 2. 1895

France Čeferin, Potok 10, prisojilo 1. 2. 1895

Neža Čeferin, Potok 10, prisojilo 1. 2. 1895

Jožef Čeferin, Potok 10, prisodilo 14. 5. 1898,

do 1/6

France Čeferin, Potok 10, prisodilo 14. 5. 1898,

do 1/6

Neža Čeferin, prisodilo 14. 5. 1898, do 1/3

Jožef Čeferin, sklep sodišča 26. 7. 1906

Anton Ceferin, izročilo 9. 5. 1938

Ozvirik, Potok 11,

loško gospostvo, urbarialna štev. 1443/1385,

1/3 huba, ZKV 68

Martin Zhemascher, umrlina

Jacob Zhemascher, izročilo 2. 10. 1817

Georg Tschemascher, izročilo 23. 1. 1850

Ana Šturm, rojena Čemažar,

preprodajna pogodba 28. 7. 1888

Janez Božič, izročilo, ženitna in dedovanjska

pogodba 22. 1. 1925 in poročni list 4. 5. 1925

Reichgau Kaernten, zaplenjeno za utrjevanje

nemštva 10. 9. 1943

Šepe, spada k hiši Potok 11

Mohorč (leta 1883 **Ceferin**), Potok 12,

novelist loškega gospostva, urbarialna štev. 305,

kajžar/Haeusel), ZKV 69

Lorenz Zheferin

Matheus Zheferin, prisojilo 1832

Markus Čeferin, izročilo 31. 1. 1868

Mohar Čeferin, prisojilo 28. 7. 1893

Lovrenc (Pri Peteru), Potok 14,

Odpisano od ZKV 59 (Kocjana, Potok 2), ZKV 98

Peter Rant, kupna pogodba 10. 8. 1889

Lorenc Rant, Potok 13, prisojilo 27. 1. 1910

Matevž,³³ Potok 14,

novohišar, odpisano od vložka 68 (Ocvirkovo),

ZKV 123

Helena Kejžar, roj. Mediževce, Gorenje Novake 39,

kupna pogodba 4. 5. 1901³⁴

Andrej Kejžar, Potok 14, prisojilo 10. 7. 1920

Ivan Čavs, Potok 14, izročilo 30. 5. 1930

Tone, Potok 15,

novohišar, ZKV 113, parc. štev. 118

Jurij Jezeršek, Potok 5, kupna pogodba 10. 11. 1897

Nikolaj Čeferin, Potok 15, prisojilo 20. 7. 1911

Angela Čeferin, prisojilo 5. 11. 1917

Terezija Čeferin, prisojilo 19. 8. 1924

Pejnovc, Potok 16,

novohišar, odpisano od ZKV 64 (Matevškovo),

nov ZKV 132

Peter Čeferin, Farjev Potok 5,

kupna pogodba 23. 11. 1906

Žnidar, do leta 1890 Gradnik, Potok 17,
ZKV 148
Janez Šturm, prisojilo 9. 1. 1929³⁵

ZALA

Kovkar, Zala 1,
loško gospostvo, urbarialna štev. 1432/1387,
½ Huba, ZKV 73
Katarina Peternel, kupno pismo 1. 5. 1775
Peter Mahorič, po obravnavi 14. 3. 1816
Špela Mahorič, prisojilo 22. 8. 1831
Sin Jernej Mohorič, izročilo 5. 4. 1848
Pavel Mahorič, izročilo 9. 12. 1885
Neža Mohorič, rojena Biček, vdova,
prisojilo 13. 9. 1889
Anton Čemažar, Davča 18, fara Novake,
kupna pogodba 10. 6. 1890
Novi ZKV 127
Lorenz Šturm, Potok 11,
kupna pogodba 24. 8. 1903
Ana Šturm, Potok 11, prisojilo 7. 6. 1923
Janez Božič, Potok 11, izročilo, ženitna in dedinjska
pogodba 22. 1. oz. 4. 5. 1925
Reichsgau Kaernten, zaplenjeno za utrjevanje
nemštva 10. 9. 1943

Špeh, Zala 2,
loško gospostvo, urbarialna štev. 1433/1388,
rovt, ZKV 74
Valentin Koschir³⁶
Georg Ossebech
Miza Ossebech, testament 24. 6. 1801
Urban Derlink, izročilo 28. 1. 1831
Andreas Derlink, notariatsko izročilo 17. 8. 1860
Urban Derlink, izročilo 27. 6. 1902
Marijana Derlink, prisojilo 6. 10. 1927
sin Franc Derlink, izročilo 9. 5. 1938

Mohar, Zala 3,
loško gospostvo, urbarialna štev. 1434/1386,
1/3 huba, ZKV 76
Gregor Jauch, kupno pismo 25. 4. 1772
Jacob Jauch, izročilo 12. 7. 1816
Georg Jauch, izročilo 15. 6. 1836
Lucas Lachainer, kupna pogodba 21. 2. 1853
Stefan Lachainer, izročilo 24. 6. 1854
Margaretha Borstner, poročena Lahajner,
prisojilo 26. 12. 1873
Jože Pušar, poroči vdovo Lahajner,
izročilo 14. 11. 1872
Tomaž Šubic, Davča 47,
preprodajna pogodba 23. 6. 1889
Marija Šubic, roj. Lahajner Zala 3,
prisojilo 19. 1. 1897
Anton Šubic, Davča 47, izročilo 18. 6. 1910
France Močnik, Zala 3, kupna pogodba 29. 4. 1912
Katarian Močnik, prisojilo 6. 3. 1917
Peter Koblar,
izročilno-ženitna-dedinjska pogodba 25. 2. 1919

Opombe:

- ¹ Staro zemljiško knjigo so nastavili v začetku 19. stoletja, podatke pa so vpisovali delno tudi za nazaj. Vsebuje v glavnem podatke do srede 19. stoletja. Za nekdanje loško gospostvo te knjige hrani Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota v Škofji Loki. Novo zemljiško knjigo so nastavili leta 1882 in vsebuje v glavnem podatke od sedemdesetih let 19. stoletja dalje. Hrani jo Zemljiška knjiga kot oddelek Okrajnega sodišča v Škofji Loki. Po novi zakonodaji v samostojni Sloveniji je pridobila velik pomen.
- ² Župnijski arhiv župnije Zali Log, hrani Župnijski urad Železniki.
- ³ Matične knjige za vsako župnijo so krstne, poročne in mrliške. Pri nas so jih začeli pisati v prvi polovici 17. stoletja na osnovi tridentinskega koncila (1545-1563).
- ⁴ Patent o oštevilčenju hiš je izdala cesarica Marija Terezija leta 1769.
- ⁵ Rechte Bendizouc, pripisano kasneje s svinčnikom.
- ⁶ Po stari zemljiški knjigi je datum 11. 8. 1880, po novi pa 7. 8. 1880. Verjetno ne gre za pomoto, temveč za upoštevanje različnih datumov pravnega posla.
- ⁷ Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota Škofja Loka, urbar podružnične cerkve sv. Marka (v nadaljevanju ZAL, Urbar): Knjiga I, Urb. štev. 2 omenja hišo štev. 2 in travnik "Sa potokam". Obveznosti Jerneja so omenjene leta 1718.
- ⁸ Pri popisu duš leta 1830: Nikolaus Eberl.
- ⁹ ZAL, Urbar: Knjiga III, str. 39. Neži, poročeni Benedishoviz, tudi Benedishouz, pod skrbnikom Jakobom Demšarjem izročijo kajžo in pogorišče v vrednosti 120 goldinarjev.
- ¹⁰ Kasneje prečrtano s svinčnikom in napisano Weber.
- ¹¹ ZAL, Urbar in Zemljiška knjiga, Zbirka listin Band I, fol. 55.
- ¹² ZAL, Urbar in Zemljiška knjiga, Zbirka listin Band II, str. 10-11 pa govori o tej kajži kot 1/3 hubi.
- ¹³ ZAL, Urbar: Zgornja tri imena so iz Urbarja soriške župnije, Band II.
- ¹⁴ ZAL, Urbar: Johan Lauter, vulgo Jernazh, je plačeval po urbarju soriški cerkvi od travnika u Pamerbach. Kasneje to prečrtano in pripisano "Schuscha".
- ¹⁵ Laut Auffandugs Urkunde.
- ¹⁶ ZAL, Urbar, Knjiga (Band I), str. 61, je omenjen leta 1718. Zemljiška knjiga soriške cerkve in urbar ne navajata istega predhodnika Stephana Osenga leta 1821.
V Podroštu je imel Osenk z Zalega Loga vodno žago, t. i. Osenkovo žago. Po ustnem izročilu se je nekdo zatekel pred dežjem na žago in jo zaradi nepazljivosti zažgal. Lastnik je ni več obnavljal. Pogorišče je kupil Matija Mauri. Leta 1868 so na pogorišču pozidali hišo, vodni pogon pa uporabili za kovačijo, ki se je obdržala čez 100 let. (Jože Okorn, Spodnja Sorica I, 19. 3. 1963)
- ¹⁷ ZAL, Urbar, Knjiga II, str. 8.
- ¹⁸ ZAL, Urbar, Knjiga III, str. 60-61. Blas je še mladoleten.
- ¹⁹ Po popisu duš leta 1830 je hišno ime Šuštar.
- ²⁰ Po popisu duš leta 1885 je domače ime Brusar.
- ²¹ Nachbarschaft in Zali Log, brez navedbe lastnika.
- ²² Po popisu duš leta 1830 je domače ime V novi hiši.
- ²³ Odkupljeno od Urbana, Zali Log 20.
- ²⁴ Po popisu duš leta 1830 je domače ime Pri Kovaču.
- ²⁵ V zemljiški knjigi je tako zaporedje vpisa.
- ²⁶ Po popisu duš leta 1830 Pri Tomažu.

- ²⁷Nova zemljiška knjiga, vložek 54: "Na osnovi uradnega potrdila župnijskega urada Zali Log z dne 16. 12. 1928 se pouči, da je pravilno lastnikovo ime in priimek Janez Tolar."
- ²⁸Glede na to, da ima Šrajeva hiša isto urbarialno številko kot sola, lahko sklepamo, da je bila sola prvotno sestavni del Šrajeve domačije. Prostor šole je kupil leta 1854 tedanji župnik na Zalem Logu Luka Mrovlje za svoj denar in leta 1858 je šola dobila že stalnega poklicnega učitelja. Iz zemljiške knjige ni razvidno, ali je država komu kaj plačala za vpis šole leta 1890 na ljudsko solo Zali Log.
- ²⁹Nova zemljiška knjiga, vložek 120, list A: "Temeljem naznanilnega lista leta 1901 v zvezi z izjavo 19. 11. 1901 se novo nastalo stavbno parcelo št. 100 tukaj vpiše."
- ³⁰Pravilno bi bilo Zali Log 40. Zemljiška knjiga, Škofja Loka: "Vsled poročila županstva v Sorici 6. 2. 1929, št. 26, se počiti, da ima stavbna parcela 127 popisno številko 41 na Zalem Logu." Sedanja številka 44.
- ³¹Prostor, kjer dolina prehaja v ozko sotesko, so ljudje poimenovali Sklepi, v Sklepeh. Tako se imenuje kraj, kjer je Ceferin naredil pred drugo svetovno vojno hišo, prav tako se imenuje v Sklepeh soteska ob Zadnji Sori malo višje od pritoka Sore izpod Sorice z leve strani.
- ³²Ker je arhiv župnije Železniki zgorel, urbar, po katerem bi lahko sledili prebivalce Kocjanove hiše za čas pred nastavitvijo nove zemljiške knjige sredi druge polovice 19. stoletja, ni ohranjen. Glej tudi Vincencij Demšar: Farji Potok/Potok, Kocjanova domačija in njeni nasledniki, Loški razgledi 52, 2005, str. 247–257, posebej str. 254.
- ³³Ker je v tej hiši nekaj časa stanoval ruski prebežnik po prvi svetovni vojni in je bil znan po imenu Rus, ljudje uporabljajo tudi ime Pri Rusu. Sedanje ime Pri Matevžu je po Matevžu Rantu.
- ³⁴Isto kot op. 7. Nova zemljiška knjiga, ZKV 113: "V zvezi s kupno pogodbo 27. 2. 1941 in darilno pogodbo 31. 7. 1958 odpisano leta 1901 od vložka 68 temeljem kupne pogodbe 4. 5. 1901."
- ³⁵V novi zemljiški knjigi te katastrske občine ZKV 148: "Vsled poročila županstva v Sorici z dne 16. 2. 1929 se počiti, da ima stavbna parcela popisno številko 17."
- ³⁶V davškem uradu, vas Zala.

100 let Planinskega društva za Selško dolino Železniki

Rado Goljevšček

Pred natanko 100 leti je bilo ustanovljeno eno prvih društev v Selški dolini, Selška podružnica Slovenskega planinskega društva. Kot naslednik te nekdanje organizacije bo Planinsko društvo za Selško dolino Železniki letos slovesno obeležilo visok jubilej.

Planinsko društvo je bilo ustanovljeno 24. januarja 1907 na Češnjici, kot 19. podružnica SPD z imenom Selška podružnica SPD. Prve naloge odbora so bile zbiranje novih članov, markiranje poti, prav kmalu pa se je pojavila tudi ideja, da bi na Ratitovcu zgradili planinsko domovanje. Zaradi tega so bile sprožene različne akcije z namenom pridobivanja finančnih sredstev in materiala. Delo je žal prav kmalu prekinila prva svetovna vojna. Za štiri leta je bilo treba pozabiti na tovrste načrte, saj je bila prva skrb, kako preživeti negotovo prihodnost. Vojna je minila, s seboj pa je prinesla drugo težavo. Meja med novonastalo državo SHS in kraljevino Italijo je bila načrtovana prav čez Ratitovec in tako so se naši kraji nenadoma pojavili v obmejnem pasu. Šele konec leta 1920 je Rapalska pogodba omenjeno mejo premaknila vsaj nekoliko proti zahodu na greben preko Možica in Porezna. Storjena pa je bila nepopisna škoda za slovensko prebivalstvo, ki je bilo na ta način razdeljeno, njegov velik del pa ločen od večine in podvržen krutemu pritisku raznarodovanja.

Dr. Rudolf Andrejka.

V novonastali državi so se razmere počasi umirile in omogočile ponovno delovanje društva oziroma podružnice SPD, če se izrazimo v takratnem jeziku. Prav gotovo pa je za ponovno oživitev dejavnosti, predvsem pa za oživitev prizadevanj za graditev planinske kočice na Ratitovcu imel največ zasluga dr. Rudolf Andrejka, ki je postal leta 1922 društveni tajnik. Dr. Andrejka je bil v tem času okrajni glavar

Gradnja
Krekove kočice
septembra 1923.

za ljubljansko okolico, kot profesor pa je predaval upravno pravo na ljubljanski fakulteti. Bil je velik planinski navdušenec in pisec mnogih zgodovinsko-zemljepisnih člankov, ki so opisovali med drugim tudi Škofjo Loko in Selško dolino. Njemu samemu so ti kraji močno prirasli k srcu, zlasti ko se je poročil z Miciko Tavčar iz Selc. Dr. Andrejka je bi neumoren delavec in nadvse sposoben organizator. Prav njemu pripada največja zasluga, da je bila planinska kočica na Ratitovcu dograjena v tem gospodarsko dokaj neugodnem času.

Veliko je bilo zbranih sredstev, še preden so naši predniki začeli leta 1923 graditi kočico na Ratitovcu. Še vedno pa so bili stroški gradnje tako visoki, da se je morala podružnica izdatno zadolžiti predvsem pri malih posojilnicah v Selški dolini in v Škofji Loki. Ko je bila kočica leta 1925 dograjena in 9. avgusta slavnostno odprta, je s seboj prinesla tudi težko breme – dolgove, ki jih že od prej obubožano društvo ni moglo odplačati. Zaradi tega je društvo že v začetku leta 1926 začelo iskati investitorja, ki bi bil sposoben poplačati dolgove, v zameno pa bi mu dali v upravljanje oziroma last tudi kočico na Ratitovcu. Takega investitorja so dobili v Osrednjem odboru Slovenskega planinskega društva – predhodniku današnje planinske zveze Slovenije. S tem je začela zamirati ostala društvena dejavnost, zaradi česar se

je sedež selške podružnice najprej pod imenom Selško-škofjeloška podružnica SPD leta 1929 preselil v Škofjo Loko, potem pa je podružnica v nekaj letih izgubila še del naziva, ki je kazal na njen izvor, in je bila po letu 1934 le še Loška podružnica SPD.

Prvi poskusi, da bi v Selški dolini ponovno ustanovili planinsko društvo, so bili že leta 1946. Toda preveč je bilo dela s povojno obnovo in hkrati tudi bojazni, saj je bil še kako živ spomin na predvojno prenehanje društva. Tako je bilo do uradne ponovne oživitve treba počakati še štiri leta, do 26. februarja 1950, ko je bil ustanovni občni zbor novoustanovljenega planinskega društva za Selško dolino. Duša in najmočnejša gonilna sila novega društva je bil prav gotovo Drago Dolenc iz Železnikov, ki je opravljal delo tajnika. Ob njem so bili še predsednik Jože Veber iz Selc in ostali odborniki.

Kot prvo in najvažnejšo si je odbor zadal nalogo, da prične s pripravami za postavitve nove kočice na Ratitovcu, ki je bila med vojno požgana. Čeprav se danes zdi samoumevno, da je kočica na Ratitovcu nameravalo zgraditi domače planinsko društvo, takrat ni bilo tako. Isti namen je imelo tudi PD Medvode, ki je po dogovoru s Planinsko zvezo Slovenije nameravalo na Ratitovcu postaviti svojo postojanko. Potrebno je bilo precej dogovarjanja in dokazovanja, da je PD Medvode odstopilo od svoje namere. Druge

Kočica na Ratitovcu pred drugo svetovno vojno.

Kljub slabemu vremenu se je na otvoritvi nove kočice zbrala velika množica planincev.

pomembne naloge novega društva so bile: pridobivanje članstva, urejanje in markiranje poti, zaščita gorske narave in organizacija izletov.

Z velikim trudom in organizacijskimi težavami je bila kočica postavljena in uradno odprta 18. julija 1954. Zatem je bila še dvakrat povečana. Leta 1968 je bila otvoritev prizidka, v katerem je druga jedilnica in nad njo skupna ležišča. Drugo povečanje je kočica doživela leta 1987, ko so v novem prizidku dobile prostor sodobne sanitarije, v nadstropju pa dodatna spalnica.

Poleg oskrbovanja kočice se je društvo ves čas ukvarjalo tudi z drugimi raznovrstnimi aktivnostmi, ki so spadale v njegovo domeno.

Danes ima Planinsko društvo za Selško dolino razvejan spekter dejavnosti. Večina nas pozna predvsem po popolnoma prenovljeni Krekovi koči na Ratitovcu, ki predstavlja tudi velik delež pri aktivnostih. Kočica nudi gostoljubje planincem preko celega leta. Izven sezone je sicer odprta samo ob vikendih in za praznike, medtem ko so njena vrata med sezono odprta vsak dan in vsakemu obiskovalcu. Prijetna, povsem obnovljena kočica omogoča zavetje in oskrbo vsem, ki pridejo na vrh.

Kljub temu da je bila kočica dodobra prenovljena do svoje 50-letnice, ki smo jo praznovali leta 2004,

ves čas zahteva veliko dela. Predvsem je potrebno njeno dobro oskrbovanje, saj je prav ta dejavnost najbolj vidna in jo obiskovalci najbolj opazijo. Treba je torej zagotoviti, da je kočica odprta, da je v njej primerno osebje, ki ima gostom, ki pridejo na Ratitovec, tudi kaj ponuditi. Za to se potruži predvsem oskrbnica Anica Lotrič, ki letos že deveto leto skrbi, da so gostje postreženi in s postrežbo tudi zadovoljni. Ob koncu tedna oskrbnikom priskočimo na pomoč tudi člani upravnega odbora in tako pomagamo pri delu v času največjega obiska kočice.

Ni pa samo kočica tista, ki nas zaposluje in daje smisel in vsebino delovanju planinskega društva. Še mnogo je dejavnosti, ki jih velja omeniti, čeprav so nekako skrite ali pa vsaj manj vidne, ne pa tudi manj pomembne.

Ena teh dejavnosti je prav gotovo vzgoja mladih planincev. Že v prejšnjih obdobjih je včasih bolj intenzivno, včasih pa tudi s kakšnim presledkom, v osnovni šoli Železniki potekala planinska šola oziroma planinski krožek. Potrjeno je bilo dejstvo, da dobra razlaga že v zgodnjem obdobju pokaže učencem nov pogled na planinstvo in hojo v naravi ter spodbudi potrebo po primerni rekreaciji. Zaradi tega smo leta 2000 ponovno spodbudili delovanje planinskega krožka na osnovni šoli v Železnikih.

Na planini
Lipanca.

Krožek prav dobro uspeva, saj ga v zadnjih letih obiskuje preko 30 učencev. Zasluge za to ima tudi odlična ekipa mentorjev in vodnikov, ki znajo pritegniti mlade, jim pokazati prednosti hoje v planine in lepote, ki jih čakajo na vsakem koraku. Pogosto marsikateri sedaj že odrasel in uveljavljen gorohodnik pove, da ga je v to družčino pripeljal prav dobro organiziran planinski krožek v času, ko je bil še nadebuden učenec v osnovni šoli. Če to vsaj delno drži, se nam za nadaljevanje planinstva ni bati.

Naslednja dejavnost, ki nam že kar nekaj desetletij zelo dobro uspeva, je izletništvo. Vsako leto organizira naše društvo obilico izletov različnih težavnosti. Med njimi je največ enodnevnih, vsako leto pa organiziramo tudi kakšen dvodnevni izlet. Letos bo to izlet na Montaž in Viš, visoka in lepa vrhova v neposredni bližini naše zahodne meje. Njuni imeni kažeta na slovenske korenine ljudi, ki so že v davni preteklosti živeli v njuni senci.

Z namenom predstavitve svoje raznovrstne dejavnosti izdaja Planinsko društvo za Selško dolino Železniki v zadnjih letih lično brošuro. V njej so podrobni opisi vseh planiranih izletov, težavnostna stopnja, čas hoje, vodniki in vsi ostali zanimivi podatki. Poleg opisa izletov pa so v brošuri zbrani tudi vsi podatki o članarini, podrobni podatki o množič-

nih in tradicionalnih akcijah in še kaj bi se našlo. Da bi bila brošura čim bolj dosegljiva, jo je možno brezplačno dobiti v Krekovi koči na Ratitovcu in v društveni sobi.

Ko smo že pri tem, je prav, da povemo nekaj besed tudi o društveni sobi. Dolga leta smo se selili po različnih prostorih in vedno znova se je pojavljal problem, kje imeti arhiv, kje organizirati sestanke, kam povabiti slučajnega sogovornika. Končno smo se odločili in najeli prostor v zadružnem domu na Češnjici. V tem prostoru se sedaj odvijajo vsi tisti dogodki, zaradi katerih smo se včasih selili iz stavbe v stavbo in celo iz kraja v kraj. Društvena soba je postala prijeten kotiček, kjer se v prvi vrsti lahko pogovorimo s člani, kjer je prostor za sestanke in dogovore ter mesto za arhiv, ki je postal v vseh teh letih že kar obsežen, čeprav vedno znova ugotavljamo, kaj vse se je na žalost za vedno izgubilo. Poleg tega imamo v njej nekaj planinske literature na vpogled, nekaj pa tudi za prodajo. Po treh letih je postala ta soba nepogrešljiv prostor za dobro delovanje društva.

Naslednja dejavnost društva, ki je skoraj nevidna, če dobro deluje, in toliko bolj opazna, če ne, je varstvo narave. Bila so leta, ko je pri društvu delovala celo posebna sekcija z izšolanimi člani, ki so skrbeli

Varstvo narave je pomembna dejavnost društva.

predvsem za zaščito gorskega cvetja. Mogoče uspeh takih akcij ni bil vedno največji, vsekakor pa je veliko storjenega, če vsaj nekaj ljudi razmišlja o problemih, ki jih posameznik ali manjša skupina, kot je na primer društvo, lahko pomagata rešiti. Ne moremo veliko storiti proti globalnemu segrevanju ozračja, pri velikih projektih in gradnjah, prav lahko pa vsak posameznik prispeva svoj delež pri navideznih mlenkostih, ki pa ob upoštevanju večine lahko dajo velike rezultate in imajo vpliv tudi na tiste, ki se prej niso zmenili za problem. Ena od takih stvari je še vedno varovanje gorskega cvetja. Čeprav so časi, ko je bilo skoraj nujno, da je vsak, ki je odšel malo višje v planine, s seboj prinesel šopek najlepšega planinskega cvetja, vsaj delno za nami, je problem še vedno pereč. V visokogorje namreč hodi vedno več ljudi in čeprav le-ti manj trgajo cvetje, kot so ga pred desetletji, je na račun velikega števila obiskovalcev potrganega cvetja lahko celo več kot prej. Zavedati pa se moramo, da ima tudi narava svoje meje, da vejica rabi nekaj let, da zacveti, in da bo rastlina prej ali slej odmrla, če jo ne bomo pustili, da bi odcvetela, naredila seme in se normalno razmnoževala. Vsi pa že vnaprej vemo, da bo cvetje, če ga bomo utrgali, v nekaj urah ali nekaj dneh, saj je vseeno, ovenelo in ga bomo vrgli v smeti. V teh časih brezob-

zirne potrošniške miselnosti, ki nam jo dan za dnevno vcepljajo v glavo, bi to storili še toliko prej.

Druga dejavnost na področju varovanja narave je osveščanje obiskovalcev, da je treba vsakršno embalažo, ki so jo prinesli s seboj, prav tako tudi odnesti. Tudi na tem področju se je stanje bistveno izboljšalo od časov izpred nekaj desetletij, vendar velja podobno kot pri cvetju tudi tukaj. Obiskovalcev je več, in čeprav vsak posameznik pusti za seboj manj kot včasih, je skupna količina odpadkov lahko sedaj celo večja. Če pri varovanju gorskega rastlinja lahko le z različnimi propagandnimi in informativnimi akcijami spodbujamo planince, da spremenijo svoj odnos do gorskega sveta, je na področju onesnaženja s smetmi poleg osveščanja potrebna tudi akcija. To pomeni: odstraniti in pobrati smeti, ki so ostale za tistimi, ki nočejo upoštevati dobronamernih sugestij in jim iz rok vseeno pade ta ali ona stvar: tu papirček od bombona, tam papirni robec, čez nekaj časa pa še kakšna plastenka. Vse to so stvari, ki bi rabile za normalni naravni razkroj leta ali stoletja. Zato jih je treba pobrati in odnesti tja, kamor spada – na smetišče.

Zelo moteče za okolico je onesnaževanje narave s hrupom. Vsi proizvajamo hrup, vendar je ni bolj moteče stvari kot motor visoko na planini, med planinci, ki

Vinko Čemažar
pri markiranju.

so prišli tja, da bi si vsaj nekoliko oddahnili od ropota, ki ga dan za dnem prenašajo. Če je motor pri tem še malo predelana kros verzija, je stvar že kar katastrofalna. Zato pomislimo na to, ko se bomo naslednjič peljali po razriti makadamski cesti, ki je namenjena le za gozdne traktorje, proti planinski koči, z dreves in obcestnih skal pa nas bodo prijazno pozdravljale rdeče-bele markacije, ki kažejo smer vsem tistim, ki so pustili svoja vozila nižje in sedaj pešačijo in skušajo uživati, mi pa jih s svojim brnenjem motimo.

Še so stvari, ki spadajo v to široko razvejano področje, pri katerem se tudi na širšem družbenem področju dogajajo vidne spremembe. Ena od njih je tudi Natura 2000, na kar nas opozarjajo nove table na več mestih v okolici Ratitovca in Jelovice. To področje je namreč od leta 2000 vsaj delno zaščiteno s predpisi, ki veljajo za ta projekt.

Markiranje poti je ena od dejavnosti, ki so si jo člani društva postavili za cilj že takoj ob ustanovitvi pred 100 leti in ki traja še vedno. Planinske poti spadajo med osnovne objekte v planinstvu, in če so dobro označene in vzdrževane, je prijetna in varna hoja zagotovljena.

Dela na planinskih poteh nikoli ne zmanjka. Gozd se zarašča in zato je vedno znova treba obsekavati veje, ki zapirajo normalen prehod, ter čistiti in od-

stranjevati podrast. Naravne nesreče, kot so žledolomi ali vetrolomi, pa podirajo drevesa in ustvarjajo vsakovrstne in obsežne prepreke. Spomnimo se samo opustošenja zaradi žleda leta 1996 in obsežnega vetroloma na Jelovici leta 2006. Poleg omenjenega so tu še zemeljski udori in seveda erozija, ki stalno koplje in razdira poti. Obnavljati je treba markacije, ki zaradi obledelosti, sekanja dreves ali drugih vplivov postanejo slabo vidne.

Naše planinsko društvo vzdržuje približno 140 kilometrov planinskih poti. Glede na pozitivne odzive planincev, ki hodijo po teh poteh, vidimo, da je kljub veliki dolžini poti to delo dobro opravljeno.

Pri naštevanju dejavnosti ne smemo pozabiti tudi množičnih akcij, ki jih organiziramo.

Če bi skušal tradicionalne akcije opisati po vrstnem redu, kot si med letom sledijo, bi prišli nekako do naslednjega razporeda:

Zimski rekreativni pohod Železniki–Ratitovec–Dražgoše

Pohod je vedno izpeljan drugo nedeljo v januarju, ne glede na vremenske razmere. V začetku je pohod organizirala planinska sekcija Jelovica iz

Zimskega pohoda Železniki-Ratitovec-Dražgoše se udeležuje veliko planincev.

Škofje Loke ob sodelovanju planinskega društva Železniki. Tako je bil pohod trasiran in prvič izpeljan leta 1986. V organizaciji planinske sekcije Jelovica je bil organiziran petkrat, kar pomeni, da je bil zadnjič leta 1990. Pohod se je takrat pričel na Prtovču. Trasa je zatem vodila preko Gladkega in Kosmatega vrha do kmetije Novak. Od tam so se pohodniki spustili v dolino potoka Češnjica in se zatem povzpeli v Dražgoše.

Tradicija tega pohoda je bila zatem začasno prekinjena in se je ponovno obnovila leta 2000 v organizaciji planinskega društva Železniki in športnega društva Dražgoše. Od tedaj je pohod organiziran vsako leto. Delno je bila spremenjena tudi prvotna trasa, saj se pohod sedaj začne ob 24. uri pred bazenom v Železnikih. Zatem se pohodniki v strnjeni koloni odpravijo do Prtovča in naprej do Krekove kočice na Ratitovcu. Tam je prvi malo daljši postanek in počitek. Ko se pohodniki nekoliko oddahnejo, se pohod nadaljuje preko Kosmatega vrha in Jesenovca do Rastovke na Jelovici, kjer je spet kratek postanek. Običajno se v času, ko pohodniki pridejo na Rastovko, zdani. Zadnji del poti preko Vratnega roba, planine Kališnik do Dražgoš torej poteka podnevi. Pohod je zaradi tega, ker večji del poti opravijo pohodniki ponoči in ker je organiziran v času, ko je

običajno najhujša zima, eden najzahtevnejših skupinskih pohodov. Zato se ga lotevajo le dobro pripravljene in opremljene planince.

Število udeležencev na prvih pohodih se je od leta 1986, ko je bilo pohodnikov 8, povzpelo na 31 udeležencev v letu 1990. V drugem obdobju se je potem število udeležencev hitro povečevalo od 25 udeležencev v letu 2000 do 214 udeležencev leta 2007.

Akcija Prijatelj Ratitovca

To akcijo bi težko razvrstili v določen termin, saj poteka celo leto. Prvič je bila organizirana leta 1991 z namenom, da bi vsi planinci, ki želijo večkrat priti na Ratitovec, imeli tam posebno knjigo, v katero bi lahko vpisovali svoje vzpone. Že v začetku je bila postavljena spodnja meja potrebnih vpisov, ki jo mora vsak, ki želi v akciji regularno sodelovati, izpolniti. Prvi dve leti je bila ta meja 10 vzponov, potem pa se je povečala na 15. Število udeležencev je zelo hitro naraščalo, tako da je to trenutno najbolj množična akcija našega društva. Število udeležencev se vsako leto povečuje, prav tako se povečuje skupno število vpisov. Marsikomu je postal obisk Ratitovca skoraj

Na Jakobovo nedeljo se planinci znajo poveseliti.

vsakodnevno doživetje in za vzpon ne izbira ne vremena in letnega časa, ne ure dneva in ne lastnega razpoloženja. Med udeleženci je že precej takih, ki so se v okviru akcije povzpeli na Ratitovec že večtisočkrat, kar nekaj jih je, ki so v enem letu prišli na vrh prav vsak dan, letos pa je Zofka Tolar zaključila serijo 1000 neprekinjenih obiskov, brez enega samega izpadlega dneva. Uradna razglasitev rezultatov preteklega leta je vsakokrat drugo majsko soboto na Ratitovcu. Zadnjih 12 let dobe vsi udeleženci, ki so izpolnili normo, spominsko majico, najboljši pa še pisna priznanja in skromne nagrade. Vendar prav gotovo ni majica tista, ki spodbuja ljudi, da se akcije udeležijo. Spodbuda je predvsem veselje do hoje, rekreacije, druženja in sprostitve.

Planinska zabava Ratitovec raja

Vsakoletna prireditev pri Krekovi koči na Ratitovcu na Jakobovo nedeljo, zadnjo julijsko nedeljo, ima že dolgoletno tradicijo. Pred drugo svetovno vojno so na to nedeljo praznovali semenj na planini Pečana. Na tem srečanju so se zbrali predvsem lastniki živine, ki se je pasla na planini, pastirji in okoliški prebivalci s selške in z bohinske strani Jelovice. Po

vojni je planšarstvo začelo počasi usihati, na Ratitovcu pa je bila v tem času zgrajena nova koča. S tem se je začel povečevati tudi obisk Ratitovca in tako se je tjakaj preselila tudi zabava, ki se je kasneje preimenovala v "Ratitovec raja". Na zabavi se, podobno kot nekoč, zberejo predvsem okoliški prebivalci z bohinske strani, iz Sorice in ostalih vasi na južnem pobočju, obiskovalci iz Selške doline, vedno pa jih mnogo pride tudi iz naselij na severovzhodnem delu Jelovice – področje od Jamnika do Besnice. Torej je to pisana družčina prijateljev, ki združijo prijetno poletno turo na Ratitovec s planinsko zabavo.

Rekreativni pohod na Ratitovec

Tudi ta pohod ima že dolgo zgodovino, saj je bil prvič organiziran leta 1977, neuradno pa že leto prej. V tistem času je bila tendenca organizirati več različnih množičnih pohodov, ki bi bili razmeroma enakomerno porazdeljeni tako po lokacijah kakor tudi po času. S tem naj bi spodbudili občane, da bi čim več hodili. Kot rečeno, je to vsakoletni pohod, kar pomeni, da je bil organiziran že več kot 30-krat.

Pohod je vedno organiziran prvo nedeljo v septembru in se ne prestavlja, četudi vreme ni najbolj-

še. Na pohodu se vodi evidenca udeležencev. Tako se je prvega pohoda udeležilo le 218 pohodnikov, zatem pa se je udeležba hitro povečevala. Leta 1979 je bilo zabeleženih preko 1000 udeležencev, leta 1980 pa že preko 2000. Leta 1986 je bila udeležba rekordna, in sicer 2712 pohodnikov. Potem je število udeležencev začelo počasi upadati in je nihalo med 1000 do 1500, v zadnjih letih pa se rekreativnega pohoda na Ratitovec udeleži med 500 in 1000 planincev. Leta 2006 je bil pohod organiziran tridesetič. Dva naša člana – Franc Eržen in Marko Habjan, sta se udeležila prav vseh pohodov in v priznanje dobila posebno diplomo. Tudi vsi ostali udeleženci pohoda dobe za večkratno udeležbo spominske značke oziroma plakete.

Akcija Na 100 vrhov za 100-letnico društva

Akcija je bila zamišljena kot nekakšno podaljšano praznovanje visokega jubileja našega društva. Začela se je 1. junija 2004, ko smo praznovali 50-letnico otvoritve po vojni zgrajene kočice na Ratitovcu, in bo trajala do 1. junija 2007, to je do leta, ko praznujemo 100-letnico ustanovitve društva. Težko je napovedati, koliko planincev bo v predvidenih treh letih zaključilo akcijo in obiskalo 100 vrhov oziroma planinskih koč, saj ob pisanju tega prispevka akcija še ni zaključena. Jasno pa je, da je spodbudila predvsem planince našega društva, da so veliko bolj kot pred

Knjižica Na 100 vrhov za 100-letnico društva.

tem začeli obiskovati tudi bolj oddaljene dele Slovenije. Marsikdo je pri tem pogledal tudi čez mejo in v svoj dnevnik pritisnil žig katerega od tujih vrhov. Udeležilo pa se je tudi kar precej pohodnikov iz drugih društev. Marsikdo si namreč postavi višji cilj, kot je osvojitve tega ali onega vrha. Želi prehoditi to ali ono transverzalo pot z vso množico planinskih vrhov in drugih točk. Pri tem spoznava vrsto lepote, ki bi mu bile sicer skrite. In s tem je glavni namen takih akcij dosežen.

Na spodnji fotografiji je predstavljen skoraj celoten upravni odbor, ki trenutno vodi društvo in skrbi za izvedbo zastavljenih ciljev.

Sedijo od leve proti desni:

Vinko Rant – podpredsednik, Tomaž Eržen, Anton Nastran – blagajnik, Rado Goljevšček – tajnik, Majda Gortnar – zapisničarica, Alojz Lotrič – predsednik, Majda Prelec, Vinko Demšar, Lojze Koblar – predsednik častnega razsodišča, Anton Gartner – predsednik nadzornega odbora in Vinko Čemažar – vodja markacistov.

Stojijo od leve proti desni:

Franc Lukančič, Ivan Biček, Srečo Bertonec, Primož Šmid – vodja mladinskega odseka, Franc Oman – gospodar, Tomaž Demšar, Jože Pfajfar, Franc Trojar – ekonom, Matevž Tušek. Manjkata: Veronika Benedičič – vodja vodnikov in Jože Oman.

Naj na koncu naštejemo še prireditve, s katerimi bomo letos počastili visoko obletnico obstoja. V ta sklop spada 10 prireditev, ki so razporejene od začetka leta do jeseni. Nekatere od njih so športnega značaja, nekaj pa je slavnostnih s kulturnim pridihom.

Med športne prireditve spadajo:

PRIREDITEV:	DATUM:
zimski rekreativni pohod na Ratitovec	13. in 14. januar 2007
rekreativni turni smuk Soriška planina-Ratitovec-Prtovč	18. marec 2007
zimski pohod Soriška planina-Ratitovec-Železniki	31. marec 2007
razglasitev akcije Prijatelj Ratitovca	12. maj 2007
prikaz plezanja pod Sušo	19. maj 2007
kolesarjenje okrog Ratitovca	25. avgust 2007
rekreacijski pohod na Ratitovec	2. september 2007

Med kulturne dogodke, ki bodo obeležili 100-letnico obstoja društva, pa bi lahko uvrstili:

PRIREDITEV:	DATUM:
razstava ob 100-letnici društva v muzeju v Železnikih	otvoritev 1. junija 2007
slavnostna akademija v kulturnem domu v Železnikih	16. junij 2007
praznovanje 100-letnice na Ratitovcu	29. julij 2007

V počastitev visokega jubileja smo izdali tudi zbornik, v katerem je podrobno opisana vsa dolga in zanimiva zgodovina Planinskega društva za Selško dolino Železniki. Množico zgodovinskih podatkov in vse aktualne informacije pa si lahko ogledate na naši internetni strani:

<http://www.pd-zelezniki.com>.

Kot je razvidno iz napisanega, je Planinsko društvo za Selško dolino Železniki danes vitalen sto-

letnik s svojo razgibano in zanimivo zgodovino, delovno in z dejavnostmi bogato sedanostjo ter z jasnim pogledom v prihodnost. Upamo in želimo si, da bo še dolgo izpolnjeval naloge, ki si jih je zastavil in zaradi katerih obstaja.

Foto: arhiv Planinskega društva za Selško dolino Železniki

Nočni slalom v Železnikih

Primož Pegam

Smučanje ima v Železnikih že dolgoletno tradicijo. Glavno smučišče za smučarje v Železnikih je bila Strmica. Občasno se je smučalo tudi v "Poldetovih njivah" na Jesenovcu in v Plešenicah, to je na drugi strani Sore pri nogometnem igrišču, kjer je bila tudi manjša skakalnica. Na teh terenih se je naučila smučati velika večina otrok iz Železnikov. V Strmici so med zimskimi počitnicami organizirali smučarske tečaje, tako da imamo vsi, tudi tisti, ki so manj smučali, lepe spomine na to smučarsko tekmovališče.

Strmica je bil velik travnik – senožet, ki se strmo vzpenja od vznožja pa skoraj do vrha hriba za cerkvijo sv. Antona v Železnikih. Še danes se opazi ob prihodu na Studensko polje iz smeri Selc, čeprav je že povsem zaraščena. V Strmici pa niso potekali samo tečaji, ampak tudi tekme, predvsem v slalomu. Poseben pečat temu smučišču pa je dal nočni slalom.

Ko smo pripravljali intervju za drugo številko Železnih niti s svetovno uspešnim smučarskim trenerjem, rojakom Filipom Gartnerjem, je izjavil: "Nočni slalom v Železnikih je bil verjetno eden med prvimi tremi nočnimi slalomi na področju Alp." Obstajajo pa tudi mnenja, da je bil verjetno prvi nočni slalom v Srednji Evropi.

Strmica, prizorišče nočnega slaloma, leta 1950.
Foto: arhiv Muzeja Železniki

Strmica danes ...
Foto: Anton Sedej

Začetki organiziranega športnega delovanja po drugi svetovni vojni v Železnikih

Okrožni fizikturni odbor za Gorenjsko Kranj in Okrajni ljudski odbor Škofja Loka sta že maja leta 1946 zbirala podatke o športnih aktivnostih in športnih objektih na področju Krajevnega ljudskega odbora Železniki. Kot je razvidno iz odgovorov Krajevnega ljudskega odbora Železniki, takrat še ni bilo nobenega ustanovljenega društva, razen kulturno-prosvetnega odseka, v katerem sta bila združena dramski in pevski odsek.

V mesecu avgustu leta 1946 Odsek za notranje zadeve Škofjeloškega okraja Krajevniemu ljudskemu odboru Železniki med drugim piše: "Naslovu se naroča, da se takoj po ustanovitvi Fizikturnega društva pri Vašem odboru pošljejo sem tozadevni podatki, da nam ne bo potrebno ponovno urgirati."

Tudi iz dokumenta, datiranega v maju leta 1948, lahko razberemo, kako se je takratna oblast trudila, da bi se pričela organizirana športna aktivnost v kraju. Določili so namreč: "da v Vašem kraju zgradite v letu 1949 nogometno igrišče, igrišče za odbojko, smučarsko skakalnico in strelišče."

V odgovoru Krajevni ljudski odbor Železniki navaja: "Razpolagamo s fizikturnim igriščem, ki pa še ni splanirano, vendar je sposobno za igranje vseh lahkoatletskih panog ..." Okrajni ljudski odbor je januarja leta 1949 pozval Krajevni ljudski odbor Železniki, naj mu poroča, kako napreduje gradnja športnih objektov, kot je bilo določeno s petletnim planom. "Poročila naj bodo obširna in izvršeno po ocenjenih odstotkih."

Končno je v oktobru leta 1949 le bilo ustanovljeno telovadno društvo. Za predsednika društva je bil imenovan Matevž Šmid, za tajnika pa moj oče, Anton Pegam. Matevž Šmid je sicer bolj poznan kot pomemben ustanovitelj Zadruga Niko Železniki. Bil je najbolj izobražen med vsemi ustanovitelji in dolgoletni kulturni delavec. Prispevek Matevža Šmida k razvoju industrije, športa in kulture v Železnikih je zelo pomemben.

V prvem poročilu za leto 1950 tajnik Telovadnega društva Plavž Železniki Anton Pegam piše: "Lansko leto meseca oktobra je bilo na pobudo nekaterih tovarišev ustanovljeno telovadno društvo, kateremu smo dali ime PLAVŽ. Ob ustanovitvi društva je bilo 64 članov, od tega 36 moških in 28 žensk, pripadnikov društva, kot so pionirji in pionirski podmla-

dek, sploh nismo imeli vključene. V društvu imamo 4 sekcije. Nogometna in smučarska sta pravilno registrirani, dočim namizno teniška in odbojkaška obstajata, ni pa za njiju urejena registracija. V smučarsko sekcijo je vključenih 40 članov, v nogometno 42, v namizno teniško 34 in odbojkaško 28."

Oče je pobudo nekaterih tovarišev pojasnil z naslednjimi besedami: "Padla je komanda, pa smo ustanovili društvo."

Iz članske izkaznice Telovadne zveze Jugoslavije je razvidno, da je bilo Telovadno društvo Plavž Železniki ustanovljeno 28. oktobra 1949, izkaznica pa je bila izdana 1. februarja 1951.

Tudi članska izkaznica Smučarske zveze Slovenije dokazuje registracijo pri tej zvezi, in sicer februarja leta 1952, še vedno kot Telovadno društvo Plavž Železniki.

V letnem poročilu tajnika za leto 1952 preberemo, da se je članstvo v Telovadnem društvu Plavž Železniki hitro povečevalo. Na dan 31. 12. 1952 je bilo aktivnih že 158 članov. Samo v tem letu se je povečalo število članov za 22 oseb. V tem letu se je prva generacija smučarjev tekmovalcev že udeleževala smučarskih tekem izven Železnikov.

Pomemben smučarski uspeh v tem obdobju je 31. januarja 1954 dosegel Anton Tavčar, ki je zmagal na okrajnem mladinskem prvenstvu območja Gorenjske na Stenu ob cerkvi nad Puštalom v Škofji Loki. Zmaga je bila toliko pomembnejša, ker so v nekaterih gorenjskih mestih smučanje že gojili kot pomemben šport.

V letih od 1952. do 1954. se je Telovadno društvo Plavž Železniki preimenovalo v Telovadnovzgojno društvo Partizan Železniki.

TELOVADNA ZVEZA SLOVENIJE	
Reg. št. 07300	☼
slika	
Lastnoročni podpis	
Priimek	Pegam
Ime	Anton
Poklic	Ključničar
Datum rojstva	10. 1. 1926
Rojstni kraj	Železniki
Je član TD	Plavž Železniki
Okraj	"Klanj"
Član organizacije od	11. 5. 1949
Datum izdaje	Železniki 1. 11. 1951
Št. čl.	
Št. prij.	
Zig	[Signature]
	predsednik

ČLANARINA		
1949	1950	1951
	[Stamp]	
1952	1953	1954
1955	1956	1957

Opomba: Izkaznica je veljavna, le če ima znamkico za tekoče leto.

Članska izkaznica Telovadne zveze Jugoslavije. Arhiv: Primož Pegam

Od leve stojijo:
Anton Tavčar,
Jernej Gortnar,
Tone Kemperle.
Čepita:
Franc Benedičič,
Florjan Tavčar.
Foto: arhiv
Toneta Tavčarja

Članska izkaznica Smučarske zveze Slovenije.
Arhiv: Primož Pegam

Vpisao	_____
V	_____
dan	_____
	Sekretar kluba
Registriran	_____
dne	1. 2. 1952 pod št. 6856
za	TVD Zelenik
Ima pravo nastupa	_____
od	7. 2. 1952
	SMUČARSKA SVEZA SLOVENIJE
Ispisan	_____
iz	_____
Dne	_____
	Sekretar kluba

Mesto za fotografiju
(potpis)

SMUČARSKA SVEZA SLOVENIJE	
Tov.	
Pegam Anton	
Rojen	10. 1. 1926 Železniki
polje	hričar
narodnost	slov.
državljanstvo	FLRJ
registriran je kot član SZ Slovenije	
pod številko	6856
Sekretar SZS	

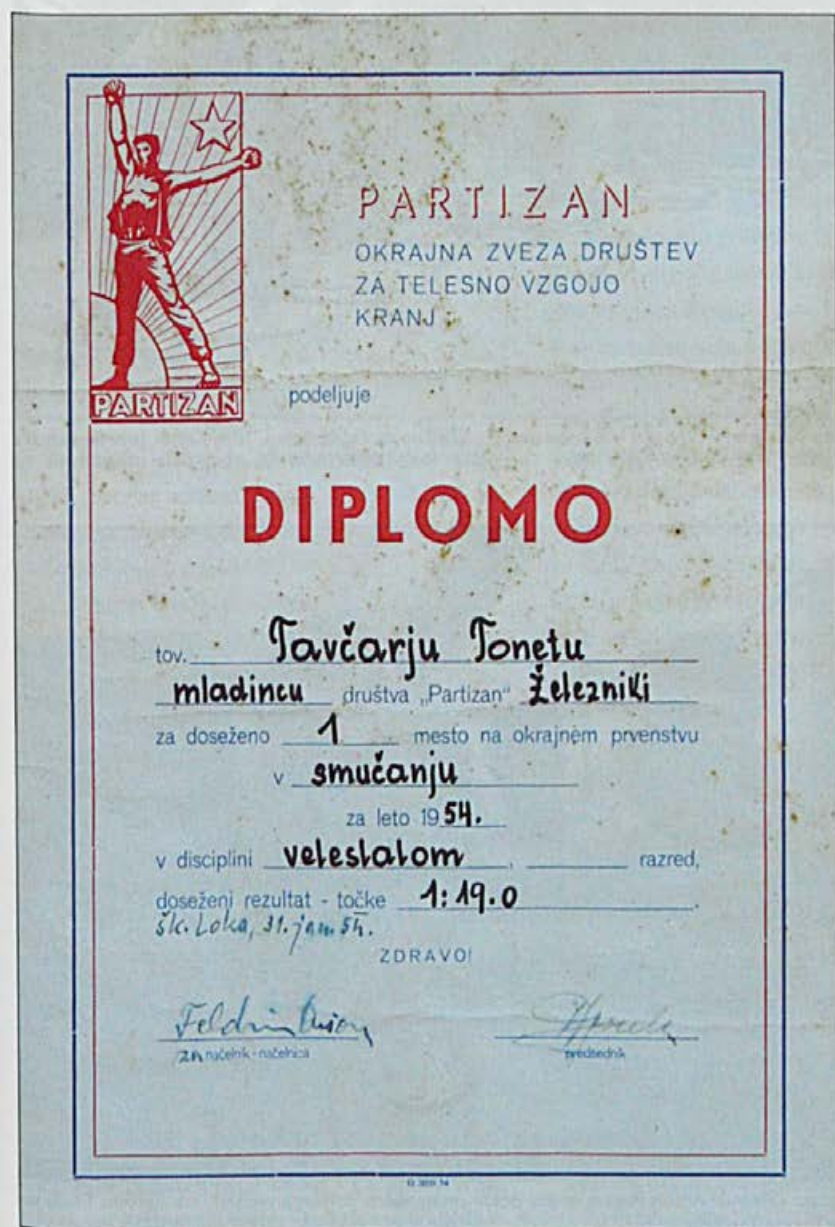
Organiziranje prvih smučarskih tekmovanj z udeležbo tekmovalcev izven Železnikov

Leta 1956 je postal predsednik Telovadnovzgojnega društva Partizan Železniki (v nadaljevanju TVD Partizan Železniki) Anton Pegam. V tem obdobju so se pričela organizirati tekmovanja v Strmic

v Železnikih in na Soriški planini, vendar za tekmovalce znotraj občine Železniki.

Tekmovalci TVD Partizan Železniki, tako člani kot mladinci, pa so se že udeleževali medobčinskih in regijskih tekmovanj.

Konec leta 1960 pa so TVD Partizan Železniki prevzeli mlajši člani, nekaj med njimi je bilo študentov. Za predsednika je bil izvoljen Florjan Tavčar, v

Tekmovalci smučarske sekcije leta 1954, od leve proti desni: Lojze Žumer, Franc Kalan, Tone Kejžar, Jože Benedičič, Tone Tavčar, Niko Žumer, Jernej Gortnar, Jože Kalan, Tine Jelenc. Foto: arhiv Toneta Tavčarja

Predsednik TVD Partizan Železniki Anton Pegam izroča pokal zmagovalcu Sorškega veleslaloma Antonu Tavčarju leta 1960. Foto: arhiv Toneta Tavčarja

ožjem vodstvu pa sta bila Anton Kemperle, dolgoletni športni delavec v Selški dolini, in Anton Mohorič. Mladi člani so v društvo prinesli novih idej in aktivnosti. Pričeli so z organiziranjem tekmovanj v smučanju, kjer so bili tekmovalci tudi iz drugih krajev.

Prva večja tekma, kjer so bili udeleženci tudi iz drugih krajev, je bila organizirana leta 1961, in sicer slalom v Strmici. Zanimivost te tekme je bila, da so za količke postavili kar žagane letve, ki so jih dobili na žagi v LIP-u, današnjem Alpsu. Ti količki so se zelo lomili in velika sreča je bila, da ni prišlo do kakšne resne poškodbe.

Po tej uspešno izpeljani tekmi je padel predlog, da se prične z organiziranjem nočne tekme v slalomu v Strmici.

Nočni slalom

Leto 1962

Prvi nočni slalom je bil tako organiziran leta 1962. O prvem nočnem slalomu v Železnikih žal ni nobenega pisnega dokumenta, ne o pripravah na tekmovanje ne o rezultatih tekmovanja.

Po izjavah takratnih udeležencev in akterjev je možno ugotoviti, da je bil celotni projekt osvetlitve narejen udarniško in da so pri postavitvi luči v Strmici sodelovali tudi člani drugih sekcij v TVD Partizan Železniki.

Luči so bile najprej okrogle emajlirane, v notranjem delu bele, zunaj pa črne, z navadno 200-vatno žarnico. Pritrjene so bile na lesene drogove, ki so bili postavljeni na desni strani smučišča. Te luči so se istega leta uporabljale tudi za nočno nogometno tekmo v Njivici. Prve emajlirane luči so se kasneje uporabljale v različne namene v Železnikih, predvsem pa na veselicah za osvetlitev. Mogoče katera še služi kje svojemu namenu.

Zaradi premajhne svetlobe je bilo treba inštalirati močnejše luči. Za projekt postavitve novih luči je bil zadolžen Janez Koblar z Racovnika. Z dr. Francem Reškom sta takrat obiskala vsa podjetja v

Selški dolini in dobila celo eno luč več, kot je bilo potrebno. Tako so bile verjetno v letu 1965 postavljene neonske luči in fiksno pritrjene na drogove. Drogove so skupaj z neonskimi lučmi demontirali pred 10 ali 15 leti.

Leto 1963

Drugi nočni slalom je bil organiziran 13. januarja 1963, in sicer prvič v okviru zimskošportne prireditve Po stezah partizanske Jelovice.

V Gorenjskem glasu, ponedeljek, 14. januarja 1963, na športni strani pod naslovom Križaj je presenetil piše: "Sinoči je bil prvič v okviru te prireditve (zimskošportne prireditve Po stezah partizanske Jelovice) tudi nočni slalom, ki so se ga razen Lakote, Janeza Čopa, Ankeletove, Fanedlove in Klofutarjeve, ki so na tekmovanju v Švici, udeležili vsi najboljši alpski smučarji, med njimi tudi nekdanji reprezentanti Križaj, Mulej, Cvenkelj, Švab in drugi. Križaj je tokrat pripravil tudi veliko presenečenje, saj je med 64 tekmovalci z odlično vožnjo zaslužen osvojil prvo mesto. Boljše od njega je menda vozil (njegove vožnje niso stopali) le Janez Šumi kot predvozač. Križaj je najhitreje vozil v prvem teku, v drugem pa ga je prehitel Kranjskogorčan Detiček, le desetinko slabši pa je bil Cvenkelj. Med članicami je le Maja Rutarjeva vozila brezhibno."

REZULTATI

Člani:

1. Peter Križaj (Tržič)	1:36,4
2. Ciril Čop (Jesenice)	1:38,4
3. Tomaž Jamnik (Triglav)	1:43,6
4. Fric Detiček (Kr. Gora)	1:44,3
5. Aleš Guček (Enotnost)	1:46,4
6. Matevž Lukanc (Tržič)	1:47,9
7. Andrej Soklič (Tržič)	1:49,1
8. Tone Vogrinec (Branik)	1:49,6
9. Tine Mulej (Begunje)	1:52,2
10. Franc Cvenkelj (Begunje)	1:52,2

... in tako dalje

Članice:

1. Maja Rutar (Triglav)	1:52,3
2. Majda Marinko	3:13,6
3. Ivanka Tolar (Radovljica)	4:18,0
... in tako dalje	

Mladinci:

1. Jože Svetina (Jesenice)	1:34,6
2. Marko Žmitek	1:39,0
3. Blaž Jakopič (vsi Jesenice)	1:48,4
4. Tine Markež (Javornik)	2:04,3
5. Boni Jakopič (Blejska Dobrava)	2:06,0
... in tako dalje	

"Proga za člane je bila dolga 380 metrov z višinsko razliko 180 metrov in 57 vrticami, za članice pa je bila dolga 300 metrov z višinsko razliko 150 metrov in 47 vrticami. Rezultati dveh voženj so izračunani v minutah, kot jih je izračunal sodniški zbor."

Tekmovalci, tako v slalomu kot v drugih disciplinah, ki so bile organizirane v okviru prireditve Po stezah partizanske Jelovice, so prenočili po domovih ali v takratnih prenočitvenih sobah, ki so se začele pripravljati pod vodstvom Turističnega društva Železniki. Predsedoval mu je marljivi Jože Mohorič starejši.

Leto 1964

Tudi v letu 1964 je bil nočni slalom v Železnikih izveden. V biltenu zimskošportne prireditve Po stezah partizanske Jelovice 9.–10. januarja 1965 so objavljeni naslednji rezultati nočnega slaloma:

REZULTATI

Člani:

1. Ljubo Rakovič (SK Triglav)	1:45,4
2. Tomaž Jamnik (SK Triglav)	1:57,5
3. Ciril Čop (SK Jesenice)	1:58,9

Mladinci:

1. Lojze Krauthaker (SK Jesenice)	2:09,2
2. Tomaž Mohorič (SK Branik)	2:22,8
3. Janez Lajbaher (SK Tržič)	2:30,2

Leta 1964 sem bil udeleženec smučarskega tečaja v Strmici. Posebej mi je ostala v spominu prva tekma ob zaključku smučarskega tečaja. Cilj proge je bil, kot za tekme, nekaj metrov pred potjo na Škovine, ki pa je zaključena s škarpo. Progo sem sicer uspešno presmučal, pred škarpo pa me je čakal Jože Mohorič mlajši in me ujel, da se nisem zapeljal čez škarpo. Takih tekmovalcev je bilo kar nekaj.

Udeleženci smučarskega tečaja v Strmici leta 1964. Foto: arhiv Primoža Pegama

Leto 1965

To leto je bil 9. januarja 1965 izveden četrti nočni slalom v Železnikih (slika 10, 11: vodstvo tekmovalca in startna lista). Na startni listi je možno prebrati nekaj znanih priimkov iz slovenskega športnega, poslovnega in celo znanstvenega življenja. Kljub velikim naporom pa rezultatov tekme nisem uspel dobiti.

Leto 1966

V tem letu nočni slalom ni bil izveden.

Leto 1967

Nočni slalom je bil po ustnem izročilu organiziran in tudi izveden. O tem nočnem slalomu žal nisem dobil nobenega dokumenta.

Leto 1968

Nočni slalom je bil v soboto 13. januarja 1968. Gorenjski glas je na športni strani v sredo, 17. 1. 1968, zapisal: "V okviru prireditev Po stezah partizanske Jelovice je v soboto TVD Partizan Železniki pripravil nočni slalom, na katerem je nastopilo 100 tekmovalcev v vseh kategorijah. Čeprav so bile razmere precej neugodne, je bila proga odlična."

REZULTATI**Člani:**

1. Lakota (Jes.)	75,5
2. Klemenčič (Tržič)	77,5
3. J. Čop (Jes.)	83,1

Mladinci:

1. Branko (Jes.)	93,5
2. Bernik (Jes.)	98,5
3. Dolenc (Železniki)	120,9

Članice:

1. Pirnat (Br. Maribor)	91,3
2. Kurnik (Tržič)	92,9
3. Vatovec (Br. Maribor)	98,3

Mladinke:

1. Kramar (Tržič)	92,9
2. Gazvoda (Jes.)	99,3
3. Medja (Tr. Kranj)	128,0

Če se pravilno spominjam, ni pa nobene pisne dokumentacije, pa tudi nihče od akterjev ne ve točne letnice, so to leto postavili prvo vlečnico v Strmici, ki so jo v delavnici Janeza Koblarja na Racovniku izdelali Janez Koblar, Anton Lotrič in Avgust Lotrič. Vlečnico so izdelali na osnovi tovarniške vlečnice, ki je bila v Strmico postavljena poskusno, kasneje pa so jo odpeljali na Stari vrh. V veliki želji, da bi tudi v Strmici imeli vlečnico, so se sami lotili izdelave vlečnice.

Vlečnica je bila sive barve. Poganjala jo je električna. Menjalnik in pogonski sklop je bil iz starega peugeota, last Tineta Kosca iz Železnikov. Postavljena je bila na desnem robu od druge prelomnice naprej.

Ko je bila vlečnica narejena, je nastal problem, kako priti do ustreznega dovoljenja za obratovanje. Dovoljenje za obratovanje je uredil takratni direktor Alplesja Janez Šter. Vlečnica je bila pomemben napredek pri treningih in pri organizaciji nočnega slaloma, čeprav je zahtevala veliko spretnosti in raznovrstnega tehničnega znanja pri upravljanju.

Leto 1969

V tem letu je bil zadnjič organizator nočnega slaloma Partizan, društvo za telesno vzgojo Železniki. O izvedbi nočnega slaloma v tem letu sem dobil samo en dokument, in sicer diplomu za tretje mesto, ki ga je že drugič zapored dosegel Slavko Dolenc, ki je na nočnih slalomih nastopil trikrat. Prvič leta 1967, ko ni uspel presmučati proge do konca in je na drugi prelomnici padel. V obeh naslednjih poskusih pa je

Po stezah partizanske Jelovice

1 9 6 5

Nočni slalom

TVD Partizan

Z E L E Z N I K I

Vodstvo nočnega slaloma dne 9. I. 1965.

<u>ORGANIZATOR:</u>	TVD Partizan Železniki
<u>VODJA TERMOVANJA:</u>	Tone Kemperle
<u>SEKRETAR TERMOVANJA:</u>	Tone Mohorič
<u>SEF PROGE:</u>	Tone Tavčar
<u>SEF ČASOMERILCEV:</u>	Jože Gortnar
<u>SODNIKI:</u>	Jože Benedičič
	Niko Čenčič
	Jože Mrak
	Mirko Polajnar
	Jože Skrt
	Matevž Šmid
<u>SEF KONTROLE:</u>	Jože Kalan
<u>STARTERJA:</u>	Franc Benedičič
	Janez Demšar
<u>SEF ZDRAVSTVENE SLUŽBE:</u>	dr. Franc Rešek
<u>VODJA REDIT, SLUŽBE:</u>	Jože Benedičič
<u>DELEGAT SZS:</u>	Matevž Lukanc

Železniki, dne 9. I. 1965

IV. Partizan

Z E L E Z N I K I

Startna lista za IV. nočni slalom dne 9.1.1965.

Članice:

1. Zelinke Katja	Enotnost
2. Milavec Marinka	"

Mladinke:

3. Magušar Mojca	"
4. Vesel Živa	"
5. Luzar Metka	"
6. Rekelj Meta	Blej. Dobrava
7. Završnik Dunja	Enotnost
8. Novak Živa	"
9. Mlejnik Alenka	Šk. Loka

Člani: 19. Kladivnik R. Jesenice

11. Jamnik Tomaž	Triglav
12. Čop Janez	Jesenice
13. Soklič Andrej	Tržič
14. Lakota Peter	JLA
15. Pustoslemšek Oto	JLA

16. Petiček Pric	JLA
17. Guček Aleš	Enotnost
18. Ošebnik Maks	Tržič
19. Rakovič Ljubo	Triglav

20. Jemec Drago	Enotnost
21. Krauthaker Lojze	Jesenice
22. Razinger Boris	"
23. Zajec Igor	Enotnost
24. Gorup Mitja	Jesenice
25. Kramar Matija	Tržič
26. Jakopič Blaž	Jesenice
27. Košir Radko	Mojstrana
28. Zmitek Marko	Jesenice

31. Kalan Jaro	Šk. Loka
32. Košir Janez	Jezerško
33. Markež Lovro	Javornik
34. Sedej Bojan	Enotnost
35. Osenčič Nejo	Železniki
36. Zupan Andrej	Triglav
37. Svetina Jože	Jesenice
38. Peternelj Jože	Šk. Loka

39. Drašler Lojze	Vrhnika
40. Smid Janče	Selca
41. Lotrič Avgo	Železniki
42. Sušnjar Vladimir	Sarajevo
43. Mlakar Alojz	Alpina Ziri
44. Gartner Miha	Selca
45. Mlekuš Klavdij	Mojstrana

46. Markež Jernej	Javornik
47. Luhovnik Jože	Enotnost
48. Lotrič Tone	Železniki
49. Guzelj Franc	Šk. Loka

50. Kosmač Peter	alpina žiri
51. Podobnik Rado	" "
52. Gortnar Jernej	Železniki
53. Lučič Miroslav	Sarajevo
54. Žitnik Rajko	Selca
55. Eržen Vital	Šk. Loka
56. Gartner Nejo	Selca
57. Lučič Miroslav	Sarajevo

Mladinci:

61. Logonder Silvo	Šk. Loka
62. Kunstelj Janez	Vrhnika
63. Klemenčič Branko	Tržič
64. Laibacher Janez	"
65. Svet Katjaž	Enotnost
66. Gartner Aleš	Selca
67. Gašič Dejan	Sarajevo

68. Fortuna Marjan	Enotnost
69. Ponikvar Andrej	Jesenice
70. Marolt Miha	"
71. Guček Andrej	Enotnost
72. Bernik Martin	Triglav
73. Kralj Janez	Tržič
74. Mlejnik Mišo	Šk. Loka
75. Kemperle Ivan	Železniki
76. Lotrič Janez	"

80. Kero Božo	Javornik
81. Dimitrijevič Sl.	Sarajevo
82. Mohorič Blaž	Železniki
83. Tarfila Filip	"
84. Grom Janez	Vrhnika
85. Leben Drago	Triglav
86. Brezar Vinko	Tržič
87. Potočnik Ivan	Triglav
88. Košir Vinko	Selca
89. Prezelj Milenko	Železniki
90. Kordež Ivan	Kropa
91. Benedičič Franc	Selca
92. Mohorič Ivan	"
93. Cebokli Marjan	Triglav
94. Rosem Jože	Železniki

V II. teku slaloma se startne številke tekmovalcev po posameznih grupah, ki so ločene s črtami, zamenjajo.

Vse tekmovalce in vodje ekip lepo pozdravljamo in jim želimo dosti športne sreče!

bil zelo uspešen, saj lahko ugotovimo, da je bil naj-uspešnejši domačin na nočnih slalomih.

V tem letu je bilo spomladi ustanovljeno Smučarsko društvo Alples. Pobudo za ustanovitev tega društva je dal Janez Šter, takratni direktor Alplesa. SK Alples je imelo dve sekciji, in sicer alpsko in tekaško. Smučanje se je začelo v Železnikih uspešno

razvijati in tekmovalci smo dosegali zelo dobre rezultate.

Člani alpske sekcije SK Alples smo bili člani TVD Partizan Železniki. Trenerja sta bila Avgust Lotrič in Jernej Osenčič. To leto smo prvič opravili letne priprave v Portorožu in pričeli s suhimi treningi v mesecu avgustu.

Diploma Slavka Dolenca za doseženo 3. mesto leta 1968. Arhiv: Dolenc Slavko

Diploma Slavka Dolenca za doseženo 3. mesto leta 1969. Arhiv: Dolenc Slavko

V tekaški sekciji pa so sodelovali predvsem tekačiči iz Dražgoš, z Jamnika in z Rudna, ki so dosegali izjemne rezultate. Prvi trener tekačev je bil Matevž Kordež z Jamnika, udeleženec 5. olimpijskih iger v St. Moritzu leta 1948.

Vsi člani društva smo pred zimo prvič dobili enotne hlače, puloverje in kape v zeleni barvi, ki je bila razpoznavni znak SK Alples.

Leto 1970

Smučarska tehnika je v teh letih močno napredovala in hitrosti v slalomu so se povečale. Zaradi izredno težkega terena v Strmici je prišlo do omejitve nastopajočih. Pri pripravi proge smo sodelovali vsi takratni smučarji SK Alples in tudi nekdanji smučarski tekmovalci in ostali krajani Železnikov. Ko je zapadel prvi sneg, smo progo najprej prevozili, potem pa smo se na vrhu postavili v vrsto in jo peš nekajkrat prehodili.

Gorenjski glas je 14. januarja 1970 na 23., športni strani pod naslovom Železniki: Le 25 tekmovalcev na nočnem slalomu zapisal: "Na sobotnem nočnem slalomu, ki ga je priredil SK Alples Železniki, je nastopilo le 25 tekmovalcev in tekmovalk iz 14 klubov."

REZULTATI

Članice:

1. R. Lakota (Jesenice)
2. Kramar (Tržič)
3. Gartner (Selca)
4. Kemperle (Alples)
5. Medja (Triglav).

Člani:

1. Andrej Klinar
2. Pesjak
3. M. Klinar (vsi Jesenice)
4. Klemenčič (Tržič)
5. Mlejnik (Transturist).

Starejše mladinke:

1. Adamič (Novinar)
2. Kružič (Jesenice)
3. Košir (Selca).

Starejši mladinci:

1. Bokal (Novinar)
2. Kalan (Transturist)
3. Aljančič (Tržič).

V tem letu sem prvič sodeloval na nočnem slalomu, in sicer kot predtekmovalec. Takrat smo bili "predvozači". Dobro se še spominjam svojega prvega nastopa na nočnem slalomu. Ob celotni progi so meter ali dva od količkov stali gledalci in občutek, ki ga je imel smučar, ko je vozil skozi vratca, je bil enkratni. Gledalci so ti skoraj dihalo za ovratnik. Tega smučarskega dogodka mlad športnik ne pozabi nikoli. Lahko bi rekel, da so gledalci ponesli tekmovalca v cilj. Tudi moj čas je bil zavidanja vreden rezultat. Opozoriti velja, da je velika razlika voziti kot predtekmovalec ali pa kot tekmovalec.

Predtekmovalec je bil tudi Vito Logar, v tistem obdobju eden najboljših in najperspektivnejših smučarjev v takratni državi. Kot predtekmovalec je postavil enega najboljših časov na nočnem slalomu sploh.

V Strmico je bila tega leta montirana nova tovarniško zgrajena vlečnica švicarske izdelave. Ta vlečnica ni bila gnana na elektriko, ampak je imela dizelski motor. Vlečnica je bila postavljena levo od smučišča, od druge meje proti vrhu. Trasa je bila narejena kar skozi mlade smreke, kar je povzročilo upravičeno jezo pri lastniku parcele Matiju Kalanu. Še danes, ko srečam Matija s Skovin, mi je neprijetno, kakšno škodo smo mu naredili.

Iz Strmice je bila vlečnica kasneje prenesena v Dašnico v "Kočevnk", končala pa je na Soriški planini. Prestavljanje te vlečnice bi zahtevalo poseben prispevek. Spominjam se, da smo jo v letih pomanjkanja snega odpeljali celo pod Prtovč in smo trenirali tam.

V tem letu so se na skupnem občnem zboru 27. 7. 1970 združili TVD Partizan Selca, TVD Partizan Že-

ležniki in SK Alples v Športno društvo Alples, tako da so bila vsa društva združena v enem društvu. Do takrat sta v okviru SK Alples delovali smučarska in tekaška sekcija.

Smučarsko sekcijo je kot trener prevzel takrat še študent Fakultete za šport Aleš Gartner, ki je kasneje preko jugoslovanske in na koncu norveške ženske reprezentance postal eden najboljših smučarskih trenerjev na svetu.

Leto 1971

Nivo organiziranja tekmovanja nočnega slalom se je dvigal. Obstajal pa je problem zadostne pripravljenosti proge in varnosti tekmovalcev in gledalcev.

Gorenjski glas je 13. januarja 1971 na 15. strani pod naslovom *Alpinci v Železnikih* zapisal:

"Ker strmo smučišče na Strmici v Železnikih ne more prenesti številnih tekmovalcev, so se organizatorji odločili za omejitve. Zato so razpisali tekmovanje samo za tekmovalce z razredi, ki so vozili na dveh enako dolgih progah. Pri članicah je zmagala Gartnerjeva (Alples), pri starejših mladinkah Pirnar (Novinar), najboljša Gorenjka je bila Gazvoda (Jesenice). Med člani je zmagal Štraus z Jesenic pred klubskim tovarišem Pesjakom in Ramovšem, med starejšimi mladinci je zmagal Komac iz Trziča pred Dornikom (Tržič) in Goličičem (Radovljica)."

Na tem nočnem slalomu sem nastopil prvič kot tekmovalec pod vodstvom trenerja Aleša Gartnerja, vendar brez uspeha, saj je bila trema prevelika. Proga je bila močno načeta in ni več dopuščala hitrega smučanja, ki smo ga bili navajeni s treningov. Svojo tekmo sem zaključil že v vrhnjem delu proge, v prvem teku.

V tem obdobju smo smučarji ob napačni vožnji skozi vratca napako popravljali, se pravi, da smo se vrnili nazaj, pravilno "vzeli vratca" in se potem pogнали naprej. Na tej tekmi sem prvo napako popravljal, druge pa enostavno nisem mogel več. Ko sem

ob robu smučišča razočaran prismočal v spodnji del smučišča, je bil še bolj razočaran moj oče. Ker nisem še enkrat popravil napake, sem s tem pokazal svoj odnos do tekme. Moral sem takoj zapustiti tekmovališče in oditi domov.

Od te tekme sem veliko pričakoval, posebej še, ker sem na veleslalomski kategorizacijski tekmi na terenih v Strmici 30. 3. 1970 dosegel zelo dober uspeh. Dosegel sem tretje mesto in dobil prvi razred, ki sem ga kasneje na tekmi na Krvavcu potrdil in sezono zaključil z izredno lepim uspehom – s prvim razredom v veleslalomu. Tekmovalci smo bili kategorizirani po razredih. Prvi razred v veleslalomu je takrat v državi imelo največ deset starejših pionirjev. Naslednje leto sem potem tekmoval kot mlajši mladinec, in sicer s tretjim razredom.

Na tej veleslalomski kategorizacijski tekmi v Strmici bi sicer zmagal Vito Logar, vendar je tri vratca pred ciljem nesrečno padel in zmaga je šla po vodi. Trasa proge je bila speljana zelo posrečeno. Start je bil skoraj na vrhu Strmice. Na začetku električnih drogov je proga zavila desno proti Škovinam, pod macesnom in pod drugo prelomnico pa se je zopet priključila na slalomsko tekmovališče. Cilj je bil tam kot za slalom.

Leto 1972

Tudi o tokratnih tekmovanjih Po stezah partizanske Jelovice je Gorenjski glas pisal obširno na športni strani. Tako je 12. januarja 1972 pod naslovom *Nočni slalom za mnoge usoden* zapisal: "V soboto se je na nočnem slalomu zbralo v Železnikih kar devetdeset tekmovalcev, od katerih pa jih je skozi cilj pripeljalo precej manj. Težka proga in megla v zgornjem delu sta napravili svoje. Veliko tekmovalcev je padlo in odstopilo. Kljub temu posebnih presenečenj ni bilo. Pri članicah je zmagal Pesjak z Jesenic, pri starejših mladincih Lunder iz škofjeloškega Transturista, pri članicah reprezentantka Žurajeva iz Branika in pri mladinkah Veber – Alples."

Leto 1973

To leto je bil nočni slalom razpisan, zaradi pomanjkanja snega pa ni bil organiziran. Tako je bil zadnji nočni slalom organiziran leta 1972.

Na koncu velja opozoriti še na varnostne razmere na tekmovališču. Proga ni bila ograjena in ni bilo posebnega terena za ogrevanje. Samo srečnemu naključju se gre zahvaliti, da se je na nočnih slalomih zgodila samo ena hujša nesreča, ko je smučar podrl mladega fanta in ga hudo poškodoval. Ostalih večjih poškodb k sreči ni bilo.

Značilnosti nočnega slaloma in spomini posameznih tekmovalcev

Nočni slalom je bil že od vsega začetka odlično organizirana tekma, tako rekoč na glavnem trgu v Železnikih, v središču mesta, kar na drugih tekmovališčih ni bilo možno. Na vsakem nočnem slalomu je bilo ogromno gledalcev, ki so stali ob progi od starta do cilja in vzpodbujali in navijali za tekmovalce. Lahko rečem, da je bilo vzdušje podobno kot na nogometnih tekmah.

Poskrbljeno je bilo za vse, od prenočevanja tekmovalcev do odlično organizirane tekme in značilne veselice po tekmi ob razglasitvi rezultatov.

Nočni slalom je bil v vseh letih tudi komentiran preko zvočnikov. V prvih letih je bil komentator nočnega slaloma danes že pokojni znani televizijski napovedovalec Tomaž Terček. Kasneje je nočni slalom komentiral tudi že pokojni Franci Pavšer starejši, komentatorska legenda radijskih športnih prenosov. Zadnje nočne slalome pa je komentiral Anton Mohorič iz Železnikov. Vsi komentatorji so tako tekmovalcem kot tudi gledalcem ostali v izredno lepem spominu, saj so bili vsi odlični in so znali ustvariti izredno vzdušje za tekmo oziroma uživanje ob gledanju tekme.

Poseben dogodek, ki pa je po mnenju večine tekmovalcev ostal še v posebno lepem spominu, pa je bila razglasitev rezultatov, potem pa veselica v so-

kolskem domu v Železnikih, danes je to kulturni dom v Železnikih. Napetost po tekmovanju je popustila, zabava je bila sproščena in je vselej trajala do zgodnjih jutranjih ur.

Ko danes srečujem udeležence tega tekmovanja, mi vsi potrdijo, da sta bila nočni slalom in veselica po tekmi res enkratna.

Boris Pesjak, danes direktor Factor banke, d. d., sicer pa eden najuspešnejših tekmovalcev nočnega slaloma v Železnikih, ima tako na tekmo kot na veselico izredne lepe spomine. Nočnega slaloma so se tekmovalci z Jesenic vselej z veseljem udeležili. Boris Pesjak mi je povedal, da so se neke sobote zgodaj popoldne vrnili s tekem v Avstriji. Ko so jim povedali, da je v Železnikih zopet nočni slalom, so se brez najmanjšega pomisleka kljub veliki utrujenosti usedli v avtomobile in se odpeljali na nočni slalom v Železnike.

Janez Lotrič – Keka

"Skušal bom strniti nekaj spominov na za nas Železnikarje zelo pomembno prireditev, nočni slalom. Od kje ideja, se ne spominjam, vem pa, da so v tistem času tudi že igrali nočno tekmo v nogometu.

*Skozi oči otroka, starega 13 let, bom skušal do-
prinesiti del k tej že skoraj pozabljeni, a pomembni zgodovini smučanja v Železnikih.*

Verjetno se ne motim, če trdim, da je bil januar 1962 mrzel in bogat s snegom. Težko smo pričakovali prireditev nočni slalom, ki je bila kasneje organizirana v sklopu prireditev Po stezah partizanske Jelovice. Že popoldne smo na Placu pričakali smučarje iz drugih krajev, ki smo jih nato gostili po domovih. (Takšna je bila takrat turistična ponudba, in če jo primerjamo z današnjo, se ni občutno spremenila.)

Domov sem pospremil dva smučarja z Jezerskega. Že spotoma sem ugotovil, da imata kar dobro opremo in smuči. No, kasneje – zvečer na smučišču v Strmicah, pa še, da sta odlična slalomista.

Ker v tistem letu večina od nas še ni imela kategorizacije, smo seveda startali bolj v zadnji tretjini vseh tekmovalcev. Med samo tekmo je bilo skoraj tako kot na nogometni tekmi. Gledalci so stali tik ob progi. Slišati je bilo kričanje, žvižganje, vrskanje, tako da se uradni napovedovalec občasno sploh ni slišal.

Spominjam se, da sem bil še kot pionir med mladinci zelo dobro uvrščen v prvem teku, a je trema v drugem naredila svoje in me dokaj izmučenega pustila v temi izven proge. Pa ne le mene, le redki iz doline so se na nočnem slalomu dobro uvrstili.

Seveda pa je treba povedati, da je skoraj na vseh nočnih slalomih nastopila takratna državna elita: J. Šumi, P. Lakota, T. Jamnik, J. Čop, F. Detiček, Ij. Rakovič itd.

Še ena zanimivost, ki je spremljala nočni slalom, je bila veselica v domu takoj po končani tekmi, kjer so, oziroma smo, mladinci potem celo noč stregli.

Za piko na i pa je bil naslednje jutro ob 10. uri start zelo težkega veleslaloma v Panovnikih (štel je ekipno), kjer jasno Železnikarji nismo imeli kaj iskati. Po večini so vsa leta pokal dobivali Selčani, kajti že takrat so jim vodje kluba odsvetovali (beri: prepovedali) prisotnost na veselici.

Lahko rečem, da sem tekmoval najbrž na vseh nočnih slalomih, a le redko kdaj videl cilj v obeh voznjah. Po svoje sem ponosen, da sem leta 1969 tekmoval kot član JLA – seveda v uniformi (ha ha).

Včasih, ko se pogovarjamo s prijatelji, imam občutek, da nas kar malo daje nostalgija, češ, toliko smo pregarali, a danes le redko kdo ve, da smo bili prav mi prvi, ki smo se šli v takratni deželi na sončni strani Alp nočne slalome.

Zaključek

Žal o organizaciji in realizaciji desetih nočnih slalomov v Železnikih v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja obstaja zelo malo pisnih dokumentov. Je pa dejstvo, da je bil to enkratni dogodek, na katerega smo lahko vsi ponosni. Gre za obdobje, ko so se Železniki razvijali, ko so imeli rast, saj so ob gradnji podjetij nastajali še športni in kulturni projekti. Eden od teh je bil tudi nočni slalom.

Veliko tekmovalcev, obiskovalcev in organizatorjev ima na nočni slalom v Strmici izredno lepe spomine, ki bodo ostali še bolj v spominu, ko so zapisani.

Opombe:

¹Slavko Dolenc (slika 12).

²Minka Gartner s Češnjice, sestra svetovno znanih trenerjev Gartner.

³Stanka Kemperle z Rudna.

⁴Damjana Košir iz Logu, žal prekmalu pokojna.

⁵Zvonka Veber iz Železnikov, sestra znanega smučarja in trenerja Petra Vebra iz Železnikov.

Informatorja:

Florjan Tavčar in Janez Koblar.

Viri:

Arhiv Toneta Tavčarja.

Arhiv Antona Mohoriča.

Zgodovinski arhiv Ljubljana.

Gorenjski glas, Kranj.

Arhiv Primoža Pegama.

Arhiv Slavka Dolenca.

Zgodba o ratitovškem zvonu in še o čem

Jože Dolenc

Zvon na Ratitovcu. Foto: arhiv Jožeta Dolenca

Končala se je katastrofa svetovnih razsežnosti in preživeli so si počasi celili rane, ki jim jih je zadala morija. Upajoč, da je bila tudi poslednja, se je našlo nekaj zanesenjakov, med katerimi je prednjačil Rudolf pl. Andrejka, nedvomno tudi po zaslugi njegove soproge Micike, p. d. Tavčarjeve iz Selc, ki so začeli načrtovati kočo na Ratitovcu, jo leta 1925 tudi zgradili in predali svojemu namenu. Poimenovali so jo po takrat že pokojnem rojaku iz Selške doline in državnozbornem poslancu dr. Janezu Ev. Kreku, ki je neizmerno rad zahajal sem gori, često v spremstvu neke Kamile Tajmerjeve ... Lepota narave je v dvoje menda lepša in čemu bi bil prav on izjema?!

V tistih časih je bil na pomembnem položaju v takratnem slovenskem gospodarstvu še en Železnikar, in sicer je bil to inž. Jože Boncelj kot direktor livarne v Trbovljah, ki je spadala pod Kranjsko industrijsko družbo.¹ V livarni so vlili zvon in Krekovo masko, ki ju je nato podaril koči. Zvon je bil namenjen prvenstveno tistim, ki v gosti megli niso mogli najti poti do koč. Prav gotovo je marsikdo pozvonil tudi iz golega veselja, saj je zvon imel (in ga še vedno ima) lep zven; morda je z njim klical pastir svoje ovčice, ki so se pasle po planini in se zbrale okrog njega, nadejajoč se priboljška iz njegovih rok.

Minevala so leta, morijo prve svetovne vojne so nekako skušali pozabiti, a že so se zbirali še temnejši oblaki. S severa in zahoda je grozila nevarnost in vojska takratne kraljevine se je nanjo pripravljala tudi tako, da je po naših gorah posejala betonske utrdbe v lažnem upanju, da bo tako prestregla prvi udarec osvajalca. Pod poveljstvom Štaba za utrjevanje pod vodstvom divizijskega generala Leona Rupnika so zato že tam leta 1936 začeli z gradnjo obmejnih utrd, kasneje popularno imenovanih tudi Rupnikova linija. Leta 1940 je štab pod svoje poveljstvo prevzel vse obmejne planinske postojanke, med njimi torej tudi Krekovo kočo na Ratitovcu. Celoten inventar (kuhinjske posode, jedilne pribore, posteljno perilo itd.) so na dražbi razprodali (večino so pokupili Podgorci), moj oče Drago kot takratni in hkrati poslednji oskrbnik koč pa si je od celotne imovine izgovoril dve v tistem negoto-

vem času neuporabni stvari: vpisno knjigo² in zvon. Predstavnik Slovenskega planinskega društva g. Ljubo Tiplič mu je takrat oba predmeta izročil v last in posest (prepričan sem, da ti je, spoštovani bralec, pomen obeh besed znan) in z najmlajšim bratom Radovanom, ki je kasneje padel kot komisar bataljona Vojkove brigade, sta zvon na nosilih prinesla domov na Jesenovec, kjer sta ga spravila v domačo hišo. Čez dve leti (junija 1942) sta z mizarjem in kasnejšim sosedom Nikom Kosmom - Matičkom delala vrtno uto z miniaturnim zvonikom in vanj obesila zvon. Prav med njunim delom sta zaslišala, kako je nekje na Trnju zalajala strojnica, in oba hkrati na glas pomislila: Blaž'k je padel! Jožku Demšarju, p. d. Blažku, v spomin naj omenim, kako se ga je v opisu kalvarije Dražgošanov med bitko partizanov z Nemci januarja 1942 hvaležno spomnil takrat trinajstletni Ivan Jelenc, p. d. Birtov, ki med drugim piše takole:³ "Našo grozo in obup je presekalo močno vpitje od zunaj. Sredi gruče razjarjenih Nemcev se je pojavil človek v civilu. Prepričeval jih je, da so v hiši zaprti nedolžni ljudje, ki niso krivi za nastalo situacijo, ki se je dogajala v minulih dneh. S svojim energičnim nastopom in velikim tveganjem za svojo glavo je uspel, da so Nemci popustili. Odprla so se hišna vrata, kjer so nas zadrževali zaprte, in nas napotili proti Rudnem. Ta civilist je bil takratni župan občine Železniki Jože Demšar, ki je 25 do 30 Dražgošanov rešil gotove smrti. Ne znam razumeti tega naključja, ko se je pojavil pravi človek na pravem mestu in rešil toliko človeških življenj iz objema večnosti."

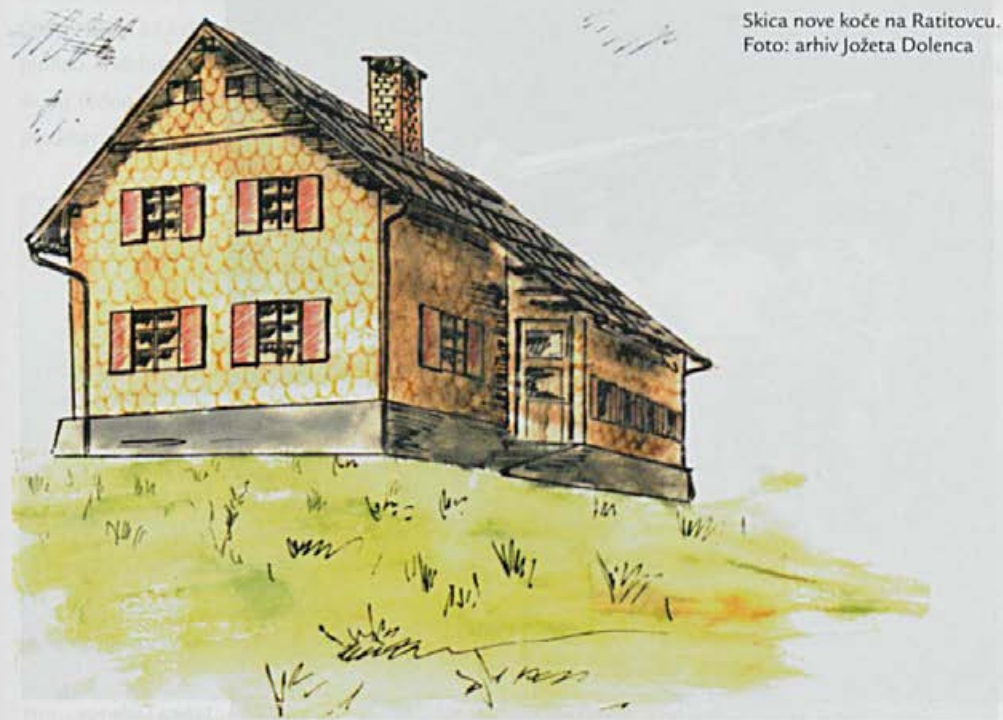
In tudi teh vojnih grozot in bratomorne vojne je bilo naposled le konec ... Obnova je bila trša, a so kljub temu že kmalu začeli misliti tudi na gradnjo nove koč na Ratitovcu. Staro so bili partizani namreč požgali, da je Nemci ne bi morda porabili za svoje oporišče. Obsojati takšno početje je dandanes, torej po več kot 60 letih, češ, kakšno napako so vendar napravili, da koč ni bilo treba požgati itd., je kaj lahko opravilo, saj je po bitki pač najlažje biti general. Vsaka tovrstna obsodba požiga se mi zdaj zato zdi krivična in nesmiselna. Vendar pustimo to

in se raje posvetimo obnovi koč in usodi ratitovškega zvona.

Morda se zdi večini ljudi danes samoumevno, da so koč zgradili prav planinci Selške doline. Pa ni bilo tako enostavno in samoumevno! Veliko truda je bilo potrebnega že samo za to, da je ni začelo graditi medvoško planinsko društvo, in prav tu ima levji delež zaslug moj oče kot poslednji oskrbnik Krekove koč, kajti v tistih letih je sklenil mnogo znanstev in prijateljstev, ki jih vojna – med preživelimi seveda! – ni prekinila. Na tem mestu bi rad nanizal nekaj spominov o tem, kako sem takratne zadeve kot šestdo osemleten otrok doživljal tudi sam. Utegne kdo poreči, da so otroški spomini preveč subjektivni in ne morejo ustrezati resnici. Resnosti takšnih ugovorov se kajpak zavedam, a vseeno bi rad zato povedal nekaj stvari, ki mi že od zgodnjega otroštva ležijo na duši, a jih doslej še nikoli nisem omenjal, a še zdaj ne bom zapisal vsega, česar se še spominjam.

Naj začnem s t. i. lobiranjem na Planinski zvezi Slovenije kot naslednici Slovenskega planinskega društva. Spominjam se, kako se je ata mnogokrat

zgodaj jutraj usedel na kolo, se po tisti razdrapani makadamski cesti odpeljal v Ljubljano, od tam nato še večkrat na Bled, pa morda spet nazaj v Ljubljano in se končno zbit vrnil domov. Ne morem se spomniti, kaj vse je počel, a venomer je govoril predvsem o koči na Ratitovcu in planinstvu, kasneje pa še o turizmu. Precej se je spremenilo, ko so nam daljnje leta 1952 napeljali telefon in mu ni bilo treba za vsako figo na kolo in z njim v Ljubljano. Takrat je bil to še induktorski telefon z ročico, kot ga dandanes lahko vidimo le še v starih filmih. V tistih časih je ata imel prijatelje v anhovski cementarni, ki je na novo ustanovljenemu oz. obnovljenemu društvu dobavila cement s precejšnjim popustom in več, kot so ga pri gradnji koč potrebovali. Presežek cementa, po katerem je bilo takrat in še dolga desetletja kasneje neznansko povpraševanje, je društvo z lahkoto prodalo po tržni ceni in tako lažje kupilo drugi potrebni gradbeni material. Spominjam se, da je bilo v našem kozolcu nekakšno prehodno skladišče, kjer so čez zimo spravili cement in lesenit. Tam je bil še nevemčigav Puchov motor, ki sem mu pozimi z

Skica nove koč na Ratitovcu.
Foto: arhiv Jožeta Dolenca

neusmiljenim hupanjem vneta praznil akumulator. Dokler je troblja delala, je bilo v redu, potem mi motor nenadoma ni bil več zanimiv.

Vmesno skladišče v času same gradnje je bilo na Povdnu. Do tja so ves potrebni gradbeni material (cement, gradbeni les idr.) s Prtočca pripeljali s konjsko vprego (na fotografiji so furmani Drabončov Tone, ta spodnji Torkar, Javorčkov Tone, Adamov Peter, v sredini pa še moja malenkost). Tam so si ga nosači (večinoma ženske) naložili v koše in ga znosili na vrh. Na vsak način moram omeniti dvoje: za svoje delo so vsi dobili primerno plačilo, ki je v tistih časih že tako in tako politično in gospodarsko stigmatiziranim Podgorcem vsaj malo olajšalo sicer izjemno težak materialni položaj, in to je bila zasluga mojega pokojnega ata, ki je z izkupičkom prodaje

presežkov cementa in drugega gradbenega materiala društvu omogočil lažje izpolnjevanje zapadlih obveznosti ter nagrajevanje furmanov in nosačev. Zavedati se namreč moramo, da so bili prevozniki, nosači in delavci pri sami gradnji za svoje delo plačani in da torej delo ni bilo volutaristično! Izzeti so bili le člani gradbenega odbora, med katerimi naj omenim Jožeta Vebra, Petra Šmida iz Selc in mojega ata. Zelena zavist in politična "zavednost" sta na žalost pripomogli k nečemu, kar je potem privedlo do razpada sicer dobro utečene društvene ekipe. Pojavili so se namreč sumi, da se je kaj od rezultatov tega trgovanja prijelo tudi atovih prstov. Obdolžili so ga namreč, da se je okoriščal z društveno imovino. Dobro se še spominjam, kako je nekega večera v gostilno v Njivah (takrat smo jo namreč še imeli) vstopilo

Material za kočo so vozili:
Anton Gaser – Drabončov iz Raven,
Jože Gartner – "ta spodn Torkar",
Anton Kemperle – Javorčkov iz Raven,
in Peter Jensterle – Odamov iz Zgornjih Danj (čepi avtor tega prispevka Jože Dolenc).
Foto: arhiv Jožeta Dolenca

nekaj mož postave in nekaj domačinov, od katerih se dveh še zelo dobro spominjam, a ju ne bom izdal, čeprav sta že davno pokojna. Kar je bilo, je bilo in odpirati stare zaceljene rane pomeni le neplodno zadajanje novih ran! Kot vedno sem tudi tisti večer sedel na poleti seveda nezakurjeni peči, od koder sem imel boljši pregled, ter osuplo in tudi strahoma opazoval pozne obiskovalce, kako so se prepirali z atom, opravili površno hišno preiskavo in ga na koncu odpeljali s seboj, hoteč mu dokazati že omenjeno okoriščanje. Ne morem trditi, a zdi se mi, da se je vrnil domov še isti večer. Ko sem ga naslednji dan malo pozorneje opazoval, sem nagonsko začutil, da je njegova vnema za celotno stvar izpuhtela, kar se je takoj pokazalo v popolni prekinitvi vseh stikov z društvom. Le-te je čisto na osebni ravni ponovno vzpostavil šele čez kaka tri desetletja, za kar je s svojim spravljivim in pomirjevalnim pristopom gotovo najbolj zaslužen takratni predsednik PD Tone Nastran. Za prizadejano krivico se mu je eden od obeh sicer še danes po vsej dolini znanih domačinov opravičil. Če se mu je opravičil tudi drugi, ne morem trditi, sta pa kljub slabemu priokusu v ustih dobrih deset let kasneje začela na drugih področjih plodno sodelovati. Ko včasih razmišljam o tem, se mi vedno bolj dozdeva, da sta bila le nekakšna predstavnika "civilne družbe", ki si je takrat niti v

sanjah nihče ni mogel zamišljati, skratka, bila sta le nekakšnen "ščit" in "iluzija zakonitosti". Ko so se zadeve umirile, o tem tudi nihče več ni govoril, kar je le znak, da je bila ovadba iz trte izvita in plod bogve česa.

Ko po dobrega pol stoletja zadevo vnovič premlevam, vedno znova obstanem tam, kjer sem tudi sam zelo občutljiv: entuziazem. Ko bi ga ne bilo, bi življenje v naši ožji in širši domovini izgledalo precej drugače, predvsem pa uborneje. "Denar res ni vse, pomaga pa," pravijo ciniki (in realisti), a čast in mirna vest, če ju človek ima, tudi nekaj veljata. Tudi entuziazem ima svoje meje in priznanje za vloženi trud človeku dobro dene, namerno nepriznavanje truda in zaslug pa pripelje do upravičenega zavračanja vsega, s čemer je človek prej imel opraviti. Tako se je pri planinstvu zgodilo tudi mojemu atu in podobno stricu Poldetu, p. d. Popčevemu, pri gasilcih v Železnikih. Prizadejana krivica je huda reč, zares huda pa postane takrat, ko se obrne proti povzročitelju ...

In tako sta tako ratitovski zvon kot vpisna knjiga ostala v domači hiši. Ne vem sicer, kakšne načrte je ata z njima v tistih časih imel, a po onem sramotnem večernem obisku ju zagotovo ni nameraval izročiti nikomur več! Navsezadnje sta bila de iure in de facto njegova last!

Nošnja gradbenega materiala na vrh Ratitovca. Foto: arhiv Jožeta Dolenca

Šele pred kakimi desetimi leti (ob 90-letnici našega Planinskega društva) sem ga uspel toliko omehčati, da sem zvon v soboto odpeljal na Ratitovec, kjer je bila v nedeljo kratka svečanost, nato pa sem ga odpeljal tja, kamor spada in kjer je še zdaj, torej v Muzej Železniki. Tam bi Muzejsko in Planinsko društvo lahko skupaj uredila planinsko muzejsko zbirko. Celo o tem sem razmišljal, da bi ga pustil na Ratitovcu, če bi mu seveda našli primerno mesto. Pri najboljši volji ga na Ratitovcu nisem našel takrat in ga ne vidim niti danes. Če bi ga postavili

tja, kjer je bil pred vojno (na vzhodno stran koče proti Razorju), potem bi celo sezono klenkalo cel ljubi dan ... Če bi ga obesili na pozidnico, bi bil sicer vsem na ogled, zvonil pa ne bi več. Tako se mi zdi odločitev, da je zvon v muzeju, edino pravilna. Tudi vpisna knjiga bo nekoč našla tam svoje mesto, če bosta obe društvi zares postavili planinsko zbirko, da bo kot Brižinski spomeniki lahko varno spravljena v vitrini pred nepooblaščenimi dotiki. Ob takšnem za našo dolino pomembnem unikatu zbledi morda celo Dalmatinova Biblija!

Opombe:

¹ Začetnik današnje kovinarske industrije v Železnikih je bil prav on, saj stroja za izdelavo sponk ni le kupil, marveč je na njem proizvodnja tudi stekla. Sicer ni trajala dolgo, kajti prav kmalu je inž. Boncelj, ki se ga še kar dobro spominjam kot preprostega in dobrosrčnega človeka, kot priznan strokovnjak prevzel mesto univerzitetnega profesorja na strojni fakulteti zagrebške univerze. Pokojni Niko Žumer je stroj kupil že pred vojno (zgodba, ki še dandanes kroži o izvoru denarja, ni preverjena in je zato ne bom opisal), po vojni pa je proizvodnja v okviru novonastale kovinske zadruge končno zares lahko stekla.

² O vpisni knjigi glej članek Vpisna knjiga pripoveduje.

³ Dražgoše 11. in 12. januar 1942, Zbornik Selške doline Železne niti 3/2006, str. 166-169.

"Hoja za zvoncem" na sveti večer v Železnikih

Anton Sedej

Sprevod udeležencev gre mimo Bargljeve hiše Na plavžu. V vlogi zvonarja je Jaka Mohorič, za njim od leve fantje: Rok Mohorič, Primož Tolar, Domen Vrhunc, Andrej Arno in Tomaž Weiffenbach. Foto: Anton Sedej

Železniki so bili v 17. stoletju še podružnica selške fare. Ugledni domačin – fužinar Jurij Plavec se je leta 1622 odpravil k patriarhu v Oglej, da bi na pobudo Železnikarjev izposloval ustanovitev samostojne župnije v Železnikih. To mu je uspelo in iz Ogleja je prinesel listino, s katero je bila ustanovitev nove župnije v Selški dolini potrjena.

Železniki imajo zanimiv božični običaj "za zvoncem", ki je ostal ohranjen vse do današnjih dni. Z njegovim nastankom pa je bil neposredno povezan Jurij Plavec. Zgodilo se je, da je fužinar Plavec po ustanovitvi župnije prvo polnočnico zaspal, ker so se zvonovi iz zvonika farne cerkve v Gorenjem koncu Železnikov, kjer je prebival v bližini starega plavža, slabo slišali. Mladim domačim fantom je kupil poseben zvon, s katerim naj na sveti večer zvonijo po Gorenjem koncu Železnikov in budijo ljudi k polnočnici. Običaj zvonjenja naj se prične dve uri pred polnočjo, da bo še dosti časa za pripravo na polnočno mašo v farni cerkvi. Fantje so vzeli naročilo in

željo uglednega fužinarja zelo resno in priljubljeni običaj svetega večera se je oprijel Železnikarjev vse do današnjih dni.

Pred deseto uro zvečer se domačini zberejo pred kulturnim domom na Trnju. Fantje prinesejo zvon, ki se preko leta hrani v domači župnijski cerkvi sv. Antona Puščavnika. Ko cerkvena ura odbije deset, fant dvigne zvon in v taktu koraka zvonijo. Prvič pozvoni Pod zjavko, množica mu sledi po glavni cesti proti naselju Na plavžu. Pot svetononočnega zvona je dokaj ustaljena. V sprevedu množica prepeva božične pesmi. Ko prispejo do starega plavža, se množica ustavi ob Plavčevi hiši (danes je tukaj muzej) in prepeva še naprej. Pojo se tudi pesmi, ki so izvirne temu običaju in jih je za ta namen napisal in spesnil nekdanji domači učitelj in organist Jožef Levičnik.

Fantje z zvoncem obišejo bližnje hiše, kjer jih pričakajo gospodarji in postrežejo. Ko se vrnejo, se spreved vrača nazaj proti Logu, kjer se zopet usta-

Običaj "za zvoncem" 24. decembra 2006, na čelu z zvoncem Tomaž Weiffenbach. Foto: Anton Sedej

vijo. Fantje se odpravijo pozvonit preko mosta reke Sore tudi domačinom Ovčje vasi. Množica ta čas počaka, prepeva Na logu, in ko se zvon vrne, se ob pol polnoči običaj zaključí pred kulturnim domom. Množica se razide po domovih v pripravi na polnočnico. Fantje z zvoncem odidejo še na domače pokopališče, kjer pozvonijo na grobu pokojnih, ki so iz roda v rod ohranjali ta edinstveni stari običaj svetega večera v Železnikih. V sedanjem času postojijo tudi ob grobovih nekdanjega vestnega cerkovnika Blaža Gortnarja in družine Arnol.

Tako se v Železnikih neguje ta edinstveni običaj že preko tristo let, včasih v nekdanjem železarskem trgu, danes v razvitem industrijskem mestu na Gorenjskem.

Bili so tudi časi, ko se ob božiču kaj takega ni smelo početi. Po drugi svetovni vojni je takratna oblast prepovedala vse, kar je bilo v zvezi s praznovanjem cerkvenih praznikov, toda le domačim zanesenjakom moramo biti hvaležni, da so vztra-

jali in ohranili ta lepi božični običaj. Obdobje od 1945 do 1985 je bilo najtežje, na sveti večer se je zbralo le nekaj pogumnih fantov, ki so s strahom, skrivaje z zvoncem obsli naselje Gorenjega konca. Med njimi je pomembno omeniti brate Arnol – Jožeta, Toneta, Janeza in Franca, ki so se največ prizadevali, da se je "hoja za zvoncem" ohranila vse do danes.

V samostojni Sloveniji je naš stari običaj ponovno oživel v pravem, izvirnem pomenu. V izvedbo se je vključilo še domače Turistično društvo z mešanim pevskim zborom Domel, ki poskrbi za ubrano petje božičnih ter drugih starih pesmi; nekatere so izvirne temu dogodku. Iz leta v leto se tega lepega starega običaja udeleži večje število obiskovalcev, ki prihajajo tudi iz sosednjih krajev. Zelo radi pridejo naši rojaki in potomci, ki se jim ob tem dogodku na sveti večer vračajo spomini na njihova otroška leta v Železnikih. Običaj nedvomno sodi med dragoceno kulturno dediščino Železnikov oz. Selške doline.

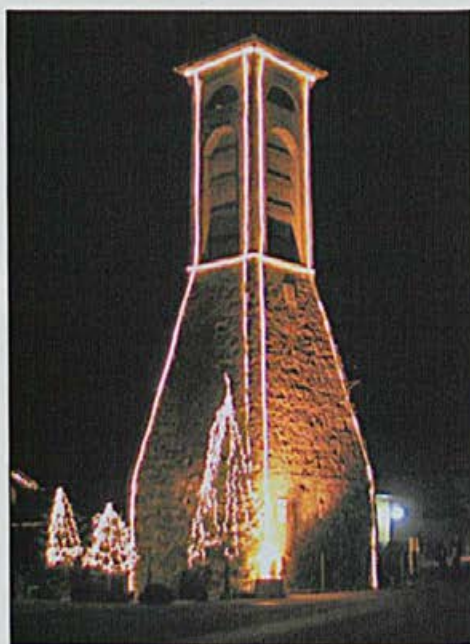
Množica v sprevodu prepeva stare božične pesmi. Foto: Anton Sedej

Tradicija – enoglasno petje božičnih pesmi svetega večera pred Plavcevo hišo je posebno doživetje tega običaja.
Foto: Anton Sedej

Zvonec iz cerkve sv. Antona Puščavnika, s katerim fantje zvonijo na sveti večer po gornjem delu Železnikov.
Foto: Anton Sedej

Pravljичno osvetljen stari plavž daje čar "svetonočnemu zvonjenju". Foto: Anton Sedej

P. S.: Domačinka Tonika Ramovš, p. d. Gradnikarjeva (1905-2000), klekljarica in kustosinja muzeja v Železnikih, je napisala igro Čipkarska božičnica. V vsebino igre je vključila tudi pesem o Juriju Plavcu in nastanku samostojne fare v Železnikih.

Zakaj se pred polnočnico na sveti večer po Železnikih z zvoncem zvoni

*Skozi tiho, temno noč
jezdi Jurij Plavec,
sam pri sebi razmišljujoč,
koliko je bilo treba
potov v Akvilejo
in prošnja do patriarha,
da uslišal mu je prošnjo smelo.*

*Celo vladar se je zavzel,
da Plavec s prošnjo lažje je uspel,
da Železniki samostojna
župnija bi postali,
nič več pod Selca
ne spadali.*

*Na prsa pritiska si roko,
kjer hrani pergament
s pravico pisano.
Tedaj pa: "Kaj je tam?"
Široko zastrmi oko,
pred njim menih stoji,
za uzdo konja že drži
in s ceste ga čez polje
v Soro vodi.*

*Drugo jutro se raznesla
po Železnikih je vest,
da sovražniki hoteli
so dobiti Plavca v pest,
da bi iz zasede ga umorili
in pravico pisano mu vzeli.*

*Ko ključarji so prišli
k njemu na obisk
in se mu zahvalili,
je sam jim razodel,
kako se čudovito je otel.
Nato so ga vprašali,
kaj želi, da bi mu v zahvalo dali.
Se Jurij Plavec nasmehnil je
in rekel je tako:
"Enkrat na sveti večer sem zaspal
in polnočnico zamudil,
ker me oddaljeni polnočni zvon ni zbudil.
Da to več bi se nikomur ne zgodilo,
želim naj, ne meni v zahvalo,
pač pa v spomin, da
Železniki samostojna
župnija so postali,
da vsak sveti večer,
dokler bodo Železniki stali,
ko bitje se desete ure čuje
iz cerkvenih lin,
skozi gornj' konec Železnikov
bo eden z zvoncem hodil."*

*Možje obljubili so veseli,
da bodo željo mu spomnili.*

*Od tedaj vsak sveti večer ob 10. uri
mlad fant skoz gornji konec Železnikov
s cerkvenim zvoncem zvoni,
za njim pa zbori mož in deklet
božične pesmi pojo
že več kakor tristo let.*

Informator:

Tomaž Weiffenbach,
Na plavžu 11, Železniki.

Viri:

Arhiv muzeja v Železnikih.
Osebni spomini, ustno izročilo domačinov.

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki

Skalovčeva domačija na Češnjici. Na tem mestu stoji zdaj pošta.

Rudnik nad Smolevo

Bojan Kofler

Pogled na Špik
z Vancovca.
Foto:
Bojan Kofler

Uvod

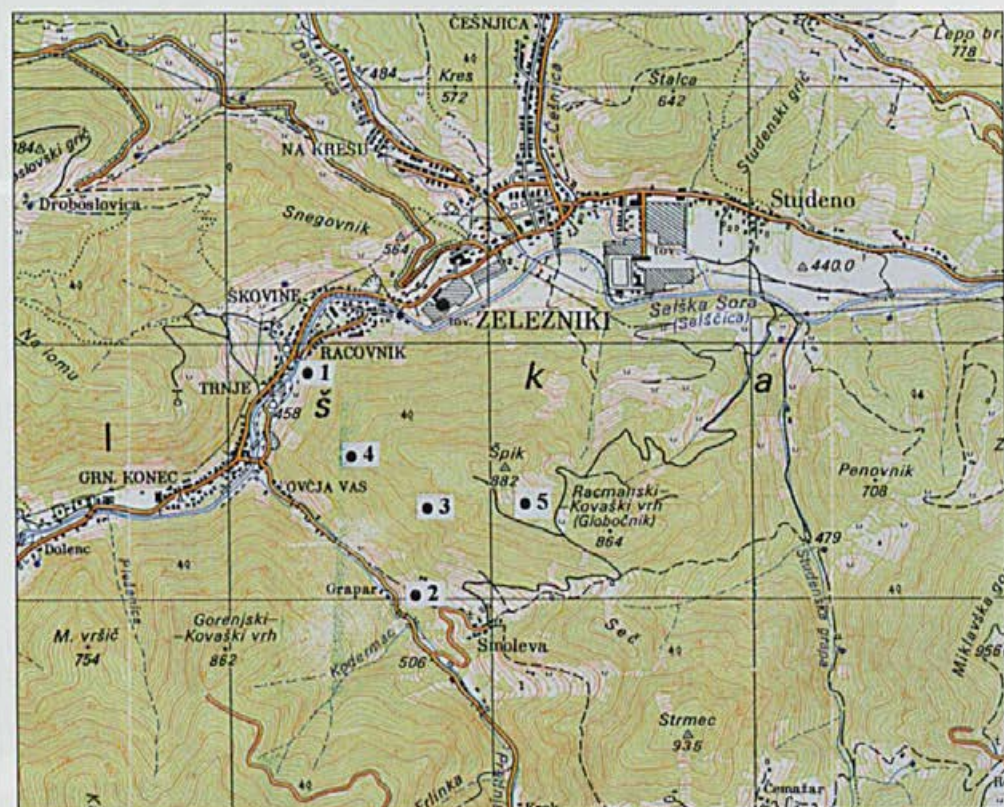
Pravijo, da sem bil nadležno zvedav otrok. Rad sem zastavljal nova in nova vprašanja. Zlasti o živem in neživem svetu okrog mene. Ko domači niso več znali ali pa se jim ni več ljubilo odgovarjati nanje, sem začel svet raziskovati sam. Najprej reko Soro, ki je tekla ob naši hiši na Trnju, postrvi in kapeljne v njej, pa belouške in kobranke ob vodi. Pred hišnim pragom je bila cesta, čez cesto pa so se proti Škovinam razprostirali travniki. Tam sem se srečal z martinčki, zelenci, murni in pticami, od katerih so mi bile posebno ljube sinice.

Nad Škovinami sem odkril Snegovnik, Suho dolino in Draboslovico; svet, kjer je bilo prijetno toplo na soncu tudi jeseni in zgodaj spomladi, ko so dolino ovijale sence in hlad. Na Snegovniku so bile velike skladovnice skrbno zloženega kamenja in skriv-

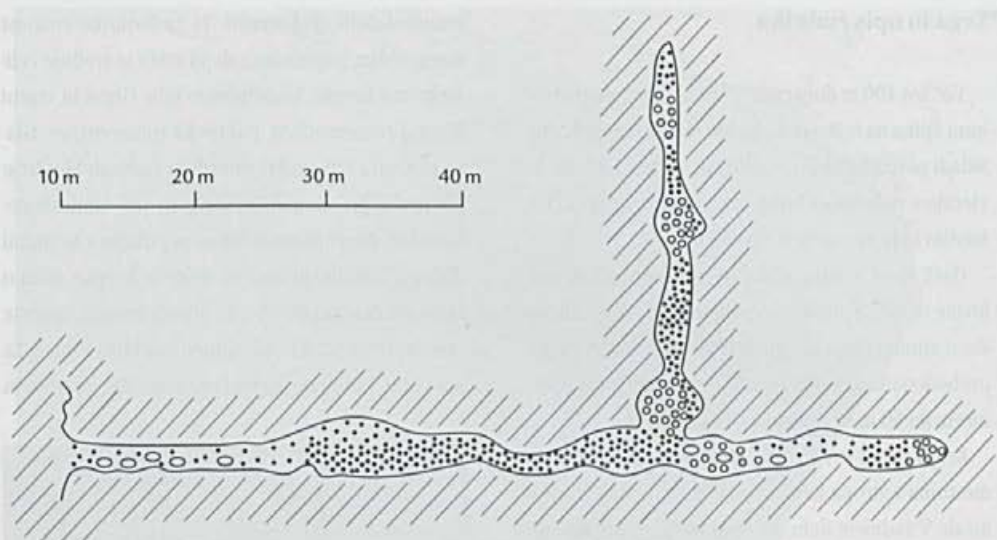
nostni napol zasuti vhodi v podzemlje. Ti ostanki rudarjenja iz nekih preteklih časov so dolgo burili moje otroške predstave o temačnih, vlažnih rovih, netopirjih, jamskih pajkih in jamskih kobilicah v njih. Nanje nisem naletel samo tu, ampak prav na vseh hribih, ki obdajajo Železnike. Še zlasti veliko jih je bilo na Snegovniku sosednjem Špiku.

Minilo je že več kot sto let, ko je v Železnikih zamrlo fužinarstvo in z njim povezano rudarstvo; minilo je že več kot petdeset let od mojih prvih mladostniških raziskav rudniških rogov na Špiku. Od nekdanjih številnih vhodov v podzemlje je ostalo bore malo. Marsikje je zgnil podporni jamski les in porušil se je strop. Usadi zemlje, zmrzal in odpadlo listje, ki ga je nanosil veter, so dokončali delo.

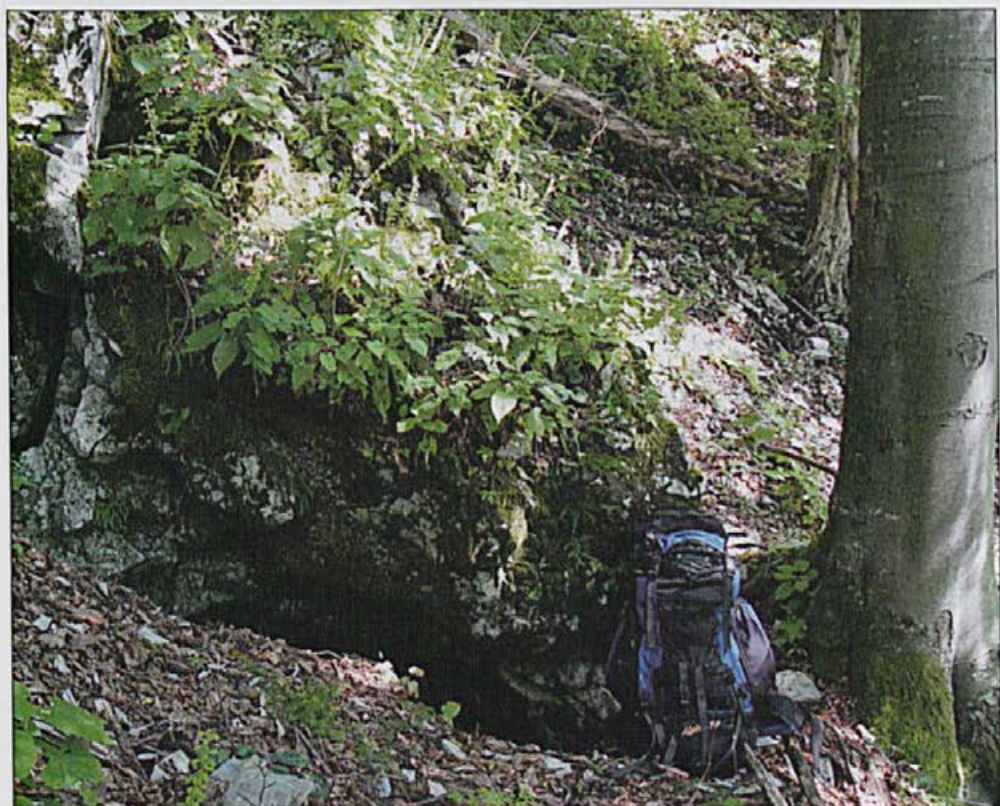
Tako se je do danes ohranilo le malo človeku dostopnih rogov. Od še vsaj petih je tisti nad Smolevo daleč najdaljši.

Rudarski rovi in rudniki na Špiku: 1. Rov na Klovžah, 2. Rudnik pri Graparju, 3. Rudnik nad Smolevo, 4. Rov na Grebenu, 5. Rudnik Bela njiva. Državna topografska karta Železniki 093.

Skica tlorisa Rudnika nad Smolevo. Risal: Bojan Kofler.

Vhod v rudnik. Foto: Bojan Kofler

Lega in opis rudnika

Več kot 100 m dolg rudnik se nahaja malo pod vrhom Špika na težko dostopnem skalnatem pobočju. Skladi so tu marsikje prelomljeni in ozke razpoke se vlečejo v notranjost hriba. Izkopali so ga v trdni kamenini in je zato dobro ohranjen.

Ozek vhod se nahaja ob vznožju skalne stene pod levim delom Špikovega grebena. Ko se splazimo skozi vhodni del, vidimo, da je glavni rov suh, lahko prehodni in mestoma zaradi izkopa rude prav prostoren. Po 50 m se razcepi v dva kraka.

Krajši desni rov je dolg 19 m in vlažen, tako da mestoma s stropa kaplja voda, ki se na tleh zbira v lužah. V zadnjem delu, ko se pojavijo plasti skrilavcev, se rov konča z neprehodnim podorom.

Daljši levi rov je dolg 32 m. Sprva se po njem lahko le plazimo, ker je zatrpan z odlomljenim kamenjem in suho rdečo ilovico. Kasneje rov postane normalno prehodni in vedno bolj vlažen. Tla se zdaj dvigajo, zdaj spuščajo in so na nekaj mestih pokrita s kupi odlomljenega kamenja, sicer pa z velikimi količinami mastne rdeče ilovice, v kateri se nabirajo luže nakapane vode. Rov se nenadoma konča v živi skali.

Podzemeljska favna hroščev

Dolgoletne raziskave rudnika in pogosti obiski v njem so pokazali, da je Rudnik nad Smolevo pravi biološki biser. V njem ne živijo zgolj za jame in rudnike običajni netopirji, jamske kobilice, večje in pajki. Odlikuje ga edinstvena jamska favna hroščev, ki je značilna zgolj za rudniške rove Špika in bližnjega Vancovca.

Nedvomno največja posebnost je Mirin brezokec, *Anophthalmus miroslavae*. Od leta 1983, ko sem našel prvi primerek, sem jih uspel ujeti le 11, komaj dovolj, da sem ga leta 2006 v Acta entomologica slovenica lahko opisal kot novo vrsto. Poimenoval sem jo po svoji ženi, ki me že več kot 30 let podpira pri raziskovalnem delu in me spremlja na številnih

entomoloških ekskurzijah. Ta za biološko znanost nova, redka, popolnoma slepa vrsta je srednje velika in ima krepko, podolgovato telo. Glava in vratni ščit sta rumenordeča, pokrovke rumenorjave. Glava in vratni ščit sta pri samcih in samicah bleščeča; pokrovke pri samcih bleščeče in pri samicah nebleščeče. Zgornja stran telesa je pokrita s kratkimi dlakami. Tpalke in noge so dolge in krepke. Močno sklerotizirani in rahlo pigmentirani zunanji skelet te vrste kaže na to, da živi razmeroma blizu zemeljske površine. Poseljuje apnenčeva območja, predvsem

Anophthalmus miroslavae Kofler 2006, sp. n. (naravna velikost: 5,4–6mm). Foto: Bojan Kofler

Glavni rov. Foto: Bojan Kofler

Prehod v levi rov. Foto: Bojan Kofler

razpoke in večje votline, ki ležijo plitvo v tleh. Pri nižjih zunanjih temperaturah (pomlad, jesen) po vsej verjetnosti potuje vse do zemeljske površine in se tod skriva pod velikimi kamni. Ima že popolnoma zakrnele oči, površina telesa pa je pokrita s kratkimi dlakami. Ti znaki kažejo na višjo stopnjo specializacije in na to, da imamo opraviti z zelo staro vrsto.

Samo malo manj imenitna je posebna podvrsta Alfonzovega brezokca *Anophthalmus alphonsi skofjeloscensis*. Po zunanjem videzu je podobna Mirinemu brezokcu, le da je po barvi svetlejša, bolj dlakava in bolj podolgovata. Našel sem jo v večjem številu v Rudniku pri Graparju in Rudniku nad Smolevo, posamezne primerke pa tudi v Rudniku Belanjiva in Rudniku na Vancovcu. Specialist za to sku-

pino hroščev Hermann Daffner je novo podvrsto poimenoval po Škofjeloškem hribovju, ki ga po njegovih predvidevanjih podvrsta poseljuje.

Nekaj posebnega je tudi tukaj živeči slepi Millerjev jajčar, *Aphaobius milleritii*. Osebki iz Špika in Vancovca se po svojem izgledu bistveno ločijo od do sedaj opisanih podvrst iz drugih nahajališč. Očitno gre za novo, še neopisano podvrsto.

Literatura:

- B. Kofler: *Anophthalmus miroslavae* sp. n. iz Slovenije (Coleoptera: Carabidae: Trechinae). Acta entomologica slovenica 14 (1). Ljubljana: Prirodoslovni muzej Slovenije in Slovensko entomološko društvo Štefana Michielija, 2006. Str. 35–42.
- B. Kofler: *Podzemeljska fauna hroščev v opuščenih rudarskih rovih v bližnji okolici Železnikov (severozahodna Slovenija)*. Acta entomologica slovenica 7 (2). Ljubljana: Prirodoslovni muzej Slovenije in Slovensko entomološko društvo Štefana Michielija, 1999. Str. 129–136.
- H. Daffner: *Revision der Anophthalmus-Arten und -Rassen mit lang und dicht behaarter Koerperoberseite*. Mitt. Muench. Ent. Ges., 86. München, 1996. Str. 33–78.
- Geodetska uprava republike Slovenije: *Državna topografska karta, Železniki 093*. Ljubljana, 1997.

Kako smo gradili telefonsko omrežje, ki ga pokriva KATC Bukovica

Nikolaj Štibelj

Danes, v času visoko razvite informacijske tehnologije, si je težko zamisliti, da sta bila pred dvajsetimi leti v celi krajevni skupnosti (KS) Bukovica-Bukovščica, ki obsega deset vasi in v kateri je bilo takrat približno 800 prebivalcev, samo dva telefonska priključka. To pomeni na pet vasi oziroma na cca. 400 prebivalcev en telefon.

Potrebe in želje po telefonu so bile velike. Vedeli smo, da je nadaljnji razvoj krajevne skupnosti brez telefona močno zavrt. V začetku leta 1982 smo se pozanimali na podjetju za pošto, telegraf, telefon - PTT promet Kranj, kdaj lahko pričakujemo telefonske priključke. Odgovor je bil naslednji: "Ko boste zgradili objekt za krajevno avtomatsko telefonsko centralo (KATC) na Bukovici, položili zemeljske in zračne telefonske razvode, lahko pričakujete, da vam bomo predvidoma v enem letu dobavili in zmontirali avtomatsko telefonsko centralo."

Začetek gradnje

V svetu KS Lenart-Luša so ugotovili, da je po poti, kot so jo predstavili na PTT Kranj, šla KS Javorje in da že gradijo telefonsko omrežje. Glede na to je takratni predsednik sveta KS Lenart-Luša Ivan Rant v Zgornji Luši sklical sestanek, na dnevnem redu je bila izgradnja telefonskega omrežja. Navzoči smo bili predstavniki KS Lenart-Luša in KS Bukovica-Bukovščica. Sklenili smo, da začnemo s pripravami za izgradnjo telefonskega omrežja.

Iz informacij, ki smo jih dobili na PTT Kranj, je bilo jasno, da bo telefonska centrala na Bukovici in da bodo od nje potekali vsi razvodi. Na podlagi tega smo se dogovorili, da osrednjo vlogo pri gradnji telefonskega omrežja prevzame KS Bukovica-Bukovščica. Kasneje je prišlo do sklepa, da bo na KATC Bukovica vezana tudi Dolenja vas iz KS Selca. Kot

predsednik sveta KS Bukovica-Bukovščica sem zato sklical sestanek vseh treh KS, ki bi bile udeležene v gradnji telefonskega omrežja. Na sestanku, ki je bil 10. novembra 1983 v osnovni šoli na Bukovici, so bili tako prisotni:

- vsi trije predsedniki svetov KS:
 - KS Bukovica-Bukovščica: Nikolaj Štibelj,
 - KS Lenart-Luša: Valentin Rant in
 - KS Selca: Marjan Kalan,
- člani sveta KS Bukovica-Bukovščica in
- predsedniki vaških odborov KS Bukovica-Bukovščica.

Na sestanku smo predstavili, da dela v zvezi z izgradnjo telefonskega omrežja že potekajo. Opredelili smo skupne akcije, ki so bile naslednje: položitev naročniško-zemeljskega kabla Praprotno-Dolenja vas, naročniško-zemeljskega kabla Bukovica-Luša in glavna skupna investicija - objekt za KATC. Dogovorili smo se, da osrednji gradbeni odbor za izgradnjo telefonskega omrežja sestavljajo predsedniki vseh treh KS, sklicovanje in vodenje sej pa je bilo naloženo predsedniku sveta KS Bukovica-Bukovščica Nikolaju Štiblju. Vsaka KS je imela še svoj gradbeni odbor. Sestavljali so ga predsedniki vaških odborov in predsednik sveta KS kot predsednik odbora. Imenovan je bil tudi pododbor za izgradnjo objekta za KATC Bukovica, ki sta ga predstavljal Alojz Eržen in Marko Potočnik.

Na sestanku smo predsednike vaških odborov KS Bukovica-Bukovščica zadolžili, da vodijo vse aktivnosti, ki so potrebne za gradnjo telefonskega omrežja. Te so bile: pobiranje akontacij pri pristopnikih (potencialnih telefonskih naročnikih), organizacija dela na njihovem področju in druga potrebna dela za nemoten potek gradnje. Sklenili smo, da je treba sprejeti dogovor, kako financirati in organizirati skupna dela, ki se tičejo vseh treh KS. Dogovor, ki je določal finančno udeležbo na skupnih delih, sta v nadaljevanju pripravila predsednik skupščine KS Bukovica-Bukovščica Viko Potočnik in predsednik sveta KS Bukovica-Bukovščica Nikolaj Štibelj. Sprejet je bil tudi sklep, da investicijo za skupna dela pri-
javi in vodi KS Bukovica-Bukovščica.

Osnova deležev sofinanciranja za skupna dela je bilo število naročnikov v posamezni KS in predhodni izračun teh stroškov. Struktura je bila naslednja:

Krajevna skupnost	Odstotek
Bukovica-Bukovščica	63
Selca-Dolenja vas	20
Lenart-Luša	17
SKUPAJ	100

Tabela 1: Delež naročnikov po posameznih krajevnih skupnostih v %.

Dogovor o financiranju skupnih del so posamezne KS na svojih organih potrdile, investicijo pa je KS Bukovica-Bukovščica prijavila 20. decembra 1983 in odprla ŽR za izločena denarna sredstva. V vmesnem času smo vse KS skupno s PTT Kranj pripravile in sprejele sporazum o pospešenem razvoju telefonije na področju bodoče KATC Bukovica. Zaradi boljšega poznavanja takratnega stanja je v nadaljevanju naveden v celoti.

V KS Bukovica-Bukovščica smo se dogovorili, da bomo naročniki v višini prispevka za pokrivanje stroškov izgradnje telefonskega omrežja med seboj solidarni. Ti stroški so bili npr. stroški projektov, stroški materiala in strokovnih del na celotnem območju. Druga dela, kot so drogovi, določeni izkopi, izkopi jarkov za zemeljski kabel, pomoč pri postavitvi drogov, in stroške, ki bi pri tem nastali, pa si bodo znotraj posamezne vasi oziroma določenega področja krajani enakomerno porazdelili. Tako so krajani, kjer je bilo treba postaviti drogeve ali opraviti druga potrebna dela za izgradnjo telefonskega omrežja, dejansko vložili (prispevali) nekoliko več, predvsem v materialu in prostovoljnem delu.

PODJETJE ZA PTT PROMET KRANJ, n.sol.o., Kranj, Poštna ulica 4, ki ga zastopa direktor Henrik PETERNELJ, dipl.org.dela, TOZD ZA PTT PROMET ŠKOFJA LOKA, o.sub.o., Škofja Loka, Titov trg 9, ki jo zastopa vodja Franc LEVSTEK, ptt.oec.

in

KRAJEVNA SKUPNOST LENART - LUŠA, ki jo zastopa predsednik sveta KS Valentin RANT

KRAJEVNA SKUPNOST SELCA, ki jo zastopa predsednik sveta KS Marjan KALAN

KRAJEVNA SKUPNOST BUKOVICA - BUKOVŠČICA, ki jo zastopa predsednik KS Niko ŠTIBELJ

so se dogovorili in sklenili naslednji

S P O R A Z U M

1. člen

Udeleženci tega sporazuma se dogovorijo za pospešeni razvoj telefonije na področju bodoče KATC Bukovica.

2. člen

Za doseg tega cilja je potrebno zgraditi stavbo za KATC Bukovica, s pripadajočo opremo, zgraditi medkrajevni kabel Škofja Loka - Železniki z odcepom za Bukovico, nabaviti VF opremo za povezavo VATC Škofja Loka - KATC Bukovica, pripraviti ustrezen medkrajevni del VATC Škofja Loka za KATC Bukovico in zgraditi naročniško telefonsko omrežje KATC Bukovica.

3. člen

Podjetje za ptt promet Kranj zagotovi investicijsko tehnično dokumentacijo za stavbo KATC Bukovica, nabavi telefonsko centralo ISKRA 500, VF kanale, ustrezni medkrajevni del VATC Škofja Loka ter skupno z gospodarstvom selške doline medkrajevni koaksialni kabel Škofja Loka - Železniki z odcepom za KATC Bukovica.

4. člen

Krajevne skupnosti, podpisnice, financirajo nabavo zemljišča za prizidek, zgradijo prizidek za avtomatsko telefonsko centralo, financirajo

- 2 -

izdelavo projekta naročniškega telefonskega omrežja in so tudi investitorji izgradnje naročniškega telefonskega omrežja.

5. člen

Podjetje za ptt promet Kranj, TOZD za ptt promet Škofja Loka se zavezuje, da v roku enega leta po izgradnji medkrajevnega kabla, stavbe in naročniškega telefonskega omrežja montira KATC Bukovica v izvedbi ISKRA 500 s 768 telefonskimi priključki.

6. člen

Vsi naročniki, ki bodo sodelovali v akciji za zgraditev obveznosti KS iz 4 točke, bodo oproščeni plačila sorazmernega deleža za že vložene investicije.

7. člen

Vsi naštetih objekti v točki 2 bodo osnovno sredstvo Podjetja za ptt promet Kranj, TOZD za ptt promet Škofja Loka, ki jih bo tudi redno in investicijsko vzdrževala.

8. člen

Sporazum regulira samo pospešen razvoj telefonije na področju KATC Bukovica oziroma globalne obveznosti podpisnic. Za vsako gradnjo pa bodo sestavljene pogodbe z vsemi zahtevki vseh strank.

9. člen

Za vprašanja, ki jih ta sporazum ne vsebuje in če bi se pojavila v času izvajanja del, se uporablja določila zakona o obveznostnih razmerjih.

10. člen

Vse spore, ki bi nastali v zvezi s tem sporazumom bodo udeleženci sporazuma reševali sporazumno, v primeru, da do sporazuma ne pride, pa bo spore reševalo Temeljno sodišče v Kranju.

11. člen

Sporazum je napisan v šestih enakih izvodih, od katerih prejme

- 3 -

vsak udeleženec po tri izvode in stopi v veljavo, ko ga podpišejo vsi udeleženci.

KRAJEVNA SKUPNOST
LENART - LUŠA

Številka:
Datum : 8.2.1983

Predsednik sveta KS :

Valentin RANT

Jane Rant

KRAJEVNA SKUPNOST
S E L C A

Številka:
Datum :

Predsednik sveta

Marjan KALAN

KRAJEVNA SKUPNOST
BUKOVICA - BUKOVŠČICA

Številka: 5
Datum : 15.2.1983

Predsednik sveta KS :

Niko ŠTIBELJ

Niko Štibelj

PODJETJE ZA PTT PROMET KRANJ
n.sol.o., Kranj, Poštna ulica 4

Številka: 023-607/123
Datum : 14.2.83

Direktor :

Henrik PETERNELJ, dipl. inž. dela

TOZD ZA PTT PROMET ŠK. LOKA
o.sub.o., Škofja Loka, Titov trg 9

Številka: 01-42/1-83
Datum : 4.2.1983

Vodja TOZD :

Franc LEVŠTEK

Franc Levštek

Gradnja telefonskega omrežja

Na osnovi predstavljenih priprav s skupnega sestanka vseh treh KS se je z gradnjo telefonskega omrežja v letu 1983 aktivno nadaljevalo. Pričeli smo s polaganjem zemeljskega kabla, kupili zemljišče za telefonsko centralo, pripravili potrebno dokumentacijo in pričeli z gradnjo objekta za centralo kot prizidka k obstoječemu gasilskemu domu.

Iz navedenega sporazuma o pospešenem razvoju telefonije na področju KATC Bukovica je razvidno, da je bilo treba opraviti ogromno dela. Največje breme je nosil predsednik sveta KS Bukovica-Bukovščica, ki je bil obenem vodja glavnega gradbenega odbora. Skrbel je za projekte, nabavo materiala, iskanje in usklajevanje finančnih virov, dogovarjal se je z izvajalci itd. Pri delu sta aktivno sodelovala tajnik in blagajničarka KS Jure Fojkar in Jelka Anžič, delo na terenu pa so odgovorno in vestno opravljali predsedniki vaških odborov:

- Bukovica: Ludvik Lovrenčič,
- Ševlje: Franci Mohorič,
- Bukovščica: Urban Bernik,
- Pozirno: Mirko Pogačnik,
- Strmica: Anton Kemperle,
- Stirpnik: Lado Mijatovič,
- Praprotno: Stane Dolenc,
- Sveti Tomaž: Lovro Bergant ter
- Spodnja Luša: Jože Štibelj.

Glavnina del je bila predvidena za leti 1984 in 1985. Zaradi lažjega obvladovanja stroškov med KS Bukovica-Bukovščica in KS Lenart-Luša, saj se omrežji prepletata, smo se na sestanku 14. februarja 1984 dogovorili, da poleg že dogovorjenih skupnih del prenesemo na investicijo v KS Bukovica-Bukovščica tudi izgradnjo omrežja za področje KS Lenart-Luša, in sicer za material v celoti ter za strokovna izvajalska dela za glavne vode. Ostala dela so ostala v finančnem in organizacijskem smislu v pristojnosti KS Lenart-Luša. Le tako ni prihajalo do težav pri porabi količin materiala na enem ali drugem omrežju. S tem so se spremenili tudi deleži financiranja v iz-

gradnji telefonskega omrežja. KS Bukovica-Bukovščica je na podlagi tega financirala 80 % investicije, KS Lenart-Luša pa 20 %.

Največji problem pri gradnji telefonskega omrežja je bil nakup potrebnega materiala, ki se ga tudi za preplačilo dejanske vrednosti ni dalo kupiti. To velja predvsem za zemeljske in zračne kable. Potrebovali smo cca. 55 km zračnih in cca. 17 km zemeljskih kablov. Na trgu jih ni bilo, razen tu in tam kakšnega koluta. Glavni dobavitelja naj bi bila Elektronabava in Elektrotehna iz Ljubljane. Ti so nam svetovali, naj naredimo samoupravni sporazum s tovarno kablov v Svetozarevu v Srbiji, kar smo tudi storili. Sporazum nas je zavezoval, da moramo tovarni brezplačno dobaviti določeno količino bakra, in šele na podlagi tega bomo dobili pravico do nakupa kablov po takratnih prodajnih cenah. Dobaviti smo morali 4 500 kg bakra, ki se v Jugoslaviji takrat ni dobil. Uvozili smo ga z Madžarske ter tako omogočili, da se je gradnja telefonskega omrežja nadaljevala. Pomoč pri uvozu bakra nam je nudila nabavna služba podjetja Alples pod vodstvom vodja službe Janeza Tomažina.

Financiranje projekta

Tudi v drugih KS v Selški dolini so se v času gradnje telefonije v KS Bukovica-Bukovščica pričele aktivnosti izgrajenih telefonskih omrežij. Na pobudo takratnega predsednika sveta KS Železniki Franca Benedika je bil 19. aprila 1984 v prostorih Alplesa sklican sestanek vseh predsednikov svetov KS v Selški dolini z direktorji delovnih organizacij v Selški dolini. Na sestanku je bil navzoč tudi direktor podjetja PTT Kranj Henrik Peternel. Namen sestanka je bil, da se čim bolj poenoti izgradnja krajevni telefonskih omrežij v Selški dolini. Direktorji oziroma predstavniki delovnih organizacij so povedali, da se razvoj telefonije podpira že od leta 1980 dalje, saj so delovne organizacije sofinancirale medkrajevni telefonski zemeljski kabel Škofja Loka-Železniki in vozliščno avtomatsko telefonsko centralo na Trati pri

Škofji Loki. Dogovorili smo se, da delovne organizacije finančno podprejo tudi gradnje naročniških telefonskih omrežij (omrežja, ki so jih gradile posamezne krajevne skupnosti v lastni režiji). V tekočem letu naj bi delovne organizacije prispevale 10.000.000 novih din (ND), sredstva pa bi se v posamezno KS razdelile glede na število podpisanih pogodb telefonskih naročnikov. Ta finančna podpora je bila zelo dobrodošla. Opogumila nas je, da smo pričeli z iskanjem virov tudi izven Selške doline, v delovnih organizacijah, kjer so bili zaposleni nekateri naši krajanjani.

Najpomembnejši finančni vir izgradnje telefonskega omrežja v KS Bukovica-Bukovščica so bila denarna sredstva, ki smo jih pobirali pri potencialnih naročnikih – akontacije. Akontacije so se pobirale takrat, ko so nastale dejanske finančne potrebe. Predvidenih je bilo 12 akontacij. Prva akontacija je bila pobrana v začetku leta 1983, zadnja pa v letu 1986. Nepredvideno sta sledili še dve akontaciji, za telefonski priključek (priključnina). Finančni vir v naši KS je bil v manjši meri tudi samoprispevek, ki smo ga na zboru krajanov iz prvotnega namena preusmerili v izgradnjo telefonskega omrežja.

Drug pomemben vir financiranja gradnje telefonskega omrežja v KS Bukovica-Bukovščica in KS Lenart-Luša so bila finančna sredstva, ki jih je prispeval SLO (Splošni ljudski odpor) Škofja Loka in OSKIS (Občinska samoupravna komunalna interesna skupnost) Škofja Loka. Veliko razumevanje za naše potrebe pa je pokazala tudi zavarovalnica Triglav iz Kranja.

Zaključek gradnje

Gradnja telefonskega omrežja je intenzivno potekala v drugi polovici leta 1983 ter v letih 1984 in 1985, v letu 1986 pa smo že pričakovali prve priključitve. Te so zamujale. Zamude so nastale zaradi številnih vzrokov; npr., podjetje PTT Kranj ni dobavilo avtomatske telefonske centrale, pojavila so se različna nenačrtovana dela na omrežju ... Poleg tega je bilo pred vkapljanjem telefonov potrebno opraviti

tehnični prevzem in odpraviti nekatere tehnične pomanjkljivosti. Dodatna težava se je pokazala v tem, ker nismo imeli pogodbe med Podjetjem za PTT promet Kranj in vsemi tremi krajevnimi skupnostmi, saj je PTT zavlačeval s podpisom pogodbe. Pogodbo, ki obsega 16 členov, smo podpisali šele v aprilu leta 1986. Pogodba določa medsebojne obveznosti gradnje omrežja, vključevanje telefonskih priključkov in prenosa telefonskega omrežja v osnovna sredstva v PTT. Osnova za gradnjo telefonskega omrežja je bil sporazum, sprejet 15. 2. 1983.

Nepredvideno in finančno nenačrtovano za nas je bilo tudi to, da smo morali posneti objektno stanje zemeljskih in zračnih vodov. To je sicer izvajal pristojni delavec iz PTT Kranj, vendar v naše finančno breme. Tako smo za božič 1986 le s težavo priklopili nekaj telefonov, ostale pa v začetku leta 1987.

Izvajalci del pri gradnji telefonskega omrežja so bili v glavnem trije, in sicer:

- Marjan Meglič iz Ljubljane za naročniški krajevni zemeljski kabel Praprotno-Dolenja vas,
- Srečo Lapajne iz Milj pri Kranju za zemeljske in zračne vode in vezavo spojke na zemeljskih kablilih ter
- Rajko Benedik iz Kranja, ki je bil zadolžen pred vsem za zračno omrežje.

Izvajalci so bili dobri in z njimi nismo imeli posebnih težav pri delu. Izredno strokovno pomoč v obliki svetovanja pa nam je ves čas gradnje nudil inž. Avguštin Novinc iz PTT Kranj.

Vrednost celotne investicije

Na območju KATC Bukovica je bil celotni strošek izgradnje telefonskega omrežja, brez neposrednega dela in materiala krajanov 59.099.000 ND. Lastni prispevek v nadenarni obliki je po ocenah izvajalcev pri teh investicijah znašal cca. 20 % celotnih stroškov, kar pomeni, da je bil približno 14.775.000 ND. Če oba zneska seštejemo, dobimo okvirno vrednost celotne investicije, ki bi bila 73.874.000 ND.

Finančni viri so bili naslednji:

Vrsta finančnega vira	Znesek (ND)
Denarna sredstva naročnikov KS Bukovica-Bukovščica	23,010.000
Samoprispevek krajanov KS Bukovica-Bukovščica	2,680.000
Redni žiro račun KS Bukovica-Bukovščica	2,639.000
Priročna blagajna KS Bukovica-Bukovščica	1,802.000
Delež KS Selca	3,148.000
Delež KS Lenart-Luša	11,779.000
Delovne organizacije iz Selske doline	3,394.000
Občina Škofja Loka, SLO in OSKIS	2,500.000
Zavarovalnica Triglav in del. organizacije izven doline	3,740.000
Prodaja materiala	1,482.000
* Drugi viri (KS Stara Loka, KS Javorje, žledolom itd.)	2,925.000
SKUPAJ	59,099.000

Tabela 2: Struktura finančnih virov.

Gradnja telefonskega omrežja se je dejansko zaključila na skupni seji vseh treh KS 15. junija 1987 v pisarni KS Bukovica-Bukovščica, ko smo sprejeli sklep, da se osnovna sredstva, ki jih pokriva KATC Bukovica, prenesejo na podjetje PTT Kranj. Slednje pa je sprejelo obvezo, da omrežje in vse pripadajoče objekte redno vzdržuje.

Do 15. junija 1987 je bilo priključenih naslednje število naročnikov:

Krajevna skupnost	Število priključkov
Bukovica-Bukovščica	187
Selca-Dolenja vas	85
Lenart-Luša	59
SKUPAJ	331

Tabela 3: Število telefonskih priključkov po krajevni skupnostih.

* Na KATC Bukovica so se priključili še nekateri naročniki iz KS Stara Loka za Križno Goro in nekaj naročnikov, ki so bili prej vezani na telefonsko centralo Javorje. Poravnali so dogovorjene obveznosti, zato so v tabeli navedeni pod drugimi viri.

Z izgradnjo telefonskega omrežja je bilo opravljeno veliko in pomembno delo. Krajanje so pokazali, da so bili za napredek, kljub težavam, ki so bile v tistem obdobju. Zato danes, v dobi privatizacije nacionalnega telekomunikacijskega operaterja, vsi upravičeno pričakujemo, da bo vsaj del minulih vlaganj pravično povrnjen.

Viri:

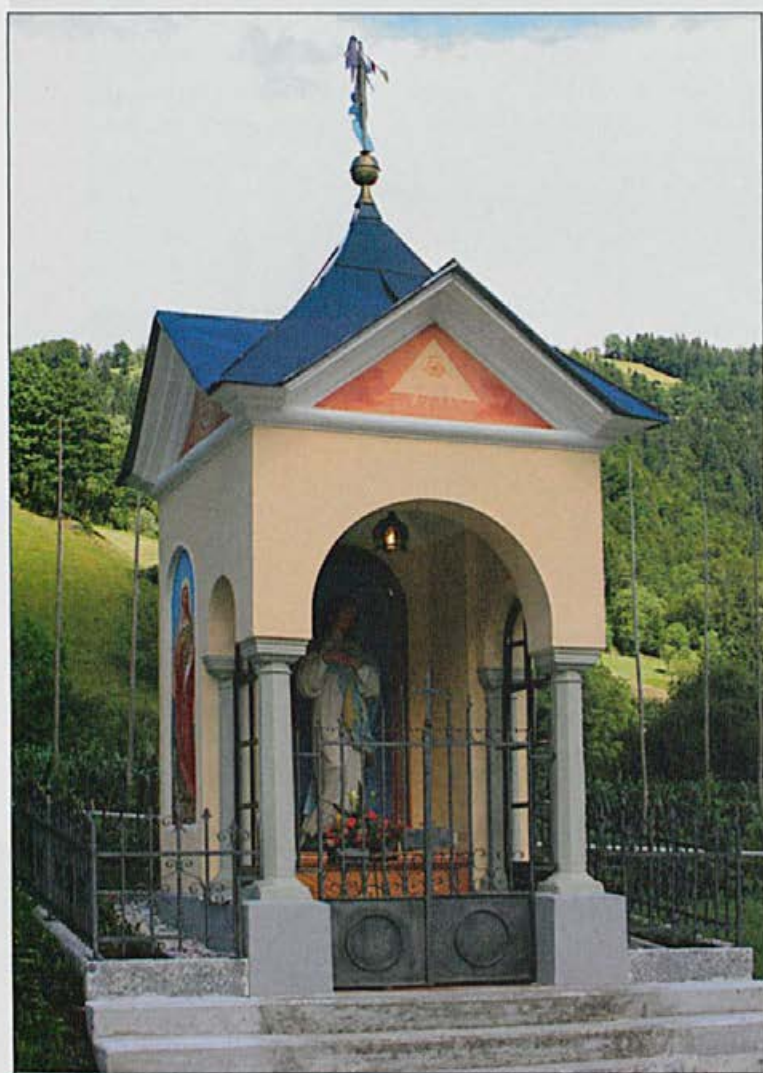
Zapisniki Sveta KS Bukovica-Bukovščica.

Zapisniki in dopisi gradbenega odbora KS Bukovica-Bukovščica.

Arhiv avtorja.

Marijino znamenje na Rudnu

Rafko Eržen

Vaško Marijino
znamenje na Rudnu.
Foto: Anton Sedej

Obnovljeno znamenje leta 1904, ko je dobilo sedanjo obliko. Foto: arhiv Rafka Eržena

V prelepo naravno okolje pred vasjo Rudno je postavljeno vaško znamenje, v katerem domuje Marija. K njej so se zaupno obračala srca vaščanov in naključnih mimoidočih v vseh mogočih stiskah in jo prosila za pomoč ter se ji tudi zahvaljevala. V času vojnih viher so se vaščani vedno zbrali ob znamenju in z molitvijo prosili Marijo, da bi jih obvarovala strahot vojne.

V Marijino varstvo pa sta se zagotovo zatekala in jo prosila za pomoč tudi vaščana, visoka cerkvena dostojanstvenika, superior misijonarjev Valentin Eržen (1851–1928) in prelat Jakob Šolar (1896–1968, umrl je malo pred tem, ko naj bi v Dražgošah daroval zlato mašo). Ob Marijinem znamenju se vedno ustavi pogrebni sprevod, kjer vaščani pokojnika z molitvijo pospremiijo v zadnje domovanje. Starost znamenja ni znana. Kot kamnito znamenje pa je vrisano v avstrijskem vojaškem zemljevidu, izdelanem v letih od 1763 do 1782. Po fotografiji, ki je bila narejena v maju leta 1904, sodeč je bilo znamenje takrat obnovljeno in je dobilo sedanjo obliko.

Znamenje iz knjižnice Vodnik po loškem ozemlju – Dražgoše iz leta 1982. Foto: arhiv Rafka Eržena

Ker pa je zob časa znamenje dobobra načel, so se vaščani Rudna v letu 2006 odločili za njegovo obnovo. Z zbranim denarjem in darovi vaščanov ter vloženim trudom in delom domačih mojstrov je znamenje zaživelo v vsej lepoti. Obnovo fresk in kipa Marije je naredila slikarka gospa Maša Bersan Mašuk. Umetno kovana ograja je delo kroparskih mojstrov. Za strokovno vodenje obnove je poskrbel arhitekt Jernej Hudolin.

Žal pa se v znamenju v prvotni obliki nista ohranila stebra iz zelenkastega perachiškega tufa. Ta je pogosto krasil tudi vaške domove. Najti ga je bilo v oknih Lušlove, Čemažarjeve in Brdarjeve hiše.

Naj mi bo dovoljeno, da ob tej priliki omenim tudi Prešnikovo znamenje. V njem je bil kip Srca Jezusovega, ki se je ohranil. Odtujena pa so bila prelepa umetno kovana krila železnih vrat.

Odstranjen je bil tudi križ ob mostu pri Novakovi žagi. Takratni čas pač ni bil naklonjen pomnikom vere. Kipec svetega Florjana v niši stebra v Žagarjevem kozolcu, Tabrovcev križ na Taboru, križ pod Drčarjevo hišo in kip Srca Jezusovega na Lovrihovi hiši povedo, da so tu živeli verni ljudje.

V neposredni bližini, v zavetju znamenja, stoji tudi spomenik padlim v drugi svetovni vojni.

Vrnimo se k našemu znamenju in Mariji. Po končani drugi svetovni vojni, ko so naši domovi ostali celi, so se vaščani v zahvalo za Marijino varstvo v času vojne zavezali z vsakoletnim romanjem k Mariji Pomagaj na Brezje. Zaobljuba, ki so jo vaščani naredili v letu 1943, je še živa, saj nam je Marijino varstvo vedno potrebno. Naši predniki so Mariji izrekli prisrčno zahvalo z besedami: "MARIJA, VEČNA TI BODI ZAHVALA IN SLAVA!"

Iz arhiva

Muzejskega društva Železniki

Češnjica, Lončarjeva in Čočeva hiša.

SLOVENSKI KMEČKI MATERI!

*Pozdravljam Te,
slovenska kmečka mati,
iz Tvojega obraza
je ljubezen in dobrota moč razbrati.*

*Umirjen je Tvoj korak
in ponosen Tvoj obraz,
prijateljski je Tvoj nasmeh,
žuljava dlan Ti je v okras.*

*Ko si mlada, si vesela, razigrana,
v zrelih letih podjetna, nasmejana,
a v starosti
utrujena, zgarana.*

*Izumrli bi Slovenci,
da ni Tebe, kmečka mati,
ki rodila si sinove,
ki znajo zemljo in svoj jezik spoštovati.*

*Prestala mnogo si gorja,
pa nikoli ne klonila,
kadar bilo je najhuje,
roke v molitev pobožno si sklenila.*

*Zatorej Bog Te živi, kmečka mati,
ostani zdrava še naprej,
tudi v bodoče skrbi za svoj narod,
ki vedno živel bo na zemlji tej.*

Franc Tušek

Tuškova mama. Foto: Franc Tušek

TRENTA

*Tako lep je tu svet,
popotnik vsak naj se tega zave,
vsak travnik s hladno vodo objet,
ob večerih vrhovi gora v soncu zagore.*

*Rad vedno tu bi ostal,
kot v mladih dneh ovčice na pašo bi gnal,
kjer prvič sem jokal, prvič sem ljubil,
izvoljenki svoji srce tu sem obljubil.*

*Enkrat pa, ko bom umrl,
v dolini tihi se duša spočije,
vseh grehov v rodni grudi se umije,
takrat mirno svoje oči bom zaprl.*

*Naj zakopljejo me tu,
taka moja je volja,
le tu najdem pravega miru,
le tu ravna bodo moja črna polja.*

*Tako zrl bom spet v to dolino,
čeprav prispel bom v novo domovino,
tam le toliko bom veljal,
kar komu dobrega sem tu dajal.*

*Al' bom mrtev al' bom živ,
doline najlepše pozabil ne bom,
tu vedno bo moj pravi dom,
tu vedno najbolj srečen bom bil.*

*Tako lep je tu svet,
Rad vedno tu bi ostal,
Enkrat pa, ko bom umrl,
Naj zakopljejo me tu,
Tako zrl bom spet v to dolino,
Al' bom mrtev al' bom živ.*

Anton Hosner

VEČER V HRIBU

*Ko dan že zapira oči,
ko modrina neba pordeči,
takrat na pot se odpravljam,
dolino to senčno zapuščam.*

*A moje so misli druge,
tja gor v hrib me vodi srce,
tam vedno je tako toplo,
sonce zadnje tone za goro.*

*Lep je razgled čez hribe vse,
od Lubnika do Jelovice,
lejš'ga kraja na svetu ni,
samo tam pozabim vse skrbi.*

*In ko pade zadnji žarek
sonca na to žuljavo zemljo,
takrat se še ozrem v nebo,
vprašam, kakšen jutri prišel bo.*

*Še nam sonce bo sijalo,
dež rosil nam oko in zemljo,
tod srce srečo iskalo
si zvestobo, mir, ljubezen bo.*

*Ena pot naj vodi nas naprej,
ko zde težave se ti brez mej,
ko ti srce je žalostno,
kot vse – tudi to minilo bo.*

Anton Hosner

KLOBUKOVI SPOMINI

*Na kolu v zelniku tu čepim,
da zajce lačne od zelja podim.
Na dežju in vetru noč in dan,
zares nič kaj imeniten stan.*

*Kako pač drugače je nekdaj bilo,
ne vem prav, koliko let je minilo,
ko prišel sem klobučarju iz rok
z zelenim trakom ovit okrog.*

*Svetal in gladek, primaruha!,
da bi se na meni razčesnila muha.
Kastorček črn, lep kakor misel,
na ogled, na prodaj, v oknu sem visel.*

*Mladeniči so in modri možje
oči poželjivo upirali v me.
Z veseljem je gledal, hvalil me vsak,
le da sem bil jim malo predrag.*

*Naposled mladenič zal je prišel,
denarce lepe je zame odštel,
pod pazduho lepo me je vzela,
z menoj domov je hitel vesel.*

*Potem pa k poroki, vse je zijalo
in gledalo naju, njega in mene,
fantiči, možje, dekleta in žene.*

*Jaz sem se pa držal, kar se je dalo,
oblastno mu in gosposko na glavi.
S svetličjem za trakom, v praznji opravi
pod mano je ženin moško korakal,
da mož bi zakonski bil, komaj je čakal.*

*Potem pa na dom z nevesto lepó,
kaj pravim z nevesto, z ženko mladó.
Doma je čakalo že kosilo,
na mizi bilo je vsega obilo.*

*Za mizo veseli so svatje sedeli
in pili in jeli, se dobro imeli.
Trobenta je pela in renčal je bas,
nazadnje se je vrtela vsa vas.
Najlepši nama je bil ta dan,
veselo začel, veselo končan.*

*Čez leto spet praznji, veseli
zdaj z malim kričacem smo v cerkev hiteli.
Mož ponosen in srečen nemalo,
da se mu je kar samo smejala.*

*Kaj ne, oče, raca na vodi!,
kaj menite, to ni karsibodi.
Ker stopil je danes v ta častni stan,
zato me je nosil malo na stran.*

*Potem pa doma spet lepo kosilo,
dobro se je jelo in pilo.
Na zdravje novorojenega sina,
Bog daj mu živeti leta in leta,
na zdravje matere in očeta.
Lep nama je bil ta dan, vreden spomina.*

*Minila so leta, ne vem jim števila,
tema je hišo veselo pokrila.
Na poti v cerkev zopet smo bili,
da bi v zadnji pokoj ženo spremili.
Potrt je stopal mož pod meno,
solzan v tla povešal glavo.*

*In spet smo za mizo sedeli
in pili in jeli.
A pela trobenta ni, renčal ni bas,
še govorilo se ni na glas.
Mrtvaška večerja, žalosten dan,
mož je bil zdaj vdovec imenovan.*

TRENJA

*Prišli so časi nato neprijetni,
ko nismo bili nič več prevzetni.
Na meni ni bilo več poštene dlake,
imel sem še mnoge druge napake.*

*Ogolil sem se bil in postaral,
da tudi moj mož za mé ni več maral.
Kastorček prej, zdaj bil sem voha,
bil v petek in svetek sem glavi streha.*

*In kaj se še enkrat mi je zgodilo,
v nedeljo zvečer že pozno je bilo,
od družbe vesele sva šla domu,
mož poln božjega daru.*

*Naravnost ni mogel, sred pota
spotakne se mož in oj sramota!,
v blatu leživa oba,
in potem še večkrat, škoda moža.
Tako se je meni na svetu godilo,
zdaj dobro, zdaj slabo, vse je minilo.
Zdaj na kolu v zelniku zajce bom strašil,
poleti pa s prosa vrabce bom plašil.*

*Če mi ne pride nazadnje berač,
ki nima srajce cele in hlač.
Pogleda me malo postrani, norčavo,
sname s kola, povezne na glavo.
Pa svojo veho na kol posadi –
TAKO SE KLOBUKU NA SVETU GODI!*

Ga. Hosner je odlična interpretinja pesmi Klobukovi spomini, ki je delo neznanega avtorja.

KLOBUKOV SPOMIN NA SVETU

*Ko dan te spomni, ko spomni te
na tvoj svet, na tvoj svet, na tvoj svet,
na tvoj svet, na tvoj svet, na tvoj svet,
na tvoj svet, na tvoj svet, na tvoj svet.*

*Ampak ne smi, ampak ne smi
na tvoj svet, na tvoj svet, na tvoj svet,
na tvoj svet, na tvoj svet, na tvoj svet,
na tvoj svet, na tvoj svet, na tvoj svet.*

*Lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet.*

*Lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet.*

*Lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet.*

*Lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet.*

*Lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet,
lej je tvoj svet, lej je tvoj svet.*

Učiteljica Helena Kramar se spominja ...

V otroštvu si je obljubila, da ne bo več klekljala ...

Katja Mohorič Bonča

Ob punkeljnu. Foto: Igor Mohorič Bonča

... pa vendar se sedaj lahko pohvali z mnogimi nagradami in priznanji, ki jih za klekljane dosežke pobira na domačih in mednarodnih tekmovanjih. Zadnji uspeh je tretje mesto na mednarodnem tekmovanju iz klekljanja na Madžarskem, pripravlja pa že čipke za naslednja tekmovanja in razstave. Istočasno ima v delu več čipk, ki jih izdeluje za različne priložnosti.

Helena Kramar se je rodila v Dražgošah v številni družini. Po smrti očeta je za otroke skrbela mama. Srčno si je želela, da bi vsakdo od otrok naredil šole in si pridobil poklic ter tako postal samostojen človek. Helena Kramar je postala razredna učiteljica, na osnovni šoli v Železnikih pa je bila tudi učiteljica klekljanja v klekljarskem krožku in v čipkarski šoli. Do upokojitve je živela v Železnikih, nakar se je preselila v rojstno vas.

Kje ste se prvič srečali s klekljanjem?

Ko smo se po požigu Dražgoš preselili v Železnike, sem se srečala s klekljanjem. Spoznala sem sosedo, Strojcevo Minko. Klekljala je in meni se je zdelo ime-nitno, da nekaj nastaja s tem, ko premetava klekelj-ne. Tudi mama je začutila potrebo, da bi hčere nekaj delale in nam je takoj po prihodu v Železnike kupila klekeljne, punkeljne in košare. Vse tri smo septem-bra 1942 začele hoditi v čipkarsko šolo. Šola se je nahajala na Racovniku, v hiši s sedanjim naslovom Racovnik 35.

Je med vojno čipkarska šola delovala?

Šola je bila ustanovljena 1907. leta. Z delom med vojno ni prenehala.

Kdo je bila vaša prva učiteljica klekljanja v čipkarski šoli?

Takrat je čipkarsko šolo vodila gospa Marija Kosem. Ne spomnim se, da bi se v začetku veliko naučila, zdelo se mi je pa strašno zabavno hoditi v šolo, ker sem bila lahko s prijateljicami in sosedami. Vse sku-paj je izgledalo bolj po otroško. Tudi učiteljica ni bila ne vem kako stroga. Lahko si delal po svojih željah.

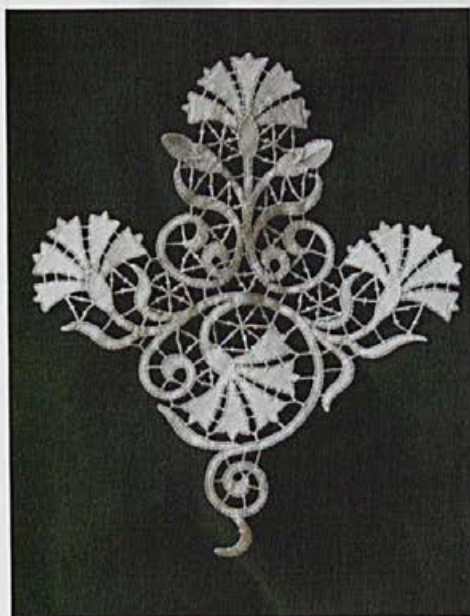
Labod. Foto: Igor Mohorič Bonča

Po vojni je v Železnike prišla Ivana Novak. Bila je učiteljica klekljanja iz Idrije. Takrat sva se vpisali v čipkarsko šolo samo midve z mlajšo sestro. To je bilo čisto nekaj drugega. Hotela je imeti red, disciplino, natančno narejen izdelek ... Vzdušje se je popolnoma spremenilo. Ta red sem težje prenašala in bi najraje šolo pustila, vendar je mama vztrajala, da sem čipkarsko šolo še naprej obiskovala, drugače bi se, po njenem mnenju, preveč potepala. Bilo je naporno. Dopoldne je bila redna šola, popoldne, od 14. do 16. ure, pa je bila čipkarska šola. Ko je učite-ljica Ivana Novak odšla, sem izkoristila priliko in se uprla, da ne grem več. Takrat sem sklenila tudi, da nikoli v življenju ne bom več klekljala in da nikogar ne bom silila, naj kleklja. Taka mladostna obljuba je bila to.

Ste jo dolgo držali?

Ja, res nisem klekljala. Kakšno malenkost že, da bi pa res kaj ustvarjala, pa sploh nisem. Šele kot upo-kojenka sem začela ponovno klekljati.

Čipkarsko šolo ste torej obiskovali nekaj let, istočasno pa tudi osnovno šolo ...

Nageljni. Foto: Igor Mohorič Bonča

V osnovno šolo sem začela hoditi v tretji razred. Prvega in drugega nisem obiskovala, ker je bila vojna. Od starejših sester sem se naučila brati in pisati ter malo računati.

Po petem razredu sem šla tri leta v nižjo gimnazijo (6., 7., 8. razred). Bili smo prva generacija učencev, ki smo v Železnikih naredili osem razredov, tretjo gimnazijo. Strašno smo bili važni, tri leta smo bili največji na šoli in mislili smo, da se ves svet suče okrog nas. Če zdaj primerjam naše takratno znanje in znanje enako starih otrok sedaj, moram reči, da smo matematiko in slovenščino znali zelo dobro, vendar smo bili prikrajšani za glasbeni pouk, za likovni pouk, za pouk tujih jezikov, razen ruščine, ki pa tudi ni bil ne vem kako blesteč.

Ste raje kot v čipkarsko šolo hodili v nižjo gimnazijo?

Zelo rada sem hodila v redno šolo. Pouk se mi je zdel zanimiv. Učna snov pa mi ni delala težav. V razredu smo bili različnih starosti in starejši smo imeli kar malo komande nad mlajšimi. Za učitelje pa smo bili vsi enaki. S sošolkami in sošolci se še vedno srečujemo. Na naša srečanja prideta še dve učiteljici.

Ste že po končani osnovni šoli vedeli, da bi radi postali učiteljica?

Ne. Po končani osnovni šoli nisem vedela, kje naj nadaljujem šolanje. S sestro sva hodili v isti razred in bili sva določeni, da greva v Škofjo Loko v gimnazijo. Jaz nisem hotela hoditi skupaj s sestro. Odločila sem se, da grem na srednjo medicinsko šolo, vendar je bila tisto leto ukinjena. Ostalo mi je učiteljsiše. Ni hče mi ni svetoval, da bi pogledala še kakšno drugo šolo.

Kako je bilo s študijem na učiteljsišču?

Študij ni bil težak, moj uspeh pa je bil vezan na študentsko stipendijo, ki ni bila majhna, in učiteljsiše sem po petih letih zaključila z lepimi ocenami. Vendar sem na učiteljsišču obžalovala, da nisem šla na tehnično ali ekonomsko šolo, ker so mi vse skozi bolj ležali tehnični predmeti, ne pa glasba.

Kje ste dobili prvo zaposlitev?

Takrat smo dobili dekrete, kam v službo. Prva moja služba je bila v Križah pri Trziču leta 1956. Glede na velikost šole bi nas tam moralo poučevati trinajst, bilo pa nas je devet. Tako sem zjutraj ob sedmih začela s poučevanjem matematike in telovadbe 6., 7. in 8. razredov, popoldne pa sem učila prvi razred. Ta preskok od starejših učencev k mlajšim je bil vsak dan težak. V Križah sem ostala do leta 1959.

Kdaj ste prišli na osnovno šolo v Železnikih?

Po treh letih, septembra 1959 sem se vrnila v Železnike in tu vrsto let učila 5. razred. Ko pa so na vrsto prišli moj sin in trije nečaki, sem se umaknila nižje, v četrti razred. Četrti razred sem učila vse do upokojitve. Ugotovila sem, da je veliko bolj zanimivo poučevati nižje razrede, ker sem lahko učila vse predmete, razen glasbe. Predvsem telovadbe nisem hotela oddati. Zdi se mi, da kot razrednik pri telovadbi lahko učenca zelo dobro spoznaš, bolje kot pri matematiki. Pri matematiki se dober matematik izpostavi, slab zakrije. Pri telovadbi pa se duševnost učenca pokaže hitreje.

Velikokrat ste bili z učenci v šoli v naravi. Kako ste doživljali tovrstno šolo?

V šoli v naravi sem bila 21-krat. Bilo je zelo lepo. Tisti teden so bili res moji otroci, vendar so bile po drugi strani to največje skrbi v moji službi. Tudi spala nisem kaj preveč v tistem tednu. Strašne skrbi so bile. To sklepam po tem, ker se mi je še deset let sanjalo o šoli v naravi. Mučile so me skrbi, da sem zgubila kaj, da otrok ni bilo, da sem zamudila avtobus ... Najlepše je bilo v Fažani, ko smo spali še pod šotori, pa čeprav nam je kdaj dež pritekel v šotor. V šotoru smo bili res kot nekakšna družina. Poleg vsega smo marsikateremu otroku omogočili, da je bil na morju, drugače mogoče ne bi bil. Seveda jim je bilo tudi dolgčas. Nekoč sem na roditeljskem sestanku rekla staršem, da če otrokom ne bo nič dolgčas, naj se zamislijo, kaj je doma. Pomembno je, da je otrok samostojen, vendar je nujno, da se rad vrača domov.

V šoli v naravi
v Fažani
leta 1988.
Foto: arhiv
Helene Kramar

Kako je bilo s čipkarsko šolo, ko ste kot učiteljica prišli v Železnike?

Prvo leto mojega poučevanja na osnovni šoli v Železnikih je klekljanje učila Mira Kejžar, nakar je odšla študirat in čipkarska šola je zamrla. Kot sem izvedela kasneje, je zadnja leta čipkarsko šolo obiskovalo zelo malo učenk. Mislim, da razlogi za zaton čipkarske šole niso bili toliko povezani z odhodom učiteljice, ampak da ležijo drugje. Desetletja dolgo se je klekljalo zaradi zasluzka, ne zaradi umetnosti klekljanja same, in klekljanje je ljudi dolgo spominjalo na revščino. V časih naraščajoče industrializacije v Železnikih ni bilo več potrebe po tovrstnem zasluzku in tudi tiste, ki so bile sposobne klekljanja, so delale v tovarni. S klekljanjem so se še naprej ukvarjale pretežno starejše gospe. Ni jih klekljalo malo, vendar se njihove hčere niso naučile te dejavnosti. Tako imamo celo generacijo brez znanja klekljanja.

In kaj se je zgodilo leta 1976, ko je bil na osnovni šoli ustanovljen klekljarski krožek?

Leta 1976 se je v glavah ljudi začelo prebujati. Klekljanje je bilo sedaj razumljeno kot umetnost, ne več kot vir zasluzka. V modi je bilo pletenje, izdelovanje gobelinov, klekljanje pa do takrat ne. Mene je takrat

nagovoril ravnatelj France Benedik, naj prevzamem klekljarski krožek. V začetku nismo imeli ničesar, ne klekljnov ne punkeljnov. Z možem sva naredila 30 punkeljnov, v Škofji Loki sva v domu slepih in slabovidnih naročila košare, klekljne nam je naredil nekdo v Poljanah. Tako sva pripravila nekaj materiala za učence, ki niso imele ničesar. Vse to je plačala šola. Sukanec smo uvažali iz Trsta in Gorice.

Kje ste dobili muštre za pouk klekljanja?

Ko sem prevzela krožek, sem šla v Ljubljano v trgovsko podjetje Dom po material, a sem dobila slab vtis. Želeli so namreč, da bi čipke, ki bi jih naklekljali pri krožku, prodala. Rekla sem jim, da ne morem prodajati čipk začetnic. Tako da nisem dobila nič: ne vzorcev ne sukanca. Bila sem razočarana.

Razočarana sem bila tudi, ko sem iskala robo prejšnje čipkarske šole. Ravnatelj Kejžar je rekel, da je shranjena na podstrešju v dveh velikih škatlah. Teh škatel se spomnim, vendar ko sem jih iskala za krožek, jih nisem našla. Ko se je ravnatelj vključil v iskanje, smo ugotovili, da so te vzorce uporabili za kurjavo v razredih. Takrat se je še v vsakem razredu kurilo in papirja je v tistih časih primanjkovalo ...

Vzorce sem potem iskala pri ljudeh, znancih. Poznala sem ženske, ki so klekljale, in njihove vzorce

Helena Kramar
z učenci, 1984.
Foto:
Anton Sedej

smo prisovali na različne načine. Treba je bilo narediti za vsako učenko svojega. Pri prerisovanju sta mi pomagala brat in mož. Takrat ni bilo fotokopirnih strojev, ki bi to delo precej olajšali.

Kako so učenci sprejeli novoustanovljeni krožek, kjer so se učili stare tradicije?

Kljub vsemu trudu s krožkom ni bilo takojšnjega uspeha. Slišali smo tudi kritiko, češ da je šola kriva, da v Železnikih ni klekljanja, po drugi strani pa so se k krožku vpisovale učenske iz okolice Železnikov, najmanj je bilo domačink. Tega nisem mogla razumeti. Pa tudi neke zagnanosti s strani učenk ni bilo. Pri klekljanju ne gre tako hitro kot pri kvačkanju, kjer hitro narediš par centimetrov. Marsikatera punčka je odstopila.

Razumela sem jih. Starejše, četrtošolke ali petošolke, so kar vztrajale. Konec leta so lahko pokazale svoje izdelke. Mlajše, ki so obiskovale 1., 2. razred osnovne šole, pa so bile manj vztrajne. Tu ni bilo kolajn ali kakšnih drugih nagrad, razen razstave na koncu.

Klekljanje sem učila poleg svojega razreda. Vse skupaj je bilo zelo naporno. Tako da sem krožek za nekaj časa opustila, potem pa spet poskušala.

Kje ste priredili razstavo?

Razstavo smo imeli na osnovni šoli na dan, ko so potekale govorilne ure. Obiskovalcev je bilo zelo veliko. Večinoma so bili obiskovalci starši otrok, ki so klekljali. Izdelke so učenci nesli domov šele na koncu leta, na tej razstavi so starši lahko videli, kaj sploh delamo.

Ste tudi punkeljne hranili v šoli?

Da. Spominjam se, da sem eno leto za prvomajske praznike dovolila, da so punkeljne nesli domov, a se ni obneslo.

Če otrok česa ni znal, mu je doma pomagala stara mama ali kdo drug, ki je znal klekljati. Ko je izdelek prinesel nazaj v šolo, je bil dokončan. Dobil je nov vzorec, težji, in ugotovila sem, da prejšnjega ne zna.

Kje je potekal pouk?

V prvem razredu, kjer so bile manjše klopi.

Je krožek do ustanovitve šole deloval nepretrgoma?

Ne, vmes so bile prekinitve. Mojca Jemec je sicer nekaj vmes prevzela, vendar so bile prekinitve. Ni bilo tako redno.

Helena Kramar
z učenci, 1984.
Foto:
Anton Sedej

Leta 1994 ste torej ustanovili čipkarsko šolo v Železnikih?

Leta 1994 me je ravnatelj Leopold Nastran nagovoril za redno delo v čipkarski šoli. Pobudnik ponovne ustanovitve čipkarske šole je bilo tudi Turistično društvo Železniki in krajevna skupnost. Pristala sem. Lažje je bilo, ker sem bila že v pokoju. Dali smo razpis kot za ostale krožke in naleteli na veliko zanimanje za pouk v čipkarski šoli. Prijavilo se je namreč kar 132 učencev in učenk. Morali smo se organizirati, ker je bilo prijavljenih res veliko učencev in učenk. Prijavljeni so se do 1. novembra morali odločiti, ali se bodo vključili v čipkarsko šolo ali ne. Takrat se jih je okoli 20 res odločilo prenehati s klekljanjem. Ko so se skupine zmanjšale, je bilo veliko lažje.

Ste sami poučevali vse skupine klekljaric?

Skupaj z menoj je učila tudi Mojca Jemec, s katero sva si razrede razdelili. Čipkarska šola je potekala trikrat tedensko. Dva dneva sem poučevala jaz, enkrat na teden pa je prišla Mojca Jemec.

Koliko letnikov je vseboval program čipkarske šole?

Delali smo po programu idrijske šole. Na koncu leta

so učenci dobili spričevalo o napredovanju. V višji letnik so napredovali tisti, ki so obvladali večšine prejšnjega letnika.

Zaradi tega se je čisto lahko zgodilo, da so na koncu šolskega leta nekateri naredili dva razreda, nekateri nobenega, nekateri pa enega.

Kje je potekal pouk?

Pouk v čipkarski šoli je potekal v prvih razredih osemletke.

Kako ste oblikovali razrede v čipkarski šoli? Ste se ravnali po razredih, ki so jih učenke obiskovale v osnovni šoli?

Sprva ja. Prvi in drugi razred skupaj, pa tretji in četrti ... Vendar smo kasneje učenke razdelili po znanju.

Ko sedaj greš na obisk v čipkarsko šolo k Ireni Benedičič, vidiš v razredu učenke vseh starosti.

Ste kdaj poučevali kakšnega fanta?

Ja, učila sem Boštjana Demšarja, ki pa je na žalost kmalu opustil klekljanje v čipkarskem krožku.

Sedaj pa čipkarsko šolo obiskuje kar nekaj fantov.

Ja, tudi naš Žan jo obiskuje.

Helena Kramar
z učenci, 1984.
Foto:
Anton Sedej

Ste se udeleževali tekmovanj?

Ne, mislim, da takrat tekmovanj še ni bilo. Ko so ustanovili Združenje slovenskih klekljaric leta 1983 in so se pojavili razpisi, pa se šola udeležuje tekmovanj in razstav in pobira odlične rezultate, nagrade, priznanja. Najbolj se uspehi pokažejo na razstavi Združenja klekljaric, ki se je udeležijo vse čipkarske šole in tudi učenke čipkarskih krožkov, ki so glede na število ur primerljivi s čipkarsko šolo.

Sodelovanje na razstavah in tekmovanjih je zelo pomembno. Klekljanje je namreč postalo zelo popularno in treba je vključevati tudi tehnike drugih pokrajin, držav ... Če bomo samo za široki ris, Idrija samo za ozki ris, bomo propadli. Zdi se mi prav, da šola hodi na tekmovanja in se tako lažje primerja z drugimi. Ko so učenke dobile srebrno priznanje v Sansepolcru leta 2000, je bila to velika poživitev za čipkarsko šolo v Železnikih. Bila je neka potrditev, da znajo.

Sta se krožek in kasneje čipkarska šola kaj povezovala z lokalno skupnostjo, s turističnim društvom? Ste sodelovali na Čipkarskih dnevih?

Krožek in čipkarska šola se na začetku nista povezovala s turističnim društvom. Ko je prišla na

čipkarsko šolo Irena Benedičič, pa je sodelovanje prisotno.

Koliko časa ste poučevali klekljanje v čipkarski šoli?

Po koncu prvega leta sem sklenila, da preneham s poučevanjem. Ugotovila sem, da je to delo prenaporno, predvsem zaradi oči. Za menoj je prišla študentka Maja Kovač.

Ste s čipkarsko šolo še kaj povezani?

S šolo sem ostala povezana tako, da sem jih kdaj obiskala, udeleževala sem se njihovih razstav.

Sedaj pa sem povezana predvsem zaradi vnukov, Žana in Ide. Tako da spremljam predvsem njuno delo v čipkarski šoli.

Ste članica Združenja slovenskih klekljaric, aktivna članica turističnega društva ...

Pri turističnem društvu sem samo klekljarica. Nekoliko bolj aktivna sem pri Združenju slovenskih klekljaric. Združenje deluje na nacionalnem nivoju. Temelji na prostovoljni vključitvi klekljaric. Nismo vse klekljarice vključene v združenje. Iz Železnikov nas je enajst. Delujemo kot sekcija združenja pri Turističnem društvu Železniki. Plačujemo članarino

Šopek.
Foto: Igor
Mohorič Bonča

in dobivamo bilten. Tekmovanj, izletov pa se lahko udeležujejo tudi klekljarice, ki niso vključene v združenje.

Se udeležujete tekmovanj in razstav?

V Železnikih sem tekmovala samo dvakrat, pa še to zato, da je bilo več tekmovalk. Nisem hitra klekljarica, v Železnikih pa je poudarek na hitrosti. Večji poudarek na kvaliteti dajejo šele v zadnjih letih. V Idriji pa sem tekmovala večkrat. Nisem zasedala prvih treh mest, od petega do desetega mesta pa sem se uvrščala. Komisija je tam pozorna na več vidikov: hitrost in kvaliteto. Dobivala sem predvsem točke za kvaliteto.

V komisiji v Železnikih sem sodelovala veliko let. To je zelo nevhvalno delo. Misliš, da si zelo pravičen, pa še vedno grešiš. Podobno je kot ocenjevanje v šoli. Tako da sem to delo prepustila mlajšim.

Svoje izdelke redno pošiljam na natečaje Združenja slovenskih klekljaric, kjer dosegam vidne rezultate. Čipka mora biti skladna z vnaprej določeno temo. Tu so važne ideje. Najbolj pa se potrudim za razstavo v Železnikih, ki jo turistično društvo prireja ob Čipkarskih dnevih. Ta razstava mi pomeni zelo veliko.

Koliko pa je za klekljarico pomembno, da se udeležuje razstav doma in po svetu?

Nujno je, da se kot klekljarica udeležuješ razstav, doma in drugod po svetu. V drugih državah vidiš tudi druge tehnike, poskušaš še kaj drugega. Tako napreduješ. Jasno, da mi vse čipke, ki sem jih videla drugod, niso bile všeč.

Kar pa mi je padlo v oči, sem poskušala narediti tudi jaz. Ideje so pomembne in le-te dobiš, če potuješ in veliko vidiš.

Kaj vse ste prepotovali s čipko?

Bila sem v Belgiji, na Nizozemskem, v Italiji, na Portugalskem, na Hrvaškem, na Češkem, na Švedskem. Festivali, ki se odvijajo v teh državah, so dokaj naporni. Cel dan klekljaš, obiskovalci fotografirajo. Ves čas si izpostavljen. Zanimivo pa je, ko primerjamo pripomočke za klekljanje, tehnike ... Poleg tega na teh potovanjih vidimo tudi veliko dežele, arhitekturo, običaje in spoznavamo nove ljudi. Na Švedskem in v Belgiji so nas sprejeli tam živeči Slovenci in nam pripravili pravi program. Bilo je čudovito.

Ste na katero od svojih čipk še posebej ponosni?

Srebrno medaljo sem dobila za klekljanega angelčka na svetovnem bienalu v Sansepolcru leta 2000, vendar ga osebno dajem sedaj šele na tretje mesto. Na prvem mestu je labod, ker je delan s tanjšim sukanecem. Sukanec je iz egiptovskega bombaža, ki se sveti.

Nazadnje sem naredila nageljčke, ki bodo na razstavi šele letos, in jih tudi dajem pred angelčka. Za tovrstne čipke potrebuješ dnevno svetlobo in drugačne pogoje kot za marsikatero drugo čipko. Prav zaradi tega imam vedno več punkeljnov in istočasno izdelujem več čipk.

Zadnje priznanje je tretje mesto na mednarodnem tekmovanju klekljanja na Madžarskem aprila letos.

Lahko poveste kaj več o doseženi srebrni medalji v Sansepolcru leta 2000?

Angelčka sem naklekljala starejši sestri Kristini. Zdelo se mi je, da bo imela lep spomin name. Tisto leto pa je bil v Sansepolcru svetovni bienale na temo papeževega leta. Klekljarice smo iskale čipke na to temo, da bi se lahko na bienalu predstavile na svojem prostoru. Jaz sem tistega angelčka sicer slučajno imela, vendar je bil namenjen sestri, ne pa za razstavo. Bienale je septembra, izdelke pa dobimo nazaj šele februarja, tako da sem vedela, da za sestrin god decembra čipke še ne bom imela. Pa sem se vseeno pustila prepričati in v Sansepolcru smo poslali tistega angelčka. Zanj sem dobila srebrno medaljo.

Kaj vam pomeni klekljanje?

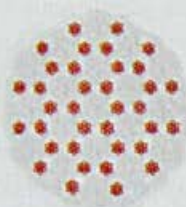
Zame je klekljanje velik užitek in še vedno se učim. Ni me sram vprašati, če česa ne znam. Udeležila sem se že dveh tečajev. Posebno lani, ko je tečaj vodila Irena Benedičič, sem se veliko naučila. Tudi ko se dobivamo "ob punkeljnu", pogosto prosim za po-

Helena Kramar in Jana Rihtaršič na predstavitvi Slovenije v Lizboni leta 2005. Foto: arhiv Helene Kramar

VIII. NEMZETKÖZI CSIPKEKIÁLLÍTÁS

Csipkeház, Kiskunhalas 2007. április 20-május 6.

Dér Verona
magyar/Hungarian
Tarka virágok
fritvolitás/croché

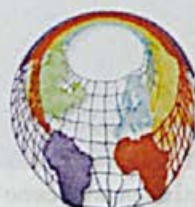
Janja Česnik
14 éves
/14 years old
szlovénia
/Slovenian
A tengeri élet
vert/bobbin lace

SZLOVÉNIA
/SLOVENIA
Jurija Vege
Csipkeiskola
/Lacemaking
School, Idrija

SZLOVÉN
Csipkekészítők
Egyesülete
/Association of
Lacemakers,
Slovenia, Idrija

Petra Kavčič
13 éves
/13 years old
szlovénia
/Slovenian
Baba
vert/bobbin lace

Helena Kramar
szlovénia
/Slovenian
A világ szivárványa
vert/bobbin lace

Saša Blasko
17 éves
/17 years old
szlovénia
/Slovenian
Az ősz színei
vert/bobbin lace

Suzana Možina
tanuló/pupíl
szlovénia
/Slovenian
Euro
vert/bobbin lace

Polona Rudolf
17 éves
/17 years old
szlovénia/
Slovenian
A világ teremtése
vert/bobbin lace

Nina Istenič
- Pia Žakelj
tanulók/pupils
szlovénia
/Slovenian
Szlovénia
Európába megy
vert/bobbin lace

Katalog z mednarodnega tekmovanja klekljanja na Madžarskem.
Foto: Igor Mohorič Bonča

moč, če se mi kje zatakne. Moja čipkarska šola je sedaj bolj upoštevana.

Kako vidite prihodnost klekljanja v Železnikih?

Velika pridobitev za čipkarsko šolo Železniki se je zgodila, ko je v čipkarsko šolo prišla Irena Benedičič. Ima red, obvlada klekljanje, otroke zna disciplinirati, in ko prideš k njej v razred, vsi delajo. Vse to se obrestuje na razstavah, pri dosežkih.

Nujno je, da se učiteljica klekljanja udeležuje tečajev in se dodatno izpopolnjuje. Le tako lahko gremo v korak s svetovnim trendom. Tu naj ne bi bil problem denar za izobraževanje.

V Železnikih nam manjka predvsem risar vzorcev, ki mora biti več ideji in tehniki klekljanja. Če to

ne sovпада, čipka ni lepa. V turističnem društvu se povezujemo z risarko vzorcev gospo Vido Kejžar iz Škofje Loke. Težko se dokopljemo do novih vzorcev. Malo nas rešuje gospa Mara Demšar. Vzorce iščemo v Italiji, na Češkem, po različnih revijah in vzorce malo predrugajemo.

Pomembno je tudi, da vključimo mlade.

Moram pa pripomniti tudi, da v Železnikih nimamo primerne prostora za razstave čipk. Prostor, kjer sedaj razstavljamo, je premajhen, temen in siromašen. Kdaj bodo v Železnikih ljudje spoznali, da je kraj znan predvsem po plavžu in čipkah, in bo enkrat v občinski blagajni nekaj denarja tudi v kulturne namene.

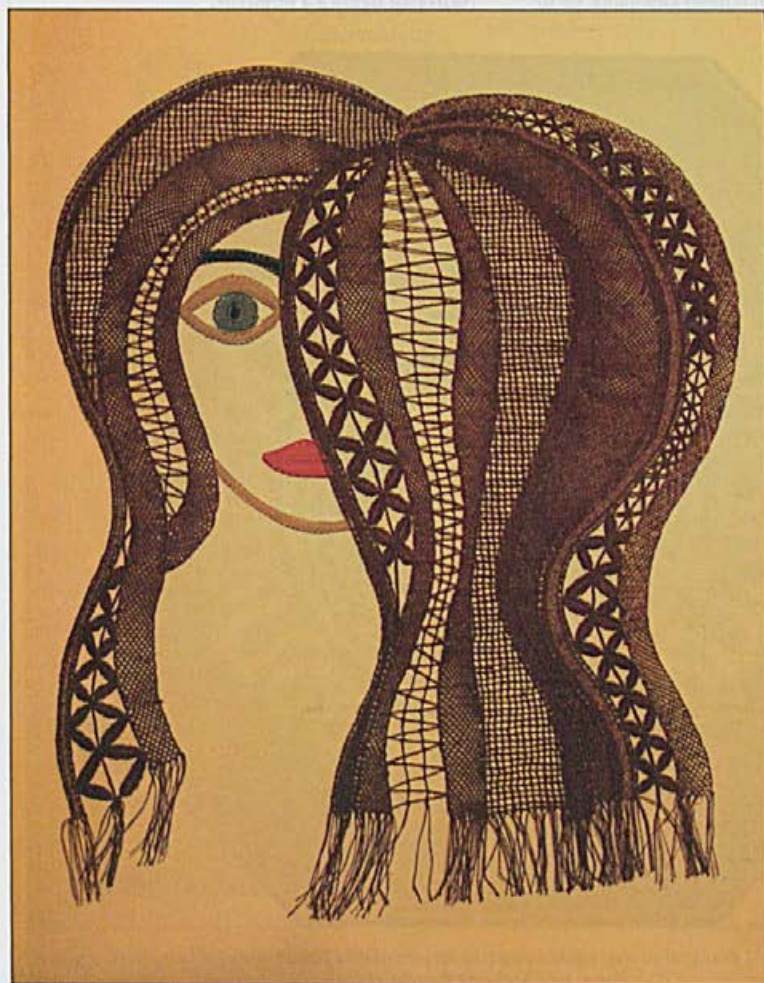
Najlepša hvala za pogovor.

Fotografija nagrajene čipke v Sansepolcru leta 2000.

Foto: Igor Mohorič Bonča

Iz čipkarske šole ...

Odsev v ogledalu.
Avtorica: Špela Pohleven

Kako je nastajal talni mozaik pri vhodu v OŠ Železniki

Laura Benedičič, 9. a
Mentor: Janez Hafner

Obiskovalci OŠ Železniki se čudijo mozaiku, ki krasi prostor pred vhodom v šolo. Pri njegovem nastajanju smo sodelovali tako rekoč vsi "prebivalci" šole. Ogledate si lahko fotografije, ki dokumentirajo nastajanje "kamnite čipke". O rojevanju ideje zanju pa si preberite v kratkem pogovoru z avtorico vzorca, Lauro Benedičič.

Kot sva že omenili, si naredila tudi načrt za mozaik, ki stoji pred glavnim vhodom v našo šolo. Kako je sploh prišlo do tega mozaika?

Pri likovnem pouku smo delali načrte za ta mozaik in gospod Janez Hafner, učitelj za likovni pouk, je izbral prav mojega. Nato je cela šola začela zbirati barvne kamne in začeli smo graditi.

Od kje ideja?

Pravzaprav ideje sploh ni bilo, saj sem najprej narisala samo nekaj vijug in krogcev, potem pa se mi je vzorec začel sproti izrisovati v mislih, jaz pa sem ga prenesla na računalniški zaslon.

Si slutila, da bo ravno tvoja ideja izbrana in uporabljena?

Na začetku ne, potem pa se je učitelju začela moja skica zdeti zanimiva in mi je rekel, da bo mogoče prav moja uporabljena za izdelavo mozaika.

Kakšen pa se tebi zdi mozaik?

Zdi se mi zelo zanimiv, ker je sestavljen iz toliko različno obarvanih kamnov. Mislim, da zelo popestri vhod v našo šolo.

Z Lauro sta se pogovarjali Tjaša Benedik in Martina Benedičič, 9. b

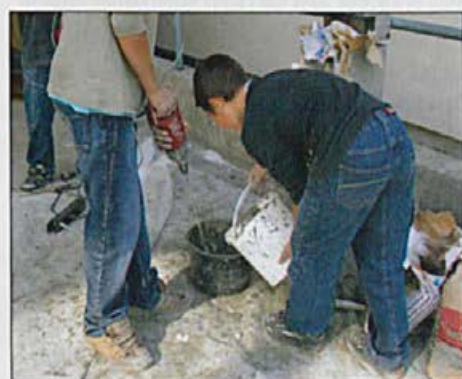

Talni mozaik iz rečnih kamnov; po predlogi Laure Benedičič izdelali učenci OŠ Železniki pod mentorstvom likovnega pedagoga akademskega slikarja Janeza Hafnerja.

Utrinki z izdelave talnega mozaika pri vhodu v OŠ Železniki

Foto: Janez Hafner

Tekmovanje v znanju materinščine za Cankarjevo priznanje

Dorica Prevc

Devetošolci OŠ Železniki so se tudi v šolskem letu 2005/06 udeležili tekmovanja v znanju materinščine za Cankarjevo priznanje.

V ospredju tokratnega tekmovanja je bila vzgojna tematika pod skupnim naslovom Ptički pod milim nebom. Učenci so namreč za tekmovanje brali in študijsko obravnavali dve knjigi slovenskih avtorjev: Frana Milčinskega in Dese Muck. Milčinski, mojster slovenske mladinske književnosti, se je v dolgoletni poklicni praksi kot sodnik ukvarjal z vzgojno zanemarjeno mladino. O zapuščeni mladini v ljubljanskem predmestju pripoveduje v svoji vzgojni povesti Ptički brez gnezda. Podobno tematiko pa srečamo tudi v delu priljubljene mladinske pisateljice Dese Muck, ki v knjigi Pod milim nebom prikaže težave mladostnikov v sodobnem svetu.

Šolskega tekmovanja se je udeležilo 34 učencev naše šole, pet najboljših pa se je nato udeležilo državnega tekmovanja v Kranju. Učenci so najprej reševali naloge objektivnega tipa iz jezika in književnosti, nato pa so pisali še spis, ki je bil močno vezan na obe prebrani knjigi.

Izkupiček državnega tekmovanja: Barbara Okorn je osvojila zlato Cankarjevo priznanje, Katja Rih-taršič (ki se ji je zlato izmuznilo le za las), Jerneja Rovtar in Neža Kejžar pa so dobitnice srebrnega Cankarjevega priznanja.

Prilagam najboljše spise s šolskega tekmovanja.

Učenci so tokrat pisali pismo. Snovno so morali izhajati iz obeh prebranih knjig in se živjeti v Vlasto, eno od glavnih književnih oseb, ki se je po begu ponovno vrnila v šolo in je za domače branje prebrala delo Frana Milčinskega Ptički brez gnezda. Delo jo je vznemirilo, saj je ob branju podoživela Tajin in svoj pobeg od doma. Zato se je odločila, da bo Taji napisala pismo in ji v njem razkrila, kaj jo je spodbudilo k pisanju, se spomnila (ene) njune težke preizkušnje, dvoma o pravilnosti odločitve za pobeg itd.

Tema tokratnega tekmovanja je bila zanimiva, saj se z njo srečujemo v vsakodnevem življenju. Vsi sodelujoči smo se ob delu marsičesa naučili. Omenjeni knjigi sta lahko prijetno, zabavno in poučno branje tudi vsem staršem, ki bodo brali te vrstice.

Draga Taja!

Vem, da te bo presenetilo, da ti pišem, čeprav se že tako dolgo nisva niti videli niti slišali. Nisva midve krivi, da imava take starše. Pa ti ne pišem zato, da bi jih kritizirala, ampak razlog tiči v knjigi Ptički brez gnezda. Saj veš, da nad branjem nisem ne vem kako navdušena, ampak tale knjiga me je ponesla za nekaj mesecev nazaj, ko sva midve odtavali od doma, da bi v velikem in (takrat se nama je zdelo, da lepem) svetu našli srečo, bogastvo in slavo.

Tole pismo je nastalo zaradi ene same osebe in dogodka, ki se je zgodil v tej knjigi, ki sem jo prebrala za domače branje. Vzrok je mlad, okoli 10 let star fantič, Milan Jeraj, ki je od doma pobegnil, ker so starši vse večkrat nanj pozabljali in ga puščali pri stari Jeri. Fant je malo podoben tudi tebi, saj ga je nekdo drug pregovoril v to dejanje, ki ga sicer sam ne bi upal storiti, čeprav je to v sebi najbrž nosil že dalj časa.

Saj ne krivim za to, da sva midve pobegnili, najinih staršev, ampak ali niso bili ravno oni na nek način vzrok, da sva se odločili, da zapustiva Šiško in odideva v širni svet? Kaj niso ravno oni vedno pozabljali na naju in se rajši posvečali drugim rečem? Nič ne rečem, saj sva si želeli tudi slavo, ampak če bi oboževali svoje starše, bi jih najbrž vzeli s seboj v Ameriko ...

Če danes pomislim, kako težko je bilo takrat na begu, se včasih vprašam: "Ali se je sploh splačalo?!" Res, da je bilo veliko zelo lepih trenutkov in da so naju, ko sva prišli nazaj, sošolci častili skoraj toliko kot Egipčani nekda boga Sonca, ampak dolg, ki sva ga morali plačati za to potovanje, tudi ni bil majhen. Ali se je splačalo, da se zaradi najine takratne nespametnosti ne smeva več videti? Poleg tega sva z begom razžalostili svoje starše in to je bilo prvič, da sem videla svojo mamo jokati. Na begu je bilo tudi veliko zelo težkih preizkušenj, od spanja pod milim nebom do slovesa od Rudija in Marjana, in res ne vem, če bi to pustolovščino spet ponovila. Kaj misliš ti? Ali vse slabe stvari, ki so se nama zgodile, odtehtajo dobre in lepe trenutke?

Knjiga, o kateri ti pišem, me je ponesla v "stare čase". Mislim, da bom sedaj rajši brala, saj mi je ta knjiga dokazala, da literatura ni samo za to, da si z njo pomagamo delati herbarij ali pa podpirati mize, kaj šele, da bi z njo pretepali sošolce! Vsaka knjiga, ki jo preberem, me spomni na nek dogodek, ki se mi je zgodil. Poleg tega pa veš, da imam bujno domišljijo, in knjige mi bodo pri tem samo še pomagale. Ker mi je bila knjiga tako všeč, bi jo priporočila tudi tebi. Ko jo boš prebrala, boš mogoče ugotovila, da midve sploh nisva imeli pravega razloga za pobeg, saj sta najini družini pravzaprav zelo zgledni in urejeni. Sedaj se ti najbrž zdi, da pretiravam, a ko boš prebrala dogodek, ko je Pirc pretepel svojega sina, boš videla, da so moje besede resnične.

Upam, da boš upoštevala moj nasvet in knjigo prebrala. Mislim, da ne more slabo vplivati nate, lahko ti le pomaga, da boš videla, da se dogajajo drugim veliko hujše stvari kot tebi. Res, da je knjiga izšla leta 1917, ampak zdi se mi, da se razmere od takrat do danes niso tako zelo spremenile. Želim ti, da bi se iz knjige kaj naučila.

Še vedno tvoja prijateljica Vlasta

Barbara Okorn

Draga Taja!

Živijo! Kako se imaš? No, kaj sploh sprašujem, ko vem, da ti brez šole gre zelo slabo. Veš, priznati ti moram, da bi z veseljem zamenjala s tabo. Učitelji se do mene vedejo kot do zločinca in me marajo še manj kot prej. Pa še ta telovadba! Učitelji mi vedno govorijo v slogu sama-si-si-kriva-da-te-ne-maramo.

No, pa da ti povem razlog, da ti pišem. Veš, v šoli smo morali za domače branje prebrati knjigo Frana Milčinskega Ptički brez gnezda. Vem, kaj si misliš: knjige za domače branje so naravnost ogabne in dolgočasne in sploh (mislim, da se učitelji prav

trudijo, da bi našli čimbolj dolgočasno knjigo za otroke). Ampak, tararaca, ta knjiga je bila zelo zanimiva. In veš, zakaj? Ker sem v njej našla tebe in sebe. Pa ne kot Vlasto in Tajo, temveč kot tri dečke, ki so tudi pobegnili od doma. Je pa res, da so oni doma imeli RES nevzdržne razmere, midve pa sva ušli, ker sva hoteli v Ameriko ... hahaha ... kako sva bili neumni! Hočem reči, se je splašalo, da so naju ujeli Tiger in njegova klapa, da so naju zaprli, tebe še poškodovali ter nama hoteli vsiliti beraško življenje, samo zato, da bi šli v Ameriko in postali slavni? Mislim, da ne. No, to je moje mnenje. Kaj pa praviš ti?

Torej, mislim, da je prej omenjena knjiga zelo dobra, poučna ter zanimiva (haha, in to pravim jaz, ki v življenju daljšega literarnega dela od stripa še skoraj nisem prebrala – ampak moraš mi verjeti). Zato ti jo, draga Taja, toplo priporočam. Vendar me, moram priznati, to delo ni ne vem kako navdihnilo, da bi zdaj postala pravi knjižni molj. Dalje od stripov se ne ganem!

No, ti povem nekaj stvari iz velecenjene povesti. Zgodba se dogaja okoli treh dečkov: Stanka, Milana in Tončka. Najbolj pri srcu mi je Tonček, zato bom opisala samo njega: star je 11 let. Do svojega 10. leta je živel pri teti na Dolenjskem, kjer imajo kmetijo. Si predstavljaš, oče in mama sta ga, ko je bil še dojenček, dala od hiše, da bi si prislužila denar! Kakšen egoizem! Torej, pri teti mu je bilo lepo. Ko pa je dopolnil 11 let, sta ga prišla iskat mama in oče, da bi dalje živel pri njiju. Vendar je bila to slaba odločitev, ker se Tonček mestnemu življenju ni mogel privaditi, pa še oče ga je tepel. Prav zaradi tega se je Tonček odločil, da bo pobegnil od doma. Naprej pa ti ne bom pripovedovala, ker moraš to knjigo prebrati, ker je SVETOVNA! Ti povem. Če je ne boš sama, pa bom prišla jaz (mimo vseh očetov in mam, ki mi bodo prepovedovali stik s tabo) in ti jo bom brala za lahko noč. Sicer pa mislim, da tebe ni treba siliti v branje, imam prav? No, še nekaj ti moram povedati. Se spomniš, ko nisva hoteli domov, ker sva se bali staršev? No, tudi prej omenjeni fantič se je po pobe-gu bal priti pred roditelja, in sicer zato, ker jima je

ukradel "težko prigarani denar". Čeprav jaz mislim, da je prav, da ga je vzel, ker ga je vzel za vsa leta nazaj, ko ga nista marala imeti pri sebi. Pa vendar. Ko je že prišel do domače hiše, si ni upal vstopiti, zato je šel ležat v drvarnico. Tam je skrtil denar, ki ga je še imel pri sebi in odšel naprej na Dolenjsko k teti. No, vse sem ti opisala bolj na kratko, v knjigi imaš vse natančno in lepo napisano, da se lahko v dogajanje dobesedno ziviš. Fora je v tem, da telovadba in šola nista zadosten razlog za pobeg. Ko boš prebrala knjigo, boš videla, kaj pomeni biti zanemarjen in zaničevan. To, kar sva naredili midve, pa je bila totalna oslarija!

Torej, upam, da boš o tem, kar sem ti napisala, dobro razmislila. Kmalu odpiši in mi posreduj svoje mnenje o knjigi in o najini dogodivščini. Do takrat pa uživaj!

Lep pozdrav

Vlasta

Neža Kejžar

Živijo, Taja!

Za domače branje smo morali prebrati knjigo Franca Milčinskega z naslovom Ptički brez gezda. Čeprav ne berem rada, me je ta knjiga zanimala in sem jo, za razliko od drugih knjig za domače branje, prebrala od začetka do konca.

Knjiga govori o treh dečkih, ki zaradi nevzdržnih razmer pobegnejo od doma. Ta knjiga me je spominjala na naju in najin pobeg. Ob branju sem še enkrat podoživela najino pot iz Ljubljane skozi Koper, Piran, Portorož, Savudrijo, Poreč, vse do najine vasice, ki sva jo delili z Bolhico, Rudijem in Marjanom. Ko sem se spomnila mojega Rudija, sem zajokala. Tako me je našla mama in zanimalo jo je, zakaj jokam. Zlagala sem se, da me od dolgega branja pečejo oči.

V knjigi se mi od pobeglih dečkov najbolj smilil Tonček, ki se je zelo bal, kaj bo rekel oče in da ga bo pretepel zaradi velikanske tatvine. Čeprav je s tovarišema Stankom in Milanom hotel pobegniti v Trst, se je ustrašil in se zjokal sredi gozda ter ni šel za njima, temveč nazaj k svoji teti na Dolenjsko, kjer je preživel svojih prvih 10 let. Domov ni šel, ker se mu je dom zdel tuj in se je bal staršev.

Najbolj mi je bil podoben Stanko, saj si je, tako kot jaz, želel postati klovn. Za razliko od mene sicer klovn tudi postane, in to neumni Avgust. Cirkus, v katerem je nastopal, pa ni bil nič manj grozen od tistega najinega s sloni. Najbolj plemenita in dobra oseba je bila stara Jera, ki je bila varuška tretjega ubeznika, Milana Jeraja. Pri njegovih starših je bila zaposlena kot gospodinja. Milana je imela zelo rada, mogoče še bolj kot njegovi starši. Pravila mu je zgodbe, pesmi, se z njim igrala in šalila ter mu pomagala pri nalogah. Če je bil bolan, je pri njem bedela dolge noči in zanj skrbela. Zanimiva oseba je bil stari Koren, ki je bival kakor žival v svojem brlogu poleg hiše. Ni prenesel drugega živega bitja kakor svojega psa Sultana. Najraje od vseh pa je imel svojega sina Antona, ki pa je na žalost že umrl.

Sedaj pa me dobro poslušaj! To knjigo ti odsvetujem, ker se boš naučila le krasti, goljufati, piti in kaditi! Ne, samo šalim se. Vem, da ti nisi taka. To knjigo moraš prebrati, pa naj stane, kar hoče. Resnično ti bo koristila. Seznanila te bo s posledicami, ki bi se nama lahko zgodile, če bi živeli in od doma pobegnili kakih 100 let prej. To pismo sem ti napisa-

la, ker se že dolgo nisva pogovarjali in videli, pa tudi zato, da ti predstavim knjigo in te spodbudim, da bi jo prebrala. Sedaj pa dovoli, da ti zastavim še nekaj vprašanj. Kako je pri tebi potekal naslednji mesec po pobegu? So te starši kaj topli? V katero šolo hodiš? Oprosti, da toliko sprašujem, ampak sem zelo radovedna, kakšno je tvoje življenje sedaj.

Mišliš, da je bil najin pobeg potreben? Po mojem že, ker je pri nas doma sedaj vse drugače. Bolj sem "svobodna". Oče in mama se ne prepirata več, bolje se razumeta z mano in mi dovolita več stvari. In še ena vesela novica! Pripeljali so mi Bolhico, najino mucko! Če boš imela čas in ti bodo starši dovolili, me obišči ali pa me vsaj pokliči. Toliko ti imam povedati! Pogrešajo te vsi sošolci, Sanja, jaz in pa seveda Bolhica.

Joj, koliko je že ura! Že slišim mamo, ki bo kot duh planila v sobo in me nagnala spat. Kaj mi piši, saj poznaš moj naslov. Lahko noč in upam, da se kaj kmalu spet vidiva. Lahko noč,

tvoja Vlasta

Jerneja Rovtar

Najvidnejši uspehi učenk in učencev OŠ Železniki v šolskem letu 2005/2006:

Predmet	Uspuh	Učenec	Razred	Mentor
Slovenščina	Zlato Cankarjevo priznanje	Barbara Okorn	9. b	Doroteja Prevc
	Srebrno Cankarjevo priznanje	Neža Kejžar Jerneja Rovtar Katja Rihtaršič	9. b 9. d 9. d	Doroteja Prevc
Nemščina	Zlata bralna značka	Manca Potočnik Klemen Mesec Laura Benedičič Matjaž Demšar Vid Vodopivec Anže Bertoneclj	7. c 8. a 8. a 8. a 8. b 8. b	Majda Tolar
Matematika	Zlato Vegovo priznanje in 3. nagrada DFMA	Špela Pohleven	9. b	Vesna Božič
	Srebrno Vegovo priznanje	Marko Bevk	7. a	Monika Čemažar Vesna Božič Bernarda Kavčič
		Jošt Prevc	7. c	
		Manca Potočnik	7. c	
		Nejc Thaler	7. c	
		Klemen Mesec	8. a	
		Laura Benedičič	8. a	
		Jan Demšar	8. b	
		Vid Vodopivec	8. b	
		Jaka Kavčič	8. c	
		Jan Rant	9. a	
		Valter Prezelj	9. b	
		Eva Virant	9. c	
Gašper Šmid	9. c			
Milena Berce	9. d			
Rok Potočnik	9. d			
Teja Štalec	9. d			
Zgodovina	Srebrno priznanje	Katarina Tolar Katarina Mohorič Katja Kejžar	8. b 9. a 9. c	
Kemija	Zlato Preglovo priznanje	Jaka Kavčič	8. c	Mihela Lahajnar

Predmet	Uspeh	Učenec	Razred	Mentor
Biologija	Zlato Proteusovo priznanje	Jan Tavčar Teja Štalec	8. a 9. d	Mihela Lahajnar Magda Šlibar
	Srebrno Proteusovo priznanje	Luka Debenec Gašper Urh	8. b 9. b	
Fizika	Zlato Stefanovo priznanje	Jaka Kavčič Špela Pohleven	8. c 9. d	
	Srebrno Stefanovo priznanje	Erika Mohorič	8. c	
		Kristina Nastran	8. c	
		Gašper Šmid Rok Potočnik	9. c 9. d	
Logika	Zlato priznanje	Manca Potočnik	7. c	Vesna Božič
	Srebrno priznanje	Jaka Kavčič	8. c	Monika Čemažar
Športna vzgoja	<p>Mlajši dečki in deklice ter starejši dečki in deklice so na športnih tekmovanjih posegli po visokih mestih:</p> <p>ekipno 3. mesto na državnem prvenstvu v ATLETIKI, ekipno 3. mesto na državnem prvenstvu v ATLETIKI ZA DEKLETA, ekipno 6. mesto na državnem prvenstvu v ATLETIKI ZA DEČKE,</p> <p>Državno prvenstvo v veleslalomu:</p> <p>1. mesto: Uroš Lotrič, 9. a (nerangirani*) 2. mesto: Domen Demšar, 9. a (nerangirani*)</p> <p>ekipno 1. mesto na Gorenjskem prvenstvu v VELESLALOMU, ekipno 1. mesto na Gorenjskem prvenstvu v VELESLALOMU</p> <p>*učenci, ki ne trenirajo v klubu</p>			Valentina Pintar Aleš Jensterle Leopold Nastran Filip Gartner
Vesela šola	Zlato priznanje	Andraž Bevk Manca Potočnik Jan Tavčar Barbara Okorn Eva Virant Katja Kejžar	6. d 7. c 8. a 9. b 9. c 9. c	Marinka Ceferin Majda Tolar

Uredil in pripravil Primož Šmid

Za pomoč pri izdaji Zbornika Selške doline Železne niti
se zahvaljujemo sponzorjem:

Glavni sponzor:

FREISING d. o. o., Škofja Loka

Veliki sponzorji:

OBČINA ŽELEZNIKI

ALPLES, d. d., Železniki

DOMEL, d. d., Železniki

NIKO, d. d., Železniki

Sponzorji:

AVTOSERVIS - MARJAN KOSEM s. p., Jesenovec

DSV TRANSPORT, d. o. o., Škofja Loka

INDRAMAT ELEKTROMOTORJI, d. o. o., Škofja Loka

ISBA d. o. o., Železniki

DECOP, d. o. o., Železniki

KOMERCIJALNE STORITVE - MATEJ KELC s. p., Železniki

MATURA d. o. o., Ljubljana

SARIKO d. o. o., Ljubljana

TEHTNICA ŽELEZNIKI, d. d.

Mali sponzorji:

ALPLES 3E, d. o. o., Železniki

ALPMETAL & CO, d. o. o., Selca

AM HABJAN d. o. o., Železniki

ANDREJ RANT - ODVETNIK, Železniki

APLUS, d. o. o., Studeno

AVTOPREVOZNIŠTVO - MOHORIČ MIRKO s. p., Zabrekve

FINIŠ - JERNEJ LAVTAR s. p., Železniki

FOTO ŠTURM - STANISLAV ŠTURM s. p., Škofja loka

GOSTILNA PRI SLAVCU - ŽBONTAR STANKA s. p., Zali Log

H. D. COMMERCE, d. o. o., Selca

HYPOXI - S & M, d. o. o., Železniki

IVANAC, DRUŽBA ZA PROIZVODNJO, TRGOVINO IN STORITVE d. o. o., Železniki

IZDELOVANJE MOZAIČNIH INTARZIJ - FRANC DEMŠAR s. p., Železniki

JJM d. o. o., Železniki

KLEPARSTVO - VITO LOGAR s. p., Železniki

KLJUČAVNIČARSTVO - ŠMID LUDVIK s. p., Železniki

LENTI PUB - PINTAR BOJAN s. p., Železniki

LOTRIČ d. o. o., Selca

LUŠINA, d. o. o., Železniki

MIRAMAR TRGOVINA - FRANGEŽ MARJAN s. p., Železniki
 MIZARSTVO - FRANC POHLEVEN s. p., Selca
 MIZARSTVO KRLINC - DEMŠAR ANTON s. p., Železniki
 MIZARSTVO PAVEL BEŠTER s. p., Rudno
 MIZARSTVO ŠTIBELJ - NIKOLAJ ŠTIBELJ s. p., Bukovica
 PREVC SALONI POHIŠTVA, d. o. o., Dorfarje
 RAZREZ IN OBDELAVA KOVIN - CUNK IVAN s. p., Železniki
 STAVBNO KLEPARSTVO IN KROVSTVO - JAN LOTRIČ s. p., Rudno
 TOM - DOM OPREMA, d. o. o. - INŽENIRING, Železniki
 TOPLARNA ŽELEZNIKI, d. o. o.
 TOPS d. o. o., Železniki
 TRIIS, d. o. o., Železniki
 ANDY'S CUSTOM WOODWORK - Chicago
 AVTOLIČARSTVO - FRANC BENEDIČIČ s. p., Martinj Vrh
 FRIZERSKI SALON MIRA-MARIJA - MARIJA VRHUNC s. p., Železniki
 FRIZERSTVO - GARTNER MATEJA s. p., Železniki
 GOSTIŠČE PRI ZALOGARJU - KOŠMELJ JANEZ s. p., Dolenja vas
 GRADVIN, d. o. o., Železniki
 INDUSTRIJSKA TRGOVINA, NIKA - ŠIV, d. o. o., Železniki
 IZDELOVANJE LESENE EMBALAŽE - JELENC MARJAN s. p., Dražgoše
 KNJIGOVODSKI SERVIS - MARIJA GARTNAR s. p., Podlonk
 KOVINSKA GALANTERIJA - BENEDIK SAŠO s. p., Železniki
 PO - GUM - MARTINA POHLEVEN s. p., Selca
 POGAČNIK SELCA d. o. o.
 VISTOP d. o. o., Dolenja vas

A 2010

Kranj

P GORENJSKA

zgodovina

ZBORNIK ... železne 2007

908(497 4 Selška dolina)(08)

190800514

COBISS ☉

Železne niti